

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

**Η αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορικής &
Επικοινωνιών από την Τοπική Αυτοδιοίκηση στις εφαρμογές
της Κοινωνικής Πολιτικής.
Το παράδειγμα εφαρμογής σε δήμους της Περιφέρειας
Ηπείρου.**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Αικατερίνη Ι. Ντάφλου

Τριμελής συμβουλευτική επιτροπή:

Καθηγητής Α. Μωυσίδης

Καθηγητής Ι. Καλογήρου

Επίκουρος Καθηγητής Κ. Δημουλάς

Αθήνα, Σεπτέμβριος, 2016

Copyright. © ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Ι. ΝΤΑΦΛΟΥ

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διατριβής, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή γνώμων της συγγραφέα.

Αφιέρωση

*Στην Ηλιάννα, τη Θεοδώρα και τον Παναγιώτη και σ' όλους τους ανθρώπους που με
δίδαξαν με την αγάπη και τη σοφία τους.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εκπόνηση μιας διδακτορικής διατριβής είναι σίγουρα ένα μεγάλο ταξίδι. Συχνά κουραστικό, πολλές φορές ακόμη και οδυνηρό στην ψυχή, στο σώμα, αλλά κυρίως στο πνεύμα. Για να το ολοκληρώσει κανείς χρειάζεται ανθρώπους γύρω του που με τη συμβουλή, την ηρεμία και την κατανόηση τους θα βοηθήσουν τον υποψήφιο/α διδάκτορα να προχωρήσει κάθε φορά ένα βήμα πιο πέρα. Ήμουν πολύ τυχερή, γιατί στην προσπάθειά μου αυτή βρέθηκα κοντά σε ανθρώπους που μου προσέφεραν την πολύτιμη συμπαράστασή τους κι όλοι τους με τον δικό τους τρόπο με δίδαξαν πολλά.

Ξεχωριστή θέση κι ένα ή πολλά ευχαριστώ θα ήθελα να αποτείνω για την αμέριστη βοήθεια και αδιάλειπτη καθοδήγησή τους στον Επιβλέποντα Καθηγητή μου κύριο Α. Μωυσίδη και στα μέλη της Συμβουλευτικής Επιτροπής, τον Καθηγητή κύριο Ι. Καλογήρου και τον Επίκουρο Καθηγητή κύριο Κ. Δημουλά. Θεωρώ τιμή και προνόμιο για τον καθένα ξεχωριστά, ότι τον γνώρισα και συνεργάστηκα μαζί του. Τους ευχαριστώ θερμά.

Θα ήθελα ακόμη να ευχαριστήσω για την πολύτιμη βοήθεια και συνεργασία από την πλευρά των δήμων Δωδώνης και Κ. Τζουμέρκων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνά μου: την κυρία Α. Μπασιούκα, τον κύριο Ν. Χασιάκο, τον κύριο Η. Παππά και τον κύριο Ν. Ντάσιο.

Οφείλω επίσης ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους τους κατοίκους, ηλικιωμένους και Α.με.Α. των χωριών της έρευνας που απάντησαν με προθυμία στα ερωτηματολόγια της διδακτορικής μου.

Ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου και με όλη τη δύναμη της ψυχής μου τα παιδιά μου, τον σύζυγό μου Παναγιώτη και την οικογένειά μου που με στήριξαν με πολλή αγάπη και κατανόηση όλα αυτά τα χρόνια.

Ευχαριστώ με κάθε τρόπο που μπορώ να απευθύνω στους αγαπημένους μου ανθρώπους που δε βρίσκονται πια στη ζωή, τη γιαγιά μου Σοφία και τον παππού μου Θωμά, καθώς και τον δάσκαλό μου Καθηγητή Δ. Τσαούση που με έμαθαν να αγαπώ τα «γράμματα». Χωρίς την ευλογία τους δεν θα ήμουν ευτυχής για το πολύτιμο ταξίδι γνώσης μέσα και από της διατριβής αυτής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α΄ ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση.....	24
Εισαγωγή.....	24
1.1. Θεωρητικές προσεγγίσεις της Κοινωνικής Πολιτικής και του Κράτους Πρόνοιας.....	24
1.1.1. Οι ιδεολογικές αναφορές του κοινωνικού κράτους.....	24
1.1.2. Μοντέλα Κοινωνικής Πολιτικής.....	27
1.1.3. Το περιεχόμενο των εφαρμογών της Κοινωνικής Πολιτικής.....	30
1.1.4. Ρυθμίσεις της σύγχρονης Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής.....	33
1.1.5. Οι διακρίσεις του «χώρου» στην άσκηση της Κοινωνικής Πολιτικής.....	38
1.2. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και ο ρόλος της ως θεσμός στο πλαίσιο του κράτους.....	40
1.2.1. Θεωρίες ανάπτυξης και λειτουργίας των θεσμών.....	40
1.2.2. Το τοπικό κοινωνικό κράτος: Η ιδεολογική θεμελίωση της «τοπικότητας».....	43
1.2.2.1. Η δυναμική του χώρου.....	46
1.2.3. Οι θεσμικές αλλαγές ως πεδίο εξαναγκασμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.....	49
1.2.3.1. Ο ρόλος του θεσμικού πλουραλισμού στην αναδιάταξη των ρόλων κεντρικής και τοπικής εξουσίας.....	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Κοινωνική Πολιτική & Λειτουργία του τοπικού κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα.....	56
Εισαγωγή.....	56
2.1. Οργανωτικά και θεσμικά χαρακτηριστικά της Κοινωνικής Πολιτικής και του τοπικού κοινωνικού κράτους.....	56
2.1.1. Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα.....	56
2.1.2. Διαχρονική εξέλιξη της ελληνικής Τοπικής Αυτοδιοίκησης.....	59
2.1.3. Η νομοθετική και λειτουργική ολοκλήρωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.....	64
2.1.4. Η νομιμοποίηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Κοινωνική	69

Πολιτική.....	
2.1.5. Η διακυβέρνηση των συστημάτων Κοινωνικής Πολιτικής. Τοπικότητα και πλεονέκτημα διακυβέρνησης.....	76
2.1.6. Η λειτουργία των τοπικών σχημάτων και η αναδιανεμητική ικανότητα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.....	78
2.1.7. Τα όρια συνοχής και αποκλεισμού. Οι προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες.....	80
2.2. Ζητήματα εφαρμογής της Κοινωνικής Πολιτικής από την Τοπική Αυτοδιοίκηση υπό την επίδραση των ευρωπαϊκών πολιτικών.....	84
2.2.1. Οι αναδιατάξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο.....	84
2.2.2. Επιδράσεις στις κοινωνικές υπηρεσίες: Το παράδειγμα των υπηρεσιών υγείας.....	88
2.2.3. Η προσαρμογή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα ως διαχειριστής της Κοινωνικής Πολιτικής.....	91
2.2.4. Προβληματισμοί για τις προσαρμογές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η οργάνωση των δομών κοινωνικής προστασίας.....	98
2.2.4.1. Η Δημοσιονομική Κρίση και η άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής.....	104
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
Οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών στη δημόσια διοίκηση & αυτοδιοίκηση.....	107
3.1. Η ανάδυση ενός νέου τεχνο-οικονομικού παραδείγματος.....	107
3.1.1. Βασικοί όροι συγκρότησης των Τεχνολογιών της Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε).....	107
3.1.2. Ηλεκτρονική δημόσια διοίκηση/διακυβέρνηση (Η.Δ.Δ.).....	115
3.1.2.1. Βασικές συνιστώσες της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης.....	118
3.1.3. Η τεχνολογία ως μέσο προσαρμογής στις απαιτήσεις του μέλλοντος.	121
3.2. Η ευρωπαϊκή στρατηγική για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση.....	126
3.3. Η τεχνολογική στρατηγική της Ελλάδας.....	131
3.3.1. Θεσμικά στοιχεία της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης.....	131
3.3.2. Ο καθορισμός της τεχνολογικής πολιτικής. Οι στόχοι της ηλεκτρονικής δημόσιας διοίκησης.....	134
3.3.3. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση σε ηλεκτρονική προσαρμογή.....	136

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών και υπηρεσίες Κοινωνικής Πολιτικής.....	141
Εισαγωγή.....	141
4.1. Τα μέσα εφαρμογής της ηλεκτρονικής Τοπικής Αυτοδιοίκησης.....	141
4.1.1. Υποδομές και ψηφιακοί δήμοι στην Ευρώπη και την Ελλάδα.....	141
4.1.2. Οι τάσεις των ευρωπαϊκών πολιτικών: Η γήρανση στο στόχαστρο...	150
4.2. Περί των μειονεκτούντων κι ευάλωτων ομάδων. Η επίτευξη της πρόσβασης.....	152
4.2.1. Η έννοια του δικαιώματος.....	152
4.2.2. Η δημιουργία ανισοτήτων: Το Ψηφιακό χάσμα.....	153
4.2.3. Το ζήτημα της ευχρηστίας.....	156
4.3. Η προσβασιμότητα ως κοινωνική επιταγή. Γηρατειά & αναπηρία: εφαρμογές και προβληματισμοί.....	157
4.3.1. Προγράμματα υποβοήθησης. Υποστηρικτικές τεχνολογίες των αδυνάμων.....	163
4.3.2. Ελληνικές δράσεις στήριξης της αδυναμίας και της γήρανσης.....	170

ΜΕΡΟΣ Β΄. Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Σχεδιασμός και μεθοδολογία της μελέτης περίπτωσης.....	173
Εισαγωγή.....	173
1.1. Η Μεθοδολογία της έρευνας.....	175
1.2. Τα Ερωτηματολόγια της έρευνας: Σχεδιασμός και Μεθοδολογία.....	180
1.2.1.Ερωτηματολόγιο πρώτο: Προς τους πολίτες-χρήστες υπηρεσιών.....	182
1.2.2. Ερωτηματολόγιο δεύτερο: Προς τους αιρετούς και τα στελέχη των δήμων.....	184
1.2.3. Ποιοτική έρευνα: Δομή και βασικοί άξονες.....	185

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Παρουσίαση του πεδίου της έρευνας.....	187
--	-----

2.1. Το ευρύτερο πλαίσιο της Περιφέρειας Ηπείρου.....	187
2.1.1. Πληθυσμιακά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά.....	188
2.1.2. Ειδικότερα δημογραφικά στοιχεία.....	194
2.1.3. Δημογραφικά στοιχεία των δήμων της έρευνας.....	202
i). Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων.....	202
ii). Δήμος Δωδώνης.....	205
2.2. Η εσωτερική οργάνωση των δήμων της έρευνας. Το πεδίο εφαρμογής μέτρων και πολιτικών.....	207
2.2.1. Ανάλυση των οικισμών.....	210
i). Ο Δήμος Κ. Τζουμέρκων.....	210
ii). Ο Δήμος Δωδώνης.....	211
2.2.2. Δημόσιες υπηρεσίες/προφίλ διοίκησης.....	211
2.2.3. Ο υγειονομικός χάρτης της υπό έρευνα περιοχής.....	214

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας πεδίου. Η προβληματική των δήμων.....	218
Εισαγωγή.....	218
3.1. Η λειτουργική και δυναμική ανάπτυξη των δήμων.....	220
3.2. Η αξιοποίηση των πόρων των δήμων και οι λειτουργικές τους ικανότητες...	222
3.3. Δομές Πρόνοιας: Μέτρα Κοινωνικής Πολιτικής & Μέτρα για τις ευπαθείς ομάδες.....	225
3.4. Η επίδραση της δημοσιονομικής κρίσης στην Κοινωνική Πολιτική.....	234
3.5. Το πλαίσιο των δυναμικών ικανοτήτων.....	237
3.6. Η προσαρμοστικότητα των δομών: Οφέλη & Εμπόδια.....	240
3.7. Χαρακτηριστικά ερωτώμενων στο δήμο.....	242

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η συγκρότηση των βασικών κοινωνικο-οικονομικών & γεωγραφικών εξαρτήσεων των ευάλωτων ομάδων. Αξίες, αντιλήψεις και η προβληματική του χώρου.....	242
Εισαγωγή.....	242

4.1. Η ορεινότητα και η πεδινότητα ως πεδίο συγκρότησης διαφορετικής δυναμικής και αναγκών.....	244
4.2. Η διαχείριση της καθημερινότητας του υπό έρευνα πληθυσμού.....	248
4.3. Η εξάρτηση των ηλικιωμένων και των Α.με.Α. από τον τόπο διαμονής.....	253
4.4. Καιρικές συνθήκες και αναζήτηση υπηρεσιών.....	259
4.4.1. Η Υγεία ως αγαθό διεκδίκησης στο χώρο διαμονής.....	262
4.5. Το ζήτημα των οικονομικών πόρων.....	267
4.6. Αξιολόγηση των καταστάσεων έκτακτης ανάγκης.....	270
4.7. Στοιχεία αξιολόγησης των κοινωνικών υπηρεσιών.....	274
4.8. Η δημιουργία υποστηρικτικών δικτύων. Το «Δίκτυο των ικανών».....	279
4.9. Προβληματισμοί για την ηλικία και την αναπηρία.....	283
4.10. Η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, ενημέρωση και τεχνολογικές ικανότητες.....	286
4.11. Η προσαρμογή ως απάντηση στο μέλλον.....	290
4.11.1. Η οπτική της ορεινότητας και της πεδινότητας στην πρόσληψη της Κοινωνικής Πολιτικής.....	292
4.12. Σύνοψη.....	299
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	
Η πρόταση της έρευνας.....	307
5.1. Πώς αλλάζει ο τρόπος προσέγγισης του γήρατος και της αναπηρίας.....	307
5.2. Η τηλεϊατρική ως πρόταση πολιτικής ενάντια στον αποκλεισμό των δημοτών απομακρυσμένων περιοχών.....	313
5.3. Το πρότυπο της έρευνας: Μια πρόταση χρήσης των Τ.Π.Ε. στην άσκηση της Κοινωνικής Πολιτικής των δήμων.....	319
5.3.1. Διοικητική και οργανωτική δομή.....	319
5.3.2. Γεωγραφικά εμπόδια στην πρόσβαση στις δομές περίθαλψης. Η τεχνολογία σε υπέρβαση των φυσικών εμποδίων.....	323
5.3.3. Γεωγραφία και Κοινωνική Πολιτική: Στοιχεία συνάρθρωσης και συμπληρωματικότητας.....	329
5.4. Η πρόταση της έρευνας-μοντέλο: Κέντρα Κρίσιμων Πληροφοριών και Αντιμετώπισης (Crisis-info Centre). Ανάλυση υπηρεσιών και σχεδιασμός	335

εγκαταστάσεων.....	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	344

ΠΙΝΑΚΕΣ

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1 Ποσοστό κρατικής επιχορήγησης προς τους Ο.Τ.Α.2000-2009.....	69
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2 Οι προνοιακές δομές στην Ελλάδα.....	101
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1 Στάδια E-Government.....	116
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2 Πρότυπα συμβατότητας πληροφοριακών συστημάτων.....	119
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3 Χαρακτηριστικά λειτουργίας των πρότυπων λογισμικού.....	120
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4 Δείκτες Ηλεκτρονικής και Ψηφιακής ετοιμότητας.....	131
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1 Ψηφιακοί δήμοι στην Ευρώπη.....	144
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2. Συνολική πορεία υλοποίησης του Ε.Π. «Κ.τ.Π.» ανά άξονα προτεραιότητας.....	145
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3. Συνολική πορεία υλοποίησης των Ε.Π. των Ο.Τ.Α.....	146
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4 Κύριες δομές των ψηφιακών δήμων στην Ελλάδα.....	148

Β΄ ΜΕΡΟΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1 Έκταση-πληθυσμός-πυκνότητα πληθυσμού Π. Ηπείρου (2011).....	188
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2 Κατανομή Δήμων και Οικισμών.....	189
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3 Διαστάσεις των υψομετρικών διαφορών των Π.Ε. Ηπείρου.....	193
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4 Η δυναμική των ηλικιωμένων στους δήμους της Ηπείρου.....	195
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5 Ηλικιωμένοι άνδρες & γυναίκες της Π. Ηπείρου.....	196
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6 Πληθυσμιακή εξέλιξη της Π. Ηπείρου.....	198
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.7. Δήμοι & Διαχρονική μείωση του πληθυσμού.....	198
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.8 Δείκτης γήρανσης & Πυκνότητα πληθυσμού.....	200
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.9 Δημογραφικά χαρακτηριστικά κατά φύλο στο Δ. Κ. Τζουμέρκων	203
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.10 Δημογραφικά χαρακτηριστικά αρρένων στο Δ. Κ. Τζουμέρκων	203
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.11 Δημογραφικά χαρακτηριστικά γυναικών στο Δ. Κ. Τζουμέρκων	204
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.12 Δημογραφικά χαρακτηριστικά κατά φύλο στο Δ. Δωδώνης	205
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.13 Δημογραφικά χαρακτηριστικά αρρένων στο Δ. Δωδώνης	206
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.14 Δημογραφικά χαρακτηριστικά γυναικών στο Δ. Δωδώνης.....	206
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.15 Τα ενταγμένα έργα υποδομής.....	209

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.16 Δομή Υπηρεσιών Δ. Κ. Τζουμέρκων.....	212
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.17 Δομή Υπηρεσιών Δ. Δωδώνης.....	212
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.18 Δημόσιες Υπηρεσίες στον Δ. Κ. Τζουμέρκων.....	213
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.19 Δημόσιες Υπηρεσίες στον Δ. Δωδώνης.....	214
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.20 Χάρτης υγείας & Πρόνοιας στην Π. Ηπείρου.....	216
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1 Υποδομές Γραφείου των Δήμων.....	223
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2 Τ.Π.Ε. & Κοινωνική Πολιτική.....	226
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3 Τοπική κοινωνία & σχέση με τις δομές υγείας.....	227
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4 Δήμοι & ευθύνη ευάλωτων ομάδων.....	231
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5 Δημοσιονομική κρίση και Κοινωνική Πολιτική.....	235
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1 Χαρακτηριστικά ερωτώμενων στην περιοχή έρευνας.....	244
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2 Ατομική δυναμική.....	245
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3 Βαθμός αυτοεξυπηρέτησης.....	248
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4 Συχνότητα χρόνιων παθήσεων.....	249
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.5 Λόγοι δυσκολίας στην πρόσβαση στις δομές περίθαλψης.....	255
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6 Χρονική ανταπόκριση του ΕΚΑΒ Χειμώνα & Καλοκαίρι.....	271
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7 Δυσaráσκεια από τις υπηρεσίες Κοινωνικής Πολιτικής των δήμων.....	276
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.8 Καθημερινή χρήση της τεχνολογίας.....	287
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.9 Ζήτηση Κοινωνικών υπηρεσιών.....	295
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.10 Φορείς βοήθειας σε έκτακτες καταστάσεις.....	296
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.11 Επιθυμητές αλλαγές στη ζωή ηλικιωμένων/Α.με.Α.....	298
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1 Σημεία εστίασης των προγραμμάτων υποβοήθησης.....	317

ΧΑΡΤΕΣ

ΧΑΡΤΗΣ 2.1. Η Περιφέρεια Ηπείρου.....	187
ΧΑΡΤΗΣ 2.2 Ορεινότητα και πληθυσμιακή κατάσταση.....	191
ΧΑΡΤΗΣ 2.3 Ενδοπεριφερειακή κατανομή του δείκτη γήρανσης.....	192
ΧΑΡΤΗΣ 2.4 Ο Δήμος Κ. Τζουμέρκων.....	202
ΧΑΡΤΗΣ 2.5. Ο Δήμος Δωδώνης.....	205
ΧΑΡΤΗΣ 2.6 Δήμος Κ. Τζουμέρκων.....	210
ΧΑΡΤΗΣ 2.7. Δήμος Δωδώνης.....	211

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 4.1.....	261
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 4.2.....	261

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 4.3.....	262
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 4.4.....	274

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1. Η γραμμική σχέση και η μετάβαση από τα δεδομένα στην πληροφορία, στη γνώση και στη σοφία.....	115
ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2. Electronic Government Information Frameworks.....	120
ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1. Το δίκτυο των ικανών.....	283
ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.1. Συνέργεια παραγόντων στη διαδικασία επίτευξης πρόσβασης.....	328
ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.2 Η διαδικασία ψηφιοποίησης της επικοινωνίας.....	340

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.), η Κοινωνική Πολιτική και η Τοπική Αυτοδιοίκηση διασυνδέονται σε μια βαθιά αλλαγή που μετατρέπει την παγκόσμια και τοπική κοινωνία μας. Η μετάβαση στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση, αφορά οριζόντιες και κάθετες αλλαγές στις κρατικές δομές που υπόσχονται να δώσουν στους πολίτες συμμετοχική δύναμη στις δημόσιες αποφάσεις και καλύτερη ποιότητα ζωής.

Η δημογραφική πρόκληση φέρνει αντιμέτωπους τους δήμους με την ανάγκη να παρέμβουν τοπικά, άμεσα και εστιασμένα. Η χρήση των Τ.Π.Ε. προκύπτει στα πλαίσια της ανάγκης για καλύτερη διακυβέρνηση των υπηρεσιών υγείας και Κοινωνικής Πολιτικής.

Ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες για την κοινωνική προστασία ολοένα και περισσότερο ζητούν πληροφορίες σχετικά με ορθές πρακτικές, προκειμένου να υποστηρίξουν τις εξελίξεις στις κοινωνικές δημόσιες υπηρεσίες. Οι κοινωνικές δημόσιες υπηρεσίες που παρέχονται απευθείας στους πολίτες επιχειρούν να καλύψουν τις ανάγκες τους στον τόπο κατοικίας. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους ανθρώπους που έχουν περιθωριοποιηθεί ή με κάποιο τρόπο αποκλείονται από την κοινωνία εξαιτίας της ηλικιακής τους κατάστασης ή της σωματικής τους αναπηρίας. Αυτοί οι άνθρωποι, συνήθως έχουν πολλαπλές ανάγκες οι οποίες απαιτούν μια πιο συντονισμένη και ολοκληρωμένη απάντηση από τις υπηρεσίες. Η ανάπτυξη των υπηρεσιών αυτών είναι γενικά οργανωμένη σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, είναι πολλά ωστόσο τα ερωτήματα σχετικά με την ποιότητα αυτών των υπηρεσιών.

Έχει αναγνωριστεί τα τελευταία χρόνια, ότι οι υπηρεσίες ως διαδικασίες προσφοράς ενός αγαθού οφείλουν να εξασφαλίζουν ορισμένα πρότυπα. Στην παρούσα διδακτορική διατριβή εξετάζονται οι δυνατότητες βελτιώσεις των κοινωνικών υπηρεσιών που έχουν ως στόχο να καλύψουν τις ανάγκες των ηλικιωμένων και Α.με.Α. χρηστών της υπηρεσίας μέσα από την ανάπτυξη γεωγραφικά εστιασμένων και τοπικά εξειδικευμένων υπηρεσιών υγείας σε γεωγραφικά διάσπαρτες και απομακρυσμένες μικρές κοινότητες.

Ο συνδυασμός αυτών των τάσεων οδηγεί στο σχηματισμό συγκεκριμένου μοντέλου Κοινωνικής Πολιτικής με τη χρήση των Τ.Π.Ε. στους δήμους της έρευνας.

ABSTRACT

Information and Communication Technologies (ICT), Social Policy and Local Government all together interlinked in turmoil of change, deeply transformed the world and our societies. The transition to e-government, concerns horizontal and vertical changes in state structures that promise to give citizens more participative power in public decisions and a better quality of life.

The demographic challenge confronts municipalities with the need to address locally, directly and focused. Using I.C.T.s arises in the context of the need for better health services governance and social policy.

The European initiatives on social protection are increasingly seeking information about good practices in order to support developments in social public services. The social public services are provided directly to citizens trying to meet their needs at home. This is especially important for people who have been marginalized or somehow excluded from society because of their age or state of their physical disability. These people usually have multiple needs that require a more coordinated and integrated response from services. The development of these services is generally organized at national, regional or local level. However many questions about the quality of these services need to be responded.

In recent years it has been recognized that the service delivery processes as a commodity must ensure certain standards. The doctoral thesis examines the social service improvements designed to meet the needs of the elderly and disabled service users through the development of geographically focused local and specialized health services. The combination of these trends leads to the formation of a specific model of Social Policy with the use of ICT.s in the research municipalities.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο την άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής, έτσι όπως διαμορφώνεται από τη συνέργεια των μεγάλων θεσμικών αλλαγών στο χώρο της δημόσιας διοίκησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, της ψηφιακής αναβάθμισης των λειτουργιών τους και τις συνέπειές τους στην Κοινωνική Πολιτική με τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών.

Τόσο η Τοπική Αυτοδιοίκηση όσο και η Κοινωνική Πολιτική έχουν καταστεί αντικείμενο πολλών και σημαντικών μονογραφιών στην Ελλάδα και στο διεθνές πεδίο. Η κύρια συζήτηση και οι σχετικές πολιτικές προσδιορίζονται από δύο στρατηγικές: Η πρώτη αφορά μια συνολική αναθεώρηση του ρόλου, των λειτουργιών και της δομής του κράτους. Σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη διεθνή οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα, τα κράτη προσπαθούν να ανταποκριθούν σε παλιές και νέες ανάγκες, αναδιοργανώνοντας πολλά από τα επίπεδα παρέμβασης, τις μεθόδους δράσεις και τις επιλογές τους σε γενικό και ειδικό επίπεδο. Αναθεωρούν με την έννοια αυτή το σύνολο της πολιτικής τους με αφορμή και αιτία την παγκόσμια οικονομική κρίση, εξαναγκάζοντας την πλήρη θεσμική ανάπτυξη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, προβάλλοντας το τοπικό ως άμεσα ελέγξιμο πεδίο εφαρμογών, άρα με περισσότερες ελπίδες να επιβιώσει σε αυτή την κρίση.

Η δεύτερη στρατηγική υπερασπίζεται την κατοχύρωση των κοινωνικών πολιτικών και τη συγκράτηση ενός επιπέδου κοινωνικής προστασίας. Τα θέματα που άπτονται της αναδιανομής οικονομικών πόρων εστιάζουν στην αναδιάταξη της Κοινωνικής Πολιτικής στο ευρύτερο πλαίσιο των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων. Κοντά σε αυτές τις πολιτικές αναδύεται η τοπικότητα μέσα από την ψηφιοποίηση της διακυβέρνησης και την πορεία κατοχύρωσης των «Ψηφιακών Δήμων» στην καθημερινότητα του πολίτη ως η πορεία εξορθολογισμού της δημόσιας διοίκησης και προσέγγισης του πολίτη στο πιο προσιτό προς εκείνον και μικρότερο διοικητικό θεσμό, τον δήμο.

Η επιλογή της βιβλιογραφικής υποστήριξης της διατριβής αποτέλεσε μια πρόκληση οργάνωσης ενός χώρου που τέμνεται από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, την Κοινωνική Πολιτική και τις Τ.Π.Ε. και διαμορφώνεται καθημερινά μέσα από μια συνεχή πορεία αλλαγών.

Σκοπός κι επιμέρους στόχοι της (έρευνας)-εργασίας:

Στόχος της διδακτορικής είναι η επεξεργασία του (νέου) διοικητικού προτύπου που προκύπτει ως αποτέλεσμα όλων αυτών των αναδιατάξεων για τον τομέα της Κοινωνικής

Πολιτικής, με έμφαση στις πολιτικές για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και τους περιθωριοποιημένους από το σύστημα των κοινωνικών υπηρεσιών.

Θεωρώντας, ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση με τις σημερινές της δυνατότητες έχει διαμεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα στις παρελθούσες δομές και λειτουργίες του κοινωνικού κράτους και μιας μελλοντικής κατάστασης κοινωνικής στήριξης, αναλύουμε την άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής σε επιλεγμένες δομές περιφερειακής Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με συγκεκριμένα γεωγραφικά χαρακτηριστικά και εξετάζουμε την χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στις εφαρμογές της.

Η Κοινωνική Πολιτική, η Τοπική Αυτοδιοίκηση και οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) αποτελούν τις βασικές εννοιολογικές κατηγορίες. Το ερώτημα, ποιες από αυτές αρμόζουν περισσότερο στην ανάπτυξη ενός νέου αναλυτικού πλαισίου για το μέλλον της Κοινωνικής Πολιτικής με τη χρήση Τ.Π.Ε. στο τοπικό πεδίο, οδηγεί στο να αναδείξει την ιδιόμορφη σχέση αυτών των τριών παραμέτρων και τη (δυνατική) αλληλεπίδραση τους, στο παρόν και στο μέλλον. Ο τελικός στόχος αφορά στην ανάπτυξη ενός μοντέλου προσφοράς και οργάνωσης υπηρεσιών Κοινωνικής Πολιτικής και Υγείας, προσαρμοσμένο στα τοπικά χαρακτηριστικά.

Βασικός στόχος της διατριβής είναι η αναζήτηση των χαρακτηριστικών των δράσεων Κοινωνικής Πολιτικής σε δήμους με συγκεκριμένα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά, καθώς και η κατανόηση των προβλημάτων των ηλικιωμένων και των Α.με.Α. που προκύπτουν ως απόρροια της σωματικής και οικονομικής αδυναμίας, της ηλικίας αλλά και των δομών που τους περιβάλλουν και επηρεάζονται από την ορεινή ή πεδινή θέση του δήμου. Ο τελικός στόχος είναι να προκύψουν προτάσεις πολιτικής για την Τοπική Αυτοδιοίκηση με χωρικά εστιασμένα και προσαρμοσμένα χαρακτηριστικά, ώστε οι Τ.Π.Ε. που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο χώρο της Κοινωνικής Πολιτικής να απορροφούν και να μειώνουν μέρος της *«επίδρασης του τόπου κατοικίας»*.

Αφετηρία της πρότασης για την έρευνα αυτή αποτέλεσε το κεντρικό ερώτημα ότι τα προβλήματα πρόσβασης των πολιτών στις δομές της Κοινωνικής Πολιτικής και της Υγείας, σχετίζονται σε σημαντικό βαθμό με τον τόπο κατοικίας/ διαμονής και την προνομιακή ή όχι γεωγραφική του θέση.

Στα πλαίσια της αναθεώρησης των λειτουργιών του κράτους και της Αυτοδιοίκησης και με την επίδραση της δημοσιονομικής κρίσης, η αναδιάταξη της Κοινωνικής Πολιτικής προκύπτει περισσότερο ως πρωτεύουσα επιλογή, παραμένει ωστόσο ασαφής προς το περιεχόμενό της. Η ανάγκη αποσαφήνισης του αντικειμένου/ πεδίου ανάπτυξης τους με

τη χρήση των Τ.Π.Ε. δίνει έμφαση στις πολιτικές για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και τους αποκλεισμένους από το σύστημα των κοινωνικών υπηρεσιών.

Σε ποιές αρχές θα πρέπει να στηριχθούν οι μελλοντικές εξελίξεις όταν συμβαίνουν σημαντικές αλλαγές σε σχέση με τη γήρανση του πληθυσμού, τις νέες μορφές εργασίας και οικογενειακής ζωής, και τον κοινωνικό αποκλεισμό; Η δυνατότητα της Τ.Α. να προσαρμοστεί στις αλλαγές και να πράξει έγκαιρα ως τεκμήριο της πολιτικής της αξιοπιστίας αποτελεί βασικό ερώτημα της παρούσας εργασίας.

Πρόεκυψαν έτσι ως υποθέσεις έρευνας:

- i. Η βασική υπόθεση εργασίας είναι, ότι η εφαρμογή της Κοινωνικής Πολιτικής σχετίζεται με τις συνθήκες του χώρου, στον οποίο ζει ο δυνητικός χρήστης.
- ii. Οι υφιστάμενες πολιτικές οργάνωσης και χρηματοδότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, δεν μπορούν να καλύψουν επαρκώς τις λειτουργικές και χρηματοδοτικές ανάγκες του νέου προτύπου Κοινωνικής Πολιτικής και οργάνωσης της υγείας.
- iii. Η ανάπτυξη της Τεχνολογίας της Πληροφορίας στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, οδηγεί σε αλλαγή το σύστημα Κοινωνικής Πολιτικής και σ' ένα νέο μοντέλο διάρθρωσης των σχέσεων εξουσίας και λήψης αποφάσεων στο δημόσιο τομέα
- iv. Ο ρόλος του management της Τοπικής Αυτοδιοίκησης καθορίζει την εξέλιξη και τον μετασχηματισμό των επιλογών, των αποφάσεων και της μελλοντικής μορφής του χώρου της Κοινωνικής Πολιτικής. Οι όποιες επιλογές και αποφάσεις των αιρετών εκπροσώπων καθορίζουν συγκεκριμένες δράσεις και εφαρμογές, περιχαράκωνουν το χρονικό και χωρικό πλαίσιο τους, καθώς και τις ομάδες στις οποίες στοχεύουν. Ο ρόλος πλέον της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αποτελεί διαχειριστικό ζητούμενο, όχι μόνο του πλήθους των αρμοδιοτήτων που της δόθηκαν με τις νομοθετικές παρεμβάσεις (Ν.3852/2010/ Καλλικράτης), αλλά κυρίως της αξιοποίησής τους με κριτήρια την αποτελεσματικότητα, την άμεση εξυπηρέτηση, την καλύτερη οργάνωση, και την σωστή χρονική ανταπόκριση.
- v. Ο αποκλεισμός συγκεκριμένων ομάδων συνδέεται με χαρακτηριστικά ατομικά, (όπως η ηλικία) και άλλα ειδικότερα στοιχεία, αλλά και γενικά (τόπος διαμονής), καθώς και με αδυναμίες του συστήματος διοίκησης, που μεγαλώνει το χάσμα του τεχνολογικού χώρου. Η περιθωριοποίηση και η ενσωμάτωση των ευπαθών ομάδων στον κοινωνικό ιστό, είναι μερική, αποσπασματική και επιλεκτική. Η ικανότητα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να προσφέρει ποιοτικές υπηρεσίες και η δυνατότητα χρήσης και

κατανόησης/ ή μη των τεχνολογιών από τους χρήστες, επηρεάζει την ενσωμάτωση και τον αποκλεισμό τους.

Εν τέλει η προσβασιμότητα των υπηρεσιών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της ισότιμης εξυπηρέτησης από αυτές για ευάλωτες και μη ομάδες του πληθυσμού είναι ένα θεμελιακό ζήτημα, για κάθε δήμο και περιοχή.

Η κοινωνικό-οικονομική κρίση έχει αυξήσει την ζήτηση για δημόσιες δαπάνες εξαιτίας της συρρίκνωσης των προσωπικών δαπανών. Αυτό παράγει για την Τοπική Αυτοδιοίκηση επιβάρυνση γιατί θα πρέπει να διαμορφώσει κατάλληλες υπηρεσίες (επαρκώς στελεχωμένες, οικονομικά βιώσιμες, συμβατές με τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, κοντά στον πολίτη κ.λ.π.) ούτως ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στο δύσκολο ρόλο της.

Η δομή και η μεθοδολογία της διδακτορικής διατριβής:

Η διδακτορική διατριβή είναι κατανεμημένη σε δύο κύρια μέρη: το πρώτο μέρος αφορά στην βιβλιογραφική τεκμηρίωση και θεωρητική ανάλυση και το δεύτερο στην έρευνα πεδίου και την ανάλυση των αποτελεσμάτων. Τα στάδια της βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης αφορούσαν: στην διερεύνηση του βιβλιογραφικού υλικού μέσα από τη μελέτη ελληνικών και ξενόγλωσσων άρθρων, βιβλίων και ηλεκτρονικών πηγών. Τη συλλογή του κατάλληλου υλικού που αφορούσε στις τρεις βασικές θεματικές της διατριβής: στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, την Κοινωνική Πολιτική και τις Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών. Την ταξινόμησή τους σε επιμέρους κεφάλαια.

Αναλυτικότερα: Το πρώτο μέρος κατανέμεται σε τέσσερα κεφάλαια: Στο Κεφάλαιο 1, επιχειρείται η ανάλυση των θεωρητικών προσεγγίσεων της Κοινωνικής Πολιτικής και του Κράτους Πρόνοιας, με αναφορές σε βασικές θεματικές όπως αυτή του τοπικού κοινωνικού κράτους και του χώρου.

Στο Κεφάλαιο 2, γίνεται προσπάθεια καταγραφής και κριτικής προσέγγισης της νομοθετικής και λειτουργικής ολοκλήρωσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης που περιλαμβάνει τη νομιμοποίηση της στην Κοινωνική Πολιτική. Προκύπτουν ως εκ τούτου συγκεκριμένα ζητήματα εφαρμογής της, υπό την επίδραση των ευρωπαϊκών πολιτικών, αλλά και προβληματισμοί για τις προσαρμογές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης κάτω από την πίεση της δημοσιονομικής κρίσης.

Στο Κεφάλαιο 3 αναλύονται οι βασικοί όροι συγκρότησης των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.), οι κύριες ευρωπαϊκές στρατηγικές για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση και την τεχνολογική προσαρμογή της Ελλάδας και στο Κεφάλαιο 4, επιχειρείται η καταγραφή των μέσων εφαρμογής της ηλεκτρονικής Τοπικής

Αυτοδιοίκησης και των τάσεων των ευρωπαϊκών πολιτικών. Η επίτευξη της πρόσβασης, η έννοια του δικαιώματος και η δημιουργία ανισοτήτων αποτελούν βασική αφετηριακή σκέψη τόσο των προγραμμάτων υποβοήθησης όσο και των υποστηρικτικών τεχνολογιών των αδυνάμων. Γι αυτό και η εξέταση τους με την εμπειρική έρευνα κρίθηκε επιβεβλημένη.

Τα στάδια της εμπειρικής έρευνας αφορούσαν στην:

- Μελέτη του πεδίου έρευνας
- Εκπόνηση της επιτόπιας έρευνας, με δομημένα ερωτηματολόγια και προσωπικές συνεντεύξεις.
- Ανάλυση των αποτελεσμάτων
- Πρόταση μοντέλου ανάπτυξης Κοινωνικής Πολιτικής στους δήμους της έρευνας, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα γεωμορφολογικά και άλλα τοπικά χαρακτηριστικά.

Αναλυτικότερα, το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει 5 Κεφάλαια: Στο Κεφάλαιο 1 γίνεται αναφορά στη μεθοδολογία της έρευνας που ακολουθήθηκε και συγκεκριμένα στα 2 ερωτηματολόγια της έρευνας καθώς και στη δομή και τους βασικούς άξονες της αντίστοιχης ποιοτικής.

Η μέθοδος της έρευνας: Ως μέθοδος της έρευνας, επιλέχθηκε η μελέτη περίπτωσης (case study research). Στην περίπτωση αυτή μονάδα ανάλυσης είναι ο δήμος με τα χωριά/οικισμούς που τον απαρτίζουν και οι πολίτες ηλικιωμένοι και Α.με.Α/ χρήστες εν τέλει του συστήματος. Μέχρι τώρα δεν υπάρχουν, από όσο γνωρίζουμε, παρόμοιες μελέτες οι οποίες να εστιάζουν στην σύνδεση της γεωγραφίας των δήμων με την άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής μέσω των Τ.Π.Ε. ειδικά σε περιπτώσεις δήμων με ακραία πληθυσμιακά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά, στοιχεία δηλαδή που συνθέτουν έναν «δημοτικό χαρακτήρα» αφενός μεγάλων δυσκολιών (καιρικών, γεωμορφολογικών και πληθυσμιακών) και αφετέρου υψηλών απαιτήσεων για κοινωνικές και ιατρικές υπηρεσίες.

Στα παραδείγματα που γνωρίζουμε οι Τ.Π.Ε. εφαρμόζονται σε πληθυσμούς, στοχεύοντας μονάχα στην ένδειξη της ασθένειας, χωρίς να εστιάζουν στην βαρύτητα ή όχι που έχει στην εφαρμογή της η περιβαλλοντική/φυσική και αστική ανάπτυξη. Αυτό αποτέλεσε και το πρώτο κριτήριο επιλογής του πεδίου της έρευνας.

Το πεδίο της έρευνας επιλέχθηκε να είναι 2 δήμοι της Π. Ηπείρου. Ο δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων είναι ένας δήμος ορεινός, ενώ ο Δήμος Δωδώνης είναι ένας πεδινός δήμος.

Η ορεινότητα ή/και η πεδινότητα του χώρου αποτέλεσε το δεύτερο κριτήριο επιλογής του πεδίου. Οι δύο δήμοι έχουν μεγάλα ποσοστά μέσης ηλικίας, άρα και υποθετικά αυξημένες απαιτήσεις για κοινωνικές υπηρεσίες και υπηρεσίες υγείας. Αυτό ήταν το τρίτο κριτήριο στο οποίο βασίστηκε η επιλογή του χώρου έρευνας.

Οι ομαδοποιήσεις στηρίχθηκαν σε 2 περιφερειακά κριτήρια (περιφέρεια ορεινή / περιφέρεια πεδινή), και των χρηστών σε τέσσερα δημογραφικά κριτήρια (δημογραφικός τύπος νοικοκυριού, ηλικία, φύλο και αναπηρία). Οι υποθέσεις εργασίας απαιτούσαν μια κάθετη και οριζόντια εξέταση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, για το αν και κατά πόσο διέθεταν τις υποδομές και τις διαθέσεις να υποδεχτούν την Τ.Π.Ε μέσα στη λειτουργία τους, αλλά και κατά πόσο ήταν μέλημά τους, επιδίωξη και αντιληπτή επιταγή των καιρών η ανασύσταση της δομής και λειτουργίας τους, ώστε να γίνουν περισσότερο αποδοτικοί και λειτουργικοί- σύμφωνα πάντα με τη λογική και το στόχο που είναι η παροχή βελτιωμένων υπηρεσιών.

Σχετικά με τα κριτήρια εξαγωγής συμπερασμάτων, πρωτεύοντα ρόλο έχει η ανασκόπηση των θεωριών σχετικά με τις θεματικές της Κοινωνικής Πολιτικής, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Τεχνολογιών. Ως εκ τούτου μέσα από τους στόχους της διατριβής αποτυπώθηκαν και καταγράφηκαν οι αλλαγές στη δομή και στην οργάνωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της Κοινωνικής Πολιτικής σε εθνικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο. Έγινε προσπάθεια αξιολόγησης της ως σήμερα χρήσης και αποτελεσματικότητας των επίσημων πολιτικών γύρω από την υλοποίηση και την υποδοχή έργων που αξιοποιούν το πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας» και «Ψηφιακής Σύγκλισης». Η διευκρίνιση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων του υπαίθριου χώρου και η αναζήτηση των απαιτούμενων μηχανισμών ενσωμάτωσης των target group αλλά και των light users επιχείρησε να αναδείξει τις δυνατότητες και τις αδυναμίες των χρηστών στη χρήση της τεχνολογίας. Τελικό αποτέλεσμα ήταν η ανάπτυξη ενός μοντέλου ολοκληρωμένης εφαρμογής των Τ.Π.Ε. στην Κοινωνική Πολιτική για δήμους που βρίσκονται σε «γεωγραφική διακινδύνευση» λόγω των ακραίων τους γεωμορφολογικών συνθηκών, ή όχι μόνο.

Τα Ερωτηματολόγια της έρευνας: Σχεδιασμός και Μεθοδολογία:

Η έρευνα απευθύνθηκε σε δυο κύριες κατηγορίες, αυτή των χρηστών κι εκείνη των παρόχων-διαχειριστών της Κοινωνικής Πολιτικής. Ως εκ τούτου υπάρχουν 2 ερωτηματολόγια, με αντίστοιχο προσανατολισμό, εκ των οποίων το ερωτηματολόγιο των χρηστών αποτελείται από 2 επιμέρους ερωτηματολόγια, ένα ποσοτικής κι ένα ποιοτικής ανάλυσης.

Ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού της Ελλάδας, είναι άτομα ηλικιωμένα, αλλά και Α.με.Α. που ζουν μόνιμα όλη τους τη ζωή ή μετά τη συνταξιοδότησή τους σε ένα μικρό ή μεγάλο χωριό της ορεινής/πεδινής χώρας. Είναι άνθρωποι, που σε μεγάλη συχνότητα έχουν μια σειρά προβλήματα υγείας και καθημερινής διαβίωσης κι οι συνθήκες ζωής τους είναι κατά τεκμήριο ιδιαίτερα απαιτητικές για την ικανοποίηση των βασικών τους αναγκών. Οι δήμοι που ορίζουν και ορίζονται από αυτό το περιβάλλον και ως προς τους πολίτες του, έχουν αποκλειστική ευθύνη δράσεων. Υποθέσαμε ότι οι δήμοι ανταποκρινόμενοι στις διαφορετικές αναγκαιότητες, αλλά και οικονομικές δυνατότητες της κάθε περιοχής επιλέγουν, χρησιμοποιούν κι εφαρμόζουν διαφορετικές πολιτικές.

Ταυτόχρονα η δυσκολία των καιρικών φαινομένων, όπως η βροχή και το χιόνι, μαζί με την ποιότητα του οδικού δικτύου, δύναται να καθορίζει το εύρος της ανάγκης, την ευκολία ή τη δυσκολία στην ικανοποίηση της, αλλά και την ικανότητα των δήμων σε παρέμβαση. Τα στοιχεία αυτά καθορίζουν τις ιδιαίτερες συνθήκες και τα μοναδικά χαρακτηριστικά που υπάρχουν σε κάθε δήμο και επηρεάζουν ή δύναται να επηρεάσουν την διαφορετική επιλογή και χρήση των Τ.Π.Ε. στην Κοινωνική Πολιτική τους.

Στο Κεφάλαιο 3 αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου που αφορά στη λειτουργική και δυναμική ανάπτυξη των δήμων, στην αξιοποίηση των πόρων, των δομών πρόνοιας, αλλά και στην επίδραση της δημοσιονομικής κρίσης στην Κοινωνική τους Πολιτική. Γίνεται αντιληπτό από την ανάλυση των αποτελεσμάτων ότι η γεωγραφική θέση των δήμων καθορίζει την παρουσία των υπηρεσιών αλλά και το βαθμό εξυπηρέτησής τους από τις αντίστοιχες δομές. Η παρουσία των υπηρεσιών στις περιοχές της έρευνας εμφανίζει μια πολλαπλή υπόσταση και «*το δίκτυο των ικανών*», των ανθρώπων δηλαδή που ανεπίσημα υποκαθιστούν τις δημοτικές/ κρατικές υπηρεσίες έχει καθοριστική σημασία στην ανεξάρτητη διαβίωση των ηλικιωμένων/ Α.με.Α.

Φαίνεται επίσης ότι οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις, του Ν. 3852/2010, δεν κατάφεραν να εξασφαλίσουν τα επιθυμητά αποτελέσματα μιας καλύτερης διαχείρισης.

Το 4^ο Κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στη συστηματική αποτύπωση των βασικών κοινωνικο-οικονομικών & γεωγραφικών εξαρτήσεων των ευάλωτων ομάδων. Τονίζονται οι αξίες και η προβληματική του χώρου, ως πεδίο συγκρότησης διαφορετικής δυναμικής και αναγκών. Η Υγεία αντιμετωπίζεται ως αγαθό διεκδίκησης στο χώρο διαμονής και διερευνάται ο βαθμός της πιθανής εξάρτησης των ηλικιωμένων από τον τόπο διαμονής και τις καιρικές συνθήκες στην αναζήτηση των υπηρεσιών. Ακολουθούν συμπεράσματα σχετικά με το ζήτημα των οικονομικών πόρων, τις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και της δημιουργίας και άτυπης λειτουργίας των υποστηρικτικών δικτύων, του

«Δικτύου των ικανών». Καταγράφηκαν χαρακτηριστικά και συμπεριφορές των ομάδων-στόχων ανάλογα με τη γεωγραφική ενότητα. Η γεωμορφολογία της περιοχής παρότι ορίζει σε σημαντικό βαθμό τη φυσική απομάκρυνση των πολιτών, δεν είναι αυτή που εν τέλει καθορίζει μόνη της την ομαλή και ανεμπόδιστη κινητικότητα των ηλικιωμένων και Α.με.Α. Ο καιρός καθορίζει σε σημαντικό βαθμό τις αποφάσεις τους, αλλά η επιβάρυνση άτυπων δικτύων βοήθειας φαίνεται ότι προκύπτει ως συνέπεια της οικονομικής τους θέσης.

Το Κεφάλαιο 5 αποτελεί την πρόταση της διδακτορικής διατριβής, έτσι όπως προέκυψε από την επεξεργασία των στοιχείων της επιτόπιας έρευνας. Το πρότυπο της έρευνας αποτελεί μια πρόταση χρήσης των Τ.Π.Ε. στην Κοινωνική Πολιτική των δήμων κι ενσωματώνει μια συνολική αντίληψη για την χρήση των Τ.Π.Ε. στην εξυπηρέτηση της Κοινωνικής Πολιτικής που ασκείται από την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Ακολουθεί παράρτημα με στοιχεία που αφορούν σε επιμέρους δημογραφικά στοιχεία του πεδίου της έρευνας και συγκεντρωτικά ποσοτικά στοιχεία από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων.

Ελπίζουμε ότι η ανά χείρας διατριβή θα αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω επεξεργασία σε θεματικές σχετικές με την αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού και των νέων κι ανέργων που διαμένουν σε γεωγραφικά δυσπρόσιτες περιοχές ή και σε έρευνες σχετικές με την επιχειρησιακή ολοκλήρωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Έγινε σαφές όπως συμπεραίνεται με την ολοκλήρωση της διατριβής, ότι η επιχειρησιακή ετοιμότητα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι προβληματική. Αντίθετα η Τοπική Αυτοδιοίκηση βρίσκεται στη δύσκολη θέση να επιβαρύνεται με ευθύνες που δεν έχει τα εφόδια για να ανταποκριθεί. Για αυτό το λόγο αλλά και εξαιτίας του γενικότερου τρόπου λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης για να σχεδιαστεί αποτελεσματική Κοινωνική Πολιτική για το σύνολο του πληθυσμού, απαιτείται η συνεργασία διαφόρων χώρων. Η τεχνολογία είναι ένας τέτοιος χώρος και κάτω από προϋποθέσεις μπορεί να προσφέρει στην διαχείριση πολλών προβλημάτων σχετικών με την ηλικία και την αναπηρία.

Εξάλλου στα πλαίσια της διατριβής προέκυψε, ότι η αξία της πληροφορίας στο πεδίο της Κοινωνικής Πολιτικής έγκειται στην αξία που έχει για συγκεκριμένους καταναλωτές. Γι αυτό και η υιοθέτηση μιας στρατηγικής για την τεχνολογία και την Κοινωνική Πολιτική σημαίνει κατοχύρωση προτύπων και πολιτικών και δημιουργίας διαφοροποιημένων προϊόντων. Δεν μπορούμε δε να παραβλέψουμε ότι οι χωρικοί παράμετροι στην άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής συνδέονται με την εδαφική οργάνωση και τις γεωγραφικές

κλίμακες καθώς η εδαφική θέση των δήμων και η σημείωσή τους στο χώρο είναι μια πρόκληση τόσο για τις ανάγκες που προκύπτουν για τους πολίτες, όσο για την ίδια τη δημοτική παρουσία.

Η υπογράφουσα θα θεωρήσει ιδιαίτερη τιμή αν οποιοδήποτε εμπειρικό ή θεωρητικό στοιχείο από τη διατριβή αυτή αποτελέσει αφορμή για μεγαλύτερη εμβάθυνση και αξιοποίηση από τους φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και τα στελέχη της Κοινωνικής Πολιτικής.

ΜΕΡΟΣ Α΄ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

Εισαγωγή

«Η Κοινωνική Πολιτική είναι αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνίας.»¹ «Η χρήση του όρου αναφέρεται στην ύπαρξη δραστηριοτήτων που ως αντικείμενο έχουν υπηρεσίες, παροχές και επιδοτήσεις προς το κοινωνικό σύνολο.»² Σε αυτό το κεφάλαιο με δεδομένη τη διαπίστωση ότι η Κοινωνική Πολιτική είναι διαρκής αναζήτηση των λύσεων και «διευθετήσεων»³, αναζήτηση δηλαδή του δέοντος που κάθε φορά ως λύση είναι εξαρτημένη από τα δεδομένα του περιβάλλοντός της θα ασχοληθούμε με τις βασικές προσεγγίσεις των σύγχρονων θέσεων της, ως κριτήρια εδραίωσης μιας σχέσης με τις Τ.Π.Ε.

1.1. Θεωρητικές προσεγγίσεις της Κοινωνικής Πολιτικής και του Κράτους Πρόνοιας

1.1.1. Οι ιδεολογικές αναφορές του κοινωνικού κράτους

Μελετώντας την εξέλιξη της Κοινωνικής Πολιτικής αναγνωρίζει κανείς τη σημασία της τακτικής μεταβολής του όρου χρονικά, αλλά και 'χωρικά'. Από τον εντοπισμό της «εθνικής Κοινωνικής Πολιτικής» μέχρι το σχεδιασμό της και την εφαρμογή της, η επιλογή Κοινωνικής Πολιτικής μπορεί να συνδεθεί με σταθερές ή προσωρινές ρυθμίσεις που παράγονται, ως αποτύπωση των μεταβαλλόμενων συνθηκών της οικονομίας, της σοβαρότητας αλλά και του μεγέθους των κοινωνικών προβλημάτων.

Οι «απαντήσεις» αυτές είναι ποικίλες⁴ κι ενσωματώνουν το συλλογικό ενδιαφέρον της κρατικής εξουσίας για τις προνοιακές θέσεις. Εκφράζουν το κοινωνικά κατασκευασμένο⁵ αντικείμενο της Κοινωνικής Πολιτικής σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο.⁶ Οι ορισμοί της ξεκινούν από διαφορετικές αφετηρίες. Στην πλειονότητά τους

¹ Titmuss, R., 1974. *Social Policy: An Introduction*. London: Pan-then Books.

² Λιαρόπουλος, Λ., 2007. *Οργάνωση Υπηρεσιών και Συστημάτων Υγείας*. Αθήνα: Βήτα.

³ Hughes, G. Lewis, G (1998). *Unsettling Welfare: The reconstruction of social policy*. London, Routledge. The Open University.

⁴ Williams F. (1992). "Somewhere over the rainbow: universality and diversity in social policy", Manning N. and Page R. (επιμ.) *Social Policy Review*, Glasgow, Social Policy Association.

⁵ Saraga E. (1998). *Embodying the social: Constructions of Difference*, London, Routledge/ The Open University.

⁶ Από την Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) κι εντεύθεν το πρωτόκολλο γνωστό ως «συμφωνία για την Κοινωνική Πολιτική», εξουσιοδοτεί τα κράτη-μέλη να λάβουν αποφάσεις με μόνη την ύπαρξη πλειοψηφίας, στη λογική της εναρμόνισης των διαφορετικών εθνικών συστημάτων, παρά στην δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής. Βλέπε σχετικά: Πεσμαζόγλου Β. Η κοινωνική πολιτική

διερευνούν το ρόλο της Κοινωνικής Πολιτικής ως διεπιστημονικό πεδίο μελέτης, σε αντίθεση με την «καθαρή κοινωνική επιστήμη»⁷ που επικεντρώνεται στη συστηματική αξιολόγηση των απαντήσεων των κοινωνιών για την κοινωνική ανάγκη ή στη μελέτη της ανθρώπινης ευημερίας⁸.

Η Κοινωνική Πολιτική κατά γενική παραδοχή προκύπτει ως μέρος της ευρύτερης δημόσιας πολιτικής, παρότι η δημόσια πολιτική είναι κάτι περισσότερο από αυτό. Η αναζήτηση της σχέσης που έχει σχετικά με την κοινωνική ανάπτυξη κάνει σαφές ότι η έννοια αυτή βρίσκεται σε συνεχή μεταβολή στην πάροδο του χρόνου, υποδεικνύοντας τη δυσκολία να βρεθεί η σαφήνεια σχετικά με τις προσεγγίσεις στην μείωση της φτώχειας και της ισότητας. Κάθε δημόσια πολιτική όμως σε τελική ανάλυση για να είναι αποτελεσματική πρέπει να έχει ένα στόχο και να αντιμετωπίσει κάποια διλήμματα επιλογής⁹. Ο στόχος συνήθως¹⁰ είναι η διαμόρφωση της παρεμβατικής δράσης του δημόσιου τομέα προκειμένου να ελέγξει την κοινωνική αναπαραγωγή, περιορίζοντας στο μέτρο του δυνατού τις κοινωνικές ανισότητες κι ενδυναμώνοντας ταυτόχρονα τον κοινωνικό του έλεγχο. Σε αυτή την περίπτωση, το κράτος νοσηματοδοτεί τα δικαιώματα και τις ελευθερίες του ατόμου, δρώντας εγγυητικά απέναντι στον βιολογικό και κοινωνικό-οικονομικό κίνδυνο. Διαμορφώνει κλίμακες αναγνώρισης αναγκών, χωρητικότητας¹¹ και οργάνωσης των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας, ικανοποιώντας σε κάθε περίπτωση την αντίληψη του «ελάχιστου κράτους» που ισοδυναμεί «με ένα συγκεκριμένο μέσο για τη ρύθμιση της αγοράς»¹².

Από τη διαδικασία αυτή προκύπτει για την Κοινωνική Πολιτική ένα «προϊόν» που αποκτά ιστορική, οικονομική και θεσμική αξία και αντανακλά μια τάξη πραγμάτων σε

της Ευρωπαϊκής Ένωσης: μια κριτική προσέγγιση/χαρτογράφηση. Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Κοινωνικές Ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός*. Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1998.

⁷ Alcock P. Erskine A. May M. (2nd Ed.) (2003) *The students' companion to social policy* Oxford Wiley-Blackwell.

⁸ Η θεωρία υποκαθιστά με την έκφραση '**wellbeing**', το '**welfare**', θεωρώντας ότι έχει μεγαλύτερη σημασία πώς είναι καλά οι άνθρωποι κι όχι τι κάνουν καλά.

⁹ Titmuss R. (1974).pp. 15-16. "*The international perspective. Commitment of Welfare*" (2nd edn). London George Allen and Unwin.

¹⁰ Η λογική της δημόσιας πρακτικής χαρακτηρίζει την έννοια της Κοινωνικής Πολιτικής, παρόλο που το θέμα των «ιδιωτικών» διαστάσεων της Πρόνοιας υπάρχει. Προκύπτει μάλιστα και ως ζήτημα δημιουργίας συνεπειών για τις έμφυλες ανισότητες. Βλέπε σχετικά: Riley, D. (1988). *Am I that name? Feminism and the category of "women"* in *History*, Basingstoke, Macmillan.

¹¹ Clarke J. Newman J. (1997). "*The managerial state: power, politics and ideology in the remaking of social welfare.*" London, Sage.

¹² Hall S. and Schwarz B. (1985). *«State and Society 1880-1924.* » Langan and Schwarz. Πρόκειται για μια θεωρία η οποία παραδοσιακά συνδέει την αναδιάρθρωση των δημόσιων υπηρεσιών με μια απάντηση στους μηχανισμούς της αγοράς και το εργατικό ζήτημα.

συγκεκριμένα οικονομικό-κοινωνικά πλαίσια, πλαισιωμένο με ιδιαιτερότητες¹³ άλλοτε βαθιάς οικονομικής κρίσης¹⁴ και άλλοτε ισχυρής οικονομικής ανάπτυξης. Κοινό χαρακτηριστικό¹⁵ των περισσότερων προνοιακών καθεστώτων είναι η μικτή οικονομία πρόνοιας με μετατόπιση της έμφασης από το κράτος στον ιδιωτικό τομέα και τα άτυπα δίκτυα.

Η Κοινωνική Πολιτική ως πρακτική εκφράζει πρωτίστως τα πολιτικά *διλλήματα επιλογής*. Τα όρια της. Αυτά που αποσαφηνίζουν μέχρι που και γιατί φτάνουν ή δεν φτάνουν οι πολιτικές αποφάσεις. Καθένα από αυτά τα ζητήματα συνεπάγεται το θεμελιώδες ερώτημα τί ορίζει μια κοινωνία ως «κοινωνικό» και τί είναι διατεθειμένη να πληρώσει για αυτό. Ο ρόλος που δίνεται στα μέρη άσκησης της και σε δεύτερο επίπεδο το εύρος κάλυψης των κοινωνικών αναγκών ορίζουν το πλέγμα της πρακτικής της Κοινωνικής Πολιτικής. Πρακτική που αναφέρεται κυρίως στις κατευθυντήριες γραμμές για την αλλαγή ή τη δημιουργία των συνθηκών διαβίωσης που συμβάλλουν στην ανθρώπινη ευημερία.

Κάθε κυβέρνηση βασίζεται ιδανικά σε ένα κοινωνικό συμβόλαιο, μεταξύ των πολιτών και μιας πολιτικής κατάστασης στην οποία τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις προσυμφωνούνται από όλους με σκοπό την προώθηση του κοινού συμφέροντος. Ωστόσο η χάραξη πολιτικής είναι συχνά προϊόν καθορισμού από ομάδες ελίτ που εκφράζουν τις άνισες σχέσεις ισχύος στην κοινωνία. Εξάλλου σε μια διαφορετική προσέγγιση η Κοινωνική Πολιτική δεν είναι παρά η λήψη μέτρων για συγκεκριμένα κοινωνικά προβλήματα που προϋποθέτουν και οικονομική διάσταση, η οποία προκύπτει σε κάθε τιμολόγηση των υπηρεσιών αυτών. Η δυνατότητα χρηματοδότησης και κατά συνέπεια της βιωσιμότητας αυτών των συστημάτων διαμορφώνεται από την αντίσταση των ομάδων συμφερόντων, κυρίως γύρω από δυο ζητήματα: για την καθολικότητα των δικαιωμάτων και την εξειδίκευση στο χρήστη. Η προσπάθεια επίλυσης αυτής της

¹³ Τα στοιχεία που εξειδικεύουν την περίπτωση της Ελλάδας αφορούν στην: ελλιπή ολοκλήρωση της κοινωνικής και διοικητικής αναπαραγωγής, κάτι που ο Τσουκαλάς αναφέρει ως εξής: «η μεταπολεμική διόγκωση των [κρατικών] μηχανισμών εμφανίζεται συναρτημένη με μια διαδικασία εθνικοποιήσεων, δημιουργίας κρατικών επιχειρήσεων και οικοδόμησης νέων δικτύων συνδεδεμένων με το "Κράτος Πρόνοιας", του οποίου τα θεμέλια [στη Δυτική Ευρώπη] μπαίνουν ακριβώς κατά την περίοδο αυτή, στην Ελλάδα, αντίθετα, η ξαφνική διόγκωση εμφανίζεται αποκομμένη από τέτοιες νέες δημόσιες δραστηριότητες» (Τσουκαλάς 1986: 89). Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα. Αθήνα: Θεμέλιο.

¹⁴ Βλέπε σχετ. Μαλούτας, Θ. & Οικονόμου, Δ. (1988). «Εισαγωγή: κράτος πρόνοιας - το "πρότυπο" και η ελληνική εκδοχή του», στο Θ. Μαλούτας & Δ. Οικονόμου (επιμ.), *Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα: χωρικές και τομεακές προσεγγίσεις*, (σελ. 13-55). Αθήνα: Εξάντας.

¹⁵ Johnson N. (1998). *Mixed Economics of Welfare: A Comparative Perspective*, Hemel Hempstead, Prentice-Hall Europe.

σύγκρουσης απαιτεί σύμφωνα με τον Taylor¹⁶ μια διαρκή επανεκτίμηση του τι θεωρούμε δεδομένο ή τι πιστεύουμε ότι ανήκει στην «κοινή λογική». Μια «κοινή λογική» που θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως κοινό όραμα για τον τρόπο ζωής μας.

Η ευθύνη για τη μη πραγματοποίηση ρύθμισης θεμάτων όπως η καταπολέμηση της φτώχειας και των ανισοτήτων χρεώθηκε ως αναποτελεσματικότητα¹⁷ στο Κράτος Πρόνοιας. Ιδιομορφίες χαρακτηρίζουν γενικότερα τα νότιο-ευρωπαϊκά κράτη.¹⁸ Η σημασία της πελατειακής λογικής¹⁹ στην ενίσχυση μόνο των μεσαίων στρωμάτων²⁰ καθόρισε όμως ιδιαίτερα τη χρηματοδότηση της κοινωνικής προστασίας στο κοινωνικό κράτος της Ελλάδας. Στη χώρα μας δε έχει και ποιοτική διάσταση, δεν είναι τόσο θέμα αριθμών, όσο ρυθμίσεων μέσα στις συγκεκριμένες οικονομικές συγκυρίες²¹.

1.1.2. Μοντέλα Κοινωνικής Πολιτικής

Οι επίσημες δράσεις Κοινωνικής Πολιτικής έχουν μια στρατηγική που ουσιαστικά συστηματοποιεί τις κυρίαρχες τάσεις οργάνωσης. Η συστηματοποίηση γίνεται στη βάση διαφόρων κριτηρίων που ερμηνεύουν τις ακολουθούμενες πολιτικές. Τα κριτήρια αυτά συνδέονται άλλοτε με τις σχέσεις του κράτους με την αγορά²² εστιάζοντας την κατηγοριοποίηση²³ στην πολιτικό-οικονομική σύνθεση των χωρών ή στην παρεμβατικότητα της αγοράς.²⁴ Συνδέουν τα οικονομικά μιας δομής με την Κοινωνική

¹⁶ Taylor C. (1999). Πολυπολιτισμικότητα: εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης. (μεταφρ. Φ. Παιονίδης), Αθήνα Πόλις.

¹⁷ Χαρακτηριστική η περίπτωση της Ελλάδας όπου το Κράτος Πρόνοιας λειτούργησε κυρίως κατά τη μεταπολεμική περίοδο κι εντεύθεν, ως ένα κεντρικό-συγκεντρωτικό κράτος, γραφειοκρατικού προσανατολισμού, με ισχύη αυτονομία στις περιφέρειες του και πλήθος λειτουργικών προβλημάτων, που επηρέασε καθοριστικά σε αρνητική κατεύθυνση την αποτελεσματικότητα και την βιωσιμότητα των δομών του.

¹⁸ Ferrera, M. (1996). "The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe", *Journal of European Social Policy*, 6 (1): 17-37.

¹⁹ Σωτηρόπουλος, Δ. Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα. Προκλήσεις και Προοπτικές Δ. Βενιέρης, Χ. Παπαθεοδώρου. *Επιστημονική Επιμέλεια* Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

²⁰ J. Habermas. Legitimation Crisis, trans. by Thomas Mc Carth (1975). Heinemann Educational Books Ltd. 22 Bedford Square, London WC1B 3HH/Βούλγαρης Γ. Φιλελευθερισμός, Συντηρητισμός, Κοινωνικό κράτος 1973 – 1990, Θεμέλιο, Αθήνα 1994, σελ.23-35.

²¹ Σωτηρόπουλος, Δ. 2003.

²² Titmuss, R. (1974).

²³ Η συγκεκριμένη διάκριση είναι μετάφραση από το: Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction – *What is Social Policy?* .Edward Elgar Publishing, 2008.

²⁴ Furniss, N. & Tilton, T., 1977. *The case of the welfare state*. Bloomington: Indiana University Press. Με κριτήριο την παρεμβατικότητα της αγοράς: διακρίνουν: α) Το «θετικό κράτος». Το κράτος στοχεύει στην οικονομική ανάπτυξη και λειτουργεί με γνώμονα την προάσπιση της. β) Το κράτος της «κοινωνικής ασφάλειας». Είναι το κράτος, που έχει ξεκάθαρο τοπίο δράσης και διατηρεί ενήμερους τους πολίτες για το διακριτό των κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτήτων του. γ) Το «κοινωνικό κράτος». Το κράτος επιχειρεί να φέρει την κοινωνική ισότητα, υπερασπίζοντας περισσότερο κοινωνικούς, παρά οικονομικούς στόχους.

Πολιτική²⁵ ως διαδικασία της κοινωνικής ζωής ή ως μια κοινωνικά κατασκευασμένη ικανότητα που προκύπτει από τις θεσμικές ρυθμίσεις²⁶ και άλλοτε ως έναν ενσωματωμένο θεσμό στα πλαίσια της αγοράς που παρέχει καθολικές υπηρεσίες²⁷ στην βάση της ανάγκης. Όταν το κριτήριο αφορά τις σχέσεις κράτους, αγοράς και οικογένειας²⁸ εκεί η συζήτηση εμπλέκει την κοινωνική ασφάλιση, την εργασία και την προσωποποίηση των παροχών με το κόστος αυτών των παροχών, ως κριτήριο επιλογής και απορρόφησής τους. Στην περίπτωση όμως που το αντίστοιχο κριτήριο αφορά τα γεωστρατηγικά και οικονομικά δεδομένα των χωρών, η ταξινόμηση των τυπολογιών της Κοινωνικής Πολιτικής ακολουθεί ένα εθνικό πρότυπο²⁹ ταξινομώντας τις χώρες σε πλούσιες και φτωχές³⁰, ικανές στην ουσία να προσφέρουν Κοινωνική Πολιτική ή όχι. Η πολιτική εμπειρία των νότιων χωρών είναι ιδιαίτερη κατηγορία στη βιβλιογραφική αναζήτηση³¹ και συνδέεται με «την ύστερη ανάπτυξη των κρατών πρόνοιας».³² Η Ελλάδα

²⁵ A.R. Radcliffe-Brown, *Structure and Function in Primitive Society*, Routledge & Kegan Paul, London 1979, σελ. 1-31, 178-204.

²⁶ Οι «νέες θεωρίες της ανάπτυξης» αναγνωρίζουν, ότι η κοινωνική ανάπτυξη περιέχει μέσα για την οικονομική ανάπτυξη. Δείχνουν ενδιαφέρον στην κοινωνική ισότητα, αλλά μόνο ως μέσο για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης. Βλέπε σχετικά: Thandika Mkandawire. Social Policy in a Development Context. *Social Policy and Development Programme*. Paper N.7. June 2001. United Nations Research Institute for Social Development. <http://www.unrisd.org/mkandaw1.pdf>. 12/12/2013

²⁷ Αφορά, κυρίως, στις σκανδιναβικές προσεγγίσεις πρόνοιας, που υποστηρίζουν, ότι με την ευρεία συμμετοχή του κοινού σε πολλούς τομείς της οικονομίας, τα προβλήματά της θα επιλυθούν και θα εμπλουτιστεί η ισότητα στις συνθήκες της ζωής των ατόμων και των οικογενειών. Hernández, Diego. 'Universalism versus selectivism in the provision of social welfare. A Case Study Addressing Adverse Selection and Moral Hazard in Social Policy in Colombia'. http://www.docentes.unal.edu.co/dfhernandezl/docs/UniversalismVsSelectivism_DFHL.pdf. 16/09/13

²⁸ Esping-Andersen (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press. Princeton New Jersey.

²⁹ Λατινική περιφέρεια: Liebfried, S. (1991). "Towards a European Welfare State? On the Integration Potentials of Poverty Regimes in the EC." *Working Paper*. Bremen: Bremen University Centre for Social Policy. και στο *Working Paper*: Liebfried, Stephan: «Spins of (dis)integration: What might 'reformers' in Canada learn from the 'social dimension' of the European Union? » ZeS-Arbeitspapier, No. 06/1998 Provided in Cooperation with: University of Bremen, Centre for Social Policy Research (ZeS)

³⁰ Ferrera Maurizio (1996) The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe. University of Pavia, Italy. http://www.urge.it/files/papers/2_3_wpurge4_2007.pdf Και στο Social Capital, Welfare State, and Political Legitimacy American Behavioral Scientist January 2010 53: 677-690,

³¹ Βλέπε σχετικά : Manuela Naldini and Teresa Guerrero Jurado The future of the welfare state: paths of social policy innovation between constraints and opportunities Urbino, 17-19 September 2009 Families, Markets and Welfare States The Southern European Model Paper distributed at the 7th ESPAnet conference 2009 Session: nr. 3 – Gender, Families and Children in Mediterranean Welfare State.// García, Marisol and Karakatsanis, Neovi. 2006. "Social Policy, Democracy, and Citizenship in Southern Europe", Gunther, Richard; Diamandouros, P. Nikiforos, y Sotiropoulos, Dimitri A. (eds): *Democracy and the State in the New Southern Europe*. New York: Oxford University Press, pp. 87-137.// Mingione, Enzo 2001. "Labor Market Segmentation and Informal Work", Gibson, Heather D. (ed): *Economic Transformation, Democratization and Integration into the European Union. Southern Europe in Comparative Perspective*. Hampshire/New York, Palgrave, pp. 149-192.// Ferrera, M. 1996. pp. 17-37.// Saraceno, Chiara (2002) *Introduction: exploring social assistance dynamics* in C. Saraceno (ed), *Social Assistance Dynamics: National and Local Poverty Regimes*, Bristol, Policy Press.

είναι ανάμεσα τους ακριβώς λόγω των γεωστρατηγικών και οικονομικών δεδομένων που μοιράζεται με αυτές τις χώρες.

Όταν η σχέση παραγωγής και αναδιανομής³³ μπορεί να γίνει με τη διακριτή μελέτη ποιοτικών και ποσοτικών χαρακτηριστικών εμφανίζονται διαφοροποιήσεις³⁴ που αποτυπώνουν τα περιθώρια να διαμορφωθούν εθνικά³⁵ χαρακτηριστικά στα συστήματα της πολιτικής, μέσα από την ενδυνάμωση/αποδυνάμωση των κύριων μηχανισμών κοινωνικής φροντίδας, είτε αυτής της ελεύθερης αγοράς είτε του κράτους.³⁶ Οι σχηματικές αυτές παραστάσεις έχουν αξία στο βαθμό που δεν αποτελούν μονάχα νοητικές απλοποιήσεις. Η οικονομική εξάλλου μεγέθυνση επιτυγχάνεται με βιώσιμη ανάπτυξη³⁷ χρησιμοποιώντας 3 δείκτες επίδοσης:³⁸ α) της Κοινωνικής Πολιτικής, β) της εισοδηματικής ανισότητας και γ) της φτώχειας και για άλλους συγγραφείς και δ) με τη μετανάστευση³⁹ που προκαλεί την «κακοποίηση»⁴⁰ της Κοινωνικής Πολιτικής⁴¹.

Τα μοντέλα ερμηνεύουν πώς οι κοινωνικές πολιτικές βελτιώνουν τις κοινωνικές δεξιότητες στο πλαίσιο της οικονομικής ανάπτυξης χωρίς να εγκαταλείπουν τις εγγενείς αξίες των κοινωνικών στόχων. Αξίες που συνδέουν την Κοινωνική Πολιτική με την κοινωνική ανάπτυξη, ως δυναμική προκύπτουσα μιας δίκαιης και κοινωνικά βιώσιμης

³² Michelle Funk, Alberto Minoletti, Natalie Drew, Jacob Taylor and Benedetto Saraceno. 'Advocacy for mental health: roles for consumer and family organizations and governments.' Health Promotion International, Vol. 21 No. 1 Published by Oxford University Press. 12 December 2005.

³³ Castles.F. & Michell.D. (1990). *Three worlds of welfare capitalism or foyers?* The Australian National University. Camperra: Australian National University.

³⁴ Σακελλαρόπουλος Θ. Η μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους (επιμέλεια), Κριτική, Αθήνα 1999.

³⁵ Σε σχετική μελέτη του European Policy Center/Accenture «αναφέρεται ότι μια σειρά δείκτες περιγράφουν την οικονομική και κοινωνική επίδοση των χωρών της Ευρώπης. Με βάση αυτή τη λογική προκύπτει άλλη μια ταξινόμηση που αφορά χώρες με: Υψηλή οικονομική και κοινωνική επίδοση.(Σουηδία/ Ολλανδία). Μεσαία οικονομική και κοινωνική επίδοση και(Γερμανία/ Γαλλία). Χαμηλή οικονομική και κοινωνική επίδοση.(Ελλάδα/ Ισπανία.).»Lisbon revisited -finding a new path to European growth, +PC Working Paper, March 2004, pp.19-20.

³⁶ Simpson and Walker (1993). Βλέπε σχετικά και: Marius R. Busemeyer. Christian Kellermann Alexander Petring Andrej Stuchlik Perspectives on the European economic and social model: distributional and institutional conflicts. *Int. J. Public Policy*, Vol. 3, No. 1/2, 2008

³⁷

<u>Αποτελεσματικότητα</u>		<u>Αποτελεσματικότητα</u>
Χαμηλή		Υψηλή
Ηπειρωτικές χώρες	Ισότητα Υψηλή	Βόρειες χώρες
Μεσογειακές	Ισότητα Χαμηλή	Αγγλο-σαξονικές

³⁸ Boeri, T., G. Hanson and B. McCormick (eds.) (2002). *Immigration Policy and the Welfare System*. Oxford: Oxford University Press.

³⁹ Tito Boeri. *Immigration to the Land of Redistribution*. LEQS Paper No. 05/2009 June 2009

⁴⁰ Dustmann, C., M. Casanova, M. Fertig, I. Preston and C.M. Schmidt (2003). 'The impact of EU enlargement on migration flows'. Home Office Online Report, 25/03 (available at: <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/rdsolr2503.pdf>).

⁴¹ Sinn, H.-W. (2004b). 'EU Enlargement, Migration and the New Constitution'. CESifo Economic Studies, 50 (4), pp. 685-707.

ανάπτυξης, κι όχι ως υπολειμματική κατηγορία. Υπό την έννοια αυτή η επίτευξη κάθε πολιτικής σχεδιάζεται για να καλύψει τις γενικές ανησυχίες με καθορισμένες επιλογές και ιεράρχηση ενεργειών, ενσωματώνοντας στοιχεία βραχυπρόθεσμων όσο και μακροπρόθεσμων πολιτικών.

1.1.3. Το περιεχόμενο των εφαρμογών της Κοινωνικής Πολιτικής

Η Κοινωνική Πολιτική βασίζεται στη σχετικότητα. Αποδίδει νόημα σε κοινωνικές ενέργειες επιδίωξης της ενσωμάτωσης και της κοινωνικής ενότητας⁴². Αφορά ένα σύνολο παρεμβάσεων που αντανακλούν τον τρόπο που η κοινωνία αποφασίζει να χρησιμοποιήσει, με στόχο να λύσει ή να προλάβει τα προβλήματά της. Υπό την έννοια αυτή η Κοινωνική Πολιτική αποτελεί περισσότερο μια διαδικασία κι όχι μια κατάσταση. Είναι οι απαντήσεις που δίνει η κοινωνία και παράγονται αστραπιαία ή σταδιακά, ως βραχυπρόθεσμες ή μακροπρόθεσμες αλλαγές.

Ο Giddens⁴³ γράφει ότι η σχέση μεταξύ της δομής και της δράσης διακρίνεται από «δυσαικτικότητα». Αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι κάνουν την κοινωνία αλλά την ίδια στιγμή εκείνοι περιορίζονται από αυτή. Ως εκ τούτου η Κοινωνική Πολιτική είναι μια μεταβλητή πρακτική, ακόμα και στα πλαίσια της ίδιας κοινωνίας.⁴⁴ Δικαίως εξάλλου αφού η Κοινωνική Πολιτική οφείλει ν' απεικονίζεται ως ένα σύνολο σταδίων που ξεκινά και τελειώνει με την αναγνώριση του προβλήματος και της πολιτικής ανατροφοδότησης. Με άλλα λόγια εκφράζει μια πολιτική δύναμη⁴⁵ ή χώρους πολιτικής,⁴⁶ μεταβλητή στο χρόνο και στις κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές.

Η μεταβλητότητα αυτή και η ποικιλομορφία στις δράσεις της αποτελούν το ευάλωτο σε κρίσεις μέρος της έννοιας που τονίζεται κυρίως στον όρο 'κοινωνική' και προσδιορίζει την ιδιαίτερη σχέση που αποκτά κάθε τοπικός ή ευρύτερος χώρος με αυτές τις δράσεις. Το σταθερό της μέρος από την άλλη αποδίδεται στον όρο της 'πολιτικής', μιας και μπορεί να μεταφραστεί σε σκόπιμες ή τουλάχιστον οργανωμένες προσπάθειες παρέμβασης στα ζητήματα που προκύπτουν στο χώρο ευθύνης. Εξάλλου η Κοινωνική

⁴² Την τοποθετεί στην περίοδο της διεύρυνσης της κοινωνικής λειτουργίας του κράτους στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες, όπου το μέτρο των σχετικών με τους πολίτες διαδικασιών, είχε γνώμονα τη διαδικασία κατανομής και μερισμού. **Βλέπε** Στασινοπούλου Ο. Κράτος πρόνοιας. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1992.

⁴³ Giddens (1994), *Beyond left and right. The future of radical politics*. Cambridge, Polity.

⁴⁴ Dye T.R. (1998). *Understanding social policy*. Prentice Hall. Upper Saddle River. New Jersey

⁴⁵ Βλέπε σχετικά: J. A. Thurber, "Political Power and American Public Policy," in Thomas B. Birkland (ed.), *Public Policy Course Syllabi* (Washington, DC: American Political Science Association, 1998), pp. 211- 238.

⁴⁶ Ted Lascher. *Political Environment of Policy Making*, Spring, 2007, California state University, Sacramento, PPA 210.

Πολιτική θεωρείται για πολλούς ένα σύστημα σκοπών και στόχων⁴⁷ που προσφέρει ποιότητα στην ζωή των πολιτών και για την επίτευξή της η διατύπωση ξεκάθαρων κατευθύνσεων είναι επιβεβλημένη. «*Η μη επακριβής σύνθεση του μείγματος*»⁴⁸ των παραγόντων πολιτικής που δεν ξεκαθαρίζει ποιος κάνει τι, αλλά και την ευθύνη κράτους, πολιτών και κοινωνικών δικτύων θεωρήθηκε από πολλούς βασική αδυναμία του συστήματος, μια αδυναμία που εν τέλει αναπαράγει την κοινωνική δομή.

Στη βιβλιογραφία οι ορισμοί της Κοινωνικής Πολιτικής καταλήγουν στην άποψη ότι η σχέση μεταξύ της μακροοικονομικής πολιτικής και της Κοινωνικής Πολιτικής ήταν θετική⁴⁹ και οφείλει να παραμείνει. Ίσως θα ήταν ορθότερο να πούμε ότι στο καπιταλιστικό καθεστώς η οικονομική κατάσταση αποτελεί μια μοναδική επίτευξη και συνήθως η Κοινωνική Πολιτική λειτουργούσε ως μέσο επίτευξης της⁵⁰. Διόρθωνε τις υποχωρήσεις του συστήματος και άρα δικαίωσε⁵¹ τους μη αμειβόμενους από αυτό το σύστημα. Συνδέεται δηλαδή άμεσα με την έννοια της διόρθωσης, είτε αποζημιώνοντας είτε αναπαράγοντας τις παθολογίες της οικονομικής ανάπτυξης και των κοινωνικών κινδύνων,⁵² άρα είναι πέρα από μια κοινωνικό-οικονομική και πολιτική έννοια, μια έννοια με ηθική διάσταση. Ακριβώς γι' αυτό το περιεχόμενο της Κοινωνικής Πολιτικής είναι κυρίως ένα μίγμα επιρροών μεταξύ της πολιτικής οργάνωσης και των ιδεολογιών που ισχύουν σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους.⁵³ Η επίτευξη του κοινωνικού δικαίου αφορά μια σύνθεση των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών παραγόντων που σε δεδομένη χρονική στιγμή αποτελούν εφικτή ή ευκαταία συγκρότηση της δημόσιας λειτουργίας.

⁴⁷ Ιατρίδης, Δ. Οργανισμοί κοινωνικής φροντίδας. Σχεδιασμός πολιτικής για την ανάπτυξη. Αθήνα 2005, Νέα Γράμματα.

⁴⁸ Le Grand, Julian (1990) Re-thinking welfare a case for quasi-markets. In: Pimlott, Ben, (ed.) The Alternative: Politics for a Change. W.H. Allen and Virgin Books **και** Le Grand, Julian (2013) Subsidiarity and individual responsibility: quasi-markets asset-based welfare . In: Brugnoli, Alberto and Colombo, Alessandro, (eds.) Government, Governance and Welfare Reform: Structural Changes and Subsidiarity in Italy and Britain. Edward Elgar, Cheltenham

⁴⁹ Atkinson, D. (1999). *Scientific discourse in sociohistorical context: the philosophical transactions of the Royal Society of London 1675-1975*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

⁵⁰ Titmuss (1974). & στον Spicker P. (1995). *Social policy: Themes and approaches*, Hemel Hempstead, Prentice-Hall.

⁵¹ Cahnman, W. J., & Schmitt, C. M. (1979). "The Concept of Social Policy (Sozialpolitik)". Journal of Social Policy 8, (01), 47-59. ,

⁵² Ο H. Kemshall παρέχει έναν απολογισμό των αλλαγών στις δημόσιες υπηρεσίες και ειδικότερα την ανάπτυξη των μεταφορντικών υπηρεσιών που βασίζονται σε πιο εξυπηρετικές δημόσιες υπηρεσίες και πιο υπεύθυνους πολίτες. Kemshall, H. (2002) *Risk, social policy and welfare*, Open University Press.

⁵³ Τσουκαλάς Κ. Η νέα κοινωνική αλληλεγγύη. Στο ΙΣΤΑΜΕ. Παγκοσμιοποίηση, κράτος-έθνος, κοινωνική αλληλεγγύη τεχνολογία και πολιτισμός, σελ. 189-209. Αθήνα, 1998. Επίσης οι Taylor-Gooby, P.(2002). Varieties of risk. Health, Risk and Society, 4, pp.109-112, αντιπροσωπεύουν τη θέση ότι η κοινοποίηση των κινδύνων είναι μια κοινωνική διαδικασία μέσω της οποίας οι άνθρωποι γίνονται ενημερωμένοι σχετικά με αυτούς, επηρεάζονται προς την αλλαγή της συμπεριφοράς τους και μπορούν να συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Σήμερα η Κοινωνική Πολιτική μεταβάλλεται εκ νέου και η υπαγωγή της στην οικονομική πολιτική θεωρείται σχεδόν δεδομένη.⁵⁴ Τα προβλήματα βιωσιμότητας που αντιμετωπίζει η παγκόσμια οικονομία σχετίζονται με μια αναδυόμενη κοινωνική επιταγή που δεν στοχεύει πια μόνο στην μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων. Αποτελεί περισσότερο από ποτέ μια ιστορική και κοινωνική επιταγή για ευελιξία, εξαιτίας τόσο του μεγέθους των προβλημάτων όσο και λόγω της έντασής τους. Γεγονός που τονίζει ότι η αναδιανεμητική επίδραση των κοινωνικών παροχών για την αντιμετώπιση της φτώχειας και της εξασφάλισης της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι «φυσική αντίδραση των κοινωνιών» στην δυσκολία της τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας.

Η «απαίτηση»⁵⁵ της εποχής για κοινωνίες ενσωμάτωσης δημιουργεί για τους θεσμούς συνθήκες λογοδοσίας αναφορικά στην αποτελεσματικότητα τους. Η Κοινωνική Πολιτική σε κάθε περίπτωση είναι η επιλογή των κατάλληλων μέτρων,⁵⁶ μια εσκεμμένη πορεία δράσης για την επίλυση ενός ζητήματος δημοσίου ενδιαφέροντος⁵⁷ κι αυτό οφείλουμε να το διαχωρίσουμε από την ικανότητα επιλογής τους που διαθέτει ή όχι ο ανθρώπινος και πολιτικός παράγοντας που φέρει την πολιτική ευθύνη για την επιλογή τους, μέσα από την άσκηση της εξουσίας.⁵⁸ Η καταλληλότητα των μέτρων Κοινωνικής Πολιτικής λειτουργεί ως μήτρα κοινωνικών συνεπειών, δημιουργώντας ή αναπαράγοντας συλλογικές συνέπειες⁵⁹. Συνήθως όμως προσεγγίζουμε την Κοινωνική Πολιτική με τον αντίθετο τρόπο, παρότι αποτελεί κυρίως μια απόφαση πολιτική που ωστόσο είναι και κοινωνική, καθώς ξεκινά από το κοινωνικό δεδομένο μιας διαγνωσμένης αναγκαιότητας, από τις ίδιες εν τέλει τις απαιτήσεις της κοινωνίας⁶⁰ την οποία και καλείται να επανορθώσει.

Υπό την έννοια αυτή η Κοινωνική Πολιτική είναι ένας θεσμοθετημένος χώρος που καθορίζει το ευμετάβλητο των κοινωνικών δεδομένων. Οι αλλαγές σε σχέση με τη γήρανση του πληθυσμού, τις νέες μορφές εργασίας και οικογενειακής ζωής και τα

⁵⁴ Titmuss R. (1958). *Essays on the welfare state*. London, Allen & Unwin.

⁵⁵ Βλέπε σχετικά: Έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας: The World Bank, Social Development Needs To Better results. <http://web.worldbank.org>.

⁵⁶ Χριστοδουλάκης 1999. Κοινωνική Πολιτική. Δικαιοσύνη και Αποτελεσματικότητα. *Κοινωνία των πολιτών*, Φθινόπωρο, τ. 3.

⁵⁷ Cochran, C., et al. 2003. (1). *American Public Policy* (7th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.

⁵⁸ Κατά τον Βενιέρη Δ.(2003), η ειδικότερη μορφή που λαμβάνει το κράτος πρόνοιας είναι κυρίως αποτέλεσμα της στρατηγικής των κυρίαρχων πολιτικών και διοικητικών ελίτ και της πολιτικής δύναμης και κινητοποίησης του εργατικού και υπαλληλικού κινήματος. Βλέπε σχετικά: Δ. Βενιέρης, Χρ. Παπαθεοδώρου. Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα. Προκλήσεις και Προοπτικές. *Ελληνικά Γράμματα*. Αθήνα 2003. σελ.120

⁵⁹ Anderson, J. 2003. (1). *Public Policymaking* (5th ed.). Boston: Houghton Mifflin.

⁶⁰ Βλέπε σχετικά: David Easton . Στο Robertson, D., and D. Judd. 1989. *The Development of American Public Policy: The Structure of Policy Restraint*. Glenview, IL: Scott, Foresman.

αυξανόμενα επίπεδα κοινωνικού αποκλεισμού θέτουν θεμελιώδη ερωτήματα για τη χάραξη της. Σε ποιές αρχές θα πρέπει να στηριχθούν οι μελλοντικές εξελίξεις; Σε κάθε περίπτωση η σημερινή κατάσταση έχει μια επείγουσα πλευρά που αφορά θέματα συνοχής και αποκλεισμού. Ο αναδιανεμητικός χαρακτήρας⁶¹ των πολιτικών αφορά την κρατική επεξεργασία⁶² των δημόσιων πολιτικών που ενσωματώνει τα οικονομικά και πολιτικά χαρακτηριστικά κάθε συγκυρίας. Οι προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες⁶³ «για άτομα ή ομάδες που βρίσκονται σε ευπαθή κατάσταση»⁶⁴ αντιμετωπίζουν την πρόκληση της εξατομικευμένης παρέμβασης και θα αναδείξουμε στην πορεία της διατριβής, πώς ενδεχόμενα μπορεί αυτό να γίνει με τις Τ.Π.Ε.

1.1.4. Ρυθμίσεις της σύγχρονης Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής

Η ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική διαμορφώνεται τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ενιαία κατασκευή δεν υφίσταται ούτε λειτουργεί στην πράξη. Οι οδηγίες της Ε.Ε. αποτελούν «γενικούς στόχους».⁶⁵ Γνωστά στρατηγικά κείμενα,⁶⁶ έθεσαν τις βάσεις μιας πολιτικής προς την επίτευξη των ελαχίστων ορίων⁶⁷ που ενισχύει το ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.⁶⁸ Σε αυτά τα κείμενα διατυπώθηκε η ανάγκη ορισμού των ωφελούμενων της Κοινωνικής Πολιτικής. Οι διατάξεις ήταν αρχικά προστατευτικές,⁶⁹

⁶¹ Χτούρης Σ. Κοινωνική Διαφοροποίηση, κοινωνικές ομάδες και Κοινωνική Πολιτική. Νεότεροι μετασχηματισμοί της Κοινωνικής Πολιτικής και η προβληματική του κοινωνικού αποκλεισμού. Στο Σακελλαρόπουλος Θ. Η μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους. Τομ. Α. Αθήνα 1999, Κριτική.

⁶² Leslie R. Alm. The Policy Process and the American West: An Environmental Perspective. <http://www.upcolorado.com/excerpts/9780870819995.pdf>. 13/01/2014

⁶³ A Webb and G Wistow, "The Personal Social Services", in S Ranson, G Jones, and K Walsh (Eds), Studies in Central-Local Relations, Allen and Unwin, 1985. **Επίσης στο:** A Webb and G Wistow, "The Personal Social Services 1979-1983", in P M Jackson (Ed), Implementation of a Philosophy: UK Conservative Government Policies 1979-83, Royal Institute of Public Administration.

⁶⁴ Ε.Ε.Τ.Α.Α- ΚΕΔΚΕ. Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Παρούσα κατάσταση και προοπτικές. Αθήνα 1995

⁶⁵ Collins, D. (1975). *The European Communities: The Social Policy of the First Phase, the European Coal and Steel Community 1951-1970* (London: Martin Robertson & Co. Ltd.).

⁶⁶ «Οι ουσιαστικές μεταβολές που επιφέρει ο Αναθεωρημένος Χάρτης, εντοπίζονται σε 3 επίπεδα: (α) τροποποίηση ορισμένων δικαιωμάτων του Χάρτη του 1961, (β) κατοχύρωση νέων δικαιωμάτων, (γ) εισαγωγή νέας γενικής ρήτρας για την απαγόρευση των διακρίσεων, ως προς την απόλαυση των προστατευόμενων δικαιωμάτων». Γνώμη της Οικονομικής και κοινωνικής Επιτροπής επί του σχεδίου νόμου: «Κύρωση αναθεωρημένου ευρωπαϊκού κοινωνικού χάρτη». Thomas Piketty, *Η οικονομία των ανισοτήτων*, Πόλις, Αθήνα 2007, http://www.oke.gr/opinion/op_242.pdf 27-1-2013.

⁶⁷ Οι στόχοι της Κοινωνικής Πολιτικής που ορίζονται στη συνθήκη Ε.Κ είναι εμπνευσμένοι από τον ευρωπαϊκό κοινωνικό χάρτη του 1961 και τον κοινοτικό χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων των εργαζομένων του 1989: πρόωθηση της απασχόλησης, βελτίωση των όρων εργασίας, επαρκής κοινωνική προστασία, κοινωνικός διάλογος και καταπολέμηση των αποκλεισμών.

⁶⁸ Σακελλαρόπουλος Θ. «Υπερεθνικές Κοινωνικές Πολιτικές την Εποχή της Παγκοσμιοποίησης» Κριτική, (2001), Αθήνα.

⁶⁹ Βενιέρης Δ., Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002. Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Πολιτικές ένταξης των Μεταναστών: Η Ευρωπαϊκή εμπειρία, ΙΜΕΠΟ, Αθήνα, 2006.

χωρίς δεσμευτικό χαρακτήρα⁷⁰, ενθάρρυναν τη συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού⁷¹ ως «αντίδραση στα δομικά προβλήματα της Ε.Ε.»⁷² Το συμβούλιο της Λισσαβόνας το 2000 ενίσχυσε «τους θεμελιώδους στόχους»⁷³. Η κατανόηση όμως της κοινωνικής ευπάθειας, ως συγκρουσιακής κατάστασης με την ευρωπαϊκή προοπτική οδήγησε κατά πολλούς σε μια συντηρητική μεταρρύθμιση⁷⁴ για τη θεμελίωση της κοινωνικής ένταξης⁷⁵. Προέκυψε έτσι η Α.Μ.Σ (Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού) ως πλαίσιο που ορίζεται από τη διατύπωση κοινών στόχων, τον καθορισμό ποιοτικών και ποσοτικών δεικτών και ανάδειξη των καλών πρακτικών.⁷⁶ Η περίοδος αυτή διακρίθηκε για τη μετατόπιση ενδιαφέροντος από τις ‘παθητικές’ στις ‘ενεργητικές’ πολιτικές που εκφράζονται μέσα από τα Ε.Σ.Δ.Ε.Ν⁷⁷ με μέτρα⁷⁸ που απαιτούν «εφαρμογή ενός συνδυασμού μακροοικονομικών πολιτικών.»⁷⁹

Η πολιτική οικειοποίηση⁸⁰ της διαδικασίας αποδείχθηκε όμως δύσκολη. Ορίστηκαν «προτεραιότητες για την Κοινωνική Πολιτική»⁸¹. Το κοινωνικό μοντέλο αποτελεί κερτημένο των κοινοτικών πολιτικών στη βάση 2 αρχών: 1) των εξασφαλισμένων

⁷⁰ Περράκης Σ. Ευρωπαϊκός κοινωνικός χώρος & κοινοτικός κοινωνικός χάρτης : η διεθνής, κοινοτική και η ελληνική διάσταση των ρυθμίσεων /Εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα, 1990.

⁷¹ Μούσης, Ν. *Η κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα 2002, σελ.1-24.

⁷² Κούγιας Κ. «Παγκοσμιοποίηση και ευρωπαϊκό κοινωνικό πρότυπο: Τάσεις προς μια νέα ευρωπαϊκή κοινωνική ταυτότητα. Το παράδειγμα της ευελισφάλειας.» Ανακοίνωση για το Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας. Μάιος 2008.

⁷³ ΟΚΕ 2004. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/ALL/?uri=OJ:C:2004:010:TOC>.

⁷⁴ Αράπογλου Β. Πεταλάς Α. «Λόγοι και πρακτικές για την Κοινωνική Ενσωμάτωση. Αναθεωρώντας το Εθνικό Σχέδιο Δράσης,» Άρσις, «Κοινωνική οργάνωση υποστήριξης νέων». Ερευνητική Έκθεση, Αθήνα. Μάιος 2004.

⁷⁵ Ροζανβαλόν Π. «Το νέο κοινωνικό ζήτημα. Επανεξετάζοντας το Κράτος Πρόνοιας.» Εκδόσεις Μεταίχμιο. Αθήνα 2003.

⁷⁶ Berghman, Jos / Okma, Kieke G.H. 2002. The OMC: open procedures or closed circuit? Social policy making between science and politics, <http://www.eucenter.wisc.edu/OMC/open12.html> (accessed on October 14, 2009).- Hemerijck, A. and Visser, J. (2001) "Learning and Mimicking. How European Welfare States Reform." Ms., University of Amsterdam. Ferrera, Maurizio, Matsaganis, Manos and Stefano Sacchi. 2002. Open coordination against poverty: the new EU "Social inclusion process". *Journal of European Social Policy* 12 (3): 227-239.

⁷⁷ Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση,

⁷⁸ Έκθεση της επιτροπής κοινωνικής προστασίας προς τη σύνοδο του Ε.Σ. της 3ης Δεκεμβρίου 2002. Επεξηγηματικό σημείωμα (14164/1/02/SOC508). http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/counciltext_el.pdf.

⁷⁹ Συμπεράσματα της προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισσαβόνας, 23 και 24 Μαρτίου 2000. http://www2.parliament.cy/parliamentgr/101/conclusion_lisbon.pdf.

⁸⁰ Sandra Kröger «The Open Method of Coordination: Underconceptualisation, overdetermination, de politicisation and beyond» *European Integration online Papers (EIoP)*, Special Issue 1, Vol. 13, Art. 5, <http://eiop.or.at/eiop/texte/2009-005a.htm>.

⁸¹ Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας το 2000 όρισε ως στόχους: *Περισσότερες θέσεις απασχόλησης/ Πρόβλεψη της μεταβολής του περιβάλλοντος εργασίας /Καταπολέμηση κοινωνικού αποκλεισμού /Εκσυγχρονισμός της κοινωνικής προστασίας/Προαγωγή της ισότητας ανδρών και γυναικών/Ενίσχυση της κοινωνικής πυχής της διεύρυνσης και των εξωτερικών σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.* <http://www.okeobservatory.gr/>.

κοινωνικών δικαιωμάτων⁸² και 2) των στοχευμένων πολιτικών. Πρακτικά οι στόχοι αυτοί οδηγούν τα εθνικά κράτη πρόνοιας να περιορίζονται από τους ευρωπαϊκούς κανόνες και να διαφέρουν κυρίως στην ικανότητά τους να πληρώσουν για τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Η αναζήτηση αποτελεσματικών πολιτικών⁸³ συνδέεται με τη συνταγματική ασυμμετρία της Ε.Ε. και την ανομοιογένεια των εθνικών καθεστώτων. Η ρύθμιση των τοπικών κοινωνικών ζητημάτων αφορά «στην διαπραγματευτική δύναμη των τοπικών αρχών»⁸⁴ «και αποτελεί αναγνωρισμένη επιταγή»⁸⁵. Αφορά εν τέλει πολιτικές επιλογές σε σχέση με «κοινές ανησυχίες» και μια διαδικασία εξασφάλισης ευνοϊκών συνθηκών για «μάθηση»⁸⁶ που θα αποτρέψει τη στεγανοποίηση των κοινοτικών μεθόδων και θα προστατέψει τις χώρες από διαπόμπευση του τύπου "*beggar-my-neighbor*".⁸⁷

Στα ψηφίσματα του Συμβουλίου (Συμβούλιο, 1989a και 1992b), τα κράτη μέλη αναγνωρίζουν ως «*βασικό το δικαίωμα του ατόμου για παροχές ώστε να ζήσει με αξιοπρέπεια*». Είναι σαφές όμως ότι η διαχείριση της Κοινωνικής Πολιτικής εξακολουθεί να ορίζεται εθνικά⁸⁸ (ως εθνική πρωτοβουλία⁸⁹) και η ευρωπαϊκή νομοθεσία θέτει τα ελάχιστα όρια.⁹⁰ Στην ευρωπαϊκή πρακτική διακρίνουμε δυο αντικρουόμενες διαστάσεις: αφενός ενιαία διαχείριση επιλεγμένων θεματικών και αφετέρου εθνικά προσανατολισμένες προσπάθειες, συνήθως από τις χώρες που έχουν στρατηγική κι ηγετική θέση στην Ε.Ε. οι οποίες σε βάθος χρόνου αλλάζουν τόσο σε σημασία όσο και σε πρακτική. Στη Λισαβόνα διατυπώθηκε ότι «*η ανάπτυξη δυναμικού*

⁸² Alois Humer, Daniel Rauhut and Nuno Marques da Costa «European types of political and territorial organization of social services of general interest». <http://www.rrsa.ro/rjrs/V7SP1.Humer.pdf>

⁸³ Scharpf, Fritz W. (2002): The European Social Model: Coping with the challenges of diversity, MPIfG working paper, No. 02/8 <http://hdl.handle.net/10419/44265>.

⁸⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2003.

⁸⁵ Θελερίτη Μ. Η Κοινωνική Πολιτική σε τοπικό επίπεδο στα σύγχρονα συμφραζόμενα. (Στο): Η άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής σε τοπικό επίπεδο. Προτάσεις για τη διαμόρφωση ενός νέου μοντέλου. ΚΕΔΚΕ-ΕΕΤΑΑ. ΓΝΩΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ. Εκδόσεις Αναπτυξιακή Τρικάλων-KENAKAΠ Α.Ε. Σεπτέμβριος 2008.

⁸⁶ Sabel, C. F. (1994) "Learning by Monitoring: The Institutions of Economic Development." In Smelser, N. J. and Swedberg, R. (eds) *The Handbook of Economic Sociology* (Princeton, NJ: Princeton University Press), pp. 137-165.

⁸⁷ <http://www.economist.com>.

⁸⁸ Mark Kleinman, *A European Welfare State? European Union Social Policy in Context*, Basingstoke: Palgrave, *Journal of Social Policy* Volume 31 / Issue 04 / October 2002, pp. 753-778. Cambridge University Press.

⁸⁹ Περιλαμβάνει τον καθορισμό των πόρων που θεωρούνται επαρκείς για να καλύψουν τις βασικές ανάγκες, λαμβάνοντας υπόψη το βιοτικό επίπεδο και το επίπεδο τιμών στο κράτος μέλος, τους διαφορετικούς τύπους και τα μεγέθη των νοικοκυριών», «τα ποσά για την κάλυψη αναγκών» και «για τον καθορισμό των ποσών, τα στατιστικά στοιχεία για το μέσο όρο εισοδήματος στο κράτος μέλος, για την κατανάλωση των νοικοκυριών, τον ελάχιστο μισθό ή το επίπεδο των τιμών. Vandenbroucke, F. (2002) 'Foreword', in T. Atkinson, B. Cantillon, E. Marlier and B. Nolan (eds) *Social Indicators. The EU and Social Inclusion*, pp. v-xi. Oxford: Oxford University Press.

⁹⁰ Ε.Ε. (28/11/2000) Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, 2000-2006, Βρυξέλλες 28/11/2000.

κράτους προνοίας έχει ζωτική σημασία για την Ευρώπη». ⁹¹ Λίγα χρόνια αργότερα όμως ο Μ. Ντράγκι, πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, χαρακτηρίζει το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο σε συνέντευξη του στην εφημερίδα Wall Street Journal, "Ξεπερασμένο". Τονίζει μεταξύ άλλων ότι: «οι χώρες της Ευρωζώνης με οικονομικά προβλήματα δεν μπορούν να ξεφύγουν από την ανάγκη δημοσιονομικής λιτότητας και διαρθρωτικών αλλαγών». ⁹² Κατά τη γνώμη του το κοινωνικό μοντέλο της Ευρώπης έχει "ήδη φύγει" και ανήκει σ' ένα μακρινό παρελθόν.

Ταυτόχρονα, η αυξητική τάση γήρανσης του πληθυσμού απαιτεί λύσεις. Η οικονομική πραγματικότητα διεθνώς χαρακτηρίζεται από αλλαγές που προκαλούν μια σχέση «εξάρτησης» του πολίτη από το κοινωνικό προϊόν που φαίνεται να είναι μεγαλύτερη από ποτέ. Σε αυτή τη λογική ο ευρωπαϊκός μηχανισμός σταθερότητας ως δομικό στοιχείο της Ε.Ε. ⁹³ έχει ιδιαίτερο σκοπό ⁹⁴ και η Κοινωνική Πολιτική επηρεάζεται στο μέγιστο βαθμό, αυτόν της εξάρτησης των κύριων οικονομικών της μεγεθών.

Η κοινωνική παροχή είναι το «προϊόν» της Κοινωνικής Πολιτικής και γίνεται συνήθως με αναφορά στη διάκριση στα συστήματα που κατευθύνουν την παροχή πρόνοιας, ως αποτύπωση της «μικτής οικονομίας πρόνοιας». ⁹⁵ «Οι μέθοδοι αποτελούν σημαντικό στοιχείο των συστημάτων κοινωνικής προστασίας» ⁹⁶ σε μια ευρωπαϊκή θεσμική βάση που ανταποκρίνεται στην ποικιλομορφία των εθνικών προσεγγίσεων ⁹⁷ και στην «κοινότητα» ⁹⁸ των αποφάσεων «ως μονοπάτι επίτευξης κοινών στόχων». ⁹⁹ Αφορά αφενός ένα υποχρεωτικό πεδίο που έγκειται στον σεβασμό της εθνικής κυριαρχίας και αφετέρου σε ένα εθελοντικό πεδίο που αφορά στην κοινή προσπάθεια. Στην βάση αυτή η Α.Μ.Σ. εξασφαλίζει μια κατεύθυνση κοινών πρακτικών σχετικά με «στρατηγικές» ¹⁰⁰.

Η κοινωνική οικονομία ως πρακτική αυτής της μεθόδου περιλαμβάνει δραστηριότητες με στόχο την κάλυψη των τοπικών αναγκών που ούτε ο επίσημος κρατικός φορέας, αλλά

⁹¹ www.observatory.gr.

⁹² <http://www.avgi.gr/ArticleActions/show.action?articleID=672141/> 25/02/2012

⁹³ Ανδρικοπούλου Ελ. (1995) Οι περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Αθήνα 1995, Θεμέλιο. Βλέπε επίσης κανονισμός (ΕΚ) αρ.1081/2006.

⁹⁴ Ο κανονισμός, προβλέπει χρηματοδοτική στήριξη για τα κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν δυσκολίες οφειλόμενες σε έκτακτες περιστάσεις που εκφεύγουν του ελέγχου των κρατών μελών.

⁹⁵ Junge K. Knapp M. (1985). Efficiency in the production of welfare: the public and private sectors compared. Στο Klein R. & O' Higgins(eds), The future of welfare, Blackwell, Oxford

⁹⁶ Esping-Andersen G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Polity, Cambridge.

⁹⁷ Σύμφωνα με την Caroline de la Porte . The soft open method of co-ordination in social protection. Forthcoming in *European Trade Union Yearbook 2002* (Brussels: European Trade Union Institute) υπάρχουν ένα πλήθος παραγόντων με αποκλίνοντα συμφέροντα που εμπλέκονται.

⁹⁸ E. Bomberg, J. Peterson, A. Stubb. *The European Union: How does it work?* The new European Union series 2003.

⁹⁹ Caroline de la Porte. 2002.

¹⁰⁰ www.opengov.gr.

ούτε από μόνη της η ιδιωτική πρωτοβουλία μπορεί να αναλάβει. Η χρήση των υπηρεσιών της προβλέπει έναν αγοραστή που συνήθως είναι το κράτος και η Τοπική Αυτοδιοίκηση με τους οποίους συνάπτονται συμβάσεις που προβλέπουν την «κοινωνική ρήτρα εκτέλεσης».¹⁰¹ Το ενδιαφέρον για την εξαρτημένη κοινωνική οικονομία αφορά στον βαθμό που ασκείται ως επιχειρηματική δραστηριότητα Κοινωνικής Πολιτικής, δημιουργεί υποκατάστατα προνοιακής πολιτικής εκχωρημένα από το επίσημο κράτος «ως νομιμοποιητική διαδικασία».¹⁰² Η χρήση της τεχνολογίας ως εξάρτημα υπεροχής στην κατά πολλούς επιχειρούμενη αυτή εμπορευματοποίηση της Κοινωνικής Πολιτικής, «χρωματίζει» 'άθελά της' με κερδοσκοπικά κριτήρια την όποια κοινωνικότητα των δράσεων αυτών, υποβαθμίζει την λειτουργία της σε μια επιχειρηματική κίνηση με πρόσοδο και αιτιατό αποτέλεσμα που αναλογικά δεν αποτυπώνει ούτε το μέγεθος ούτε την πορεία αυτών των οργανώσεων. Οφείλουμε ωστόσο να αναρωτηθούμε για το χαρακτήρα των παρεμβάσεων αυτών, καθώς και για την όποια μετακύληση του κόστους Κοινωνικής Πολιτικής. Φτάνει να μην είναι το κέρδος ο πρωταρχικός στόχος; Αν δηλαδή εντελώς σχηματικά είναι δεύτερος ή τρίτος ο στόχος αυτός, αλλάζει η λογική του κέρδους ως τελική επιδίωξη; Μπορεί να στηριχθεί ο τομέας της Κοινωνικής Πολιτικής στην εθελοντική εργασία και το φιλότιμο κάποιων πολιτών κι αν όχι, μήπως θα ήταν απάντηση στους καιρούς αυτούς να λειτουργήσει η Τ.Α. η ίδια επιχειρηματικά ή με τρόπο Μ.Κ.Ο.;

Η απάντηση παρότι προφανής δεν είναι σίγουρη, δεδομένου ότι η όποια επιλογή καταξιώνεται στην πράξη. Η αποτελεσματικότητα είναι συνισταμένη των τρεχουσών συνθηκών και της βιωσιμότητας των δράσεων κι αυτό απαιτεί εξοικονόμηση πόρων κι εκμετάλλευση όλων των πιθανών δυνατοτήτων. Ανάλογα με την Κοινωνική Οικονομία η πρακτική της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης αφορά την «δέσμευση σε κοινωνικές δράσεις».¹⁰³ Ο ορισμός αποδίδει μια από τις βασικές παραδοχές κάθε κοινωνίας ότι οι εταιρίες¹⁰⁴ έχουν κοινωνικές ευθύνες¹⁰⁵. Η αναδιανομή μέρους της οικονομικής τους

¹⁰¹ Ζιώμας, Δ. (2010) *Κοινωνική Οικονομία – Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και Κοινωνικές Επιχειρήσεις: Βασικές έννοιες, ορισμοί και τα κυριότερα χαρακτηριστικά*.

¹⁰² Κριασιώτη Β., «Κοινωνική Οικονομία και Οικονομία της Αλληλεγγύης», ΓΣΕΕ: .Περιοδικό «ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ» - 2006

¹⁰³ Πηγή: www.csrhellas.gr.

¹⁰⁴ Chris Brown *Εταιρική κοινωνική ευθύνη: Η επέκταση της αγοράς προτεινόμενη ως διαφάνεια*. <http://www.re-public.gr> 13/1/2013

¹⁰⁵ Andriof J. & Waddock S. (2002). *Unfolding stakeholders engagement*. Στο Andriof J. & Waddock S. Husted B. Rahman SS (επιμ). *Unfolding stakeholders thinking*. Pp.19-43. Sheffield UK. Greenleaf Publishing.

υπεραξίας προς όφελος της κοινωνίας αποτελεί εν τέλει θέμα ευθύνης,¹⁰⁶ δεδομένου ότι η λειτουργία τους επιφέρει επιπτώσεις¹⁰⁷ στην ευρύτερη κοινωνία. Εξάλλου «η επίτευξη της εταιρικής παρεμβολής στα κοινωνικά δρώμενα είναι αίτημα που θέτουν από κοινού επιχειρήσεις, η κοινωνία και ο σημερινός πολιτισμός»¹⁰⁸ άποψη που ανάγει τις αλλαγές στην άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής σε μια γενικευμένη αναπροσαρμογή¹⁰⁹ ή κατ' άλλους συναινετική επανάσταση¹¹⁰ που συμπαρασύρει και την Κοινωνική Πολιτική.

1.1.5. Οι διακρίσεις του «χώρου» στην άσκηση της Κοινωνικής Πολιτικής

Ο 'Κοινωνικός Χώρος' αποτελεί μια σχηματική προσπάθεια ανάδειξης της σύνθεσης της Κοινωνικής Πολιτικής¹¹¹ μέσα από τη λογική των ομόκεντρων κύκλων. Πρόκειται για 3 ομόκεντρους κύκλους με διαφορετικής εμβέλειας ακτίνες που ξεκινούν από το ίδιο κέντρο τον πολίτη επεκτείνονται στον τοπικό χώρο, φτάνουν στον ευρύτερο εθνικό και καταλήγουν στον αντίστοιχο ευρωπαϊκό.¹¹² Μια από τις βασικές του παραμέτρους αποτελεί το επίπεδο άσκησης, ο μικροχώρος εφαρμογής. «Διαφορετικά, ο κοινωνικός χώρος γίνεται κατανοητός ως συσσωρευμένη επίδραση διαδικασιών.»¹¹³

Ο καθένας από τους παραπάνω χώρους διευκόλυνε κατά περιόδους την 'κάθετη' ή 'οριζόντια' δράση των εθνικών ή κοινοτικών πολιτικών. Εκείνο που συγκρατούμε και από τα ζεπίπεδα είναι ότι δημιουργούν ένα ρυθμιστικό χώρο, εμπλέκοντας ή

¹⁰⁶ Windsor D. (2000). "Corporate citizenship: evolution and interpretation" στο Andriof J. & McIntosh M (επιμ) *Perspectives on corporate citizenship*. pp.39-52. Sheffield UK. Greenleaf Publishing.

¹⁰⁷ Bichta C. (2003). *Corporate social responsibility. A role in government policy and regulation? Center for the study of regulated industries*. University of Bath.

¹⁰⁸ Σακελλαρόπουλος Θ. Ζητήματα κοινωνικής πολιτικής. Τ.Α' Αθήνα 2003, Εκδόσεις Διόνικος.

¹⁰⁹ Βενιέρης Δ. Αποσύνθεση και ανασύνθεση της κοινωνικής πολιτικής: Η ελληνική εμπειρία, Στο Βενιέρης Δ και Παπαθεοδώρου Χ, (επιμ). Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προοπτικές. Αθήνα 2003 Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

¹¹⁰ Tsakarestou B. (2005). The experiment of market extension, στο Habisch A. Jonker J. Wegner M. Schmidpeter R. (επιμ). *Corporate social responsibility across Europe*. Springer. pp. 271.

¹¹¹ Η έννοια του εξευρωπαϊσμού αναφέρεται στις επιδράσεις που οι θεσμοί και οι ρυθμίσεις της Ε.Ε. ασκούν στο εθνικό επίπεδο διαμόρφωσης των κοινωνικών πολιτικών. Αυτή η προσέγγιση βρίσκεται κοντά στον ορισμό του Radaelli, ο οποίος κάνει λόγο για την θεσμοθέτηση κανόνων, που σε ένα πρώτο στάδιο διαμορφώνονται σε επίπεδο Ε.Ε. και στη συνέχεια ενσωματώνονται στη λογική των εθνικών δομών διακυβέρνησης. Radaelli C., (2000), 'whither Europeanization? Concept stretching and substantive change', *European Integration on-line Papers*, vol.4, No8, (<http://www.eiop.or.at/eiop/texte/2000-008a.htm>). Borzel T., Risse T., (2000), 'When Europe hits home: Europeanization and domestic change', *European Integration online Papers*, vol. 4, No 15 (<http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>).). Βλέπε σχετικά: Θ. Σακελλαρόπουλος Εθνικές προτεραιότητες και ευρωπαϊκές προκλήσεις στη μεταρρύθμιση του συστήματος κοινωνικής προστασίας και απασχόλησης στην Ελλάδα, 1980-2004. *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη* 2006 1 (1), 5-36.

¹¹² Σακελλαρόπουλος Θεοδ. *Υπερεθνικές κοινωνικές πολιτικές την εποχή της παγκοσμιοποίησης*. Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα Μάιος 2001.

¹¹³ Estivill J. (2003), Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion, An Overview, ILO Geneva. Εδώ από Ρετινιώτη Αθ. Μάντζιου Ι. Ερευνητική Μελέτη. *Η πρόσβαση των φτωχών και κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων που ζουν στο κέντρο της Αθήνας, στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και της εργασίας*. Γιατροί Του Κόσμου. Δεκέμβριος, 2010 <http://mdmgreece.gr/erevnitiki-meleti>.

αποσιωπώντας την ευθύνη των εξουσιών που την εφαρμόζουν. Έχουν βαρύτητα πρακτικής με βάση 2 κριτήρια: α) αυτό της αποκλειστικής εξουσίας για την εφαρμογή των προγραμμάτων Κοινωνικής Πολιτικής και β) από την ικανότητα οικονομική και διαχειριστική να τα πραγματοποιήσουν. Διακρίνονται: 1) *στο Τοπικό*: Οι Ο.Τ.Α. στην Ελλάδα με τους νόμους 3852/2010 και 2539/97 απέκτησαν διακριτική ευχέρεια διαχείρισης των τοπικών ζητημάτων, μεταξύ των οποίων και στην Κοινωνική Πολιτική. 2) *στο Κεντρικό/ Εθνικό*: Ο ρόλος του κεντρικού τομέα είναι επιτελικός. Η κεντρική δημόσια διοίκηση παρεμβαίνει στις επιλογές των Ο.Τ.Α με τον έλεγχο των διαδικασιών χρηματοδότησης και της φορολογικής πολιτικής τους. Στην τρέχουσα χρονική περίοδο το σύνολο των δημόσιων πολιτικών βρίσκεται στον έλεγχο των δανειστών της από τον οποίο η Κοινωνική Πολιτική βγαίνει μειούμενη σε χρηματικές δυνατότητες. 3) *στο Ευρωπαϊκό*: Ο χώρος των οργάνων της Ε.Ε. που εμπλέκονται κάθε φορά στην αποτύπωση των αποφάσεων της¹¹⁴ επηρεάζουν την πολιτική των κρατών οικονομικά και νομοθετικά¹¹⁵.

Βασικός ισχυρισμός των τελευταίων χρόνων υποστηρίζει ότι διανύουμε μια πορεία «*πέρα από το Κράτος Πρόνοιας*»¹¹⁶ όπου το κράτος μεταφέρει ευθύνες για την άσκηση της Κοινωνικής του Πολιτικής στην Τ.Α. και στον ίδιο τον πολίτη. Η περίοδος αυτή είναι κατεξοχήν μια περίοδος μετακίνησης των ορίων των κοινωνικών πολιτικών προς την κατεύθυνση της θεσμικής λογοδοσίας αφενός και της κοινωνικής ιδιωτικοποίησης¹¹⁷ αφετέρου. Αυτό παραπέμπει σε μια αντίληψη ότι η Κοινωνική Πολιτική θεωρείται ένας ευρύς χώρος όπου όλοι έχουν ευθύνη. Αποστασιοποιείται από τον ρόλο του ο δημόσιος τομέας και από την ευθύνη της εφαρμογής της Κοινωνικής Πολιτικής. Αντίθετα ενισχύεται ως απάντηση στην οικονομική δυσπραγία η εθελοντική συμπλήρωση των κενών του επίσημου φορέα.

Η μειούμενη παρεμβατικότητα του κράτους που μεταφέρει αρμοδιότητες στην Τ.Α. με κύριο πρόσχημα τη συνεκτικότητα των τοπικών κοινωνιών ισχυροποιεί θεωρητικά και τον «*τρίτο τομέα*», αποδίδοντας και στην τεχνολογία οιονεί ρόλο προσδιοριστικό της

¹¹⁴ Στασινοπούλου Ο. *Εισαγωγή στην Κοινωνική Πολιτική*. Σημειώσεις πανεπιστημιακών παραδόσεων. Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής. Πάντειο Παν/μιο. 2006.

¹¹⁵ Η ευρωπαϊκή νομοθεσία προκύπτει περισσότερο ως « *Ήπια νομοθεσία*»: Ο χαρακτηρισμός ανήκει στον Σακελλαρόπουλο Θ. και δίνεται ως μετάφραση του “*soft policy*”. Στο Σακελλαρόπουλο Θ. 2001.

¹¹⁶ Βλέπε σχετικά: Wilmott (1986). Social Networks, informal care and public policy. Policy Studies institute report. & Higgins J. (1989). Defining community care: realities and myths. Social policy and Administration. v.23. n.1.

¹¹⁷ Βλέπε σχετικά: E. Commission. 1997. “Promoting the role of voluntary organizations and foundations in Europe. «Communication from the Commission, COM (97)241 final, 6/6/1997.p.16.

επιτυχίας ή της αποτυχίας¹¹⁸. Ο 'τρίτος τομέας' ταυτίζεται με έναν ενδιάμεσο χώρο¹¹⁹ του ιδιωτικού και του δημόσιου που αποτελούσε πάντα *έκφραση του*,¹²⁰ εκεί ωστόσο όπου τα όρια του εθελοντισμού και της ιδιωτικής κερδοσκοπικής επιδίωξης δεν είναι τόσο ευδιάκριτα πάντα, γιατί αμιγώς¹²¹ εθελοντικές οργανώσεις ο 'τρίτος τομέας' δεν διαθέτει¹²². Παρεμβάλλεται ως ενδιάμεσος και ενδιαφέρει στο βαθμό που η Κοινωνική Πολιτική δεν είναι εστιασμένη διοικητικό-πρακτικά. Αφορά κυρίως στον χαρακτήρα δράσης¹²³, στην οικονομική του διάσταση. Για το εύρος και την δυναμική των στόχων της Κοινωνικής Πολιτικής ωστόσο η 'εθελοντικοποίηση' των ευθυνών για τη λειτουργία των δομών της μάλλον είναι διαδικασία αφαιρετική παρά προσθετική και η απάντηση στο δίλημμα 'βιωσιμότητα ή επάρκεια' θα τεθεί εκ νέου αναγκαστικά από την είσπραξη της νομοτέλειας των οικονομικών μεγεθών που αργά ή γρήγορα θα τεθούν ή τίθενται με την είσοδο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου σε κάθε δημόσια δράση.

1.2. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και ο ρόλος της ως θεσμός στο πλαίσιο του κράτους

1.2.1. Θεωρίες ανάπτυξης και λειτουργίας των θεσμών

Ο παγκόσμιος χώρος προσδιορίζεται από την *ταχύρρυθμη αλλαγή*¹²⁴ των θεσμών μέσα από διεθνείς και εθνικές μεταβολές. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση νομιμοποιήθηκε απέναντι στο βασικό χαρακτηριστικό της, την εγγύτητα του θεσμού στον πολίτη με κύρια ισχύ στις απομακρυσμένες περιοχές με τη Συνθήκη της Λισαβόνας¹²⁵ που ανέδειξε τη μετάθεση αρμοδιοτήτων από τα «πάνω» προς τα «κάτω»¹²⁶. Η θέση αυτή βρέθηκε σε

¹¹⁸ Στην Πράσινη Βίβλο αναφέρεται σχετικά: *Η επιτυχία θα ναι απόκτημα οικονομιών και κοινωνιών που θα ναι ανταγωνιστικές και ενιαίες κι οι οποίες θα εκμεταλλεύονται πλήρως τις νέες τεχνολογίες...* Πράσινη Βίβλος για την Κοινωνική Πολιτική(CEK, 1994:7).

¹¹⁹ Παπαγεωργίου Κ. Μαθήματα Κοινωνικής Οικονομίας. Αποστολόπουλος Κ. (επιμ.).Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας. Χαρακόπειο Παν/μιο.2004.

¹²⁰ Evers A. Wintersberger H... (1992). *Shifts in the Welfare mix*. Campus Verlag, Frankfurt.

¹²¹ Defourny (2001). From third sector to social enterprise. Στο Borzaga, C. & J. Defourny, eds. (2001), *The Emergence of Social Enterprise*, London and New York, Routledge, 1-18 <http://orbi.ulg.be/pdf>. Σύμφωνα με τον Defourny: Οι κοινωνικο-οικονομικές πρωτοβουλίες που δεν ανήκουν στον παραδοσιακό ιδιωτικό κερδοσκοπικό τομέα ούτε στο δημόσιο τομέα εκπροσωπούν την έκφραση της κοινωνίας των πολιτών σε ένα περιβάλλον οικονομικής κρίσης, την αποδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών και τις δυσκολίες του κράτους πρόνοιας.

¹²²όπως η διανομή των κερδών.

¹²³ Λύτρας Α. Σουλιώτης Κ. *Αποκλεισμοί στην παγκοσμιοποίηση: Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής*. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 2004.σελ.69.

¹²⁴ Osborne N. And Gaebler T. Re- inventing government. How the entrepreneurial spirit is transforming the public sector.

¹²⁵ Γετίμη Π. *Νέες μορφές Αστικής διακυβέρνησης. Η Ελλάδα μπροστά στην Τρίτη χιλιετία-Χώρος-Οικονομία-Κοινωνία τα τελευταία 40 χρόνια*. Πάντειο Παν/μιο, Αθήνα 2001.σ.349-353.

¹²⁶ Πιθανότατα το εθνικό κράτος από μόνο του δεν θα την είχε αναπτύξει χωρίς τη συμμετοχή τους σε αυτή την «ενοποιητική» διαδικασία της Ε.Ε. Ιωακειμίδης, Π.Κ., *Η Ευρωπαϊκή Ένωση και το ελληνικό κράτος*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1998.σ.87

σχέση εξάρτησης με το θεσμό του κράτους στην πραγματοποίηση¹²⁷ των συστηματικών μεταρρυθμίσεων¹²⁸. Οι επιλογές¹²⁹ εξάλλου για μεταβολές θεσμών είναι περιορισμένες, γιατί οι θεσμοί χρειάζονται χρόνο να αλλάξουν. Μεσολαβεί η σταδιακή εκμάθηση από τους προσαρμοζόμενους δρώντες¹³⁰ που ποικίλλει σε κάθε πεδίο, εθνικό ή μη.¹³¹ Ο όρος «κράτος» περιγράφει διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης «ανάλογα με τον κοινωνικό σχηματισμό»¹³² και αποτυπώνει τάσεις¹³³ μεταφοράς των πλαισίων των εθνικών κρατών κοντά στις πόλεις¹³⁴. Αναζήτηση που προσδιορίζει μια σειρά αλλαγές στους φορείς εξουσίας¹³⁵, στα γεωγραφικά τους όρια¹³⁶ και στα σχήματα οργάνωσης¹³⁷ και διοίκησης¹³⁸.

Η αναγνώριση της αναγκαίας συν-διοργάνωσης¹³⁹ των δημόσιων λειτουργιών με το τοπικό κράτος σε κεντρικό ρόλο σημαίνει αφενός κατανόηση των ιδιαιτεροτήτων

¹²⁷ Σχετικά με τη διαφάνεια ως μοχλό πίεσης και ρυθμιστικού παράγοντα στον προγραμματισμό και την εκτέλεση του Νέου Δημόσιου Management βλέπε: J. Kay, (1996). *The business of Economics*. Oxford University Press. Oxford. / Drucker P. (1993). *Post-capitalist society*. Butterworth-Heinemann, London. / Castells M, (1996). *The rise of the network society*. Blackwell, Oxford.

¹²⁸ Οι μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνουν: 1. ενίσχυση των θεσμών, δηλαδή να αποκτήσει η λειτουργία τους αυτοτέλεια, συνέχεια και διάρκεια. 2. ικανότητα ανάδρασης, δηλαδή στο μέτρο του δυνατού να καθορίζεται η οικονομική τους συμπεριφορά από το αποτέλεσμα των πράξεών τους. 3. αύξηση της διαφάνειας των θεσμών. Τσούκας Χ. Παπούλιας Δ. «Οδηγός για εκσυγχρονιστές». *Το Βήμα*. 3/11/96. (1996).

¹²⁹ Το κράτος πρόνοιας, δείχνει να έχει συρρικνωθεί ενώ πρόκειται μόνο για μια εσωτερική αναδιάταξη των λειτουργιών της. Σωτηρόπουλος Δ. *Κράτος και μεταρρύθμιση στη σύγχρονη Νότια Ευρώπη: Ελλάδα-Ισπανία-Ιταλία-Πορτογαλία*. Εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα 2007.

¹³⁰ Paraskevoopoulos C.J. (2001) *Interpreting Convergence in the European Union: Patterns of Collective Action, Social Learning and Europeanization*, London: Palgrave.

¹³¹ Η Ελλάδα στα πλαίσια ανάπτυξης της Νότιας Ευρώπης, ήταν πάντοτε ιδιαίτερη περίπτωση γιατί χαρακτηρίστηκε από: «1) αναπαραγωγή των πελατειακών σχέσεων. 2) απασχόληση στο δημόσιο τομέα που λειτούργησε ως βαλβίδα ασφαλείας που εκτονώνει τις κοινωνικές πιέσεις. 3) φορμαλισμό και νομικισμό, 4) κατακερματισμό ρυθμίσεων και πρακτικών, 5) άνιση κατανομή των πόρων και απουσία διοικητικής ελίτ σε συνδυασμό με ισχυρή συνδικαλιστική παρουσία». Βενιέρης Δ και Παπαθεοδώρου Χ, (επιμ). *Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προοπτικές*. Αθήνα 2003 Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

¹³² Ν. Πουλαντζάς. *Πολιτική εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις*, τομ. Α' Θεμέλιο. Αθήνα 1985. σελ. 197.

¹³³ Η έκφραση «διακυβέρνηση χωρίς κυβέρνηση», ανήκει στον Rosenau J. Czempiel O. (1992). *Governance without government: order and change in world politics*. Cambridge: CUP.

¹³⁴ Sassen S. (2001). *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton N.J. Princeton University Press.

¹³⁵ Jessop B, (1994). *Post- Fordism and the state*, to Amin A (ed), *Post Fordism: a reader*, Oxford, Blackwell.

¹³⁶ Harvey D. (1982). *The limits of capital*. Oxford: Blackwell, Harvey D. (1989). *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell, Harvey D: Blackwell, Harvey D. (2003). Oxford. Oxford University Press.

¹³⁷ Σύμφωνα με το Intelligent Community Forum υπάρχουν 6 κατηγορίες που κάνουν μια πόλη έξυπνη: Ευρυζωνική σύνδεση (Broadband connectivity) Γνώση εργατικού δυναμικού (Knowledge workforce) Ψηφιακή ένταξη (Digital inclusion) Καινοτομίες (Innovation) Υποστήριξη (Marketing and Advocacy).

¹³⁸ McLeod G. (2001), *Beyond soft institutionalism: accumulation, regulation and their geographical fixes*, *Environment and planning A* 33 (7), pp. 1145-1167

¹³⁹ Dear M, Clark G L, 1981, "Dimensions of local state autonomy" *Environment and Planning A* 13(10) 1277 – 1294

τους.¹⁴⁰ Αυτό αρχικά αντιμετωπίζει το δημόσιο management ως «θεωρητική ανάπτυξη»¹⁴¹ που γεννήθηκε μέσα στην οικονομική κρίση¹⁴² επειδή υπήρξαν «λόγοι εδραίωσής του»¹⁴³. Το «πολυμερικό»¹⁴⁴ κράτος κλήθηκε να μετατραπεί σε αποδέκτη νέων μεθόδων management κάτω από την πίεση των διεθνών συμφωνιών.¹⁴⁵ Οι μορφές ανάπτυξης της περιφερειακής αυτό-οργάνωσης¹⁴⁶ είναι αποτέλεσμα μιας σειράς αναδιατάξεων. Τα όρια μεταξύ της αναγκαιότητας ή της εξαναγκαστικής πορείας ωστόσο είναι δυσδιάκριτα¹⁴⁷. Σύμφωνα με τον επιστημολογικό ατομισμό¹⁴⁸ η κοινωνία δημιουργείται από τους δρώντες και το κράτος έχει ρόλο εξυπηρετητή του δημόσιου συμφέροντος χαμηλώνοντας τη βάση της εξουσίας του στον τοπικό χώρο. Πρόκειται εν τέλει για μια λειτουργία ανακατανομής¹⁴⁹ των κρατικών λειτουργιών και αποφυγής αναποτελεσματικών πολιτικών¹⁵⁰. Ωστόσο κάθε αλλαγή αποτελεί ένα παράθυρο ευκαιρίας¹⁵¹ γιατί συνιστά χρονική αλλά και πολιτική ευκαιρία διεκδίκησης. Οι διοικητικές αλλαγές ως παγκόσμιο φαινόμενο¹⁵² ενδυνάμωσης του κράτους¹⁵³ περιγράφονται με τη διοίκηση ολικής ποιότητας¹⁵⁴ στα πλαίσια της οποίας η λογική των ISO αλλά και της Ηλεκτρονικής Δημόσιας Διοίκησης εντάσσονται, ως μια πρόταση

¹⁴⁰ Hill, M. (2000), eds., *Local Authority Social Service. An Introduction*, Blackwell, Oxford.

¹⁴¹ Σωτηρόπουλος Δ. Από τη δημόσια γραφειοκρατία στο δημόσιο management. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2003.

¹⁴² Borins S. The new Public management is here to stay, *Canadian public administration*, 1995, v.38, p.123

¹⁴³ Η λειτουργική ανεπάρκεια των γραφειοκρατικών οργανώσεων/ Η πληροφοριακή έκρηξη/ Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας/ Οι αυξημένες απαιτήσεις των πολιτών/πελατών/ Η αναζήτηση κινήτρων όχι μόνο αμοιβών από τους εργαζόμενους..Schwartz H. Small states in big trouble: state reorganization in Australia, Denmark, New Zealand and Sweden in 1980s. *World Politics* 1994, v.46, pp.527-555.

¹⁴⁴ A. Stouthall, *Aluer Society*, Κέιμπριτζ 1956, κεφ. 9. G. Balandier. *Πολιτική Ανθρωπολογία*, Παπαζήση, Αθήνα 1990, κεφ. 6.

¹⁴⁵ N. Brenner. Beyond state-centrism? Space, territoriality, and geographical scale in globalization studies. <http://as.nyu.edu/docs/IO/222/1999.Brenner.TS.pdf>.

¹⁴⁶ Η ΑΜΣ είναι ένα χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα: Βλ.σχετ.Sakellaropoulos T. (2003). The open method of coordination: a sound instrument for the modernization of the European social model, to Amitsis G. Bergman J. Hemerijck A. Sakellaropoulos T. Stergiou A. Stevens Y. (2003). *Connecting Welfare diversity within the European social model*. International conference of the Hellenic Presidency of the EE on the modernization of the European social model. Ioannina 21-22/5/2003.

¹⁴⁷ Ανδρέου, Γ., 2002, *Συνοχή και Διαρθρωτική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα, Παπαζήσης σ.83.

¹⁴⁸ Ν. Πετραλιάς, 1981, Εισαγωγή στη θεωρητική οικονομική, Αθήνα. σ. 71-72

¹⁴⁹ Polanyi Karl (1983), *La Grande transformations*, Paris, Gallimard. Εδώ από το Η. Νικολακόπουλος. Η ορθολογικότητα στην οικονομία. Επιθεώρηση Οικονομικών Επιστημών. - Τεύχος 6 (2004), 43-64. Ο Polanyi είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος της ουσιοκρατικής σχολής, Διαμόρφωσε μία γενική τυπολογία με βάση την οποία ερμηνεύει την ποικιλία των οικονομικών μορφών και συστημάτων. Στη γενική αυτή τυπολογία τα οικονομικά συστήματα κατατάσσονται σε τρία είδη. Τα τρία αυτά είδη, μπορούν να συνυπάρχουν σε διάφορες αναλογίες και δεν συνιστούν στάδια μιας γραμμικής εξέλιξης.

¹⁵⁰ Bruneau, Diamandouros, Gunther, Lijphart, Morlino & Brooks 2001: 56-58

¹⁵¹ Kingdon, John W. (2003) *Agendas, Alternatives, and Public Policies*, 2nd ed., NY: Longman Classics.

¹⁵² Kettl D. The global revolution in public management: Driving themes, Missing, links. *Journal Of policy analysis and management*, 1997, v.16, pp.446-462.

¹⁵³ Kettl D. 1997, pp.446-462.

¹⁵⁴ Σύμφωνα με τις αρχές της Δ.Ο.Π ο πολίτης είναι στο επίκεντρο της διοικητικής λειτουργίας, της οποίας η πεμπτούσια εξασφαλίζεται όταν ικανοποιούνται οι ανάγκες του.

επίτευξης βέλτιστων σχέσεων μεταξύ του κράτους, της αγοράς και του πολίτη. Εξάλλου «δεν μπορούμε να διανοηθούμε» γράφει ο Πουλαντζάς¹⁵⁵ «παρά μια κοινωνική πραγματικότητα σχετιζόμενη με το κράτος».

Το τοπικό πεδίο ωστόσο δεν ήταν ποτέ, ούτε είναι στις μέρες μας έτσι οργανωμένο. Η αναβάθμιση που αποδεδειγμένα¹⁵⁶ του έφερε εξουσίες εμπλέκει την ηλεκτρονική διακυβέρνηση στη γενικότερη τάση που επιδιώκει την ανάπτυξη οικονομιών κλίμακας σε τοπικό επίπεδο. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο η ανάπτυξη της Κοινωνικής Πολιτικής έρχεται μέσα από λύσεις που έλκουν την καταγωγή τους στην πρώτη σύσταση των κοινωνικών σχημάτων: μικρά και ευέλικτα σχήματα φορέων και εξειδικευμένων και στοχευμένων διαδικασιών και προϊόντων. Σε τελική ανάλυση όμως το βάρος της κρατικής δραστηριότητας εξαναγκάζει την Τοπική Αυτοδιοίκηση να λειτουργεί ως φίλτρο για την απορρόφηση των απαιτήσεων ή ως ο αδύναμος κρίκος μιας αλυσίδας δυνάμεων με μεγάλη κοινωνική δαπάνη. Η ικανότητα¹⁵⁷ της να είναι «αποτελεσματική»¹⁵⁸ αφορά στην τεχνολογία¹⁵⁹ και μοιάζει να δημιουργεί μια νέα οικονομία της πληροφορίας.¹⁶⁰

1.2.2. Το τοπικό κοινωνικό κράτος: Η ιδεολογική θεμελίωση της «τοπικότητας»

Η δημόσια διοίκηση έχει μια *παθολογική πλευρά*¹⁶¹ που κλήθηκε να αλλάξει, «για να αντιμετωπίσει προβλήματα»,¹⁶² όπως τα ελλείμματα υλοποίησης¹⁶³. Η Κοινωνική Πολιτική από την άλλη προσδιορίζει δημόσιες «*υπηρεσίες που δεν μπορούν να διαπραγματευτούν*»¹⁶⁴. Είναι δημόσιο αγαθό κι ως εκ τούτου η αξία της δεν μπορεί να ποσοτικοποιηθεί, παρόλο που η συμβολική της χρηματική επιβίωση μπορεί να εκτιμηθεί. Η επίτευξη οικονομιών κλίμακας στη διοίκηση συσχετίζεται με τη

¹⁵⁵ Ν. Πουλαντζάς. Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός. Εκδόσεις Θεμέλιο. Αθήνα 1978.σ. 56.

¹⁵⁶ Βλ. Leonardi R. (1993). The role of sub-national institutions in European integration, to Leonardi R. (ed). *The regions and the European community. The regional response to the single market in the Underdeveloped areas*. London: Frank Cass.

¹⁵⁷ Βλ.σχετ. Dosi G. Nelson R. And Winter S. The nature and dynamics of organizational capabilities, Oxford: Oxford University Press, (2000).

¹⁵⁸ Βλ.σχετ. Nelson R. and Winter S. The Schumpeterian trade-off revisited. *American Economic Review*, t.72. March 1982, pp.114-132.

¹⁵⁹ Βλ. Morton Scott M. The corporation of the 1990s: information technology and organizational transformation, New York: Oxford University Press, 1991.

¹⁶⁰ Βλ. Evans P. and Wurster T. Strategy and the new economics of information. *Harvard Business Review*, t.5. Sept./Oct. 1997.pp.71-82

¹⁶¹ Παπούλιας Δ. και Τσούκας Χ. *Κατευθύνσεις για τη μεταρρύθμιση του κράτους*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998.

¹⁶² Παπούλιας Δ. και Τσούκας Χ. Αθήνα (1998).σ.37

¹⁶³ Μακρυδημήτρης Αντ. *Η διοίκηση σε κρίση*. Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα 1996.

¹⁶⁴ Spicker P. *Το κράτος πρόνοιας. Μια γενική θεωρία*. Εκδόσεις Διόνικος. Αθήνα 2004.σελ.192.

μετατόπιση του κόστους από τον παραγωγό (κράτος) στον καταναλωτή (πολίτη)¹⁶⁵ με τη συμμετοχή όλων.¹⁶⁶ Για να απαντήσει σε αυτό το ζητούμενο η δημόσια διοίκηση αφενός εκχώρησε αρμοδιότητες στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και σε δεύτερο χρόνο απαλλάχθηκε από το εκτελεστικό της κομμάτι, ενσωματώνοντας τις νέες τεχνολογίες στην καθημερινή της πρακτική κι αναλαμβάνοντας το κόστος του «πληροφοριακού αντίκτυπου»,¹⁶⁷ ο οποίος κάτω από συντρέχουσες συνθήκες μπορεί να γίνει πρόβλημα. Εντούτοις η προωθούμενη νέα οικονομία δεν χαρακτηρίζεται από κοινωνική αλληλεγγύη¹⁶⁸ και ορίζει την αλλαγή ως μια διαδικασία μέρος της οποίας είναι η προσαρμοστικότητα.

Η αποκέντρωση θεωρείται θετική παράμετρος μέσω της οποίας πραγματοποιείται σε περιφερειακά όργανα μεταβίβαση δικαιοπρακτικών εξουσιών. Η συγκεντρωτική εξουσία εγκαταλείπεται, σε μια προσπάθεια καλύτερης λειτουργίας του δημόσιου συστήματος. Οι σχετικές θεωρίες¹⁶⁹ ισορροπούν σε μια κλίμακα συμφέροντος την πιο οικονομική λύση, ακολουθώντας καθαρά τεχνοκρατικά κριτήρια χωρίς να λαμβάνουν υπόψη την κοινωνική ωφέλεια. Η συμβολή τους είναι μονομερής και άρα ατελής. Η αποκέντρωση πραγματοποιείται μέσα από την αναζήτηση των σύγχρονων κοινωνιών να βρουν λύσεις σε τοπικά κυρίως ζητήματα. Η εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου προϋποθέτει αρχικά την παραδοχή «ότι αφορά την μεταβίβαση με Νόμο στις μονάδες της περιφερειακής αυτοδιοίκησης εξουσίας, αρμοδιοτήτων και πόρων». ¹⁷⁰ Αφετέρου προϋποθέτει μια δεύτερη παραδοχή που έχει να κάνει με τους οικονομικούς λόγους του ενδιαφέροντος της. Η αρχική της θεωρία¹⁷¹ προσπάθησε να συγκρίνει την οικονομία της αξίας του

¹⁶⁵ Cogan and Sharpe, (1986) "The Theory of Citizen Involvement" in Planning Analysis: The Theory of Citizen Participation, University of Oregon, Οι Cogan και Sharpe (. 1986, 284 σελ) εντοπίζουν πέντε οφέλη της συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία σχεδιασμού: Πληροφορίες και ιδέες. Υποστήριξη για τις αποφάσεις σχεδιασμού. Αποφυγή των παρατεταμένων συγκρούσεων και δαπανηρές καθυστερήσεις. Δεξαμενή καλής θέλησης που μπορεί να μεταφέρει πνεύμα συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ του οργανισμού και του κοινού.

¹⁶⁶ Παπούλιας Δ. και Τσούκας Χ. 1998.σ.37

¹⁶⁷ Ο όρος *information impactedness* ανήκει στον Williamson The mechanisms of governance, Oxford: Oxford University Press, (1996).

¹⁶⁸ Reich R. The work of nations: preparing ourselves for 21st century capitalism. Vintage Books. New York. (1994).

¹⁶⁹ Qian, Yingyi, and Gerard Roland. "Federalism and the Soft Budget Constraint," *American Economic Review*, December 1998, 88(5), pp. 1143-1162.//Qian, Yingyi, and Barry R. Weingast. "Federalism As a Commitment to Market Incentives," *Journal of Economic Perspectives*, Fall 1997, 11(4), pp. 83-92.//Wildasin, David E. 1998. Fiscal Aspects of Evolving Federations. World Bank: Policy Research Working Paper 1884, February.

¹⁷⁰ Οι λεγόμενες *συγκροτημένες δομές* της Δημόσιας Διοίκησης (δηλαδή υπηρεσίες με αρμοδιότητες, ανθρώπινο δυναμικό και οικονομικούς πόρους), θεωρούνται απαραίτητη προϋπόθεση της λειτουργικής επάρκειας των δομών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Βλέπε σχετικά www.ita.gr.

¹⁷¹ Oates W. "[The Effects of Property Taxes and Local Public Spending on Property Values: An Empirical Study of Tax Capitalization and the Tiebout Hypothesis](#)," *Journal of Political Economy* (Nov./Dec., 1969), 77, pp. 957-71; reprinted in A. Atkinson, ed., *Modern Public Finance* (Aldershot, U.K.: Edward Elgar, 1991), pp. 344-58. Επίσης σχετική αναφορά γίνεται σε: Oates, W.E. (1972), *Fiscal Federalism*, NY:

Περιφερειακού Δημοσίου Αγαθού και του Τοπικού Δημοσίου Αγαθού σε ένα κράτος. Παραδέχεται ότι η αποκεντρωμένη διάθεση των Τ.Δ.Α. (Τοπικών Δημοσίων Αγαθών) είναι η οικονομικότερη λύση.

Η θεωρία είναι συνεπής με το μοντέλο του Tiebout¹⁷² στο οποίο οι ορθολογικοί καταναλωτές ζυγίζουν τα οφέλη από τις τοπικές δημόσιες υπηρεσίες έναντι του κόστους της φορολογικής τους επιβάρυνσης κατά την επιλογή της κατοικίας τους. Υποστηρίζεται ότι ο ανταγωνισμός μεταξύ των Ο.Τ.Α. ικανοποιεί μια γενικότερη ισορροπία ανάπτυξη¹⁷³. Η θεωρία αυτή¹⁷⁴ θέλει την Τοπική Αυτοδιοίκηση να αντιπροσωπεύει έναν τομέα όπου η κατανομή των δημόσιων αγαθών αποτελεί μια αντανάκλαση των προτιμήσεων του πληθυσμού με κριτήριο την προσφορά του «καλύτερου»¹⁷⁵ από την εκάστοτε επιλεγείσα περιοχή. Η έννοια του βέλτιστου αντικατοπτρίζει μια σειρά από παράγοντες.¹⁷⁶ Οι καταναλωτές θεωρείται ότι μεταναστεύουν σε απάντηση στις φορολογικές διαφορές εξασφαλίζοντας κατά Pareto¹⁷⁷ αποτελεσματική παροχή τοπικών δημόσιων αγαθών. Κατ' άλλους θεωρητικούς¹⁷⁸ η αποκέντρωση βοηθάει στην αύξηση της διάδοσης των καινοτομιών στη δημόσια παραγωγή. Παραδέχονται ότι οι τοπικές δαπάνες καθορίζονται κυρίως από την τρέχουσα κατάσταση αλλά συνήθως δεν

Harcourt Brace Jovanovich. και Oates, W.E. (1999), "An essay on Fiscal Federalism", *Journal of Economic Literature*, Vol. 37.

¹⁷² Tiebout, Ch. (1956), "A Pure Theory of Local Expenditures," *Journal of Political Economy*, 64: 416-24. Εδώ από το Anke S. Kessler Christoph Lulfesmannz Final Version Tiebout and Redistribution in a Model of Residential and Political Choice

¹⁷³ Kornai, Janos. "The Soft Budget Constraints," *KYKLOS*, 1986, 39(1), pp. 3-30.

¹⁷⁴ Tiebout, Charles 1956. "A Pure Theory of Local Expenditures," *Journal of Political Economy* 64:pp.416-424.

¹⁷⁵ Εννοείται ότι το βέλτιστο της επιλογής ορίζεται κάθε φορά από την ικανοποίηση που εισπράττει ο πολίτης από τη σχέση κόστους και οφέλους.

¹⁷⁶ Κοινωνικο-επιστημονική έρευνα σχετικά με την αντίληψη του κινδύνου (επισκοπήσεις σε Boholm, A. (1998). Comparative studies of risk perception: A review of twenty years of research. *Journal of Risk Research*, 1, 135-163, Renn & Rohrmann 2000 Cross-cultural risk perception. Dordrecht: Kluwer Publishers. Rohrmann 1999 Risk perception research: Review and documentation (Studies in Risk Communication 69; also published as www. version: http://www.kfa-juelich.de/mut/hefte/heft_69.pdf). Juelich: Research Center Juelich.) Πώς το μέγεθος των κινδύνων βαθμολογείται και σε ποιο βαθμό οι άνθρωποι είναι έτοιμοι να αποδεχθούν τον κίνδυνο, εξαρτάται από το είδος του κινδύνου, τις προσωπικές εμπειρίες, πεποιθήσεις και συμπεριφορές, και με διάφορες κοινωνικές επιρροές. Βλέπε σχετικά: Bernd Rohrmann *University of Melbourne June 2008 Risk perception risk attitude, risk communication, risk management: A conceptual appraisal. Keynote at the congress of The International Emergency Management Society TIEMS-2008 in Prague/ Czechia.*

¹⁷⁷. Αποτελεσματικότητα κατά Pareto επιτυγχάνεται όταν υπάρχει μια στρατηγική διανομής, όπου η κατάσταση ενός δεν μπορεί να βελτιωθεί χωρίς να κάνει την κατάσταση ενός άλλου χειρότερα. Αποτελεσματικότητα κατά Pareto δεν συνεπάγεται ισότητα ή η δικαιοσύνη αλλά μια οικονομική κατάσταση όπου οι πόροι κατανέμονται με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο.

¹⁷⁸ Βλέπε σχετικά: Douglas Holtz-Eakin & Harvey S. Rosen & Schuyler Tilly, 1994. "[Intertemporal Analysis of State and Local Government Spending: Theory and Tests](#)," [NBER Working Papers](#) 4261, National Bureau of Economic Research, Inc. Douglas Holtz-Eakin & Harvey S. Rosen, 1989. "[Intertemporal analysis of state and local government spending: theory and tests](#)," [Working Papers](#) 89-4, Federal Reserve Bank of Philadelphia.

εξομαλύνουν τις δαπάνες τους σε βάθος χρόνου. Υπό την έννοια αυτή οι μικρές τοπικές κοινωνίες θα κληθούν να ικανοποιήσουν μέσω των Τ.Π.Ε. μια σειρά καινοτόμων δράσεων που θα επηρεαστούν και θα επηρεάσουν τις επιλογές των πολιτών. Πρόκειται για μια ενδιαφέρουσα θεωρία που ικανοποιεί την ίδια αρχική εξίσωση πραγμάτωσης των βέλτιστων πρακτικών με μόνο κριτήριο την ικανοποίηση του πολίτη. Εξάλλου κανένα αποκεντρωμένο σύστημα τιμολόγησης από μόνο του δεν μπορεί να χρησιμεύσει για τον προσδιορισμό της βέλτιστης συλλογικής κατανάλωσης¹⁷⁹.

Η τεχνολογία και οι εφαρμογές του e-government πιθανότατα θα ικανοποιούσαν ένα σύνολο ανθρώπων σε μια τέτοια μετακίνηση. Το ερώτημα που τίθεται πλέον είναι ποιο είναι το βέλτιστο μέγεθος για την παραγωγή ενός τοπικού ή περιφερειακού δημόσιου αγαθού και από ποια βαθμίδα. Η ενίσχυση της τοπικότητας από την επιτελική διοίκηση αμφισβητείται έντονα την παρούσα χρονική περίοδο στην Ελλάδα δεδομένου ότι με τις αυξημένες περικοπές στις Κ.Α.Π. η Τοπική Αυτοδιοίκηση έχει μόνο αυξημένες αρμοδιότητες, χωρίς ωστόσο και τις συντρέχουσες οικονομικές και διοικητικές δυνατότητες. Η μεγιστοποίηση εξάλλου της συνολικής αξίας του τόπου προκύπτει ως ισορροπία ανάμεσα στο κοινοτικό σύστημα και στις επιθυμητές ιδιότητες απόδοσης¹⁸⁰.

1.2.2.1. Η δυναμική του χώρου

Η αναζήτηση της φυσικής¹⁸¹ παρουσίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και του ρόλου¹⁸² της ως αυτόνομη οικονομική μονάδα¹⁸³ στη διεθνή οικονομία είναι μια προσπάθεια ολοκλήρωσης¹⁸⁴ της με υποχρεώσεις και δικαιώματα¹⁸⁵. Η έννοια 'του χώρου' προκύπτει σχεδόν ταυτόχρονα με την ανάδειξη του τοπικού πεδίου ως βασικό υποκείμενο εξουσίας. Ο χώρος είναι μεταβλητή αυτής της διαλεκτικής. Αναφέρεται στις χωρικές

¹⁷⁹ Paul A. Samuelson, "The Pure Theory of Public Expenditures," Review of Economics and Statistics, XXXVI, No. 4 (November, 1954),

¹⁸⁰ Jan K. Bruecknera test for allocative efficiency in the local public sector. Journal of Public Economics 19 (1982) 311-331. North-Holland Publishing Company

¹⁸¹ Για πολλούς η αυτοδιοίκηση δεν είναι μόνο μορφή οργάνωσης αλλά και τρόπος ζωής. Βλ. σχετ. Παπαστεργίου Κ. Περιφερειακή ανάπτυξη και αδυναμίες της τοπικής αυτοδιοίκησης. Στο Θέματα της Τοπικής αυτοδιοίκησης. Εκδόσεις Αφων Τολίδη.σ.134. Αθήνα 1982

¹⁸² Η αρχή της επικουρικότητας κατοχυρωμένη από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ υπαγορεύει το διπλό τεκμήριο αρμοδιότητας:1) υπέρ της ελεύθερης οικονομίας και 2) υπέρ της αποκεντρωμένης λειτουργίας και διοίκησης των δημόσιων υπηρεσιών.

¹⁸³ Βλ. σχετικά Harrison B. (1994). *Lean and mean: Why large corporations will continue to dominate the global economy*. The Guilford Press, New York.

¹⁸⁴ Ο λειτουργικός ρόλος της περιοχής αυτό-περιορίζεται σε εκείνη του στρατηγικού περιφερειακού προγραμματισμού, ενώ ο λειτουργικός ρόλος της περιοχής τοποθετεί στο περιθώριο το τοπικό σύστημα διακυβέρνησης.

¹⁸⁵ Daniele Archibugi and David Held. *Cosmopolitan Democracy: Paths and Agents*. ISA Annual Convention 2011. Montreal, Quebec, Canada, March 16-19, 2011. Global Governance: Political Authority In Transition. Panel Cosmopolitan Global Governance and the Role of the State: Rethinking Sites of Legitimate Authority

διαδικασίες και τις περιφερειοποιήσεις που αφορούν στη σχέση ανάμεσα στο φυσικό χώρο (*physical place*) και την έννοια της κοινότητας που ορίζει και ορίζεται μέσα από την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση καλείται να αποδείξει ότι μπορεί να προσαρμοστεί σε μια εξελικτική διαδικασία ενηλικίωσης. Στο ερώτημα αν διαθέτει την ικανότητα να ανταποκριθεί στις αλλαγές της οικονομίας, αν έχει τον τρόπο και κυρίως την πολιτική βούληση να το πράξει έγκαιρα φαίνεται ότι υπάρχει σύγχυση.¹⁸⁶ Σύγχυση επίσης συνοδεύει τις σχέσεις του χώρου με την κοινότητα, καθώς ο συσχετισμός μιας κοινότητας με έναν τόπο αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της. Στην ουσία το ζήτημα του χώρου ως μεταβλητή αποσκοπεί στο να τον εντάξει σε μια εργαλειακή αντιμετώπισή του, προκειμένου να γίνει ορθολογικότερη επίλυση των ζητημάτων μέσα κι έξω από κάθε περιφέρεια.

Η ένταξη του «τοπικού» ως χωρικό πλαίσιο ρύθμισης προβλημάτων αφορά σε μια άλλη οπτική στο ερώτημα που ενδιαφέρει τα όρια των δραστηριοτήτων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ο χώρος που επηρεάζουν οι Ο.Τ.Α. εκφράζει τη συσχέτιση της κοινότητας με τον τόπο αλλά και τη σύσταση των επιμέρους κοινοτήτων. Αυτό μπορεί να αποτελεί δομικό στοιχείο επίτευξης κατά την προσπάθεια μοντελοποίησης της Κοινωνικής Πολιτικής με τις Τ.Π.Ε. καθώς ο χώρος και τα μεγέθη που τον εκφράζουν ασκούν βασική επίδραση στη διαδικασία μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας. Οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις επιβεβαιώνουν την επιθυμία «ευθυνοποίησης» του τοπικού χώρου¹⁸⁷. Σε αυτή την κατεύθυνση ζητήθηκε από πολλές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, με εφαρμογή μνημονίων να μειώσουν το κράτος, μεταφέροντας αρκετές από τις δραστηριότητές του¹⁸⁸, επισημαίνοντας την ανάγκη¹⁸⁹ θεσμοθέτησης ανώτερων

¹⁸⁶ Nelson L, Ramsey C. E. and Verner C.: “*Community structure and change*”, Macmillan, 1960.

¹⁸⁷ Ο νόμος περί συστάσεως των δήμων του 1834 ορίζει το θέμα των τοπικών υποθέσεων, παραχωρώντας στην Τ.Α. το δικαίωμα και την υποχρέωση των δήμων να διοικούν αυτοτελώς τις δημοτικές υποθέσεις, δηλαδή τις υποθέσεις που συνδέονται με τις αναμφισβήτητες τοπικές ανάγκες των δημοτών και το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου της περιοχής τους. Το ίδιο οριοθετεί και το ισχύον Σύνταγμα (άρθρο 102).

¹⁸⁸ Η δεκαετία του '80 καθιέρωσε το νέο-φιλελευθερισμό, ως κύριο θεωρητικό ρεύμα, ο οποίος σημειώνει ότι η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών από την κεντρική και την τοπική διοίκηση είναι αντιπαραγωγική και αναποτελεσματική, και ζητά την ιδιωτικοποίηση πολλών εξ αυτών για να επιτευχθεί η ισορροπία στην αγορά. Οι θεωρίες της δημόσιας επιλογής στις οποίες έχουμε αναφερθεί σε άλλη ενότητα εκφράζουν ακριβώς αυτή την απαίτηση για περικοπή των δαπανών για κοινωνικές υπηρεσίες. Βλ.σχετ. Niskanen W. (1971). *Bureaucracy and representative government*, New York: Alstine-Atherton, Niskanen W (1973). *Bureaucracy: Servant or master?* London: Institute of economic affairs. Adam Smith Institute (1983), *Local government policy: Omega report*, London: Adam Smith Institute.

¹⁸⁹ Ο χάρτης αυτός κυρώθηκε στην Ελλάδα το 1989. Βλ.σχετ. Παπαδημητρίου Γ./Κατσούλη Δ. Τοπική αυτοδιοίκηση, Οδηγός μελέτης, 1989.σ.18επιμ.

βαθμίδων Τοπικής Αυτοδιοίκησης αλλά και θεσμών όπως οι συνενώσεις σε νέες βάσεις¹⁹⁰ που αποδυνάμωσαν ουσιαστικά τον αρχικό θεσμό.

Η «καλή διακυβέρνηση» ωστόσο των τοπικών κοινωνιών δεν είναι δεδομένη και αφορά την υποκειμενική χρήση ενός διοικητικού και πολιτικού συστήματος που ποτέ ως τώρα δεν τη δικαιολόγησε. Εξάλλου ο «τοπικό συμφέρον» εκφράζει την μετατόπιση¹⁹¹ των ορίων του δημόσιου συμφέροντος που οριοθετείται με βάση τοπικά κριτήρια.¹⁹² Η ρευστότητα αυτή είναι προϊόν της συνεχούς μεταβολής που συντελείται στον κοινωνικό χώρο στον οποίο κάθε φορά αναφέρεται. Η όποια αναφορά στον τοπικό χώρο περιλαμβάνει την προσαρμογή ως κεντρική τοποθέτηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης απέναντι στην κρατική πολιτική σε μια διεγκυστίνδα εξουσιών όπου ο συγκεντρωτισμός και η αυτοδιοίκηση συνθέτουν τη βούληση των κοινωνιών να αυτοδιαχειριστούν το χώρο τους, τις εξουσίες τους και ουσιαστικά τον εκδημοκρατισμό τους¹⁹³.

«Η αυτοδιοικούμενη κοινότητα»¹⁹⁴ αφορά επιμέρους πολιτικές στο πλαίσιο της εξουσίας¹⁹⁵ αλλά η αυτοδιοίκηση δεν εντάσσεται¹⁹⁶ πάντα στην κεντρική εξουσία. Προκύπτει στα πλαίσια μιας «συλλογικότητας»¹⁹⁷ που βασίζεται στα ιδιαίτερα γνωρίσματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η Τομαρά-Σιδέρη Μ. αναγνωρίζει σε αυτά τον όρο της «οικειότητας»,¹⁹⁸ ότι η τοπική κοινωνία τοποθετείται απέναντι στα ζητήματα με

¹⁹⁰ Kommunalssystemen in Europa vgl. zum Beispiel Seele, Der Kreis aus europäischer Sicht, 1991; Blair, Die Gestaltung der kommunalen Selbstverwaltung in den europäischen Staaten, DÖV 1988, S. 1002 ff. p.57.

¹⁹¹ Μπεσίλα-Βήκα Ε. Τοπική αυτοδιοίκηση.τ.1^{ος}. Θεσμικό πλαίσιο- Ευρωπαϊκή διάσταση. Γ΄ έκδοση. Εκδόσεις Σάκκουλα. Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010.σ.444.

¹⁹² Για την έννοια του «αποκεντρωτικού κεκτημένου» σχετ. Παυλόπουλου Πρ. «Τοπικές υποθέσεις και τοπική αυτοδιοίκηση. Η νομική παραμόρφωση ενός όρου και οι συνέπειές της». *Επιθεώρηση Πολιτικής επιστήμης*.τ.5.1984. σ.62 και του ιδίου *Η συνταγματική κατοχύρωση της αποκέντρωσης*, ΕΔΔΔ 1990,τχ.4.σ.481-503

¹⁹³ Βλ. σχετ. Ψυχοπαίδη Κ. «Η τοπική αυτοδιοίκηση ως πολιτικός θεσμός», *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, τ.6, Αθήνα 1982.

¹⁹⁴ Foucault, Michel. (1991) 'Governmentality', in Graham Burchell, Cohn Gordon and Peter Miller (eds.) *The Foucault Effect: studies in Governmentality*. Hemel Hempstead: Harvester.

¹⁹⁵ Shore, Chris and Susan Wright. (1997) 'Policy: a new field of anthropology', in Chris Shore and Susan Wright (eds.) *Anthropology of Policy: critical perspectives on governance and power*. London: Routledge; 3-39

¹⁹⁶ Τομαρά-Σιδέρη Μ. *Η ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση*. Εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα 1999

¹⁹⁷ «Ο Engels έγραφε {πρέπει να φτάσουμε στο σημείο ώστε η διοίκηση των πραγμάτων και ο έλεγχος της διαδικασίας παραγωγής να πάρει τη θέση της διακυβέρνησης των ανθρώπων}». Η έννοια της διοικητικής αποκέντρωσης βασίζεται στο σχήμα της ισοδύναμης σχέσης ανάμεσα σε δύο «παίκτες» που βρίσκονται στο ίδιο περίπου επίπεδο ισχύος, επιρροής, ή εξουσίας, σε αντιπαράθεση με το σχήμα της ιεραρχικής σχέσης, όπου ο ένας «παίκτης» είναι *ανώτερος* και ο άλλος *κατώτερος* (σε επίπεδο ιεραρχίας), το οποίο μπορεί να σημαίνει ότι οι αποφάσεις του πρώτου υπερισχύουν ή ότι οι αποφάσεις του πρώτου είναι υποχρεωτικές για τον δεύτερο. Βλέπε σχετικά: Friedrich Engels, *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats*. Από Χαμπής Κιατίτης. Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή» ΕΠΕ Αθήνα.

¹⁹⁸ Τομαρά-Σιδέρη Μ. Αθήνα 1999. Οι Ο.Τ.Α. ωστόσο δεν αναλαμβάνουν μόνο υποθέσεις για τις οποίες σαφώς έχουν πρόσβαση στη γνώση αλλά και «κατ'εντολήν» υποθέσεις των κρατικών αρχών. Ως εκ τούτου προκύπτουν οικείες και αλλότριες αρμοδιότητες των Ο.Τ.Α. Σχετ. αναφορά στον Δένδια Μ. *Η*

τρόπο γνώριμο, *γνωρίζει ανθρώπους και πράγματα* γιατί η τοπική κοινωνία είναι πρωταρχικά μια κοινότητα βίου. Γι αυτό και η αυτοδιοίκηση είναι ένα σύστημα απεικονίσεων και κανόνων που ρυθμίζουν συμπεριφορές στο πλαίσιο της τοπικής πραγματικότητας. *Είναι μια διοίκηση του τόπου δια του τόπου*, στην οποία η συμμετοχή¹⁹⁹ του πολίτη αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα της πολιτικής της διάστασης. Με την έννοια αυτή η τοπική υπόθεση δεν είναι μια ευχερώς²⁰⁰ προσδιορίσιμη έννοια αλλά ικανοποιεί την έννοια του τοπικού συμφέροντος²⁰¹. Θεωρώντας ότι οι κρατικές δομές²⁰² εκφράζουν το ίδιο το σύστημα²⁰³ ο βαθμός αυτονόμησης του θεσμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης δεν είναι ο αναμενόμενος. Στην καθημερινή δράση ωστόσο η συμπεριφορά του πολίτη, η «τοπικότητα» ορίζεται από την αίσθηση του χώρου όχι ως *‘γεωγραφική’ αντίληψη* αλλά ως αίσθηση του τόπου.²⁰⁴ Ένας τόπος εν τέλει είναι ένας χώρος με κάτι επιπρόσθετο, όπως κοινωνικά νοήματα και συμβάσεις συμπεριφοράς, πολιτισμικές συμβάσεις, λειτουργίες και ρόλους.

1.2.3. Οι θεσμικές αλλαγές ως πεδίο εξαναγκασμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Η επίτευξη της ανάπτυξης και η Κοινωνική Πολιτική *‘δικαιολογούνται’* ή απομυθοποιούνται ως οργανικά σχήματα της πολιτικής μέσα από την πρακτική που υποστηρίζει συγκεκριμένες ενέργειες τοπικές ή κεντρικές. Στη θεωρία της νέας θεσμικής οπτικής *«η οριοθέτηση των θεσμών...»*²⁰⁵ γίνεται μέσα από το προαπαιτούμενο *«μιας αποτελεσματικής σχέσης κεντρικού-περιφερειακού κράτους που στοχεύει στην ανάπτυξη*

τοπική αυτοδιοίκηση α' βαθμού εν Ελλάδι. Έκθεσης περί της καταστάσεως των ελλείψεων και των μέσων ανόρθωσης των παρ' ημίν δήμων και κοινοτήτων, ΕΤΑ 1936.σ.187-319.

¹⁹⁹ Παρά το γεγονός ότι ο δημόσιος τομέας ορίζεται ως μάλλον σταθερή, δομή η μεταβαλλόμενη κοινωνική, οικονομική και πολιτική κατάσταση διευρύνει το πεδίο των απαιτήσεων. Milita Vienažindienė, Ramunė Čiarnienė *New Public Management: Theoretical and Practical Aspects Engineering Economics. 2007. No 5 (55) Work Humanism.*

²⁰⁰ Κλείωση Χρ. Το Σύνταγμα και η οργάνωση της τοπικής αυτοδιοικήσεως, σε «Επιθεώρηση Τοπικής Αυτοδιοικήσεως» τ. Ιούλιος 1982.σ.1268επ.

²⁰¹ Παυλόπουλου Πρ. Τοπικές υποθέσεις και τοπική αυτοδιοίκηση. Η νομική παραμόρφωση ενός όρου και οι συνέπειές της. «Επιθεώρηση Πολ. Επιστήμης», 1984, τ.5.σ.61.

²⁰² Κωστόπουλος Τρ. Ευρωπαϊκή ένωση και τοπική αυτοδιοίκηση. τ.1^{ος} Ο θεσμός της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 1996.σ.161.

²⁰³ Για τον ρόλο του κράτους και ότι έχει «βοηθήσει» στην ανάπτυξη του καπιταλισμού είναι μια άποψη του *Salvador Giner «The Withering Away of Civil Society»* PRAXIS International (PRAXIS International), issue: 3 / 1985, pages: 247267, on www.cceol.com.

²⁰⁴ Η σχέση μεταξύ χώρου και τόπου αποδίδεται από τη φράση: «ο χώρος είναι η ευκαιρία, ενώ ο τόπος είναι η αντίληψη της πραγματικότητας». Γεώργιος Λ. Ανέστης Δ.Δ. Σχεδιασμός Πληροφοριακού Συστήματος για την Υποστήριξη Εικονικών Κοινοτήτων Χρηστών. Χανιά, 2001.

²⁰⁵ Klein, Peter G. 1999, *New Institutional Economics*, Department of Economics, University of Georgia.pp.456

και κοινωνική συνοχή».²⁰⁶ Η οικονομία εξάλλου για πολλούς θεωρητικούς²⁰⁷ είναι ένα σύνολο παραγόντων, υπόκειται σε αλλαγές που εξαρτώνται από το συγκεκριμένο κοινωνικό και θεσμικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί ιστορικά.

Η ανάλυση των οικονομικών θεσμών με βάση τη νεοκλασική θεωρία αποτελεί θεμέλιο της Νέας Θεσμικής Οικονομικής. Κεντρική θέση στη θεωρία αυτή έχει ο όρος του *συναλλακτικού κόστους*²⁰⁸ για το οποίο ο Coase²⁰⁹ σημειώνει ότι η ζημία που αναγνωρίζεται ως αρνητική εξωτερικότητα θα πρέπει να ερμηνευθεί ως αμοιβαία. Ο Coase υιοθετεί την άποψη ότι η απαλλαγή από τα παραδοσιακά πρότυπα της ευθύνης είναι ένα προϊόν της νομοθετικής δράσης που αποκαλεί «νομιμοποιημένες οχλήσεις». Αυτή αποτελεί μια οικονομική αιτιολόγηση γιατί η κυβερνητική παρέμβαση επιτυγχάνει πιο αποδοτικά αποτελέσματα μέσω της μείωσης του κόστους των συναλλαγών.

Σύμφωνα ωστόσο με άλλες απόψεις²¹⁰ τόσο η κεϋνσιανή, όσο και η νέο-φιλελεύθερη αντίληψη προώθησαν την «από πάνω προς τα κάτω»²¹¹ ανάπτυξη, ενώ σήμερα η τάση είναι αντίστροφη, «από κάτω προς τα πάνω». Σ' αυτή την οπτική η έμφαση στην καινοτομία θεωρείται αποφασιστική συνιστώσα του δυναμικού ανταγωνισμού²¹² των περιφερειών, ειδικά σε περιόδους θεσμικών αλλαγών με «*πρόβλημα κοινωνικού κόστους*».²¹³ Η δημοσιονομική ισορροπία απαιτεί ρυθμιστικές δομές (*governance structures*)²¹⁴ όπου κάθε εδαφική μεταρρυθμιστική προσπάθεια αποτελεί μια διαδικασία συμβιβασμού και κοινωνικής συναίνεσης.²¹⁵

²⁰⁶ Τράντα Ν. Η αδιέξοδη (;) πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: Από τη σοσιαλδημοκρατία στον νεοφιλελευθερισμό και στην κρίση νομιμοποίησης. *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 121, Απρίλιος - Ιούνιος 2013.

²⁰⁷ Amin A. (1998). An institutional perspective on regional economic development, paper presented at the Economic geography Research group seminar "Institutions and governance", Department of geography, UCL London, pp.4-6.

²⁰⁸ Ιωαννίδης, Σταύρος, 1995, *Σύγχρονες Θεωρίες για τη Φύση της Επιχείρησης: Ανάλυση και Κριτική*, Εκδόσεις Παπαζήση.

²⁰⁹ Coase, Ronald, 1998, *The Firm, the Market and the Law*, The University of Chicago Press.

²¹⁰ Τράντα Ν. 2013.

²¹¹ Βλ.σχετ. Amin A. (1998). pp.2-3.

²¹² Sabel C. (1994). Learning by monitoring: the institutions of economic development, στο Smelser N.J. Swedberg R. (eds). *The Handbook of economic sociology*, Princeton University Press.

²¹³ Coase, R. (1937) "The Nature of the Firm." *Economica* n.s. 4 (November): 386-405. Reprinted in Coase (1988: 33-55). CATO JOURNAL 394 (1960) "The Problem of Social Cost." *Journal of Law and Economics* 3 (October): 1-44. Reprinted in Coase (1988).

²¹⁴ Williamson, Oliver, 1998, "Transaction Cost Economics: How it works, Where it is headed", *De Economist* 146, no. 1, pp. 23-58.

²¹⁵ Paddison R. (2004), "Redrawing local Boundaries: Deriving the principles for politically just procedures" "in" J. Meligrana (ed) *Redrawing local Boundaries: An international study of politics, procedures and decisions*, Vancouver-Toronto : UBC Press.

Η σχέση μεταξύ των διαφορετικών πόλων εξουσίας αναγνωρίζει σημαντικό ρόλο στις πόλεις-κέντρα ανάπτυξης.²¹⁶ Η έμφαση στις αποδόσεις των περιφερειών στηρίζεται στα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την παραγωγή των γνώσεων²¹⁷ και θεμελιώνουν τις πόλεις ως κέντρα προόδου²¹⁸ που διαχειρίζονται τη δυναμική των πληροφοριών²¹⁹ ως αγαθό²²⁰ που υπόκειται σε ιδιωτικό έλεγχο. Το κράτος, με αυτή τη λογική υπόκειται σε εξαρτήσεις γιατί κατά τεκμήριο αναζητεί λύσεις στα κοινωνικά προβλήματα, με αιώτερο στόχο τη γενική ευημερία²²¹.

Το θέμα με την Κοινωνική Πολιτική και με τον τρόπο που αυτή εφαρμόζεται με δημόσιες πολιτικές προκύπτει στη βάση ότι οι ανάγκες ως αντικείμενο της Κοινωνικής Πολιτικής «αποτελούν αξίωση της κοινωνίας για τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι πρέπει να αντιμετωπίζονται.»²²² Το κράτος πρόνοιας ωστόσο «καλείται να διαχειρίζεται όλο και περισσότερο άτομα κι όχι πληθυσμούς»²²³ μολονότι δεν φτιάχτηκε γι' αυτό το σκοπό. Κάθε κοινωνία προφανώς επιλέγει το επίπεδο ανταπόκρισης σε αυτή την αξίωση. Κατά αυτή τη λογική το κράτος κεντρικό ή τοπικό λειτουργεί διαφορετικά δεδομένου ότι τα *κίνητρα του*²²⁴ είναι διαφορετικά.

Η θεώρηση των ατόμων ως ενεργών υποκειμένων που συν-διαμορφώνουν την κοινωνία στην οποία ζουν αποτελεί πέρα από ένα κοινωνικό συμβιβασμό μια διαδικασία κοινωνικοποίησης και κανονικοποίησης της ίδιας της κοινωνικής δομής. Οι αποκλεισμένοι μολονότι δεν αποτελούν ομάδα και δεν έχουν συγκεκριμένο αντιπροσωπευτικό σχήμα, εντούτοις είναι και λόγω συνεχούς αύξησης του μεγέθους τους ικανή δύναμη να αποσυνθέσει τη δυναμική και τη συνοχή της κοινωνίας στην οποία ζουν κι ειδικά αν αυτή είναι μικρή/τοπική σε μέγεθος. Δεν υπάρχει προφανώς τρόπος να οριοθετήσουμε την επισφάλεια μιας επιχειρούμενης προσπάθειας που

²¹⁶ Krugman P. (1991). Increasing returns and economic geography. *Journal of political economy*, 99. Pp.483-499.

²¹⁷ Morgan K. (1995). The learning region: Institutions, innovation and regional renewal. Papers in planning research n.157, University Of Wales, Cardiff: Department of city and regional planning, Maskell et al. (1998).

²¹⁸ Storper M. (1995). The resurgence of regional economics, Ten years later: the region as a nexus of untraded dependencies, *European urban and regional studies* 2 (3).pp.191-222. Storper M. (1997), *The regional world*, N.Y.: Guilford.

²¹⁹ Βλ. σχετ. Σαπίρο Κ.- Βαριάν Χ. *Οδηγός στρατηγικής στη δικτυακή οικονομία*. Εκδόσεις Καστανιώτη 2002.σ.23

²²⁰ Romer, P.M., 1999. Conversations with Economists: Interpreting Macroeconomics, by B. Snowdon and H. Vane. <http://www.stanford.edu>.

²²¹ Wayne Nafziger E. "From Seers to Sen: The Meaning of Economic Development" <http://www.rrojasdatabank.info/widerconf/Nafziger.pdf>

²²² Spicker P. (1993) Needs as claims, *Social Policy and Administration*, 27 (I).pp.7-17.

²²³ Ροζανβαλόν Π. 2003. Σελ. 228.

²²⁴ Glennerster H. (1997).Paying for welfare: Towards 2000. Prentice- Hall. Hemel Hempstead.pp.28-29

εμφανώς δεν είναι ακόμη κοινωνικά αποδεκτή και χρηστική από το σύνολο των κοινωνικών υποκειμένων ούτε βέβαια να ορίσουμε την ασάφεια ή τη σαφήνεια της Κοινωνικής Πολιτικής με τη χρήση των τεχνολογιών²²⁵. Ωστόσο ο στόχος της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης οφείλει να «αντιπροσωπεύσει» αυτή την ενσωμάτωση, να λειτουργήσει ως παρέμβαση με έναν έμμεσο μεν αλλά ουσιαστικό χειρισμό ατόμων και προβληματικών καταστάσεων. Εξάλλου τα δίκτυα πολιτικής εξαναγκάζουν τους θεσμούς να αυτό-διοικούνται. Η παραγωγή και διάχυση των πληροφοριών στην κεντρική και τοπική διοίκηση εξασφαλίζει την *αποσταθεροποίηση του status quo*²²⁶ και κάνει τις μεταρρυθμίσεις ένα εναλλακτικό ερμηνευτικό πλαίσιο (interpretive context) εντός του οποίου θα νοηματοδοτούνται οι νέες πρακτικές.

Στην άσκηση της Κοινωνικής Πολιτικής σε τοπικό επίπεδο η ύπαρξη των δικτύων «συναρτά αναβάθμιση του ρόλου των Ο.Τ.Α στην άσκηση της»²²⁷. Επειδή ωστόσο σύμφωνα με πολλές θεωρητικές προτάσεις «το θεσμικό πλαίσιο των κοινωνικών παρεμβάσεων χαρακτηρίζεται από προαιρετικότητα»²²⁸, μας αναγκάζει να διαπιστώσουμε πως οι Τ.Π.Ε συμμετέχουν σε αυτή την μορφή εξυπηρέτησης του κοινωνικού ιστού ως μια παράμετρος. Η παράμετρος ορίζει την έννοια του «γεωγραφικού χώρου» ως μια κοινωνική επιλογή, εν μέρει δυνατή²²⁹. Η κοινωνία ωστόσο έχει υποχρέωση²³⁰ να παρέχει ίσες ευκαιρίες στους πολίτες που δεν προέρχονται μόνο από την ατομική ικανότητα αλλά και από αυτή που γίνεται μέσω των κοινωνικών σχέσεων και του "ανήκειν". Οι τεχνολογίες γίνονται το μέσο ενθάρρυνσης του 'ανήκειν' για την κοινότητα και για τους πολίτες, ενοποιώντας ή επικοινωνώντας τα επιμέρους τμήματά του.

Σε ένα ενιαίο σύστημα διοίκησης η επίτευξη των ίσων ευκαιριών εξαρτάται από τη διοικητική δομή της χώρας που δημιουργεί κι ελέγχει την κατανομή των οικονομικών λειτουργιών μεταξύ των διαφόρων επιπέδων κυβέρνησης κι η αποδοτικότητα ή όχι της λειτουργίας της καθορίζει το εύρος των ανισοτήτων που προκύπτουν. Η δημοσιονομική

²²⁵ Ο Marx υποστήριζε πως έχει εξελιχθεί η τεχνολογία σε ένα κοινωνικό σύνολο, «υπονομεύοντας τις αρχικές πηγές κάθε πλούτου - το έδαφος και του εργάτη». Marx, K. (1867). Capital, Vol. I. English translation (London: Allen & Unwin, London, 1938).

²²⁶ Παπούλιας Δ. και Τσούκας Χ. 1998.σ.218.

²²⁷ Κοντιάδη Ξ. και Απίστουλα Δ. *Μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους και Τοπική Αυτοδιοίκηση*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2006, σελ.232

²²⁸ ΚΕΔΚΕ-ΕΕΤΑΑ, (1995), *Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Παρούσα Κατάσταση και Προοπτικές*, ΕΕΤΑΑ, 1995.σελ.179(επιμ.)

²²⁹ Sen, A (2008). *The Idea of Justice*. Cambridge, MA: Belknap.

²³⁰ Dworkin, R (2000). *Sovereign virtue: the theory and practice of equality*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

δυνατότητα «που έχει μία περιφέρεια σε ίδια έσοδα»²³¹ καθορίζει την δημιουργία συνθηκών “αυτόνομης” πολιτικής. Δημιουργεί διαφορές μεταξύ²³² των περιφερειών και επιβάλλει συχνά τη διορθωτική παρέμβαση του κεντρικού κράτους, καθορίζοντας εν πολλοίς την ικανότητα των Ο.Τ.Α. να χρηματοδοτήσουν τις ενέργειες τους.²³³ Σύμφωνα με την θεωρία των δημοσιονομικών δυνατοτήτων²³⁴ η προσφορά ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας έχει μία συγκεκριμένη χωρική διάσταση και η λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης θα πρέπει να συνδυάζει έσοδα με αρμοδιότητες. Αυτό εξηγεί τον ανισοβαρή τρόπο ανάπτυξης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Οι παράγοντες που επιδρούν στη διαφοροποίηση των δαπανών παραγωγής και παροχής των Τοπικών Δημόσιων Αγαθών είναι πολλοί.²³⁵ Κάποιες φορές δε είναι λιγότερο μετρήσιμοι. Η αιρετή δυναμική θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένας τέτοιος παράγοντας. Οι άνθρωποι που διοικούν την Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι συνήθως άνθρωποι που διατηρούν ισχυρές πολιτικές σχέσεις με κυβερνητικούς χώρους, συχνά όμως δεν διαθέτουν ικανότητες για να την υποστηρίξουν θεωρητικά τουλάχιστον επιχειρηματικά. Οι επιλογές των φυσικών της προσώπων επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα των Τοπικών Δημόσιων Αγαθών²³⁶ γιατί η όποια πολιτική απόφαση κρύβει ταυτόχρονα έναν

²³¹ Demetrios B. Papoulias Operational Research and Socioeconomic Development *The Journal of the Operational Research Society* Vol. 35, No. 7 (Jul., 1984), pp. 579-586

²³² Τα κοινωνικά συστήματα έχουν κοινωνικά καθιερωμένους τρόπους αντίληψης, αποτελούνται από ένα σύνολο γνωστικές κατηγορίες, αξίες και συμφέροντα είναι θεμελιωμένα στις κοινωνικές πρακτικές. Haridimos Tsoukas and Demetrios B. Papoulias Understanding Social Reforms: A Conceptual Analysis *The Journal of the Operational Research Society* Vol. 47, No. 7 (Jul., 1996), pp. 853-863

²³³ Με απόφαση της στο τελευταίο τακτικό της συνέδριο (Ρόδος 2006), η ΚΕΔΚΕ έθεσε ως προτεραιότητα τη φορολογική αποκέντρωση.

²³⁴ Οι δημοσιονομικές ανισότητες διακρίνονται σε: κάθετες και οριζόντιες. «Ως κάθετες δημοσιονομικές ανισότητες εννοούνται εκείνες που υπάρχουν μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων του κράτους. Ως οριζόντιες δημοσιονομικές ανισότητες ορίζονται εκείνες του ίδιου επιπέδου διοίκησης.» Brumby, J., and M. Cangiano (2001), “Public Expenditure Management Reform and Fiscal Consolidation in OECD Countries”, paper prepared for the fifth international conference Institutions in Transition, Slovenian Institute of Macroeconomic Analysis and Development, Otočec, July

²³⁵ Η θεωρία των διαφορών στην παραγωγή και παροχή των τοπικών δημόσιων αγαθών {Τ.Δ.Α} τους ταξινομεί: «στους εξής: Οι τιμές των συντελεστών παραγωγής (μισθοί, κόστος γης)/Οι τεχνικές παραγωγής./Οι οικονομίες ή επιβαρύνσεις κλίμακας./Το γεωγραφικό κόστος./Η αποτελεσματικότητα της δημοτικής διαχείρισης./Η ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών.» Yinger J. “Capitalization and the Theory of Local Public Finance”. *Journal of Political Economy*, Vol. 90, No. 5 (Oct., 1982), pp. 917-943 <http://zfkj.znufe.edu.cn/Images/UpFile/201411318252599.pdf>

²³⁶ Le Grand J. 1982. *The Strategy of Equality: Redistribution and the social services*. Allen and Unwin, London. Η Le Grant θεωρεί ότι ένα μεγάλο μέρος των δαπανών για τις κοινωνικές υπηρεσίες στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπως η υγειονομική περίθαλψη, η εκπαίδευση, η στέγαση και οι μεταφορές προκύπτουν για τους ανθρώπους που μπορούν να σε γενικές γραμμές να ταξινομηθούν στις υψηλότερες εισοδηματικές ομάδες. Η μεσαία τάξη είναι πιο πιθανό να πάρει ευκαιρίες από τους φτωχούς σε εκπαίδευση και είναι πιο πιθανό να πάρει ευκαιρίες στην επαγγελματική απασχόληση. Οι φτωχοί ζουν σε περιοχές που διαθέτουν ελάχιστα για κοινωνικές υπηρεσίες και πρέπει να ταξιδεύουν μακριά για να κάνουν χρήση των υπηρεσιών αυτών. Πρόκειται για την υπόθεση της διάμεσου των ψηφοφόρων, η οποία σύμφωνα με τους Santanu Gupta and Raghbendra Jha, «*Local public goods in a Democracy: Theory and evidence from rural India*» μπορεί να μην είναι η κατάλληλος μηχανισμός συλλογικής λήψης αποφάσεων

υποκειμενικό και έναν αντικειμενικό χαρακτήρα. Εκφράζουν επιλογές προσώπων που λειτουργούν εν τέλει τους θεσμούς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

1.2.3.1. Ο ρόλος του θεσμικού πλουραλισμού στην αναδιάταξη των ρόλων της κεντρικής και τοπικής εξουσίας

Το Κέντρο Έρευνας της Ελληνικής Κοινωνίας της Ακαδημίας Αθηνών²³⁷ αναφέρει μια σειρά πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων της διεύρυνσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και υποστηρίζει ότι η καταξίωση του όρου σχετίζεται θεμελιωδώς με την απαίτηση δημοκρατικότερων θεσμών. Η ανάγκη για υπέρβαση του συγκεντρωτικού κράτους συνοψίζεται στα 4-Α.²³⁸ Οι όροι ωστόσο θα πρέπει να γίνονται αντιληπτοί ως δηλωτικοί τάσεων²³⁹ καθώς η αυτοδιοίκηση δεν είναι ένα τετελεσμένο γεγονός αλλά μάλλον ένα μέγεθος εν εξελίξει.²⁴⁰ Η βασική αλλαγή την οποία πραγματοποιεί η διοίκηση αφορά στη διαχείριση των δημόσιων αγαθών σε έναν αλλήλο-συγκρουόμενο χώρο.²⁴¹ Η Κοινωνική Πολιτική, ως ενδιάμεσος χώρος εν μέσω οικονομικής κρίσης, ικανοποιεί περισσότερο τα συμφέροντα του κεφαλαίου²⁴². Εξάλλου οι ευρωπαϊκές πολιτικές συχνά εξέφρασαν τα συμφέροντα των οικονομικά δυνατών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει συγκεκριμένα προγράμματα για την προώθηση της περιφερειοποίησης²⁴³ με σκοπό την κάλυψη των δικών της κενών.²⁴⁴ Το γεγονός αυτό συνεπάγεται περιφέρειες με πολιτική και οικονομική αυτονομία, σε μια σειρά από διαφορετικά επίπεδα, το υπερεθνικό²⁴⁵, το

που να εξηγεί τις αποφάσεις αναδιανομής και είναι πιο κατάλληλη σε άμεσες δημοκρατίες και όχι σε αντιπροσωπευτικές. (https://crawford.anu.edu.au/acde/asarc/pdf/papers/2006/WP2006_06.pdf)

²³⁷ Ακαδημία Αθηνών. Κέντρο ερεύνης της ελληνικής κοινωνίας. Δημοσιεύματα: αριθμός 9. *Αποκέντρωση και αυτοδιοίκηση. Διαπιστώσεις – Προτάσεις*. Αθήνα 2000.

²³⁸ Η έννοια των «τέσσερα άλφα, (4-Α)» συνοψίζεται στα: α) Αποκρατικοποίηση, β) Αποκέντρωση, γ) Αυτοδιοίκηση, δ) Απογραφειοκρατικοποίηση.

²³⁹ Εξάλλου η γενική άποψη θέλει τις ιδιαιτερότητες των εγχώριων θεσμικών υποδομών να διαφοροποιούν την Ελλάδα από άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης και έχουν δώσει ώθηση στα επιχειρήματα για την ελληνική ιδιαιτερότητα που συνοψίζεται με τη φράση «...κεϋνσιανισμός για όλους εκτός από την Ελλάδα», (Krugman, Paul (2011) 'Can Europe Be Saved?', *NY Times Sunday Magazine*, 16th January.

²⁴⁰ Ακαδημία Αθηνών. Κέντρον ερεύνης της ελληνικής κοινωνίας. 2000.σ.44

²⁴¹ Όταν αλλάζει η γεωμετρία της εξουσίας, διαδικασία, που ο Smith Neil ονομάζει «*υπερπήδηση των κλιμάκων*», οι κυρίαρχες ομάδες οργανώνουν χωρικές ομάδες, που διευθύνουν και οι κυριαρχούμενες ομάδες αντιδρούν στο χωρικό πλαίσιο, που τους έχει επιβληθεί. Smith Neil. (1993). *Homeless/Global: scaling places*. To Bird J. / Curtis B. / Putman T. / Robertson G. / Tickner L. (eds). *Mapping the futures-Local cultures, Global Change*, London: Routledge.pp.87-119.

²⁴² Vogel D. (1995). *Trading Up. Consumer and Environmental Regulation in a global economy*, Cambridge MA: Harvard University Press.

²⁴³ ΙΤΑ. «Η θωράκιση της αιρετής περιφερειακής αυτοδιοίκησης με φορολογικούς πόρους». Αθήνα 2008. Η Σουηδία είναι ένα παράδειγμα τέτοιας χώρας.

²⁴⁴ Βλέπε: Δανία, Ουγγαρία: Klaus H. Goetz. *Making sense of post-communist central administration: modernization, Europeanization or Latinization?* *Journal of European Public Policy* 8:6 December: 1032–1051 (2001) Taylor & Francis Ltd.

²⁴⁵ Nugent, N. (2003). *The Government and Politics of the European Union*. Palgrave: Basingstoke. pp. 473

εθνικό επίπεδο κυβερνήσεων και το διακρατικό επίπεδο των υπό-κρατικών φορέων.²⁴⁶ Σε γενικές γραμμές ο δια-κυβερνητισμός αποδίδει μια τάση²⁴⁷ άλλοτε εξασθένησης από την σθεναρή και δεσμευτική ισχύ των επιρροών της Ε.Ε. κι άλλοτε διασύνδεσης των επιπέδων της κυβέρνησης με τις πολιτικές εξελίξεις.

Η τεχνική γνωστή ως «αναλογικότητα» των θεσμών διευκολύνει έτσι μια ρεαλιστική προσέγγιση σχετικά με την Ε.Ε. και την αλλαγή του ρόλου²⁴⁸ του κράτους σε μια προσπάθεια υπέρβασης των εθνικών ορίων και «την ανάπτυξη νέων δικτύων εξουσίας»²⁴⁹ «...που ξεπερνούν το εθνικό κράτος».²⁵⁰ Η πολύ-επίπεδη διακυβέρνηση επεκτείνει ουσιαστικά την κλίμακα της οικονομικής και πολιτικής δραστηριότητας, ιδιωτικοί φορείς μπορούν να αποκτήσουν μια δημόσια λειτουργία, ενώ οι δημόσιες αρχές μπορούν να ενεργούν ως ιδιωτικές ομάδες. Προκύπτει έτσι ο επαναπροσδιορισμός της υφιστάμενης θεσμικής τάξης²⁵¹ που επιθυμεί τη λήψη δεσμευτικών αποφάσεων σε διαφορετικά επίπεδα εδαφικών συσσωματώσεων, χωρίς να αποδίδει όμως αποκλειστική αρμοδιότητα σε οποιοδήποτε από αυτά τα επίπεδα.²⁵² Αμφισβητεί²⁵³ τη δύναμη του εθνικού κράτους να επιλέγει πολιτικές που αφορούν τον εσωτερικό του χώρο ενώ παράλληλα ενσωματώνει την αδυναμία του²⁵⁴ να συνεχίζει το ρόλο του ως «φύλακα».²⁵⁵

²⁴⁶ Nugent, N. (2003). pp. 473

²⁴⁷ Marks G. Scharpf F. Schmitter P. Streeck W.(eds) 1996. Governance in the European union, London: sage, Scharpf F. (2000), Notes towards a theory of multilevel governing in Europe, disc.paper, Cologne: Max Plank Institute for the study of societies. Η πολύ-επίπεδη διακυβέρνηση μπορεί να οριστεί ως μια διάταξη για τη λήψη δεσμευτικών αποφάσεων. Βλέπε σχετικά: (Schmitter 2004: 49) Schmitter, Philippe (2004), “Neo-functionalism”, in A. Wiener and T. Diez eds: *European Integration Theory*, Oxford: Oxford University Press, pp. 45-74.

²⁴⁸ Ulrich Beck Christoph Lau, Second modernity as a research agenda: theoretical and empirical explorations in the ‘meta-change’ of modern society *The British Journal of Sociology*. Volume 56, Issue 4, pages 525–557, December 2005

²⁴⁹ Ulrich Beck (1999). Τι είναι η παγκοσμιοποίηση; (Γ. Παυλόπουλος μτφρ.) Εκδόσεις Καστανιώτης. σελ.95-96.

²⁵⁰ Αγγελόπουλος Γ. Εθνοτικές ομάδες και ταυτότητες. Οι όροι, η εξέλιξη της σημασίας και του περιεχομένου τους, Περιοδικό Σύγχρονα Θέματα, Τ.63, 1997. Εθνοτικές ομάδες και ταυτότητες Οι όροι και η εξέλιξη του περιεχομένου τους.

²⁵¹ Simona Piattoni, University of Trento ‘Multi-level governance in the EU.. Does it Work?’ *Globalization and Politics: A Conference in Honor of Suzanne Berger* MIT, May 8 and 9, 2009 <http://www.princeton.edu>.

²⁵² Schmitter, Philippe (2004), “Neo-functionalism”, in A. Wiener and T. Diez eds: *European Integration Theory*, Oxford: Oxford University Press, pp. 45-74.

²⁵³ « Η νομιμότητα της πολύ-επίπεδης διακυβέρνησης θα εξαρτηθεί από τη νομιμότητα των εν λόγω κανόνων, θεσμών και μηχανισμών» Nicolaidis, Kalypso. 2001. “Conclusion: The Federal Vision Beyond the State.” In *The Federal Vision: Legitimacy and Levels of Governance in the United States and the European Union*, edited by Kalypso Nicolaidis and Robert Howse. Oxford: Oxford University Press, 442-470.

²⁵⁴ Η περιφερειακή πολιτική της Κοινότητας αναπτύσσεται χαρακτηριστικά στο κείμενο της ομιλίας του επιτρόπου Αντ. Τζιοιόρι (1983), όπου και αναφέρει ότι τα ΜΟΠ αποτελούν μια προσπάθεια υλοποίησης μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης της εναρμόνισης των κοινοτικών και εθνικών δράσεων, τόσο εξαιτίας της γεωγραφικής της διάστασης όσο και της σημασίας των χρηματοδοτικών μέσων.

²⁵⁵ Anderson J. (1995). The exaggerated death of the nation state. Στο Anderson J. Brook C. Cochrane A (eds) *A global world?* Oxford: Oxford University Press.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ & ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εισαγωγή

Οι σχετικές με τον τοπικό χώρο θεωρίες συγκλίνουν στην ανάδειξη του τοπικού πεδίου. Εμβαθύνουν στα αίτια της τοπικής παρουσίας, ως καινοτομίας εν ίδει niche market, αλλά και στην υιοθέτηση ενός μοντέλου λειτουργικού μικροχώρου με έντονα τα τεχνολογικά στοιχεία στην τοπική διοίκηση. Τα θεωρητικά ρεύματα αποτύπωσαν το ρόλο τοπικής εξουσίας ως μεταφορά δύναμης κι εκτελεστικής αρμοδιότητας από το επιτελικό κράτος στην εγγύτερη προς τον πολίτη διοικητική μορφή του, επιχειρώντας άλλοτε να τονίσουν κι άλλοτε να αποσιωπήσουν τους διάφορους συσχετισμούς δύναμης και αρμοδιοτήτων. Συνδέουν την οικονομική κρίση με ιστορικά ζητήματα της ανάπτυξης των κρατών, ρίχνουν ένα μερίδιο ευθύνης στην κρίση του Κράτους Πρόνοιας και στηρίζουν το "πρότυπο" αυτό σε υποθέσεις σχετικά με το αρθρωτό των δραστηριοτήτων για την οργάνωση της οικονομίας, βασισμένης σε τεχνολογικές και οργανωτικές δυνατότητες όπου η θεώρηση του τοπικού πεδίου προκύπτει ως διέξοδος από αυτήν. Η διαθεσιμότητα των διαφορετικών οικονομικών δομών μέσα σε μικρές κοινωνίες μπορεί να δώσει την ευκαμψία που χρειάζεται το οικονομικό σύστημα για να έρθει σε ανταπόκριση σχετική με ζητήματα που αφορούν στις αλλαγές των προτιμήσεων, αλλά και τις τεχνολογικές αλλαγές.²⁵⁶

2.1. Οργανωτικά και θεσμικά χαρακτηριστικά της Κοινωνικής Πολιτικής και του τοπικού κοινωνικού κράτους

2.1.1. Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα

Οι πολιτικές προνοιακού χαρακτήρα ανήκουν στις πολιτικές που διαμορφώνονται σε εθνικό επίπεδο. Στο πλαίσιο της Ε.Ε. πέρα από ορισμένες μη δεσμευτικού χαρακτήρα κατευθυντήριες γραμμές κάθε κράτος-μέλος διέθετε πάντοτε την διακριτική ευχέρεια να διαμορφώσει το δικό του σύστημα κοινωνικής προστασίας, μοναδικό σε χαρακτηριστικά, αποκλεισμούς και συμπεριλήψεις ωφελούμενων και προστατευόμενων προσώπων. Στην βάση αυτής ακριβώς της διαφοροποίησης διαμορφώνονται άλλωστε

²⁵⁶Doeringer, Peter B. and Michael J. Piore (1971). Internal Labor Markets and Manpower Adjustment. New York, D.C. and Health and Go. // Piore M. and Sabel C. (1984.). *"The second industrial divide."* New York. Basic Books.

και οι παραδοσιακές τυπολογίες των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας.²⁵⁷ Κύριος στόχος του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Πολιτικής είναι η κοινωνική προστασία²⁵⁸ «μέσα από πολιτικές απασχόλησης.»²⁵⁹ Επειδή ωστόσο είναι αδιευκρίνιστα τα όρια μεταξύ πολιτικών απασχόλησης και Κοινωνικής Πολιτικής²⁶⁰ δημιουργείται ένας προσαρμοσμένος τύπος πολιτικής στα ελάχιστα όρια των δημόσιων παρεμβάσεων. Ο κανονιστικός ορίζοντας της διεθνούς εμπειρίας δείχνει ότι: «η πολιτική ηγεσία αποφασίζει για πολιτικούς λόγους την αλλαγή στην υγεία και την ασφάλιση.»²⁶¹ Σε πολλές μελέτες υποστηρίζεται ότι το κράτος πρόνοιας απειλείται από τη παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και από τις απαιτήσεις των ηλικιωμένων²⁶², οι οποίοι καθιστούν αδύνατη τη χρηματοδότηση των επόμενων γενεών.²⁶³ Οι προβληματισμοί αυτοί μεταφέρουν ανησυχία και στον ελλαδικό χώρο, η οποία μεταφράζεται σε μια σειρά ενοποιήσεις ταμείων κι οργανισμών.

Σε ό,τι αφορά το οργανωτικό μοντέλο της Ελλάδας το Σύνταγμα της χώρας²⁶⁴ κατοχυρώνει την κοινωνική ασφάλιση²⁶⁵ και το Εθνικό Σύστημα Υγείας²⁶⁶. Πρόκειται ωστόσο για έναν κατακερματισμένο χώρο που χαρακτηρίστηκε για την πολυπλοκότητα του, το ευάλωτο των χρηματοδοτικών του δυνατοτήτων και τα πολλά του ελλείμματα.²⁶⁷ Η Κοινωνική Πρόνοια εκφράζει την επιθυμητή εικόνα της κοινωνίας για τις αλληλέγγυες σχέσεις της. Η μείωση των ανισοτήτων αποτελεί βασικό της

²⁵⁷ Αμίτσης, Γ. *Αρχές οργάνωσης και λειτουργίας του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας. Το ελληνικό μοντέλο των κοινωνικών υπηρεσιών και η ευρωπαϊκή εμπειρία*. Εκδ. Παπαζήσης. Αθήνα. 2001. Θυμίζουμε ότι η κοινωνική πρόνοια εξαιρέθηκε συστηματικά τόσο από τις Συνθήκες όσο και από την δευτερογενή έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πρακτική που εμπεδώνεται στην διαρκή συναίνεση των εθνικών και υπερεθνικών ελίτ σχετικά με τον εθνοκεντρικό προσανατολισμό της.

²⁵⁸ Γ.Γ.Κ.Α. 2008. <http://www.ggka.gr/asfaltistik-main.htm>.

²⁵⁹ www.deinstitutionalisationguide.eu.

²⁶⁰ Παρουσίαση και αξιολόγηση των πολιτικών απασχόλησης και κοινωνικής ενσωμάτωσης. Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών. Μ. Λιάπη. Α. Βουγιούκα. Μ. Τζαβάρα. Αθήνα 2006.σελ.4

²⁶¹ William Hsiao. Οικονομικός Ταχυδρόμος. (8 Απριλίου 2004)

²⁶² Προβόπουλος Γ. «Η Κρίση στην Κοινωνική Ασφάλιση: το πρόβλημα του ΙΚΑ», Επίκαιρα θέματα, Αθήνα 2007.

²⁶³ Προβόπουλος Γ. 2007.

²⁶⁴ Άρθρο 5: (Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, προσωπική ελευθερία), παρ.5. Μετά την Αναθεώρηση που αναγράφονται στο Ψήφισμα της 6ης Απριλίου 2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων.

²⁶⁵ Για την οργάνωση των υπηρεσιών υγείας έχουν αναπτυχθεί διεθνώς τρεις εναλλακτικές προσεγγίσεις:

1. Τα Εθνικά Συστήματα Υγείας. 2. Η Κοινωνική Ασφάλιση Υγείας. 3. Ιδιωτική Ασφάλιση Υγείας

²⁶⁶ Βλέπε σχετικά με την νομοθεσία σύστασης και λειτουργίας του ΕΣΥ: N.1397/83. N.2889/2001. N.2955/2001.

²⁶⁷ Rebecca M. Nelson, Paul Belkin, Derek E. Mix. «Greece's Debt Crisis: Overview, Policy Responses, and Implications. » April 27, 2010. Congressional Research Service 7-5700 Η ανάλυση αυτή έγινε για λογαριασμό των ΗΠΑ και σημειώνει ότι στην Ελλάδα η κρίση χρέους έχει τόσο στις εγχώριες όσο και διεθνείς αιτίες. Στο εσωτερικό της χώρας, οι αναλυτές επισημαίνουν υψηλά ποσοστά κρατικών δαπανών, αδυναμία είσπραξης των εσόδων, καθώς και διαρθρωτικές δυσκαμψίες στην οικονομία στην Ελλάδα.

στόχο.²⁶⁸ Η τελική προσπάθεια αφορά στην επίτευξη μιας κατάστασης ελαχιστοποίησης της φτώχειας και των παραγώνων της.²⁶⁹ Αυτή αποτελεί μια διεθνή σκέψη για την πορεία των εθνικών πολιτικών, καθώς η Κοινωνική Πρόνοια δεν προωθεί απαραίτητα την πρόοδο.²⁷⁰ Η διασύνδεση της²⁷¹ με την κοινωνικο-οικονομική δομή προϋποθέτει ότι πιστεύουμε στην αλληλο-εξαρτώμενη σχέση τους, γεγονός που μας υποχρεώνει να παραδεχτούμε ότι: 1) ο περιορισμός των δαπανών της Κοινωνικής Πολιτικής επηρεάζει κάθε παράγοντα πολιτικής, εθνικό και τοπικό. 2) παρά τους περιορισμούς υπερασπίζεται τις κοινωνικές κατηγορίες σε κίνδυνο²⁷² με αποσπασματικές ρυθμίσεις²⁷³ και ασκείται από το κεντρικό επίπεδο ως κατευθυνόμενο μοντέλο.²⁷⁴ 3) οι Δήμοι ασκούν πλέον καθοριστικό ρόλο εν μέσω της οικονομικής κρίσης.²⁷⁵ 4) η ανάγκη δημοσιονομικής πειθαρχίας και ταυτόχρονης κοινωνικής εξυπηρέτησης προκαλεί ερωτήματα σχετικά με την εργαλειακή υποστήριξη της οικονομικό-κοινωνικής επιταγής.

Σε αυτό το τελευταίο ερώτημα οι Τ.Π.Ε. λειτουργούν²⁷⁶ αποτελεσματικά²⁷⁷ καλύτερα από οποιαδήποτε άλλη εφαρμογή στο πεδίο των αλληλεξαρτήσεων μεταξύ των περιφερειών που ούτως ή άλλως είναι ευρύ. Η χρήση των Τ.Π.Ε. στα εθνικά/τοπικά

²⁶⁸ Αυτό αποτελεί προϋπόθεση για τα προγράμματα κοινωνικών μεταβιβάσεων όπως το *Oportunidades* στο Μεξικό, *Bolsa Familia* στη Βραζιλία, *Child Support Grant* στη Νότια Αφρική και το *National Employment Guarantee Scheme* στην Ινδία. Παρέχουν όλα τακτικές μεταβιβάσεις χρημάτων σε νοικοκυριά που βρίσκονται σε φτώχεια με στόχο να βελτιώσουν τη διατροφή τους, ότι τα παιδιά πηγαίνουν σχολείο, ότι οι υποψήφιοι μητέρες υποβάλλονται σε τακτικούς ιατρικούς ελέγχους. Βλέπε σχετικά: Δεκαετής Στρατηγική. Μια Ευρώπη χωρίς φραγμούς για τα άτομα με αναπηρία - 15/11/2010 http://ec.europa.eu/news/justice/101115_el.htm

²⁶⁹ Hanlon, Barrientow & Hulme. «*Just Give Money to the poor: The development revolution from the global South.*» Kumarian Press. <http://www.styluspub.com/clients/kum/default.aspx>

²⁷⁰ Barrientos Armando. «Πρόνοια χωρίς κράτη πρόνοιας: Η μείωση της φτώχειας στο Νότο». <http://www.re-public.gr>. 4/1/2013

²⁷¹ Αφουξενίδης, Α. (1999) «Το Ελληνικό κράτος πρόνοιας: καμπή, αναδιάρθρωση ή αποδόμηση;» στο Ματσαγγάνης, Μ. (επιμ.) *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Ελληνικά Γράμματα, σελ. 235-249.

²⁷² Αμίτσης Γ. / Ξ. Κοντιάδης, *Διερεύνηση και Αξιολόγηση των μηχανισμών εισοδηματικής ενίσχυσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες*, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2000, σελ. 344

²⁷³ Ματσαγγάνης Μ., 2004, *Η κοινωνική αλληλεγγύη και οι αντιφάσεις της: ο ρόλος του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος σε μια σύγχρονη κοινωνική πολιτική*, Αθήνα: Κριτική. Επίσης στο Παπαθεοδώρου, Χ. και Πετμεζίδου, Μ., 2004, *Φτώχεια και Κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας. αναφέρεται ότι: «...το ελληνικό σύστημα πρόνοιας ακολουθεί τη πορεία οικοδόμησης του κοινωνικού κράτους. ...και απαρτίζεται από αποσπασματικές ρυθμίσεις που δεν αφορούν στο σύνολο του πληθυσμού.»

²⁷⁴ «Το ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας λειτουργεί ως ένα κεντρικά κατευθυνόμενο μοντέλο το οποίο βασίζεται σε παρεμβάσεις του δημόσιου τομέα.» Σταθόπουλος, Π., 2005, «Κοινωνική Πρόνοια. Ιστορική εξέλιξη, νέες κατευθύνσεις». Αθήνα: Παπαζήσης.

²⁷⁵ Σε σχετική έρευνα αναφέρεται ότι οι Δήμοι ανέπτυξαν 380 διαφορετικές παρεμβάσεις, με 500.000 εξυπηρετούμενους, γεγονός που καταδεικνύει, ότι η ανταποκρισιμότητα της κοινωνίας, με προνοιακές δράσεις, είναι μια σύνθεση πρόσκαιρων/άμεσων, αλλά και βιώσιμων/αποτελεσματικών παρεμβάσεων. ΕΕΤΑΑ. *Οικονομική κρίση, Τοπική Αυτοδιοίκηση και Κοινωνική Πολιτική*. Αθήνα 30/1/2013.

²⁷⁶ Deutsch, K. W. (1957). *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. New Jersey: Princeton University Press. p. 154.

²⁷⁷ Jetschke, A. & Lenz, T. 2013. Does Regionalism Diffuse? A New Research Agenda for the Study of Regional Organizations. *Journal of European Public Policy*, 20 (4): 626-637.

όρια, αλλά κυρίως η επέκταση των Τ.Π.Ε πέρα από αυτά προσδίδει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Η κοινωνική προστασία εμπεριέχει την οικονομική διάσταση²⁷⁸, διότι το σύστημα κοινωνικής προστασίας έχει δαπάνες (κοινωνικές), έχει και έσοδα (ασφαλιστικές εισφορές + φόροι στο εισόδημα) που είναι απαραίτητα για τη χρηματοδότηση των δαπανών του. Το ύψος των κοινωνικών δαπανών καθώς και η πηγή προέλευσής τους διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα κι η ελληνική περίπτωση φαίνεται να εκπίπτει άλλη μια φορά του μέσου όρου και να μεταβάλλει αναποτελεσματικά το ειδικό βάρος καθεμιάς από τις τρεις πηγές χρηματοδότησης.

Στην Ε.Ε. βασική πηγή χρηματοδότησης της κοινωνικής προστασίας παραμένουν οι ασφαλιστικές εισφορές.²⁷⁹ Στην Ελλάδα το φορτίο των δαπανών βαραίνει αφενός λιγότερο τον κρατικό προϋπολογισμό²⁸⁰ κι αφετέρου το μεγαλύτερο ποσοστό των δαπανών κοινωνικής προστασίας πηγαίνει για την πληρωμή των συντάξεων. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση εμπλέκεται σε αυτή την προβληματική ως συστατικό διοίκησης²⁸¹.

2.1.2. Διαχρονική εξέλιξη της ελληνικής Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Οι διοικητικές αλλαγές που πραγματοποιούν τα κράτη συνήθως αφορούν 2 επιλογές: 1. Να φέρουν τις δομές στην επιθυμητή οργανωτικά κατάσταση, απαντώντας ουσιαστικά στο αίτημα για μείωση των δυσλειτουργιών του συστήματος.²⁸² 2. Να διατηρήσουν άκαμπτη τη δομή χρησιμοποιώντας εθνικά ενταγμένους και προσδιορισμένους στόχους. Ο βαθμός ελέγχου που ασκεί ο κάθε παράγοντας σ' αυτή τη διαδικασία, τοπικός ή

²⁷⁸ Χλέτσος Μ. Τμήμα Οικονομικών Επιστημών. Παν/μιο Ιωαννίνων. Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Οικονομικής και Κοινωνικής Πολιτικής. Κύκλος διαλέξεων: «ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ».

²⁷⁹ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economy_2_19/10/2003_81067

²⁸⁰ Το 2010 τα μέτρα κοινωνικής προστασίας αντιπροσώπευαν το υψηλότερο ποσοστό των δημόσιων δαπανών στην Ε.Ε. με μέσο όρο της Ε.Ε.-27 το 19,9 % του Α.Ε.Π. Παρόλα αυτά «..η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα χαρακτηρίστηκε από το εξής παράδοξο: ενώ τις τελευταίες δύο περίπου δεκαετίες οι δαπάνες για κοινωνική προστασία αυξήθηκαν σημαντικά, το ποσοστό φτώχειας παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητο, αν δεν αυξήθηκε.» Δαφέρμος Γ. και Παπαθεοδώρου Χ.. Κείμενα Πολιτικής (Policy Briefs) / 1. «Το παράδοξο της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα: Γιατί η αύξηση των δαπανών για κοινωνική προστασία δεν μείωσε τη φτώχεια» ΙΝΕ-ΓΣΕΕ. Ιούλιος 2001.

²⁸¹ Η στήριξη της Τ.Α. σε ίδιους πόρους δεν σημαίνει την μεταφορά ή θεσμοθέτηση φορολογικών εσόδων, αλλά και τάση «ενηλικίωσης» και απεξάρτησής της από την κρατική κηδεμονία. Οι στόχοι εξάλλου των κρατικών επιχορηγήσεων είναι προσαρμοσμένοι στις γενικότερες οικονομικές λειτουργίες της. Θα μπορούσαν να ταξινομηθούν σε 3 κατηγορίες: «α) Εξισορρόπηση των εισοδηματικών διαφορών. β) Αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν κατά την παροχή των Τοπικών Δημόσιων Αγαθών (Τ.Δ.Α.) από εξωτερικές οικονομίες ή επιβαρύνσεις και γ) Ενθάρρυνση της παροχής ορισμένων Τ.Δ.Α.» www.localit.gr.

²⁸² Η Τ.Α. δέχεται πλήθος ευθυνών όχι όμως και πόρων. Το ζήτημα ανταπόκρισης από μέρους της οφείλει να εννοιολογηθεί ως ένα ανοιχτό σύστημα αυξανόμενης πολυπλοκότητας, λόγω μάλιστα της διεύρυνσης του πεδίου λειτουργίας της και της διαφοροποίησης του κοινωνικού χώρου. Μακρυδημήτρης Αντ. Οικονομικός ταχυδρόμος 1/2/1990.

κεντρικός ή ακόμη και σε ευρωπαϊκό επίπεδο αφορούν στη δημοκρατικότητα των θεσμών και στην συλλογική ταυτότητα, πάντα σε σχέση με τη διοίκηση.²⁸³

Η έννοια της αρμοδιότητας²⁸⁴ για την πραγμάτωση των τοπικών ζητημάτων αφορά το σύνολο της οικείας, αλλά και δοτής από την επιτελική εξουσία ικανότητά της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να επιτελέσει ένα έργο: την ενδυνάμωση²⁸⁵ του πολίτη στο τοπικό περιβάλλον. Η σημαντικότερη συνέπεια μια τέτοιας αντίληψης είναι η εξής: Η ταυτότητα της τοπικής αρχής καθορίζεται από την κοινότητα που εκπροσωπεί και όχι από τις υπηρεσίες που παρέχονται. Άρα οι τοπικές αρχές πρέπει να συγκροτηθούν με βάση την «κοινότητα ταυτότητας» με την ευρεία έννοια της. Οι νέες τεχνολογίες αποτελούν απειλή δίνουν όμως και ευκαιρίες κι ο Δήμος ως μέρος μιας ανταγωνιστικής αγοράς οφείλει να λειτουργήσει ως «νησίδα» της, οφείλει δηλαδή να εντοπίσει ευκαιρίες και νέους ρόλους. Οι ευκαιρίες διαφέρουν καθώς κάθε περιοχή έχει τις δικές της δυνατότητες, αλλά δείχνει να εξελίσσεται επιτυχημένα όταν ενσωματώνει χαρακτηριστικά ευελιξίας, δικτυακής ολοκλήρωσης.²⁸⁶ Αν θεωρήσουμε ωστόσο ότι το ζητούμενο προσδιορίζει το αποτέλεσμα²⁸⁷, οι αποτυχίες του συστήματος της εξουσίας και η ορθολογική επιδίωξη των συμφερόντων των ατόμων στο μικρότερο θεσμικά και διοικητικά πεδίο επιδίωξης ορίζει την μεταβατικότητα της αρμοδιότητας. Μια σχέση που αποτυπώνει την τάση των κοινωνιών να δημιουργούν θεσμούς και να τους λειτουργούν με κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά κριτήρια. Οι θεσμοί αναδεικνύονται συχνά πιο ανθεκτικοί από την αρμοδιότητα και συντρέχουν συχνά επικαλυπτόμενες

²⁸³ Η επιλογή της συγκεκριμένης έννοιας και της προσθήκης του «δια-», αφορά την προσπάθεια να προσδιοριστεί η ένταξη μιας σειράς εφαρμογών και η αποστασιοποίηση από άλλες επιτελικές δράσεις Στην έκθεση COM (2003) 615 “Διακυβέρνηση και Ανάπτυξη”, αναφέρεται ότι: «η διακυβέρνηση αφορά την ικανότητα του κράτους να εξυπηρετεί τους πολίτες.

²⁸⁴ Για την εννοιολογία της αρμοδιότητας βλ. σχετ. Τσάτσος Δ. Συνταγματικό δίκαιο. Τόμος Β΄. Οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας, Αθήνα-Κομοτηνή 1992.σ.138. Στο άρθρο 24,παρ.1 του ΔΚΚ κατοχυρώνεται η αρμοδιότητα για όλες τις τοπικές υποθέσεις και καθορίζεται ως κύρια μέριμνα των α΄ ΟΤΑ. Έτσι αποτυπώνεται νομοθετικά η «αρχή της καθολικότητας του κύκλου ενέργειας». Βλ. σχετ. Χλέπας Ν. Χρονικό της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, ΔΜρ 1996, τ.1.(σημ.4), σ.265. Επίσης αναφέρεται και στο νομαρχιακό σύστημα του νόμου ΚΕ΄ της 5^{ης} Δεκεμβρίου 1845 ως ρητώς παραχωρημένο δικαίωμα να ενεργούν οι νομάρχες «οίκοθεν», χωρίς να ερωτούν το υπουργείο. Βλ.σχετ. Ανδρονόπουλου Β.-Μαθιουδάκη Μ. Νεοελληνική διοικητική ιστορία.(- Ibidem.p.101). Στη γαλλική δε βιβλιογραφία αναφέρεται ως σύστημα «δεσμών αρμοδιοτήτων», το οποίο εκφράζει την αρχή της εξειδικεύσεως.

²⁸⁵ «Η εξουσία άσκησης, γενικών αρμοδιοτήτων, αφορά την έννοια του δήμου ως μία γενική πολιτική αρχή.» Philip Blair. “Local self- government in Europe.” Conference: Public administration reform and territorial organization: empowering local governments. ANKARA 28 February – 1 March 2006.pp.51

²⁸⁶ L. R. Jones, Fred Thompson and William Zumeta. Public management for the new millennium: developing relevant and integrated professional curricula? Σύμφωνα με τους συγγραφείς: *Οι δημόσιες υπηρεσίες οφείλουν να συνεργάζονται και να χρησιμοποιήσουν την τεχνολογία στρατηγικά για την παροχή υπηρεσιών.*

²⁸⁷ Η σχολή της δημόσιας επιλογής πρεσβεύει ότι εφαρμόζει τις επιταγές της οικονομίας στην πολιτική. Βλ.σχετ. Buchanan J./Tullock G./The calculus of concert. (1962), (Ann Arbor: University of Michigan Press).

συμπεριφορές που στην Ελλάδα φαίνεται να εδραιώνουν μια βαθιά λειτουργική αδυναμία επίτευξης στόχων.

Το ελληνικό κράτος οργανώνεται κατά το αποκεντρωτικό σύστημα²⁸⁸ και διακρίνεται από 3 δομές²⁸⁹ με την Τοπική Αυτοδιοίκηση να αποτελεί παράλληλο άξονα διοίκησης με την κεντρική εξουσία. Η τρέχουσα διοίκηση της επικράτειας διαιρείται σε κρατική και αυτοδιοικούμενη και η κρατική διοίκηση σε κεντρική και περιφερειακή.²⁹⁰

Συγκεκριμένα: 1). Περιφέρειες

Βάση της τρέχουσας διοικητικής διαίρεσης «Περιφέρειες» ονομάζονται οι ακόλουθοι 13 δευτεροβάθμιοι Ο.Τ.Α: *Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης, Κεντρικής Μακεδονίας, Δυτικής Μακεδονίας, Ηπείρου, Θεσσαλίας, Ιονίων Νήσων, Αττικής, Πελοποννήσου, Βορείου Αιγαίου, Νοτίου Αιγαίου, Κρήτης, Δυτικής Ελλάδας και η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας*. Κάθε περιφέρεια έχει αυτοτελείς υπηρεσίες και έσοδα/έξοδα με «*αρμοδιότητές που άπτονται των ζητημάτων της περιοχής, και επιμέρους καθήκοντα της κεντρικής διοίκησης. Ο όρος εμπεριέχει χωρική σημασία, υπό την έννοια ότι οι περιφέρειες διαθέτουν στοιχεία ταυτότητας, όπως πληθυσμό και έκταση*».²⁹¹ «*Η "περιφέρεια" περιλαμβάνει "εδαφική έκταση" και "κατοίκους"*».²⁹² Είναι κυρίως μια μονάδα περιφερειακής ανάπτυξης.²⁹³ Όργανα της Περιφέρειας είναι ο Γενικός Γραμματέας και το Περιφερειακό Συμβούλιο. Με την εφαρμογή του Ν.3852/2010 η κεντρική διοίκηση κράτησε αρμοδιότητες στον περιφερειακό χώρο²⁹⁴ παρότι ο νόμος υποστηρίζει την περιφερειακή αρμοδιότητα.

2). Οι αποκεντρωμένες διοικήσεις

²⁸⁸ Άρθρο 101, §1Σ. Σύνταγμα της Ελλάδας 1975/86/2001.

²⁸⁹ α) την οριζόντια διάρθρωσή του (Πρόεδρος της χώρας-πρωθυπουργός-υπουργικό συμβούλιο). β) την κάθετη διάρθρωση του (περιφερειακή διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση) και γ) την εσωτερική διάρθρωση των επιμέρους μηχανισμών του. Η διάρθρωση του δημόσιου τομέα αποτελείται από την Κεντρική Διοίκηση, τους Δημόσιους Οργανισμούς και τις Δημόσιες Επιχειρήσεις. Η κάθετη οργάνωση παραπέμπει σε μια σειρά αξιολογικών θεσπισμάτων που αφορούν: την υποταγή όλων των φορέων στο Σύνταγμα και τους νόμους της επικράτειας/την ιεραρχική δόμηση των φορέων/βαθμίδων διοίκησης/τον διαχωρισμό και τον καταμερισμό των αρμοδιοτήτων/και την εν γένει οργάνωση που ρυθμίζεται με βάση το αντικείμενο της δραστηριότητας.

²⁹⁰ Βενετσανοπούλου Μ. *Η θεσμική διαδρομή της ελληνικής δημόσιας διοίκησης*. Σάκκουλα. Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2002.

²⁹¹ Θεσμικό πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας- επίσημη πύλη των ελληνικών περιφερειών.

²⁹² Ν.-Κ. Χλέπας. «Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση: Η ώρα της αλήθειας.».

www.inerpost.gr/attached/delphes/XlepasKeimenoDelfon170506.doc. 20/12/2012.

²⁹³ «*Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης- Πρόγραμμα Καλλικράτης*», *Προς τη Βουλή των Ελλήνων*, http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7f4d3181-8c97-4d49-8212-57bdf7ff860/2.Aitiologiki_Kallikratis.pdf. 4/2.2013

²⁹⁴ Ν. 3852/2010 «*Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης-Πρόγραμμα Καλλικράτης*», (ΦΕΚ 87/τ.Α'/07-06-2010) [Εφημερίδα της Κυβερνήσεως](#)

Η «αποκεντρωμένη διοίκηση» αποτελεί βαθμίδα της διοίκησης του ελληνικού κράτους που μεσολαβεί στην τοπική και κεντρική διοίκηση, προστατεύοντας τα συμφέροντα του κεντρικού κράτους που το ίδιο δεν εκχωρεί στην Τοπική Αυτοδιοίκηση. Στην Ελλάδα συστάθηκαν 7 αποκεντρωμένες διοικήσεις: *Αττικής, Μακεδονίας Θράκης, Ηπείρου, Θεσσαλίας Στερεάς Ελλάδας, Πελοποννήσου, Αιγαίου και Κρήτης*. Επικεφαλής αυτών των διοικήσεων είναι ο *Γενικός Γραμματέας*. Συνεπικουρείται από συμβούλιο που εκπροσωπεί τις οικείες περιφέρειες και δεν λαμβάνει αποφάσεις.

3.) Οι Δήμοι

Ο δήμος αποτελεί μορφή οργάνωσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Αφορά στον ορισμό μιας περιοχής ευρύτερης της πόλης ως αυτόνομης διοικητικής μονάδας. Σύμφωνα με τον Ν.3852/2010 στην Ελλάδα οι δήμοι χαίρουν διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας για τις υποθέσεις που προκύπτουν στα πλαίσια της εδαφικής τους εξουσίας, υπόκεινται όμως ταυτόχρονα στον έλεγχο της κεντρικής αλλά και της περιφερειακής εξουσίας, καθώς μεταξύ τους υπάρχει ιεραρχική σχέση εξουσίας και αρμοδιοτήτων.

4). Ιστορική ανασκόπηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση δεν είναι μια πρόσφατη έννοια στην Ελλάδα²⁹⁵ και οι ρίζες της φθάνουν στα βάθη των χρόνων²⁹⁶ ως απόρροια των ιστορικών αλλαγών της ίδιας της χώρας²⁹⁷ στην πορεία των χρόνων και η αντίστοιχη τοπική της οργάνωση εκφράζει το ευκολομετάβλητο²⁹⁸ της διοικητικής οργάνωσης, πολιτισμικά, γεωγραφικά και κυρίως οικονομικά και πολιτικά κριτήρια διαίρεσης της χώρας.

Διοικητικές διαιρέσεις: Το πρώτο θεσμικό κείμενο για ένα ενιαίο διοικητικό σύστημα υιοθετήθηκε από την Α΄ Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου με το νόμο 12/30-4-1822 περί «*Οργανισμού των Ελληνικών Επαρχιών*». Ο ελληνισμός μέχρι την επανάσταση

²⁹⁵ Παπαρηγόπουλος Κωνσταντίνος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* [Η πρώτη μορφή: 1853], επιμέλεια: Κ. Θ. Δημαράς, Ερμής Ν. Ε. Β., Αθήνα 1970.σ.188-225

²⁹⁶ Μοσχοβάκης Νικόλαος Γ., *Το εν Ελλάδι δημόσιον δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, εν Αθήναις 1882..σ.68-81

²⁹⁷ Αργυρόπουλος 1843.σ.23-77, Η άποψη που θέλει την αφετηρία του κοινοτικού θεσμού στην Βυζαντινή περίοδο, ως αναγκαίο παράγωγο της ίδιας της τουρκοκρατίας, βλ. Ανδρονόπουλο Β.- Μαθιουδάκη Μ. Νεοελληνική Διοικητική ιστορία, Περιφερειακή Διοίκηση/Τοπική Αυτοδιοίκηση, «Διοικητική Μεταρρύθμιση», 1988.σ.19-34. Απόψεις όπως αυτή του Γεραγά Κ. «*Σελίδες από την διοικητικής ιστορίαν της Ελλάδος.*» *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Αθήνα, σ.98-101 και διαφόρων Γάλλων συγγραφέων οι οποίοι δέχονται ότι οι δήμοι κι οι κοινότητες είναι θεσμός ελληνορωμαϊκός Μετά την κατάκτησή τους από την Ρωμαϊκή αυτοκρατορία οι αρχαίες ελληνικές πολιτείες έπαψαν να αποτελούν ανεξάρτητα κράτη και περιορίστηκαν στην εσωτερική τους αυτοδιοίκηση, που σε ορισμένες περιπτώσεις περιλάμβανε και δικαστικές αρμοδιότητες. Βλ. σχετικά: *Εισήγηση ομάδας εργασίας, Συνέδριο Θεσ/κης 1983: «Μια σύγχρονη Ευρωπαϊκή έκφραση»*,σ.58. είναι λιγότερο αποδεκτές

²⁹⁸ Φλογαΐτης Σ. Το ελληνικό διοικητικό σύστημα. Αθήνα Εκδ. Αντ. Σάκουλα 1987. σελ.155

ενοποιούνταν γύρω από την έννοια της κοινότητας²⁹⁹, όπου οι δημογέροντες³⁰⁰ και οι Κοτζαμπάσηδες συνιστούσαν την πρώτη συλλογική αρχή, τις δημογεροντίες. Οι αρχές αυτές εκπροσωπούσαν κι εκλέγονταν από Έλληνες για ορισμένο διάστημα, η εκλογή τους επικυρωνόταν από τον Οθωμανό διοικητή και λογοδοτούσαν στο εκλογικό σώμα.³⁰¹ Ιστορικοί όπως ο Παπαρηγόπουλος³⁰² εκφράζουν την άποψη ότι οι Τούρκοι βρήκαν τις κοινότητες³⁰³ να λειτουργούν και τις άφησαν να δρουν στο πλαίσιο της αυτοκρατορίας για φοροεισπρακτικούς λόγους, γι' αυτό και θεωρεί ότι η σελίδα της κοινότητας είναι σελίδα «τιμής της ιστορίας του ελληνικού έθνους».

Οι πρώτοι Ο.Τ.Α. συστάθηκαν με την Οθωνική μοναρχία³⁰⁴ πάνω στην αρχή του «διοικητικού συγκεντρωτισμού».³⁰⁵ Ο νόμος ΔΝΖ/1912 του Ελ. Βενιζέλου πρόσθεσε πρωτοποριακές³⁰⁶ διατάξεις για τα οικονομικά θέματα, δημιούργησε τους δήμους (αστικές περιοχές ή πρωτεύουσες νομών) και τους παραχώρησε πλήρη αυτοδιοίκηση.

Υπήρξαν όμως κι ενδιάμεσα νομοθετήσεις που πρόσθεσαν μορφή στον θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.³⁰⁷ Η ακολουθία των διοικητικών διαιρέσεων από το 1828-2011

²⁹⁹ Βενετσανοπούλου Μ. Η θεσμική διαδρομή της ελληνικής δημόσιας διοίκησης. Εκδόσεις Σάκκουλα. Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2002.σ.84.

³⁰⁰ Σύμφωνα με τον «οργανισμό των ελληνικών επαρχιών», μετά τη Β' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου κάθε χωριό είχε δημογέροντες ανάλογα με τον αριθμό των οικογενειών, δηλαδή σε 100 κατοίκους αντιστοιχούσε ένας δημογέροντας. Ο αριθμός αυτός δεν μπορούσε να ξεπεράσει τους 4.

³⁰¹ Θεοδώρου Θ. 'Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση. Η δευτεροβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση'. Εκδόσεις Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1995. τομ.1^{ος},σ.183.

³⁰² Παπαρηγόπουλος Κωνσταντίνος, επιμέλεια: Κ. Θ. Δημαράς, (1970).σ.188-225

³⁰³ Η Κοινότητα είχε νομική προσωπικότητα κατά τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου και ως έργο τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων. Βλ.σχετ. Ανδρονόπουλου Β.- Μαθιουδάκη Μ. Περιφερειακή διοίκηση- Τοπική αυτοδιοίκηση, Ιστορική εξέλιξη σε: Το ελληνικό κράτος, Το πολίτευμα- Η εκτελεστική λειτουργία, Επιθεώρηση *Διοικητική μεταρρύθμιση*. Τ.31-32, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1987.σ.46-48.

³⁰⁴ Με το νόμο της 27^{ης} Δεκεμβρίου 1833 «περί συστάσεως των Δήμων» καταργήθηκαν οι δημογεροντίες και καθιερώθηκε ο θεσμός του δήμου. Στα δεκατρία χρόνια του Όθωνα, το Βασίλειο της Ελλάδας γνώρισε τρεις βασικές νομοθεσίες: Αντιβασιλείας(1833), Αρμανσπεργκ (1836), και Κωλέττη(1845).

³⁰⁵ Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκαν αργότερα και οι μεταρρυθμίσεις της κυβέρνησης Θεοτόκη 1899 και Μαυρομιχάλη 1909. Βλέπε σχετικά: Δ. Στεμπήλης & Δ. Γρηγοριάδου, Η θεσμική ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα ως τη δεκαετία του 1980, εφ. *Δρόμος*

³⁰⁶ Τάτσος Ν. Φορολογική αποκέντρωση: Το Φορολογικό σύστημα της τοπικής αυτοδιοίκησης ΕΕΤΑΑ.1987.

³⁰⁷ Η διακηρυκτική αρχή της Επανάστασης του 1821, όπου και υιοθετήθηκαν οι αρχές της λαϊκής συμμετοχής και της αποκέντρωσης. Το Ι Ψήφισμα του 1828 της Καποδιστριακής πολιτικής που δεν προέβλεπε θεσμούς αυτοδιοίκησης, Η επιλογή αυτή εξηγείται κατά πολλούς από την αβέβαιη κατάσταση που επικρατούσε στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος και απαιτούσε συγκεντρωτισμό εξουσιών και επιλογών. Η εφαρμογή ουσιαστικής Τ.Α φαινόταν πρόωρο ζήτημα. Βλ. Κοκκίδου Α. *Διοικητική εποπτεία και δημοσιονομικός έλεγχος στους πρωτοβάθμιους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσ/κη, 2008. Μπεσίλα-Βήκα Ε. *Το συνταγματικό πλαίσιο του θεσμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1995.σ.66.- Η περίοδος 1821-1832 θεωρείται ιδιαίτερα δυσμενής για το θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, δεδομένου ότι οι αυτοδιοικούμενες κοινότητες μετατράπηκαν σε παραρτήματα του διοικητικού μηχανισμού. Τάτσος Ν. *Οι κρατικές επιχορηγήσεις προς την Τοπική Αυτοδιοίκηση*. ΕΕΤΑΑ. Επιστημονικές μελέτες 2. Αθήνα 1988.σ.15- Ο θεσμός των νομαρχιών, που καθιερώθηκε με το νόμο 2218/1994, ως αιρετή νομαρχιακή αυτοδιοίκηση. Contogeorgis G. *La politique locale entre la tendance centralisatrice de l'etat grec et la dynamique communautaire: administration ou autonomie locale (et regionale)?*, Revue Pole Sud, Universite De Montpellier,

σε μια προσπάθεια επίτευξης μιας διοικητικής σταθεράς στην Ελληνική επικράτεια επιβεβαιώνει την επικαλούμενη από πολλούς καχυποψία για την επιθυμία του κεντρικού κράτους να αποχωριστεί τα προνόμια του και αφετέρου για την αναποτελεσματική λειτουργία του θεσμού μέσα στα καθοδηγούμενα από το κεντρικό κράτος πλαίσια:

Ο Νόμος Καποδίστρια

Με το Ν.(2539/97)-ΦΕΚ 244/τ.Α'/1997³⁰⁸ το κράτος προχώρησε σε συνένωση κοινοτήτων σε μεγαλύτερους δήμους με σκοπό τη «βελτιστοποίηση³⁰⁹ της δημόσιας διοίκησης στο επίπεδο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης» η οποία διακρίνονταν από «ανισοβαρείς Ο.Τ.Α. που κυρίως λειτουργούσαν σαν κέντρα οργάνωσης της κοινωνικής ζωής της περιοχής και διεκπεραιωτές της τοπικής γραφειοκρατίας»³¹⁰.

Η διοικητική διαίρεση³¹¹ του 1997 υπήρξε αναγκαστική και επιβλήθηκε από τους εσωτερικούς αλλά και ευρύτερους πολιτικούς συμβιβασμούς, οι οποίοι δρομολογήθηκαν εκούσια από τις ίδιες τις Τοπικές Αυτοδιοικήσεις σε πλήθος χωρών πριν από μας. Στην ελληνική περίπτωση³¹² αυτό έγινε με την υποχρεωτική συγχώνευση των Ο.Τ.Α. Είναι βέβαιο ότι στην πορεία αυτή η αρχή «άρχην δια των πολιτών» δεν είναι πάντα μια ακριβής, καθορισμένη και κυρίως προστατευμένη αρχή.

Το Πρόγραμμα Καλλικράτης

Ο Καλλικράτης αποτελεί την ισχύουσα νομοθετική ρύθμιση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Είναι ο Ν.3852/2010, με τον οποίο συνεχίστηκε επί της ουσίας το οργανωτικό μοντέλο που υποστήριξε ο Ν.2539/97. Ως νομοθετική ρύθμιση χαρακτηρίστηκε από την φιλοσοφία της αναγκαστικής συνένωσης δήμων. Οι αποκεντρωμένες διοικήσεις³¹³ συνιστούν νέο θεσμικό μόρφωμα το οποίο συμπληρώνεται από αλλαγές στον τρόπο χρηματοδότησης των Ο.Τ.Α. αύξηση της θητείας των αυτοδιοικητικών οργάνων από 4 σε 5 χρόνια και την ανακατανομή των αρμοδιοτήτων κάθε βαθμού. Οι περιφέρειες και οι δήμοι είναι αυτοδιοικούμενα νομικά πρόσωπα, δηλ. οι αρχές τους εκλέγονται με καθολική ψηφοφορία ανάμεσα στους μόνιμους εγγεγραμμένους κατοίκους.

2.1.3. Η νομοθετική και λειτουργική ολοκλήρωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση αποτελεί μόρφωμα της νεότερης ιστορίας. Εκφράζει τη δέσμευση της κοινωνίας για τον τρόπο λειτουργίας της αφενός με την αποτύπωση των κανόνων που τη διέπουν και αφετέρου με την επίτευξη των βασικών της επιδιώξεων που

Ν.3,1995.- Ο Ν.2539/1997, γνωστός ως Καποδίστριας, ο οποίος μέσω συνενώσεων μετέβαλε τα διοικητικά όρια των α' βαθμίων ΟΤΑ. Ο Ν.3852/2010, ή αλλιώς Καλλικράτης, που ορίζει τη σημερινή μορφή των Ο.Τ.Α. με το δυαδικό σύστημα: Δήμοι και περιφέρειες. Χαρακτηριστική του μεταβολή το πλήθος των συνενώσεων και των καταργήσεων δήμων και νομαρχιών.

³⁰⁸ ΦΕΚ 244/τ.Α'/1997, Νόμος 2539/1997, «Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης», Εθνικό Τυπογραφείο

³⁰⁹ Το μικρό μέγεθος των Ο.Τ.Α έχει θεωρηθεί ως η μεγαλύτερη αδυναμία της ελληνικής Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Βλ.σχετ. Τάτσος Ν. «Τοπική αυτοδιοίκηση και οικονομική ανάπτυξη: Δυνατότητες και περιορισμοί.» Σπουδαί 1982.τ.1.σελ.156-178

³¹⁰ ΙΤΑ/ΚΕΔΚΕ. «Η πρόκληση μιας νέας Μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης». Μάρτιος 2008.σελ.4

³¹¹ Οι νομοί και οι δήμοι είναι αυτοδιοικούμενοι, καθώς οι αρχές τους εκλέγονταν με καθολική ψηφοφορία ανάμεσα στους μόνιμους κατοίκους. Εξάιρεση αποτελούσε η Αττική και οι περιφέρειες Α. Μακεδονίας και Θράκης.

³¹² Αντίθετα στην Ελλάδα η συγχώνευση των δήμων και κοινοτήτων επιδιώχθηκε να γίνει εθελοντικά. Ο νόμος 1065/80 προέβλεπε ότι συγχώνευση μπορεί να γίνει μετά από αίτηση των εκλογέων κατοίκων, ενώ με το νόμο 1416/84 θεσπίστηκαν και οικονομικά κίνητρα για τέτοιες συνενώσεις.

³¹³ Αποκεντρωμένη Διοίκηση: Η βασική συνιστώσα είναι η μεταφορά αρμοδιοτήτων των Περιφερειών που από το Σύνταγμα επιβάλλεται να παραμένουν υπό κεντρική διοίκηση. Οι επικεφαλής τους έχουν τον τίτλο του γενικού γραμματέα και διορίζονται από την κυβέρνηση.

αφορούν την κοινωνική της οργάνωση και συνοχή. Είναι ένας θεσμός δραστηριοτήτων ή κατά άλλους³¹⁴ ένα σύνθετο άθροισμα θεσμοποιημένων ρόλων που παράγει ένα επιθυμητό αποτέλεσμα προς όφελος του κοινωνικού συνόλου³¹⁵ του οποίου αποτελεί μονάδα.³¹⁶

Η πολιτική της σημασία αναφέρεται ακριβώς στην αντίληψη του θεσμού, ως δομικού στοιχείου του πολιτικού μας συστήματος.³¹⁷ Εμπερικλείει δομές³¹⁸ και συνδέεται με την Κοινωνική Πολιτική στην δέσμευση τέλεσης μιας συγκεκριμένης κοινωνικής δράσης που επιδιώκουν τόσο οι φορείς σε τοπικό επίπεδο όσο και η κεντρική διοίκηση. Στοιχειοθετεί τη βασική επιδίωξη της διοίκησης για μια ισχυρή τοπική αναφορά του συνόλου των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών θεσμών πάνω στην ιδέα της αποκέντρωσης και της δημοκρατίας και αφορά τους θεσμούς ως «*κεντρικό πολιτικό ζήτημα της χώρας*»³¹⁹.

Όταν η εκάστοτε πολιτική εξουσία αναφέρεται στην τοπικότητα και την αξία της ποιός μπορεί να διαφωνήσει; Είναι δύσκολο να βρεθεί κάποιος που θα πει ότι δεν θέλει άσκηση της εξουσίας πιο κοντά στους πολίτες. Ωστόσο οι κυβερνήσεις δεν έχουν κάνει ιδιαίτερα καλή δουλειά μέχρι τώρα. Αυτό που ιστορικά καταδείχθηκε είναι μια μικτή εικόνα: καλές προθέσεις και ενθαρρυντικά λόγια από τη μία πλευρά, αλλά ανησυχητικά σημάδια από την άλλη. Το σκεπτικό πίσω από την πολιτική είναι συγκεχυμένο. Οι κυβερνήσεις με το πρόσχημα ενός «καθοδηγούμενου τοπικισμού» υποστηρίζουν συνήθως μια πρακτική “less is more, που άλλοτε συνοψίζει το αίτημα για λιγότερη ευρωπαϊκή ρύθμιση, ή εκφράζει τις συνθήκες που οι χρηματοπιστωτικές δυσχέρειες

³¹⁴ Βλ.σχετικά: Simon J. Williams. “Parsons revisited: from the sick role to . . .?” *An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine*. Copyright © 2005 SAGE Publications (London, Thousand Oaks and New Delhi). Σύμφωνα με το συγγραφέα ο Parsons είδε το ρόλο του ασθενούς ως μια μορφή απόκλισης, που πηγαίνει ενάντια στις προσδοκίες της κοινωνίας, επειδή ένα άρρωστο άτομο έχει διαφορετικά πρότυπα συμπεριφοράς από τον κανόνα. **Επίσης στο** Cortell, A.P., S. Peterson (1999) ‘Altered States: Explaining Domestic Institutional Change’ *British Journal of Political Science* vol. 29 pp. 177–203. **και στο** Keeler, J.T.S. (1993) ‘Opening the Window for Reform: Mandates, Crises and Extraordinary Policy-Making’ *Comparative Political Studies* vol. 25 (1) pp. 433– 486, αναφέρεται ως «*παράθυρο ευκαιρίας*» η φθίνουσα πολιτική των φραγμών.

³¹⁵ Παπούλιας Δ. και Τσούκας Χ. 1998.σ.92.

³¹⁶ Βλ.σχετικά: Hall, P.A., R. Taylor (1996) ‘Political Science and the Three New Institutionalisms’ *MPIFG Discussion paper 96/6*. **Επίσης στο** Bannink, D. (2004) *The Reform of Dutch Disability Insurance: A Confrontation of a Policy Learning and a Policy Feedback Approach to Welfare State Change*, Dissertation: Enschede.

³¹⁷ Βλ.σχετικά: Εκφραστές της άποψης αυτής, εκπρόσωποι της ιστορικής-θεσμικής προσέγγισης: Cortell, A.P., S. Peterson (2001) ‘Limiting the Unintended Consequences of Institutional Change’ *Comparative Political Studies* vol. 34 (7) pp. 768–799. Sabatier, P., H. Jenkins-Smith (eds) (1993) *Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach*, Boulder: West view Press.

³¹⁸ Bonoli, G., B. Palier (1998) ‘Changing the Politics of Social Programmes. Innovative Change in British and French Welfare Reforms’ *Journal of European Social Policy* vol. 8 (4) pp. 317–330.

³¹⁹ Θεματικό Συνέδριο ΚΕΔΚΕ. <http://www.ita.org.gr/Contents.aspx?catid=303&lang=gr&View=8>.

προκαλούν ως πίεση προς τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης να κάνουν περισσότερα κι άλλοτε η αρχή αυτή εμπερικλείει την ανάγκη καλύτερης διαχείρισης και αξιοποίησης των έργων των Τ.Π.Ε. που μπορεί να οδηγήσει σε έργα και πρακτικές λειτουργικής αξιοποίησης μικρότερου προϋπολογισμού, αλλά με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα.

Στην έκθεση επί του νομοσχεδίου *«Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – πρόγραμμα Καλλικράτης»* από την Βουλή των Ελλήνων Α' Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και προτάσεων Νόμων υποστηρίζεται ότι: *«η Τοπική Αυτοδιοίκηση αποτελεί μορφή διοικητικής οργάνωσης της χώρας.»* Ουσιώδη στοιχεία της συνταγματικής ρύθμισης τα οποία αφορούν στην Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι: α) η ρητή καθιέρωση αρμοδιότητας για την διοίκηση τοπικών υποθέσεων, β) ο καθορισμός του εύρους των τοπικών υποθέσεων γ) η θέσπιση διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας των Ο.Τ.Α. δ) η δυνατότητα ανάθεσης αρμοδιοτήτων που συνιστούν αποστολή του κράτους, ε) η εκλογή των αρχών των Ο.Τ.Α. ζ) η άσκηση από το κράτος εποπτείας στους Ο.Τ.Α. ως έλεγχος νομιμότητας και η) η θέσπιση της υποχρέωσης του κράτους να μεριμνά για την εξασφάλιση της οικονομικής αυτοτέλειας των Ο.Τ.Α..»³²⁰ *«...η έννοια της τοπικής υπόθεσης είναι αόριστη νομική έννοια, την οποία εξειδικεύσει ο κοινός νομοθέτης.»*³²¹ Τα όρια μεταξύ τοπικών και μη τοπικών υποθέσεων είναι ρευστά, και υπόκεινται σε συνεχή νομολογική αναδιαμόρφωση.»³²² *«Οι δημοτικές αρχές διευθύνουν όλες τις τοπικές υποθέσεις σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας και της εγγύτητας με στόχο την ποιότητα ζωής της τοπικής κοινωνίας»*³²³. Βέβαια η εξασφάλιση της τοπικότητας σε μια κοινωνία παγκοσμιοποίησης και έντονα διαπερατής θα υποτιμούσε την ανάγκη και τη δυναμική των τοπικών κοινωνιών να επηρεάσουν και να επηρεαστούν σε διεθνές επίπεδο από άλλους όμοιους φορείς ή διαφορετικά σχήματα. Όπως έχει παρατηρηθεί *«κάτι τέτοιο θα ήταν ανεφάρμοστο και άχρηστο»*³²⁴.

Σε κάθε περίπτωση οι τοπικές υποθέσεις έχουν έναν αδιαπραγμάτευτο *«σκληρό πυρήνα»*, την τοπικότητα αλλά ταυτόχρονα *«η ίδρυση, συγχώνευση ή κατάργηση οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αποτελεί θέμα της κεντρικής εξουσίας»*³²⁵ πρακτική που

³²⁰ www.hellenicparliament.gr.

³²¹ Σχετικά με την διάκριση τοπικών – γενικών υποθέσεων, βλ. ενδεικτικά: Μπέσιλα- Βήκα- Δ. Παπαγιάννη, *«Σύγχρονες αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης και ευρωπαϊκή ενοποίηση»*, 1997, σελ. 45 επ. Ε. Χριστοφιλοπούλου, *«Κατανομές των λειτουργιών μεταξύ κεντρικής εξουσίας και τοπικής αυτοδιοίκησης»*, σε Ν-Κ. Χλέπα (επιμ.), *«Προοπτικές της τοπικής δημοκρατίας»*, 1998, σελ.137 επ.

³²² Βλ. Επ. Σπηλιωτόπουλο, *«Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου»*, 2007, σελ 324.

³²³ Στασινόπουλο Μ. *«Αιτιολογική έκθεση»* Κ.Δ.Κ, ν.3463/2006.σ.17

³²⁴ Δαγτόγλου Π. *«Γενικό διοικητικό δίκαιο.»* 5^η έκδοση 2003.αρ.1099

³²⁵ Δαγτόγλου Π. *«Γενικό διοικητικό δίκαιο.»* 5^η έκδοση 2003.αρ.1099

κατοχυρώνεται νομοθετικά.³²⁶ Η Τοπική Αυτοδιοίκηση διαθέτει επίσης σύμφωνα με το άρθρο 95 παρ 2. «την εξουσία να αποφασίσει για τις υποθέσεις που κατ' εξαίρεση έχουν ανατεθεί σε αυτή»³²⁷ και «συνιστούν αποστολή του κράτους». Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι οι αρμοδιότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης καθορίζονται με νόμους κι όχι από το Σύνταγμα, άρα δίνεται στην κεντρική κυβέρνηση κάθε φορά η δυνατότητα να παρεμβαίνει ρυθμιστικά στο έργο αλλά κυρίως στο πλαίσιο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Οι αρμοδιότητες διακρίνονται σε αποκλειστικές και συντρέχουσες, ανάλογα με το αν συμμετέχει το κράτος. Το εδάφιο εν τέλει γ της παρ.1 του άρθρου 102 του Συντάγματος ορίζει ότι «*Νόμος καθορίζει το εύρος και τις κατηγορίες των τοπικών υποθέσεων, καθώς και την κατανομή τους. Κριτήριο κατά την κατανομή αυτή των υποθέσεων είναι η φύση των υποθέσεων*»³²⁸ Με τον τρόπο αυτό αντικαταστάθηκε η έννοια της δημοτικής αρμοδιότητας με την έννοια της τοπικής υπόθεσης και δόθηκε η αυθεντική ερμηνεία του περιεχομένου της έννοιας αυτής που είναι: «*η ποιότητα ζωής της τοπικής κοινωνίας*»³²⁹ Στη δημόσια διοίκηση οι διαιρέσεις εξουσίας προσδιορίζονται σε ευρύτερα οργανογράμματα που οριοθετούν τόσο την πρακτική όσο και την θεσμική θέση των αντίστοιχων φορέων. Το νομοθετικό πλαίσιο των νόμων του 'Καποδίστρια' και του 'Καλλικράτη' περιλαμβάνει την προσαύξηση των δήμων και περιφερειών της χώρας με αρμοδιότητες, που «*διακρίνονται σε επτά τομείς,*»³³⁰ «και προσδιορίζονται από τα εδαφικά τους όρια.»³³¹ και τη δικαιοδοσία δύο Ο.Τ.Α: ενός πρωτοβάθμιου κι ενός δευτεροβάθμιου (101§1). Η «*τοπική υπόθεση*» στην οποία ο Δήμος³³² έχει εξουσία

³²⁶ «Το Ελληνικό κράτος, όταν κύρωσε τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Τοπικής Αυτονομίας με τον νόμο 1850/1989 διατηρεί επιφύλαξη (άρθρο 1 κυρωτικού νόμου) ως προς την εφαρμογή στη χώρα μας του άρθρου 5 του Ε.Χ.Τ.Α. ,κατά το οποίο, για κάθε μεταβολή των τοπικών εδαφικών ορίων, πρέπει προηγουμένως να ζητείται η γνώμη των ενδιαφερόμενων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ενδεχομένως δια της οδού του δημοψηφίσματος εκεί όπου ο νόμος το επιτρέπει». Για το Ε.Χ.Τ.Α. βλ. Αν. Τάχο, «Ο ευρωπαϊκός χάρτης της Τοπικής Αυτονομίας, ερμηνευτική προσπάθεια» ΕΕΕυρΔ 1991, σελ 607 επ., Δ Φιλίππου, «Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης τοπικής οικονομίας και η σημασία του για τους Ελληνικούς Ο.Τ.Α.,» ΔιΔικ 1995 σελ 285 επ.

³²⁷ Σ.τ.Ε 389/2009, Ολ.Σ.τ.Ε 3229/1987. www.hellenicparliament.gr.

³²⁸ Σ.τ.Ε 1333/2009, 1024/2008, Ολ.Σ.τ.Ε 3440/1998 . www.hellenicparliament.gr.

³²⁹ Κοκκίδου Α. «Διοικητική εποπτεία και δημοσιονομικός έλεγχος στους πρωτοβάθμιους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης.» Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσ/κη,2008.σ.66.

³³⁰ Βλέπε σχετικά: «Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων», Εκτενέστερη αναφορά ακολουθεί σε επόμενη ενότητα. Οι τομείς είναι: α)ανάπτυξης, β)περιβάλλοντος, γ) ποιότητας ζωής δ) απασχόλησης, ε)κοινωνικής προστασίας, στ) παιδείας, πολιτισμού και αθλητισμού, ζ) πολιτικής προστασίας.

³³¹Βλ. σχετικά: Χλέπας Ν. «Λειτουργική επέκταση και οργανωτικός κατακερματισμός? Οι αρμοδιότητες των ΟΤΑ και οι τρέχουσες τάσεις για τη μετάθεσή τους σε άλλους φορείς.» Στο Χλέπας Ν.(επιμ). «Προοπτικές της τοπικής δημοκρατίας. Ένας ελληνο-γερμανικός διάλογος για την τοπική αυτοδιοίκηση.» Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1998.

³³²Δήμος: «ελαχίστην γενικήν διοικητικήν περιφέρειαν του Κράτους.» Σύμφωνα με τη γενικότερη φιλοσοφία, ο δήμος είναι αρμόδιος για τα στενά τοπικά ζητήματα και η περιφέρεια για τα ευρύτερα. Το πλήθος των θεσμικών αρμοδιοτήτων των δήμων είναι κοινό, όμως το εύρος των υπηρεσιών καθώς και η εσωτερική οργανωτική διάρθρωση τους, διαφοροποιείται με βάση το μέγεθος, τα ιδιαίτερα γεωγραφικά

αφορά τον χωρικό προσδιορισμό των ευθυνών και των αρμοδιοτήτων. Μέχρι που φτάνει δηλαδή η δικαιοδοσία του³³³.

Το άρθρο 144 του Ν. 1065/1980 διακρίνει τα έσοδα των δήμων σε τακτικά κι έκτακτα. Τα τακτικά έσοδα προέρχονται από: 1. εισοδήματα από κινητή κι ακίνητη περιουσία. 2. ανταποδοτικά τέλη και δικαιώματα. Τα έκτακτα έσοδα προέρχονται από πηγές όπως: 1. δάνεια και κληροδοτήματα. 2. εκποίηση περιουσιακών στοιχείων 3. κάθε άλλη πηγή. Με το Ν. 1828/1989 η Α΄ Τοπική Αυτοδιοίκηση νομιμοποιήθηκε να επιχορηγείται άμεσα με φόρους³³⁴. Η κεντρική εξουσία ελέγχει αυτούς τους φόρους οι οποίοι ανάλογα με τη δυναμικότητα τους (αυτοτελείς) καθορίζουν το ποσό της διανομής. Για αυτό το λόγο ονομάστηκαν κεντρικοί αυτοτελείς πόροι (Κ.Α.Π.).

Η ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση δεν έχει ευρύτητα χρηματοδοτικών εργαλείων, χρηματοδοτείται κυρίως³³⁵ από τους Κ.Α.Π.³³⁶ οι οποίοι διακρίνονται σε αυτοτελείς πόρους των δήμων³³⁷ και αυτοτελείς πόρους των περιφερειών³³⁸. Σκοπός της κατανομής τους είναι κατά προτεραιότητα η μείωση των ανισοτήτων. Οι στόχοι της μακροχρόνιας πολιτικής των Κ.Α.Π. αφορούν τη χρηματοδότηση εξειδικευμένων προγραμμάτων όπως αυτή των Κ.Α.Π.Η. της κάλυψης αναγκών απομονωμένων περιοχών, αλλά και της υποστήριξης των Κ.Ε.Π. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ο.Ο.Σ.Α. η οικονομική λειτουργία των δήμων βασίζεται σε έσοδα που αντλούνται κυρίως από τον κρατικό προϋπολογισμό.

οικονομικά χαρακτηριστικά. Βλ. σχετ. Παπαχατζή Γ. «*Σύστημα του εν Ελλάδι ισχύοντος Διοικητικού Δικαίου*». 2^η έκδοση. Αθήνα 1952, σ. 248.

³³³ Στο Νέο Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων αναφέρεται ότι: «οι δημοτικές αρχές έχουν υποχρέωση στην επίλυση των τοπικών προβλημάτων». (άρθρο 214. §1) «Κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην πληροφόρηση και πρόσβαση στη χρήση των υπηρεσιών χωρίς διακρίσεις. (άρθρο 214. §2 Δ.Κ.Κ)» «Καθιερώνεται η χάρτα δικαιωμάτων του δημότη, η αξιοποίηση της κοινωνίας της πληροφορίας. (άρθρο 214. §3 Δ.Κ.Κ)» «Καθορίζεται προθεσμία των 30 ημερών εντός της οποίας το αρμόδιο όργανο οφείλει να απαντά στις ερωτήσεις του κοινού.. (άρθρο 215. Δ.Κ.Κ).» «Ρυθμίζονται όροι για τον απολογισμό των πεπραγμένων της δημοτικής αρχής. (άρθρο 217. Δ.Κ.Κ). καθώς και για το Τοπικό δημοψήφισμα. (άρθρο 216. Δ.Κ.Κ).»

³³⁴ Τέτοιοι φόροι είναι ο φόρος εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων, ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων, τα τέλη κυκλοφορίας αυτοκινήτων, ο φόρος επί των τόκων των τραπεζικών καταθέσεων.

³³⁵ Οι Ο.Τ.Α. λαμβάνουν γενικές και ειδικές επιχορηγήσεις με σκοπό την τόνωση της ρευστότητας και την εξυγίανση των προϋπολογισμών τους. Συμπληρωματικά σε αυτά τα έσοδα οι Ο.Τ.Α. έχουν τα δικά τους έσοδα, τακτικά και έκτακτα. Βλέπε σχετικά: Την υπ. αριθμ. 2/86954/ΔΠΓΚ/29-11-12 απόφαση του Υπ. Οικονομικών, την υπ. αριθμ. 45883/25-11-14 απόφαση των αναπλ. υπουργών οικονομικών και εσωτερικών (ΑΔΑ: Ω6ΧΠΝ-ΧΟΡ) και όσα προβλέπονται στα άρθρα 259 και 260 του ν. 3852/2010 (ΦΕΚ. Α' 87) σχετικά με τους πόρους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Το άρθρο 281Α του ν. 3852/2010 (Α' 87) αντικαθίσταται ως εξής: «Άρθρο 281^Α Πρόγραμμα «Αυτοδιοίκηση - Κοινωνική Συνοχή - Ισόρροπη Ανάπτυξη (ΑΚΣΙΑ)»

³³⁶ Το κριτήριο κατανομής της τακτικής επιχορήγησης (Κ.Α.Π.) είναι ένα πολύ-παραγοντικό σύστημα που περιλαμβάνει, εκτός του πληθυσμού, το ελάχιστο κόστος λειτουργίας. Το ελάχιστο κόστος λειτουργίας των ΟΤΑ περιλαμβάνει τις δαπάνες που συνδέονται με την άσκηση ορισμένων αρμοδιοτήτων με τις οποίες παρέχεται στον τοπικό πληθυσμό ένα βασικό επίπεδο υπηρεσιών.

³³⁷ Κεντρικοί Αυτοτελείς Πόροι Δήμων. άρθρο 259 νόμου 3852/2010 ΦΕΚ τεύχος Α 87 Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης).

<http://www.kallikratis.eu>.

³³⁸ Κεντρικοί Αυτοτελείς Πόροι Περιφερειών άρθρο 260 νόμου 3852/2010

Στον ακόλουθο πίνακα φαίνεται η ποσοστιαία συμμετοχή του κρατικού προϋπολογισμού στην υποστήριξη των Ο.Τ.Α.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1 Ποσοστό κρατικής επιχορήγησης προς τους Ο.Τ.Α.2000-2009

Οικ. έτος.	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2009
Ελλάδα	57,06	60,89	61,22	58,17	59,50	58,67	60,58	59,68	66,56

Πηγή. ΟΟΣΑ 2011

Παράλληλα με αυτές τις ενισχύσεις ο ν. 2539/97 καθορίζει το πλαίσιο εφαρμογής του ειδικού προγράμματος Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ε.Π.Τ.Α.)³³⁹ με σκοπό την υποστήριξη της λειτουργίας των Ο.Τ.Α καθώς και την πραγματοποίηση επενδύσεων προς όφελος της τοπικής ανάπτυξης.

2.1.4. Η νομιμοποίηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Κοινωνική Πολιτική

Οι θεωρίες που αναφέρονται στην ανάπτυξη του τοπικού κοινωνικού κράτους δικαιολογούν άλλοτε με θεσμικό τρόπο³⁴⁰ την προσέγγιση³⁴¹ ότι η Τ.Α. από την άποψη της εγγύτητας και της προσηνής στον πολίτη θέσης της διαθέτει πλεονεκτική θέση να γνωρίζει τι και πώς οφείλει να πράξει προκειμένου να τον εξυπηρετήσει με τον βέλτιστο τρόπο. Άλλοτε πάλι η διάκριση των λειτουργιών είναι η κύρια δέσμευση κατά την οποία η Τ.Α. διαθέτει σχετική αυτονομία για τα ζητήματα της³⁴² ως θεσμικό στοιχείο της δημόσιας διοίκησης³⁴³. Σύμφωνα με άλλες απόψεις³⁴⁴ η Τ.Α. δεν έχει την ικανότητα να διαχειριστεί θέματα κοινωνικών πολιτικών και αυτό οφείλει να το κάνει το κράτος από την κεντρική του διάσταση ή να το αναθέσει στον ιδιωτικό τομέα, προωθώντας με κάποιο τρόπο τον ανταγωνισμό των Τοπικών Αυτοδιοικήσεων ο οποίος θα επιβεβαιωθεί ή θα απορριφθεί από τον τόπο εγκατάστασης των πολιτών³⁴⁵.

³³⁹ Άρθρο 13. Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης Πηγή: Ν. 2539/1997 «Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης»

³⁴⁰ Rhodes 1981. Control and power in Central. «*Local Relations*», Gower, Farnborough.

³⁴¹ Βλέπε σχετικά: Dearlove 1979. «*The Reorganisation of British Local Government.*» Cambridge University Press.

³⁴² Cawson A. Saunders P. 1983. «*Corporatism, competitive politics and class struggle.*» To King R.(...) *Capital and Politics* RKP, London.

³⁴³ Dear M. and Clark G. 1981. Dimensions of local state autonomy. To. *Environmental and Planning*. N.13. pp.1277-1294.

³⁴⁴ Adam Smith Institute. 1983. 'Local Government Policy': Omega Report, Adam Smith Institute. London.

³⁴⁵ Βλέπε Θεωρία 'Ψηφοφορία με τα πόδια'. Σχετικές αναφορές στους: ο.π. Adam Smith Institute. 1983.

Η σχέση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με το ανώτερο διοικητικά επίπεδο της κεντρικής εξουσίας υπήρξε πάντα ένα ζήτημα³⁴⁶ ιεραρχικοποίησης και κανονικοποίησης των δομών της. Η αναγνώριση των χωρικών παραμέτρων στην επιτυχή άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής ως εκ τούτου και του γεωγραφικού πλαισίου στο οποίο εμφανίζονται αποτελεί αφορμή για μια θεωρητική επεξεργασία με βάση την εδαφική οργάνωση και τις γεωγραφικές κλίμακες. Ανάλογα με το κυρίαρχο κριτήριο στην κατηγοριοποίηση αυτή προκύπτουν διαφορετικές ταξινομήσεις.³⁴⁷ Για άλλους θεωρητικούς³⁴⁸ η Τ.Α. ενηλικιώνεται σε «ενισχυμένες κοινωνίες»³⁴⁹ με δυνατή Τ.Α που έχουν χαμηλό βαθμό εποπτείας από το κεντρικό κράτος και κατοχυρωμένες αρμοδιότητες, σε «συγκεντρωτικές κοινωνίες»³⁵⁰ και συστήματα πολιτικής με ισχυρό ελεγκτικό κράτος και πελατειακές σχέσεις και σε «συγκεντρωτικά συστήματα»³⁵¹ που εξελίσσονται στην ανάδειξη του τοπικού πεδίου. Προκύπτουν έτσι εθνικές κατηγορίες³⁵² Τ.Α. που καθορίζουν το πλαίσιο των δράσεων της και την Κοινωνική της Πολιτική επίσης.³⁵³ Όλα τα παραπάνω δείχνουν τους «διαφορετικούς όρους συγκρότησης των Κοινωνικών Πολιτικών όπου ο ρόλος του τοπικού κράτους στην άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής αποτελεί κριτήριο διαμόρφωσης του Κοινωνικού Κράτους».³⁵⁴ «Η τοπική ανάπτυξη αφορά συνδυαστικούς τρόπους ανάπτυξης της τοπικής κοινωνίας.»³⁵⁵ Ενδιαφέρει όπως και κάθε οικονομική διαδικασία το σύνολο της κοινωνίας. Η σημασία της κοινωνικής ανάπτυξης στην επίτευξη της τοπικής ανάπτυξης αφορά «το γεγονός ότι ο κοινωνικός χαρακτήρας της δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από τα κοινωνικά δικαιώματα».³⁵⁶

³⁴⁶ Roy Darke: «Attitudes towards public participation.» Local Government Studies. [Volume 7, Issue 3, 1981. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03003938108432954?journalCode=flgs20>.](http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03003938108432954?journalCode=flgs20)

Επίσης στο Pierre, J. (1990) 'Assessing local autonomy' in D. S. King and J. Pierre (eds) *Challenges to Local Government* London: Sage.

³⁴⁷ Gough, D. O., et al. 1996, Science, 272, 1296. **Στο** John N. Bahcall. Sarbani Basu. Pawan Kumar. Localized Helioseismic Constraints on Solar Structure. <http://arxiv.org/pdf/astro-ph/9702075.pdf>.

³⁴⁸ Goldsmith, M. (1986) 'Managing the periphery in a period of fiscal stress' in M. Goldsmith (ed) *New Research in Central-Local Relations* Aldershot: Gower. **Στο** L. Pratchett. Towards a separation of local autonomy and local democracy. ECPR joint sessions of workshops Grenoble 6-11 April 2001 Workshop 21: Local Autonomy and Local Democracy. De Montfort University, UK..

³⁴⁹ Παραδείγματα τέτοιων χωρών είναι η Αγγλία και η Σουηδία με τις ενορίες.

³⁵⁰ Βλέπε Γαλλία, Ιταλία όπου οι όποιες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες απέτυχαν το '60-'70.

³⁵¹ Βλέπε Δανία και Νορβηγία.

³⁵² Hesse, J.J. & Sharpe, L.J. (1991). Conclusions. In J.J. Hesse (ed.), *Local Government and Urban Affairs in International Perspective* (pp.). Baden-Baden: Nomos.

³⁵³ Sharpe, L. J. (1970) 'Theories and values of local government' *Political Studies* 18 (2) 153- 74.

³⁵⁴ Γετίμης, Π., Γράβαρης, Δ., (επιμ.), (1993) *Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική, Η Σύγχρονη Προβληματική*, Αθήνα: Θεμέλιο

³⁵⁵ Walter Stohr (1981.) «Local Synergy and Innovation in Peripheral Areas.» [Economics of Science, Technology and Innovation](http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03003938108432954?journalCode=flgs20). Volume 9, 1996, pp 229-240. **Επίσης στο** Παπακωνσταντίνιδης Λ. «Εναισθητοποιημένη τοπική κοινωνία». Εκδόσεις Τυπωθήτω. Αθήνα 2002.

³⁵⁶ Perrioux F. «Economic Space: Theory and applications (Regional Development and planning: a reader.)» Cambridge. Mass, (1964). και Hirschman A.O. «The strategy of economic development» Haven

Επιβεβαιώνει ότι η συνδυασμένη λειτουργία των δομών είναι το ζητούμενο³⁵⁷. Αυτό σημαίνει ότι η χωρική τοποθέτηση της Κοινωνικής Πολιτικής στα όρια της Τ.Α. καθορίζει την βασική λειτουργία των δομών των κρατών. Ο τρόπος που η τοπική δυναμική τοποθετείται στην συνολική διοικητική δομή «*περιγράφει τις διαφορετικές κλίμακες χώρου και το περιεχόμενό των τοπικών ιδιαιτεροτήτων.*»³⁵⁸ Πρόκειται για μια ιδιότυπη «*χώρο-χρονική συμπίεση*»³⁵⁹ που πρέπει να θεωρηθεί στα πλαίσια μιας αποδόμησης του γεωγραφικού καπιταλισμού. Δεδομένων αυτών των σκέψεων η δυνατότητα που «*δίνεται*» σε έναν τόπο να σταθεί ανεξάρτητα στο περιβάλλον του αφορά αφενός τα πλαίσια (νομοθετικά και άλλα) μέσα στα οποία δίνεται αυτή η δυνατότητα και αφετέρου τον προσδιορισμό των βασικών συνιστωσών του, τον «*δότη*» και τον «*λήπτη*».

Η ανασυγκρότηση των χωρών μεταπολεμικά ανέδειξε ως πολιτική επιλογή μια συγκεντρωτική συγκρότηση δομών που έχει εξαντλήσει την αναγκαιότητα που την ανέδειξε. Όλο και περισσότερο οι νέες μορφές συγκρότησης, ειδικά με την πρόοδο της τεχνολογίας υιοθετούν ένα χαρακτήρα³⁶⁰ προσανατολισμένο σε ποιοτικά χαρακτηριστικά. Το βασικό πρόβλημα της δημόσιας διοίκησης είναι εξάλλου πρόβλημα σχεδιασμού τέτοιων υπηρεσιών³⁶¹ και συνδέεται με το πλήθος των εξυπηρετούμενων και την ευρύτητα των παροχών της υπηρεσίας. Το σύγχρονο κράτος πρόνοιας εξαναγκάζεται στον προσανατολισμό στους πολίτες της απόλυτης ανάγκης, δηλαδή στη μείωση του

Yale University Press, (1958). Αναφέρονται στοιχεία που συνδέουν την έννοια του κράτους ως διαμεσολαβητή στην γενικότερη πρόοδο μέσω των αναπτυξιακών πολιτικών που προγραμματίζουν. Είναι χαρακτηριστική η φράση του Hirschman A.O. «...*δεν είναι η απουσία φυσικών πόρων ή η έλλειψη χρημάτων, βασικές αιτίες της υπανάπτυξης, αλλά μάλλον η μη ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού που υπολανθάνει*».

³⁵⁷ Γετίμης Π. και Ψυχοπαίδης Κ. (1989), *Ρυθμίσεις Τοπικών Προβλημάτων*, Αθήνα, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.

³⁵⁸ Antonio Vasquez Barquero, 1991, «*Τοπική Ανάπτυξη. Μια Στρατηγική για τη δημιουργία Απασχόλησης,*» μετάφραση Β. Χωραφά, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση. **Επίσης στο:** Christofakis M. (2010), «*Strategic Options for Tourism Impacts on Local Sustainability: A Conceptual Approach,*» *Local Economy*, Vol. 25(7), pp. 589-601.

³⁵⁹ D. Harvey, "The geopolitics of capitalism," in D. Gregory and J. Urry, editors, *Social Relations and Spatial Structures*, 128-163.

³⁶⁰ Η *θεωρία της Διοίκησης Ολικής Ποιότητας*, (Βλ. σχετ. Ψύχας Ν. Διοίκηση της Ποιότητας. ΕΑΠ, Πάτρα 2000.), εκφράζει το συσχετισμό του ρόλου της δημόσιας διοίκησης με την εκπλήρωση των απαιτήσεων του πολίτη/πελάτη. Περιλαμβάνει μια πολιτική για την ποιότητα και κυρίως μια δέσμευση της Διοίκησης. Η λογική των ISO ως πιστοποίηση μιας στοχευμένης διαδικασίας εκτείνεται και στην εφαρμογή των ΤΠΕ δεδομένου ότι το βασικό κριτήριο της εφαρμογής τους είναι η βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης υπηρεσίας. Βλ. σχετ. Ψύχας Ν. Διοίκηση της Ποιότητας. ΕΑΠ, Πάτρα 2000.

³⁶¹ Hood C. (1986), *Administrative analysis. An introduction to rules, Enforcement and organizations*. 1st edition. Pearson Education limited.

κόστους του ανθρώπινου παράγοντα.³⁶² Η κοινωνία ωστόσο δεν είναι παρά το άθροισμα διάφορων περιοχών³⁶³ κι η ανάπτυξη του κοινωνικού χώρου αλλά κι ο καθορισμός των κριτηρίων που διέπουν την σύστασή του είναι πρωτίστως μια πολιτική τοποθέτηση με οικονομικούς ή τεχνοκρατικούς όρους. Πριν απ' όλα είναι όμως μια δημόσια κατάκτηση. Η Κοινωνική Πολιτική ως δημόσιο αγαθό πληροί 3 βασικά κριτήρια τα οποία καθορίζουν τις επιλογές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης: *Την μεγάλη έκταση του δημόσιου αγαθού.//Την αναγκαστική επίδραση της έκτασης αυτής στην εφαρμογή της υπηρεσίας.//Τον συσχετισμό της με το πλήθος/κοινότητα καταναλωτών της* απέναντι στους οποίους δεν οφείλει μονάχα να ανταποκριθεί αλλά και να καταστεί φιλική, προσιτή, προβλέψιμη και άμεση.

Για την αποκέντρωση και την αυτοδιοίκηση υπάρχουν πλήθος απόψεων που συμφωνούν ότι πρόκειται για δυο διακριτές λειτουργίες που οριοθετούν την σχέση επιτελικής και τοπικής διοίκησης, περιγράφουν το αμφίδρομο της σχέσης αυτής και επιβάλλουν τον σαφή καθορισμό της. Σημαντικό ρόλο στη μορφή παρέμβασης του κράτους στον κοινωνικό μετασχηματισμό, την οργάνωση των κοινωνικών σχέσεων και την αναπαραγωγή τους, τελικά στο μέγεθος του διαδραματίζει το κυρίαρχο πρότυπο οικονομικών σχέσεων.³⁶⁴ Είναι γνωστό ότι για την αυτοδιοίκηση σημαντικό ρόλο αποκτούν ενέργειες που σκοπό έχουν να σταθεροποιήσουν αλλά και να κατανείμουν τα παραγωγικά μέσα. Αυτό που κυρίως έχει σημασία αφορά στο κομμάτι των δημοσίων αγαθών³⁶⁵ την Κοινωνική της Πολιτική και τον τρόπο που η τοπική κοινωνία με το χαρακτήρα που έχουν τα δημόσια αγαθά θα επιμεριστεί στους ηλικιωμένους και τα Α.με.Α. με βέλτιστο τρόπο με τη χρήση των Τ.Π.Ε.

Η κεντρική, αλλά κυρίως η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι υπεύθυνες για την διανομή αυτών των αγαθών. Εξάλλου *«τα προβλήματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη μία κοινωνία απαιτούν ένα εξελισσόμενο σύστημα διακυβέρνησης»*³⁶⁶. *Μία αυτοδιοίκηση ικανή να αντεπεξέρχεται σε συγκεκριμένα προβλήματα.»* Ο Stewart³⁶⁷ αναφέρει επίσης: *«Οι*

³⁶² Κατά τη άποψη του κ. Ρομπόλη το κόστος του ανθρώπινου παράγοντα αποτελεί μόνο το 10-12% του συνολικού κόστους παραγωγής. Πηγή: Εισήγηση στα πλαίσια των παν/κών παραδόσεων του μαθήματος, «Δημόσια Οικονομικά». Πάντειο Παν/μιο. Αθήνα 2012.

³⁶³ Adorno Theodore W. Κοινωνιολογία, Εισαγωγικά δοκίμια, Frankfurt/M. 1956(ελληνική έκδοση από τις εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1987,σ.23).

³⁶⁴ Κοτζιάς Ν. (1993), *Κράτος και πολιτική*, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνης. σελ.130

³⁶⁵ Χαρακτηριστικό των δημοσίων αγαθών είναι: 1) *η αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού και 2) η αδιαιρετότητα στην κατανάλωση*. Βλ.σχετ. Τάτσος Ν. Δημοσιονομική αποκέντρωση. Θεωρία και πράξη. Εκδόσεις Τυπωθήτω. Αθήνα 1999.σ.22

³⁶⁶ Stewart, J. (2003) *Modernising British Local Government. An Assessment of Labour's Reform Programme*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

³⁶⁷ Stewart. J. p. 26.

τοπικές αρχές μπορούν να αντιμετωπιστούν ως διαμεσολαβητές μίας υπηρεσίας...και ως πολιτικοί θεσμοί με ευθύνες για την περιοχή τους, ευρύτερες από την παροχή υπηρεσιών.»

Η εξυγίανση των υπηρεσιών και η εξασφάλιση της λειτουργίας τους οφείλει να ικανοποιήσει το θέμα της χρηματοδότησης και της επιχειρηματικής τους σύστασης. Η τελευταία σαφώς ικανοποιεί την κοινή σε πολλούς πεποίθηση ότι η οικονομική κρίση επιβάλλει τη συνδυαστική λειτουργία αγοράς και κοινωνίας, κυρίως λόγω της 'σπάνις' των οικονομικών πόρων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η αποσύνδεση της Κοινωνικής Πολιτικής από τη ζημιογόνο ή παρασιτική της επιρροή στα οικονομικά δρώμενα και την ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί με την ανάπτυξη επιχειρηματικών³⁶⁸ λογικών γύρω της³⁶⁹. Το γεγονός ότι οι σχετικές διαφοροποιήσεις της δημόσιας διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης δυσχεραίνουν την καθιέρωση ομοιόμορφων διαδικασιών³⁷⁰ στην εφαρμογή αυτής της λογικής σε όλους τους Ο.Τ.Α. καθιστά αυτόνομα και ξέχωρα τον καθένα δυνητικά ικανό για τις όποιες επιλογές του. Η Κοινωνική Πολιτική μπορεί να χρηματοδοτηθεί όπως κάθε άλλη οικονομική λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, μπορεί και να αυτοχρηματοδοτηθεί.³⁷¹ Η εξασφάλιση πέραν της αποτελεσματικότητας και της οικονομικότητας των επιλεχθέντων πολιτικών εμφανίζεται ως αναπόσπαστο κομμάτι μιας ρεαλιστικής αντιμετώπισης.

Από την πλευρά της χρηματοδότησης η αναζήτηση θεωρητικών κατασκευών για το επίπεδο φορολογίας των τοπικών κοινωνιών και άρα εξασφάλισης της βιωσιμότητας τους μοιάζει να ναι μια φυσική αναζήτηση.³⁷² Η σύνδεσή της με τις παραμέτρους της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης αφορά στο γεγονός ότι οι Τ.Π.Ε. υποστηρίζουν: τη βελτιστοποίηση των διαδικασιών και την αλληλεπίδραση των υπηρεσιών. Η θεωρία του Tiebout³⁷³ εκφράζει ότι οι προτιμήσεις των καταναλωτών αποτυπώνονται ξεκάθαρα με

³⁶⁸ Η επιχειρηματικότητα ως έννοια δεν πρέπει να μας ξενίζει στο βαθμό που αποδίδουμε σε αυτήν το πλαίσιο εκείνο, το οποίο ο Weber, όριζε ότι είναι αυτό στο οποίο εξειδικευμένες ικανότητες μπορούν να συνδυαστούν με αποτελεσματικό τρόπο, ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας. Βλ.σχετ. Φίλιππάτος Γ.Κ. Αθανασόπουλος Π.Ι. Εισαγωγή στη χρηματοοικονομική διοίκηση. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 1985.

³⁶⁹Drucker, Peter (1977), Managing the Public Service Institution. *People and Performance*. Butterworth Heinemann.

³⁷⁰ Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο έρευνας της Ελληνικής κοινωνίας. Η δημόσια διοίκηση μπροστά στην πρόκληση του 1992. Προτεινόμενες διοικητικές μεταρρυθμίσεις. Επιστ.υπ. Θεοφανίδης Σ. Αθήνα 1992.

³⁷¹ Βλ.σχετ. νέο ΔΚΚ στο αρ.165 όπου και καθορίζονται δείκτες αξιολόγησης της οικονομικής διαχείρισης των ΟΤΑ.

³⁷² Drucker P. F. *Management: Tasks, Responsibilities, Practices (Essential Version)*, Published by DIAMOND, Inc., 2001. Ο Peter Drucker έχει προτείνει 5 βήματα για την παραγωγικότητα των μονάδων που προσφέρουν υπηρεσίες και είναι: The five basic operations in the work of the manager: Abstracted from Drucker "Management: Tasks, Responsibilities, Practices (Essential Version)" 1) Setting objectives 2) Organizing 3) Motivating and communicating 4) Measuring 5) Developing people

³⁷³ Tiebout. C. A pure theory of local expenditures. *Journal of political economy*, 1956.

την εγκατάστασή τους σε περιοχή που παρέχει γι αυτούς την άριστη σχέση δημοσίων αγαθών. Μολονότι η ευρεία σχέση φορολογίας και εγκατάστασης είναι ξεκάθαρη δεν προσδιορίζει τουλάχιστον θετικά έναν και μόνο τρόπο εγκατάστασης, μπορεί ωστόσο να αποκαλύψει το βαθμό ικανότητας της τοπικής κοινωνίας για την τεχνολογική της υποδομή και τις προσφερόμενες υπηρεσίες Κοινωνικής Πολιτικής, αφού με βάση τα έσοδά της θα καλύψει το κόστος αυτών των υπηρεσιών.

Η αναζήτηση εκείνων των συστημάτων οργάνωσης της παραγωγής της Κοινωνικής Πολιτικής που δε θα δεσμεύονται από τοπικές, περιφερειακές και εθνικές πολιτικές θεσμικές ρυθμίσεις είναι μια αναζήτηση που μέσω της τεχνολογίας της πληροφορίας εμφανίζει τις καλύτερες δυνατότητες να το πετύχει. Η αξία εξάλλου μιας πληροφορίας εξαρτάται από την ικανότητα γενίκευσης της. Κατά πόσο αυτές οι εναλλακτικές μορφές πολιτικής επικοινωνίας μετασχηματίζουν την τοπική κοινότητα ή απλώς εκσυγχρονίζουν ορισμένες υπηρεσίες, όπως αυτό της πληροφόρησης του πολίτη αποτελεί μια σκέψη πως ακόμη και αυτού του είδους ο εκσυγχρονισμός μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο για την κοινωνική ένταξη των ηλικιωμένων και ΑμεΑ. Μόνο που αυτές οι αλλαγές δεν οδηγούν οπωσδήποτε σε μια ουσιαστική μεταβολή της τοπικής πολιτικής σχέσης.

Η άσκηση μακροοικονομικής πολιτικής της Τοπικής Αυτοδιοίκησης επηρεάζει σημαντικά τον τομέα της Κοινωνικής Πολιτικής. Εξάλλου στο θέμα των δαπανών ειδικά για τον τομέα της Κοινωνικής Πολιτικής είναι αυτονόητο ότι όσο μεγαλώνει το μέγεθος των εσόδων τόσο ευρύτερη είναι η ικανότητα παρέμβασης και η δυνητικά ασκούμενη Κοινωνική Πολιτική μέσω των Τ.Π.Ε. Η αντιστροφή της σχέσης κόστους/οφέλους που πραγματοποιεί η ικανότητα διάχυσης των τεχνολογικών εφαρμογών αποτελεί κομβικό θετικό παράγοντα ακόμη και των πιο μικρών Ο.Τ.Α.³⁷⁴

Η «αποδυνάμωση»³⁷⁵ του κράτους συνδέετε με την απώλεια της ικανότητας επίτευξης στόχων³⁷⁶ που καθορίζεται από τη μείωση των επιχειρηματικών του λογικών και την συρρίκνωση της κρατικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής. Μια και μόνη πολιτισμική οντότητα δεν υφίσταται πια. Η όποια αναφορά στο κράτος και στην Κοινωνική Πολιτική

³⁷⁴ Το θεσμοθετημένο πλαίσιο χρηματοδότησης δεν έχει εφαρμοστεί ποτέ στην πράξη: Βλ.σχετ. ΚΕΔΚΕ (2003), Τα οικονομικά της αυτοδιοίκησης, Πρακτικά έκτακτου συνεδρίου της ΚΕΔΚΕ, 27-28/08/2003. Αθήνα.σ.28.

³⁷⁵ Weiss, L. (2003). Is the state being 'transformed' by globalization? In Linda Weiss (Eds.), *States in the Global Economy: Bringing domestic institutions back in*, (pp. 293-317). Cambridge & New York: Cambridge University Press.

³⁷⁶ Held David (1985), *"States and Societies"*. Edited by D. Held et al. Oxford: Basil Blackwell, p.1

που ασκεί είναι προφανές ότι πρέπει να τοποθετήσει σε νέες βάσεις³⁷⁷ την κρατική λειτουργία. Εξάλλου όπως τονίζεται³⁷⁸ «η θεώρηση του τοπικού ή του παγκόσμιου κράτους πρέπει να ξεκινά από τον συσχετισμό των κοινωνικών δυνάμεων και πώς αυτός εκφράζεται γεωγραφικά.» Εκείνο που ενδεχόμενα λείπει από αυτή την αφετηριακή σκέψη είναι η οικονομική παράμετρος και η εκπροσώπηση των συμφερόντων, η οποία προσανατολίζει τα όποια «διαζευκτικά διλήμματα» προς συγκεκριμένες επιλογές Κοινωνικής Πολιτικής. Είναι ενδεικτικό ότι στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης 2003-2004 (Ε.Σ.Δ.ΕΝ.) για την Κοινωνική Ενσωμάτωση τονίζεται «ότι η ελληνική στρατηγική χρειάζεται: α) επαρκή χρηματοδότηση, β) διαρθρωτικές αλλαγές, γ) στοχευμένες παρεμβάσεις και δ) υπηρεσίες υψηλής στάθμης».³⁷⁹

Η τελευταία παράμετρος θεωρείται, ότι αποτελεί την κεντρική ιδέα του σχεδίου δράσης³⁸⁰ όπως άλλωστε και της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Ως εκ τούτου η όποια «καταζήωση»³⁸¹ του κοινωνικού κράτους στην εξυπηρέτηση της καθημερινότητας εμπερικλείει την αναζήτηση των εφαρμογών που αφενός θα «οικονομικοποιούν» τα κόστη, θα ομαλοποιούν³⁸² τις λειτουργίες και θα απλοποιούν τις εφαρμογές. Οι σύγχρονες εξελίξεις και η δημοσιονομική κρίση αποδεικνύουν ότι το κοινωνικό κράτος δεν μπορεί να υποστηριχθεί πειστικά. Ο ισχυρισμός ότι έχουμε εισέλθει σε μια περίοδο απειλούμενης σταδιακής συρρίκνωσής του δεν είναι υπερβολικός.³⁸³

Στο Ε.Σ.Δ.ΕΝ.2003-2005 αναφέρεται ότι «η Τοπική Αυτοδιοίκηση καλείται να αντιμετωπίσει κάθε δυσκολία του πολίτη να συμμετάσχει στην κοινωνική ζωή του τόπου του»³⁸⁴ με τη δική της πρόταση κοινωνικής αλληλεγγύης παρεμβαίνοντας στην: α) ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου β) στην πολιτική για τους ηλικιωμένους γ) στα άτομα με αναπηρίες και δ) στην ποιότητα διακυβέρνησης. Η ποιότητα διακυβέρνησης εκτεφρασμένη πολύ σχηματικά από το σύνθημα «πρέπει να κάνουμε ό,τι πρέπει»³⁸⁵ ορίζει

³⁷⁷Το «κράτος-container». Σκαμνάκης Χρ. Ο ρόλος των φορέων της Αυτοδιοίκησης στην άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής. Η περίπτωση των φορέων της Αχαΐας.(2006). Εκδόσεις Gutenberg

³⁷⁸ Τράντας Ν. Η τοπική διάσταση της κοινωνικής πολιτικής: Ευρωπαϊκή ένωση- Ελλάδα. ΙΣΤΑΜΕ. Αθήνα 2004.σ.33.

³⁷⁹ Βλ. Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Εθνικό σχέδιο δράσης για την κοινωνική ενσωμάτωση 2003-2005. (Ε.Σ.Δ.ΕΝ.2003-2005).σ.4-6

³⁸⁰ Ε.Σ.Δ.ΕΝ.2003-2005.σ.6

³⁸¹ Τράντας Ν. 2004.σ.144.

³⁸² Στο ΕΣΔΕΝ.2003-2005.σ.15-19

³⁸³ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ. Μηνιαία έκδοση του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ. Τεύχος 109, Σεπτέμβριος 2004. http://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/02/files/109_SEPTEMBRIOS.pdf

³⁸⁴ΕΣΔΕΝ.2003-2005. Εθνικό Σχέδιο Δράσης Για την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2003-2005 Στατιστικό παράρτημα. σελ.2. Το κοινωνικό πρόβλημα είναι εντονότερο όσο πιο ευάλωτο είναι το άτομο. Ο όρος που χρησιμοποιεί το ΕΣΔΕΝ για αυτή την έννοια είναι «Επισφάλεια».

³⁸⁵ Στο ΕΣΔΕΝ.2003-2005.σ.20

τη δυναμική των υπηρεσιών μέσα από την επιλεγμένη κι εξατομικευμένη εφαρμογή. Αποτελούν αντικείμενο διάχυσης ορθών πρακτικών μέσω της ηλεκτρονικής διασύνδεσης για πολλαπλασιασμό των αποτελεσμάτων.³⁸⁶ Το κοινωνικό πλαίσιο ωστόσο στο οποίο επιχειρούνται οι εν λόγω πρακτικές, τροποποιεί την επίδραση των τεχνολογιών και λαμβάνεται ως μια επεξηγηματική κατασκευή.³⁸⁷

2.1.5. Η διακυβέρνηση των συστημάτων Κοινωνικής Πολιτικής. Τοπικότητα και πλεονέκτημα διακυβέρνησης

Η εφαρμογή μιας πολιτικής είναι συντρέχουσα διαδικασία πολλών μεταβλητών. Ο χώρος είναι μια τέτοια μεταβλητή που προσδιορίζει πέρα από το «πού» και το «για ποιους». Η αναζήτηση στην Τ.Α. ενός ρόλου κεντρικού που είναι *κοντά ή πιο κοντά* στον πολίτη είναι σχηματικές διαστάσεις μιας διανομής καθηκόντων. Ως διάσταση η έννοια του χώρου απαιτεί 2 βασικές διακρίσεις: α) η πρώτη αφορά την πολύ σχηματική εικόνα που έχουμε για την δημόσια διοίκηση ως έναν κύκλο όπου το κέντρο είναι η επιτελική εξουσία με την Τ.Α να ακολουθεί ως ομόκεντρος, αλλά περιφερειακός του κέντρου κύκλος. β) Η δεύτερη διάσταση του είναι εξίσου ενδιαφέρουσα καθώς στο μυαλό μας σχεδόν πάντα ως περιφέρεια της δημόσιας διοίκησης η Τ.Α. αντανακλούσε το απομακρυσμένο περιβάλλον από τις εξελίξεις και αποφάσεις.

Οι Ο.Τ.Α έχουν αρμοδιότητα σε καθορισμένη περιοχή που δεν είναι διαφορετική μόνο στα εδαφικά της κριτήρια, αλλά και στη σύνθεση των ζητημάτων που την αφορούν. Σήμερα «το εθνικό κράτος θεωρείται μικρό για τα μεγάλα και μεγάλο για τα μικρά»³⁸⁸ και κάθε προσπάθεια «*Διακυβέρνησης Τοπικών Υποθέσεων*» αντιμετωπίζεται ως «μέθοδος

³⁸⁶ ΚΕΔΚΕ 2003^α και 2003^β.

³⁸⁷ Zack, M. H., and J. L. Mc.Kenney, "Social Context and Interaction In Ongoing Computer-Supported Management Groups", *Organization Science*, Vol. 6, No. 4, July-August, 1995, pp. 394-422

³⁸⁸ Βλ. ιδίως τις σχετικές θέσεις των Συνεδρίων της ΚΕΔΚΕ (www.kedke.gr) και της ΕΝΑΕ (www.enpe.gr) καθώς και –ενδεικτικά– τις Μελέτες του ΙΤΑ υπό τον τίτλο ΙΤΑ. «Μελέτη για την οργανωτική αναδιάρθρωση και λειτουργική αναβάθμιση της Β' Αυτοδιοίκησης». σελ.13 «Διοικητική Μεταρρύθμιση» (www.ita.org.gr): «Μελέτη για τη λειτουργική αναβάθμιση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης εν όψει της διοικητικής μεταρρύθμισης», «Η θωράκιση της Αιρετής Περιφερειακής Αυτοδιοίκησης με φορολογικούς πόρους», «Μελέτη για το Σύστημα Διακυβέρνησης των νέων Πρωτοβάθμιων ΟΤΑ», «Μελέτη για τη χάραξη των γεωγραφικών ορίων των νέων ΟΤΑ», «Η πρόκληση μιας νέας Μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης», «Μελέτη για την οργανωτική αναδιάρθρωση και λειτουργική αναβάθμιση της Δευτεροβάθμιας Αυτοδιοίκησης», «Σχετικά με τη χάραξη νέων διοικητικών ορίων για τους ΟΤΑ και την παροχή των αντίστοιχων κινήτρων», «Διοικητικός Εκσυγχρονισμός "Προς το Δήμο του 21ου αιώνα" Συζήτηση και μια Πρόταση», «Οι έλεγχοι στους ΟΤΑ. Προτάσεις για τον εξορθολογισμό και την αποτελεσματικότητα του συστήματος», «Πρόταση της ΚΕΔΚΕ για τη Συνταγματική Αναθεώρηση», «Φορολογική Αποκέντρωση», «Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση», «Μητροπολιτική Διακυβέρνηση». Βλ. επίσης τις εκδοθείσες μελέτες του ΙΤΑ (εκδ. Παπαζήσης/ΙΤΑ): «Πολεοδομικές Αρμοδιότητες και Σύνταγμα», 2008 και «Από την νομαρχιακή στην περιφερειακή αυτοδιοίκηση» (επιμ. Γ. Σωτηρέλη/Θ. Ξηρού), 2010. ΙΤΑ. «Μελέτη για την οργανωτική αναδιάρθρωση και λειτουργική αναβάθμιση της Β' Αυτοδιοίκησης». σελ.13 www.istologos.gr/attachments/361_ITA-ENAE_Meta.doc.

άρσης των δυσκολιών της κρατικής λειτουργίας». ³⁸⁹Η άσκηση πολιτικής στον τοπικό χώρο είναι ωστόσο μια σύγχρονη αλλά και παλιότερη επιδίωξη των διοικητικών πρακτικών στις απαιτήσεις της επίτευξης οικονομίας πόρων, θεσμών και προσώπων.

Η τάση μαζικής αποκέντρωσης των προνοιακών αρμοδιοτήτων μπορεί να ερμηνευτεί λαμβάνοντας υπ' όψιν τις «συγκλίνουσες τάσεις» ³⁹⁰ που αποτυπώνουν την επιδίωξη για οριζόντια συνοχή μέσα στην Ε.Ε. Σημείο εκκίνησης των αντίστοιχων πολιτικών είναι η καθιέρωση των ελάχιστων κοινωνικών προδιαγραφών στον ευρωπαϊκό χώρο. Με τη διαδικασία αυτή επιτυγχάνεται αφενός η διατήρηση του ελέγχου από το κέντρο των εξουσιών, επιτρέποντας ταυτόχρονα «την αυτονόμηση των φορέων που επωμίζονται το βάρος των παραδοσιακών κρατικών λειτουργιών». ³⁹¹Η βασική επιδίωξη είναι η ενδυνάμωση των χρηστών ³⁹² κι η ενεργοποίηση τους στα θέματα της γειτονίας και της πόλης τους που υπό προϋποθέσεις ενισχύουν την πολιτική έκφραση της κοινωνίας. ³⁹³«Η σημασία είναι διπλή καθώς διαμορφώνονται διάυλοι επικοινωνίας μεταξύ των κέντρων αποφάσεων κι αναβαθμίζεται η θέση των χρηστών». ³⁹⁴Η διαδικασία δεν περιορίζεται σε αυτή τη σχέση. Υπάρχουν συμφέροντα ιδιωτικά που μπορεί να δραστηριοποιούνται στο χώρο ³⁹⁵ και που προφανώς ασκούν με διαφορετικό προσανατολισμό τις δράσεις τους. Οι Δήμοι οφείλουν να έχουν τέτοια πλαίσια ³⁹⁶ στα οποία να εντάσσουν τις δράσεις αυτές, προσδιορίζοντας όμως τον τελικό σκοπό.

³⁸⁹ Osborne, David and Ted Gaebler (1993), *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. New York: Penguin. στο R.B. Ocampo. *Models of Public Administration Reform: "New Public Management (NPM)" Asian Review of public administration*. Ο στόχος θέλει να ενδυναμώνονται οι πολίτες, ωθώντας τον έλεγχο στην κοινότητα. Η απόδοση των οργανισμών εστιάζεται όχι στις εισροές αλλά στα αποτελέσματα. Η καθοδήγηση γίνεται από τους στόχους τους, όχι από τους κανόνες. Επαναπροσδιορίζονται οι πολίτες ως πελάτες που έχουν επιλογές. Προτιμάται η πρόληψη των προβλημάτων πριν την εμφάνισή τους, αντί απλώς να προσφέρουν τις υπηρεσίες αργότερα.

³⁹⁰ Κοντιάδης Ξ. και Απίστουλας Δ. (2006).

³⁹¹ Για τον Rhodes, υπάρχουν 2 αποδεκτές διοικητικές δομές: αυτή της κρατικής γραφειοκρατίας και εκείνη των αγορών. Επαναδιατυπώνει στη λογική της νέας διακυβέρνησης μια άλλη δομή, αυτή των δικτύων. Rhodes, R.A.W., (1996). *The New Governance: Governing without Government*, *Political Studies* pp.:652-667

³⁹² Wendy Larner. «Neo-liberalism: Policy, Ideology, Governmentality», *Studies in Political Economy*. Vol.63. (2000).

³⁹³ Goodwin, M. and J. Painter, 1996. Local governance, the crises of fordism and the changing geographies of regulation. *Transactions of the Institute of British Geographers* 21(4): 635-648.

³⁹⁴ Marian Barnes. «Users as Citizens: Collective Action and the Local Governance of Welfare. » *Social Policy & Administration*. Volume 33, Issue 1, pages 73–90, March 1999

³⁹⁵ Wilson, James Q. (1994), *Can the Bureaucracy Be Deregulated? Lessons from Government Agencies*. In John J. Dilulio, ed. *deregulating the Public Service: Can the Government be improved?* Washington, D.C.: Brookings. 37-61 και στο Wilson, D. and C. Game, 1998. *Local government in the United Kingdom*. 2nd Edn.: Basingstoke, Macmillan.

³⁹⁶ Οι Δήμοι μπορούν να παρέχουν υπηρεσίες προς το κοινό τους με τις ακόλουθες μορφές: 1).Με την σύσταση και λειτουργία καθ' ύλην αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας. 2).Με τη σύσταση αυτοτελούς νομικού προσώπου. Κάθε μια από τις παραπάνω μορφές ακολουθεί συνήθως μια επιλογή της εκάστοτε δημοτικής αρχής, φέροντας στοιχεία υποκειμενικής κρίσης για την ικανότητα και το νομικό πλαίσιο, που θα ορίζει την λειτουργία της υπηρεσίας.

2.1.6. Η λειτουργία των τοπικών σχημάτων και η αναδιανεμητική ικανότητα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Η εταιρικότητα³⁹⁷ δυνητικά βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση στο τοπικό επίπεδο³⁹⁸ καθώς το μικρό μέγεθος ευνοεί συνεργασίες «με καθορισμένο σκοπό».³⁹⁹ Πρόκειται στην ουσία για φορείς⁴⁰⁰ που χρησιμοποιούν προς όφελος της περιοχής τους⁴⁰¹ το δυναμικό τους και δικτυώνονται⁴⁰² για την υλοποίηση στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης «με δράση σε ένα ενιαίο πλαίσιο παρέμβασης».⁴⁰³ Δεδομένου ότι η Κ.τ.Π. (Κοινωνία της Πληροφορίας), οι εκκλησίες και οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις χάρη στα θεμέλιά τους σε τοπικό επίπεδο⁴⁰⁴ εξασφαλίζουν μέτρα κοινωνικής στήριξης της οικογένειας θεωρείτε ότι η συμμετοχή τους στον σχεδιασμό θεωρητικά εξασφαλίζει την αρχή της επικουρικότητας. Το παράδειγμα ηλικιωμένων⁴⁰⁵ που συχνά δεν έχουν κανένα ή έχουν λίγους μόνο συγγενείς αποτέλεσε για τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. σημαντική παράμετρο ανάδειξης των Τοπικών Εταιρικών Σχημάτων (Τ.Ετ.Σχ.) με στόχο την εξασφάλιση⁴⁰⁶ ότι οι ηλικιωμένοι μπορούν να παραμείνουν ανεξάρτητοι επί όσο το δυνατόν μακρύτερο χρόνο και ότι εάν χρειαστεί υπάρχουν εξατομικευμένες υπηρεσίες στήριξης.

Η Κοινωνική Πολιτική όμως έχει αναδιανεμητική λειτουργία, η οποία «οργανώνεται στο επίπεδο του εθνικού κράτους»⁴⁰⁷ «Οι τοπικά εξειδικευμένες λύσεις εκφράζουν τις

³⁹⁷ Η εταιρικότητα υποδηλώνει την αμοιβαία οικονομική, νομική δέσμευση και συνεργασία δύο ή περισσότερων φορέων για την επίτευξη κοινού αποτελέσματος. Μια αντίστοιχη διαδικασία προβλέπει για τους δήμους ο Νόμος 3852/2010 με τη θέσπιση της Δημοτικής επιτροπής Διαβούλευσης.

³⁹⁸ Στην Ε.Ε. υπάρχουν θετικές και αρνητικές εκδοχές τους με ουσιαστική συμβολή στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων. Βλέπε σχετικά: European Foundation 2003.

³⁹⁹ Geddes, M., European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *Local partnership: a successful strategy for social cohesion?* Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 1998.

⁴⁰⁰ Møller, K., and Erdal, T, *Corporate responsibility towards society: a local perspective*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2003.

⁴⁰¹ Κορρές Γ. Τσομπάνογλου Γ. «Τεχνολογική, κοινωνική πολιτική και ανάπτυξη. Καινοτομικές δραστηριότητες και απασχόληση στην Ευρώπη». Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα 2005.

⁴⁰² Bronchain, P.(ed.), European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *Corporate social responsibility*, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2003.

⁴⁰³ ΕΤΠ 14/3/2002

⁴⁰⁴ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Επιτροπή Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων. Σχέδιο Έκθεσης σχετικά με την κοινωνική οικονομία (2008/2250(INI). Επιτροπή Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων. Εισηγήτρια: Patrizia Toia

⁴⁰⁵ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. 13.3.2012

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:074E:0019:0034:EL:PDF>

Ημερ. Πρόσβασης. 2/2/2013

⁴⁰⁶ Kröger T, Anttonen A & Sipilä J (2003) Social Care in Finland: Weak and Strong Universalism. I: A Anttonen, J Sipilä & J Baldock (red), *The Young, the Old and the State*. London & Northampton, MA: Edward Elgar. **Επίσης** στο Clarke, J (2004) Access for All? The promise and problems of universalism, *Social Work & Society*, 2 :

⁴⁰⁷ Τάτσος, Ν. (1994): « Τα Δημόσια Οικονομικά στην Ελλάδα», Εκδοτικές Επιχειρήσεις «ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ».

αντιδράσεις των κοινωνιών στα επιμέρους ζητήματα, χωρίς εντούτοις να' χουν αναδιανεμητικό ρόλο».⁴⁰⁸ Αναγνωρίζεται δηλαδή ο περιορισμένος ρόλος της Τ.Α. που προσαρμόζεται στα «τοπικά χαρακτηριστικά».⁴⁰⁹ Η αναδιανομή αφορά τα επιδοτούμενα από το κράτος κοινωνικά αγαθά. Ως εκ τούτου δεν μπορεί να περιορίζεται στα όρια της κοινότητας. Διαφορετική περίπτωση «προκαλεί μετακινήσεις πολιτών που αναζητούν τη βέλτιστη δομή οργάνωσης και η οποία εν τέλει δεν θα επέφερε τελικά κανένα αποτέλεσμα.»⁴¹⁰ Κάποιοι άλλοι διαφωνούν και τονίζουν ακριβώς την τοπικότητα⁴¹¹ της αναδιανομής ως δημόσιου αγαθού και την πιθανότητα να εκδηλωθούν τέτοιου είδους μετακινήσεις οι οποίες εξαρτώνται από το πόσο μόνιμες θα θεωρηθούν ότι είναι οι αναδιανεμητικές πολιτικές.⁴¹²

Το γεγονός ότι πλέον οι Ο.Τ.Α καλούνται να αυτοχρηματοδοτήσουν αυτές τις λειτουργίες προκαλεί δύο κεντρικές αναζητήσεις: Ποια οικονομική σχέση θα νομιμοποιηθεί μεταξύ κεντρικής και τοπικής διοίκησης και τι οικονομικές δυνατότητες έχουν πραγματικά οι Ο.Τ.Α; Στα δυο αυτά ερωτήματα οι απαντήσεις προφανώς δεν είναι θέμα σχηματικών λύσεων. Εξάλλου βασικό κομμάτι της λειτουργίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι η μη ξεκάθαρη σχέση ανάμεσα στις δυο λειτουργίες της, ο 'λανθάνοντας'⁴¹³ προγραμματισμός στην χρηματοδότηση της.

Η αδυναμία εξάλλου του τοπικού επιπέδου στη διατήρηση προνομιακών status με την κεντρική διοίκηση αποτελούσε πάντοτε ισχυρό σύμμαχο ελέγχου αυτών των κονδυλίων. Μια τέτοια αναγωγή υποστηρίζει σαφώς τη λειτουργία πολλών Ο.Τ.Α. με την ευκολία ή ίσως και τον αποκλεισμό πολλών εξ αυτών από την απορρόφηση των χρηματοδοτικών ενισχύσεων του Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (Ε.Σ.Π.Α.). Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε δε, τουλάχιστον ιστορικά, το γεγονός ότι η ικανότητα απορρόφησης των αναπτυξιακών δυνατοτήτων μιας περιοχής δεν απλοποιήθηκε ποτέ ως λειτουργία ούτε κι ως εξάρτηση πολιτική και νομιμοποιητική. Η δύσκολη αυτή πρακτική από πλευράς αποτελεσματικότητας τονίζει την βαρύτητα της εξεύρεσης πηγών

⁴⁰⁸ Ψυχοπαίδης Κ. «Ρυθμίσεις τοπικών προβλημάτων» Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών. Αθήνα 1989.

⁴⁰⁹ Prahalad, C.K., and G. Hamel (1990) 'The Core Competence of the Corporation', *Harvard Business Review*, May / June 1990: 79-91.

⁴¹⁰ Foster C. D. R. Jackman and M. Perlman, *Local Government Finance in a Unitary State*, George Allen and Unwin, Hemel Hempstead, 1980. Η θεωρία της ψηφοφορίας με τα πόδια αναλύεται εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο.

⁴¹¹ *Pauly Mark V.* «Income redistribution as a local public good», [Journal of Public Economics](#), 1973, vol. 2, issue 1, pages 35-58.

⁴¹² Musgrave, R.A., 1976, "Optimal Taxation, Equitable, Taxation and & second-Best Taxation", *Journal of Public Economics* 6,3 16. Atkinson, A. B., 1981, "The Measurement of Eco- Public Economics 6,3 16 Στο Louis Kaplow horizontal equity: measures in search of a principle. *National Tax Journal*, Vol. 42, no. 2, (June, 1989), pp. 139-54

⁴¹³ Για την χρήση του όρου βλέπε σχετικά: Ψυχοπαίδης Κ. Γετίμης Π. 1989. σελ.66.

χρηματοδότησης για την Τ.Α. που δεν έχει προφανή χαρακτηριστικά τοπικής οικονομίας. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι οι Ο.Τ.Α δεν έχουν ίσες ευκαιρίες. Ο πολιτικός τους αποκλεισμός δημιουργεί τις προϋποθέσεις προς ένα δεσμευτικό πεδίο της θεσμικής και οικονομικής τους ανεξαρτησίας.

Η αντίληψη της διακυβέρνησης στον τοπικό χώρο είναι «ολισθηρή»⁴¹⁴ και η «ασάφεια» των λειτουργιών της είναι στην πραγματικότητα μια αδυναμία ολοκλήρωσης. Η διακυβέρνηση της τοπικότητας σημαίνει διαφορετικά πρότυπα απόφασης, εν τέλει «επιλογές πολιτικής»⁴¹⁵.

2.1.7. Τα όρια συνοχής και αποκλεισμού. Οι προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες

Ο τόπος διαμονής ενδιέφερε⁴¹⁶ πάντοτε την δημόσια πρακτική σε μια σειρά ζητημάτων συνοχής των πληθυσμών που συγκέντρωνε. Τα προγράμματα Κοινωνικής Πολιτικής τα οποία αναπτύσσουν οι Δήμοι αφορούν σε ζητήματα συνοχής και αντιμετώπισης αποκλεισμών. Στόχος τους είναι η επικοινωνία στο τοπικό πεδίο, όπως και στο επιτελικό.⁴¹⁷ Η συνοχή αφορά μέσα από τη βασική αστική χωρική διάκριση 3 σύνολα, από τα οποία παίρνουν υπόσταση οι ανθρώπινες σχέσεις: τη γειτονιά/την πόλη/την περιφέρεια. Τα επιμέρους προγράμματα αναφέρονται στην οργάνωση μέσα σε αυτά τα πλαίσια, αλλά και την επίτευξη όπου είναι δυνατόν θετικών αποτελεσμάτων σχετικά με τον έλεγχο των προβληματικών καταστάσεων. Οι Ο.Τ.Α καλούνται να αναπτύξουν τους μηχανισμούς εκείνους που θα εξυπηρετήσουν αυτή την αναγκαιότητα. Οι δημόσιες παρεμβάσεις συνεπάγονται ωστόσο υψηλή εξειδίκευση των μέτρων, συστηματική διαχείριση των κινδύνων που τις δημιουργούν και ισχυρά χρηματοδοτικά εργαλεία αντιμετώπισης τους. Υπό το πρίσμα αυτό η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι μια διαδικασία που εμπλέκει το σύνολο των εθνικών και ευρωπαϊκών φορέων⁴¹⁸.

⁴¹⁴ Kohler-Koch, Beate and Rittberger, Berthold (2006): "The Governance turn in EU Studies". Journal of Common Market Studies 44, pp. 27-49.

⁴¹⁵ Kohler-Koch, Beate (1999): "The evolution and Transformation of European Governance". In: Kohler-Koch, Beate and Eising, Rainer (eds.): The Transformation of Governance in the European Union. London: Routledge, pp. 14-35.

⁴¹⁶ Ο Oldenburg θεωρεί ότι υπάρχουν τρία σημαντικά μέρη στη ζωή των ανθρώπων: το μέρος όπου ζουν, το μέρος όπου εργάζονται και το μέρος όπου συγκεντρώνονται προκειμένου να διασκεδάσουν και να περάσουν καλά. Βλέπε σχετικά: Oldenburg R.: "The Great Good Place", Paragon House, 1991.

⁴¹⁷ Forrest Ray and Ade Kearns, Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood, *Urban Stud* 2001; 38; 2125 <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.119.1812&rep=rep1&type=pdf>.

⁴¹⁸ Η οριοθέτηση του κοινωνικού αποκλεισμού ως απειλής για τη βιωσιμότητα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου αναγνωρίζεται από τα ίδια τα κοινοτικά όργανα. Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής «Εκσυγχρονισμός και βελτίωση της κοινωνικής προστασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», C (97) 102/12.3.1997, σ. 11, που επισημαίνει ότι: «Τα προβλήματα αυτά - τα μεγάλα δημόσια ελλείμματα και η αποτυχία όσον αφορά την ένταξη - αποτελούν την πραγματική απειλή για το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο. Η

«Τα όρια του αποκλεισμού όμως δεν είναι μόνο γεωγραφικά».⁴¹⁹ Η Τ.Α δεν μπορεί μόνη της να διαχειριστεί το φαινόμενο του αποκλεισμού παρόλο που οι τοπικές πρωτοβουλίες μπορούν κάλλιστα να ναι αποτελεσματικές.⁴²⁰ Πράγματι η Τ.Α μπορεί δυνητικά να διαχειριστεί την ευελιξία των πολιτικών τοπικά⁴²¹ γιατί οι δράσεις μετατοπίζονται από οριζόντιες σε εξειδικευμένες.⁴²²

Η θέση που την καθιστά σημαντική⁴²³ δεν μπορεί να παραβλέψει ότι η διαχειριστική της ικανότητα δεν είναι ανάλογη των προβλημάτων. Η βασική παράμετρος για τη σχέση ικανότητας και αποτελεσματικότητας της Τ.Α. είναι η δυνατότητα των Ο.Τ.Α να αντιλαμβάνονται και να αντιδρούν ωρίτερα από το κεντρικό κράτος. Παρά τις αλλαγές που σημειώθηκαν τα τελευταία χρόνια δεν άλλαξε όμως ιδιαίτερα ο τρόπος λειτουργίας τους. Η μετάδοση των αδυναμιών της συγκεντρωτικής κυβέρνησης συμπληρώθηκε από δημόσιο-οικονομικές περιοριστικές πολιτικές που οδήγησαν την πλειοψηφία των Ο.Τ.Α. να υπολειπώνονται. Εξάλλου η αντίληψη⁴²⁴ ότι οι τοπικές κυβερνήσεις είναι πιο αναποτελεσματικές και επιρρεπείς στη διαφθορά από ότι οι κεντρικές κυβερνήσεις εξακολουθεί να είναι διαδεδομένη. «Η ενεργοποίηση των τοπικών δυνάμεων αποτελεί ρεύμα αντιμετώπισης του αποκλεισμού»⁴²⁵ και προσθέτει στην σημασία των τοπικών δράσεων Κοινωνικής Πολιτικής, γεγονός που φαίνεται στις προσπάθειες αντιμετώπισης των ανισορροπιών που εντοπίζονται περιφερειακά⁴²⁶. Ο ρόλος εν τέλει της

σοβαρότητα της κατάστασης μπορεί να εξηγηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις αλλαγές στις βασικές συνθήκες για την κοινωνική προστασία».

⁴¹⁹ Leontidou, L. & Afouxenidis, A. (1999) "Boundaries of social exclusion in Europe" στο Hudson, R. & Williams, A., (eds) *Divided Europe: Society and territory*, Sage, London, σελ. 255-268.

⁴²⁰ Theodore, N., & Peck, J. (1999). Welfare to Work. *Critical Social Policy*, 61, Vol. 19(4), pp. 485-510. Στο Garson Hunter, Dionne Miazdyck. Current Issues surrounding poverty and welfare programming in Canada: two reviews.

http://www2.uregina.ca/spr2/wpcontent/uploads/2011/12/working_paper_20.pdf.

⁴²¹ Lowndes V. (1995). Citizenship and urban politics. In D. Junge, G. Stoker, H. Wolman. *Theories of Urban politics*. London Sage..

⁴²² Thompson, S. & Hogget, P (1996) Universalism, selectivism and particularism: towards a post, *Critical Social Policy*, 16: 21-42

⁴²³ John Pitts and Tim Hope_«The Local Politics of Inclusion: The State and Community Safety.» *Social Policy & Administration*. Volume 31, Issue 5, pages 37–58, December 1997

⁴²⁴ K. Hunmin. Approaches and means of innovation in Korean local government. *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, Volume 11(2), article 2.

⁴²⁵ Arjun Appadurai, «Grassroots Globalization and the Research Imagination» "The Research Ethic and the Spirit of Internationalism," *Items* (Social Science Research Council, New York) (December 1997) 51(4), part I; and "Globalization and the Research Imagination," *International Social Science Journal* (Blackwell/UNESCO) (June 1999) 160: 229–38. Appadurai, Arjun. 1996. *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

⁴²⁶ Η παγκοσμιοποίηση υποδηλώνει τη διαβαθμισμένη κλίμακα, την αυξανόμενη σπουδαιότητα, των δια-περιφερειακών δομών και των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Βλέπε σχετικά: Held D. and McGrew A. (2000) 4. The Great Globalization Debate. In Held D. and McGrew A (eds). *The global transformations Reader. An introduction of the globalization Debate*. Cambridge. Polity. pp.1-46.

αυτοδιοίκησης είναι να γίνει το μέσο σύνδεσης τοπικού κι ευρύτερου χώρου⁴²⁷, όχι όμως μεταφέροντας τις εξουσίες αλλά ενεργοποιώντας τις στα κατά τόπους κέντρα της. Η ενεργοποίηση ωστόσο επηρεάζεται από την οικονομική κατάσταση της χώρας και αποτελεί εγγενή αδυναμία της λειτουργίας όλων των τοπικών φορέων.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι στην βάση της μια εκτελεστική εξουσία που λειτουργεί σε 2 επίπεδα σε ό,τι αφορά τις υπηρεσίες της: 1) με προσωπικές υπηρεσίες και 2) προσανατολισμένη στην αντιμετώπιση εξειδικευμένων αναγκών. «Τα δυο επίπεδα εκπληρώνουν βασικές λειτουργίες του κεντρικού τομέα».⁴²⁸ Οι ‘προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες’ συνδέονται νοηματικά με ένα σύνολο υπηρεσιών, κρατικών και μη «που στοχεύουν στην εξατομικευμένη φροντίδα».⁴²⁹ Ονομάζονται προσωπικές γιατί εμπεριέχουν την επικέντρωση στην ατομική διάσταση, τόσο του παρόχου όσο και του ωφελούμενου και αναγνωρίζονται «ως έκφραση κοινωνικών δικαιωμάτων».⁴³⁰ Αναφέρονται κυρίως στους πολίτες που βρίσκονται σε κατάσταση έκτακτης ή μόνιμης ανάγκης κι αντιμετωπίζουν χρόνιες ή συγκυριακές ανάγκες⁴³¹. Αυτός ακριβώς ο προσωπικός χαρακτήρας στην άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής για κάποιους «αποτελεί μεροληπτική λειτουργία»⁴³² και «την αποσπασματικοποιεί»⁴³³. Πρέπει όμως να τονίσουμε

⁴²⁷Πετυχημένο πρόγραμμα τοπικής διαχείρισης αποτελεί η πόλη του Gangi στη Σικελία, με το πρόγραμμα: ***For sale at one euro: a house in an idyllic Sicilian village***. Το τοπικό συμβούλιο πουλάει περίπου 20 σπίτια, πολλά είναι εγκαταλελειμμένα, ή κληροδοτήθηκαν από τους ντόπιους που δεν είχαν ούτε τα χρήματα, ούτε τη θέληση να τα ανακαινίσουν. «Ο λαός της Gangi θέλει να προσελκύσει ξένους στην πόλη, επειδή θέλουν να φέρουν νέα ζωή» δηλώνει ο δήμαρχος.

<https://www.facebook.com/TELEGRAPH.CO.UKThursday 25 June 2015>

⁴²⁸ Hill M, (2003), *Understanding Social Policy* (7th edition), Blackwell.

⁴²⁹ Webb & Wistow 1986. Planning, need and scarcity. *Essays on the personal social services*. Allen and Unwin, London.

⁴³⁰ Kahn, A.J. & Kamerman, S.B. (2000). International aspects of social policy. In J. Midgley, M.B. Tracy & M. Livermore, *The Handbook of Social Policy* (pp. 479-492). Thousand Oaks: Sage Publications. Και στο Kamerman, S.B. & Kahn, A.J. (1999). The problem of poverty in the advanced industrialized countries and the policy and programme response. *Human Development Papers, 1999*. United Nations Development Programme, pp. 81-121.

⁴³¹ Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ), (2005), *Κοινωνική πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση: Παρούσα κατάσταση και προοπτικές*, Αθήνα. Οι Στρατηγικοί στόχοι των προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών σύμφωνα με τη θεσμική οπτική είναι: *Η επίτευξη κοινωνικής συνοχής. Η πρόληψη αρνητικών επιπτώσεων και προβλημάτων. Η αντιμετώπιση κρίσιμων καταστάσεων. Η ανάπτυξη, διάχυση και αξιοποίηση της πληροφόρησης.*

⁴³² Σύμφωνα με τους Rummary, K. & Glendinning, C. (2000). Access to services as a civil and social rights issue: the role of welfare professionals in regulating access to and commissioning services for disabled and older people under New Labour. *Social Policy and Administration*, 34 (5): 529-550. η εταιρική σχέση του δημόσιου είναι από μόνη της μια αιτία αποτυχίας. Το ένα τρίτο των δημόσιων φορέων αντιμετωπίζουν προβλήματα στις συνεργασίες (Strachan, J. Cherie. (2005). Do American political elite encourage radical individualism? Constructing norms of political participation in regional political rhetoric. Annual meeting of the American Political Science Association. September, Washington, D.C.) και ορισμένες συνεργασίες έχουν αποτύχει σε ένα ακατάστατο και δημόσιο περιβάλλον. (Eric Helleiner and Jason Thistlethwaite. The Greening of International Financial Regulation. CIGI Working Group on Environment and Resources Environmental Sustainability and the Financial Crisis: Linkages and Policy Recommendations.). Άλλοι έχουν βρει την εμπειρία της εταιρικής σχέσης ότι είναι πολύ επώδυνη, η

ότι στην απαρχή αυτών των στόχων βρίσκεται πάντα η πολιτική κι ιδεολογική οπτική που καθορίζει **‘τι’** είναι πρόβλημα και **‘ποιος’** αποτελεί στόχο των Π.Κ.Υ. αλλά και **‘για ποιόν’** δημιουργούνται αυτές οι δομές. Τα 2 κεντρικά αυτά ζητήματα αφορούν: *αφενός την προώθηση της αποκέντρωσης στην Κοινωνική Πολιτική κι αφετέρου την επέκταση των ορίων δράσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*. Η διεύρυνση⁴³⁴ ως έννοια για την Τ.Α. σημαίνει ότι διευρύνει τις αρμοδιότητες της σε ένα τομέα άμεσης παροχής φροντίδας που επαναφέρει το μείζον ζήτημα της επάρκειας των δομών της, των χρηματοδοτικών της μέσων καθώς και της καταλληλότητας των ανθρώπων της. Για την αξιολόγηση⁴³⁵ της παροχής προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών καθίσταται απαραίτητη η διεπιστημονική συνεργασία⁴³⁶ και 3 κριτήρια⁴³⁷ θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικά:

- *Η ανάπτυξη της προσβασιμότητας. Αφορά τη δυνατότητα χρήσης των υπηρεσιών κι εμπεριέχει χωρικά, χρονικά χαρακτηριστικά που δεν χαρακτηρίζουν ενιαία την Τ.Α.*
- *Η ολοκληρωμένη προσέγγιση κι ο συντονισμός. Αναφέρεται στην συνολική κάλυψη των αναγκών γιατί το σύνθετο των αναγκών στις οποίες εστιάζει η Κοινωνική Πολιτική είναι μια βασική παράμετρος.*
- *Ο έλεγχος κι ο καταμερισμός των ευθυνών. Σε κάθε προσπάθεια δημόσιας παρέμβασης ο ρόλος των δράσεων αφορούν το σύνολο των δρώντων.*

πρόοδος είναι πολύ αργή και μερικές φορές αντιπαραγωγική (Huxham, C and Vangen, S (2004) 'Doing things collaboratively: realizing the advantage or succumbing to inertia?' *Organizational Dynamics*, vol. 33, no. 2, pp. 190-201.)

⁴³³ Nativel C, Sunley P, Martin R, 2002, "Localizing welfare-to-work? Territorial flexibility and the New Deal for Young People" *Environment and Planning C: Government and Policy* **20**(6) 911 – 932. Οι συγγραφείς μετά από περιπτωσιολογική μελέτη σε 5 περιοχές του Ην. Βασιλείου κατέληξαν ότι: Η ρύθμιση της αγοράς εργασίας με τις ενεργητικές πολιτικές φέρεται να είναι συνδεδεμένη με την αποκέντρωση. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η New Deal για τους νέους ανέργους σχεδιάστηκε για να εισαγάγει την «τοπική ευελιξία». Κατηγοριοποίησαν τα επιχειρήματα για την πολιτική αποκέντρωση σε τέσσερα: - *βελτίωση της πολιτικής εκμάθησης και προσαρμογής, ισχυρότερη δημιουργία εταιρικών σχέσεων, περισσότερη καινοτομία και μεγαλύτερη στόχευση των πόρων και εξέταση των επιτευγμάτων και των περιορισμών του προγράμματος, σύμφωνα με το καθένα*. Υποστηρίζουν ότι, παρά το γεγονός ότι η περιορισμένη αποκέντρωση απέφερε μερικά από τα προβλεπόμενα οφέλη, ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας της πολιτικής για την αγορά εργασίας στο Ηνωμένο Βασίλειο αποδείχτηκε ανίκανος να αλλάξει και, παραδόξως, το πρόγραμμα παρήγαγε άνισα αποτελέσματα σε όλη τη χώρα.

⁴³⁴ Joyce, T. & Shuttleworth, L. (2001). From engagement to participation: How do we bridge the gap? *British Journal of Learning Disabilities*, 29 (2): 63–71.

Επίσης στο: Postle, K., Wright, P. & Beresford, P. (2005). Older people's participation in political activity – making their voices heard: a potential support role for welfare professionals in countering ageism and social exclusion. *Practice*, 17 (3): 173–189.

⁴³⁵ Στασινοπούλου, Ο.(1993), Αναδιάρθρωση των προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών. Η επικαιρότητα της ανεπίσημης φροντίδας και οι σύγχρονες διαπλοκές, στο Γετίμης, Π., Γράβαρης, Δ. (επιμ.), *Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική. Η σύγχρονη προβληματική*, Αθήνα: Θεμέλιο, 271-311.

⁴³⁶ Σταθόπουλος, Π. (2005β), *Κοινοτική εργασία. Θεωρητική προσέγγιση*, Αθήνα: Παπαζήσης.

⁴³⁷ ΚΕΔΚΕ-ΕΕΤΑΑ. Μελέτη: «Κοινωνική πολιτική και τοπική αυτοδιοίκηση. Παρούσα κατάσταση και προοπτικές.». Αθήνα 1995.σελ.22.

Το ερώτημα κατά πόσο οι Τ.Π.Ε μπορούν να μας απασχολήσουν σε αυτή την προσπάθεια εκμετάλλευσής τους προς όφελος αυτών των υπηρεσιών θεωρούμε ότι καλύπτεται εμφανώς με αυτά τα κριτήρια.

2.2. Ζητήματα εφαρμογής της Κοινωνικής Πολιτικής από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, υπό την επίδραση των ευρωπαϊκών πολιτικών

2.2.1. Οι αναδιατάξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Στο πλαίσιο των κοινωνικο-πολιτικών αλλαγών η ανάγκη διατήρησης μιας σύγχρονης ταυτότητας των πόλεων είναι περισσότερο από ποτέ επιτακτική. Ο αυξανόμενος ανταγωνισμός των αγορών που ξεπερνούν τα συμφέροντα των εθνικών κρατών και η περιορισμένη ικανότητα μεμονωμένων χωρών να κατευθύνουν τις οικονομίες τους συνθέτουν το χώρο ολοκλήρωσης των πόλεων. Τα νέα αστικά δίκτυα που προκύπτουν μέσα από τις παραδοσιακές δομές εξυπηρετούν μείζονες στόχους που αφορούν: (α) τα αστικά τοπία των πόλεων και (β) την οργάνωση του χώρου στο εσωτερικό επιμέρους πόλεων.⁴³⁸ Οι περισσότεροι θεωρητικοί κάνουν λόγο για μια νέα αστική πολιτική, σχετική με τη δυναμική των αστικών δικτύων⁴³⁹.

Παραδοσιακοί παράγοντες (π.χ. γεωγραφία, φυσική υποδομή) έχουν μικρότερη ουσία από ποτέ⁴⁴⁰ λόγω της ικανότητας των κεφαλαίων να γίνουν *εναλλάξιμες οντότητες*, να μεταβάλλονται δηλαδή μέσα στο χώρο ανάλογα με τις απαιτήσεις της οικονομίας. Σε αυτό το οικονομικό περιβάλλον το κύριο καθήκον των διακυβερνήσεων είναι η δημιουργία συνθηκών επαρκώς ελκυστικών για επενδύσεις. Η συγκεκριμένη τοπική ανάπτυξη δεν μπορεί να οργανωθεί αποτελεσματικά από το κεντρικό κράτος, ως εκ τούτου οι δεξιότητές των τοπικών αρχών είναι κρίσιμες για τις προοπτικές ανάπτυξης της πόλης⁴⁴¹. Αυτή η νέα σχέση μεταξύ των τοπικών κυβερνήσεων και της οικονομικής ανάπτυξης των πόλεων έχει ονομαστεί και *νέα πολιτική κουλτούρα* (NPC).⁴⁴²

Σε μια *NPC πολιτική* η κεντρική λογική είναι ότι οι κοινότητες ανταγωνίζονται η μια την άλλη στην προσπάθειά τους να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες στις διάφορες χωρικές

⁴³⁸ Sassen, S (2001) Cities in the global economy. In Handbook of Urban Studies, (ed.) R Paddison, pp. 257–282. Sage Publications, London. /Shaw, DV (2001) The post-industrial city. In Handbook of Urban Studies, (ed.) R Paddison, pp. 284–296. Sage Publications, London.

⁴³⁹ Sachar, A (1990) The global economy and world cities. In The World Economy and the Spatial Organization of Power, (eds.)/ A Sachar, S Oberg, pp. 149–160. Avebury, Aldershot. Sassen, S (2001) Cities in the global economy. In Handbook of Urban Studies, (ed.) R Paddison, pp. 257–282. Sage Publications, London./ Short, John, R and Kim, Y (1999) Globalization and the city, Longman, Essex.

⁴⁴⁰ Kantor, P (1987) The dependent city: the changing political economy of urban economic development in the United States. Urban Affairs Quarterly 22: 493–520.

⁴⁴¹ Lever, WF (2001) The Post-fordist' City. In Handbook of Urban Studies, (ed.) R Paddison, pp. 273–283. Sage Publications, London.

⁴⁴² Clark, TN, Hoffmann-Martinet, V, (1998). The New Political Culture. West View Press, Boulder CO.

κλίμακες. Αυτό συνδέεται με την αναγκαία μετατόπιση της αστικής διακυβέρνησης από το παραδοσιακό τρόπο παροχής υπηρεσιών σε επιχειρηματικές μορφές που χαρακτηρίζονται από risk-taking (ανάληψη κινδύνου), εφευρετικότητα ή την πόλη-marketing⁴⁴³. Με βάση τα παραπάνω στο επίκεντρο της NPC είναι η εκπροσώπηση των πόλεων ως εμπορεύματα⁴⁴⁴. Οι αλλαγές αυτές προσάρμοσαν τις μεταρρυθμίσεις της δημόσιας διοίκησης.⁴⁴⁵ Κρατάμε από την όλη μεταρρυθμιστική ώσμωση τρεις παράγοντες που συντείνουν στο επιτυχή σχεδιασμό οποιασδήποτε μεταρρυθμιστικής προσπάθειας. Ο Paddison τους διατυπώνει ως: «1. Η αναδιάρθρωση της τοπικής διακυβέρνησης πρέπει να καλύπτει τις τοπικές ανάγκες. 2. Να είναι διαφανής διαδικασία. 3. Είναι αναγκαστικά ένας συμβιβασμός.»⁴⁴⁶

Η άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο επιβεβαιώνει την ανομοιομορφία σχεδόν σε όλες τις δράσεις της Ε.Ε. Κοινές δομές για τους θεσμούς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης δεν υπάρχουν στην Ε.Ε. Η ευρύτητα των εθνικών συστημάτων αλλά ίσως και η συγκρότηση ενός πυρήνα⁴⁴⁷ ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής απαιτεί ιδιαίτερη ανάλυση μιας κι όπως παρατηρεί ο Tocqueville⁴⁴⁸, «τι είναι αληθές σε σχέση με μια κοινωνία μπορεί να είναι ψευδές από μια παγκόσμια προοπτική». Τα διακριτά συστήματα διακυβέρνησης, οι εργασιακές σχέσεις, τα συστήματα εκπαίδευσης

⁴⁴³ Cox, K (1993) The local and the global in the new urban politics: a critical review. *Environment and Planning C: Society and Space* 11, 433–448.// McNeil, D and While, A (2001) The new urban economies. In *Handbook of Urban Studies*, (ed.) R Paddison, pp. 296–308. Sage Publications, London.

⁴⁴⁴ Boyle, M and Rogerson, RJ (2001) Power, discourses and city trajectories. In *Handbook of Urban Studies*, (ed.) R Paddison, pp. 402–416. Sage Publications, London.

⁴⁴⁵ Τα κριτήρια που καθόρισαν τις αλλαγές κατηγοριοποιούνται ως εξής: Η *εδαφική αναδιάταξη της Τ.Α.* Το μεγάλο πλήθος των δήμων, αλλά και η επίτευξη οικονομιών κλίμακας οδήγησαν πολλές χώρες σε αναγκαστικές ή εθελούσιες συνενώσεις Δήμων και κοινοτήτων. Στόχος ήταν η επίτευξη της λειτουργικής αναβάθμισης της Τ.Α. Η *λειτουργική αναδιάταξη της Τ.Α.* Χώρες με παραδοσιακό φιλελεύθερο σύστημα οικονομίας υποστήριζαν αλλαγές μέσω πρακτικών διοίκησης του ιδιωτικού τομέα, επιχειρώντας να αναβαθμίσουν το υπηρεσιακό τους προφίλ, αλλά και την οικονομικοποίηση της λειτουργίας τους. Αιτιολογήθηκαν από την ανάγκη οικονομικοποίησης της λειτουργίας τους μέσα σε περιορισμένα τεχνικά και οικονομικά πλαίσια. Η *δημοκρατική αναδιάταξη της Τ.Α.* Ο βασικός στόχος είναι η ενδυνάμωση των δομών και η συμμετοχική διαδικασία με την σύμπραξη πολιτών, που ενισχύει τη δημοκρατικότητα στη λήψη των αποφάσεων, αλλά κυρίως τον βαθμό αποδοχής τους. Κατηγορήθηκε ως παρεμβατικότητα του κράτους στην τοπική εξουσία. ΕΚΔΔΑ, *Μελέτη Αναδιάρθρωσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας, Επιτελική Σύνοψη*, 2009, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ), σελ. 10

⁴⁴⁶ Paddison, R. (2004) “Redrawing Local Boundaries: Deriving the Principles for Politically Just Procedures” [in:] J. Meligrana (ed.) *Redrawing Local Boundaries: An International Study of Politics, Procedures, and Decisions*, Vancouver – Toronto: UBC Press

⁴⁴⁷ Κούγιας Κων/νος. “Παγκοσμιοποίηση και ευρωπαϊκό κοινωνικό πρότυπο: Τάσεις προς μια νέα ευρωπαϊκή ταυτότητα. Το παράδειγμα της ευελισφάλειας”. Τμήμα Πολιτικής επιστήμης. Σχολή Κοινωνικών επιστημών Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ανακοίνωση για το Γ’ Πανελλήνιο Συνέδριο Διεθνούς πολιτικής Οικονομίας. Μάιος 2008.

⁴⁴⁸ Tocqueville, Alexis 1969. *Democracy in America*. George Lawrence, transl. Garden City, NY: Anchor Books.// Elster, Jon. 1988. Consequences of Constitutional Choice: Reflections on Tocqueville. In Elster, Jon and Slagstad, Rune, *Constitutionalism and Democracy* (pp. 81-10). Cambridge: Cambridge University Press. pp.83

αποτελούν τους πρωταγωνιστές της αστικής διακυβέρνησης⁴⁴⁹. Από κει πηγάζουν οι διαφορετικοί τύποι κρατών πρόνοιας.⁴⁵⁰ Οι εδαφικές δομές των τοπικών και υπέρ-τοπικών κυβερνήσεων αναπαράγουν αυτά τα καθεστώτα σε μια πορεία που μοιάζει περισσότερο μίμηση παρά υιοθέτηση. Η συστηματική κατηγοριοποίηση των συστημάτων διακυβέρνησης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση των ευρωπαϊκών χωρών έχει στηριχθεί κατά καιρούς στα ακόλουθα κριτήρια: α) στις «κάθετες» σχέσεις ανάμεσα στην κυβέρνηση και την Τοπική Αυτοδιοίκηση⁴⁵¹ β) στις οριζόντιες σχέσεις εξουσίας εντός του Δήμου⁴⁵² γ) στον συνδυασμό⁴⁵³ των δύο προηγούμενων κριτηρίων. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη Μ. Βρετανία έχουν καθιερωθεί ετήσιες διαπραγματεύσεις μεταξύ Τ.Α. και κεντρικής διοίκησης. Βασικός στόχος είναι να προσφέρεται από όλους τους Ο.Τ.Α ένα καθορισμένο επίπεδο υπηρεσιών στο ίδιο κατά κεφαλή κόστος. Το κριτήριο πόρων κατανέμεται με βάση τις δημοσιονομικές δυνατότητες των Ο.Τ.Α.⁴⁵⁴ Βέβαια οι οριζόμενες ως δυσχέρειες είναι γενικά καθορισμένες καθώς η στόχευση είναι να μειωθούν οι παροχές των βασικών επιδομάτων διαβίωσης κάτω από τα ελάχιστα όρια των παρεχόμενων επιδομάτων. *Η προτεραιότητα παροχής των DHPs δίνεται στους ανθρώπους που ζουν «ενάρετες» και «ασκητικές» ζωές.*⁴⁵⁵ Τα επιδόματα ενίσχυσης αλλά και ο έλεγχος των πόρων ή των μέσων διαβίωσης διαπιστώνουμε ότι έχει αποτελέσει παρέμβαση στην κοινωνική και προσωπική ζωή των ληπτών προνοιακών επιδομάτων.

⁴⁴⁹ Hall, Peter & Soskice, David. 2000. Introduction. In Hall, Peter & Soskice, David (eds.), *Varieties of Capitalism*. Forthcoming.

⁴⁵⁰ Esping-Andersen, Gosta. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press.

⁴⁵¹ Page, E./ Goldsmith, M., Central and Local Government Relations, Sage, Beverly Hills, CA, 1987, Hesse, J.J. / Scharpe, L. J. (ed.), Local Government and Urban Affairs in International Perspective: Analyses of 20 Western Industrialized Countries, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1991.

⁴⁵² Mouritzen, P.E. / Svara, J., Leadership at the Apex. Politicians and Administrators in Western Local Governments, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 2002

⁴⁵³ Βλ. κριτική του Heinelt, H., Local Government Systems in Europe, Heinelt, H./ Magnier, A./ Bäck, H., (Eds.), European Mayors as Political Leaders, Routledge, London and New York, 2005

⁴⁵⁴ Οι επιχορηγήσεις, έχουν ως αντικείμενο την πολιτική κατοικίας, τις μεταφορές και την εκπαίδευση. Πρόσφατα το Δημοτικό Συμβούλιο του Εδιμβούργου αποφάσισε να διακρίνει μεταξύ περιπτώσεων αξιοπαθούντων και αναξιοπαθούντων ληπτών για την παροχή των πληρωμών του Επιδόματος Στέγασης Κατά Διακριτική Ευχέρεια (Discretionary Housing Payments). Τα Ε.Σ.Κ.Δ. (DHPs) εφαρμόστηκαν για να αμβλύνουν τις επιδράσεις του κυβερνητικού μέτρου που ουσιαστικά αφαιρεί από τους λήπτες μέρος του στεγαστικού επιδόματος που θα λάβουν εάν κατοικούν σε οικία που έχει περισσότερα υπνοδωμάτια από αυτά που θεωρεί η κυβέρνηση ότι αρμόζουν στην συγκεκριμένη περίπτωση (bedroom tax). Το Δημοτικό Συμβούλιο, αποφάσισε να ελέγξει τους πόρους και τα μέσα διαβίωσης των ληπτών στα ίδια τα πρότυπα καθημερινής ζωής και επιλογών: εάν πίνουν, καπνίζουν, έχουν συνάψει συμβόλαιο με εταιρεία κινητής τηλεφωνίας ή εάν έχουν εγκαταστήσει δορυφορικές κεραίες.

⁴⁵⁵ <http://paulspicker.wordpress.com/2013/08/24/edinburgh-goes-back-to-the-1930s/>. 12-09-2013

Η Γερμανία που είναι ομόσπονδο κράτος⁴⁵⁶ συγκαταλέγει την κοινωνική πρόνοια στους τομείς πολιτικής όπου τα κρατίδια και η ομοσπονδιακή κυβέρνηση μοιράζονται την νομοθετική εξουσία. Ο ρόλος των Δήμων σε κάθε κρατίδιο διαφοροποιείται ανάλογα με τις θεσμικές επιλογές που διέπουν την δική του συγκρότηση. Ως εκ τούτου δεν οριοθετούνται απόλυτα οι αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά την αντιμετώπιση καταστάσεων οικονομικής και κοινωνικής κρίσης οι δήμοι παρέχουν υπηρεσίες εξατομικευμένης στήριξης αντί της παροχής των αναγκαίων κοινωνικών υπηρεσιών⁴⁵⁷. Πρόκειται για μία μορφή υπεργολαβίας κοινωνικών υπηρεσιών (*outsourcing*), η οποία αξιοποιεί την τεχνογνωσία εξειδικευμένων φορέων της κοινωνίας των πολιτών, εξοικονομώντας τους πόρους που θα απαιτούνταν για την δημιουργία των αντίστοιχων δημοτικών δομών κοινωνικής πρόνοιας.⁴⁵⁸ Ένα παράδειγμα αξιοποίησης ιδιωτικών δομών αποτελούν τα Κέντρα Συμβουλευτικής Οφειλετών (*Schuldner-beratung*). Οι εν λόγω υπηρεσίες παρέχονται στο επίπεδο της κοινότητας σε συνεργασία με φορείς όπως μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, ενώσεις κοινωνικής πρόνοιας (*social welfare associations*), κοινωνικούς εταίρους και οργανώσεις αυτοβοήθειας (*self-help organizations*).⁴⁵⁹

Στη Γαλλία ο τοπικός δημόσιος προϋπολογισμός ελέγχεται από μία περιφερειακή δικαστική αρχή (*Chambre National des Comptes*) και σε περίπτωση που εμφανίσει αποκλίσεις μεγαλύτερες του 5% ή 10% ανάλογα με το πληθυσμιακό μέγεθος του Ο.Τ.Α. η δημοτική αρχή καλείται να δώσει εξηγήσεις. Οι βασικότερες επιχορηγήσεις είναι η επιχορήγηση λειτουργίας και εξοπλισμού.⁴⁶⁰

Η επιτυχία του μοντέλου της Σκανδιναβίας από την άλλη έκανε σαφές ότι η Κοινωνική Πολιτική μπορεί να υπάρξει παράλληλα με τον ισχυρό δημόσιο τομέα. Το ύψος και η κατανομή των επιχορηγήσεων καθορίζεται σε δημόσια συζήτηση στο εθνικό κοινοβούλιο πολύ πριν την αρχή του φορολογικού έτους. Έτσι όταν οι Ο.Τ.Α

⁴⁵⁶ Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση (*Bundesregierung*). 13 ομοσπονδιακά κρατίδια (*Bundesländer*) και 3 πόλεις-κρατίδια (*Stadstaaten*). 429 Διαμερίσματα (*Kreise*) και 11.339 Δήμους (*Gemeinde*).

⁴⁵⁷ Federal Ministry of Labour and Social Affairs (ed.), 2008c. *Sozialhilfe und Grundsicherung*, Bonn.

⁴⁵⁸ Evers, Adalbert / Sachße, Christoph (2003), *Social Care Services for Children and Older People in Germany: Distinct and Separate Histories*, in: Anttonen, Anneli/Baldock, John/Sipilä, Jorma (eds.), *The Young, the Old and the State: Social Care Systems in Five Industrial Nations*, Cheltenham/Northampton: Elgar, pp. 55-79

⁴⁵⁹ (<http://www.meine-schulden.de/schuldnerberatung>).

⁴⁶⁰ Η επιχορήγηση λειτουργίας κατανέμεται με βάση τον αριθμό των δημοσίων κτιρίων (60%), τον αριθμό των μαθητών που κατοικούν στον Ο.Τ.Α (20%) και το μήκος των δημοτικών δρόμων (20%). Το ποσοστό αυτό διπλασιάζεται σε περίπτωση που ο Ο.Τ.Α είναι ορεινός. Η κυβέρνηση έλαβε πρόσφατα δύο αποφάσεις που επηρεάζουν τις τοπικές αρχές: α) Επενδυτικά προγράμματα που υποστηρίζονται από το κράτος. β) Προεξόφληση της επιχορήγησης που χρηματοδοτείται από τον ΦΠΑ για τις τοπικές αρχές που θα αυξήσουν τις επενδύσεις τους.

διαμορφώνουν τον προϋπολογισμό τους γνωρίζουν το ποσό που τους αναλογεί. Πρακτικά τα τρέχοντα έξοδα των Ο.Τ.Α απαγορεύεται να χρηματοδοτηθούν από δανεισμό. *«Οι προγραμματικές συμβάσεις θεωρείται ότι διευκολύνουν την παρακολούθηση της υλοποίησης των πολιτικών. Η πρακτική αυτή έχει χρησιμοποιηθεί στον τομέα της υγείας και της παιδείας όπου οι Ο.Τ.Α διατηρούν το στρατηγικό σχεδιασμό και μεταβιβάζουν αρμοδιότητες υλοποίησης σε εξειδικευμένες οργανώσεις.»*⁴⁶¹ Η οικονομική κρίση στην Νορβηγία επηρέασε την Τ.Α. κυρίως λόγω των απωλειών στα συνταξιοδοτικά προγράμματα.

Η οικονομία της Ισπανίας αντιμετωπίζει παρόμοια προβλήματα με την ελληνική. Η τρέχουσα δημοσιονομική κρίση έχει επηρεάσει τους Δήμους της, ιδίως όσον αφορά την αύξηση των spreads και με την αύξηση των ανέργων, η οποία συνοδεύεται με αυξανόμενη πίεση στους δήμους για τη δημιουργία θέσεων εργασίας. *«Η οικονομική ύφεση έχει επιπτώσεις στους Δήμους όσον αφορά: α) την αύξηση των αιτήσεων κοινωνικής ενίσχυσης των οικογενειών β) τη μείωση των εσόδων του δημοτικού φόρου.»* Μεταξύ άλλων μέτρων που εγκρίθηκαν αυτή την περίοδο είναι: α) συμβουλές σε δήμους για τον εντοπισμό των προβληματικών τομέων και τη διατύπωση προτάσεων β) εθελοντικά μέτρα για τη μείωση των εσόδων μέσω της μείωσης των δημοτικών φόρων. γ) τοπικές παρεμβάσεις που εξαρτώνται από τις τοπικές ιδιομορφίες. Τέτοια μέτρα είναι η στήριξη για την αγορά των φαρμάκων για τους ηλικιωμένους, η μείωση του κόστους πόσιμο νερού για οικογένειες χαμηλού εισοδήματος, η στήριξη για την απόκτηση τροφίμων.»⁴⁶² Η Ισπανική Τ.Α. ακολουθεί μια καθαρά υποστηρικτική και ανακουφιστική πολιτική των πληγέντων από την οικονομική κρίση.

2.2.2. Επιδράσεις στις κοινωνικές υπηρεσίες: Το παράδειγμα των υπηρεσιών υγείας

Η Υγεία, ως παράγοντας που μετράει την φυσική, ψυχολογική ή ακόμα και την πνευματική κατάσταση ενός ζώντος οργανισμού, διαμορφώνεται μέσω της αλληλεπίδρασης ατόμου και περιβαλλοντικών παραγόντων.⁴⁶³ Το ζήτημα της διαχείρισης των υπηρεσιών της συνδέεται με την Κοινωνική Πολιτική και την αφορά στο βαθμό που η άσκηση της επηρεάζει ή επηρεάζεται από τη συνολική κατάσταση των ατόμων και προκαλεί για την άσκηση της πρόσθετες απαιτήσεις. Το ερώτημα αν η τοπική αυτονομία

⁴⁶¹ Ε.Κ.Δ.Δ.Α. Μελέτη αναδιάρθρωσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Κυπριακής δημοκρατίας. www.ucm.org.cy/DocumentStream.aspx?DocumentID=726.

⁴⁶² www.localit.gr.

⁴⁶³ Bauer, G., Davies, J. K. and Pelikan, J. M. (2006) The EUHPID Health Development Model for the classification of public health indicators. Health Promotion International, 21, 153–159.

στην διαχείριση των ζητημάτων που προκύπτουν για το χώρο της υγείας είναι προτιμότερη του κεντρικού ελέγχου έχει ιδιαίτερη σημασία⁴⁶⁴. Πλήθος μελετών⁴⁶⁵ υποστηρίζουν ότι ο τοπικός χώρος της παροχής υγείας χαρακτηρίζεται από κατακερματισμό⁴⁶⁶ των υπηρεσιών, άνιση παροχή, ανεπαρκή τοπική ικανότητα και μικρή⁴⁶⁷ αποτελεσματικότητά τους. Η Παγκόσμια Τράπεζα προτείνει για τις χώρες με χαμηλά εισοδήματα να ανταποκριθούν στη ζήτηση υπηρεσιών υγείας με low cost υπηρεσίες χαμηλής γραφειοκρατίας⁴⁶⁸ σε τοπικό επίπεδο. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας⁴⁶⁹ τα υπουργεία υγείας στις χώρες αυτές είναι ελάχιστα αποτελεσματικά. Συνήθως επιφορτισμένα με πολλά κάθετα προγράμματα, λειτουργούν συχνά ως εικονικά φέουδα⁴⁷⁰, εξαρτώνται δε από αβέβαιες διεθνείς χρηματοδοτήσεις. Το ζήτημα των υγιών πόλεων⁴⁷¹ είναι μια κυρίαρχη πολιτική που προσπαθεί να θεσπίσει νέες⁴⁷² αρχές ανάπτυξης της υγείας στις πόλεις. Τα παραδείγματα των ευρωπαϊκών κρατών αποδεικνύουν ότι ενιαία πολιτική υγείας με άσκηση σε τοπικό επίπεδο δεν έχουμε σε καμιά ευρωπαϊκή χώρα⁴⁷³. Παρότι ο στόχος της πολιτικής υγείας υπήρξε ο «συντονισμός των ιατρικών υπηρεσιών»⁴⁷⁴ έγινε φανερό σχεδόν ταυτόχρονα ότι η

⁴⁶⁴ World Health Organization. The World Health Report 2000. Health systems. Improving Performance. Geneva WHO 2000. Conyers D, Cassels A, Janovsky K. *Decentralization and health systems change: a framework for analysis*. Geneva, World Health Organization, 1993 (document WHO/SHS/NHP/93.2).//Janovsky K, Travis P. *Decentralization and health systems change: case study summaries*. Geneva, World Health Organization, 1998.

⁴⁶⁵ Paul Hutchinson, John Akin, Freddie Ssengooba. *The Impacts of Decentralization on Health Behaviors in Uganda*. September 2006. Carolina Population Center University of North Carolina Center for Population, Health and Nutrition U.S. Agency for International Development Washington, pp.439-450// John Akin, Paul Hutchinson and K Coleman Strumpf. *Decentralization and Government Provision of Public Goods: The Public Health Sector in Uganda* Draft March 2001. Carolina Population Center University of North Carolina Center for Population, Health and Nutrition U.S. Agency for International Development Washington

⁴⁶⁶ Domres B, Schauwecker HH, Rohrmann K, Roller G, Maier GW, Manger A. The German approach to emergency/disaster management. *Med Arch*. 2000;54:201-3.

⁴⁶⁷ K. Wyss, K; Lorenz, N. Decentralization and central and regional coordination of health services: the case of Switzerland. K. Wyss, K; Lorenz, N. Decentralization and central and regional coordination of health services: the case of Switzerland. *INT J HE PL*. 15(2), 2000, pp 103-114

⁴⁶⁸ Paul Hutchinson, John Akin, Freddie Ssengooba. *The Impacts of Decentralization on Health Behaviors in Uganda*. September 2006. Carolina Population Center University of North Carolina Center for Population, Health and Nutrition U.S. Agency for International Development Washington. pp. 239-270

⁴⁶⁹ World Health Organization 2000. The World health report 2000 : health systems : improving performance.

⁴⁷⁰ Bossert T et al. Transformation of ministries of health in the era of health reform: the case of Colombia. *Health Policy and Planning*, 1998, 13(1): 59-77.

⁴⁷¹ Eleven qualities a healthy city should strive to provide. Hancock T, Duhl L. Promoting health in the urban context. Copenhagen: FADL Publishers; 1986 (WHO Healthy Cities Papers, No. 1).

⁴⁷² *European health care reform. Analysis of current strategies*. Copenhagen, Denmark, World Health Organization, 1997 (European Series No. 72).

⁴⁷³ Jeremy Hurst and Sally Williams. Can NHS hospitals do more with less? *Research report*. January 2012. <http://www.nuffieldtrust.org.uk/pdf>.

⁴⁷⁴ Martin Gorsky. Public health in interwar England and Wales: did it fail? Published in final edited form as: *Dynamis*. 2008 ; 28: 175-198.

οικονομική πίεση τείνει να βελτιώσει την παραγωγικότητα της καθυστερημένης παροχής υπηρεσιών. Παρ' όλα αυτά οι Τοπικές Αυτοδιοικήσεις είναι δύσκολο να αποκομίσουν καθαρή εξοικονόμηση κόστους από τις νέες τεχνολογίες. Η διάχυση από τις οικονομικά αποδοτικές τεχνολογίες ποικίλλει σημαντικά μεταξύ των νοσοκομείων του Ε.Σ.Υ. αλλά και των τοπικών διοικήσεων.

Η όποια «ανάκαμψη» οφείλει να εξασφαλίσει οφέλη απόδοσης⁴⁷⁵ και η βιβλιογραφία σχετικά με τους παράγοντες⁴⁷⁶ της παραγωγικής αποδοτικότητας στα νοσοκομεία υποστηρίζει ότι αυτοί είναι: *το εξωτερικό περιβάλλον, η διαχείριση και η υιοθέτηση της τεχνολογίας και οι αλλαγές στις διαδικασίες του νοσοκομείου*. Υποστηρίζεται⁴⁷⁷ ακόμη ότι υπάρχει μόνο μια μικρή εικόνα για την αναπτυξιακή πολιτική σε ένα ευρύτερο πλαίσιο. Αυτό εμποδίζει την ανάπτυξη ολοκληρωμένων πολιτικών. Επισημαίνουμε ότι από έρευνα που διεξήχθη σε 3 δήμους της Ολλανδίας (η οποία απαιτεί από τους δήμους να αναπτύξουν πολιτική για την υγεία) προκύπτουν «μια σειρά εμποδίων που παρακωλύουν την ολοκληρωμένη ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο: 1)η σημασία που δίδεται στην τοπική πολιτική για την υγεία, 2)η ιατρική προσέγγιση στην υγεία, 3)η οργανωτική ιδιοτέλεια για τη δημόσια υγεία και 4)η απουσία πολιτικής για την επιχειρηματική δραστηριότητα.»⁴⁷⁸ Σχεδόν μια δεκαετία μετά από την πρώτη εφαρμογή του σχετικού νόμου μόνο 17% των ολλανδικών δήμων έχει στην πραγματικότητα τέτοιες πολιτικές.

Σε άλλες χώρες προκύπτουν ζητήματα διαχείρισης της υγείας από τις οποίες η Ελλάδα θα μπορούσε να διδαχθεί πολλά ως εμπειρικά παραδείγματα. Στην Ελβετία λειτουργούν κέντρα αποστολής Dispatch centres (DCS)⁴⁷⁹ τα οποία θεωρούνται ουσιώδη αλλά ακριβά συστατικά των αναπτυγμένων συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης. Ο αριθμός τους συνδέεται με αποκεντρωμένα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης. Σήμερα η σύγχρονη τεχνολογία (Global Positioning System) καταργεί την ανάγκη για εγγύτητα μεταξύ DCS και του πληθυσμού. Αυτό είναι θεωρητικά και τεχνικά εφικτό να

⁴⁷⁵Το Γραφείο Εθνικών Στατιστικών της Αγγλίας υποδεικνύει ότι η παραγωγικότητα της υγειονομικής περίθαλψης του Ηνωμένου Βασιλείου μειώθηκε κατά 3,3 τοις εκατό από το 1995 έως και το 2008, μια μέση ετήσια μείωση κατά 0,3 τοις εκατό. Penaloza M, Hardie M, Wild R and Mills K (2010) *Public Service Output, Inputs and Productivity: Healthcare*. London: Office for National Statistics.

⁴⁷⁶ Hurst Jeremy and Sally Williams. (2012).

⁴⁷⁷ Hoeijmakers M. De Leeuw E. Kenis P. and N. K. De Vries. Local health policy development processes in the Netherlands: an expanded toolbox for health promotion. Health Promotion International Advance Access published April 25, 2007 Published by Oxford University Press.

⁴⁷⁸ GGD-NL and VNG (2003) Versterking gemeentelijk gezondheidsbeleid: Van intenties naar inhoud [reinforcement of municipal health policy], GGD Nederland [Association of Dutch Public Health Services], VNG [Association of Dutch Municipalities], Utrecht, Den Haag.

⁴⁷⁹ Fabrice Dami, Vincent Fuchs and Oliver Hugli, Dispatch centres: what is the right population catchment size? Dami et al. Scandinavian Journal of Trauma, Resuscitation and Emergency Medicine. 2015; 23: 32. Published online 2015 Apr 9.

εξυπηρετήσει μια περιοχή από οπουδήποτε στον κόσμο. Η Ελβετία είναι μια χώρα που εφαρμόζει αυτό το σύστημα με επιτυχία⁴⁸⁰. Στην Αμερική (χαρακτηριστική η περίπτωση της πολιτείας του Τενεσσί) λειτουργεί το «Δίκτυο Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Practitioner» (BPN PCP)⁴⁸¹ που διαχειρίζεται τη βασική υγειονομική περίθαλψη, συντονίζοντας το σύνολο της υγειονομικής περίθαλψης κυρίως για παιδιά παρέχοντας «ιατρική στο σπίτι».⁴⁸²

Η κυρίαρχη τάση στο διεθνές πεδίο προωθεί εξορθολογισμό των υπηρεσιών υγείας σε τοπικό επίπεδο στη βάση 4 χαρακτηριστικών⁴⁸³: πρόσβαση// ποιότητα// κόστος// ικανοποίηση των παρόχων υπηρεσιών και των ασθενών. Εξορθολογισμός όμως δεν σημαίνει παροχή με δελτίο αλλά βελτίωση της διαχείρισης των ανθρώπινων πόρων. Αποκέντρωση επίσης δεν σημαίνει έλλειψη λογοδοσίας⁴⁸⁴ στη διαχείριση των πόρων. Πλήθος απόψεων συνηγορούν ότι η κυβέρνηση πρέπει να διασφαλίσει ότι η επιστασία της θα διαπερνά όλα τα επίπεδα του συστήματος υγείας προκειμένου να μεγιστοποιηθεί η επίτευξη των στόχων,⁴⁸⁵ παρότι η τοπική πολιτική υγείας δεν φαίνεται να είναι ζωτικής σημασίας για την υπάρχουσα οργάνωση των ευρωπαϊκών δήμων.

2.2.3. Η προσαρμογή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, ως διαχειριστής της Κοινωνικής Πολιτικής

«Βασικός στόχος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι να αντιπροσωπεύει τους πολίτες»⁴⁸⁶ σε μια περίοδο⁴⁸⁷ που διακρίνεται για την πολυπλοκότητά⁴⁸⁸ της και τη ρευστότητα των δομών της. Δυο βασικές αρχές⁴⁸⁹ των εφαρμογών της ποιότητας στο δημόσιο τομέα εξασφαλίζουν ότι ο πολίτης δεν είναι μόνο υποκείμενο συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων έναντι του κράτους αλλά και η εξυπηρέτησή του είναι αυτή που

⁴⁸⁰ Fabrice Dami. (2015) 23:32

⁴⁸¹ <http://www.in.gov/dcs/2372.htm>.

⁴⁸² State of Tennessee Department of Children's Services. Tennessee Department of Children's Services Child and Family Service Plan 2015-2019. Coordination of Health Care Oversight and Coordination Plan

⁴⁸³ WHO/HSS/EHT/DIM/10.16 Report First Meeting of the WHO Technical Advisory Group on Health Technology WHO Headquarters Geneva, Switzerland 21-23, April 2009

⁴⁸⁴ Walt G et al. Health sector development: from aid coordination to resource management. *Health Policy and Planning*, 1999, 14(3): 207–218.

⁴⁸⁵ Ως διαχείριση ορίστηκε «η λειτουργία για την ευημερία του πληθυσμού και η εμπιστοσύνη για τη νομιμότητα με την οποία ασκεί τα καθήκοντά της.» Saltman RB, Ferroussier-Davis O. On the concept of stewardship in health policy. *Bulletin of the World Health Organization*, 2000, 78(6) (in press).

⁴⁸⁶ Ευρωπαϊκή Χάρτα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

<http://www.moi.gov.cy/moi/moi.nsf/All/841A51EE209B21BCC2257AB8003895A8?OpenDocument>

⁴⁸⁷ Χλέπας Ν.(επιμ). Προοπτικές της τοπικής δημοκρατίας. Ένας ελληνο-γερμανικός διάλογος για την τοπική αυτοδιοίκηση. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1998.

⁴⁸⁸ Μάρδας Γ. Οργανωτική και οικονομική του συστήματος κοινωνικής διοίκησης. Εκδόσεις Το οικονομικό. Αθήνα 1993.σ.139

⁴⁸⁹ Μακρυδημήτρης Αντ. (1999). Διοίκηση και κοινωνία. Η δημόσια διοίκηση στην Ελλάδα. Εκδόσεις Θεμέλιο.

υπαγορεύει την έκταση και την ποιότητα των εσωτερικών αλλαγών των δημοσίων υπηρεσιών. Μία ενδεδειγμένη λύση για να εφαρμοστούν μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση, η οποία να έχει το πλεονέκτημα σε όλες τις περιπτώσεις δεν υπάρχει. Στην πράξη το επικαλούμενο τεκμήριο αρμοδιότητας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης δεν εξασφαλίζει την ευρύτητα των λειτουργιών της: 1) λόγω του πλήθους και των αλληλοαναιρούμενων νόμων, 2) λόγω της σύγχυσης που επικρατεί στην επιτελική εξουσία για τον ακριβή προσδιορισμό των εξουσιών που επιθυμεί να μεταβιβάσει και 3) λόγω της παραδοσιακής συγκεντρωτικής κουλτούρας.

Μετά το 2008 με την έναρξη της δημοσιονομικής κρίσης στην Ελλάδα, η Τοπική Αυτοδιοίκηση κατηγορήθηκε⁴⁹⁰ για τη μετατροπή της σε μοχλό εφαρμογής των περιοριστικών πολιτικών στις τοπικές κοινωνίες. Οι περικοπές δαπανών, υπηρεσιών και προσωπικού άλλαξαν σημαντικά τις ικανότητες των τοπικών αυτοδιοικήσεων. Η «ανάγκη ωστόσο διαφύλαξης της σχέσης με τον πολίτη που αναφέρεται στο βασικό περιεχόμενο»⁴⁹¹ της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αφορά στην άσκηση δυο εξουσιών, της τοπικής και της παραχωρούμενης από το κράτος. Δεν αποτελεί εντούτοις μόνο διοικητική μονάδα, αλλά έναν ζωντανό οργανισμό⁴⁹². Με την έννοια αυτή ο χώρος⁴⁹³ της δεν είναι κάτι ουδέτερο. Τα σύνορα που τον ορίζουν αφορούν στα εντός και εκτός της χωρικής του μήτρας⁴⁹⁴ και περιγράφουν τον τρόπο που επιχειρεί κάθε κράτος να διαμορφώσει μια ομογενοποιημένη κοινωνία.⁴⁹⁵

Παρόλο λοιπόν που η αποδοτικότητα και η αποτελεσματικότητα συνεχίζουν να αποτελούν κύρια ζητούμενα του κράτους, οι προκλήσεις⁴⁹⁶ οι οποίες ζητούν απάντηση αναφέρονται στις θετικές οικονομικές ευκαιρίες στην παγκοσμιοποιημένη και τοπικοποιημένη⁴⁹⁷ κοινωνία. Οι κυβερνήσεις πρέπει να απαντούν έγκαιρα στις «δημογραφικές αλλαγές που αυξάνουν τη ζήτηση των κοινωνικών υπηρεσιών, με υψηλότερης ποιότητας υπηρεσίες. Η άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής με τη χρήση

⁴⁹⁰ <http://www.pedkm.gr/C77FCE95.el.aspx>.

⁴⁹¹ Vitta C. *Diritto ministrativo*. 5^η έκδοση 1962.

⁴⁹² Θεοδώρου Θ. *Θέματα της Τοπικής αυτοδιοίκησης*. Εκδόσεις Αφων Τολίδη. Αθήνα 1982.

⁴⁹³ Τράντας Ν. 2004.

⁴⁹⁴ Πουланτζάς, Ν.Α., *Οι Κοινωνικές Τάξεις στον Σύγχρονο Καπιταλισμό*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1982

⁴⁹⁵ Lefebvre H. (1974), *La production de l' espace*, Paris: Anthropos. Εδώ από το Τράντας Ν. Η τοπική διάσταση της κοινωνικής πολιτικής: Ευρωπαϊκή Ένωση-Ελλάδα. ΙΣΤΑΜΕ Αθήνα 2004.σ.17

⁴⁹⁶ Tony Bovaird and Dr. Elke Löffler Salvador Parrado Díez, *Issues in local governance in Europe. Preliminary Version. First Meeting of the Study Group on Local Governance Vaasa (Finland)*, 5-8 September 2001 Bovaird, Tony, Löffler, Elke and Salvador, Parrado-Díez (2001), "Activating Civil Society in Germany, Spain and the United Kingdom: The Silent Revolution in Local Governance", Paper to the Annual Conference of the International Institute of Administrative Sciences, Athens, July 2001 (unpublished).

⁴⁹⁷ Localization: Ενώ έχουμε οικονομία παγκοσμιοποιημένη, τα προβλήματα λύνονται σε τοπικό επίπεδο. Page, E. (1991) *Localism and Centralism in Europe*, Oxford University Press, New York.

τεχνολογιών σε τοπικό επίπεδο, οδηγεί μάλλον στον μετασχηματισμό των δομών και των δυνατοτήτων του τοπικού κράτους».⁴⁹⁸ Από την οπτική του αποδέκτη και χρήστη των υπηρεσιών αυτών οι πρακτικές γίνονται αναπόσπαστο κομμάτι της προσφερόμενης υπηρεσίας που αφενός δεν μπορούν να διαχωριστούν από την αξιακή έμπνευση της όποιας πολιτικής πίσω από αυτές και αφετέρου μετατρέπονται⁴⁹⁹ σε πρακτική του φορέα/θεσμού.

Τα τελευταία χρόνια οι διαδικασίες αποκέντρωσης αρμοδιοτήτων και πόρων από το κεντρικό κράτος σε χαμηλότερα επίπεδα διοίκησης,⁵⁰⁰ στην Ελλάδα ως νόμοι «Καποδίστριας» και «Καλλικράτης», «αποτελούν λειτουργική αναβάθμιση»⁵⁰¹ μέσα στον γενικότερο επαναπροσδιορισμό της κατανομής εξουσιών.⁵⁰² «Η Τ.Α. όμως πρέπει να στηρίζει οικονομικά τις τοπικές επιλογές»⁵⁰³ αλλιώς αναπαράγει εστίες στρεβλώσεων.⁵⁰⁴ Η οριοθέτηση των προνοιακών πολιτικών αποτελεί μία *de facto* δυσχερή επιχειρησιακή διαδικασία, καθώς η έννοια της “κοινωνικής πρόνοιας” δεν έχει ένα ενιαίο κοινωνικό-πολιτικό υπόβαθρο.⁵⁰⁵ Οι αλληπάλληλες μεταρρυθμίσεις που έχει υποστεί η Τ.Α μέχρι σήμερα συντάσσουν το νέο ρόλο της σε ένα πεδίο ‘συναίνεσης’ στα πλαίσια της Ε.Ε.⁵⁰⁶ και των αρχών του Νέου Δημόσιου Management⁵⁰⁷. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση

⁴⁹⁸ ΙΤΑ: (τελική έκθεση) Κοινωνική πολιτική και τοπική αυτοδιοίκηση. Αθήνα 2006.

⁴⁹⁹ Lipsky M. (1980), *Street level bureaucracy*, Sage London.

⁵⁰⁰ Γετίμης Π. «Νέες μορφές αστικής διακυβέρνησης». Η Ελλάδα μπροστά στην Τρίτη χιλιετία-χώρος-Οικονομία-Κοινωνία, τα τελευταία 40 χρόνια. Πάντειο Παν/μιο. Αθήνα 2001. Σελ.349-353

⁵⁰¹ Γετίμης, Π. & Χλέπας, Ν. (2005). *Αρμοδιότητες και συγκρότηση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα: Προοπτικές αναβάθμισης*, Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος & Ανθρώπινου Δυναμικού. Πάντειο Πανεπιστήμιο.

⁵⁰² Σύμφωνα με τον Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (Ν. 3463/2006), η Κοινωνική Προστασία και Αλληλεγγύη συμπεριλαμβάνεται ρητά στην κατηγορία των «τοπικών υποθέσεων», τις οποίες «οι δημοτικές και κοινοτικές αρχές διευθύνουν και ρυθμίζουν [...], σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας και της εγγύτητας με στόχο την προστασία, την ανάπτυξη και την συνεχή βελτίωση των συμφερόντων και της ποιότητας ζωής της τοπικής κοινωνίας» (άρθρο 75). Πρόκειται λοιπόν για έναν τομέα πολιτικής για τον οποίο κατοχυρώνεται θεσμικά τεκμήριο αρμοδιότητας υπέρ των ΟΤΑ α' βαθμού.

⁵⁰³ ΙΤΑ (2008). *Η πρόκληση μιας νέας Μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης*. από: http://www.kedke.gr/uploads2009/melethITA_proklisimetarhythmis.doc. 10 Ιουνίου 2014

⁵⁰⁴ Βλ. ενδεικτικά Η. Κικίλιας, “Η Αποτελεσματικότητα της Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα: Οι Επιπτώσεις των Κοινωνικών Επιδομάτων στην Καταπολέμηση της Φτώχειας”, σ. 177186, σε Κετσεζοπούλου Μ., Κικίλιας Η., Μουρίκη Α., Παπαπέτρου Γ., Τζωρτζοπούλου Μ. και Φρονίμου Ε., *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2005-2006*, 2007 και Μ. Ματσαγγάνης, *Η κοινωνική πολιτική σε δύσκολους καιρούς*, 2011

⁵⁰⁵ Αμίτση Γ. «Η ανάπτυξη ενός νέου θεσμικού υποδείγματος κοινωνικής αλληλεγγύης ως μηχανισμός ενδυνάμωσης του Κοινωνικού Κράτους στην περίοδο της ύφεσης.» σελ.7. <http://constitutionalism.gr/ast/cov/Am/Amitsis.pdf>. 11/2/2013.

⁵⁰⁶ Σχέδιο Δράσης για την αναπηρία 2004-2010. ΕΕΚ, 2005γ:9

⁵⁰⁷ Οι αρχές του Νέου Δημόσιου Mmanagement ορίζονται ως: αποδοτικότητα, αποτελεσματικότητα, οικονομικότητα. Βλ. P. Drucker, «Management: Tasks, Responsibilities, Practices», εκδ. Harper and Row, New York 1974, σ. 442 στο Μ. Δεκλερής (εισ.-επιμ.), «Διοίκηση Συστημάτων», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1989.

διαμορφώνεται⁵⁰⁸ ως φορέας μέσα από την αναζήτηση αποκεντρωμένων λύσεων στην λειτουργία της δημόσιας διοίκησης⁵⁰⁹ όπου αναδεικνύεται ως κεντρικός ο ρόλος της με στόχο την αποτελεσματικότερη κάλυψη⁵¹⁰ των αναγκών των τοπικών κοινωνιών, μακριά από τις δυσλειτουργίες του κράτους. Η Τ.Α. έχει πληθωρική δράση⁵¹¹ στον τομέα της Κοινωνικής Πολιτικής. Ο απολογισμός των δράσεων της είναι θετικός, γιατί οι δήμοι δημιούργησαν νέες δομές κατά τη διάρκεια και εν μέσω της δημοσιονομικής κρίσης⁵¹². Οι αρμοδιότητες της στην πρόνοια⁵¹³ συνθέτουν ένα πλέγμα που βασίζεται σε αποσπασματικές και διάσπαρτες νομοθετικές ρυθμίσεις με κυριότερες τις σχετικές διατάξεις του Ν. 2646/1998 για το Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Φροντίδας⁵¹⁴ και του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, όπως αυτός τροποποιήθηκε και ισχύει μετά το Ν. 3852/2010. Οι Δήμοι αναλαμβάνουν τις αρμοδιότητες των καταργημένων νομαρχιών σχετικά με επιδοματική πολιτική, την Κοινωνική Πολιτική και δημόσια υγεία μέσω μιας ενιαίας κοινωνικής υπηρεσίας και μιας αντίστοιχης κοινωφελούς επιχείρησης.⁵¹⁵

⁵⁰⁸ Στον Κ.Δ.Κ. Αρ.75 με τίτλο «Αρμοδιότητες» αναγνωρίζεται στην Τ.Α. το ανεπιφύλακτο όχι μόνο δικαίωμά της αλλά και η υποχρέωση να διαμορφώσει τους όρους για μια μακροπρόθεσμη Κοινωνική Πολιτική με προοπτικές ανάπτυξης. Ο Κώδικας θέτει τα εξής θέματα: Καλλιέργεια της αλληλεγγύης και της κοινωνικής συνοχής, κοινωνική ένταξη με έμφαση στην ετερότητα, δυνατότητα σύμπραξης, σε θέματα Κοινωνικής Πολιτικής, μεταξύ φορέων της Τ.Α. Στην πραγματικότητα μια σειρά δημόσιων πολιτικών όπως οι πολιτικές απασχόλησης, η εκπαιδευτική πολιτική, η κοινωνική ενσωμάτωση κ.α. εντάσσονται σε έναν νέο τύπο Κοινωνικής Πολιτικής, που εκδηλώνεται στα χωρικά και λειτουργικά πλαίσια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, άλλοτε με ευρύτητα και δυναμική κι άλλοτε με αποσπασματικότητα και προβληματική κάλυψη των ομάδων στόχου.

⁵⁰⁹ Η σημαντικότερη συστηματοποίηση έγινε στην ονομαζόμενη Διοίκηση ολικής ποιότητας. Βλέπε σχετικά: Smith G.F. "Quality problem solving". ASQC. Quality Press, Milwaukee/Wisconsin 1998.p.4

⁵¹⁰ Η εξάλειψη των διακρίσεων και των εμποδίων καθώς κι η οριζόντια ενσωμάτωση στην ηλεκτρονική προσβασιμότητα, αποκτούν μια δυναμική σε δυο βασικές ενότητες: το δικαίωμα στην ανεξάρτητη διαβίωση και τη συμμετοχή στην κοινωνία.

⁵¹¹ Οι Ο.Τ.Α. στο πλαίσιο αυτό, έχουν αναπτύξει δράσεις κοινωνικού χαρακτήρα, όπως: λειτουργία Κοινωνικών Παντοπωλείων, Φαρμακείων, Προγράμματα αστέγων, δημιουργία Συμβουλευτικών Κέντρων για στήριξη ευπαθών ομάδων (γυναίκες – θύματα βίας), Ιατρό-κοινωνικά κέντρα τσιγγάνων, ανάπτυξη δικτύου εθελοντισμού (Δημοτικές Τράπεζες αίματος).

⁵¹² Μωυσίδης Α. Ντάφλου Α. 'Δήμοι και άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής σε περιβάλλον οικονομικής κρίσης'. Ομιλία στο 5ο Διεθνές Συνέδριο. Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής (ΕΕΚΠ) στις 8-10 Μαΐου 2014 (Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα), με θέμα «Κοινωνική Πολιτική της εποχής της κρίσης: Στο σταυροδρόμι των επιλογών».

⁵¹³ Σύμφωνα με τον Ν. 2646/1998 «οι οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης α' βαθμού, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους αναπτύσσουν και εφαρμόζουν ιδίως προγράμματα πρωτοβάθμιας κοινωνικής φροντίδας» (άρθρο 4 παρ. 4). Στο άρθρο 3, δίδεται και ο ορισμός της πρωτοβάθμιας κοινωνικής φροντίδας βάσει του αντικειμένου και του σκοπού της. Έτσι «η πρωτοβάθμια κοινωνική φροντίδα έχει ως αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών ανοικτής φροντίδας και αποσκοπεί στην πρόληψη των αναγκών και στον έγκαιρο εντοπισμό προβλημάτων κοινωνικοοικονομικού αποκλεισμού».

⁵¹⁴ www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42.../A-ANAFRO-EIS.pdf

⁵¹⁵ Από τους κοινωνικούς θεσμούς που προβλέπει ο νέος Κώδικας περιλαμβάνονται για πρώτη φορά στις διατάξεις του: α)Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης και Παραβατικότητας (αρθρ. 84Δ.Κ.Κ). Πρόκειται για συμβούλια, μέσω των οποίων αναγνωρίζεται στον πολίτη το δικαίωμα πρωτοβουλίας σε θέματα γενικού συμφέροντος που αναβαθμίζουν την ποιότητα ζωής του. β)Δημοτικά και Κοινοτικά Γραφεία Ενημέρωσης Ετήσιο τακτικό συνέδριο 2010. Συμπεράσματα θεματικού κύκλου. «Κοινωνική Πολιτική και Απασχόληση». www.kedke.gr/wp.../symperasmata_koinonikhpolitikh_ethsio2010.doc.

Όπως προκύπτει η Τοπική Αυτοδιοίκηση αναλαμβάνει πλήθος και εύρος αρμοδιοτήτων. Ακριβώς γι' αυτό η ενεργοποίηση των δομών της οφείλει να απαντήσει με καινοτομικές δραστηριότητες στην αστική και πολιτική ευθύνη του ρόλου της. Η Τ.Α. διαθέτει χαρακτηριστικά σημεία μιας ικανοποιητικής λειτουργίας. Μια ασφαλής στρατηγική εκ μέρους τους θα αφορούσε τόσο στην υποστήριξη των εξατομικευμένων κοινωνικών υπηρεσιών όσο και στη συνολική εκτίμηση των αναγκών του συνόλου. Η κοινωνική υπηρεσία πρέπει να έχει λειτουργική συνέπεια αλλά και την δυνατότητα να λειτουργεί εν είδη *“task force”* αξιοποιώντας τα στοιχεία προηγούμενων ενεργειών σχετικών με την ανάπτυξη συνεργειών.

Γνωρίζουμε από τη διεθνή βιβλιογραφία⁵¹⁶ ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες ορίζουν ένα σύνολο υπηρεσιών που έχουν κοινωνικό όφελος και εκτείνονται από την κοινωνική πρόνοια μέχρι και την αποκομιδή των σκουπιδιών, *«αυτό που σε πρακτικό επίπεδο αντιλαμβάνεται ο πολίτης»*⁵¹⁷. Το σύνολο των προνοιακών υπηρεσιών έχει νομική υπόσταση⁵¹⁸, εντάσσονται στα επιχειρησιακά σχέδια των Δήμων και ικανοποιούν⁵¹⁹ την ανάγκη να βρεθούν λύσεις στα προβλήματα της καθημερινότητας με οικονομικά πιο συμφέρουσες⁵²⁰ λύσεις. *«Ο σχεδιασμός των πολιτικών πρόνοιας αποτελεί αρμοδιότητα της κεντρικής διοίκησης, με βάση τις αρχές της επικουρικότητας και την αρχή της εξατομίκευσης. Εκτός όμως από τις γενικές αρχές προωθούνται από την Ε.Ε. προνοιακές πολιτικές που στηρίζονται σε δύο νέες αρχές: την αρχή της συνέργειας μεταξύ των πολιτικών φροντίδας και απασχόλησης και την αρχή της ενεργοποίησης των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων.»*⁵²¹ Αφορούν με την έννοια αυτή δράσεις ενίσχυσης των ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα αποκλεισμού. Ειδικότερα δε σε ό,τι αφορά την ισότητα

⁵¹⁶ Pillinger, J., European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *Quality in social public services*, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2001.

⁵¹⁷ Σύμφωνα με το ευρωπαϊκό σύστημα στατιστικών κοινωνικής προστασίας (ESSPROS) ο όρος **«Κοινωνική Πολιτική»** αναφέρεται στο σύνολο των παροχών σε χρήμα ή σε είδος που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση ενός καθορισμένου συνόλου κινδύνων και αναγκών.

⁵¹⁸ Σταθόπουλος, Πέτρος Α. *Κοινωνική πρόνοια : Ιστορική εξέλιξη, νέες κατευθύνσεις*. Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση, 2005. σελ.226

⁵¹⁹ Σχετικά με το δείκτη ικανοποίησης τα αποτελέσματα έρευνας ανέδειξαν ότι στις περισσότερες χώρες, τα χαμηλότερα επίπεδα ικανοποίησης παρατηρούνται στις κοινωνικές υπηρεσίες και στις υπηρεσίες απασχόλησης / τοπικής ανάπτυξης. *«Διάχυση αποτελεσμάτων και ενεργειών του ευρωπαϊκού δικτύου επιχειρησιακών προγραμμάτων για τη διοικητική μεταρρύθμιση.» Πακέτο εργασιών. Συνολική αποτίμηση του έργου. Τελική έκθεση. Σελ.17. www.epdm.gr/Uploads/Files/Dimosiotita/FINAL_REPORT_GR.doc*

⁵²⁰ Τα συμπεράσματα του Συνεδρίου της ΚΕΔΕ στην Κομοτηνή, 28 Ιανουάριος 2012 .

<http://otanews.gr/index.php/kedke/3511-ta-symperasmata-toy-synedrioy-tis-kede-stin-komotini.html>. 2/3/2013.

⁵²¹ Για μια συγκριτική επισκόπηση των πλέον αντιπροσωπευτικών σχετικών εθνικών στρατηγικών βλ. N. Gilbert / R. Van Voorhis (eds.), *Activating the unemployed – A comparative analysis of work-oriented policies*, 2001 και R. Van Berkel / I. Hornemman (eds.), *Active Social Policies in the EU – Inclusion through Participation?*, 2002.

των ευκαιριών αυτή αποτελεί τον «κύριο στόχο της μακροπρόθεσμης στρατηγικής της Ε.Ε.». ⁵²²

Η συνάρθρωση όλων αυτών των παραμέτρων σε μια ικανοποιητική τάξη μεγέθους ποιότητας, ταχύτητας και απλούστευσης λήψης της υπηρεσίας εμπλέκει την Ηλεκτρονική διακυβέρνηση σε αυτό το πλέγμα της κοινωνικής αρμοδιότητας, στην οποία οφείλει να μετακινήσει τα όρια της παροχής και της λήψης των υπηρεσιών προς όφελος των πολιτών. Η επέκταση των φορέων και των ωφελομένων των ενεργειών αυτών είναι σύμφωνη με την άποψη που θέλει την πολυπλοκότητα των προβλημάτων ⁵²³ και την αλλαγή στις πολιτικές ⁵²⁴ να επαληθεύεται και πρακτικά. Η συζήτηση για την αυξημένη παρέμβαση των φορέων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης συναντάται με την εγκατάλειψη της «ολιστικής αντίληψης περί κοινωνικού αποκλεισμού υπέρ μιας εξατομικευμένης προσέγγισης. Η τοπική κοινωνία μπορεί να καταγράψει άμεσα τις τοπικές ανάγκες και να προσαρμόζει τα προγράμματα στις τοπικές ιδιομορφίες, συμβάλλοντας στην εμπέδωση της ενδυνάμωσης και της κοινωνικής αλληλεγγύης.» ⁵²⁵

Με την έννοια αυτή η αποκέντρωση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της τάσης προς μια "αναθέτουσα κουλτούρα" στην οποία η κρατική χρηματοδότηση αντικαταστάθηκε από συμβάσεις για την παροχή υπηρεσιών. Έτσι τα όρια μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα έχουν αρχίσει να θολώνουν παραδοσιακές διακρίσεις μεταξύ των διαφόρων τομέων της οικονομίας. ⁵²⁶ Δεύτερον η ανάδυση εναλλακτικών επιχειρήσεων με κοινωνικό προσανατολισμό έχει οδηγήσει σε μορφές οργάνωσης που γεφυρώνουν τα όρια μεταξύ των διαφόρων τομέων. ⁵²⁷ Εξάλλου «η στρατηγική για

⁵²²European Council (2000): Presidency Conclusions –Lisbon European Council 23 and 24 March 2000,DOC/00/8. http://consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm. [22 March 2012].

⁵²³ A. Webb and G. Winstow. « *Social Work, Social Care and Social Planning*», Longman, 1987. Βλέπε επίσης στο: A Webb and G Wistow, «*Whither State Welfare? Policy Implementation in the Personal Social Services*», Royal Institute of Public Administration, 1982.

⁵²⁴ Papadopoulos, T (2000). *Integrated approaches to active welfare and employment policies: Greece, Dublin*: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Research Report: ef03111. <http://www.academia.edu/>

⁵²⁵ Το Σχέδιο Δράσης Για Την Ανάπτυξη Του Τομέα Της Κοινωνικής Πρόνοιας Την Δ΄ Προγραμματική Περίοδο 2007– 2013 Το Εθνικό Πρόγραμμα «Κοινωνική Συνοχή Και Αλληλεγγύη». Ειδική υπηρεσία διαχείρισης Ε.Π. «ΥΓΕΙΑ – ΠΡΟΝΟΙΑ» 2000-2006.

⁵²⁶ Bull, M. (2006), *Balance: Unlocking Performance in Social Enterprise*, Manchester: Centre for Enterprise, Manchester Metropolitan University. Bull, M. (2007), "Balance: The Development of a Social Enterprise Business Performance Analysis Tool", *Social Enterprise Journal*, 3:49-66.

⁵²⁷Seanor, P., Bull, M. & Ridley-Duff, R. J. (2007) "Contradiction in Social Enterprise", paper to the Institute for Small Business and Entrepreneurship Conference, Glasgow, 7th-9th 2007.

ισορροπία ανάμεσα στις κοινωνικές δαπάνες και την οικονομική αποτελεσματικότητα είναι στην τρέχουσα αναθεώρηση του περιεχομένου των κοινωνικών πολιτικών.»⁵²⁸

Στον νόμο Ν. 1416/84 (ΦΕΚ Α' 18)⁵²⁹ έγινε λόγος για την ενδυνάμωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Το ενδυναμωμένο περιβάλλον⁵³⁰ σκοπό έχει να περιγράψει την ικανότητα ενός οργανισμού να ανταποκρίνεται στη φύση της λειτουργίας του.⁵³¹ Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Αυτονομίας⁵³² θεσμοθέτησε την νομική προστασία της τοπικής αυτονομίας, ενδυναμώνοντας την Τ.Α. Ακολούθησαν προσπάθειες⁵³³ με στόχο την διεύρυνση του κοινωνικού ρόλου των Ο.Τ.Α.⁵³⁴ «και την τοπική αυτονομία.»⁵³⁵ Πρακτικά η θεωρητική αυτή για την Τ.Α. μεταφράζεται σε μια σειρά παραδοχές: Για την εφαρμογή της ενδυνάμωσης στις δομές της Τ.Α. απαιτείται η θεσμική και η λειτουργική της ενδυνάμωση, τόσο δηλαδή του θεσμού όσο και των προσώπων που την στελεχώνουν. Η λειτουργία της θα πρέπει να είναι ενταγμένη σε μια βάσιμη προσδοκία χρήσης που σημαίνει συστηματική καταγραφή των αναγκών, των δυνατοτήτων, αλλά και των αδυναμιών της τοπικής κοινωνίας, προκειμένου να εξασφαλιστεί η χρηστική αξία της υπηρεσίας. Η ενσωμάτωση των αρμοδιοτήτων Κοινωνικής Πολιτικής στη συγκρότηση της λειτουργίας των δήμων δεν είναι μονάχα μια διαδικασία υπό την έννοια αυτή. Συνιστά ανάθεση αρμοδιοτήτων. Η επίτευξη εδαφικής και λειτουργικής συνοχής στα πλαίσια των δήμων είναι ζήτημα πολιτικής τοποθέτησης κι ικανότητας των δομών να επιτύχουν αποτελέσματα κάποια από τα οποία είναι μετρήσιμα και κάποια άλλα όχι.⁵³⁶

⁵²⁸ Ridley-Duff, R. J. and Bull, M. (2011) *Understanding Social Enterprise: Theory and Practice*, London: Sage Publication, p. 21

⁵²⁹ Τροποποίηση και συμπλήρωση διατάξεων της δημοτικής και κοινοτικής νομοθεσίας για την ενίσχυση της Αποκέντρωσης και την ενδυνάμωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
<https://diavgeia.gov.gr/doc/4AΘΞOP1Y-ΨI>.

⁵³⁰ «Ενδυναμωμένο περιβάλλον θεωρείται αυτό το οποίο παρέχει ελεύθερη πρόσβαση στις δομές του, σε όλους τους δρώντες.» Kanter R.M. (1979) Power failure in management circuits, *Harvard Business Review*, Vol.57, No.4, pp.65-75.

⁵³¹ «Η επίτευξη της υπεροχής στην εργασία είναι ένας βασικός στόχος κι απαιτεί κατά την ίδια αναλογία κι επαγγελματίες με αυξημένα επίπεδα ενδυνάμωσης, έτσι ώστε να είναι αποτελεσματικοί στους ρόλους τους» Stewart R. The impact of long term care nurse empowerment and facility ownership on nurses' intent to stay. Submitted in partial fulfillment of the requirements for the doctor of the nursing science degree in the school of nursing. Indiana University February 2004. <http://202.28.199.34/multim/3115011.pdf>.

⁵³² <https://diavgeia.gov.gr/doc/6Δ1IΩP8-BNB>.

⁵³³ Μπεςίλα-Βήκα (2001). Ένας σύγχρονος διοικητικός θεσμός. Εκδόσεις Σάκκουλα.

⁵³⁴ Χλέπας Ν. Κ. (2001). Αποκέντρωση, αυτοδιοίκηση και ευρωπαϊκή ενοποίηση. ΕΔΔΔ. τ.χ. 2

⁵³⁵ Φαναριώτης Π. (1999). Δημόσια διοίκηση αποκέντρωση και αυτοδιοίκηση μπροστά στις προκλήσεις του 21^{ου} αι. Εκδόσεις Σταμούλη. Θεωρούμε ότι η ακόλουθη άποψη του συγγραφέα είναι πιο κατάλληλη για το πνεύμα της σύγχρονης Τ.Α. «το γεγονός ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση απολαμβάνει ενός βαθμού αυτονομίας στη διοίκηση των υποθέσεων αυτών, δεν υποδηλώνει και την ύπαρξη ενός διαφορετικού θεσμού στη διοίκηση τους»

⁵³⁶ Η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι καταρχήν πολιτική και δευτερευόντως οικονομική οντότητα, γι' αυτό και απαιτείται η αξιοποίηση των οικονομικών κλίμακας στο πεδίο της. CDLR (2001) Committee on Local and Regional Democracy-Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για την τοπική και περιφερειακή δημοκρατία.

2.2.4. Προβληματισμοί για τις προσαρμογές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η οργάνωση των δομών κοινωνικής προστασίας

Η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή όσον αφορά τις αναπτυξιακές της προοπτικές.⁵³⁷ Η Τοπική Αυτοδιοίκηση με την νομοθέτηση του Ν.3852/2010 υποχρεώθηκε να περάσει σε μια αυτόνομη πορεία ανάπτυξης, με το αιτιολογικό της καλύτερης διαχείρισης των τοπικών ζητημάτων και την επίτευξη οικονομιών κλίμακας. Η πορεία αυτή δεν μπορεί να είναι βέβαιη για τα αποτελέσματά της. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου η εφαρμογή των οικονομιών κλίμακας⁵³⁸ στην Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί να συνδεθεί με αρνητικά αποτελέσματα. Η κρίση και το δημοσιονομικό χρέος υποχρεώνει τους δήμους σε πρωτοφανείς περικοπές των κρατικών επιχορηγήσεων που φθάνει το 60%. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με τη μείωση των χρηματο-οικονομικών της μεγεθών που απειλούν την «βιωσιμότητα και αξιοπιστία της λειτουργίας της».⁵³⁹ «Πολλά εξαρτώνται από την σύνθεση, την ταχύτητα της εφαρμογής και τη συνολική πρόοδο των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.»⁵⁴⁰

Το εναλλακτικό σενάριο για την αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων αφορά στην ενίσχυση της διαδημοτικής συνεργασίας.⁵⁴¹ «Αποτελεί υποθετικό σενάριο διαχείρισης του αυξημένου διαχειριστικού κόστους.»⁵⁴² Με το Ν. 3463/2006 (ΦΕΚ 114/Α'/2006) «Κύρωση Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων» και τα άρθρα 219 έως 221 διευρύνονται οι διεθνείς συνεργασίες των Δήμων.»⁵⁴³ Χαρακτηριστικά παραδείγματα πρωτοβουλιών των

⁵³⁷ Η εμπροσθοβαρής προσπάθεια δημοσιονομικής εξυγίανσης μπορεί να έχει βραχυπρόθεσμα αρνητικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη, ενώ σοβαροί κίνδυνοι αρνητικών εξελίξεων και αβεβαιότητα υπάρχει τόσο για την ανάκαμψη της ζώνης του ευρώ όσο και την παγκόσμια οικονομία. Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2011-2014. Ελλάδα. http://www.espa.gr/elibrary/E9niko_Programma_Metarru9misewn_2011_14.pdf.

⁵³⁸ Mouritzen P. E (2001): Denmark. *Local Government in Denmark: Ripe for Reform?* University of Southern Denmark, Diputacio Barcelona xarxa de minicipis

⁵³⁹ Για λόγους εξασφάλισης της αξιοπιστίας λειτουργίας του δήμου, η Δήμαρχος Γαύδου, «οφείλοντας να προστατέψει την ψυχική υγεία των υπαλλήλων του Δήμου, αλλά και να υπερασπιστεί τη σωστή λειτουργία του Δήμου, ενημερώνοντας το γ.γ. του ΥΠΕΣ, αλλά και το γ.γ. Αποκεντρωμένης Διοίκησης Κρήτης, κλείνει το Δημαρχείο μέχρι να πάρει θέση το υπουργείο και να δώσει οριστική λύση στα προβλήματα του Δήμου».

<http://tvxs.gr/news/topika-nea/ekleise-dimo-i-dimarxos-gaydoy-monimos-apoysa-leei-i-dimotiki-antipoliteysi>.

⁵⁴⁰ www.espa.gr.

⁵⁴¹ Council of Europe, CDLR (2001): Relationship between the size of the local and regional authorities and their effectiveness and economy of their action.

⁵⁴² Παρατηρητήριο Οικονομικής Αυτοτέλειας των ΟΤΑ. <http://www.ots.gr/pdf>.

⁵⁴³ Ειδικότερα περιλαμβάνουν: Σε διεθνές επίπεδο, τη συμμετοχή τους σε δίκτυα πόλεων και ενώσεων για την προαγωγή της διαπεριφερειακής και συνοριακής συνεργασίας, καθώς και της προώθησης δραστηριοτήτων στους τομείς της κοινωνικής και αστικής ανάπτυξης. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τη συμμετοχή τους σε προγράμματα, δίκτυα και πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Επιπλέον, εισήχθησαν νέοι τομείς δράσεων αλλά και νέοι τύποι αδελφοποιήσεων, αφού αυτές μπορεί να διενεργούνται, μεταξύ ημεδαπών Δήμων, για την προαγωγή οικονομικών, πολιτιστικών, μορφωτικών και κοινωνικών σχέσεων. Οδηγός εφαρμογής της ευρωπαϊκής Χάρτας για την ισότητα των φύλων στις τοπικές κοινωνίες. Αρθρ.30. <http://www.isotita.gr>. 22/3/2013.

δήμων αποτελούν: *Το Εθνικό Διαδημοτικό Δίκτυο Υγιών Πόλεων*⁵⁴⁴. Το πρόγραμμα «*Ευρώπη για τους Πολίτες 2007-2013*»⁵⁴⁵. Το Πρόγραμμα «*Αυτοδιοίκηση, Κοινωνική Συνοχή, ισόρροπη Ανάπτυξη (ΑΚΣΙΑ)*»⁵⁴⁶. «*Οι αυξημένες ανάγκες χρηματοδότησης των κοινωνικών δομών λόγω της κοινωνικό-οικονομικής κρίσης αναγορεύσαν την Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα στον κύριο πάροχο Κοινωνικής Πολιτικής*»⁵⁴⁷ και το ερώτημα που σαφώς υφίσταται αφορά στις δομές της και στον τρόπο που οι δήμοι αναπτύσσουν μια σειρά πρωτοβουλίες, που ωστόσο φαίνονται να λειτουργούν σε καλύτερο βαθμό απ' ότι αναμενόταν.

Η εφαρμογή των αρχών της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, ως συμπληρωματικό πλαίσιο μιας μικρότερης ή μεγαλύτερης αποκέντρωσης των δήμων είναι εν τέλει απόφαση βιωσιμότητας αλλά και λειτουργικότητας των δομών. Η ανάπτυξη ωστόσο μιας βιώσιμης οικονομίας στο μικρό-επίπεδο των δήμων⁵⁴⁸ είναι μια διαδικασία ωρίμανσης και ως τέτοια απαιτεί χρόνο, προσπάθεια και χρήμα και την καλλιέργεια συνεργατικής αντίληψης. Όλα τα παραπάνω αποτελούν αναφορές μονάχα σε μια πορεία που φαινομενικά οι δήμοι μπορούν να ακολουθήσουν, εκμεταλλευόμενοι το σύνολο κι όχι μέρος των συστατικών τους μερών.

Το Σύνταγμα καθορίζει τη δικαιοδοσία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στη διαχείριση της κοινωνικής προστασίας.⁵⁴⁹ Η «*Μονάδα Άσκησης Κοινωνικής Πολιτικής και Πολιτικών*

⁵⁴⁴ Έχει ως σκοπό την Πρόληψη των Νοσημάτων, την Προαγωγή της Υγείας των πληθυσμιακών ομάδων υψηλού κινδύνου και την προώθηση Πολιτικών στο πεδίο της Δημόσιας Υγείας. Σήμερα αριθμεί 140 Καλλικρατικούς Δήμους. Σημαντική αναγνώριση για την προσφορά του αποτελεί η πιστοποίησή του, τον Ιούνιο 2010, από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας ως ένα Εθνικής Εμβέλειας Δίκτυο Πόλεων που ακολουθεί τα πρότυπα του Π.Ο.Υ. Βλέπε σχετικά: <http://www.ddy.gr/>.

⁵⁴⁵ http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/programme/documents/2013/eacea_2012_00730000_el.pdf.

⁵⁴⁶ Το πρόγραμμα διαρθρώνεται ως εξής: α) Άξονας 1. Χρηματοδότηση έργων που έχουν ήδη ενταχθεί στο πρόγραμμα «ΘΗΣΕΑΣ» (άρθρο 6 επ. του ν. 3274/2004), καθώς και νέων έργων προς ένταξη στο ΕΣΠΑ μέσω του Ενδιάμεσου Φορέα Διαχείρισης της παρ.7 του άρθρου 40 του ν. 4024/2011. β) Άξονας 2. Χρηματοδότηση των δήμων για την εκτέλεση έργων τοπικής σημασίας μέσω των διαδικασιών απειστίας. γ) Άξονας 3. Τα μέτρα οικονομικής εξυγίανσης των Ο.Τ.Α. πρώτου και δεύτερου βαθμού, με ειδικότερα αντικείμενα. <http://www.opengov.gr/types/wp-content/uploads/downloads/2012/04/Nomos-4071.pdf>.

⁵⁴⁷ Συνέδριο ΚΕΔΕ Κομοτηνή 27-28/01/2012. Εισήγηση προέδρου.σ.5

⁵⁴⁸ Βιώσιμη Ανάπτυξη ορίζεται η ανάπτυξη η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. Στόχος της βιώσιμης ανάπτυξης είναι μία καλύτερης ποιότητας ζωής για όλους τους πολίτες. Η ταύτιση της ανάπτυξης μόνο με την οικονομική μεγέθυνση δεν μπορεί πλέον να προσφέρει σύγχρονες λύσεις. Οδήγησε σε οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες που είναι υπεύθυνες για εντάσεις που εκδηλώνονται σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο που προκαλούν προβλήματα. Κείμενο εργασίας. www.minenv.gr/4/41/g4110/.../ethniki.stratigiki.biosimi.anaptixi.pdf 21/3/2013.

⁵⁴⁹ Το θεσμικό πλαίσιο της λειτουργίας των Ο.Τ.Α. περιλαμβάνει τις διατάξεις του άρθρου 75 περ. ε', ν. 3463/2006, Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων, αλλά και εκείνες του άρθρου 94 του ν. 3852/2010 ΦΕΚ Α 87/7.6.2010 που ορίζει ότι οι αρμοδιότητες των Ο.Τ.Α. περιλαμβάνουν τις αρμοδιότητες της παρ. 1 τομέας β (Περιβάλλον), τομέας γ (Ποιότητα Ζωής και Εύρυθμης Λειτουργίας των Πόλεων), τομέας ε (Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης), τομέας στ (Παιδείας, Πολιτισμού και Αθλητισμού) και αρμοδιότητες του τομέα Αγροτικής Ανάπτυξης. <http://www.ministryofjustice.gr/site/kodikis>.

Ισότητας» δραστηριοποιείται σε προγράμματα που αφορούν: ηλικιωμένους, παιδιά και ΑμεΑ. Παράλληλα οι Ο.Τ.Α. λειτουργούν ως μηχανισμοί απορρόφησης κοινοτικών κονδυλίων με τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα. Χαρακτηριστικά προγράμματα Κοινωνικής Πολιτικής που λειτούργησαν με τη χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών μηχανισμών είναι το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι» και τα «Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων». Σε ό,τι αφορά στα δυο προγράμματα οφείλουμε να τονίσουμε ότι αφορούν στη στήριξη των ατόμων της τρίτης ηλικίας, αλλά και των ΑμεΑ που συνεχίζουν να ζουν στην οικία τους και χρειάζονται καθημερινή ή άλλη υποστήριξη ενεργούς διαβίωσης. Ο στόχος αφορά στην διατήρηση της φυσιολογικής καθημερινότητας των δικαιούχων στα πλαίσια της οικογένειας, της γειτονιάς και της κοινότητας τους και τη μείωση των ανελαστικών δαπανών της υγειονομικής περίθαλψης με τη μείωση της εξωνοσοκομειακής φροντίδας. Το πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι» εποπτεύει η Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Ε.Τ.Α.Α.) σε συνεργασία με τις τοπικές υπηρεσίες του Ο.Α.Ε.Δ.

Εκτός από αυτές τις δομές που αφορούν κυρίως τη φροντίδα στην υγεία των ηλικιωμένων πολιτών, δομές όπως τα Κ.Η.Φ.Η⁵⁵⁰, οι Μ.Φ.Η και Μ.Φ.Η. –Μ.Κ.⁵⁵¹ τα Κ.Δ.Α.Π.⁵⁵² τα ΚΔΑΠ–ΜΕΑ⁵⁵³ οι Μ.Φ.Π.Α.Δ.⁵⁵⁴ αποσκοπούν στο να λειτουργήσουν ως μικρές μονάδες ημερήσιας φιλοξενίας και θεραπείας. Σύμφωνα με το ΦΕΚ 789/Β/1993 και τον Ενιαίο Κανονισμό Παροχών Υγείας (ΦΕΚ 3054/18-11-2012) τα Κ.Η.Φ.Η. ρυθμίζονται βάσει του Ν. 2345/1995 (ΦΕΚ 213/Α').⁵⁵⁵.

⁵⁵⁰ Υ.Α. αριθ. Π1γ/ΑΓΠ/οικ. 14963/9–10–2001 (ΦΕΚ 1397/Β/22.10.2001)

⁵⁵¹ Είναι οι μονάδες που φροντίζουν ηλικιωμένα άτομα (αυτοεξυπηρετούμενα ή μη). Βλέπε σχετικά: Π1γ/οικ 81551/25–6–2007 (ΦΕΚ 1136/Β) Υ.Α.

⁵⁵² Βλέπε άρθρο 1 της ΥΑ αριθμ. Π1β/ΓΠ οικ. 14951/2001(ΦΕΚ 1397/Β/2001), όπως συμπληρώθηκε και από την ΥΑ Π1β/Γ.Π. οικ. 30411 (ΦΕΚ 395/τ. Β/2002) και τροποποιήθηκε με την ΥΑ Π1β/Γ.Π. οικ. 109707 (ΦΕΚ 1849/τ. Β/2009).

⁵⁵³ Τροποποιήθηκε δυνάμει της υπ' αριθ. Π3α/Γ.Π. οικ. 60428/24–6–2003 (ΦΕΚ 875/τ. Β/02.07.2003) Υ.Α. «Τροποποίηση και συμπλήρωση της Π2β/Γ.Π.οικ. 14957/22.10.2001 απόφασης «Προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας Κέντρων Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρία (ΚΔΑΠ–ΜΕΑ) από Δημοτικές Επιχειρήσεις του άρθρου 277 και επόμενα του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα (Δ.Κ.Κ.), Διαδημοτικές Επιχειρήσεις και Ενώσεις Δημοτικών Επιχειρήσεων και φορείς ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα» (ΦΕΚ 1397/Β/2001).1397/Β/2001).

⁵⁵⁴ Π2β/οικ. 2808/15.7.1997 Υ.Α.40, ΦΕΚ 645/Β'31.7.1997,

«Προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας Μονάδων Φροντίδας, Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης (Βρεφικών Παιδικών – Βρεφονηπιακών Σταθμών, Μονάδων Φύλαξης βρεφών και νηπίων) από φορείς Ιδιωτικού Δικαίου, κερδοσκοπικού και μη χαρακτήρα» όπως τροποποιήθηκε και ισχύει.

⁵⁵⁵ Άρθρο 1, παράγραφος 1: «Φορείς μη υπαγόμενοι στο δημόσιο τομέα, που ασκούν κοινωνική πρόνοια, καθώς και ιδιώτες, δεν επιτρέπεται να παρέχουν οργανωμένες κοινωνικές υπηρεσίες, που έχουν σχέση με την προστασία του παιδιού ή ατόμων με ειδικές ανάγκες (παιδιών και ενηλίκων) ή ηλικιωμένων ή ανιάτων ή χρονίως πασχόντων ατόμων ή να ασκούν παρεμφερείς δραστηριότητες, πριν από την έκδοση σχετικής άδειας λειτουργίας από την οικεία νομαρχιακή αυτοδιοίκηση» <http://www.et.gr>.

Στον ακόλουθο πίνακα περιλαμβάνονται ο αριθμός των προνοιακών δομών στην Ελλάδα. Οι εν λόγω δομές υπάρχουν στις κατά τόπους Περιφέρειες και Δήμους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2 Οι προνοιακές δομές στην Ελλάδα

Προνοιακή δομή	Αριθμός
Μονάδες Φροντίδας Ηλικιωμένων (Μ.Φ.Η.)	269
Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (Κ.Η.Φ.Η.)	64
Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης (Κ.Δ.Α.Π.)	195
Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρία (Κ.Δ.Α.Π. – ΜΕ.Α)	34
Μονάδες Φύλαξης Βρεφών και Νηπίων – Φροντίδας Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης (Μ.Φ.Π.Α.Δ.)	1.237
Ιδιωτικές Παιδικές Εξοχές	269
Ιδρύματα Παιδικής Πρόνοιας	51

Πηγή: Υπουργείο Υγείας. <http://www.moh.gov.gr>.

Οι δομές αυτές «απευθύνονται σε ηλικιωμένα άτομα και ΑμεΑ, μη δυνάμενα να αυτοεξυπηρετηθούν, των οποίων το οικογενειακό περιβάλλον που τα φροντίζει εργάζεται ή αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα και δεν μπορούν να ανταποκριθούν στην φροντίδα που έχουν αναλάβει.»⁵⁵⁶ Υπεύθυνοι φορείς ορίζονται οι Ειδικές Υπηρεσίες Διαχείρισης των Περιφερειών της χώρας σύμφωνα με το ν. 2860/2000 (Α'251).⁵⁵⁷ Στις παραπάνω δράσεις θα ήταν χρήσιμο να συμπεριλάβουμε την Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+.⁵⁵⁸, γιατί υποστήριξε την εφαρμογή ολοκληρωμένων, υψηλής ποιότητας και πρωτότυπων στρατηγικών αειφόρου ανάπτυξης και έδωσε έμφαση στην εταιρική σχέση και τα δίκτυα ανταλλαγής εμπειριών.

⁵⁵⁶ <http://www.eopyy.gov.gr>.

⁵⁵⁷ «Σύστημα Διαχείρισης, Αξιολόγησης, Παρακολούθησης και Ελέγχου - Διαδικασία Εφαρμογής της ενέργειας «Βοήθεια στο Σπίτι» και «Κέντρων Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων» (ΚΗΦΗ), συγχρηματοδοτούμενης από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.), στο πλαίσιο των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ) του Γ'ΚΠΣ». Κοινή απόφαση Υπουργών Εσωτερικών-Δημόσιας διοίκησης και αποκέντρωσης, Εργασίας & Κοινωνικών ασφαλίσεων, Υγείας & Πρόνοιας. Αθήνα, 27/7/2001. Υπουργείο Εργασίας & Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Γενική Γραμματεία Διαχείρισης κοινοτικών & άλλων πόρων. Ειδική γραμματεία συντονισμού & παρακολούθησης δράσεων Ε.Κ.Τ.

⁵⁵⁸ Η LEADER+ ήταν ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα ενταγμένο στην Γ' Προγραμματική Περίοδο εστιασμένο στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της υπαίθρου και την προσέλκυση των νέων. Από πολιτική άποψη, το Leader εισήχθη ως «κοινοτική πρωτοβουλία», που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο των διαρθρωτικών Ε.Ε Κονδυλίων. Υπήρξαν τρεις γενιές Leader: Leader I (1991-93), το Leader II (1994-99) και το Leader + (2000-06). Από το 2007 και μετά, η προσέγγιση Leader ενσωματώθηκε στο πλαίσιο της συνολικής αγροτικής ανάπτυξης της Ε.Ε. Αυτό σημαίνει ότι το Leader περιλαμβάνει προγράμματα ενίσχυσης της ταυτότητας της περιοχής, στο "θέμα της συσπείρωσης".

http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/index_en.htm.

Σε σχετική μελέτη⁵⁵⁹ για την αποτύπωση των βασικών χαρακτηριστικών των κοινωνικών δράσεων των Ο.Τ.Α. αναφέρεται ότι παρουσιάζουν κυρίως αδυναμίες. Σε σχέση με το θεσμικό περιβάλλον γέννησης των Ο.Τ.Α. αλλά κυρίως με το περιβάλλον λειτουργίας τους οι αδυναμίες αυτές αναγνωρίζονται ως εξής:

- *«Ανομοιομορφία δράσεων. Οι Ο.Τ.Α δεν αναπτύσσουν ομοιόμορφες κοινωνικές δράσεις έτσι ώστε ο τοπικός πληθυσμός των γεωγραφικών διαμερισμάτων να έχει ισότιμη πρόσβαση στις ωφέλειες. Η ανομοιομορφία είναι προϊόν συγκυριακών παραμέτρων.*
- *Κακός προγραμματισμός. Η απουσία σχεδιαστικής παράδοσης συμπλέκεται με τη έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού ικανού να διεκπεραιώσει επιτελικές λειτουργίες.*
- *Ανεπάρκεια ελέγχων και αξιολόγησης. Η έλλειψη ποσοτικοποιημένης στοχοθεσίας, η έλλειψη δεικτών απόδοσης, η μη χρήση τεχνικών ανάλυσης κόστους-ωφέλειας σε τοπικό επίπεδο, καθιστούν την αξιολόγηση προγραμμάτων και δράσεων αδύνατη.*
- *Ανυπαρξία πολιτικής προσωπικού. Το ανθρώπινο δυναμικό των Ο.Τ.Α. σε έναν τομέα όπως η κοινωνική πολιτική είναι ανύπαρκτο.*
- *Προβλήματα συνέργειας παράλληλων κοινωνικών δράσεων. Η θεσμική διάκριση μεταξύ κρατικών και αυτοδιοικητικών δομών δεν συνεπάγεται και αντίστοιχη κατάτμηση των πολιτικών. Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2003-2005 επιχείρησε να το αντιμετωπίσει με τη δημιουργία ενός δικτύου κοινωνικών υπηρεσιών.»*⁵⁶⁰

Η κοινωνικό-οικονομική κρίση έχει αυξήσει την ζήτηση για δημόσιες δαπάνες εξαιτίας της συρρίκνωσης των προσωπικών δαπανών. Αυτό παράγει για την Τοπική Αυτοδιοίκηση πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα γιατί θα πρέπει να διαμορφώσει κατάλληλες υπηρεσίες (επαρκώς στελεχωμένες, οικονομικά βιώσιμες, συμβατές με τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, κοντά στον πολίτη κλπ) ούτως ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στο δύσκολο ρόλο της. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο οι Ο.Τ.Α. αναδεικνύονται ως βασικοί πυλώνες της κοινωνικής συνοχής. Αυτό σημαίνει ότι για να επιτελέσουν το βασικό τους ρόλο θα πρέπει να λειτουργήσουν ως δίκτυ προστασίας για τους κοινωνικά αδύνατους συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Η Τ.Α. έχει από τη σύστασή της δυνατότητες που μπορεί για λόγους ιστορικούς σε βάθος χρόνου, αλλά και πολιτικών συγκυριών να μην της επέτρεψαν να αξιοποιήσει το κεφάλαιό της στο προσωπικό, ανθρώπινο πεδίο και στο αντίστοιχο πολιτικό ή τοπικό/γεωγραφικό επίπεδο. Παρότι οι εξουσίες του τοπικού της πεδίου ήταν πάντοτε

⁵⁵⁹ Κοντιάδης Ξ. και Απίστουλας Δ. (2006).

⁵⁶⁰ Βλ. Κοντιάδη Ξ./Δ. Απίστουλα, (2006), σ. 185 επ.

ασθενικές⁵⁶¹ οι πολιτικές αλλά και οι χωρικές κλίμακες εξουσίας είναι ζήτημα οικονομικών συσχετισμών που δικαιολογούν τον επαναπροσδιορισμό των πρακτικών.⁵⁶² Στην Αναθεώρηση της Λισαβόνας⁵⁶³ αναφέρετε ότι: *κινδυνεύει να γίνει συνώνυμο χαμένων στόχων και ανεκπλήρωτων υποσχέσεων*. Στο πλαίσιο της εφαρμογής όλων όσων υπόσχονται οι συμφωνίες για τις κοινωνικές δράσεις παρατηρεί κανείς ότι δεν φτάνει πάντα η αρχική πρόθεση για να εξασφαλίσει την επιτυχία της εφαρμογής. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι εάν οι πολιτικές αποφάσεις δεν συνοδεύονται από δημοσιονομικές παρεμβάσεις, τότε είναι βέβαιο ότι δεν μπορεί να ενσωματωθεί στον κοινωνικό ιστό καμία προσπάθεια.

Οι Ο.Τ.Α στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν την πρόκληση πώς να κάνουν περισσότερα, τα οποία απαιτεί η χρονική συγκυρία της δημοσιονομικής της κρίσης, για να ωφελήσουν περισσότερο πληθυσμό με λιγότερο κόστος και σε άμεσους, πραγματικούς χρόνους καθημερινότητας. Ο ρόλος τους είναι καταλυτικός για μια σειρά λειτουργικών αντιδράσεων της κοινωνίας. Επιχειρεί τον συγκερασμό της Κοινωνικής Πολιτικής με τις σύγχρονες προκλήσεις ακολουθώντας ευέλικτες και προσαρμοσμένες πολιτικές. Θεωρούμε ότι η χρήση των Τ.Π.Ε είναι μέσα σε αυτή την λογική και οικονομικά στοχευμένη αντίδραση των Ο.Τ.Α. Η βασική πρόκληση είναι η επινόηση του χαρακτήρα τους μέσα σε ένα αυστηρό περιβάλλον *«που ορίζεται στα πλαίσια της βοήθειας κι επιβάλλει προσαρμογή και ανάλυση βιωσιμότητας του χρέους, όταν μάλιστα η δυναμική των δαπανών είναι εμφανώς μεγαλύτερη αυτής των ίδιων εσόδων τους»*.⁵⁶⁴ Αυτό σημαίνει ότι η κατανομή των βαρών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση εμφανίζει σημαντική μετατόπιση στον άξονα χρηστικότητα-αναγκαιότητας και εισοδηματικής-δημοσιονομικής ικανότητας προς την πλευρά της αναγκαιότητας, γεγονός που δυσχεραίνει την αντιμετώπιση του εύρους των κοινωνικών αναγκών κι αφετέρου ‘*διευκολύνει*’ την μετάβαση σε ένα μοντέλο δράσης με μεγαλύτερη εξειδίκευση.

Η κατεξοχήν διάρθρωση⁵⁶⁵ των πόρων των Ο.Τ.Α που όπως είδαμε αφορά έσοδα από τακτικές πηγές, τις Κ.Α.Π. και τις χρηματο-οικονομικές ροές από την Ε.Ε. το μέρος από το ταμείο δημοσίων επενδύσεων, δεν περιλαμβάνει όμως διαχειριστική φορολογική

⁵⁶¹ Ευρωπαϊκοί χάρτες για την Τοπική και περιφερειακή αυτοδιοίκηση. Council of Europe (1985) European Charter of Local Self-government. European Charter of Regional Self-government.

⁵⁶² Αυτή τη διαδικασία ο Neil Smith, την ονομάζει «υπερπήδηση κλιμάκων». Βλέπε σχετικά: Homeless-global. Scalling Places.

⁵⁶³ Wim Kok. “Facing the challenge:.. The Lisbon strategy for growth and employment. November 2004. <http://ec.europa.eu/research/evaluations/pdf/archive/fp6-evidence> 15/09/2014

⁵⁶⁴ ΚΕΔΕ 2007. www.kedke.gr/.

⁵⁶⁵ **Βλέπε Ν.1828/89, άρθρο 25.** Ο νόμος αφορά τα οικονομικά της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

αυτοτέλεια, ικανότητα που λόγω της πρόσφατης δημοσιονομικής κρίσης δεν έχει ουσιαστική μορφή.

2.2.4.1. Η Δημοσιονομική Κρίση και η άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής

Η χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε το 2009 ως δημοσιονομική επηρέασε την ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση καθοριστικά, όπως και ολόκληρη την ελληνική κοινωνία. Η κρίση αυτή προκύπτει ως μια μεταβατική διαδικασία μέσα από την οποία η διοίκηση του τόπου δια του τόπου αποκτά συνεχώς μεγαλύτερη διαχειριστική ευθύνη χωρίς την λειτουργική της θεμελίωση. Η δημόσια παρέμβαση στο επίπεδο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αφορά ένα πεδίο δράσης που σαφώς διέπεται από την οικονομική λογική, αλλά η αποδοχή της δείχνει να ολοκληρώνεται μόνο στο πλήθος των ευθυνών της, όχι όμως και των πόρων καθώς και στην ανάγκη εξισορρόπησης 2 πρακτικών: α) της δημόσιας παρέμβασης και β) της προσπάθειας επίτευξης στόχων.

Δυστυχώς από έρευνες⁵⁶⁶ προκύπτει ότι η κρίση αυτή δημιουργεί με το πρόσχημα των πολιτικών και των οικονομιών της εγγύτητας έναν τεράστιο κοινωνικό αντίκτυπο με μεγάλα οικονομικά και κοινωνικά χάσματα, σκληρές επιλογές και συμβιβασμούς ατομικούς και συλλογικούς προς τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής μέσω των ελαχίστων κοινωνικών παραδοχών και απολαβών. Πρόκειται όπως φαίνεται για μια διαδικασία στην οποία οι τοπικές διοικήσεις συμμετέχουν ως αυτόματοι σταθεροποιητές στην άμβλυνση των κοινωνικών συνεπειών της κρίσης καθώς αντιμετωπίζουν καθημερινά και κατά πρόσωπο, με επιτακτικό τρόπο μια σειρά από προβλήματα τα οποία έχουν σωρευτικό αποτέλεσμα και αλλάζουν τη σύσταση των κοινωνιών. Η όποια προσπάθεια γεφύρωσης των δυνατοτήτων των τοπικών αρχών με τις αυξανόμενες ανάγκες των κοινωνιών τους που αντισταθμίζουν τις απώλειες των φυσικών προσώπων και των αδυναμιών ή πολιτικών επιλογών της κεντρικής πολιτείας με περιορισμένα μέσα προϋποθέτει την κατανόηση ότι οι πιέσεις αυτές δεν είναι προσωρινές και αφετέρου την αναγνώριση ότι η διαδικασία αυτή θα βαραίνει προοδευτικά εξαιτίας των δημογραφικών και εργασιακών πιέσεων. Οι συνέπειες της κρίσης για τους δήμους γίνονται αισθητές κυρίως στα:

1). Έσοδα/Δαπάνες. Οι ελληνικοί δήμοι δεν έχουν πόρους και δεν είναι ανεξάρτητοι οικονομικά. Αυτό δεν συμβαίνει μονάχα επειδή τα κύρια έσοδά τους προκύπτουν από τις ΚΑΠ. Εξαρτάται άμεσα και από την επιχειρηματική τους δραστηριότητα η οποία είναι

⁵⁶⁶ Μουσιδης Α. Ντάφλου Α. (2014)

ανύπαρκτη ή σε κάποιες περιπτώσεις συγκυριακή κι ευκαιριακή. Τα χρήματα που δαπανούσαν για τις ανάγκες τους ήταν πάντοτε του κρατικού προϋπολογισμού, ο οποίος είναι πλέον ελεγχόμενος από τον δανειστή και σαφώς περιορισμένος. Οι δαπάνες όμως παρουσιάζουν αυξητική τάση, δεδομένων των αυξημένων κοινωνικών αναγκών και της επιβράδυνσης της οικονομικής δραστηριότητας. Οι ελληνικοί δήμοι αντιμετωπίζουν για πρώτη ίσως φορά όχι μόνο πλήθος κοινωνικών προβλημάτων, αλλά κυρίως την έντασή τους.

2).Χρηματοδότηση/Επενδύσεις. Οι δυνατότητες χρηματοδότησης των δήμων έχουν περιοριστεί αφενός γιατί το κόστος του χρήματος έχει αυξηθεί κι αφετέρου γιατί οι δυνατότητες λήψης δανείων είναι από περιορισμένες έως ανύπαρκτες. Όσα έργα δε είχαν σχεδιαστεί να γίνουν αλλά και ξένες επενδύσεις καθυστερούν ή ματαιώνονται σε μια λογική αναμονής εξόδου της χώρας από την δημοσιονομική κρίση. Οι πιέσεις στον τρέχοντα προϋπολογισμό θα περιορίζουν σταθερά σε βάθος χρόνου τα τοπικά κεφάλαια και τη διάθεσή τους. Ο κύκλος της ευθύνης για την επίδραση της κρίσης στους δήμους οδηγεί τους λογαριασμούς για το μέλλον του κράτους πρόνοιας σε 2 βασικά σενάρια: Άλλοι βλέπουν περαιτέρω συρρίκνωση του δημόσιου τομέα και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, εξάλλου η οικονομική εξάρτηση των δήμων επηρεάζει αρνητικά μια σειρά δράσεις Κοινωνικής Πολιτικής, οι οποίες κινδυνεύουν λόγω της υποχρηματοδότησης τους να σταματήσουν να υφίστανται. Το παράδειγμα λειτουργικής και οργανωτικής συρρίκνωσης των προγραμμάτων «βοήθεια στο σπίτι» αλλά και των Κ.ΑΠ.Η είναι χαρακτηριστικές των σαρωτικών αλλαγών, που δηλώνουν το πλαίσιο των downsizing μεταρρυθμίσεων.

Υπάρχουν και αυτοί που υποστηρίζουν ότι το κράτος πρόνοιας δεν είναι μέρος του προβλήματος αλλά ουσιαστικό μέρος της απάντησής του καθώς διαφαίνεται ότι η αποτελεσματικότητα της Κοινωνικής Πολιτικής εν μέσω κρίσης και δη σε τοπικό επίπεδο ήταν ανέλπιστα ικανή στη διατήρηση της κοινωνικής συνεκτικότητας και στην ρύθμιση των οξύτατων κοινωνικών προβλημάτων. Η συμβολή και η διαπιστωμένη άνοδος του εθελοντισμού μπορεί να είναι ενισχυτικός παράγοντας στην αντιστάθμιση των απωλειών/απουσιών του επίσημου τομέα και στην επέκταση των υποχρεώσεων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, χωρίς ωστόσο να υποκαθιστά την αναγκαιότητα της ύπαρξης σταθερών πλαισίων στη ρύθμιση των τοπικών ζητημάτων.

Είναι βέβαιο ότι οι μελλοντικές εξελίξεις απέχουν από μια ξεκάθαρη εικόνα. Ο αντίκτυπος της κρίσης επηρεάζει ασφαλώς τις αντοχές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οι οποίες εξαναγκάζονται να υπό-λειτουργήσουν εξαιτίας των περιοριστικών μέτρων, μέχρι

το σημείο καμπής της αποτελεσματικότητας και της βιωσιμότητας των δομών της αλλά και να επιχειρήσουν μονάχα προσπάθειες με καθορισμένα οφέλη μεγάλης ακρίβειας και εστίαση σε συγκεκριμένες κατηγορίες επωφελούμενων, επιλέγοντας επί της ουσίας το αυστηρότερο και επιτακτικότερο δέον στο πράττειν.

Η μέτρηση των περικοπών του κράτους πρόνοιας απασχολεί με την έννοια αυτή κάτι περισσότερο από το μέγεθος της προσπάθειας για καλή διαβίωση. Καλύπτει μειώσεις σε επίπεδα παροχών, τη θέσπιση αυστηρότερων κριτηρίων επιλεξιμότητας, την κάλυψη και τη διάρκεια του οφέλους παραλαβής, καθώς και τον αριθμό των ατόμων που επηρεάζονται. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση αποτελεί καθρέφτισμα της κοινωνίας της στο μικρότερο κομμάτι της διοικητικής της πρακτικής, τον δήμο και την κοινότητα. Από την σύσταση των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ορίζεται ότι η εγγύτητα τους στον πολίτη τους επιτρέπει να αντιμετωπίσουν με λιγότερα χρήματα περισσότερες ανάγκες για την αύξηση και τη διαχείριση των οποίων δεν ήταν προετοιμασμένοι και δεν διαθέτουν τα μέσα προκειμένου να ανταπεξέλθουν. Οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης επιδιώκουν να μετριάσουν τον αντίκτυπο της κρίσης και στηρίζονται στην αλληλεγγύη και τον επιμερισμό της κοινωνικής ευθύνης, περισσότερο ως έκφραση μιας «φυσικής» αντίδρασης της ελληνικής κοινωνίας στο ανθρωποκεντρικό περιβάλλον των δήμων. Παρότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση επέδειξε κουλτούρα υπευθυνότητας, μεγαλύτερη των όποιων προσδοκιών, τα όρια στην αυτοτέλεια της πρακτικής της, έτσι όπως ορίζονται ειδικά στο χώρο της Κοινωνικής Πολιτικής με τα περιοριστικά μέτρα αλλοιώνει την εικόνα της «ενιαίας πολιτείας» καθώς αυξάνει καθημερινά και με αλματώδη ρυθμό τον αριθμό των υποχρεώσεων απέναντι στη φτώχεια.

Το σημείο καμπής των αντοχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αφορά στην ταυτότητα τους στο χώρο. Η ερμηνεία που θα δώσουν στην έννοια της διοίκησης και της συνοχής αλλά και των μεθόδων προσαρμογής κι όχι αντίδρασης στο οικονομικό γίνεσθαι αποτελεί τοπικά εστιασμένη πολιτική και κοινωνική απεικόνιση των δυναμικών ικανοτήτων της κοινωνίας και των προσώπων της. Ακριβώς γι' αυτό η διακυβέρνηση των τοπικών υποθέσεων είναι μια συνεχής διαδικασία ανάπτυξης και αφοσίωσης στο βαθύτερο κι ουσιαστικότερο μέρος της πολιτικής παρέμβασης, τον άνθρωπο και τη διατήρηση των βασικών θεμελιακών δικαιωμάτων για υγεία, αξιοπρέπεια και ασφάλεια. Η μείωση των δαπανών παροχής υπηρεσιών, μέσω της εισαγωγής συνθηκών ανταγωνισμού, μεταξύ δημοτικών υπηρεσιών με άλλους εναλλακτικούς παρόχους σε τομείς όπως και η κοινωνική πρόνοια, ακολούθησε τη δυσκολία της μεγάλης κλίμακας

παραγωγής να βρει πρόσβαση στις διαφοροποιημένες περιφερειακές αγορές.⁵⁶⁷ Εκεί ακριβώς η εισαγωγή της τεχνολογίας της πληροφορίας είναι το αποτέλεσμα ή η προϋπόθεση αυτής της σημαντικής μεταβολής του καπιταλιστικού καθεστώτος συσσώρευσης⁵⁶⁸ που τοποθετεί τη δημόσια κρατική παρέμβαση ως ένα πεδίο δράσης που διέπεται από την οικονομική λογική⁵⁶⁹.

Η αποδοχή ωστόσο, ότι η Τ.Α δέχεται πλήθος ευθυνών όχι όμως και πόρων και η ανάγκη εξισορρόπησης αυτής της αναδιανομής δημόσιων λειτουργιών⁵⁷⁰ «υπέρ» της Τ.Α θέτει ένα ζήτημα ανταπόκρισης από μέρους της⁵⁷¹. Η αδυναμία επίτευξης αποδοτικών οικονομικών μεγεθών που αποκαλούμε κρίση δυσχεραίνει την προάσπιση της Κοινωνικής Πολιτικής, δεδομένου ότι ο κοινωνικός χώρος αποτελεί ένα ζητούμενο. Ωστόσο σε μια χρονική στιγμή με επείγοντα χαρακτήρα, λόγω της αύξησης των κοινωνικών προβλημάτων η κοινωνική μονάδα κινδυνεύει από την οικονομική εξαθλίωση, και μάλλον είναι περισσότερο από ποτέ αναγκαίος ο αναπροσανατολισμός και η αύξηση των κοινωνικών δαπανών. Ωστόσο η υλοποίηση αυτών των στόχων στη μεταβαλλόμενη οικονομική πραγματικότητα δεν είναι επιτεύξιμη με τον ίδιο τρόπο. Εξάλλου «μια αποτελεσματική Κοινωνική Πολιτική»⁵⁷² είναι μια συνεχής επίτευξη στόχων, που προσαρμόζεται στην κοινωνική πραγματικότητα και η κρίση πρέπει να αποτελεί κίνητρο προσαρμογής των κοινωνικών πολιτικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΟΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ & ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

3.1. Η ανάδυση ενός νέου τεχνο-οικονομικού παραδείγματος

3.1.1. Βασικοί όροι συγκρότησης των Τεχνολογιών της Πληροφορικής και των Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.)

⁵⁶⁷ Boyer R. *The search for Labour Market Flexibility*, Oxford 1998. P.199

⁵⁶⁸ Χτούρης Σ. «Μεταβιομηχανική κοινωνία και κοινωνία της πληροφορίας. Παγκόσμια δίκτυα: ο ρόλος τους στη νέα κοινωνική διαφοροποίηση.» Β' έκδοση. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα 1997.σ. 22.

⁵⁶⁹ Council of the European Union (2011), The role of voluntary activities in social policy, *Council conclusions*, Brussels, 3 October 2011.

⁵⁷⁰ Καρκατσούλης Π., (2004), *Το κράτος σε μετάβαση. Από τη “διοικητική μεταρρύθμιση” και το “νέο δημόσιο μάνατζμεντ” στη “διακυβέρνηση”*, Αθήνα: Σιδέρης.

⁵⁷¹ Φερόνας, Α. (2009), Κοινωνία των πολιτών: Η θεσμική συγκρότηση και ο ρόλος της σε Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελλάδα, *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, ΙΔ (56), σελ. 43-69.

⁵⁷² Prigogine I./ Stengers I. 1986. Τάξη μέσα από το χάος. Ελλ. απόδοση: Νίκας Α./Λογιωτάτου Μ. Αθήνα 1986. Εκδόσεις Κέδρος. Οι ανθρώπινες οργανώσεις θεωρούνται συστήματα αλληλοεπιδρώντων στοιχείων, που είναι τομείς σύνθετων διαδικασιών και οργανωτικών δομών. Ορισμένοι άνθρωποι μπορούν να σκέφτονται γενικά και να ενεργούν τοπικά. Πηγή: Wikipedia.

Οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών συγκροτούν μια συστάδα νέων δυναμικών τεχνολογιών που συνδέονται με την πληροφορική, τις τηλεπικοινωνίες και το Διαδίκτυο. Οι Τ.Π.Ε. είναι πρώτα απ' όλα μια πραγματικότητα, μια συγκεκριμένη εξέλιξη (των τεχνολογιών της πληροφορικής, των τηλεπικοινωνιών και των media), που συνδέεται με τη σύγκλιση των συγκεκριμένων τεχνολογιών και οδηγεί στην υπέρβαση των συνόρων μεταξύ των προηγουμένως ξεχωριστών υπηρεσιών Τ.Π.Ε. δικτύων και επιχειρησιακών πρακτικών. *«Η συγκεκριμένη τεχνολογική εξέλιξη συνιστά μια τεχνολογική επανάσταση, που σε συνδυασμό με άλλους κοινωνικο-οικονομικούς, οργανωτικούς παράγοντες οδηγεί σε αλλαγή του τεχνικό-οικονομικού παραδείγματος»*⁵⁷³. Αποτελούν κλασικό παράδειγμα τεχνολογιών γενικού σκοπού (General Purpose Technology)⁵⁷⁴ που διεισδύουν και μετασχηματίζουν το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων και ευρύτερα το σύνολο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Σύμφωνα με τη θέση των Freeman & Perez⁵⁷⁵ που αναπτύσσουν περισσότερο την προσέγγιση του Kondratieff⁵⁷⁶ για τα διαδοχικά μακρά κύματα οικονομικής μεγέθυνσης, οι Τ.Π.Ε. αποτελούν το τεχνολογικό υπόβαθρο της πέμπτης τεχνολογικής επανάστασης (με σημείο εκκίνησης την πρώτη βιομηχανική επανάσταση στη Βρετανία) στη διάρκεια των τελευταίων 250 ετών που διαμορφώνουν της Εποχή της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών. Ειδικότερα στο πεδίο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης η συγκεκριμένη εξέλιξη εννοιολογείται με τη μετάβαση από τον συμβατικό στον ψηφιακό δήμο.

⁵⁷³ Freeman, C. and Perez, C. 1988. Structural crisis of adjustment, business cycles and investment behavior. In G. Dosi, C. Freeman, R. Nelson, G. Silverberg, and L. Soete, eds., *Technical Change and Economic Theory*, London: Pinter, pp. 38-66. Οι C. Freeman and C. Perez. προτείνουν τη θεωρία του κύκλου, υποστηρίζοντας ότι η κυκλική διαδικασία είναι ο πλέον κατάλληλος τρόπος για να μετρήσει κανείς πως η τεχνολογία παράγεται, χρησιμοποιείται και διαχέεται στην οικονομία. Παραδέχονται δε ότι κάθε κύκλος έχει τα δικά του χαρακτηριστικά.

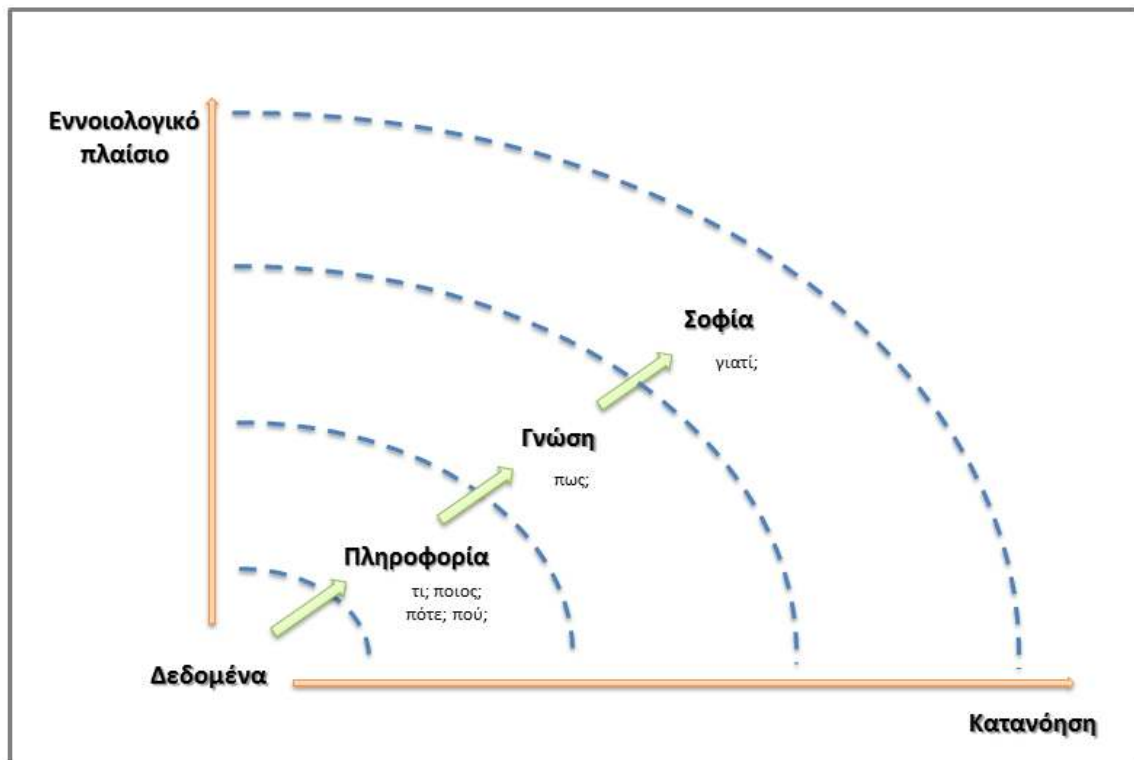
⁵⁷⁴ Ως General Purpose Technology ή τεχνολογίες γενικής χρήσης (GPTs) είναι γνωστές οι τεχνολογίες που μπορούν να επηρεάσουν μια ολόκληρη οικονομία (συνήθως σε εθνικό ή παγκόσμιο επίπεδο). Οι GPTs έχουν τη δυνατότητα να αλλάξουν ριζικά τις κοινωνίες μέσω των επιπτώσεών τους σε προϋπάρχουσες οικονομικές και κοινωνικές δομές. Ruttan, Vernon (2006). *Is War Necessary for Economic Growth?: Military Procurement and Technology Development*. New York: Oxford University Press.

⁵⁷⁵ Freeman, C. and Perez, C. 1988.

⁵⁷⁶ Οι αντιλήψεις για την οικονομική ιστορία ποικίλλουν. Ο κύκλος ή κύμα του Kondratieff θεωρεί ότι η οικονομία περνά μέσα από τέσσερις διαφορετικές φάσεις: του ευεργετικού πληθωρισμού (άνοιξη), του στασιμοληθωρισμού (καλοκαίρι), του ευεργετικού αποπληθωρισμού (φθινόπωρο), και του αποπληθωρισμού (χειμώνα). Ένας κύκλος Kondratieff αποτελείται από τέσσερις διακριτές φάσεις, ή διακριτά, δραματικές αλλαγές στη διάθεση, ο τόνος του οποίου καθορίζει τις ενέργειες των ατόμων που εμπλέκονται στην οικονομία. Η συνειδητοποίηση αυτών των χαρακτηριστικών επιτρέπει την πρόβλεψη της αλλαγής στην οικονομία. Βλέπε σχετικά: Thompson R. William, *The Kondratieff Wave As Global Social Process*", Dept. of Political Science, Indiana University, U.S.A.

Κρίνεται λοιπόν αναγκαία η εννοιολογική διάκριση της «πληροφορίας», της «τεχνολογίας», «της γνώσης» και της «σοφίας» και η χρήση αυτής της διάκρισης⁵⁷⁷ στην τοπική ηλεκτρονική διακυβέρνηση και στον σχεδιασμό της Κοινωνικής Πολιτικής. Σε μία εποχή αλλαγών, πολυπλοκότητας και παγκοσμιοποίησης, η σύγχρονη διοίκηση και οι αποφάσεις για τη λειτουργία μιας οργάνωσης θα πρέπει να στηρίζονται σε δεδομένα, όπως: α) Επεξεργασμένες πληροφορίες (που θα απαντούν σε βασικά ερωτήματα όπως τι;, ποιος;, πότε;, πού; - know-what, know-who), και β) γνώση (πώς; - know-how) και κατανόηση, την αιτιώδη δηλαδή σχέση μεταξύ αιτιατού και αποτελέσματος (γιατί; - know-why). Ακόμα, πρέπει να στηρίζονται στη σοφία, στην κατασταλαγμένη δηλαδή βιωματική πείρα (*“Life must be understood backwards; but.. It must be lived forward”*), αλλά και στη σοφία που διαθέτουν οι απλοί άνθρωποι.

Σχεδιάγραμμα 3.1 Η γραμμική σχέση και η μετάβαση από τα δεδομένα στην πληροφορία, στη γνώση και στη σοφία

Πηγή: ITIL v3, 2007, Copyright © AXELOS Ltd.

⁵⁷⁷ Καλογήρου Ι. Σιώκας Ε. 2015, Η σύγχρονη διοίκηση. [Κεφάλαιο Συγγραμματος]. Στο Καλογήρου Γ. Τσακανίκας Α. Σιώκας Ε. Παναγιωτόπουλος Π. Πρωτόγερο Α. Μαυρωτάς Γ. 2015, Οργάνωση και Διοίκηση Επιχειρήσεων για Μηχανικούς. [ηλεκτρονικό βιβλίο], Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Κεφ.5. Διαθέσιμο στο <http://hdl.handle.net/11419/6037>.

Η έννοια της πληροφορίας: Για πολλούς η έννοια της πληροφορίας ταυτίζεται με τη γνώση.⁵⁷⁸ Το περιεχόμενο που της αποδίδουν ξεκινά από την διαπίστωση ότι «καθιστά κάτι γνωστό σε κάποιον.»⁵⁷⁹ Στόχος είναι «η επίτευξη πιστοποίησης⁵⁸⁰ για ένα στοιχείο. Θεωρείται ποιοτικός συντελεστής που καθορίζει τη θέση ενός συστήματος».⁵⁸¹ Οι παραπάνω προσδιορισμοί αποδίδουν στην πληροφορία την αξία του αγαθού το οποίο στην κατάλληλη χρονική συγκυρία μπορεί να αποβεί σε όφελος του χρήστη, αν του δοθεί δικαίωμα χρήσης. Ωστόσο «ως ανθρώπινο δικαίωμα επιτρέπεται να θεωρείται μονάχα κάτι το οποίο απολαμβάνουν όλοι οι άνθρωποι.»⁵⁸² Στη σύγχρονη κοινωνία⁵⁸³ ωστόσο η πληροφορία είναι άμεσα εξαρτημένη από ελεγχόμενες διαδικασίες. Το θέμα της άντλησής της δεν είναι εύκολη υπόθεση για όλους, ούτε αυτονόητη. Αποδίδει όμως βαθμό συμμετοχής σε μια δημοκρατική κοινωνία. Η σημασία της «σε έναν κόσμο όπου η προσοχή μας είναι ένας από τους βασικούς πόρους...μπορεί να είναι ένας δαπανηρός πλούτος, διότι μπορεί να στρέψει την προσοχή μας από αυτό που είναι σημαντικό σε αυτό που δεν είναι.»⁵⁸⁴. Ο πολίτης μπορεί να προσδιορίζει τα επιθυμητά για κείνον αποτελέσματα ανάλογα δε να πράττει⁵⁸⁵. Αυτό όμως είναι το υποκειμενικό στοιχείο της «απόσβεσης του κόστους» των πληροφοριών. Το αντικειμενικό της κομμάτι αφορά ακριβώς στις δομές από τις οποίες παρέχεται η πληροφορία και του «αποδέκτη».⁵⁸⁶

Η ανάπτυξη της πληροφορικής γνώσης, του «νέφους των πληροφοριών» και πολλών άλλων εννοιών που πολύ πρόσφατα υιοθετήθηκαν για να περιγράψουν την ένταση των μεταβολών αναπτύσσονται με ταχύτητα γύρω από την πρόσβαση, τον έλεγχο και την αξιοποίηση αυτής της μονάδας μέτρησης του κόσμου που μας περιβάλλει. Ως εκ τούτου η πληροφορία δεν είναι απλώς κείμενο, εικόνες και βίντεο, αλλά και οι ενεργές διαδικασίες που μετατρέπουν αυτά τα πράγματα.⁵⁸⁷ Είναι για πολλούς «ένας ταξικός στη

⁵⁷⁸ Castells Manuel (1996), The rise of the Network society: the information age: Economy, society & culture. Vol. I. Malden, Massachusetts, Blackwell.p.17

⁵⁷⁹ Δημητράκου Δ. Μέγα λεξικό όλης της ελληνικής γλώσσας. <http://www.politeianet.gr>.

⁵⁸⁰ Σταματάκου Κ. Λεξικό της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. <http://www.politeianet.gr>.

⁵⁸¹ Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. Αριστ. Παν/μιο Θεσ/κης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών σπουδών (Ιδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη).

⁵⁸² Κονδύλης Π. Βήμα 3/5/1998. <https://kondylis.wordpress.com/2009/01/06/humanright/>.

⁵⁸³ Beck, 1986 /1992. Risk society : towards a new modernity, London, Sage Publications.p46

⁵⁸⁴ Simon H. 'Administrative Behavior', New York: The Free Press. 1997.p.102

⁵⁸⁵ Περισσότερα για τη θεωρία των προσδοκιών βλέπε: Vroom V.H.(1964). *Work and motivation*, John Wiley and Sons, N.Y.

⁵⁸⁶ Μαρκαντωνάτου - Σκαλτσά Ανδρ. Η προστασία του διοικούμενου. Βασική αρχή της διοικητικής δράσεως. Εκδόσεις Σάκκουλα. Αθήνα-Κομοτηνή 1999.σελ.161.

⁵⁸⁷ Δερτούζος Μ.(1998), Τι μέλλει γενέσθαι: πώς ο νέος κόσμος της πληροφορικής θα αλλάξει τη ζωή μας. Αθήνα Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Λιβάνης.σ.121

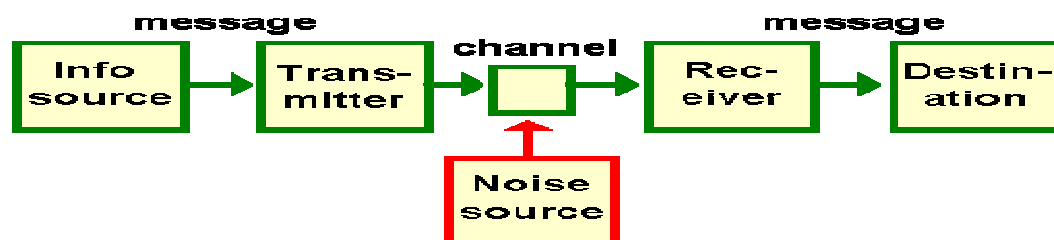
βάση του αγώνα που στοχεύει στην ομότιμη απελευθέρωση της πληροφορίας, που είναι μια συλλογική διαδικασία». ⁵⁸⁸

Η πληροφορία είναι όμως και ζήτημα αξιόπιστων συσχετισμών όπου ένας τύπος συμβάντων αποτελεί το αίτιο ενός άλλου και ο δεύτερος λέγεται ότι μεταφέρει πληροφορίες για τον πρώτο⁵⁸⁹ και μειώνει την αβεβαιότητα⁵⁹⁰ αναφορικά με ένα δεδομένο περιβάλλον⁵⁹¹. Η άντλησή της ορίζεται από τις διαθέσιμες επιλογές του αποστολέα για αποτελεσματική κωδικοποίηση του μηνύματός του.⁵⁹² Η κυβερνητική θεωρία «ορίζει την πληροφορία, ως το περιεχόμενο της δικής μας προσαρμογής στο περιβάλλον». ⁵⁹³ Ως έτσι αναφέρεται στο αποτέλεσμα της κατανόησης και της ερμηνείας των δεδομένων δηλαδή τη μετατροπή τους σε στοιχείο λήψης αποφάσεων.⁵⁹⁴ Μια γενική σύνοψη για την έννοια της πληροφορίας θα μπορούσε να την περιγράψει ως εξής: α) Ως

⁵⁸⁸ Βλέπε σχετικά: Το Ομότιμο Μανιφέστο. <http://issuu.com/voreiodytikes/docs/omotimomanifesto.21/2/2013>.

⁵⁸⁹ Για τη θεωρία που αντιμετωπίζει την πληροφορία ως νόημα και προσδιορίζει την καθημερινή της αξία στη μετάδοση/μεταφορά ενός μηνύματος. Margolis & Laurence, 1999, p.60

⁵⁹⁰ **Η θεωρία της πληροφορίας:** Η πιο θεμελιώδης ποσότητα στη θεωρία της πληροφορίας είναι η εντροπία. Οι Shannon & Weaver, δανείστηκαν την ιδέα της εντροπίας από τη θερμοδυναμική όπου περιγράφει την ποσότητα της διαταραχής του συστήματος. Στη θεωρία της πληροφορίας, η εντροπία μετρά την ποσότητα της αβεβαιότητας του άγνωστου. Shannon, C.E and Weaver, W. W. (1949) *The Mathematical Theory of Communication*. University of Illinois Press, Urbana, IL. στο Ghahramani, Zoubin **Information Theory** information, entropy, communication, coding, bit, learning Encyclopedia of cognitive science 2000 ©Macmillan Reference Ltd. Το μοντέλο που προτείνουν οι συγγραφείς και για το οποίο έχει υποστηριχθεί από τον Fiske, John (1982): *Introduction to Communication Studies*. London: Routledge (Chapter 1, 'Communication Theory' is a good introduction to this topic), ότι είναι «ευρέως αποδεκτό στις επικοινωνιακές σπουδές» είναι το εξής:

⁵⁹¹ Shannon Claude & Warren Weaver, (1949), *The mathematical theory of communication*, Urbana University of Illinois Press. Μαθηματική θεωρία της επικοινωνίας

⁵⁹² Σοφία, Καϊτατζή - Γουϊτλοκ Η επικράτεια των πληροφοριών, Εκδόσεις Κριτική, Απρίλιος 2003.σ.29. Ειδικότερη αναφορά σε αυτή τη θεωρία θα μπορούσαμε να αντλήσουμε από τη μελέτη των Πληροφοριακών συστημάτων διοίκησης (ΠΣΔ, από τον αγγλικό όρο *management information systems* ή εν συντομία *M.I.S.* Οι εισροές σε ένα τέτοιο σύστημα είναι δεδομένα(*data*) και οι εκροές πληροφορίες (*information*). Σαν πληροφορία χαρακτηρίζεται σε αυτή τη θεωρία κάθε κριτήριο επιλογής μεταξύ των στοιχείων ενός συνόλου δηλαδή κάθε κριτήριο που επιτρέπει τον περιορισμό του μεγέθους αυτού του συνόλου σε ένα υποσύνολο που περιέχει την απάντηση μιας συγκεκριμένης ερώτησης. Βλ.σχετ .Γιαννακόπουλος Δ. & Παπουτσή Ι. Πληροφοριακά συστήματα διοίκησης. Τόμος 1. Δεύτερη έκδοση βελτιωμένη. Εκδόσεις Έλλην.1996.

⁵⁹³ Wiener Norbert,(1950/1989), *The Human uses of human beings: cybernetics and society*, Free Association Books, London.pp.17-18.

⁵⁹⁴ Κιουντούζης Ε. (2002). Μεθοδολογίες ανάλυσης και σχεδιασμού πληροφοριακών συστημάτων. Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.

νόημα το οποίο επικοινωνιακά είναι ουδέτερο.⁵⁹⁵β) Ως αβεβαιότητα γ) Ως ειδοποιός διαφορά στις επιλογές αποκωδικοποίησης του μηνύματος από τον λήπτη⁵⁹⁶. δ) «Ως δομικό συστατικό για την επίτευξη της ομοιόστασης μεταξύ των μερών του συστήματος, παρόλο που οι πληροφορίες δεν παράγουν έννομα αποτελέσματα».⁵⁹⁷

Η έννοια της πληροφορίας συνδέεται στενά με το δημόσιο και την Τοπική Αυτοδιοίκηση επειδή οι φορείς καλούνται να διαχειριστούν πλήθος προσωπικών πληροφοριών⁵⁹⁸ που αφορούν και στην Κοινωνική Πολιτική, στοιχεία για προσωπικές αδυναμίες, σωματικά και οικονομικά χαρακτηριστικά. Αυτή η παράμετρος είναι που μας αναγκάζει να θεωρήσουμε τις πληροφορίες ως παράγοντα πολιτικής, οικονομικό στοιχείο, αλλά και κοινωνική συνιστώσα. Παρά τη σημαντικά «ευαίσθητη» αυτή παράμετρο το δικαίωμα της «πληροφοριακής αυτοδιάθεσης»⁵⁹⁹ συνιστά λειτουργική αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στη σφαίρα της δημόσιας εξουσίας.

Η Τεχνολογία: αποδίδει την ενσωμάτωση των ανθρώπινων επιτευγμάτων στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Με άλλα λόγια τη χρήση τους. Τόσο η καινοτομία όσο και η τεχνολογία είναι έννοιες που η σημασία τους αποκτά ενδιαφέρον επειδή η έννοια του χώρου και του χρόνου έχουν αλλάξει.⁶⁰⁰ Οι ορισμοί που την περιγράφουν την ορίζουν ως:

- i. «Ένα σύνολο στοιχείων γνώσης, διαδικασιών, εμπειρίας από επιτυχίες και αποτυχίες και φυσικά μηχανημάτων και εξοπλισμών.
- ii. Κατά τον Dosi, «διακρίνονται δυο διαφορετικές προσεγγίσεις: η πρώτη θεωρεί ως καθοριστικούς παράγοντες της τεχνικής αλλαγής τις δυνάμεις της αγοράς, οι λεγόμενες {θεωρίες έλξης της ζήτησης} και η δεύτερη ορίζει την τεχνολογία ως αυτόνομο ή οιονεί αυτόνομο παράγοντα, τουλάχιστον στην βραχυχρόνια περίοδο {θεωρίες ώθησης της τεχνολογίας}».⁶⁰¹
- iii. Ο Marx αντιμετωπίζει την τεχνολογία ως εσωτερική διάσταση του οικονομικού συστήματος αντίθετα από τους Ricardo/ Mill που προσδιορίζουν την τεχνολογική πρόοδο

⁵⁹⁵ Καϊτατζή - Γουϊτλοκ Σ. (2003).σ.36

⁵⁹⁶ Fiske, John (1982): *Introduction to Communication Studies*. London: Routledge (Chapter 1, 'Communication Theory' is a good introduction to this topic)

⁵⁹⁷ Δεληκωστόπουλου Σ. Οι προϋποθέσεις του παραδεκτού της αίτησης ακυρώσεως.1973.σελ. 216.Επ'.

⁵⁹⁸ Ως επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ορίζεται κάθε εργασία ή σειρά εργασιών, που πραγματοποιείται από το δημόσιο ή ν.π.δ.δ. ή ιδιωτικού δικαίου πρόσωπο με ή χωρίς τη βοήθεια αυτοματοποιημένων μεθόδων και εφαρμόζεται σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Βλέπε σχετικά: Τουντόπουλου Β. Η διασύνδεση αρχείων. ΝοΒ. 1999.σελ.1242

⁵⁹⁹ Γέροντα. Α. Η ηλεκτρονική επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών, Το Σ 1989. Σελ.58.

⁶⁰⁰ Collins, M. One World...one telephone: Iridium, one look at the making of a global age. *History and Technology*. Vol. 21. n. 3. September 2005. pp.301-324.

⁶⁰¹ Dosi Giovanni: *Οι τάσεις της καινοτομίας και οι προσδιοριστικοί της παράγοντες: Τα συστατικά της καινοτόμου διαδικασίας*. Στο Οικονομική Θεωρία και Τεχνολογία. Επιμ. Τ. Γιαννίτσης. Εκδόσεις Gutenberg. Αθήνα 1991.σ.15

- έξω από το πρόδηλο οικονομικό σύστημα.⁶⁰² Για τον Marx ειδικά «η τεχνολογική πρόοδος συνδέεται αναπόσπαστα με τη διαδικασία της καπιταλιστικής συσσώρευσης».⁶⁰³
- iv. Σύμφωνα με άλλους ερευνητές,⁶⁰⁴ «στο πλαίσιο της νεοκλασικής θεωρίας, ο όρος αναφέρεται στη χρησιμοποίηση κάθε είδους γνώσης για την επίτευξη των οικονομικών/παραγωγικών σχέσεων και υπάρχουν δυο διαστάσεις με τις οποίες εμφανίζεται: α) η δημιουργική διάσταση και β) η ουσιαστική διάσταση».⁶⁰⁵
- v. Είναι χαρακτηριστικός σε αυτή τη λογική ο ορισμός του J. k. Galbraith, που ορίζει ότι: «Η τεχνολογία είναι η συστηματική εφαρμογή επιστημονικής ή άλλης οργανωμένης γνώσης για εκτέλεση πρακτικών σκοπών».⁶⁰⁶
- vi. Η τεχνολογία κατά τον Δ. Μπουραντά, ορίζεται «ως η διαδικασία και τα μέσα μετασχηματισμού των εισροών ενός συστήματος σε εκροές. Συνίσταται δηλαδή σε εργαλεία και τεχνικές που χρησιμοποιούνται για τον μετασχηματισμό των εισροών σε εκροές».⁶⁰⁷
- vii. Σε παρόμοιο μήκος κύματος, αλλά διευρύνοντας τη διάσταση της τεχνολογίας ο Β. Παπαδάκης, «θεωρεί ότι στην τεχνολογία εγκολπώνονται τόσο ευκαιρίες για εκείνους που έχουν τη δυνατότητα να τις εκμεταλλευθούν και να τις εισάγουν αποτελεσματικά στις δραστηριότητες τους, συνιστά ωστόσο και απειλή για εκείνους που δεν μπορούν να προσαρμοστούν αρμονικά στις νέες απαιτήσεις που αυτή δημιουργεί.»⁶⁰⁸
- viii. Σύμφωνα με «την θεωρητική κατεύθυνση της κοινωνικής κατασκευής, κάθε τεχνολογία αποτελεί η ίδια ένα πολιτισμικό προϊόν και διαμορφώνει κοινωνικές πραγματικότητες, με την έννοια ότι δημιουργεί μια νέα πολιτισμική τάξη».⁶⁰⁹
- ix. Ο M. Heidegger αντιμετωπίζει την τεχνολογία «σαν παραδειγματική όσο και επικίνδυνη πρακτική της νεωτερικότητας, έναν τρόπο δημιουργίας νέων

⁶⁰² Πάκος Θ. (1992). *Κλαδική Οικονομική Ι. Ανταγωνισμός, Συγκέντρωση και τεχνολογία*. Αθήνα. Εκδόσεις Παπαζήση. σ. 291-292.

⁶⁰³ Μέχρι και πριν 4 δεκαετίες το τεχνολογικό στοιχείο για τη νεοκλασική οικονομική θεωρία ήταν μια παράμετρος, που παράλληλα με το κεφάλαιο και την εργασία, έπρεπε να ληφθεί υπόψη για την ανάλυση και την ερμηνεία των οικονομικών φαινομένων. Στα μέσα της δεκαετίας του 1970 και εξής το ενδιαφέρον και ο προβληματισμός μετατοπίζεται στους μηχανισμούς και τις συνθήκες που προωθούν την τεχνολογική αλλαγή, στην καινοτομία και επί της ουσίας δίνει στην τεχνολογική πρόοδο δυναμική με προεκτάσεις στις κοινωνικές αλλαγές. Ι. Βάσαλος, Β. Κελεσιδής, Ν. Κομνηνός. ΤΟΠΟΣ, *Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος*. 22-23/2004 ISSN 1105-3267.σ.233-245

⁶⁰⁴ Καρβούνης Σ. *Διαχείριση τεχνολογίας και καινοτομίας-ο ευρύτερος ορισμός της τεχνολογίας*. Εκδόσεις Σταμούλης. σ. 36-37.

⁶⁰⁵ Η διάσταση αυτή περιλαμβάνει την τεχνολογία προϊόντος, διεργασίας και των πληροφοριών, η οποία εφαρμόζεται στην δημόσια και τοπική διοίκηση και συνίσταται στην απόκτηση, την επεξεργασία και την μεταβίβαση πληροφοριών. {Είναι χαρακτηριστικά τα ακόλουθα λόγια που αποδίδουν νομίζουμε το μέγεθος της αξίας για το δημόσιο χώρο, αυτής ακριβώς της διάστασης: «Για το κράτος αυτό που γίνεται όλο και πιο σημαντικό είναι η διακυβέρνηση των αποθεμάτων γνώσης» Βλέπε σχετικά. J.G. March / J. P. Olsen. *Democratic Governance*, New York: Free Press, 1993.p.113 }

⁶⁰⁶ Galbraith J. k. στο *The new industrial state*, Princeton University Press, 2007

⁶⁰⁷ Μπουραντάς Δ. Οικ. Παν. Αθηνών. *Management: Οργανωτική θεωρία και συμπεριφορά. Η επιστημονική βάση του management*. Αθήνα 1992.

⁶⁰⁸ Παπαδάκης Β. *Στρατηγική των επιχειρήσεων: Ελληνική και Διεθνής εμπειρία*. Εκδόσεις Ε. Μπένου Αθήνα 1999. Ο Galbraith (1952) στο έργο του *American Capitalism* γράφει χαρακτηριστικά: «Δεν υπάρχει πιο ευχάριστο παραμύθι από εκείνο που λέει ότι η τεχνολογική μεταβολή αποτελεί καρπό της απaráμιλλης εφευρετικότητας του ταπεινού ανθρώπου (small man) ο οποίος κάτω από την πίεση του ανταγωνισμού αναγκάζεται να βάλει το μυαλό του να δουλέψει. Δυστυχώς πρόκειται για αυταπάτη. Τεχνολογική ανάπτυξη πρέπει να διεξάγεται και σε μεγάλη κλίμακα ώστε να εξισορροπούνται οι αποτυχίες και οι αποτυχίες.»

⁶⁰⁹ Αθανασίου Α. *Εθνογραφία στο διαδίκτυο ή το διαδίκτυο ως εθνογραφία: δυννητική πραγματικότητα και πολιτισμική κριτική*. Στο: *Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών*. Γ' /2004. 115.σ.51

πραγματικοτήτων μέσω της πλαισίωσης (*Ge-stell*) της φύσης. Η «ουσία της τεχνολογίας» είναι ο τρόπος από-κάλυψης του ενθαδικού υποκειμένου (*dasein*) και μετατροπής του σε υποκείμενο». ⁶¹⁰

χ. Στον κύκλο των ανθρώπων που στη χώρα μας τουλάχιστον ασχολούνται με το θέμα της τεχνολογίας ο ορισμός που ακολουθεί φαίνεται να κερδίζει τη μεγαλύτερη αποδοχή: «τεχνολογία είναι το σύνολο των μεθόδων, τεχνικών και μέσων με τα οποία επιτυγχάνεται η παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών, με τη συνδρομή των κλασσικών συντελεστών παραγωγής, δηλαδή των φυσικών πόρων της ανθρώπινης εργασίας και του κεφαλαίου.» ⁶¹¹

xi. Ευρύτερη νοηματικά είναι η ερμηνεία των συντακτών της «Έκθεσης 3», οι οποίοι γράφουν ότι ο όρος αναφέρεται στο σύνολο των υλικών στοιχείων και διαδικασιών που απαιτούνται για την πραγματοποίηση μιας λειτουργικής πράξεως, καθώς και τα σχήματα σκέψεων και θεωρίας που εξασφαλίζουν και θεμελιώνουν τα παραπάνω σύνολα. ⁶¹²

Οι παραπάνω ορισμοί μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε ότι: Η ανάπτυξη της τεχνολογίας συντελείται στο όνομα της κοινωνικής προόδου. Η Κοινωνική Πολιτική επηρεασμένη «από τις αυξημένες ανάγκες των κοινωνικών δομών που προκαλεί η κοινωνικό-οικονομική κρίση» ⁶¹³ οφείλει να αναζητά την αναδιανεμητική ικανότητα των τεχνολογικών συστημάτων.

Η Καινοτομία: «Είναι κατά βάση ένα ευρύτερο κοινωνικο-οικονομικό, επιχειρησιακό και επιχειρηματικό φαινόμενο που εκδηλώνεται με τεχνολογικούς ή/και οργανωτικούς όρους και αναπτύσσεται σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικο-οικονομικό και κλαδικό περιβάλλον» ⁶¹⁴.

Σύμφωνα με το εγχειρίδιο Frascati (Ο.Ο.Σ.Α.), «αναφέρεται στη μετατροπή μιας ιδέας σε εμπορεύσιμο προϊόν ή υπηρεσία, στη μέθοδο παραγωγής ή διανομής ή ακόμα και σε νέα μέθοδο παροχής κοινωνικής υπηρεσίας.» ⁶¹⁵ Ο όρος εισάγεται από τον J.Schumpeter. ⁶¹⁶ Άλλες απόψεις αναφέρουν ότι «περιλαμβάνει δραστηριότητες» ⁶¹⁷ για την «επιτυχή εκμετάλλευση νέων ιδεών» ⁶¹⁸ στο «οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο». ⁶¹⁹ Η

⁶¹⁰ Heidegger Martin, 1977 (1955), *The question concerning technology and other essays*, μτφ. William Iovitt, New York, Harper and Row Publishers.

⁶¹¹ Παπαγεωργίου Χρ. *Τεχνολογικές επιλογές και δυνατότητες της Ελλάδας*. Βλ. σχετ. κείμενα ημερίδας του τεχνικού επιμελητηρίου της Ελλάδας-ΤΕΕ με θέμα: Παιδεία-Ερευνα-Τεχνολογία. 28/1/1981. σ.46

⁶¹² Αναγνωστάτος Σταύρος Δ. Δ.Ε. Κέντρα Δεδομένων –Πυροπροστασία & Συστήματα Πυρόσβεσης ΕΜΠ. Σχολή Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Ηλεκτρικών Βιομηχανικών διατάξεων και συστημάτων αποφάσεων.

⁶¹³ Κοινωνικό Πολύκεντρο ΑΔΕΔΥ (2013). *Επιπτώσεις των περιοριστικών πολιτικών στις δημόσιες υπηρεσίες, στα δημόσια αγαθά, και το ανθρώπινο δυναμικό της δημόσιας διοίκησης*. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουνίου 2014 από: <http://www.kpolykentro.gr/sites/el/activities/studies/study/study0002.html>.

⁶¹⁴ Καλογήρου Ι. κ.α. Οργάνωση και Διοίκηση Επιχειρήσεων για μηχανικούς. 2015. Εκδόσεις Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. www.kallipos.gr

⁶¹⁵ http://www.kainotomia.imegseevee.gr/attachments/article/35/IME_GSEEEVE_DEI2_paradoteo_a.pdf.

⁶¹⁶ Μας παραθέτει την ακόλουθη «τυπολογία καινοτομιών: α) εισαγωγή νέου προϊόντος β) παραγωγική καινοτομία για μια βιομηχανία, γ) η ανάπτυξη νέων πηγών προμηθειών για πρώτες ύλες και εισροές, δ) οι νέες μέθοδοι οργάνωσης των επιχειρήσεων και ε) το άνοιγμα των αγορών.» Schumpeter Joseph (1930): *Mitschell's Business Cycles*, QJE, p.150.

⁶¹⁷ Freeman Chr.(1982): *The Economics of industrial innovation*. V.1.

⁶¹⁸ U.K.DTI (1994): *Innovation Unit Definition*. V.11.1

καινοτομία ως κατάσταση εγρήγορσης απέναντι στην εξέλιξη των αναγκών επηρεάζει τόσο την απόφαση χρήσης των Τ.Π.Ε στην Κοινωνική Πολιτική όσο και την ικανότητα διαπίστωσης της αναγκαιότητας αυτής. Ακριβώς γιατί αφορά το σύνολο των συντελεστών πολιτικής. Η εισαγωγή της σε μια κοινωνική δραστηριότητα στηρίζεται σε δυο άξονες: α) Σε μια κατάσταση-πρόβλημα το οποίο θέλουμε να βελτιώσουμε. β) Στην λύση που θέλουμε να δώσουμε. Η σχέση αυτών των 2 αξόνων προσδιορίζει και το περιεχόμενο των καινοτομιών, το οποίο μπορεί να είναι είτε ένα πρόγραμμα είτε μια δραστηριότητα-ενέργεια. Ωστόσο οι καινοτομίες είναι συχνά δύσκολο να υιοθετηθούν στα κοινωνικά συστήματα. Εκεί οι καινοτομίες προτείνονται από το μεσαίο και ανώτερο επίπεδο της διοικητικής ιεραρχίας ή από την τεχνοδομή κατά Mintzberg⁶²⁰. Η συνήθεια, ο ρυθμός λειτουργίας και οι στόχοι σ' αυτές τις δομές δεν είναι μοναδική και ενιαία, επηρεάζοντας το τελικό αποτέλεσμα.

Πληροφορική και ψηφιακή τεχνολογία: Οι όροι δίνονται από τη θεωρία των υπολογιστών και των δικτύων πληροφόρησης. Ο όρος ψηφιακή τεχνολογία επικρατεί των άλλων.⁶²¹ Η πληροφορική θεωρείται ώριμη τεχνολογία⁶²² και η έννοια της ηλεκτρονικής ανάπτυξη σε εξέλιξη.⁶²³ Αμφότεροι «*βασίζονται στην ανάπτυξη προϊόντων πληροφορικής*»⁶²⁴ και αποτελούν ένα σύγχρονο πλέγμα πρακτικής.

3.1.2. Ηλεκτρονική δημόσια διοίκηση/διακυβέρνηση (Η.Δ.Δ.)

Η «*προώθηση της χρήσης των τεχνολογιών πληροφορικής στη δημόσια διοίκηση*»⁶²⁵ αποτελεί αναμφίβολα γενικό στόχο της διοικητικής οργάνωσης και αφορά «στη λήψη

⁶¹⁹ Ε.Ε. (1996): Πράσινη βίβλος για την καινοτομία. Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του κ. Φ. Τσαλιδή-Γενικός Γραμματέας Έρευνας και Τεχνολογίας το 2009, ο οποίος τόνισε ότι «τα καινοτόμα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις ερευνητικές προσπάθειες, συμβάλλουν στην ανάπτυξη της χώρας, την τόνωση της απασχόλησης, την κοινωνική συνοχή και τη βελτίωση της καθημερινότητας των πολιτών». *Καινοτομία. Έρευνα και Τεχνολογία*. 03-04/2009, τ.71. Εθνικό κέντρο τεκμηρίωσης, σ.6

⁶²⁰ Mintzberg, H., (1979), *The Structuring of Organizations*. Englewood Cliffs, NJ. Prentice-Hall,. OECD, (1997), *Reviews of national policies for education: Greece*, Paris. OCDE, (2003), *L'école de demain*. Reseaux d' innovation, OCDE, Paris.

⁶²¹ Η ειδοποιός διαφορά της ψηφιακής δομής έναντι της αναλογικής έγκειται στο γεγονός ότι δύναται να συλλειτουργούν ή να αλληλεπιδρούν. Αυτή η ικανότητα συλλειτουργίας, συνέργειας, ανάμειξης, διάκρισης και επιλεκτικής ή συνολικής επεξεργασίας της ψηφιακής τεχνολογίας, επιφέρει την ποιοτική μετάλλαξη.

⁶²² Καραγιάννης Γ. *Αποτελεσματική ανάπτυξη της πληροφορικής στη δημόσια διοίκηση*. Στο: *Κοινωνία της πληροφοριών*. Κείμενο εργασίας. Ομάδα πληροφορικής του ΙΣΤΑΜΕ-Α. Παπανδρέου. Αθήνα

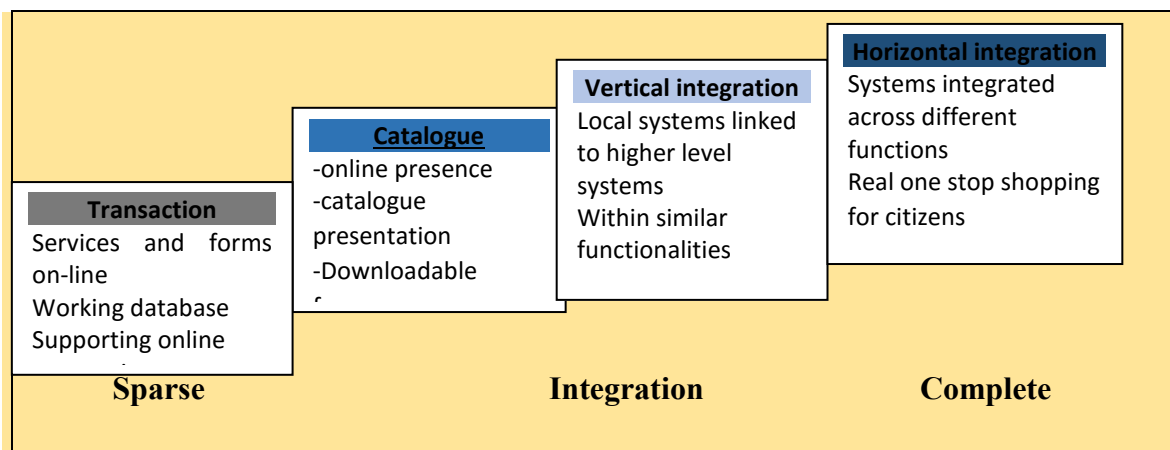
⁶²³ Νομοθετικός ορισμός του electronic, το οποίο συναντούμε ολοένα και περισσότερο ως πρόθεμα για πολλές ηλεκτρονικές πράξεις και εμφανίζεται ως (e-) παρατίθεται στο άρθρο 106 στ.2 του Ομοσπονδιακού νόμου των ΗΠΑ για τις ηλεκτρονικές υπογραφές (Electronic Signatures in global And National Commerce Act 2000.) Στην εθνική νομοθεσία αναφορά γίνεται στον σχετικό νόμο Ν. 2251/1994 αρ.4. παρ.1.

⁶²⁴ www.el.wikipedia.org.

⁶²⁵ Commission of the European Communities "The Role of e-Government for Europe's Future", {SEC (2003) 1038}.

αποφάσεων»⁶²⁶ με στόχο τη βελτίωση των υπηρεσιών και την εξοικονόμηση των δαπανών. Οι ορισμοί της Η.Δ.Δ. εκφράζουν εθνικά και άλλα χαρακτηριστικά στην προσπάθεια διαχείρισης των αλλαγών της παγκόσμιας κοινότητας. Ενδεικτικά ορίζεται από τον Ο.Ο.Σ.Α.⁶²⁷ ως η παροχή υπηρεσιών Internet ή/και άλλων υπηρεσιών ή ως αναφορά στη χρήση των ICTs στη διακυβέρνηση και στο μετασχηματισμό της. Ο Ο.Η.Ε. την ορίζει ως «μόνιμη δέσμευση της κυβέρνησης για τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των πολιτών και του δημόσιου τομέα»⁶²⁸ περιγράφοντας θετικά τον εκδημοκρατισμό των υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης, ενώ η Παγκόσμια Τράπεζα αναφέρει ότι «έχει τη δυνατότητα να μεταμορφώσει τις σχέσεις των φορέων με τους πολίτες.»⁶²⁹ Στο ακόλουθο διάγραμμα αναφέρονται τα επίπεδα ολοκλήρωσης των υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης σε μια προσπάθεια κλιμακωτής απεικόνισης της συνέχειας στην εξέλιξή τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1 Στάδια E-Government

Πηγή: Fig. 1. Dimensions and stages of e-government development. By Karen Layne, Jungwoo Lee. Developing fully functional E-government: A four stage model. Government Information Quarterly 18 (2001).

Οι θεσμικοί παράγοντες εκτιμούν ότι τα οφέλη που προκύπτουν από την εφαρμογή της αφορούν στη βελτίωση της εξυπηρέτησης των πολιτών, στην αύξηση της παραγωγικότητας, στην ενίσχυση της υπευθυνότητας (διαφάνειας/ συμμετοχής).⁶³⁰ Η

⁶²⁶ March, J.G & Simon H.A., *Administrative Behavior*.

⁶²⁷ Organization for Economic Co-operation & Development (OECD), *The e-Government Imperative*, Paris, France.(2003).

⁶²⁸ UN Division of Public Administration, American Society for Public Administration (2002), "Benchmarking e-Government: A global Perspective, Assessing the progress of the UN member States"

⁶²⁹ World Bank (2008). Definition of E-Government. Washington, DC: World Bank.

<http://www1.worldbank.org/publicsector/egov/index.htm>. (πρόσβαση την 14.03.2012). Η Θεωρία του Νέου Δημόσιου Management καθώς και το knowledge management, στα οποία θα αναφερθούμε διεξοδικά σε άλλη ενότητα.

⁶³⁰ InfoDev (2002). *The E-Government Handbook for Developing Countries*. Washington, DC: The World Bank, The Center for Democracy and Technology.

ηλεκτρονική διακυβέρνηση θεωρείται εξελικτικό φαινόμενο⁶³¹ κι ως έτσι υπόκειται σε στάδια εξέλιξης. Πέρα όμως από αυτούς τους ορισμούς οι θεωρητικοί του χώρου⁶³² συμφωνούν ότι η ηλεκτρονική διακυβέρνηση οικοδομεί συνδέσεις, αρμοδιότητες, δημόσιες υπηρεσίες και κυρίως εδαφικές περιοχές, που αφορούν στην προαγωγή: των σχέσεων μεταξύ διοικήσεων και πολιτών, στην ενδυνάμωση των χρηστών⁶³³ και στη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων⁶³⁴ μέσω ευέλικτων δράσεων (agile methodology) και στην υιοθέτηση νέων τεχνολογικών προσεγγίσεων.⁶³⁵

Στο σύνολό τους όλοι οι ορισμοί επιλέγουν να τοποθετήσουν την χρήση των Τ.Π.Ε στη θέση ενός *οιονεί* παραγωγικού και κοινωνικού συντελεστή. Αποδίδουν σε αυτές μια ιδιαίτερη χρήση που την συνδέουν με τις νομιμοποιητικές διαδικασίες των κοινωνιών που εντάσσονται, τόσο γιατί ενεργοποιούν τομείς που δεν ήταν σε δράση όσο και γιατί δικαιολογούν τη συνέχιση της ύπαρξης της δημόσιας λειτουργίας. Τα θεωρητικά μοντέλα που την αφορούν αποτελούν πλαίσια αναφοράς για παραμετροποιήσεις των εφαρμογών τους. Αναφέρονται ως:

- *Το μοντέλο της Εστίασης και της Κεντρικότητας.* Το μοντέλο επεξεργάζεται τη διάσταση της ηλεκτρονικής κυβέρνησης και ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και αναλύει τις διαφορές των δύο επιλογών, μέσα από μια σχηματική παράσταση τεταρτημόριων που σχετίζονται με την κατανομή των κυβερνητικών πόρων⁶³⁶.
- *Το μοντέλο της Ηλεκτρονικής Κυβερνητικής Ετοιμότητας.* Αναπτύχθηκε ως θεωρητικό μοντέλο της Η.Δ. το οποίο περιγράφει την εξέλιξη της διοικητικής οργάνωσης από ένα απλό site πληροφοριών σε διαδικτυακή πύλη ολοκληρωμένων υπηρεσιών. Θεωρείται ότι

<http://www.cdt.org/egov/handbook/2002-11-14egovhandbook.pdf>. (25.12.2013).

⁶³¹ Η καταλογογράφηση, η συναλλαγή, η κάθετη ολοκλήρωση και η οριζόντια ολοκλήρωση αποτελούν τα στάδιά της. Karen Layne, Jungwoo Lee. Developing fully functional E-government: A four stage model. *Government Information Quarterly* 18 (2001) 122–136

⁶³² Finger, M., Misuraca, G., Rossel. P. (2006). Governance with and of ICTs: the need for new institutional designs in a changing world. *e-Gov*; 2(5).// Abramson, M.A., Means, G. (2001). *E-Government 2001*. Lanham, Md: Rowman and Littlefield Publishers, pp 2.

⁶³³ Η πρόσβαση σε περισσότερη πληροφορία δεν αυξάνει κατ' ανάγκη την ικανότητα των αποφασίζοντων να λαμβάνουν αποφάσεις. Hedberg, B. "How Organizations Learn and Unlearn," In *Handbook of Organizational Design*, P. Nystrom and W. Starbuck (Eds.), Oxford University Press, New York, 1981, pp. 1-27.

⁶³⁴ Η γνώση ενυπάρχει στο χρήστη της πληροφορίας. Σημασία έχει ο τρόπος που ο χρήστης αντιδρά έχοντας ως δεδομένο μια συλλογή πληροφοριών. C. West. Churchman. *Philosophical speculations on systems design*. Working paper No.Cp-355 Center for Research in management science University of California. October 1973

⁶³⁵ Η πρακτική του Cloud Computing και η υλοποίηση των αρθρωτών αρχιτεκτονικών (SOA) μέσω της ανάπτυξης τοπικών εφαρμογών, ώστε να επιτευχθεί προτυποποίηση και απλοποίηση των επιχειρησιακών διαδικασιών. Ο Ν.3979/2011 είναι προς αυτή την κατεύθυνση. Βλέπε σχετικά:

<http://www.et.gr/index.php?opinion=comcontent&view=article&id=209%3A39792011&card>

⁶³⁶ Marche, S. and J. D. Mc Niven (2003). "E-government and e-governance: The future isn't what it used to be." *Canadian Journal of Administrative Sciences-Revue Canadienne Des Sciences De L'Administration* 20(1): 74-86

η επιτυχία της Η.Δ. σε ένα πολύ μεγάλο μέρος υπόκειται στην επιτυχή διασύνδεση των επιμέρους λειτουργιών.⁶³⁷

- *Το μοντέλο των 3 δακτύλων.* Το μοντέλο των Τριών Δακτυλίων⁶³⁸ διαχωρίζει τις εφαρμογές του Διαδικτύου σε τρεις κύριες κατηγορίες χρήσης: Πληροφοριακή χρήση. Συναλλαγές. Διαδικασίες. Υποστηρίζεται, ότι η πληροφοριακή χρήση του Διαδικτύου είναι η πιο πρώιμη μορφή τεχνολογικής εφαρμογής και οι διαδικασίες είναι η πιο εξελιγμένη. Όλες οι διοικητικές και οργανωσιακές μεταβολές εντάσσονται σε αυτή τη βασική διάταξη.

Λαμβάνοντας υπόψη τα μοντέλα αυτά τα επίπεδα ανάπτυξης της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης θεωρούνται⁶³⁹: 1) πληροφοριακές υπηρεσίες, 2) διαδραστικές υπηρεσίες, 3) συναλλακτικές και 4) ολοκληρωμένες. Η μέτρηση και η σύγκριση της ανάπτυξης των χωρών σε αυτό τον τομέα γίνεται με βάση το δείκτη eGovernment Development Index (EGDI) που αναπτύχθηκε από τον ΟΗΕ το 2003, προσμετρώντας τις αναγκαίες προϋποθέσεις (υποδομές και ανθρώπινο δυναμικό) προς την κατεύθυνση αυτή. Παράλληλα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πραγματοποιεί σε ετήσια βάση μια συγκριτική αξιολόγηση των κρατών-μελών σχετικά με το 'life-event services' των υπηρεσιών, δηλαδή την αυτοματοποίησή τους και την επάρκεια των απαραίτητων πληροφοριών.

3.1.2.1. Βασικές συνιστώσες της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης

Η ανάπτυξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης ως διαδικασίας εξέλιξης της δημοσίας διοίκησης, ενός δημόσιου οργανισμού και ενός οργανισμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι μια σύνθεση παραγόντων που αφορούν πέρα από τον φορέα/οργανισμό, την φύση της υπηρεσίας. Μια σειρά από παράγοντες ορίζουν τα όρια της ηλεκτρονικής υπηρεσίας. Μεταξύ αυτών: **Η «Διαλειτουργικότητα»** «ως η δυνατότητα ενός συστήματος να συνδέεται και να λειτουργεί με άλλα συστήματα χωρίς περιορισμούς στην πρόσβασή τους ή φραγμούς στην υλοποίηση.»⁶⁴⁰ Η διαλειτουργικότητα έχει πολλές πτυχές (τεχνική, επιχειρησιακή, σημασιολογική.)

⁶³⁷ Koh, C. E. and V. R. Prybutok (2003). "The three ring model and development of an instrument for measuring dimensions of E-government functions." *Journal of Computer Information Systems* 43(3)

⁶³⁸ Chang E. Koh & Pierre Balthazard, Electronic commerce and the World Wide Web: A framework of business Web use and a study of business Web *Chang E. Koh* 6 practices, 28th Annual Meeting of the Decision Sciences Institute, San Diego, California, November 1997.

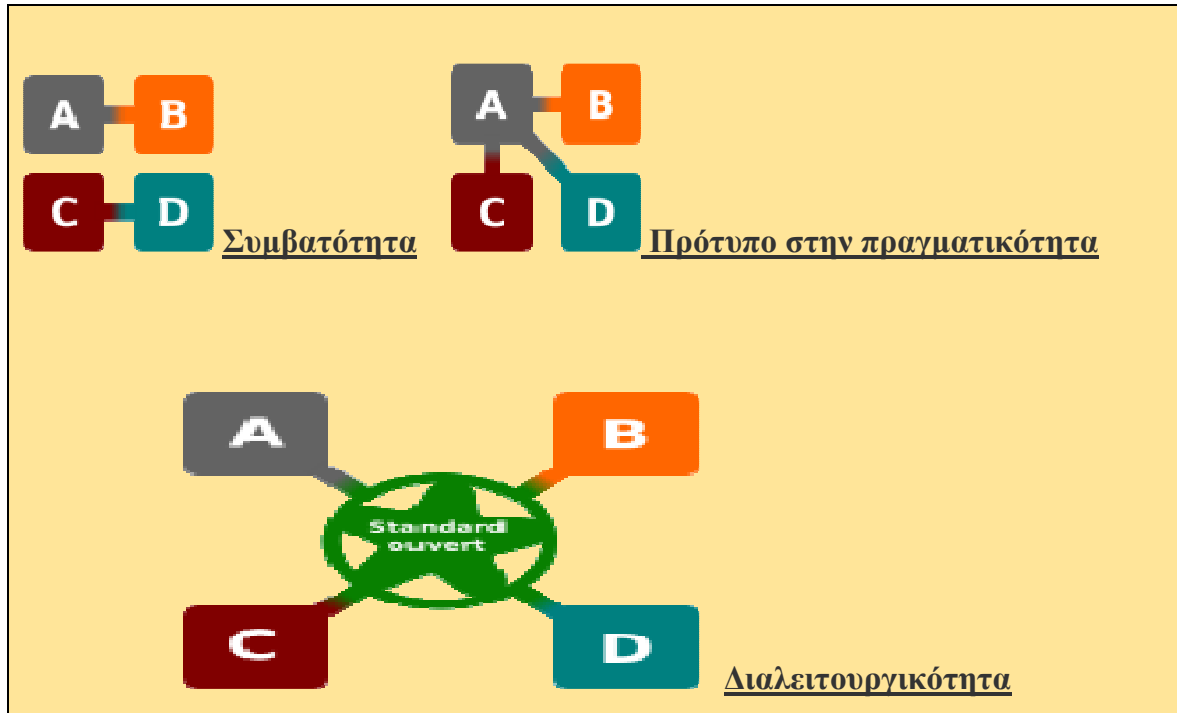
⁶³⁹ Καλογήρου Ι. Παναγιωτόπουλος Π. Τσακανίκας Α. Σιώκα Ε. «Κοινωνία της Πληροφορίας και Οικονομία Γνώσης.» Κεφ.5°. «Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση». Ηλεκτρονικό βιβλίο.

<http://hdl.handle.net/11419/6210>

⁶⁴⁰ Interoperability Working Group. <http://www.interoperability-definition.info/el>.

Η ανάπτυξη κι επικοινωνία των πληροφοριακών συστημάτων χαρακτηρίζεται από το μέτρο της συμβατότητας των συστημάτων μεταξύ τους κι έχει συνήθως την ακόλουθη λογική:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2 Πρότυπα συμβατότητας πληροφοριακών συστημάτων

Πηγή: Interoperability Working Group. <http://www.interoperability-definition.info/el>.

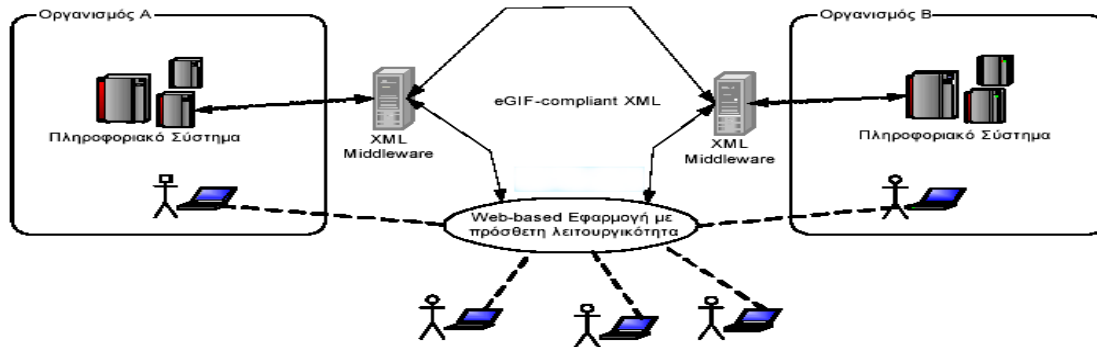
Η εφαρμογή της Διαλειτουργικότητας αφορά σε τεχνικό επίπεδο την ανάπτυξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Η δημόσια διοίκηση διαχειρίζεται υπηρεσίες και παράγει έγγραφα με νομιμοποιητικό αποτέλεσμα. Ως εκ τούτου οι υπηρεσίες της παρέχουν άμεσα (σε πραγματικό χρόνο) ηλεκτρονικές υπηρεσίες προς τους πολίτες. Ο Δήμος προσφέρει πια τη δυνατότητα τυποποιημένων λύσεων, πρακτική που αποτελεί μέθοδο αξιοποίησης των δυνατοτήτων συνέργειας των φορέων του δημοσίου ακολουθώντας γραμμικές σχέσεις επικοινωνίας. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό πλαίσιο διαλειτουργικότητας (IDA), «οι στόχοι της αφορούν τη διάχυση της χρήσης των Τ.Π.Ε στην κοινωνία και τη λειτουργική αξιοποίηση της τεχνολογίας με την ανάπτυξη νέων ικανοτήτων και την προώθηση ανοικτού προτύπου⁶⁴¹ ανταλλαγής κειμένων.»⁶⁴²

⁶⁴¹Η πρώτη ευρωπαϊκή πρωτοβουλία διαλειτουργικότητας ονομάστηκε IDA = Interchange of Data between Administrations. Ξεκίνησε το 1999 με σκοπό την εξασφάλιση πρόσβασης στα διευρωπαϊκά δίκτυα. Υποστηρίζει την ανταλλαγή ηλεκτρονικών πληροφοριών μεταξύ των Κυβερνήσεων των Χωρών Μελών. Απώτεροι στόχοι του είναι: η βελτίωση στην διαδικασία λήψης αποφάσεων/ η καλύτερη λειτουργία των εσωτερικών αγορών/ η επιτάχυνση υλοποίησης των πολιτικών που ορίζει η ΕΕ.

⁶⁴²«Στην Ελλάδα ο σχεδιασμός και η εφαρμογή πλαισίου προδιαγραφών, μεθοδολογιών και αρχών για την διαχείριση και διακίνηση της πληροφορίας γίνεται μέσω του e-GIF (Electronic Government Information Frameworks).» Το UK e-GIF δημοσιεύθηκε το 2000 και υπήρξε πρότυπο στον τομέα της

Στο παρακάτω σχήμα αναλύεται η εφαρμογή της προτεινόμενης αρχιτεκτονικής.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2. Electronic Government Information Frameworks

Πηγή: www.pim.net.gr.

Τα «Πρότυπα Λογισμικού» «αφορούν έναν προκατασκευασμένο τύπο αντικειμένου, που χρησιμεύει ως υπόδειγμα για την κατασκευή άλλων αντικειμένων»⁶⁴³. Ενδιαφέρουν στο βαθμό που αποτυπώνουν την εμπειρία των ειδικών και ενσωματώνουν χαρακτηριστικά προτυποποίησης της λειτουργίας τους⁶⁴⁴.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3 Χαρακτηριστικά λειτουργίας των πρότυπων λογισμικού

<u>Functionality (λειτουργικότητα).</u> Λειτουργίες για τις απαιτήσεις του χρήστη.
<u>Usability (ευχρηστία).</u> Λειτουργίες αποδοτικές και αποτελεσματικές που διευκολύνουν τους τελικούς χρήστες.
<u>Correctness (ορθότητα).</u> Το λογισμικό ικανοποιεί τις απαιτήσεις και καλύπτει τους αντικειμενικούς στόχους του χρήστη.
<u>Integrity (ακεραιότητα).</u> Το λογισμικό προφυλάσσει τα δεδομένα και την λειτουργικότητα από μη εξουσιοδοτημένους χρήστες.
<u>Maintainability (συντηρητικότητα).</u> Το λογισμικό είναι σχεδιασμένο ώστε να είναι δυνατή η διόρθωση, η τροποποίηση ή η προσθήκη λειτουργικών ή αρχιτεκτονικών χαρακτηριστικών.
<u>Testability (ελεγχιμότητα).</u> Το λογισμικό επιδέχεται ελέγχων και συγκρίσεων σχετικά με την λειτουργία του και τα αποτελέσματα των εργασιών του.
<u>Reusability (επαναχρησιμοποίηση).</u> Αφορά την απαιτούμενη προσπάθεια ώστε να γίνει δυνατή η επαναχρησιμοποίηση μέρους ή τμήματος του λογισμικού.
<u>Portability (μεταφερσιμότητα).</u> Το λογισμικό είναι δυνατόν να μεταφερθεί από ένα περιβάλλον σε άλλο.
<u>Efficiency (αποδοτικότητα).</u> Το λογισμικό διατηρεί υψηλά επίπεδα επεξεργασίας και απόδοσης κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες.
<u>Reliability (αξιοπιστία).</u> Το λογισμικό παράγει αξιόπιστα αποτελέσματα.

Πηγή: Cavano J., McCall J.; (1978); "A framework for the measurement of software quality"; ACM Sigmetrics Performance Evaluation Review; Vol 7; Issue 3-4; November 1978; Pages 133 – 139

διαλειτουργικότητας. Αποτέλεσε δε πρότυπο ανάπτυξης και άλλων πλαισίων διαλειτουργικότητας, όπως της Νέας Ζηλανδίας, της Αυστραλίας και της Ελλάδας. www.pim.net.gr.

⁶⁴³ Οικονομίδης Δ. (Επιμέλεια). Πρότυπα Λογισμικού (Software Patterns). Παρουσίαση στα πλαίσια του μαθήματος Τεχνολογία Λογισμικού του Μ.Π.Σ. «Πληροφοριακά Συστήματα» του Ο.Π.Α.

⁶⁴⁴ Cavano J., McCall J.; (1978); "A framework for the measurement of software quality"; ACM Sigmetrics Performance Evaluation Review; Vol 7; Issue 3-4; November 1978; Pages 133 - 139

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση όπως κάθε οργανισμός έχει μια σειρά λειτουργίες (μεταξύ των οποίων και η Κοινωνική Πολιτική). Με την έννοια αυτή διέπεται από την αναγκαιότητα management των υπηρεσιών της που εφαρμόζεται από τους αιρετούς κι υπεύθυνους διαχειριστές της. Ιδιαίτερα στο management της Τοπικής Αυτοδιοίκησης⁶⁴⁵ η χρηστικότητα⁶⁴⁶ του προσδιορίζεται τόσο από τις δράσεις όσο και από τα αποτελέσματα που προσδιορίζονται από την προσωποποιημένη ζήτηση της τοπικής κοινωνίας.⁶⁴⁷ Οι δυνητικές εφαρμογές που έχουν οι Τ.Π.Ε. και μπορούν να προσδώσουν όφελος στην Κοινωνική Πολιτική αφορούν δυο βασικά τεκμήρια πρακτικών: 1) *αφενός την ενίσχυση και προτυποποίηση της εργασίας αυτών που την παρέχουν*⁶⁴⁸ κι 2) *αφετέρου την απλοποίηση της παροχής που θα λάβουν οι πολίτες*.

3.1.3. Η τεχνολογία ως μέσο προσαρμογής στις απαιτήσεις του μέλλοντος

Το ενδιαφέρον του ευρωπαϊκού δημόσιου τομέα για προγράμματα ποιότητας και τεχνολογίας εκδηλώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '80 με πλήθος μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων. *«Η τεχνολογία έχει ευκαιρίες αλλά συνιστά και απειλή για εκείνους που δεν μπορούν να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις που δημιουργεί.»*⁶⁴⁹ Με την έννοια αυτή ο συντονισμός των πολιτικών που αφορούν στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση προϋποθέτει μια ελάχιστη συμφωνία για την διαχείριση της διοικητικής αναδιοργάνωσης⁶⁵⁰ σε μια προσανατολισμένη πολιτική (Global niche strategy). Η

⁶⁴⁵ Σύμφωνα με τους G. Hamel and B. Breen, *The Future of Management*, Harvard Business School Press, Boston (2007). το «... management innovation as 'anything that substantially alters the way in which the work of management is carried out, or significantly modifies customary organizational forms, and, by doing so, advances organizational goals.»

⁶⁴⁶ Το Management Innovation eXchange (MIX) είναι ένα ανοικτό project καινοτομίας.

⁶⁴⁷ Στο Portsmouth ένα έργο καινοτομικού μανάτζμεντ κατάφερε μέσα σε σύντομο διάστημα να καταστήσει εξυπηρετική και αποδοτική την εκεί Τοπική Αυτοδιοίκηση ικανοποιώντας ένα σύνολο 50.000 ανθρώπων, απαντώντας ουσιαστικά θετικά στο ερώτημα του κατά πόσο οι κατάλληλες Τ.Π.Ε. μπορούν να βοηθήσουν την Τ.Α. να μειώσει τις ημέρες που απαιτούνται για την ολοκλήρωση των εργασιών, και το κόστος των επισκευών/ εργασιών. www.reporter.gr 10/12/11

⁶⁴⁸ Ο F. Herzberg (Herzberg F, Mausner B. Snyderman B.(1959). *The motivation to work*. New York. John Wiley and Sons Inc.) με την θεωρία των δύο παραγόντων περιγράφει τους παράγοντες υποκίνησης των εργαζομένων στο περιβάλλον εργασίας. Σύμφωνα με την θεωρία η ικανοποίηση και η απογοήτευση οφείλονται σε διαφορετικούς παράγοντες. Κατά τον Herzberg υπάρχουν δύο είδη παραγόντων: *Οι παράγοντες υγιεινής ή διατήρησης*. Οι παράγοντες δεν παρακινούν τους εργαζόμενους για την αύξηση της απόδοσης τους. Συνεισφέρουν σημαντικά στο να μην υπάρχει δυσαρέσκεια. *Οι παράγοντες παρακίνησης*. Η ύπαρξη των παραγόντων κάνει τους εργαζόμενους να προσπαθούν να αποδώσουν τα μέγιστα.

⁶⁴⁹ Παπαδάκης Β. 1999.

⁶⁵⁰ Ο Galbraith (1952) στο έργο του *American Capitalism* γράφει: «Δεν υπάρχει πιο ευχάριστο παραμύθι από εκείνο που λέει ότι η τεχνολογική μεταβολή αποτελεί καρπό της απaráμιλλης εφευρετικότητας του ταπεινού ανθρώπου (small man) ο οποίος κάτω από την πίεση του ανταγωνισμού αναγκάζεται να βάλει το μυαλό του να δουλέψει για καλυτερεύσει τη ζωή του γείτονά του. Δυστυχώς πρόκειται για αυταπάτη. Η τεχνολογική ανάπτυξη από καιρό τώρα έχει γίνει χώρος που επιτρέπει την είσοδο μόνο σε τεχνικούς και επιστήμονες. Για να το πούμε χωρίς περιστροφές και κατά συνέπεια χωρίς πειστικότητα, τεχνολογική ανάπτυξη δεν είναι μόνο περίτεχνη και δαπανηρή αλλά πρέπει να διεξάγεται και σε μεγάλη κλίμακα.»

αυξανόμενη όμως διαφοροποίηση των κοινωνικών συστημάτων δεν οδηγεί πάντα στην εξεύρεση ομοιόμορφων θεσμικών λύσεων.⁶⁵¹

Κατά τον Χτούρη (1997) «Οι οικονομικές ελίτ δημιουργούν νέους δεσμούς και δίκτυα. Τα δίκτυα αυτά ρυθμίζουν το μεγαλύτερο μέρος των οικονομικών και πολιτικών συστημάτων. Διαφοροποιούν την παγκόσμια κοινωνία ενώ περιθωριοποιούν κοινωνικές ομάδες και χώρες. Η κοινωνική διαφοροποίηση ολοκληρώνεται σε παγκόσμιο επίπεδο από αυτή την τεχνολογία. Δημιουργείται ένας επικοινωνιακός χώρος ο λεγόμενος Κυβερνοχώρος ο οποίος από δίκτυο επικοινωνίας των ειδικών μετασχηματίζεται σε ένα παγκόσμιο δίκτυο ελέγχου. Στα πλαίσια αυτής της αλλαγής αποδομούνται σταδιακά οι σχέσεις κοινωνικής συνοχής. Το κράτος πρόνοιας υποκαθίσταται από αποκεντρωμένες και αποσπασματικές ρυθμίσεις οι οποίες οδηγούν στη μείωση του κόστους του ανθρώπινου παράγοντα.». ⁶⁵²

Η αυξανόμενη χρήση των Τ.Π.Ε αλλάζει την ανθρώπινη δραστηριότητα⁶⁵³. Εφόσον η γνώση δημιουργεί αξία, τα συστήματα πληροφοριών και οι οργανωτικές δομές αλληλεπιδρούν. Η διασύνδεση⁶⁵⁴ αυτή εκδηλώνεται τόσο στο εξωτερικό περιβάλλον όσο και στο εσωτερικό. Οι Τ.Π.Ε συμβάλλουν στη δημιουργία πεπλατυσμένων δομών (οριζοντιοποίηση- down-sizing and flattening), γεγονός που διευκολύνει την μετάδοση των πληροφοριών, οδηγεί στη μείωση των ενδιάμεσων και ενδυναμώνει το προσωπικό. Η απλούστευση ωστόσο των διαδικασιών αποτελεί *καταλύτη αλλαγής* γιατί προσφέρουν τελικά τη μεγαλύτερη αξία στον πελάτη/χρήστη⁶⁵⁵ των υπηρεσιών. Η σημασία του ανθρώπινου παράγοντα είναι πολύ σημαντική⁶⁵⁶ καθώς η *αλυσίδα αξίας της πληροφορίας*⁶⁵⁷ ορίζει αφενός την κουλτούρα μάθησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αλλά και την δυναμική των τοπικών κοινωνιών και λειτουργεί ως ανταγωνιστικό πλεονέκτημα εντάσσοντας στην Κοινωνική Πολιτική τον εντονότερο προσανατολισμό στον χρήστη.

⁶⁵¹ Eisenstadt Shmuel N. «Sozialer Wandel, Differenzierung and Evolution,» : στο Zapf W. *Theorien des Sozialen Wandels*, Königstein-Ts, 1979.p.79.

⁶⁵² Χτούρης Σ. Μεταβιομηχανική κοινωνία και κοινωνία της πληροφορίας. Παγκόσμια δίκτυα: ο ρόλος τους στη νέα κοινωνική διαφοροποίηση. Β' έκδοση. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα 1997.σ. 15-17

⁶⁵³ Πραστάκος Γρ. Διοικητική επιστήμη. Λήψη επιχειρησιακών αποφάσεων στην κοινωνία της πληροφορίας. Β' έκδοση. Εκδόσεις Σταμούλης. σ.19-59 & 465-598

⁶⁵⁴ Για την έννοια της διασύνδεσης βλ.σχετ. Guillart F. & Kelly J. *Transforming the organization*, Mc Graw Hill,1995.

⁶⁵⁵Για την έννοια των BRP(Business Process Reengineering) συστημάτων και διαδικασιών: Βλ.σχετ. Coyne K. and Dye R. The competitive dynamics of network based businesses. *Harvard Business Review*. Jan./Feb.1998.

⁶⁵⁶ Για την αξία του πνευματικού κεφαλαίου βλ.σχετ. Drucker P. *Post-capitalism society*. Buttersworth-Heinemann, 1993.

⁶⁵⁷ Πραστάκος Γρ. Β' έκδοση. σ.30.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση δεν ήταν ποτέ χώρος με μια «πελατοκεντρική κουλτούρα»⁶⁵⁸, πόσο μάλλον σε θέματα Κοινωνικής Πολιτικής. Η υποστήριξη της πρόσβασης στην πληροφορία και τη χρήση των Τ.Π.Ε. υπονοεί την ύπαρξη περιορισμών στη πρόσβαση, τον αποκλεισμό, είτε γίνονται ηθελημένα είτε όχι. Η πρόσβαση είτε είναι οικονομική ή γεωγραφική και πολιτισμική⁶⁵⁹ αποτελεί παράγοντα διαμόρφωσης των υπηρεσιών της Τ.Α και προαπαιτεί την εκτίμησή της σε κάθε επίπεδο. Η ‘ανοιχτότητα’ της νέας κουλτούρας προϋποθέτει μια σαφή απάντηση σε 4 κεντρικά ζητούμενα: «*Ανοιχτή σκέψη/Προσωπικό όφελος/ Ενδυνάμωση/ Ηλεκτρονική Δικτύωση (Open thinking/ Personal impact/ Empowering/Networking)*»⁶⁶⁰ κι εδώ η συμμετοχή των χρηστών είναι καθοριστική, γιατί προσδίδει εξατομικευμένο χαρακτήρα στις δομές της Κοινωνικής Πολιτικής και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Το βασικό πλεονέκτημα της τοπικής κοινωνίας, η εγκατεστημένη πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία και η *προσωπική χημεία* καθιστούν το ρόλο των τεχνολογιών σε θέματα Κοινωνικής Πολιτικής μια τυποποίηση που προσανατολίζει την παροχή σε μια ‘24ωρη οικονομία’ της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ωστόσο η αποφυγή του *ανταγωνιστικού αποκλεισμού*⁶⁶¹ της τοπικής κοινωνίας μοιάζει να αποτελεί μια αναγκαία συνθήκη δημιουργίας υποδομών που συγκεντρώνουν την δυναμική της στην διαχείριση του τεχνολογικού χάσματος και στην κάλυψή του. Η πιθανότητα μια μικρή τοπική κοινωνία να «εγκλωβιστεί» σε μια σειρά αδυναμιών και κατά περίπτωση σε μια «εξαρτημένη πορεία»⁶⁶² μεγαλώνει όσο μικραίνει το μέγεθος της τοπικής μονάδας μιας και οι πόροι της αντανakλούν το μέγεθός της και το χάσμα της αφομοίωσης μιας τεχνολογίας, σε περιπτώσεις όπως μιας οικονομικής κρίσης να μην ευνοούνται και από την ιστορική συγκυρία.

Η διαχείριση της τεχνολογίας απαιτεί γνώση των τεχνολογικών εξελίξεων κι όχι μόνο.⁶⁶³ Οι ευκαιρίες αξιοποίησης της και ο χαρακτήρας γενικού συμφέροντος μιας κοινωνικής υπηρεσίας δεν εξαρτάται από το πεδίο της αλλά κυρίως από τον τρόπο με τον οποίο

⁶⁵⁸ Στην επιστήμη του management ο πελάτης/καταναλωτής/πολίτης, καθορίζει την υπηρεσία και το προϊόν και οι απαιτήσεις του ρυθμίζουν την αγορά των υπηρεσιών/προϊόντων.

⁶⁵⁹ Townsend P., Davidson N. Whitehead M. (1992), *Inequalities in Health: The Black Report and the Health Divide*, Penguin, London

⁶⁶⁰ Για το περίφημο “Project 1990”, που αποτελεί τη σύνοψη της επιχειρησιακής κουλτούρας της BP βλ. σχετ. Hatsings C. *The new organization*. Mc Graw Hill. 1993.

⁶⁶¹ Βλ. σχετ. Arthur B. (1986), *Industry location patterns and the importance of history*, *Center for policy research paper*. T. 84/ June.

⁶⁶² Arthur B. (1986).

⁶⁶³ Σύμφωνα με τον Kelly K. *New rules for the new economy*, Fourth estate, 1998. Οι βασικοί κανόνες της οικονομίας αμφισβητούνται και αφορούν: Η αρχή της καθετοποίησης/ Η αλλαγή στη σημασία των κρίσιμων οικονομικών συντελεστών παραγωγής/ Η αρχή της οικονομίας κλίμακας και /η αρχή της πλήρους πληροφόρησης.

παρέχεται, δηλαδή μέσω ποικιλίας παραγόντων όπως το μη κερδοσκοπικό καθεστώς και η μη επιλογή των δικαιούχων. Κατά τον Freeman C & Perez C.⁶⁶⁴ ορισμένοι τύποι τεχνικής αλλαγής έχουν συνέπειες στην οικονομία και η διάδοσή τους συνοδεύεται από μια διαρθρωτική κρίση προσαρμογής. Η τεχνολογία της πληροφόρησης είναι μια τέτοια «διδεισδυτική» τεχνολογία που προκαλεί αστάθεια στο σύστημα με απώτερο στόχο να το σταθεροποιήσει. Στο ίδιο περίπου μήκος κύματος ο Κάστελς Μ.⁶⁶⁵ υποστηρίζει ότι το διαδίκτυο είναι η τεχνολογική βάση για την οργανωτική μορφή της εποχής μας, μια «νέα οικονομία» που διαμορφώνει την διάσταση του χώρου και του χρόνου⁶⁶⁶ στη βάση του ηλεκτρονικού κεφαλαίου. Η νέα γεωγραφία αφορά την υποδομή του διαδικτύου και την συγκέντρωση των χρηστών. Ο πλέον αδύναμος κρίκος σε αυτή την σχέση ο πολίτης/χρήστης καθορίζει το επίπεδο κατάκτησής τους. Αντιλαμβάνεται κανείς ότι οι σχέσεις που προσδιορίζει πλέον η τεχνολογική ετοιμότητα, αλλά και η διάθεση προσαρμογής των κοινωνιών στις απαιτήσεις των συγχρονισμένων κοινωνιών απαιτεί ευελιξία. Είναι στην ουσία της μια άσκηση προσαρμογής στο συνεχώς μεταβαλλόμενο παγκόσμιο περιβάλλον που καθορίζεται από το μέτρο του *open thinking των θεσμών*.

Η Ε.Ε. υιοθέτησε⁶⁶⁷ τη σύσταση που περιείχε η έκθεση Monti⁶⁶⁸ να περιληφθεί στην ευρωπαϊκή νομοθεσία το Ευρυζωνικό διαδίκτυο και υπηρεσίες καθολικώς προσιτές⁶⁶⁹

⁶⁶⁴ Freeman C & Perez C: στο: Οι τάσεις της καινοτομίας και οι προσδιοριστικοί της παράγοντες: Τα συστατικά της καινοτόμου διαδικασίας. Στο Οικονομική Θεωρία και Τεχνολογία. Επιμ. Τ. Γιαννίσης. Εκδόσεις Gutenberg. Αθήνα 1991.σ.30

⁶⁶⁵ Κάστελς Μ. Ο γαλαξίας του διαδικτύου. Εκδόσεις Καστανιώτη. Αθήνα 2003.

⁶⁶⁶ Κοτζιάς Ν. Παγκοσμιοποίηση: ιστορική θέση και πολιτικές προοπτικές. Εκδόσεις Καστανιώτη. Αθήνα 2003.

⁶⁶⁷ Βλέπε σχετικά: Κοινωνικές υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος P7_TA(2011)0319.Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 5ης Ιουλίου 2011 σχετικά με το μέλλον των κοινωνικών υπηρεσιών γενικού συμφέροντος (2009/2222(INI)) .(2013/C 33 E/07) . Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 33 E/65 Τρίτη 5 Ιουλίου 2011.

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:033E:0065:0076:EL:PDF6/2/2013>.

⁶⁶⁸ "A new Strategy for the Single Market at the service of Europe's economy and society". Έκθεση του Mario Monti προς τον πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 9 Μαΐου 2010, σ. 64-65. Συνοπτικά στην έκθεση διαπιστώνεται ότι δεν θα ήταν δυνατόν να επιτευχθεί μια πραγματικά ολοκληρωμένη ενιαία αγορά χωρίς την άρρηκτη σύνδεση μεταξύ όλων των συνιστωσών της.

⁶⁶⁹ Συγκεκριμένα στο «Ψηφιακό θεματολόγιο» αναφέρεται: Υπάρχει ανάγκη για δράσεις ώστε να εξασφαλιστεί ότι το νέο ηλεκτρονικό περιεχόμενο είναι στη διάθεση των ατόμων με αναπηρίες.Βλέπε:

http://ec.europa.eu/information_society/policy/ecomm/library/public_consult/index_en.htm. Οδηγία 2002/22/EK για την καθολική υπηρεσία και τα δικαιώματα των χρηστών όσον αφορά δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών. <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>.

‘Αειφόρος υγειονομική περίθαλψη και υποστήριξη με Τ.Π.Ε αξιοπρεπώς και ανεξάρτητης διαβίωσης’. Η διάδοση των τεχνολογιών ηλ-υγείας στην Ευρώπη μπορεί να βελτιώσει τη ποιότητα της περίθαλψης, να μειώσει το κόστος της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και να ενισχύσει την ανεξάρτητη διαβίωση, ακόμη και σε απομακρυσμένες περιοχές. Οι τεχνολογίες υποβοηθούμενης αυτόνομης διαβίωσης (AAL) καθιστούν τις ΤΠΕ προσιτές σε όλους. Η AAL θα προωθήσει την καινοτομία και την ανάπτυξη λύσεων ΤΠΕ σε βασικούς τομείς, όπως η πρόληψη πτώσης (αφορά περισσότερο από το ένα τρίτο των ατόμων άνω των 65)και η υποστήριξη για τους πάσχοντες από άνοια (αφορά πάνω από 7 εκατομμύρια άτομα), με στόχο τον διπλασιασμό της αφομοίωσης των ρυθμίσεων.

και προσβάσιμες σε όλους. Αναγνωρίζεται ότι η επένδυση στη συνδεσιμότητα και τις υπηρεσίες υψηλής ταχύτητας είναι επένδυση στο μέλλον.⁶⁷⁰ Είναι σαφές ότι η τοπική ανάπτυξη στον χώρο της Κοινωνικής Πολιτικής θα απαιτήσει *‘συλλογική εκμάθηση’*⁶⁷¹ όλων αυτών των παραμέτρων και δημιουργία Clusters καινοτομίας⁶⁷² όπου θα προάγονται⁶⁷³ οι θετικές συνέργειες της χωρικής γειτνίασης ομοειδών οικονομικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα όμως απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή στους παράγοντες που θα πείσουν⁶⁷⁴ τους πολίτες να υιοθετήσουν τις μεθόδους της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Καμία τεχνολογική εξέλιξη δεν έχει ουδέτερο χαρακτήρα⁶⁷⁵. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση προσπαθεί να περάσει σε μια οικονομία προσαρμογής στην πορεία της

⁶⁷⁰ Σχετικά με την εμβληματική πρωτοβουλία, «Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη» βλέπε Ε. Επιτροπή. Βρυξέλλες, 3.3.2010 COM(2010) 2020 τελικό Ανακοίνωση της Επιτροπής «ΕΥΡΩΠΗ 2020 Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη.»

⁶⁷¹ Όπως ορίστηκε από τον Lorenz, E. (1996) Collective Learning Processes and the Regional Labour Market, Unpublished research note. European network on Networks, Collective Learning and RTD in Regionally - Clustered High-Technology SMEs. Η *‘συλλογική εκμάθηση’* είναι η «δημιουργία μιας βάσης κοινών γνώσεων μεταξύ των ατόμων που αποτελούν ένα σύστημα το οποίο τους επιτρέπει να συντονίσουν τις ενέργειές τους στην επίλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν».

⁶⁷² Γοσποδίνη Άσπα. CLUSTERS καινοτομίας: χωρικός σχεδιασμός, διεθνή πρότυπα & η ελληνική πραγματικότητα. Προγράμματα Αστικής αναγέννησης και βιώσιμη ανάπτυξη, ΤΕΕ – ΣΕΜΠΧΠΑ, 28 Μαΐου, Θεσσαλονίκη 2010. <http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm>. 21/2.2013

⁶⁷³ Lorenzen, M. (1998) Localized Learning: Why are inter-firm learning patterns institutionalized. Department of Industrial Economics and Strategy, Copenhagen Business School, Copenhagen.

⁶⁷⁴ Σε σχετική μελέτη αναφέρονται ότι η αντίδραση των πολιτών στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση εξαρτάται από μια σειρά παραγόντες. Συγκεκριμένα:

No	Factors	Applied to
1	Technical Infrastructure	Government employees and experts
2	Computer and Information Literacy. Age./Gender./Education.	
3	Lack of Awareness	
4	Security. Transaction Security./Information Security./Perceived Risk.	Citizen
5	Privacy	
6	Trust. Trust in Government./Trust In Internet.	
7	Quality of Service /Quality./Reliability. Availability./Speed of Delivery.Information Quality.	Government employees and experts
8	Culture	Citizen
9	Diffusion Of Innovation. Compatibility./Complexity. Image./Relative Advantage.	Government employees and experts
10	Website Design. Perceived Usefulness./Perceived Ease of Use./Multi-lingual Website. Usability./Accessibility.	Citizen
		Government employees and experts

Table I: Factors influencing citizens to adopt e-Government services. Από αυτούς τους παράγοντες φαίνεται ότι σημαντικοί για τους πολίτες είναι: Βλέπε **Table II:** The result of the one sample t-test of the questionnaires apply to Saudi citizens. **Factors: Security Transaction, Security Information, Security Risk, Privacy Trust, Trust in Internet, Trust in Government, Culture Indirect effect of Culture's on trust, Usefulness Ease of Use.** Βλέπε σχετικά: Sulaiman A. Alateyah, Victor Chang, Richard M Crowder, Gary B Wills. «Citizen intention to adopt e-government services in Saudi Arabia». *World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Social, Education, Economics and Management Engineering* Vol:7, No:9, 2013

⁶⁷⁵ Smith, M.R., & Marx, L. (Eds.) (1994). *Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism*. Cambridge, MA: MIT Press, 1994

οποίας η χρήση των Τ.Π.Ε είναι στοιχείο υποδομής, βασική υποθήκη σταθερών της μελλοντικής της ανάπτυξης και ιδεολογικά «άχρωμη», αν χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο ανάπτυξης κι όχι πολιτικών σκοπιμοτήτων.

3.2. Η ευρωπαϊκή στρατηγική για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση

Είναι γενική αντίληψη, ότι η Ευρώπη χαρακτηρίζεται από διαρθρωτικές αδυναμίες «που οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στο χάσμα παραγωγικότητας.»⁶⁷⁶ Μεταξύ άλλων οι «διαφορετικές δομές, η ανεπαρκής χρήση των τεχνολογιών αλλά και η απροθυμία ορισμένων κοινωνιών να υιοθετήσουν καινοτομίες»⁶⁷⁷ δεν έδωσαν στην Ε.Ε την προμηνυόμενη ανάπτυξη. Μετά το 2002 μετά δηλαδή από τη συνδιάσκεψη στη Λισσαβόνα⁶⁷⁸ η άσκηση αλλά και η πολιτική χάραξη της στόχων της Ε.Ε. προσδιόρισε συγκεκριμένες δεσμεύσεις για τα κράτη-μέλη σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, που συμπυκνώνεται⁶⁷⁹ σε κείμενα καθοδηγητικού χαρακτήρα. Διακρίνονται σε δράσεις και σε οδηγούς:

Η δράση e-Europe 2002 έθεσε ως βασικό στόχο την «επέκταση των συνδέσεων με το Διαδίκτυο στην Ευρώπη.»⁶⁸⁰ Στο σχέδιο διατυπώνονται οι απαιτήσεις από τους Ο.Τ.Α. Ο ψηφιακός 'εγγραμματισμός', η επιμόρφωση και η προσφορά βασικών διοικητικών υπηρεσιών μέσω του Διαδικτύου αφορούσαν «την εγκατάσταση σε δημόσιους χώρους τερματικών πρόσβασης στο Διαδίκτυο και αντίστοιχα τη δημιουργία τηλε-κέντρων.»⁶⁸¹ Η εξασφάλιση της καθολικής πρόσβασης και η αντιμετώπιση του «ψηφιακού αποκλεισμού» αφορά δράσεις που άπτονται του συντονισμού των πολιτικών στην καταπολέμηση του όσο και στην υιοθέτηση προτύπων «σχεδιασμού για όλους». Τα προϊόντα της τεχνολογίας πληροφοριών δεν είναι σχεδιασμένα για όλους, αλλά μπορούν να γίνουν. Γεγονός που σημαίνει αφενός ότι η εξασφάλιση της πρόσβασης αλλά και η «κάλυψη των ατόμων με ειδικές ανάγκες και κάθε ατόμου που αδυνατεί να επωφεληθεί από την κοινωνία της πληροφορίας, προϋποθέτει τη συμφωνία των κατευθύνσεων.»

Στο σχέδιο δράσης αναφέρεται ότι για να αναπτυχθούν ηλεκτρονικές υπηρεσίες υγείας «οι φορείς πρέπει να διαθέτουν την κατάλληλη υποδομή τηλεματικής μέχρι το τέλος του

⁶⁷⁶ www.espa.gr.

⁶⁷⁷ Ε.Ε. Βρυξέλλες, 3.3.2010 COM(2010) 2020 τελικό Ανακοίνωση της Επιτροπής: «ΕΥΡΩΠΗ 2020 Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη.»

⁶⁷⁸ Η συνεισφορά των Τ.Π.Ε. στην επίτευξη των στόχων της Λισσαβόνας διευρύνεται περαιτέρω με την ανάπτυξη ηλ-υποδομών (όπως το GEANT ή τα υπολογιστικά πλέγματα).

⁶⁷⁹ http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/action_plan/pdf/actionplan_en.pdf: Σχέδιο δράσης http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/cnc/2003/com2003_0066en01.pdf : Τελική αναφορά http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/index_en.htm : Επιτροπή

⁶⁸⁰ http://www.e-europestandards.org/Docs/eeurope_initiative.pdf

⁶⁸¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=URISERV%3A124226a>.

2002.»⁶⁸² Το Σχέδιο Δράσης⁶⁸³ όταν δημοσιεύτηκε έθετε κατά έναν επιγραμματικό τρόπο εν ίδει manual τον ορισμό της on-line κυβέρνησης. Αυτή τη λογική ακολούθησε η δράση e-Europe 2002 ανοίγοντας ουσιαστικά το δρόμο σε μια πολιτική πρωτίστως κατάσταση και εστιασμένη ώστε να μεταβεί σε μια περιφερειακή υποδομή. Το σχέδιο δράσης e-Europe 2005 διαδέχεται το e-Europe 2002. Το νέο σχέδιο αποσκοπεί στην αύξηση της παραγωγικότητας και στη βελτίωση της προσπέλασης των υπηρεσιών.⁶⁸⁴ Ο οριζόντιος στόχος της καθολικής πρόσβασης προστίθεται για να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός, ανεξαρτήτως εάν αυτός οφείλεται σε ιδιαίτερες ανάγκες, στην ηλικία, σε αναπηρίες ή σε ασθένειες.

Οι βασικοί στόχοι τους οποίους επιδίωξε να επιτύχει η Ε.Ε. μέσω του e-Europe 2005 ήταν σύγχρονες δικτυακές δημόσιες υπηρεσίες που υποστηρίζουν υπηρεσίες μάθησης αλλά και υγείας (e-health). Η έννοια της 'Ψηφιακής παρέμβασης'⁶⁸⁵ στην οποία δόθηκε ιδιαίτερο βάρος αντιπροσωπεύει ένα από τα οριζόντια ζητούμενα της. Προκειμένου να βελτιωθεί η προσβασιμότητα για τις μειονεκτικές ομάδες και τις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές η καθιέρωση ευρωπαϊκών προτύπων, αλλά και της πολύ-πλατφορμικής πρόσβασης⁶⁸⁶ μοιάζει να είναι μια διαρκής αναζήτηση τεμνόντων χώρων και φορέων, στην αναζήτηση της οποίας η «κατασκευή» του "ευρωπαϊκού δημόσιου χώρου" αποτελεί σαφή επιδίωξη της πρωτοβουλίας. Για να επιτευχθεί η ενοποίηση των χώρου προτάθηκε η ευρυζωνική κάλυψη των δημόσιων υπηρεσιών με την επίτευξη διαλειτουργικών συστημάτων.⁶⁸⁷ Ο στόχος ήταν η επίτευξη της ανοιχτότητας των δημόσιων υπηρεσιών και δημόσια σημεία πρόσβασης στο Διαδίκτυο προσιτά σε όλους τους πολίτες. Αυτή αποτελεί την επιτομή της ορθής επικοινωνίας της πολιτικής.⁶⁸⁸

Το σχέδιο δράσης επισημαίνει, ότι οι ψηφιακές τεχνολογίες προσφέρουν σημαντικά πλεονεκτήματα, ως προς τη διαχείριση της υγείας. Παρέχουν τη δυνατότητα μείωσης των διοικητικών δαπανών, αλλά και παροχής υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης εξ

⁶⁸² www.eur-lex.europa.eu.

⁶⁸³ http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/action_plan/pdf/actionplan_en.pdf

⁶⁸⁴ http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/l24226_el.htm.

⁶⁸⁵ http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0263en01.pdf

⁶⁸⁶ Βλέπε σχετικά: υπολογιστής, ψηφιακή τηλεόραση.

⁶⁸⁷ Η διαλειτουργικότητα ορίζεται ως η ικανότητα δύο προγραμμάτων (π.χ. ένας χρήστης και ένας εξυπηρετητής) να ανταλλάσσουν και να ερμηνεύουν σωστά τα δεδομένα τους.

⁶⁸⁸ *Αν ζητούμενο στην Ευρώπη είναι η ενίσχυση του δημόσιου διάλογου για τα ευρωπαϊκά θέματα, τα λεγόμενα μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης έχουν το δικό τους ρόλο να παίζουν, επισημαίνει η έκθεση για τη Δημοσιογραφία και τα Νέα Μέσα Επικοινωνίας που υιοθετήθηκε στο Στρασβούργο. Στόχος της έκθεσης είναι να παρουσιάσει τρόπους ανάμιξης των πολιτών στα της Ευρώπης. Η έκθεση, εγκρίθηκε από την ολομέλεια μετά από εισήγηση του Δανού ευρωβουλευτή των Φιλελευθέρων, Morten Løkkegaard, Τονίζεται ότι είναι "ανάγκη να συνεχισθούν οι προσπάθειες να καλυφθεί η απόσταση μεταξύ της ΕΕ και των πολιτών της", καθώς η επικοινωνία και η πολιτική είναι όψεις του ίδιου νομίσματος. Σημείωσαν μάλιστα οι ευρωβουλευτές.* <http://www.europarl.europa.eu/news/el>.

αποστάσεως. Στο πεδίο της υγείας το e-Europe 2005 προβλέπει: καθιέρωση ευρωπαϊκής κάρτας ασφάλισης υγείας, εγκατάσταση δικτύων πληροφοριών υγείας (ασφαλούς υποδομής⁶⁸⁹) μεταξύ των σημείων περίθαλψης (νοσοκομεία, εργαστήρια και κατοικίες), παροχή στους πολίτες δικτυακών υπηρεσιών υγείας (π.χ. ηλεκτρονικοί ιατρικοί φάκελοι, ιατρική επίσκεψη εξ αποστάσεως, ηλεκτρονική επιστροφή εξόδων). Χαρακτηριστικά αναφέρονται: «*Η πολιτική για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση πρέπει να προβλέψει την οργανωμένη επικοινωνία μεταξύ εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών...*»⁶⁹⁰ Αναφέρεται επίσης ότι «*Οι περιφερειακές και τοπικές δημόσιες διοικήσεις είναι οι προπομποί των ηλεκτρονικών δημοσίων υπηρεσιών*»⁶⁹¹ και προτείνεται στήριξη της ευρυζωνικής πρόσβασης στις λιγότερο ευνοημένες περιφέρειες.

Το i2010 «είναι το στρατηγικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Κοινωνία της Πληροφορίας.»⁶⁹² Με βάση την ερμηνεία που δόθηκε στο πρόθεμα «i», η στρατηγική «i2010» αποτελεί: 1) «*internal market for information services*». 2) «*Investment in I.C.T innovation for competitiveness*». 3) «*Inclusion and better quality of life*».⁶⁹³ Το σχέδιο δράσης i2010⁶⁹⁴ εμπεριέχει τη στρατηγική μιας ευρωπαϊκής ψηφιακής οικονομίας⁶⁹⁵ και οριοθετεί την εμπλοκή της Ε.Ε στην ολοκληρωμένη Ψηφιακή οικονομία⁶⁹⁶. Σημαντικά

⁶⁸⁹ Η Ε.Ε. έχει δραστηριοποιηθεί στο πεδίο αυτό. Για το ζήτημα της ασφάλειας, το σχέδιο δράσης προβλέπει: συγκρότηση επιχειρησιακής ομάδας για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, εμπέδωση κλίματος ασφάλειας στο σχεδιασμό και τη λειτουργία των προϊόντων της τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών, διερεύνηση των δυνατοτήτων ασφαλούς ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ δημοσίων υπηρεσιών.

⁶⁹⁰ Λευκή Βίβλος (σχετικά με την ευρωπαϊκή διακυβέρνηση.)

⁶⁹¹ Βλέπε σχετικά: «**3 Islands Partnership**». Πρόκειται για ένα πρόγραμμα που αφορά τα νησιά της Σκωτίας, εκτείνεται σε πάνω από 100 μίλια από βορρά προς νότο και 90 χιλιόμετρα από τα δυτικά προς τα ανατολικά. Ξεχωρίζει 26 κατοικημένα νησιά και πάνω από 3.000 χιλιόμετρα ακτογραμμής καθώς και έξι κύρια κέντρα του πληθυσμού, είναι ένα καλό παράδειγμα μιας πολυκεντρικής χωρικής ανάπτυξης. Η διοικητική περιοχή του Argyll and Bute καλύπτει 690.900 στρέμματα "σχεδόν το ένα δέκατο του συνόλου της Σκωτίας" που έχει πληθυσμό μόλις 91.300 το οποίο είναι λιγότερο από το 2% του πληθυσμού της. Αυτό δίνει στο Argyll and Bute μια εξαιρετικά χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού με μόνο 13 άτομα ανά km². Ο στόχος του 3IP είναι να επιτρέψει στους ανθρώπους να έχουν πρόσβαση σε τοπικές, περιφερειακές, εθνικές και διεθνείς υπηρεσίες, χωρίς την ανάγκη για εκτεταμένα και δαπανηρά ταξίδια. Χρησιμοποιεί την τεχνολογία για να ξεπεραστούν τα μειονεκτήματα που προκαλεί η απομάκρυνση, η απομόνωση και το αραιοκατοικημένο του πληθυσμού. 3IP -- 3 islands partnership, Islay, Jura and Colonsay (UK). Delivering eServices to remote island communities. Full Case Report. <http://unpan1.un.org/pdf/www.europa.eu>.

⁶⁹² www.europa.eu.

⁶⁹³ Η Επιτροπή επιδιώκει 4 στόχους: αύξηση της ταχύτητας των υπηρεσιών υψηλής ταχύτητας /ενθάρρυνση της διάθεσης διαδικτυακών υπηρεσιών /προώθηση του εξοπλισμού που «επικοινωνούν μεταξύ τους»/ενίσχυση της ασφάλειας του διαδικτύου έναντι επιβλαβούς περιεχομένου και τεχνολογικών ελλείψεων. http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/c11328_el.htm.

⁶⁹⁴ http://ec.europa.eu/information_society/europe/i2010/index_en.htm

⁶⁹⁵ <http://europa.eu/generalreport/el/2005/rg52.htm>

⁶⁹⁶ Οι δηλώσεις είναι χαρακτηριστικές: «Με τις Η.Δ. υπηρεσίες μπορούν οι δημόσιες διοικήσεις να έχουν μείζονα συνεισφορά στην επίτευξη των στόχων της Λισαβόνας.» Η Επιτροπή αναγνωρίζει τη σημασία των υπηρεσιών που προσφέρουν οι κυβερνήσεις τοπικού και περιφερειακού επιπέδου γι' αυτό και δίνει έμφαση στην ανάγκη εκσυγχρονισμού τους «Το θεματολόγιο της ηλεκτρονικής δημόσιας διοίκησης προχωρεί μέσα από τον εκσυγχρονισμό εκατοντάδων δημοσίων υπηρεσιών. Οι περισσότερες από αυτές

στοιχεία της οδηγίας αυτής υπήρξαν: α) ότι η ηλεκτρονική προσβασιμότητα και η επέκταση της εδαφικής κάλυψης αποτελούν κρίσιμα σημεία και για την πληθυσμιακή κάλυψη, β) ότι ο ηλεκτρονικός αποκλεισμός αποτελεί μελλοντικό κίνδυνο και απαιτούνται δράσεις που θα ενισχύουν την ισότητα ευκαιριών και θα επιχειρούν στη διόρθωση των χασμάτων μεταξύ των περιφερειών, γ) η δρομολόγηση της πρωτοβουλίας «ποιότητα ζωής με χρήση Τ.Π.Ε: περίθαλψη ατόμων σε μια γηράσκουσα κοινωνία» και δ) η υιοθέτηση της ανοικτής μεθόδου συντονισμού, ως ευρωπαϊκή μέθοδο πρακτικής. Για τον προγραμματισμό και τον πρακτικό έλεγχο των επιδόσεων αυτών υιοθετήθηκαν μια σειρά από δείκτες για την Κοινωνία της Πληροφορίας⁶⁹⁷.

«Οι Κατευθυντήριες γραμμές». Οι πολιτικές της Ε.Ε. διακρίνονται για το εύρος των μορφών τους. Οι «Κατευθυντήριες Γραμμές» ως πρόγραμμα αφορά στη συγκρότηση μιας ομάδας εμπειρογνομόνων που καθορίζει τα ζητήματα σημασίας, έτσι ώστε να εκδίδονται οι σχετικές οδηγίες της Ε.Ε. και η αντίστοιχη προώθηση τους σε ολόκληρη την Ευρώπη. Με βάση αυτές η Κοινότητα προτείνει: «να ενισχύσει την κοινωνική της συνοχή δίνοντας έμφαση στη γνώση, στην καινοτομία και στην καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου».⁶⁹⁸ Επίσης ο «οδηγός *Signposts towards e-Government 2010*»⁶⁹⁹ περιγράφει ως βασικούς τους στόχους: «κανένας πολίτης στο περιθώριο, αποτελεσματική κυβέρνηση, υψηλού επιπέδου υπηρεσίες σχεδιασμένες για τις ανάγκες των χρηστών»⁷⁰⁰. Στοχεύει όπως χαρακτηριστικά περιγράφεται⁷⁰¹ να παρέχει ένα σημείο εκκίνησης για την επιτάχυνση της προόδου προς την κατεύθυνση ηλεκτρονικής διακυβέρνησης.

είναι τοπικού, περιφερειακού και εθνικού χαρακτήρα».(Στο σχέδιο Δράσης για τις ηλεκτρονικές διοικητικές υπηρεσίες)

http://europa.eu.int/information_society/activities/egovernment_research/doc/highlights/comm_pdf_com_2006_0173_f_el_acte.pdf)

⁶⁹⁷ **Οι Δείκτες για την Κοινωνία της Πληροφορίας αφορούν:**

1. Ποσοστό νοικοκυριών με πρόσβαση στο Διαδίκτυο
2. Ποσοστό επιχειρήσεων με πρόσβαση στο Διαδίκτυο
3. Ποσοστό ατόμων που χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο 1 φορά την εβδομάδα
4. Ποσοστό νοικοκυριών με πρόσβαση ευρείας ζώνης
5. Ποσοστό επιχειρήσεων με πρόσβαση ευρείας ζώνης
6. Ποσοστό ατόμων που παρήγγειλαν αγαθά ή υπηρεσίες μέσω Διαδικτύου ανα τρίμηνο
7. Ποσοστό των ατόμων που χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο για συναλλαγές με δημόσιους φορείς
8. Ποσοστό επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο για συναλλαγές με δημόσιους φορείς.

Πηγή: Eurostat

⁶⁹⁸ http://www.cor.europa.eu/document/activities/lisbon/comm299-2005_part1_ext_el.pdf

⁶⁹⁹ http://www.bookshop.europa.eu/eubookshop/FileCache/PUBPDF/KK7105166ENC/KK7105166ENC_002.pdf

⁷⁰⁰ Οι στόχοι αυτοί περιλήφθηκαν και στο Σχέδιο Δράσης για τις ηλεκτρονικές διοικητικές υπηρεσίες στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας i2010. Βλέπε σχετικά www.observatory.gr.

⁷⁰¹ http://ec.europa.eu/information_society/activities/ict_psp/documents/signposts2005.pdf.

Ο οδηγός αποτελεί στην ουσία ένα μέτρο για την καταλληλότητα, το επίπεδο φιλοδοξίας και σκοπιμότητας των ευρωπαϊκών πολιτικών. Στα κείμενα αυτά προστίθεται και η «*Τέταρτη έκθεση προόδου για τη συνοχή*»⁷⁰² γιατί δείχνει τον ρόλο των Τ.Π.Ε στην ανάπτυξη των περιφερειών. Η Ελλάδα αποδεικνύεται ουραγός σε αυτή τη λογική από μελέτη αφού διαθέτει «*ελάχιστους φορείς (4.69%) οι οποίοι έχουν καταγεγραμμένη στρατηγική (π.χ. Στρατηγικό σχέδιο, επιχειρησιακό σχέδιο) στον τομέα των Τ.Π.Ε. ενώ λίγοι (11.81%) την εντάσσουν στο γενικότερο Επιχειρησιακό Σχέδιο του Φορέα*».⁷⁰³

«**Το Ψηφιακό θεματολόγιο**» είναι μέρος της στρατηγικής «*Ευρώπη 2020*» που ορίζει το πλαίσιο ανάπτυξης της Ε.Ε. για τη δεκαετία 2010-2020. Ο γενικός του στόχος είναι «*να αποκομισθούν βιώσιμα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη από μια ενιαία ψηφιακή αγορά που θα βασίζεται σε δια-λειτουργικές εφαρμογές*»⁷⁰⁴. Ανάμεσα στο πλήθος των 23 ειδικών δράσεων πολιτικής, καθώς και των έργων που δρομολογούν οι Ο.ΔΙ.Σ.Ε.Ε. (Ομάδες Διοίκησης, Σχεδιασμού και Επίβλεψης Έργου), έως το 2011 ξεχωρίζουν: «*η υποχρέωση μακροπρόθεσμων πολιτικών ψηφιακού γραμματισμού η προώθηση κινήτρων τις μειονεκτούσες ομάδες και η εφαρμογή των διατάξεων σχετικά με την αναπηρία*».⁷⁰⁵ Προκειμένου να αξιολογηθεί η αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα των δράσεων θεσπίστηκε το Ψηφιακό Βαθμολόγιο το οποίο ορίζει 13 βασικούς στόχους επιδόσεων (Key Performance targets)⁷⁰⁶ και 67 δείκτες που εκφράζουν βασικές κατευθύνσεις της πολιτικής και επιτρέπουν τη σύγκριση της προόδου μεταξύ κρατών μελών διαχρονικά.

Η επίτευξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης αφορά το σύνολο των χώρων που επιχειρεί να ενώσει. Ανάλογα με το πόσο καίριος είναι ο επιμέρους χώρος η ευρωπαϊκή πολιτική προσαρμόζεται ενεργοποιώντας παράλληλους μηχανισμούς. Ο μηχανισμός «*Ορίζων 2020*» είναι ένας τέτοιος μηχανισμός⁷⁰⁷. Αναφέρεται σε πρόγραμμα που στηρίζεται από

⁷⁰² http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/interim4/4inter_en.pdf

⁷⁰³ «*Η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στις Περιφέρειες και τους ΟΤΑ*» Π6: Έρευνα για την καταγραφή της ετοιμότητας των Περιφερειών και των ΟΤΑ για εισαγωγή νέων έργων ΤΠΕ, Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας Έκδοση: 01.Μάϊος 2007

⁷⁰⁴ Τα 7 πεδία δραστηριότητας του Ψηφιακού Θεματολογίου αφορούν: Ενιαία ψηφιακή αγορά/ Διαλειτουργικότητα και πρότυπα/ Εμπιστοσύνη και ασφάλεια/ Ταχεία και υπερταχεία πρόσβαση στο διαδίκτυο/ Έρευνα και καινοτομία/ Βελτίωση των δεξιοτήτων και της κοινωνικής ένταξης/Οφέλη για την ευρωπαϊκή κοινωνία χάρη στη χρήση Τ.Π.Ε. www.epset.gr.

⁷⁰⁵ Επιτροπή πληροφορικής και επικοινωνιών. Εθνική Στρατηγική για τις Τ.Π.Ε. και την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Έκδοση 2^η Μάρτιος 2012. <http://www.tovima.gr/files/1/2012/03/20/Epitroph%20Plhroforikhs.pdf>.

⁷⁰⁶ http://ec.europa.eu/information_society/digitalagenda/scoreboard/index_en.htm.

⁷⁰⁷ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1291/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2013, για τη θέσπιση του προγράμματος-πλασίου Ορίζων 2020 για την έρευνα και την καινοτομία (2014-2020) και την κατάργηση της απόφασης αριθ. 1982/2006/ΕΚ (ΕΕ L 347 της 20.12.2013, σ. 104).

το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την περίοδο (2014–2020).⁷⁰⁸ Ο μηχανισμός "Συνδέοντας την Ευρώπη", «αφορά σχέδιο βελτίωσης των ευρωπαϊκών δικτύων»⁷⁰⁹. Ο Πρόεδρος J.M. Barroso δήλωσε: «η διευκόλυνση «Συνδέοντας την Ευρώπη» αποδεικνύει την προστιθέμενη αξία που μπορεί να παρέχει η Ευρώπη.»⁷¹⁰ καθώς «ο μηχανισμός βελτιώνει την κινητικότητα των πολιτών και των υπηρεσιών».⁷¹¹

3.3. Η τεχνολογική στρατηγική της Ελλάδας

3.3.1. Θεσμικά στοιχεία της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης

Η Ελλάδα ακολούθησε τη γενικότερη ευρωπαϊκή στρατηγική γύρω από τα θέματα της Κ.τ.Π. με μια σημαντική υστέρηση και με εστιασμένες προσπάθειες σε μικρό αριθμητικά μέγεθος πόλεων. Η εξέλιξη των μεγεθών Ηλεκτρονικής και Ψηφιακής ετοιμότητας δείχνουν⁷¹² ότι ακολουθεί τα ευρωπαϊκά μεγέθη αλλά η συγκυρία της δημόσιο-οικονομικής κρίσης δεν θα βοηθήσει ιδιαίτερα στην μεγέθυνσή τους, δεδομένου ότι τα ευρωπαϊκά κονδύλια ψηφιακής ολοκλήρωσης είναι άμεσα εξαρτημένα από την οικονομική πορεία της χώρας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4 Δείκτες Ηλεκτρονικής και Ψηφιακής ετοιμότητας

Δείκτης	Ελλάδα	Ε.Ε.	Έτος
Σταθερές ευρυζωνικές γραμμές	2351514	136488814	2011
Κάλυψη απομακρυσμένων περιοχών από σταθερό Ευρυζωνικό διαδίκτυο	60%	82,50%	2010
Μειονεκτούντα άτομα που είναι τακτικοί χρήστες του διαδικτύου	22,60%	48,20%	2010
Πληθυσμός που δεν έχει χρησιμοποιήσει το διαδίκτυο	52,50%	26,30%	2010
Αναζήτηση πληροφοριών υγείας	22,30%	34%	2010
Διαθεσιμότητα υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης	37,50%	80,90%	2010

Πηγή: Ίδια επεξεργασία και <http://www.tovima.gr/files/1/2012/03/20/Epitroph%20Plhroforikhs.pdf>.

⁷⁰⁸ Εστιάζει σε τρεις βασικούς τομείς: α) επιστημονική αριστεία. β) βιομηχανική υπεροχή. γ) κοινωνικές προκλήσεις. Ο τελικός στόχος είναι να διασφαλιστεί ότι η Ευρώπη παράγει επιστήμη και τεχνολογία που δίνουν ώθηση στην οικονομική ανάπτυξη». Ε.Ε. Γενική Διεύθυνση Έρευνας και Καινοτομίας. Διεύθυνση Α. Κατάρτιση και συντονισμός πολιτικών. Μονάδα Α.1 Το Πρόγραμμα Πλαίσιο της ΕΕ για την Έρευνα και την Καινοτομία. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2014

⁷⁰⁹ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1316/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2013, για την σύσταση του μηχανισμού «Συνδέοντας την Ευρώπη», την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 913/2010 και την κατάργηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 680/2007 και (ΕΚ) αριθ. 67/2010 (ΕΕ L 348 της 20.12.2013, σ. 129).

⁷¹⁰ www.wtmnews.gr.

⁷¹¹ Εισηγήτρια D. Riquet: (ΕΛΚ, Γαλλία), μία από τους τρεις ευρωβουλευτές που ήταν υπεύθυνοι για το θέμα αυτό εκ μέρους του Κοινοβουλίου και διεξήγαγαν τις διαπραγματεύσεις με το Συμβούλιο.

⁷¹² Οι επιδόσεις της Ελλάδας στους δείκτες εμφανίζουν υστέρηση έναντι του μέσου όρου των 27 κρατών μελών. Η χώρα μας εμφανίζει επίδοση καλύτερη του μέσου όρου της ΕΕ27 σε 12 από τους 67 δείκτες, ενώ στους υπόλοιπους 55 υπολείπεται. Επιτροπή πληροφορικής και επικοινωνιών. Εθνική Στρατηγική για τις Τ.Π.Ε και την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση. Έκδοση 2^η Μάρτιος, (2012). <http://www.tovima.gr/files/1/2012/03/20/Epitroph%20Plhroforikhs.pdf>.

Στην Ελλάδα το Σύνταγμα προβλέπει το δικαίωμα της πρόσβασης στην πληροφορία.⁷¹³ Η ελληνική δημόσια διοίκηση συντάχθηκε προς την επίτευξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης με ενέργειες⁷¹⁴ που σκοπό είχαν να θέσουν τα πλαίσια⁷¹⁵ της ελληνικής προσαρμογής σε μια παγκόσμια τάση ψηφιοποίησης των δημόσιων ενεργειών. Με την παραδοχή ότι η Κοινωνία της Πληροφορίας εκτιμά αυτό τον παράγοντα ως καίριο κατανοούμε ότι το κεντρικό ζητούμενο της λειτουργικής της παραπομπής που είναι η ηλεκτρονική διοίκηση διέπεται από τη φιλοσοφία να κάνει λειτουργικό έναν χώρο που δεν ήταν με «οικονομική αποτελεσματικότητα.»⁷¹⁶ Το δημόσιο διακρίθηκε για τη γραφειοκρατία του και αυτό του το χαρακτηριστικό ταυτίστηκε με την βασική του αδυναμία να εκμεταλλευτεί τις δυνατότητες και το προϊόν του.

Σύμφωνα με επισκόπηση του Ο.Η.Ε.⁷¹⁷ οι χώρες αξιολογούνται στη βάση 2 κριτηρίων: στην ανάπτυξη ηλεκτρονικής κυβέρνησης και στην ηλεκτρονική συμμετοχή. Η Ελλάδα βρίσκεται στον πρώτο δείκτη στην 41^η θέση και στην 48^η στον δεύτερο.

Οι αριθμοί ωστόσο μαρτυρούν ένα μέρος της σύγκλισης των ψηφιακών μεγεθών κι όχι τις ευρύτερες οικονομικές και δομικές δυνατότητες των χωρών. Ακριβώς γι' αυτό το λόγο η ελληνική περίπτωση δεν μπορεί να συγκριθεί με τις άλλες χώρες. Στο χώρο της δημόσιας διοίκησης παράγεται πολιτική αλλά η ίδια αποτελεί και μηχανισμό εφαρμογής της. Η πληροφορία ως παραγόμενο αγαθό και υλικό διαχείρισης και συναλλαγής της, αποτελεί μείζονα παράγοντα στρατηγικής σημασίας και με τεράστια οικονομική αξία.

Στο πλαίσιο αυτό η δημόσια πληροφορία αποτελεί εθνικό πόρο και μέσο επίτευξης στόχων απέναντι στο προφανές των καιρών: την έμφαση στα αποτελέσματα και στην ευρεία και άμεση χρονικά τοποθέτηση απέναντι στη ζήτηση. Ο δημόσιος τομέας άρχισε

⁷¹³ «Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο μόνο εφόσον δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων» Άρ.5^Α Σύνταγμα της Ελλάδας.

<http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-5a/>.

⁷¹⁴ Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση έχει «δύο στρατηγικούς στόχους: α) την ανάπτυξη ηλεκτρονικών υπηρεσιών υψηλής ποιότητας και χαμηλού κόστους προς τον πολίτη και τις επιχειρήσεις και β) την ανάπτυξη ολοκληρωμένων και διαλειτουργικών πληροφοριακών συστημάτων της Δημόσιας Διοίκησης, που της επιτρέπουν να συγκεντρώνει, να επεξεργάζεται, να αποθηκεύει και να διαθέτει πληροφορίες.» Θ. Οικονόμου. Συστήματα διαχείρισης γνώσης στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση. <http://www.pspa.uoa.gr/.pdf>.

⁷¹⁵ α) το στάδιο της έναρξης, θεσπίζεται η τυπική παρουσία της κυβέρνησης σε μορφή online. β) το στάδιο της αύξησης, αυξάνει ο αριθμός των κυβερνητικών ιστοτόπων (sites). γ) το στάδιο της διάδρασης των χρηστών μέσω τυπικών ηλεκτρονικών ταχυδρομείων και μέσω του παγκοσμίου ιστού. δ) το στάδιο της συναλλαγής, οι χρήστες μπορούν να πληρώνουν για τη λήψη υπηρεσιών με τρόπο online. UN - United Nations (2002). Benchmarking E-government. Global Perspective. New York, NY: United Nations.

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan021547.pdf> (23.06.2011).

⁷¹⁶ Ενημερωτικό Δελτίο Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Απρίλιος 2010 . Ελληνική Έκδοση 2.0.σελ.12. <http://www.psifiakiellada.gr>

⁷¹⁷ “United Nations, E-Government Survey 2010, Leveraging e-government at a time of financial and economic crisis”.

με σημαντική υστέρηση έναντι του ιδιωτικού να ενσωματώνει στις αρχές της δεκαετίας του '90 την εφαρμοστικότητα της ηλεκτρονικής τεχνολογίας. Τα πρώτα πεδία στα οποία εισέδωσε η τεχνολογία της ψηφιακής προσέγγισης ήταν η οικονομία και η ασφάλεια. «Οι «μαλακές» πολιτικές εκπαίδευσης, υγείας και κοινωνικής ασφάλισης ακολούθησαν».⁷¹⁸ Ο εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης, έχει επιμέρους επιδιώξεις που αποτελούν τα μέσα υλοποίησής του. Στην Ελλάδα τα τελευταία 20 χρόνια έχουν γίνει σημαντικές επενδύσεις μέσω των συγχρηματοδοτούμενων ευρωπαϊκών προγραμμάτων (Ε.Π. «Κλεισθένης», του Β'Κ.Π.Σ, Ε.Π. «Κοινωνία της Πληροφορίας», του Γ'Κ.Π.Σ, Ε.Π. «Διοικητική Μεταρρύθμιση» και «Ψηφιακή Σύγκλιση» του Ε.Σ.Π.Α.) για την ανάπτυξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Οι επενδύσεις αυτές αν κι έχουν οδηγήσει σε σημαντικό εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και αυτοδιοίκησης εντούτοις η συγκεκριμένη εξέλιξη δεν είναι ικανοποιητική σε σχέση με την αντίστοιχη σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Η ενοποίηση των διαδικτυακών λειτουργιών της (και των δήμων⁷¹⁹) ολοκληρώνεται το 2008 με το ν.3731/2008 όταν δημιουργείται το «Ελληνικό πλαίσιο Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης».⁷²⁰ Η δρομολόγηση καινοτόμων προσπαθειών όπως το Διαδημοτικό Δίκτυο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης Ο.Τ.Α. ως πρόγραμμα Τηλειατρικής 20 απομακρυσμένων περιοχών της χώρας, εγκαινιάζει έναν κύκλο ψηφιακών σταδίων για την Τ.Α. που συνεχίζεται με το πρόγραμμα Ψηφιακός Δήμος και τη δημιουργία των Κέντρων Εξυπηρέτησης Πολιτών⁷²¹. Το 2006 προωθείται ειδική παρέμβαση για την Ψηφιακή Αυτοδιοίκηση με τίτλο «Ευρυζωνική Πρόσβαση σε

⁷¹⁸ Dawes, S., Bloniarz, P., Kelly, K., & Fletcher, P. (1999). *Some Assembly Required: Building a Digital Government for the 21st Century*, Albany, NY: Center for Technology in Government, University at Albany/SUNY.// Dawes, S., Pardo T., Connelly, D., Green, D., & McInerney, C. (1997). *Partners in State-Local Information Systems: Lessons from the Field*, Albany, NY: Center for Technology in Government University at Albany/SUNY.

⁷¹⁹ Οι δημοτικές υπηρεσίες προσφέρουν την δυνατότητα σε πολίτες και επιχειρήσεις να πληρώνουν δημοτικά τέλη και φόρους, να διαχειρίζονται τα δημοτικά τους μητρώα, να εκδίδουν πιστοποιητικά, βεβαιώσεις και άδειες, καθώς και να έχουν πρόσβαση σε πλήθος πληροφοριών σε θέματα περιβάλλοντος, υγείας, πολιτισμού και αθλητισμού.

⁷²⁰ *Ελληνικό πλαίσιο Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Άρθρο 1.* Το Πλαίσιο Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (ΠΗΔ) συνίσταται από ένα σύνολο κανόνων, που εφαρμόζονται στα έργα Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης σχετικά με: i) Το σχεδιασμό των διαδικτυακών τόπων και πληροφοριακών συστημάτων της Δημόσιας Διοίκησης .ii) Την ανάπτυξη ολοκληρωμένων ηλεκτρονικών υπηρεσιών. iii) Τη διασφάλιση της δια-λειτουργικότητας σε οργανωτικό και τεχνολογικό επίπεδο .iv) Την εγγραφή, ταυτοποίηση και ηλεκτρονική αναγνώριση πολιτών και επιχειρήσεων σε ηλεκτρονικές υπηρεσίες του Δημοσίου τομέα. v) Τη διαχείριση του Μητρώου Διαλειτουργικότητας. http://www.yap.gov.gr/images/stories/Plaisio/FEK_1301_Kyrosi_Plaisiou.pdf.

⁷²¹ Τα πρώτα 10 Κ.Ε.Π άρχισαν να λειτουργούν το 2002 στο πλαίσιο του προγράμματος «Αριάδνη». Το Μάρτιο του 2005 συστήνεται το Συμβούλιο Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης με σκοπό τη διαμόρφωση ενός στρατηγικού σχεδίου για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση. Θα συντονίζει δράσεις, που περιλαμβάνονται σε διάφορα ευρωπαϊκά και εθνικά προγράμματα όπως: ΠΟΛΙΤΕΙΑ-ΘΗΣΕΑΣ-ΣΥΖΕΥΞΙΣ, Κ.τ.Π, E-TEN, IST, IDA.

απομακρυσμένες περιοχές» με σκοπό τη χρηματοδότηση επενδύσεων ευρυζωνικής πρόσβασης σε όλη τη χώρα, εκτός από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.⁷²² Η παρέμβαση αυτή που είχε αρχικά σχεδιασθεί το 2003, οδήγησε σε δίκτυα οπτικών ινών για τη σύνδεση των δημόσιων κτιρίων στις 79 μεγαλύτερες πόλεις, αλλά η αξιοποίησή τους παραμένει ατελής.⁷²³

3.3.2. Ο καθορισμός της τεχνολογικής πολιτικής. Οι στόχοι της ηλεκτρονικής δημόσιας διοίκησης

Το πρόγραμμα «Ψηφιακή Στρατηγική» προωθεί το σχεδιασμό και την υλοποίηση διαρθρωτικών αλλαγών προκειμένου η Ελλάδα να πραγματοποιήσει ένα «Ψηφιακό άλμα»⁷²⁴. Για τις δράσεις αυτές αναφέρετε ότι «...έχουν έντονο περιφερειακό χαρακτήρα». Η ανακοίνωση του δεσμεύει τον προσανατολισμό σε «δράσεις που απευθύνονται σε περιφέρειες με ιδιαίτερα δημογραφικά χαρακτηριστικά» και «οικονομικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες της περιοχής διαμονής.»⁷²⁵ Σε μια γενική σύλληψη η Ελλάδα αναγνώρισε την ανάγκη αξιοποίησης των Τ.Π.Ε. στον αναπτυξιακό προγραμματισμό αλλά το γεγονός ότι δεν έκανε συγκεκριμένη αναφορά σε παράλληλους χώρους (Κοινωνική Πολιτική) θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί ως ελλειμματική στόχευση σε μια κατάσταση που απαιτεί ενεργή, άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπιση της βελτιστοποίησης των επιχειρησιακών διαδικασιών στο δημόσιο τομέα.⁷²⁶

Στο πλαίσιο αυτό εργαλεία και μέθοδοι⁷²⁷ για τη διαχείριση της παραγόμενης γνώσης είναι απολύτως απαραίτητα. Οι Τεχνολογίες των Πληροφοριών και Επικοινωνίας καθορίζουν την προσαρμογή των κοινωνιών, τοπικών και μη στις απαιτήσεις της εποχής, παρέχοντας τα εργαλεία για τη διακίνηση της γνώσης και καταργώντας τα εμπόδια φυσικού χώρου και χρόνου.⁷²⁸ Η κρισιμότητα αυτή πηγάζει από την παραδοχή ότι η γνώση έχει σκοπό την κυριαρχία,⁷²⁹ τη μόρφωση και την επίλυση πρακτικών προβλημάτων. Προκύπτει άμεσα ότι ως όρος «η Κοινωνία της Πληροφορίας οδηγεί σε

⁷²² Ενημερωτικό δελτίο Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Απρίλιος.2010. Ελληνική Έκδοση 2.0. Σελ.13. <http://www.psifiakiellada.gr>, 26/6/2012

⁷²³ Kalogirou Y. Protogerou A. Panagiotopoulos P. (2016), 'Public procurement for innovation: a novel eGovernment services scheme in Greek local authorities, Technological Forecasting & Social Change 103 (2016), pp.1-10

⁷²⁴ Ενημερωτικό Δελτίο Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (2010).

⁷²⁵ http://www.infosoc.gr/NR/rdonlyres//ktp_all.pdf

⁷²⁶ Robins K. Webster Fr. (1999): 82 "Times of the Technoculture: from the information society to the virtual life". London. Routledge.

⁷²⁷ Καϊτατζή - Γουϊτλοκ Σοφία. 2003.σ.42

⁷²⁸ Καϊτατζή - Γουϊτλοκ Σ. 2003.

⁷²⁹ Scheler M. Στο: Bell D. (1973/1999): 175, The coming of Post-Industrial Society: a venture in social forecasting. New York, Harmondsworth, Penguin.

ικανοποίηση αναγκών».⁷³⁰ Αυτός ο ορισμός παράγει για τον δημόσιο τομέα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα δεδομένου ότι το δημόσιο γενικά παράγει και διακινεί πλήθος πληροφοριών «η επεξεργασία των οποίων κρίνεται καθοριστική για δυο λόγους: (α) ως προϋπόθεσης για την παροχή αναβαθμισμένων ποιοτικά υπηρεσιών προς τους πολίτες και (β) ως άμεσου διοικητικού προϊόντος.»⁷³¹

Το οικονομικό και τεχνολογικό περιβάλλον της δημόσιας διοίκησης χαρακτηρίζεται από δεδομένα που δεν είναι απλώς νέα σε σχέση με αυτά που γνωρίζαμε από το παρελθόν, αλλά έχουν και διαφορετικές προεκτάσεις στο σύνολο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Η όξυνση των πάγιων προβλημάτων που αντιμετώπιζε η δημόσια διοίκηση αλλά και οι νέες καταστάσεις που διακρίνονται⁷³² για την πολυπλοκότητα τους πηγάζουν από υπερεθνικούς οργανισμούς⁷³³ και εξαναγκάζονται σε οικονομικούς περιορισμούς από τη μείωση των κρατικών δαπανών. Η προσαρμογή και οι μεταρρυθμίσεις είναι αναγκαίες. Οι στόχοι⁷³⁴ της ηλεκτρονικής δημόσιας διοίκησης τοποθετούν τη δημόσια διοίκηση κάτω από τον κεντρικό επιτελικό προγραμματισμό. Η διοίκηση οφείλει να εκπληρώσει το στοιχείο της φιλικότητας, της σαφήνειας, της διαφάνειας και της αποκεντρωμένης λειτουργίας ταυτόχρονα με τη λογική της εγγύτητας και της άμεσης σχέσης υπηρεσίας/τόπου διαμονής/πολίτη-εξυπηρετούμενου, της θεσμικής μνήμης και της συνέχειας των δράσεων, των σχεδιασμών και των υποδομών.

Η τεχνολογία ενοποιεί κατά τη γενική πεποίθηση όχι μόνο τις υποδομές, αλλά διευκολύνει και τις συνέργειες, «δημιουργώντας έναν ενάρετο κύκλο ανάπτυξης.»⁷³⁵ Έναν κύκλο που θα υποστηρίξει τις εθνικές και τις Ευρωπαϊκές υποδομές-οικονομίες στο διεθνές περιβάλλον. Οι πληροφορίες ως ζήτημα χρήσης όλων αυτών των υποδομών συνδέονται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση και την εφαρμογή της Κοινωνικής Πολιτικής καθώς ενοποιούν τη λειτουργία και κυρίως την ωφέλεια των μεταξύ δομών. Η σημαντικότητα της οικονομίας της γνώσης ορίζεται αφενός από την βασική διαπίστωση ότι προϊόντος του χρόνου η αξία της θα μεγαλώνει και αφετέρου στο διαρκή μετασχηματισμό όλων των υπόλοιπων συντελεστών της οικονομικής και κοινωνικής πραγματικότητας γύρω και με την αναγκαστική εφαρμογή των τεχνολογιών αυτών.

⁷³⁰ Η Ελλάδα στην κοινωνία της πληροφορίας. Στρατηγική και δράσεις.(Σχέδιο). Νοέμβριος 1998. σ.10

⁷³¹ www.ypes.gr.

⁷³² Αποστολάκης Ι. Λουκής Ε. Χάλαρης Ι. Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση. Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης. Αθήνα. 2004.

⁷³³ Η χρηματοπιστωτική κρίση των δημοσιονομικών μεγεθών της χώρας μας και η άμεση επιβολή μέτρων στη δημόσια διοίκηση από την Ε.Ε και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, είναι ένα τέτοιο παράδειγμα.

⁷³⁴ Γνώμη της Ο.Κ.Ε. «Δημόσια Διοίκηση». Δεκέμβριος 2009.τ.209.

⁷³⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτίο Τύπου: Ενημερωτικές επισκέψεις αξιωματούχων στην Ελλάδα για παρουσίαση της Ψηφιακής Ατζέντας. ΕΕΤΑΑ, Αθήνα 21/11/2011

Η τεχνολογία⁷³⁶ της πληροφορίας επιταχύνει τις διαδικασίες και μειώνει τους χρόνους, γιατί στην ουσία μειώνει τους ενδιάμεσους. Επιπλέον η διαχείριση της διοικητικής πληροφορίας συνεπάγεται ένα κόστος το οποίο τείνει να μειωθεί με την διασύνδεση όλων των δημόσιων υπηρεσιών σε ενιαίο και συμβατό δίκτυο.⁷³⁷ Η διάσταση μεταξύ της κρατικής πραγματικότητας η οποία αδυνατεί να μετασχηματιστεί στα νέα δεδομένα και των πολιτών (συνηθίζουμε να την αποκαλούμε κρίση⁷³⁸) νοηματοδοτεί το έντονο στίγμα της μεταβατικότητας⁷³⁹ το οποίο εμφανίζεται μέσα από το Νέο Δημόσιο management και συμπυκνώνει τις επιταγές του στα επανομαζόμενα «4C»: *challenge, compete, consult, compare*. (Αμφισβήτηση, ανταγωνισμός, συμβουλευτική, σύγκριση).⁷⁴⁰

Με την ισχυρή πεποίθηση ότι η προοπτική μιας αποτελεσματικότερης παραγωγής υπηρεσιών⁷⁴¹ από το δημόσιο φορέα είναι για όλους το ζητούμενο, η αξιοποίηση της καινοτομίας⁷⁴² ανταποκρίνεται εν τέλει στην έννοια της πολιτικής.

3.3.3. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση σε ηλεκτρονική προσαρμογή

Η αξιοποίηση των δυνατοτήτων της τεχνολογίας⁷⁴³ αφορά στην βελτιστοποίηση της λειτουργίας μικρών ή μεγάλων φορέων του δημόσιου τομέα. Οι χρήσεις αυτές αφορούν στη διάθεση των πληροφοριών σε γεωγραφικά απομακρυσμένους προορισμούς και στη δυνατότητα άσκησης ελέγχου χωρίς φυσική παρουσία, αλλά και στη μεγάλη σε πραγματικό χρόνο υπολογιστική ικανότητα με ελάχιστο κίνδυνο λάθους, στην τεράστια αποθηκευτική δυνατότητα σε μικρό χώρο με παράλληλη δυνατότητα αναζήτησης και ανάκτησης πληροφοριών. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση χρειάζεται βοήθεια στην διοικητική

⁷³⁶ Ας μην ξεχνάμε ότι κατά τον Galbraith J. k. Η τεχνολογία είναι η συστηματική εφαρμογή επιστημονικής ή άλλης οργανωμένης γνώσης για εκτέλεση πρακτικών σκοπών. Galbraith J. k. The new industrial state, Princeton University Press, 2007

⁷³⁷ Το σχέδιο δράσης i2010, αποτελεί και την πιο πρόσφατη πρωτοβουλία της Ε.Ε. για την Κοινωνία της Πληροφορίας. Εφαρμόζεται σε συνεργασία με τα κράτη-μέλη και έχει ως άξονες: τη δημιουργία ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου πληροφορίας, επενδύσεις σε ΤΠΕ και R&D. Και την ανάπτυξη της Κ.Τ.Π χωρίς αποκλεισμούς και με έμφαση στην ποιοτική αξία των υπηρεσιών.

⁷³⁸ Καρκατσούλης Π. Το κράτος σε Μετάβαση. Εκδόσεις Σιδέρης.2004.σ.28

⁷³⁹ Ο ΟΟΣΑ έχει διατυπώσει έξι (6) αρχές καλής διακυβέρνησης:1)Λογοδοσία (Accountability). 2)Διαφάνεια (Transparency). 3)Αποδοτικότητα και Αποτελεσματικότητα (Efficiency & Effectiveness). 4)Ανταποκρισιμότητα (Responsiveness).5) Διορατικότητα (Forward vision). Πηγή:www.OECD.org

⁷⁴⁰ Το Νέο Δημόσιο Management ως θεωρία μετάβασης από ένα ξεπερασμένο μοντέλο διοίκησης σε κάποιο λειτουργικό, διαφοροποιείται από: τον μακροπρόθεσμο προγραμματισμό, τη δυναμική στοχοθεσία, την επιδίωξη της επιτυχίας, τους οικονομικούς πόρους, την απέρρικτη δομή και την έμφαση στα αποτελέσματα, Βλ. σχετικά. Καρκατσούλης Π. Το κράτος σε Μετάβαση. Εκδόσεις Σιδέρης.2004.σ.41-

⁷⁴¹ J. Schumpeter, The theory of economic development, Harvard Un. Press 1934, κ.2, και 4

⁷⁴² Θυμίζουμε ότι το παραδοσιακό Βεμπεριανό μοντέλο διοίκησης (Bureaucracy), λειτούργησε δεκαετίες, εκπλήρωσε το βασικό στόχο της εποχής, που σαφώς ήταν η ικανοποίηση απλών, προβλέψιμων και σταθερά επαναλαμβανόμενων αναγκών γραφειοκρατικής φύσης. Βλ.σχετ. Gray A.: “Business like but not like a business: the challenge for human resources in the public sector”, Conference “Human Resources for Development: People and Performance” University of Manchester, 27-30 June 1999.

⁷⁴³ Γάκης Κ. Καλλικράτης. Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση στην Αυτοδιοίκηση. ΕΕΤΑΑ

της προσαρμογή⁷⁴⁴ καθώς περιλαμβάνει μεταξύ άλλων την προσαύξηση των δήμων και περιφερειών της χώρας με αρμοδιότητες. Αρμοδιότητες που είναι αφενός αριθμητικά πολλές κι αφετέρου προκαλούν αύξηση του διοικητικού κι οικονομικού φόρτου σε έναν χώρο που δεν τον αντέχει, αλλά παρ' όλα αυτά έκανε προσπάθειες προσαρμογής.

Η μηχανοργάνωση των υπηρεσιών των Ο.Τ.Α ξεκίνησε με το πρόγραμμα «*Ι. Καποδίστριας*». Ήταν ένα πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από το Ε.Τ.Π.Α και το Κοινοτικό πρόγραμμα «*ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ*», το οποίο συνεχίστηκε και συνδέθηκε αργότερα με τις επιμέρους δράσεις των προγραμμάτων «*Καποδίστριας ΙΙ*», «*ΣΥΖΕΥΞΙΣ*»⁷⁴⁵ και με το Ε.Π. «*Ψηφιακή Σύγκλιση*», & «*Διοικητική Μεταρρύθμιση*». Αποσκοπούσε στη διαλειτουργικότητα των Ο.Τ.Α σε ένα ευρύτερο δίκτυο της Δημόσιας Διοίκησης και τον ποιοτικό προσανατολισμό τους στην βέλτιστη εξυπηρέτηση του πολίτη. Βασικός στόχος της ήταν η υποστήριξη των τοπικών δημόσιων πολιτικών, από τη διάγνωση των προβλημάτων μέχρι το σχεδιασμό ολοκληρωμένων παρεμβάσεων. Κάθε επίπεδο αναφοράς τοπικής αλλά και περιφερειακής εμπλέκεται σε αυτή την κυκλική διαδικασία με τα Ο.Π.Σ⁷⁴⁶ και τις Τ.Π.Ε με τρόπους που αφορούν στη χρήση των Τ.Π.Ε στην παροχή υπηρεσιών και στην αξιοποίηση τους σύμφωνα με τα κριτήρια της καλής διακυβέρνησης και μιας νέας κουλτούρας γύρω από το θέμα της υπηρεσίας, της φιλικότητας στο χρήστη και της οργανωσιακής συμπεριφοράς⁷⁴⁷.

Αυτή η αλλαγή κουλτούρας⁷⁴⁸ του ψηφιακού δήμου εστιάζει σε προσωπικό, πολίτες και αιρετούς και τον φέρει να είναι «*ανοιχτός και διαφανής, ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή και*

⁷⁴⁴ Νομοθετικά εκφράζεται στη χώρα μας με το νομοθετικό πλαίσιο των Ν. 2539/1997 και Ν. 3852/2010.

⁷⁴⁵ Τον Απρίλιο του 2001, στα πλαίσια του 3ου ΚΠΣ και πιο συγκεκριμένα κάτω από το Επιχειρησιακό πρόγραμμα για την Κοινωνία της Πληροφορίας, ξεκίνησε ως πιλοτικό σχέδιο το κυβερνητικό δίκτυο ΣΥΖΕΥΞΙΣ, με τη συμμετοχή 15 κρατικών οργανώσεων. Το ΣΥΖΕΥΞΙΣ αποτελεί ένα πανελλήνιο δίκτυο intranet που συνδέει περισσότερους από 1.700 οργανισμούς σε εθνικό επίπεδο και «*Χαρακτηρίζεται από τεχνική και λειτουργική πληρότητα*» Hahamis, P, Iles, J, Healy, M, 2005. *e-Government in Greece: Bridging the gap Between Need and Reality, The Electronic Journal of e-Government, Volume 3 Issue 4, σελ. 185-192*

⁷⁴⁶ Το έργο Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα (ΟΠΣ) Περιφερειών είναι σε ισχύ από 1/1/2007. Το (Ο.Π.Σ.Π.) εντάσσεται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Κοινωνία της Πληροφορίας. Σκοπός του Ο.Π.Σ.Π. είναι η κάλυψη των αναγκών των Περιφερειών, καθώς και η ανταλλαγή πληροφοριών με Δημόσιους και Ιδιωτικούς φορείς. Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου έργου εγκαθίστανται ολοκληρωμένα πληροφοριακά συστήματα στις 13 Περιφέρειες, τα οποία θα διασυνδέονται με το ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α

⁷⁴⁷ Ωστόσο είναι αξιοσημείωτο ότι η πρακτική πλευρά της εφαρμογής δεν υφίσταται ακόμη. Για την πλειονότητα των φορέων ΟΤΑ (44.46%) δεν υπάρχει σχεδιασμός υποβολής κάποιας πρότασης ένταξης έργου Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών για το άμεσο μέλλον, ωστόσο ένα σημαντικό ποσοστό στελεχών (21.06%) δηλώνουν άγνοια για το συγκεκριμένο θέμα. Βλέπε σχετ. «*Η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στις Περιφέρειες και τους ΟΤΑ*» Π6: Έρευνα για την καταγραφή της ετοιμότητας των Περιφερειών και των ΟΤΑ για εισαγωγή νέων έργων ΤΠΕ, Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας Έκδοση: 01.Μάιος 2007

⁷⁴⁸ Οι αναγκαίες προϋποθέσεις για την ψηφιακή σύγκλιση των Ο.Τ.Α. και τη μετάβαση της Τ.Α. στην τοπική ηλεκτρονική διακυβέρνηση. Τοπική ηλεκτρονική διακυβέρνηση. ΕΕΤΑΑ Α.Ε. Νοέμβριος 2007.

τον κοινωνικό έλεγχο, χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς.»⁷⁴⁹ Καθοριστικός παράγοντας σε αυτή την αλλαγή είναι η πολιτική βούληση που στην επαγωγή των Τ.Π.Ε σε παράγοντα αλλαγής ρυθμίζει το επίπεδο και το μέτρο της τεχνολογίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε επίπεδο περιφέρειας οι αυτοδιοικήσεις με τα Ο.Π.Σ καλύπτουν δώδεκα διευθύνσεις-τομείς, καλύπτοντας έτσι το 60% του επιχειρησιακού τους πεδίου. Ωστόσο είναι ελάχιστοι οι δήμοι στην Ελλάδα που έχουν υιοθετήσει την ηλεκτρονική διακυβέρνηση ως μείζονα πολιτική και λειτουργούν σε διάφορα επίπεδα με τις εφαρμογές της. *Η ερώτηση είναι προφανής: Γιατί?* Η απάντηση παρότι κι αυτή συνειρμική δεν ομολογεί ότι η επιτυχής εφαρμογή των έργων της Ηλεκτρ. Διοίκησης αποτελεί μόνο τεχνολογικό ζήτημα. Η προώθησή της προσκρούει στην βασική αδυναμία του μεγάλου μέρους των Ο.Τ.Α να διαχειριστούν με τρόπο επαρκή τις Τ.Π.Ε. γεγονός που κατά γενική παραδοχή οφείλεται σε σοβαρές και εγγενείς αδυναμίες τους (κανονιστικό πλαίσιο, δομές, διαδικασίες, ανθρώπινο δυναμικό, ηγεσία).

Η κεντρική ως εκ τούτου ρύθμιση που επιδιώκεται από την έναρξη ακόμη του προγράμματος «Κ.τ.Π.» αφορά στην εμπέδωση μιας νέας λειτουργίας. Έχει κατά έναν απλουστευτικό ίσως τρόπο μια ομοιοπαθητική επίδραση, εμβολιάζοντας τεχνικά το δημόσιο σύστημα από μέσα προς τα έξω. Η αξιοποίηση των σύγχρονων Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας μας επιτρέπει δυνητικά να αλλάξουμε τον προσδιορισμό τόσο των γεωγραφικών ορίων διαμονής, όσο και τις συνθήκες ζωής που τα γεωγραφικά όρια επιβάλλουν. Η ενοποίηση και δια-λειτουργικότητα των υποδομών των Ο.Τ.Α προϋποθέτει ότι ακολουθείται ένας κεντρικός σχεδιασμός και υπάρχει χρονοδιάγραμμα μετάβασης στο νέο περιβάλλον λειτουργίας που θα λαμβάνει υπόψη την υφιστάμενη κατάσταση των δήμων, ενοποιώντας με τεχνική υποστήριξη την λειτουργία των υποδομών.

Το πρόγραμμα «Καλλικράτης», {Ν.3852/2010} αφορά στην αναδιάρθρωση των δομών πρώτου και δευτέρου βαθμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.⁷⁵⁰ Επικεντρώνεται στη διαφάνεια, την πολιτική λογοδοσία και στην άμεση δημοκρατία που ενισχύεται από την συμμετοχή των κατοίκων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων αλλά και στην πληροφόρησή του. Η βασική επιδίωξη αφορά στη συγκρότηση διοικητικών μονάδων αυτοδιοίκησης που θα ικανοποιούν 2 νέα κριτήρια λειτουργίας: α) ικανοποιητικής πληθυσμιακής συγκρότησης και β) γεωγραφικής κάλυψης.

⁷⁴⁹ www.ita.org.

⁷⁵⁰ Νόμος 3852/2010 (ΦΕΚ 87 Α/7/6/2010). Σχετική αναφορά στην αιτιολογική έκθεση του σχεδίου νόμου για «τη νέα αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης- Πρόγραμμα Καλλικράτης». Απρίλιος 2010.σ.1-52

Οι περιφέρειες ανέλαβαν αρμοδιότητες σχεδόν καθολικές. Οι δήμοι έχουν μια σειρά αρμοδιοτήτων σε διάφορα θέματα μεταξύ των οποίων και το σύνολο των αρμοδιοτήτων που αναφέρονται στην κοινωνική πρόνοια. Το ζήτημα των εφαρμογών της τεχνολογίας στην Κοινωνική Πολιτική που ασκεί η Τοπική Αυτοδιοίκηση, επηρεάζει και επηρεάζεται από την ικανότητα της χώρας να εντάξει την ηλεκτρονική διοίκηση σε ένα «Πλαίσιο Διαλειτουργικότητας της Ηλεκτρονικής Διοίκησης». (Π.Δ.Η.Δ) η οποία δεν είναι μόνο διαλειτουργικότητα των συστημάτων, αλλά και της διοίκησης, του χώρου και των δομών τοπικών και εθνικών.⁷⁵¹ Όπως παρατηρείται σε σχετική μελέτη, «η επίτευξη της Διαλειτουργικότητας είναι εξαιρετικής σημασίας για την οικονομία.»⁷⁵²

Τα κοινοτικά προγράμματα IDA & IDABC υποστήριξαν μια σειρά οδηγίες για το πώς πρέπει οι Ο.Τ.Α. να αξιοποιήσουν το Π.Δ.Η.Δ. καθώς και το Π.Π.-Δ.Δ.Τ.(Πλαίσιο Πιστοποίησης Δημόσιων Διαδικτυακών Τόπων) επιχειρώντας να τοποθετηθούν με «σαφήνεια σε 4 άξονες: συνδεσιμότητα, ολοκλήρωση δεδομένων, διαχείριση περιεχομένου και πρόσβαση πληροφοριών»⁷⁵³. Το e-government στην Τοπική Αυτοδιοίκηση εφαρμόζεται σε 2 φάσεις: η 1^η φάση αφορά στην καταγραφή των πληροφοριών στο διαδίκτυο και η 2^η φάση αφορά στην ολοκλήρωση των συναλλαγών σε απευθείας σύνδεση. Η μέθοδος διακρίνει τις επαφές κυβέρνησης προς τον πολίτη (G2C), κυβέρνησης προς επιχειρήσεις (G2B) και κυβέρνησης προς άλλη κυβέρνηση (G2G).⁷⁵⁴ «Η ελληνική δημόσια διοίκηση λόγω της αποσπασματικής πολιτικής στο χώρο της ψηφιακής τεχνολογίας δεν μπόρεσε να προσαρμόσει τη λειτουργία της στις προδιαγραφές που επιβάλλει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.»⁷⁵⁵

Η έντονα προβαλλόμενη από το σύνολο της κοινωνίας ανάγκη διεύρυνσης των εφαρμογών Κοινωνικής Πολιτικής τονίζουν την ανάγκη ενός πλουραλισμού δομών και σχέσεων.⁷⁵⁶ Η ανάγκη ολιστικής υποστήριξης της προϋποθέτει ως συνέχεια την

⁷⁵¹ Βλέπε χαρακτηριστικά για την ευελιξία της διαλειτουργικότητας της διοίκησης το παράδειγμα της Cross border hospital of Cerdanya. www.euregio.nrw.de/.../id-102-hospital 11/3/2013.

⁷⁵² Charalabidis et al. 2007, Charalabidis & Gionis 2008, “Enterprise Interoperability Research Roadmap v.5.0” European Commission, DG Information Society and Media.

⁷⁵³ Αποστολάκης Ι. Λουκής Ε. Χάλαρης Ι. Ηλεκτρονική Δημόσια Διοίκηση. Οργάνωση, Τεχνολογία και εφαρμογές. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2008.Σελ.281

⁷⁵⁴ Reddick C. Empirical models of e-government growth in local governments. [Government Information Quarterly Volume 21, Issue 1](#), 2004, Pages 51–64.

⁷⁵⁵ Μελέτη Βελτίωσης Αποδοτικότητας των Επενδύσεων σε Τεχνολογίες Πληροφορικής στη Δημόσια Διοίκηση. *Παραδοτέο ΠΙ: Πλαίσιο αξιολόγησης της αποδοτικότητας των επενδύσεων σε τεχνολογίες πληροφορικής στο δημόσιο τομέα*. Παρατηρητήριο για την Κ.τ.Π .ΕΠΙΣΕΥ-ΕΜΠ. Δεύτερη (2^η) Νοέμβριος 2007.σελ.6

⁷⁵⁶ Στασινοπούλου Ο, Παπαδοπούλου Δ, Οργάνωση & λειτουργία των κοινωνικών δομών στην Τ.Α και η σχέση με τις κυριότερες ευπαθείς ομάδες. Συγκλίσεις/ΕΕΤΑΑ- EQUAL,2008.,σ. 14

ανάληψη προληπτικών και ή κατασταλτικών *εμπρόθετων παρεμβάσεων*⁷⁵⁷ μέσα στις οποίες εντάσσεται και η τεχνολογική πολιτική. Οι δράσεις της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και ο βαθμός άσκησης Κοινωνικής Πολιτικής από μέρους της επιβεβαιώνει ότι τοπική διοίκηση αντιμετωπίζει ή θα χρειαστεί να αντιμετωπίσει τις επιλογές που υπάγονται από τις ανάγκες της εποχής μας⁷⁵⁸. Στη λογική αυτή η Τ.Α. οφείλει να απαντήσει με «καλές» πρακτικές σε μια σειρά από ζητήματα που αφορούν εν τέλει την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ των εσωτερικών και εξωτερικών σχέσεων της με τα περιβάλλοντα που συναλλάσσεται.

Η σύνδεση των πρακτικών με το ευρύτερο κοινό αποτελεί αντικείμενο δημοσίων σχέσεων ακριβώς στη διαδικασία επίτευξης της ισορροπίας την διευκρίνιση των ορίων μεταξύ της πληροφόρησης για τα δημοτικά προγράμματα και της μέριμνας για την υποστήριξη των τοπικών επενδύσεων και του μάρκετινγκ⁷⁵⁹ των τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών. Η διαπλοκή τους με την Τοπική Αυτοδιοίκηση προκύπτει⁷⁶⁰ στο βαθμό που το μέγεθος της πόλης σχετίζεται⁷⁶¹ θετικά με την υιοθέτηση της δημοτικής τοποθεσίας Web και αποτυπώνουν τη βασική δράση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να λειτουργήσει παραγωγικά και αποτελεσματικά. Θεωρούμε ότι οι δημόσιες σχέσεις αποτελούν ανεκμετάλλευτο κομμάτι της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Στη βάση τους αποσκοπούν στην ένταξη, μέσω μιας συνεχούς ροής στοιχείων σ' ένα σύστημα που από την πλευρά της απαιτεί οργάνωση, κοινό και περιεχόμενο. Το σημείο συνάντησης βρίσκεται στη λογική της ένταξης των ανθρώπων είτε των πολιτών είτε των εργαζόμενων στην Τ.Α. στο «κατάλληλο σύστημα».⁷⁶²

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

⁷⁵⁷ Τσαούσης Δ. Πρακτικά πανηγυρικού συνεδρίου. Κομοτηνή σελ.41.

⁷⁵⁸ Η «e-Democracy» αποτελεί λειτουργική και θεσμική πρωτοτυπία της ηλεκτρονικής διοίκησης. Είναι ένα μέσο για τη διάδοση της πολιτικής και για την ενίσχυση της συμμετοχής, καθώς επίσης σε μακροπρόθεσμη βάση για το μετασχηματισμό του πολιτικού διαλόγου και της πολιτικής κουλτούρας. Βλέπε σχετικά: Donald F. Norris Stephen Coleman. *Oxford Internet Institute, Forum Discussion Paper No. 4, January 2005* A new agenda for e-democracy. Oxford Internet Institute University of Oxford Maryland Institute for Policy Analysis and Research University of Maryland Baltimore County The University of Oxford for the Oxford Internet Institute 2005 1 <http://mipar.umbc.edu>.

⁷⁵⁹ Edelman R. Βλέπε σχετικά το άρθρο: "First Five" για την 50^η επέτειο της IPRA. <http://www.knowhow.gr/> p.268.

⁷⁶⁰ Wilcox, Ault, Agee. Δημόσιες σχέσεις/Στρατηγικές και τεχνικές, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 1998.σελ. 82

⁷⁶¹ Moon M. Jae. *The Evolution of E-Government among Municipalities: Rhetoric or Reality?* Public Administration Review. Volume 62, Issue 4, pages 424–433, July/August 2002.

⁷⁶² Crozier M. 1986. *Σύγχρονο κράτος, μικρό κράτος. Στρατηγικές για μια άλλη αλλαγή.* Παρίσι, Fayard, 1986.

Εισαγωγή

Ο σχεδιασμός της Κοινωνικής Πολιτικής και η συμβολή σε αυτόν των Τ.Π.Ε. είναι πρωτίστως μια προβολή της εικόνας που έχουμε, αφενός για το σε ποια κατάσταση είναι πρόβλημα, τί χρήζει της βοήθειας και της προσαρμογής των δημόσιων πολιτικών σε αυτές και αφετέρου για την σύνθεση της κοινωνίας που έχουμε ή θα θέλαμε να έχουμε. Στην κατεύθυνση αυτή θα επιχειρηθεί να εντοπιστούν ορισμένα από τα ζητήματα που προκύπτουν από μια τέτοια επιδίωξη και κυρίως για ποιά τμήματα (κοινωνικές ομάδες) της κοινωνίας.

4.1. Τα μέσα εφαρμογής της ηλεκτρονικής Τοπικής Αυτοδιοίκησης

4.1.1. Υποδομές και Ψηφιακοί δήμοι στην Ευρώπη και την Ελλάδα

Αποτελεί αναπτυξιακή δέσμευση για την Τοπική Αυτοδιοίκηση μια πόλη φιλική, εξυπηρετική, που θα επιλύει τα προβλήματα άμεσα, για τον οποιονδήποτε, οποτεδήποτε και οπουδήποτε. Ο ψηφιακός δήμος αποτελεί μια δομή που φτιάχτηκε για να απαντά στις προσδοκίες του μέλλοντος και να συνιστά το προοίμιο της πόλης του μέλλοντος που θα είναι ψηφιακή. Στη σύγχρονη διοικητική επιστήμη «ο Ψηφιακός Δήμος αποτελεί (πάνω απ' όλα) ένα εργαλείο τοπικής και περιφερειακής ενδυνάμωσης»⁷⁶³, που στοχεύει στην ενδυνάμωση του δήμου ως οργανισμού, αφετέρου στην ενδυνάμωση του δημότη ως χρήστη και εν τέλει στην υποστήριξη της ίδιας της πόλης. Τι είναι όμως ο ψηφιακός δήμος και πώς οργανώνεται η μετάβαση σε αυτόν;

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση δέχεται συνεχώς πιέσεις καλύτερης διαχείρισης των προσδοκιών των πολιτών της, των απαιτήσεων της επιτελικής εξουσίας και οικονομίας εντός του εθνικού, αλλά και του διεθνούς χώρου. Η τεχνολογία και η διεθνοποίηση επιτρέπουν τη διάδοση σε πραγματικό χρόνο ενός εύρους πληροφοριών, που διευκολύνουν αφενός την επικοινωνία και τη χωρική-χρονική αυτονομία αλλά αφετέρου δημιουργούν για τους φορείς διαχείρισης αυτών των πληροφοριών αυξημένες απαιτήσεις διαφανούς λειτουργίας, ουσιαστικά ανταπόκρισης και ορθολογικότερης χρήσης των πόρων με τη συμμετοχή των πολιτών σε κάθε τοπική δράση.

Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή του εγχειρήματος του «Ψηφιακού Δήμου» αφορά την πόλη του μέλλοντος. Μια πόλη που οργανώνεται τώρα, στο παρόν, φέρει στοιχεία από τις μελλοντικές προκλήσεις, τις απαιτήσεις των χρηστών και της διεθνούς κοινωνίας, έτσι όπως πιστεύεται ότι άρχισε ήδη να είναι και θα αφορά τη δημόσια συζήτηση και

⁷⁶³ Καλογήρου Ι. Ψηφιακός Δήμος και βιώσιμη ποιοτική ανάπτυξη. Συνέδριο για την ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη, Λεωνίδιο Κυνουρίας. 7 Μαΐου 2011.

κάθε μικρή ή μεγάλη κοινωνία σε λίγα χρόνια. Η «Ψηφιακή Πόλη» φέρει καινοτόμα στοιχεία υποδομής που διευκολύνουν τη ροή των πληροφοριών και των επικοινωνιών γενικότερα. Βασικό στοιχείο αυτής της δομής είναι η απλοποίηση των διαδικασιών και η κατάργηση των χρονικό-χωρικών περιορισμών, αλλά και του ανθρώπινου παράγοντα. Είναι μια δομή που διευκολύνει και προσφέρει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους πολίτες. Ο «Ψηφιακός Δήμος» αποτελεί με την έννοια αυτή κυρίως μια αναπτυξιακή δέσμευση για μια μελλοντική εικόνα του χώρου της πόλης, ένα όραμα λειτουργίας της κι ενδυνάμωσης των πολιτών της στο μικροχώρο της κατοικίας τους.

Ως εγχείρημα, έχει συγκεκριμένους στόχους, περιορισμούς και ένα πλαίσιο ανάπτυξης που καθορίζουν το μέτρο της επιτυχίας του. Βρίσκεται σε αμφίδρομη σχέση με τη διοικητική μεταρρύθμιση, γιατί αμφότεροι προωθούν τη συγκέντρωση δυνάμεων, αλλά και τη δυνατότητα αποκεντρωμένης λειτουργίας και διατήρησης της εγγύτητας με τους δημότες. Ο συγκερασμός “bottom-up” με “top-down” διοίκησης αφορά τόσο στην αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη διαχείριση όσο και στην λογοδοσία των φορέων.

Κρίσιμα για την επιτυχία του «Ψηφιακού Δήμου» κρίνονται η τεχνολογική πολιτική που αφορά στην ένταξη των έργων Τ.Π.Ε. στην δημόσια διοίκηση, η ουσιαστική παρουσία των Ο.Τ.Α. στη διαμόρφωση των ηλεκτρονικών υποδομών, οι νομοθετικές και οργανωτικές αλλαγές του θεσμικού πλαισίου και τα χρηματοδοτικά σχήματα λειτουργίας και συνεχούς αναβάθμισης των υποδομών. Εκείνο ωστόσο που έχει ιδιαίτερη σημασία για την επιτυχία του «Ψηφιακού Δήμου» αφορά στη διαδικασία μάθησης, στην ικανότητα δηλαδή ή όχι των αιρετών, των εργαζομένων στο δήμο αλλά και των πολιτών/ χρηστών, αλλά και συ-λειτουργών του «Ψηφιακού Δήμου» να διαχειρίζονται τις αλλαγές, τη ροή της γνώσης και την καινοτομία.

Το σχήμα της «Ψηφιακής εκπαίδευσης» της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αφορά ως εκ τούτου **1) τη συνειδητοποίηση εκ μέρους της των δυνατοτήτων των Τ.Π.Ε. 2) την εκπαίδευση στη χρήση τόσο των δημοτικών υπαλλήλων όσο και των πολιτών/ χρηστών και 3) την μαζική εξοικείωση των πολιτών.**

Βασίζεται σε τρεις πυλώνες που υποστηρίζουν το «οικοσύστημα των Τ.Π.Ε.»⁷⁶⁴ στο δήμο: α) Στα πληροφοριακά συστήματα που δια-λειτουργούν. β) Στις δικτυακές υποδομές και γ) Στη διαχείριση και ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού.

⁷⁶⁴ Καλογήρου Ι. Καρούνος Θ. «Γιατί και πώς οι δήμοι πρέπει να γίνουν ψηφιακοί; Πόσο πραγματικά μετράνε οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και των Επικοινωνιών στη λειτουργία και τη δουλειά των δήμων;» Πρόγραμμα κατάρτισης Αιρετών 2006-2007

Η εισαγωγή και η λειτουργική αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στην οργάνωση του ψηφιακού δήμου προκύπτει ως ρεαλιστική απεικόνιση των συγκεκριμένων δυνατοτήτων τους στην καθημερινή δραστηριότητα και τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι δήμοι.

Συγκεκριμένα αφορά έξι χώρους λειτουργικής και αναπτυξιακής αξιοποίησης των Τ.Π.Ε. στη δουλειά και τις υπηρεσίες των δήμων:

1. *Εσωτερική Λειτουργία: Αποδοτικότερη και ποιοτικότερη δουλειά για τις δημοτικές αρχές και τους δημοτικούς υπαλλήλους. Αναβάθμιση της διαδικασίας λήψης, αλλά και της ποιότητας των αποφάσεων(τεκμηρίωση και διαβούλευση).*
2. *Διασύνδεση και Επικοινωνία του δήμου με άλλους δήμους και με τους φορείς της δημόσιας διοίκησης.*
3. *Εξωτερική εξυπηρέτηση: Αποτελεσματικότερη εξυπηρέτηση των δημοτών και των επιχειρήσεων της περιοχής.*
4. *Συμμετοχή-συστηματική και ενεργός εμπλοκή των δημοτών και των κοινωνικό-οργανώσεων: Η γνώμη των πολιτών μετράει.*
5. *Διεθνοποίηση-δικτύωση: Διεύρυνση της επικοινωνίας και ενίσχυση των συνεργασιών του δήμου.*
6. *Αναπτυξιακή ώθηση:*
 - *Ενίσχυση της τοπικής οικονομίας: προσέλκυση δραστηριοτήτων, νέων επιχειρήσεων και νέων επαγγελματιών. Προσέλκυση επισκεπτών.*
 - *Αναβάθμιση Φυσικού και Αστικού περιβάλλοντος.*
 - *Βελτίωση της ποιότητας ζωής.*
 - *Βελτίωση της εικόνας του δήμου, της πόλης και της ευρύτερης περιοχής.⁷⁶⁵*

Ο Ψηφιακός δήμος υπό την έννοια αυτή είναι μια καινοτόμα «κατασκευή» που αφορά στο σύνολο του αντικειμένου και του ρόλου της αυτοδιοίκησης στην τοπική κοινωνία. Ψηφιακοί δήμοι σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δικτυακά διασυνδεδεμένοι, εξυπηρετικοί/φίλικοι στους δημότες, αλλά και με πρακτικές για τους ηλικιωμένους και την αναπηρία υπάρχουν πολλοί.

Στον παρακάτω πίνακα αναφέρονται συγκεκριμένα παραδείγματα πόλεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1 Ψηφιακοί δήμοι στην Ευρώπη

Country Cities		
Amadora POR	Horsens DEN	Helsingborg SWE
Arezzo ITA	Pecs HUN	Jurmala LVA
Belfast UK	Poznan POL	Kuopio FIN

⁷⁶⁵ Καλογήρου Ι. (2011)

Bologna ITA	Rijeka CRO	Liege BEL
Brighton UK	San Fernando SPA	Liverpool UK
Brno CZH	Sandnes NOR	Ljubljana SVN
Brussels BEL	Seixal POR	Lodz POL
Celje SVN	Sheffield UK	Manchester UK
Copenhagen DEN	Stirling UK	Montijo POR
Dresden GER	Stockholm SWE	Newcastle UK
Geneva SWI	Stoke on Trent UK	Padua ITA
Glasgow UK	Sunderland UK	Camden UK
Győr HUN	Turin ITA	Viana do Castelo POR
Udine ITA	Turku FIN	Milan ITA

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Οι πόλεις αυτές εφαρμόζουν ψηφιακά προγράμματα και πρακτικές υγείας που προκύπτουν άλλοτε ως ολοκληρωμένο πρότυπο στήριξης των ατόμων(**Belfast** UK), άλλοτε ως ολοκληρωμένη προσέγγιση κατόπιν αξιολόγησης που έχει αναπτυχθεί μεταξύ των χρηστών και των μη χρηστών των υπηρεσιών(**Sunderland** UK) και συχνά ως διατομεακή δράση που φέρνει σε επαφή όλους τους πολίτες της πόλης(**Brno** CZH).

Σε άλλες πόλεις οι πολιτικές αυτές περιλαμβάνουν την ενεργοποίηση των ίδιων των ενδιαφερόμενων (ηλικιωμένοι/ανάπηροι) στον σχεδιασμό και την ανάπτυξη των υπηρεσιών(**Arezzo** ITA & **Brighton** UK), ώστε οι προτεινόμενες πολιτικές να μην έχουν επιβλαβείς επιπτώσεις στους ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας. Για να ικανοποιηθεί αυτό το κριτήριο ορισμένες πόλεις υιοθετούν θεσμικά όργανα που επιβλέπουν ακριβώς αυτή τη λειτουργία(**Dresden** GER), συγκεντρώνοντας στοιχεία για τις προτιμήσεις των πολιτών που αφορούν(**Newcastle** UK). Η αναγνώρισή τους γίνεται ρητά με τον όρο «πολύτιμος πόρος»(**Udine** ITA).

Στο σύνολό τους οι ψηφιακοί δήμοι υιοθετούν με τη βοήθεια των ίδιων των πολιτών μια προσέγγιση των κοινωνικών υπηρεσιών σε ηλικιωμένα άτομα και σε άτομα με αναπηρίες όχι με την παραδοσιακή έμφαση στην ασθένεια και την εξάρτηση, αλλά εστιάζοντας στην επίτευξη της διατήρησης της υγείας και της ανεξαρτησίας. Ο σκοπός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι ένας αγώνας αναγνώρισης και επίτευξης των κρίσιμων ρόλων της σχετικά με τον ρόλο που διαδραματίζουν στην κοινωνία, στην ενεργοποίηση της τοπικής δημοκρατίας και στη στήριξη των ατόμων μεγάλης ηλικίας.

Στην Ελλάδα η «αυτονόμηση»⁷⁶⁶ της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ορίζεται από το μέτρο της ίδιας, αποφασιστικής και δικαιοπρακτικής λειτουργίας των Δήμων και Περιφερειών. Παρατηρούμε όμως ότι παρότι οι δήμοι της χώρας λειτουργούν σε ένα κοινό νομοθετικό πλαίσιο, ικανοποιούν με διαφορετικό τρόπο το κριτήριο της αποτελεσματικής διοίκησης. Το θέμα της ακολουθίας των ευρωπαϊκών βέλτιστων πρακτικών, μεταξύ των οποίων και ο «Ψηφιακός Δήμος» αφορά καταρχήν τους ευρωπαϊκούς στόχους⁷⁶⁷ κι αφετέρου την τοπική και περιφερειακή ενδυνάμωση με τις «παρακάτω προοπτικές: Την ενδυνάμωση του δήμου ως οργανισμού, πόλης και ευρύτερης περιοχής.»⁷⁶⁸ Ξεκίνησε ως πρόγραμμα κατάρτισης των δημάρχων στο Διαδίκτυο. Περιέλαβε στη συνέχεια «επιμέρους δράσεις».⁷⁶⁹ Πιο συγκεκριμένα τα μεγάλα έργα τα οποία αφορούν τους Ο.Τ.Α. αφορούν:

α) Την Κ.τ.Π. (Κοινωνία της Πληροφορίας) και αφορά στην ολοκλήρωση των ακόλουθων υπο-έργων. Δημοτικές Διαδικτυακές Πύλες (Portals) - Γεωγραφικά Πληροφοριακά Συστήματα (G.I.S.) - Προώθηση της Ευρυζωνικότητας - Ανάπτυξη Ασύρματων Δικτύων - Εθνικό Δίκτυο Δημόσιας Διοίκησης «Σύζευξης» - Εθνικό Δημοτολόγιο- Κατάρτιση Αιρετών Εκπροσώπων της Τ.Α. σε Τ.Π.Ε.- 29 Δημοτικές Βιβλιοθήκες. Τα έργα αυτά υλοποιούνται από 812 Ο.Τ.Α. στις 13 Περιφέρειες της χώρας. Πιο συγκεκριμένα η συνολική πορεία υλοποίησης του Ε.Π. «Κ.τ.Π.» κατανέμεται ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2. Συνολική πορεία υλοποίησης του Ε.Π. «Κ.τ.Π.» ανά άξονα προτεραιότητας

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΡΓΩΝ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΡΓΩΝ Ο.Τ.Α.
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ	6.491	4.756
ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	3.618	-
ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ	1.668	-
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	112	-
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	699	-
ΤΕΧΝΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ	394	-

Πηγή: Ίδια επεξεργασία και www.infostrag.gr.

⁷⁶⁶ «Η αρχή της τοπικής αυτονομίας πρέπει να αναγνωρίζεται από την εσωτερική νομοθεσία και κατά το δυνατόν από το Σύνταγμα.» Άρθρο 2. Συνταγματική και νομική θεμελίωση της τοπικής αυτονομίας: Κύρωση του Ευρωπαϊκού χάρτη της τοπικής αυτονομίας. Ν. 1850/1989

⁷⁶⁷ Βλέπε σχετικά: [A broadband strategy for New Zealand: Why world-class communications infrastructure matters and how we can get there](http://www.nzinstitute.org). <http://www.nzinstitute.org>. (και) Ellig Jerry. Project Director: Adrian T. Moore. A Dynamic Perspective on Government Broadband Initiatives". Policy Summary of Policy Study No. 349

⁷⁶⁸ <http://www.infostrag.gr/?tag=psifiakos-dimos>.

⁷⁶⁹ www.observatory.gr.

β). Το έργο **ΣΥΖΕΥΞΙΣ**, αφορά στο Εθνικό Δίκτυο Δημόσιας Διοίκησης. Είναι ένα τηλεπικοινωνιακό έργο που καταλήγει σε 1.800 φορείς της Δημόσιας Διοίκησης ενώ οι 1.080 ανήκουν στην Πρωτοβάθμια Αυτοδιοίκηση. Έχει παραδοθεί στην πλειοψηφία των τελικών ωφελούμενων Ο.Τ.Α. από τον Δεκέμβριο του 2005. Η αξιοποίηση του είναι ευθύνη της Α΄θμιας Αυτοδιοίκησης και προσδιορίζεται από την εγκατάσταση από αυτούς πληροφοριακών συστημάτων και από τη δημιουργία υποδομών πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών.

γ). Το έργο **ΑΡΙΑΔΝΗ** αφορά σύστημα παροχής υπηρεσιών και διοικητικών πληροφοριών προς τους πολίτες μέσω των Κέντρων Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.). Αφορά 13 Περιφέρειες της χώρας με τη δημιουργία και λειτουργία **1047** Κ.Ε.Π. σε διαφόρους Δήμους.

δ). Εκτός από τα έργα που αναφέρθηκαν υπάρχει ένας αριθμός εξίσου σημαντικών έργων στα οποία οι ίδιοι οι Ο.Τ.Α. δεν είναι τελικοί δικαιούχοι, αλλά υλοποιούνται για λογαριασμό των Ο.Τ.Α. από άλλους φορείς. Σύμφωνα με τα στοιχεία έως και τις 19.03.2010 είναι ενταγμένα συνολικά 563 έργα Μητροπολιτικών Δικτύων Οπτικών Ινών και Ασύρματων Ευρυζωνικών Δικτύων Τοπικής Πρόσβασης, 122 έργα ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, 86 έργα γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών και 16 έργα ψηφιακού πολιτισμού/ τουρισμού. Τα παραπάνω έργα αναλύονται στον συγκεντρωτικό πίνακα που ακολουθεί:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3. Συνολική πορεία υλοποίησης των Ε.Π. των Ο.Τ.Α.

ΕΡΓΑ ΜΕ ΦΟΡΕΙΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΝ Κ.τ.Π Α.Ε. ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΕΔΚΕ ΚΑΙ ΤΕΛΙΚΟΥΣ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΟΥΣ Ο.Τ.Α.			
ΕΡΓΟ	ΦΟΡΕΑΣ ΥΛ/ΣΗΣ	ΠΛΗΘΟΣ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΩΝ Ο.Τ.Α.	Π/Υ ΕΡΓΟΥ(€)
Ο.Π.Σ.ΕΘΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΤΟΛΟΓΙΟΥ	Κ.τ.Π. Α.Ε.	ΟΛΟΙ (1.034)	4.336.000
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΣΕ 29 ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ	Κ.τ.Π. Α.Ε.	29	1.675.068
ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΥΛΕΣ (ΟΤΑ ΜΕ ΠΛΗΘΥΣΜΟ<20.00)	Κ.τ.Π. Α.Ε.	454	30.203.251
ΕΝΙΑΙΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΟΤΑ ΓΙΑ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	ΚΕΔΚΕ	16 (ΔΥΝΗΤΙΚΑ ΟΛΟΙ)	1.963.500

ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΑΙΡΕΤΩΝ ΕΚΠΡΟΣΩΠΩΝ Α' ΘΜΙΑΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΤΠΕ	ΚΕΔΕ	ΟΛΟΙ	7.315.192
--	------	------	-----------

Πηγή: Ίδια επεξεργασία και «Κοινωνία της Πληροφορίας Α.Ε.»

Οφείλουμε επίσης να αναφερθούμε στο έργο LGAF, που είναι ένα έργο που στοχεύει στην αναβάθμιση της εξυπηρέτησης των πολιτών και των επιχειρήσεων στην Ελλάδα με βάση τον κανόνα «Ανάπτυξη μια φορά, χρήση/ χρησιμοποίηση πολλές φορές.» Αφορά την αυτοματοποίηση της επικοινωνίας μεταξύ των δήμων και των πολιτών που επιτρέπει στους πολίτες και τις επιχειρήσεις να έχουν απευθείας σύνδεση στη λήψη διοικητικών εγγράφων, την πληρωμή των φόρων και των προστίμων μέσω του Διαδικτύου. Το σύστημα προσφέρει πληροφορίες σχετικά με τις διαθέσιμες δημοτικές υπηρεσίες στους τομείς της δημόσιας υγείας, της κοινωνικής μέριμνας και της εκπαίδευσης, γενικότερα πληροφορίες σχετικά με οποιαδήποτε δραστηριότητα που διοργανώνει ο Δήμος, συμπεριλαμβανομένων των αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων.⁷⁷⁰

Ωστόσο παρά τη μεγάλη και σημαντική δουλειά των Ο.Τ.Α οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες της αυτοδιοίκησης χρειάζονται περαιτέρω αξιοποίηση για βελτίωση της αποδοτικότητας, ταχύτερη επίτευξη αποτελεσμάτων και συμμετοχή των χρηστών στον δημόσιο τομέα⁷⁷¹. Ο ψηφιακός δήμος δεν είναι ξέχωρο κομμάτι μιας ευρωπαϊκής προσπάθειας. Συντίθεται μαζί με την επίτευξη της διαλειτουργικότητας σε ένα όλον που εκτιμά ότι θα συμβάλλει στην ανάπτυξη και την ενίσχυση της αποδοτικότητας της⁷⁷². Η διαλειτουργικότητα όμως μεταξύ των διοικήσεων και η χρήση των υφιστάμενων λύσεων θα μπορούσε επιπλέον να μειώσει τον πολλαπλασιασμό του κόστους⁷⁷³. Σε τεχνικό επίπεδο η εφαρμογή της Διαλειτουργικότητας «αποτελεί καταλύτη.»⁷⁷⁴ της χάραξης ενωσιακών πολιτικών και της επιτυχούς εφαρμογής τους σε τομεακό επίπεδο.⁷⁷⁵ Αυτό σημαίνει ότι τα οφέλη για τη δημόσια διοίκηση θα είναι άμεσα και θα αφορούν τόσο στην βελτιωμένη και με ισότιμη πρόσβαση στην ποιότητα των πληροφοριών για τους πολίτες, αλλά και στην εξοικονόμηση χρημάτων. Χαρακτηριστικές εφαρμογές των δήμων με ψηφιακή πολιτική

⁷⁷⁰ http://www.infostrag.gr/wp-content/uploads/2011/04/KEDKE_Erga-GK.P.S..pdf

⁷⁷¹ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/public-sector-innovation/index_en.htm..

⁷⁷² Ετήσια επισκόπηση της ανάπτυξης 2013, COM(2012) 750 τελικό, 28.11.2012.

⁷⁷³ European Interoperability Strategy 2012 Implementation Review. Έκθεση σχετικά με πολιτικούς, κοινωνικο-οικονομικούς και νομικούς παράγοντες.

⁷⁷⁴ www.digitalplan.gov.gr.

⁷⁷⁵ Πρόταση- Απόφαση του Ε.Κ. και του Ε.Σ. για τη θέσπιση προγράμματος σχετικά με λύσεις διαλειτουργικότητας για τις ευρωπαϊκές δημόσιες διοικήσεις, τις επιχειρήσεις και τους πολίτες (ISA2) Η διαλειτουργικότητα ως μέσο εκσυγχρονισμού του δημόσιου τομέα (Κείμενο EOX) Βρυξέλλες, 26.6.2014. COM(2014) 367 final 2014/0185 (COD).

στην Ελλάδα (Τρίκαλα,⁷⁷⁶ ΤΕΔΚ Ν. Ημαθίας, Ρεθύμνου⁷⁷⁷, Ηράκλειο, Αθήνα, Θεσσαλονίκη κ.α.) είναι:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4. Κύριες δομές των ψηφιακών δήμων στην Ελλάδα

<u>Προγράμματα γραφειοκρατικών υπηρεσιών/διεκπεραίωσης εγγράφων:</u>
Ηλεκτρονικές Αιτήσεις Πιστοποιητικών Δημοτολογίου.
Πληρωμή Δημοτικού Φόρου.
Καταγγελίες Πολιτών.
Ενημέρωση Δικαιούχων για τους τίτλους πληρωμής.
Πληρωμή Προστίμων ΚΟΚ.
Ηλεκτρονικές Αιτήσεις για Βεβαιώσεις ΤΑΠ
Ψηφιακή υπογραφή για την έκδοση ηλεκτρονικών εγγράφων και πιστοποιητικών. ⁷⁷⁸
<u>Προγράμματα εκδημοκρατισμού της πολιτικής:</u>
Δημοσίευση Αποφάσεων Δημοτικού Συμβουλίου.
Ηλεκτρονική Δημοσκοπήση Πολιτών.
Εκπαίδευση στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
<u>Προγράμματα πολιτισμού/μεταφορών.</u>
Πολιτιστικών εκδηλώσεων.
Δημοτικής Βιβλιοθήκης. ⁷⁷⁹
3) Ευφών Μεταφορών
<u>Προγράμματα Κοινωνικής Πολιτικής.</u>
1) Προγράμματα Τηλε-πρόνοιας ⁷⁸⁰ .

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Ξεχωρίζουν ως εφαρμογές Κοινωνικής Πολιτικής στο δήμο Τρικάλων τα περιφερειακά κέντρα τηλε-εργασίας και τηλε-εκπαίδευσης των ανέργων του Δήμου, καθώς και το σύστημα ISISEMD (Ευφύες σύστημα για την ανεξάρτητη διαβίωση και προσωπική φροντίδα των ηλικιωμένων ομάδων του πληθυσμού με γνωστικά προβλήματα ή ήπιες μορφές άνοιας)⁷⁸¹ Πρόκειται στην ουσία για πιλοτικό πρόγραμμα φροντίδας εθελοντών

⁷⁷⁶ Ο Ψηφιακός Δήμος Τρικάλων, e-trikala A.E. σχηματίστηκε εντός του Δήμου Τρικκαίων, με δραστηριότητα στους τομείς των νέων ευρυζωνικών τεχνολογιών. <http://www.newsit.gr/> 29/01/2012

⁷⁷⁷ www.rethymno.gr/citizen/digital-strategy/digital-strategy.html

⁷⁷⁸ Ημερίδα με θέμα 'Αξιοποίηση των Ασύρματων Ευρυζωνικών Δικτύων με εφαρμογή καινοτόμων ηλεκτρονικών υπηρεσιών και χρήση φορητών συσκευών από τους Δημότες και το προσωπικό του Δήμου Ρεθύμνου'. Ρέθυμνο 29 Σεπτεμβρίου 2010.

⁷⁷⁹ Η βιβλιοθήκη της Βέροιας, επιβραβεύτηκε ως πρότυπο βιβλιοθήκης.

<http://www.libver.gr/> // <http://ypepth.opengov.gr/panaretos/?p=2428>

⁷⁸⁰ Ο Δήμος Τρικκαίων δημιούργησε ένα δίκτυο Τηλε-πρόνοιας, χρησιμοποιώντας υποδομές τηλεματικής για τη παροχή υπηρεσιών υποστήριξης στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Μέσα από απλά στη χρήση μέσα, γίνεται καταγραφή της εκάστοτε κατάστασης, ενώ τα ιατρικά δεδομένα ή τα περιστατικά έκτακτης ανάγκης, αποστέλλονται μέσω τηλεπικοινωνιακής διασύνδεσης στο σύστημα πληροφορικής του Νομαρχιακού Νοσοκομείου Τρικάλων ή στον ιδιώτη θεράποντα ιατρό, που τους παρακολουθεί. Οι εφαρμογές τους αφορούν ακόμη στο Σύστημα Ευφώνων Μεταφορών και τη δωρεάν πρόσβαση στο internet. <http://www.newsit.gr/> 29/01/2012

⁷⁸¹ Οι αισθητήρες που διαθέτουν οι «έξυπνες» οικίες είναι σε θέση να ειδοποιούν το κέντρο τηλε-πρόνοιας και τους συγγενείς του ασθενή για κάποιο πρόβλημα ή κίνδυνο λόγω των προβλημάτων μνήμης του ασθενή π.χ. ξεχασμένο διακόπτη κουζίνας, ανοιχτή πόρτα, απώλεια προσανατολισμού σε εξωτερικό

ασθενών που βρίσκονται στα πρώτα στάδια άνοιας και βρίσκονται υπό παρακολούθηση μέσα σε «έξυπνες»⁷⁸² οικίες.

Η ψηφιοποίηση της διακυβέρνησης στην χώρα μας υφίσταται ως μια προσπάθεια που διακρίνεται για χαρακτηριστικά που άλλοτε είναι θετικά ή αρνητικά. Σύμφωνα με μελέτη⁷⁸³ οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες επικοινωνίας που παρέχονται τοπικά από κάθε δήμο διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α)Σ' αυτές που παράγονται και παρέχονται από τον ίδιο δήμο. ⁷⁸⁴β).Σ' αυτές που παράγονται από άλλους φορείς και παρέχονται από τους δήμους μέσω των Κ.Ε.Π.⁷⁸⁵ Η πραγματική ικανότητα των δήμων και των περιφερειών για την διαχείριση των παραπάνω πράξεων χαρακτηρίζεται από σοβαρές ελλείψεις.⁷⁸⁶ Η Κ.Ε.Δ.Ε. ως το συντονιστικό όργανο της Τ.Α στην Ελλάδα αποτυπώνει

χώρο, αδυναμία εκτέλεσης μιας εργασίας κτλ.. Η Ελλάδα συμμετέχει σε αυτό το πρόγραμμα με την πόλη της Θέρμης. Βλέπε σχετ. Επιθεώρηση Τοπικής Αυτοδιοίκησης.τ.132,Σεπτ/Δεκ.2011

782

Η λογική της εφαρμογής του «έξυπνου σπιτιού» είναι η εφαρμογή Τ.Π.Ε. σχετικών με τη ασφάλεια, την ενέργεια, τη διασκέδαση και την ιατρική παρακολούθηση μέσα στον ιδιωτικό χώρο του σπιτιού. Περιλαμβάνει τεχνολογικές εφαρμογές στις σχετικές κατηγορίες Ασφαλείας & Εποπτείας & Ασύρματους δρομολογητές.

⁷⁸³ Μελέτη: «Η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στις Περιφέρειες και τους ΟΤΑ» Π2: «Αναφορά για τις εφαρμογές και τα συστήματα οργανωτικής υποστήριξης (back-office) των φορέων περιφερειακής διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης» Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας Έκδοση: 03. Μάιος 2007. www.ita.org.gr.

⁷⁸⁴ Πληρωμή Δημοτικών τελών, φόρων και προστίμων /Εγγραφή / διαγραφή στα δημοτικά μητρώα/Έκδοση ατομικών ή οικογενειακών πιστοποιητικών και βεβαιώσεων/Πολοδομικά θέματα /Υγεία και Κοινωνική φροντίδα/Εκπαίδευση /Ηλεκτρονικές υπηρεσίες επαγγελματικού προσανατολισμού/Αναζήτηση εργασίας /Πολιτισμός /Τοπική οικονομική ανάπτυξη και επιχειρηματικότητα/Ατομικές άδειες επαγγελματικής δραστηριότητας/Ηλεκτρονική ψηφοφορία (e-voting). www.kedke.gr.

⁷⁸⁵ Συγκεκριμένα αυτές ταξινομούνται στις ακόλουθες κατηγορίες: Παιδεία και εκπαίδευση /Ναυτιλία Δικαιοσύνη /Εργασία και κοινωνική ασφάλιση/Ανάπτυξη Βιομηχανία και Εμπόριο/ Περιβάλλον, Δάση και χωροταξία/Υγεία και πρόνοια. www.kedke.gr.

⁷⁸⁶ **Δείκτης:** Διαθέτει ο φορέας σύνδεση στο διαδίκτυο (Internet)?. Το 60,47% των Η/Υ των Περιφερειών είναι συνδεδεμένοι στο διαδίκτυο, ενώ το ποσοστό αυτό είναι στις Νομαρχίες 55,38% και στους ΟΤΑ α' βαθμού 65,93%. **Δείκτης:** Υπαρξη δομημένης καλωδίωσης ή/και ασύρματου τοπικού δικτύου που καλύπτει τις ανάγκες του φορέα. Δύο από τις 13 Περιφέρειες (16,67%) δεν καλύπτουν τις ανάγκες του φορέα. Σχεδόν οι μισοί (47,37%) ΟΤΑ α' βαθμού της χώρας καλύπτουν πλήρως τις ανάγκες τους. Ποσοστό 33,77% των εγκαταστάσεων/κτιρίων των Περιφερειών διαθέτουν σύνδεση ευρείας ζώνης. Αυτό το ποσοστό διαμορφώνεται σε 39,47% στους ΟΤΑ α' βαθμού. Το 28,86% των ΟΤΑ α' βαθμού δεν διαθέτουν καμία ευρυζωνική σύνδεση. **Δείκτης:** Διαθέτει ο φορέας ηλεκτρονικό κόμβο / ιστοσελίδα (web- site). Το σύνολο των Περιφερειών της χώρας διαθέτει ηλεκτρονικό κόμβο – ιστοσελίδα, και το 66,28% των ΟΤΑ

τη σημερινή κατάσταση στην πρωτοβάθμια Τοπική Αυτοδιοίκηση όσον αφορά στην ανάπτυξη των αναγκαίων υποδομών Τ.Π.Ε και το βαθμό αξιοποίησής τους, «αναφέροντας ότι διακρίνεται από: χαμηλή ποιότητα και μικρό εύρος υπηρεσιών, αποσπασματική ανάπτυξη ψηφιακής υποδομής, μικρό αριθμό εγκατεστημένων πληροφοριακών συστημάτων, περιορισμένη αξιοποίησή του εξοπλισμού, έλλειψη συστημάτων διοικητικής πληροφόρησης (M.I.S) και προτύπων δια-λειτουργικότητας που εμποδίζει την παροχή υπηρεσιών σε πραγματικό χρόνο, απουσία που συντείνει στην κοινωνική και διοικητική απομόνωση απομακρυσμένων περιοχών, αλλά και ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Ταυτόχρονα υποστηρίζεται, ότι οι δήμοι δεν διαθέτουν στελέχη με δεξιότητες, δεν υπάρχουν μηχανισμοί διάχυσης των καλών πρακτικών και υλοποίησης των έργων της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχουν μηχανισμοί προώθησης «της ευρυζωνικότητας των Δήμων, αξιοποίησης της διεθνούς εμπειρίας και οριζόντιων εργαλείων. Όσον αφορά στην ύπαρξη μηχανισμών υποστήριξης, η παρούσα κατάσταση χαρακτηρίζεται από πλήρη απουσία διαδικασιών και πληροφοριακής υποδομής.»⁷⁸⁷ Η γενικότερη τακτική⁷⁸⁸ της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι της διαφορετικότητας στην ανάπτυξη των εφαρμογών. Στην ελληνική περίπτωση ωστόσο η διαφορετικότητα δεν αφορά μόνο τις δομές, αλλά κυρίως τα αποτελέσματα.

4.1.2. Οι τάσεις των ευρωπαϊκών πολιτικών: Η γήρανση στο στόχαστρο

Η δημιουργία ισχυρής τοπικής πολιτικής αποτελεί ζήτημα πρωταρχικής σημασίας στην ευρωπαϊκή Τοπική Αυτοδιοίκηση που εστιάζει⁷⁸⁹ στην αποκατάσταση της ταυτότητάς τους ως ουσιώδεις πάροχοι υπηρεσιών για το σύνολο της κοινότητας. Ανάλογα με τη χώρα οι τομείς ενθάρρυνσης της τεχνολογίας ποικίλλουν⁷⁹⁰. Συνολικά όμως οι πολιτικές

α' βαθμού. Αναφορικά με τη σύνδεση στο διαδίκτυο, έλλειμμα παρουσιάζεται στους Ο.Τ.Α όπου το 2,31% δεν διαθέτει σύνδεση στο διαδίκτυο. Το ποσοστό αυτό θεωρείται αρκετά υψηλό. Το 65,93% των Η/Υ των ΟΤΑ α' βαθμού είναι συνδεδεμένοι στο διαδίκτυο. Το ποσοστό των εργαζομένων που χρησιμοποιούν ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στους ΟΤΑ α' βαθμού αφορά: 10,67% επί του συνόλου των εργαζομένων και 32,45% επί εργαζομένων-χρηστών Η/Υ.

⁷⁸⁷ «ΚΕΔΚΕ/ΕΜΠ, Οι Δήμοι στην Κοινωνία της Πληροφορίας, 2006», και «ΚΕΔΕ/ ΠΙΕΤΑ ΑΕ, έκθεση για την πορεία εφαρμογής από την πρωτοβάθμια Αυτοδιοίκηση Έργων της Κ.τ.Πλ. στα πλαίσια των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του 3ου Κ.Π.Σ. Αποτελέσματα έως 31.12.05, Απρίλιος 2006». www.kedke.ntua.gr.

⁷⁸⁸ García-Sánchez Isabel-María. Luis Rodríguez-Domínguez and José-Valeriano Frias-Aceituno. Evolutions in E-governance: Evidence from Spanish Local Governments. *Environmental Policy and Governance*. Volume 23, Issue 5, pages 323–340, September/October 2013.

⁷⁸⁹ Liverpool City Region and West Midlands <http://www.theguardian.com>.

⁷⁹⁰ WHO. The healthy cities focus on healthy ageing report produced at the request of the regional. Agis D. Tsouros. Healthy cities and urban governance programme. June 2005.

συγκλίνουν στους εξής τομείς: 1. *Ενδυνάμωση των τοπικών περιοχών*. 2. *Information Delivery και παρεμβάσεις σε κοινωνικές υπηρεσίες*. 3. *Βελτίωση των δεξιοτήτων και αύξηση των επιπέδων παραγωγικότητας*.

Σε ό,τι αφορά ειδικότερα τα ζητήματα υγείας και φροντίδας των ηλικιωμένων και ΑμεΑ φαίνεται ότι οι πόλεις αναπτύσσουν στρατηγικές για τη γήρανση και την αναπηρία που διαρθρώνεται γύρω από τους εξής στόχους: 1) *Ενίσχυση της καινοτομίας* και 2) *Αύξηση της ευαισθητοποίησης και της κοινής αντίληψης της έννοιας της υγιούς γήρανσης*. Η μοναξιά και η ανεξαρτησία αποτελούν κεντρικά ζητήματα για τους ηλικιωμένους και απεικονίζουν αντίστοιχα ευκαιρίες για τις υπηρεσίες.⁷⁹¹ 3) *Ενεργοποίηση της συμμετοχής*, με τομεακές πολιτικές και παροχή υπηρεσιών. 4) *Ενίσχυση της υγιούς διαβίωσης* σε περιβάλλοντα, που υποστηρίζουν την υγιή γήρανση. Αυτό σημαίνει καλά σχεδιασμένες, προσιτές και ασφαλείς πόλεις, λαμβάνοντας υπόψη τη λειτουργική ικανότητα της γήρανσης και των ομάδων που μειονεκτούν⁷⁹². 5) *Για την προώθηση της υγείας απαιτούνται προσιτές υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας*.

Οι πόλεις επανεξετάζουν την παροχή και την πρόσβαση στην περίθαλψη για τους ηλικιωμένους και την υποστήριξη που παρέχεται για τους τις οικογένειες και τους φροντιστές. Δίνεται προτεραιότητα στην ισότιμη πρόσβαση και την υποστήριξη (συμπεριλαμβανομένης της παρηγορητικής αγωγής) ειδικά για τις πιο ευάλωτες ομάδες. Η καθοδήγηση των βέλτιστων πρακτικών με πρότυπα σχεδιασμού, βασίζεται στο κοινωνικό μοντέλο της υγείας και της αναπηρίας⁷⁹³. Σε γενικές γραμμές η έννοια της υγιούς γήρανσης στην ευρωπαϊκή Τοπική Αυτοδιοίκηση συντάσσεται με την υγεία και καθοδηγείται από τις Αρχές των Ηνωμένων Εθνών για τους ηλικιωμένους.⁷⁹⁴ Η Ε.Ε. έχει ενθαρρύνει τα σχετικά δίκτυα⁷⁹⁵. Ο στόχος είναι οι ηλικιωμένοι να υποστηριχθούν όπου κι αν ζουν.⁷⁹⁶

Η ποιότητα της ζωής και της υγείας των ηλικιωμένων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις συνθήκες διαβίωσής τους και συνεπώς τις τοπικές υπηρεσίες. Η γενικότερη

⁷⁹¹ Seeing the light innovation in local public services, Audit Commission. 2007.

⁷⁹² Σε σχετική έρευνα αποδείχθηκε ότι η μοναξιά απασχολεί ιδιαίτερα τους ηλικιωμένους (1 στους 2) και είναι στενά συνδεδεμένη ως έννοια με την παράλληλη αίσθηση της υγείας, καθώς τα πρόσωπα που ζούσαν μόνα δεν αισθάνονται συνήθως απολύτως υγιείς. K. Holmén K. Ericsson L. Andersson B. Winblad Loneliness among elderly people living in Stockholm: a population study Journal of Advanced Nursing Volume 17, Issue 1, pages 43–51, January 1992

⁷⁹³ Manchester. Journal of urban health: Bulletin of the New York Academy of Medicine. Vol 90, suppl.1

⁷⁹⁴ United Nations Principles for Older Persons. <http://www.un.org/esa/socdev/iyop/iyoppop>.

⁷⁹⁵ Οι ακόλουθες πόλεις είναι μέλη του δικτύου *Healthy Ageing Sub-network*: Stockholm (lead city), Arezzo, Belfast, Brighton and Hove, Brno, Celje, Eskisehir-Tepabasi, Gyor, Jerusalem, Liege, Newcastle, Padua, Rijeka, Stirling, Sunderland, Udine and Vienna.

⁷⁹⁶ Ageing policy of the European Union.

http://europa.eu.int/comm/employmentsocial/socprot/ageing/index_en.

προσέγγιση χαρακτηρίζεται από: 1. μετατόπιση από την παραδοσιακή προσέγγιση της παροχής υπηρεσιών σε ένα παθητικό πληθυσμό, στην αναγνώριση των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων να βελτιώνουν την υγεία και τις συνθήκες διαβίωσης τους. 2. άμβλυνση των στερεοτύπων της «επιβάρυνσης των ηλικιωμένων» και επικέντρωση στην ικανότητα και τη συνεχή συμβολή τους. 3. υιοθέτηση μιας προσέγγισης διάρκειας βίου που αναγνωρίζει ότι: α). οι άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας μπορούν να μείνουν υγιείς για όσο το δυνατόν. β). υποστήριξη των ηλικιωμένων που χρειάζονται περίθαλψη. γ). ανάπτυξη στρατηγικών για να εξασφαλιστεί ότι οι μελλοντικές γενιές θα γεράσουν με υγεία.

4.2. Περί των μειονεκτούντων κι ευάλωτων ομάδων. Η επίτευξη της πρόσβασης

4.2.1. Η έννοια του δικαιώματος

Το δικαίωμα αποτελεί κεντρική έννοια στην αναζήτηση ενός νέου τρόπου άσκησης της Κοινωνικής Πολιτικής με τη χρήση των Τ.Π.Ε. γιατί αφορούν στην ισότητα και στη δικαιοσύνη των κοινωνικών παροχών. Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι βασισμένα στην αντίληψη ότι: «ο καθένας πρέπει να είναι ελεύθερος να συμμετέχει πλήρως στην κοινωνική και πολιτική δραστηριότητα και να προστατεύεται στην άσκηση του εν λόγω δικαιώματος.»⁷⁹⁷ Η ικανότητα ανταλλαγής πληροφοριών και ελεύθερης επικοινωνίας θεωρείται ζωτικής σημασίας για την πραγμάτωση των ανθρωπίνων. Τα δικαιώματα στην κοινωνική πρόνοια και στην υγειονομική περίθαλψη είναι γνωστά ως δικαιώματα δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Ο πολίτης θεωρείται πια ενεργός συμμετέχων στη διαμόρφωση των πολιτικών⁷⁹⁸. Η χρήση των Τ.Π.Ε. παρουσιάζει μια νέα ηθική πρόκληση⁷⁹⁹. Προκύπτει ως ανάγκη η ενδυνάμωση των κοινοτήτων⁸⁰⁰. Η αναζήτηση της σύνδεσης του κοινωνικού ελέγχου της ανθρώπινης αδυναμίας λόγω ηλικίας, αναπηρίας ή τόπου εγκατάστασης με την εξέλιξη της σύγχρονης τεχνολογίας, προσδιορίζει τα όρια του αποκλεισμού αλλά και της επιχειρούμενης ή όχι ενσωμάτωσης άρα και ελέγχου του πληθυσμού με παροχές ή με την έλλειψή τους. Οι απαραίτητες εγγυήσεις για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου τέμνονται με τη δικτυακή πράξη που ενσωματώνει η ηλεκτρονική

⁷⁹⁷ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-20090194+0+DOC+XML+V0//EL>.

⁷⁹⁸ Asbjorn Eide, "The Human Rights Movement and the Transformation of the International Order", *Alternatives* 11,3 (July, 1986): 367-402.

⁷⁹⁹ Συχνά οι διεθνείς οργανισμοί κατηγορήθηκαν για «επιλεκτική ηθική» σε μια σειρά ζητήματα και ανάλογα με τη χώρα που αφορούσαν. Audrey N. Selian ICTs in Support of Human Rights, Democracy and Good Governance. August 2002 International Telecommunication Union.

⁸⁰⁰ Dini Djalal, "South East Asia", *The Global Corruption Report 2001*, Transparency International, 37. http://www.globalcorruptionreport.org/download/rr_southeast_asia.pdf

διακυβέρνηση. Το γεγονός ότι η γνώση της τεχνολογίας απαιτεί εξοικείωση αναδεικνύει την ευθύνη των τοπικών δυνάμεων και εξ ορισμού των ανθρώπων που αποφασίζουν για τις δομές μιας περιοχής, να επιλέξουν για αυτές με τα κριτήρια που περιλαμβάνουν και δεν αποκλείουν τον πληθυσμό τους, ικανών και μη, ενήμερων και εκπαιδευμένων ή όχι. Ο μόνος τρόπος για να αξιοποιηθούν οι Τ.Π.Ε είναι να εξασφαλιστεί ότι οι πληροφορίες θα φτάνουν αξιόπιστες στον καθένα, η πρόσβαση θα' ναι δυνατή για τον καθένα και ότι τα πλεονεκτήματά τους θα εφαρμοστούν στην πράξη για να μην ακυρώσουν κανένα. Στο πλαίσιο αυτό ο ρόλος των Μ.Κ.Ο. θεωρείται πολύ σημαντικός⁸⁰¹ καθώς κινητοποιούν ένα σύνολο φορέων.⁸⁰²

Εν τέλει η εξασφάλιση ισότιμης και οικονομικά προσιτής πρόσβασης στις Τ.Π.Ε. για όλους οφείλει να αναγνωριστεί ως θεμελιώδες δικαίωμα. Από αυτήν την αφετηρία της σύγκλισης όλων των πολιτών σε ένα κεντρικό φορέα που δεν επιτρέπει αποκλεισμούς αλλά τους προβλέπει και λειτουργεί προστατευτικά για τον πολίτη, ξεκινά για την Τοπική Αυτοδιοίκηση μια διαδικασία που τη φέρνει αντιμέτωπη με 2 ζητήματα: α) την δικαιοπρακτική της ανάπτυξης και β) την ολιστική της λειτουργία. Σε κάθε περίπτωση η Τοπική Αυτοδιοίκηση δεν μπορεί να λειτουργήσει ως μια μονάδα, αλλά ως πολυσυλλεκτικό μόρφωμα εκπεφρασμένο σε συνέργειες και αλληλοσυμπληρώσεις χαρακτήρα και επιδιώξεις.

4.2.2. Η δημιουργία ανισοτήτων: Το Ψηφιακό χάσμα

Η δυνατότητα των ανθρώπων να διαχειριστούν τα δεδομένα του περιβάλλοντος στο οποίο ζουν δεν είναι για όλους επιτεύξιμη με τον ίδιο τρόπο. Άλλοι καταφέρνουν να ανταποκριθούν με ευκολία και άλλοι συναντούν εμπόδια στην προσπάθειά τους. Ο τρόπος με τον οποίο ο καθένας ανταποκρίνεται στην τεχνολογική υποστήριξη των οικονομικό-κοινωνικών διαδικασιών ποικίλλει δημιουργώντας για πολλούς καθεστώς ηλεκτρονικού αναλφαριθμητισμού⁸⁰³. Η αντιμετώπιση των εμποδίων για την

⁸⁰¹ Camille Giffard, "The Torture Reporting Handbook: How to document and respond to allegations of torture within the international system for the protection of human rights", *Human Rights Center* (University of Essex: February, 2000),19
<http://www.hrea.org/erc/Library/monitoring/torturehandbook.html>.

⁸⁰² Felice D. Gaer, "Reality Check: Human Rights NGOs Confront Governments at the UN" in eds. Thomas Weiss and Leon Gordenker, *NGOs, the UN, and Global Governance* (Boulder, CO: Lynne Rienner), 51-66.

⁸⁰³ O Buckland (1991) διακρίνει «τρεις έννοιες των πληροφοριών: Η πρώτη είναι η «πληροφορία ως διαδικασία», αναφερόμενος στην ανακοίνωση της γνώσης. Η δεύτερη είναι η "πληροφορία ως γνώση», που αναφέρεται σε ένα είδος καλής επικοινωνίας της γνώσης. Η τρίτη έννοια είναι «πληροφορίες σαν αντικείμενο», που πλαισιώνει το σχηματισμό των αντικειμένων, όπως είναι τα στοιχεία ή έγγραφα.» Buckland, M. K. (1991). *Information and Information Systems*. Westport, CT, USA, Greenwood Publishing Group Inc..

αποτελεσματική πρόσβαση όλων αποτελεί απαίτηση των σύγχρονων κοινωνιών της Πληροφορίας⁸⁰⁴.

Η έννοια της γνώσης που ορίζει το περιεχόμενο του ψηφιακού χάσματος αναφέρεται στις μορφές του «ξέρω-τι, ξέρω ποιος, ξέρω γιατί, και ξέρω πώς».⁸⁰⁵ Ο όρος «ψηφιακό χάσμα δηλώνει διάσταση μεταξύ εκείνων που διατηρούν κανονική και αποτελεσματική πρόσβαση στην ψηφιακή τεχνολογία και σε εκείνους που δε διατηρούν.»⁸⁰⁶ Ο όρος «κανονική και αποτελεσματική πρόσβαση» ορίζει το μέτρο και το βαθμό στον οποίο αφενός η πρόσβαση είναι σύμφωνη με ένα πρότυπο, δεν παρουσιάζει αποκλίσεις από αυτό και ταυτόχρονα διατηρεί συμφωνία με τους ισχύοντες νόμους και βρίσκεται κοντά στο μέσο όρο, σε αυτό που θεωρείται φυσιολογικό ή που είναι επιθυμητό. Αφετέρου αφορά στην ικανότητα πρόσβασης «σε πόρους και στις δεξιότητες χρήσης του εξοπλισμού. Είναι κατ' άλλους ένα πρόβλημα διανομής, μια τεχνολογική πτυχή του κενού γνώσης».⁸⁰⁷

Η διαδικασία κάλυψης του τεχνολογικού χάσματος αναφέρεται στην ικανότητα των χωρών κι όχι των προσώπων να αποκτήσουν την ικανότητα συμμετοχής στη βελτίωση των τεχνολογιών σε αντίθεση με την απλή χρησιμοποίηση τους.⁸⁰⁸ Το πρόβλημα του ψηφιακού χάσματος προκαλεί μια άλλη μορφή χάσματος σε σχέση με την καινοτομία. Η προβληματική διαδικασία της καινοτομίας⁸⁰⁹ μειώνει την ικανότητα ανταλλαγής πληροφοριών και εμποδίζει τις συνεργασίες και τον συντονισμό.⁸¹⁰ Αυτό είναι το «χάσμα-καινοτομίας»⁸¹¹ που περιέχει την «αναπηρία» των ανθρώπων να μιλούν τη γλώσσα που απαιτείται για το περιεχόμενο που δίδεται και συνεπώς την αναπηρία να

⁸⁰⁴ Meyer Leila Digital Divide: Access Is Not Enough. THE Journal. 07/10/13.

<https://thejournal.com/articles/2013/07/10/digital-divide-access-is-not-enough.aspx>.

⁸⁰⁵ Lundvall, B.-Å & Johnson, B. (1994). The learning economy. *Journal of Industry Studies*, 1(2), December 1994, pp. 23-42.

⁸⁰⁶ <http://www.infosoc.gr>.

⁸⁰⁷ Evers, H.-D. & Gerke, S. (2004). *Closing the Digital Divide: Southeast Asia's Path towards a Knowledge Society*. Working Paper No 5. Lund, Centre for East and South-East Asian Studies, University of Lund.

⁸⁰⁸ Kim, E., Lee, B., & Menon, N. M. (2009). Social Welfare Implications of the Digital Divide. *Government Information Quarterly*, 26(2), pp. 377-386.

⁸⁰⁹ Sachs, J. (2003). The Global Innovation Divide. NBER Chapters, in: Jaffe, A. B., Lerner, J., & Stern, S. *Innovation Policy and the Economy, Volume 3*. National Bureau of Economic Research, Inc. pp. 131-141

⁸¹⁰ Gerybadze, A. (2003). Knowledge Management and Transnational R&D Projects: The Role of Asymmetric Understanding and Group Cognition Processes in Distributed Work. Discussion-Paper 03-01, *Discussion Paper in International Management and Innovation*.

⁸¹¹ Seibold, B. (2009). Die globale digitale Kluft ist eine Lern- und Innovationsklufft. Ethische Herausforderungen und Lösungsansätze durch Fokus auf Aus- und Weiterbildungschancen. in: Dabrowski, M. & Aufderheide, D. (eds.). *Internetökonomie und Ethik. Wirtschaftsethische und moralökonomische Perspektiven des Internets*. Duncker & Humblot, Berlin, pp. 255 - 267.

λάβουν μέρος στις διαδικασίες. Σύμφωνα με τη «δήλωση της Ρίγας»⁸¹² η ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων αποτελεί κεντρικό άξονα δράσης στην Κοινωνία της Γνώσης με την συμμετοχή όλων των πολιτών⁸¹³.

Ο αποκλεισμός ως έννοια περιλαμβάνει την δυνατότητα των πολιτών, μεμονωμένων προσώπων ή ομάδων να ικανοποιούν ανάγκες. Αποτελεί ένδειξη⁸¹⁴ για την κοινωνική και οικονομική συνοχή της κοινωνίας και σε τελική ανάλυση μια δικλείδα ενσωμάτωσης και εύρους των ορίων της ίδιας της κοινωνίας. Μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς δεν αποκλείει κανένα πολίτη με βάση τα όποια ατομικά ή κοινωνικά μειονεκτήματά του. «*Η ηλεκτρονική ενσωμάτωση των πολιτών είναι αποδεκτή στο πνεύμα της κοινωνικής δικαιοσύνης*⁸¹⁵. *Είναι επίσης αναγκαία για οικονομικούς λόγους προκειμένου να πραγματοποιηθεί το δυναμικό της κοινωνίας.*»⁸¹⁶.

Εξάλλου τα μοντέλα⁸¹⁷ που συνδυάζουν διαφορετικούς τρόπους χρηματοδότησης δημιουργούνται μέσω οικονομιών κλίμακας και πιθανώς θα είναι τα πιο βιώσιμα.⁸¹⁸ Αυτό τελείως απλουστευτικά θέτει για την Κοινωνική Πολιτική το ζήτημα της βιώσιμης ανάπτυξης των δομών της και της επιλογής των οικονομικότερων δρόμων στην επίτευξη του έργου της με τη χρήση των Τ.Π.Ε.

4.2.3. Το ζήτημα της ευχρηστίας

Το ζήτημα της ευχρηστίας στην άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής αφορά στο σύστημα της τεχνολογικής υποστήριξης των δράσεων της, προς όφελος του κάθε χρήστη. Ως όρος «*η ευχρηστία αφορά στην ιδιότητα ενός χρησιμοποιήσιμου τεχνουργήματος να είναι εύκολο*

⁸¹² Διάσκεψη Υπουργών στη Ρίγα "Οι ΤΠΕ στην υπηρεσία μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς" (11-13.6.2006)

⁸¹³ Πιο συγκεκριμένα αναφέρονται τα εξής: «ICT infrastructure underpins the knowledge economy and calls for greater ICT literacy across the working population. It also needs other investments in education, training and rescaling to support the knowledge worker». Βλέπε σχετικά: A Green Knowledge Society - an ICT policy agenda to 2015 for Europe's future knowledge society, September 2009.

⁸¹⁴ Το χαμηλό επίπεδο ψηφιακού αλφαριθμητισμού των πολιτών στην ΕΕ συνεχίζει να αποτελεί ολοένα και περισσότερο σημαντική μορφή κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού. Βλέπε σχετικά: Report on the Public Consultation on European e-Inclusion policy, June 2009

⁸¹⁵ Ruggie, J. & Dossal, A. (2000). *Towards bridging the digital divide*. discussion paper, pp. 1-14.

⁸¹⁶ Βλέπε σχετικά: Ηλεκτρονική Ενσωμάτωση & Ψηφιακός Αλφαριθμητισμός στην Ελλάδα. Ελληνικό Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας. Νοέμβριος 2009. Α. Κουντζέρης – Μ. Κωνσταντάτος, σελ.4 και Ηλεκτρονική Ένταξη και Μέτρηση του Ψηφιακού Χάσματος, Α. Κουντζέρης, Παρατηρητήριο για την Κ.τ.Π, 2008

⁸¹⁷ Ellen Collins and Caren Milloy. A snapshot of attitudes towards open access monograph publishing in the humanities and social sciences – part of the OAPEN-UK project, Insights – 25(2), July 2012 OA monograph publishing in HSS – OAPEN-UK.

www.insights.uksg.org.

⁸¹⁸ Open Access Publishing in European Networks. <http://www.Oapen.org/> & Overview of open access models for e-books in the humanities and social sciences. <http://www.Oapen.org/images/openAccessModels.pdf>. 15/09/2011.

στη χρήση του.»⁸¹⁹ Στόχος της είναι η αποτελεσματικότητα στη χρήση του λειτουργικού συστήματος, όχι γιατί ο χρήστης διαθέτει ικανότητα χρήσης του πληροφοριακού συστήματος, αλλά γιατί το σύστημα καταργεί την ανάγκη οδηγιών και τα κάνει λειτουργικά για τον καθένα.

Αυτό πρακτικά επιβεβαιώνει τη φράση του Steve Krug⁸²⁰: «*Don't make me think*» που κατά την όποια αναλογία για την Κοινωνική Πολιτική μεταφράζεται σε μια σχεδόν αυτόματη λειτουργία του συστήματος. Η σκέψη αυτή οδηγεί να θεωρηθεί η ευχρηστία ως στόχος του συστήματος Τ.Π.Ε. ως ένα σύνολο κοινωνικών κι όχι τεχνικών χαρακτηριστικών. Το πέρασμα από το usability του συστήματος στην καθορισμένη κάθε φορά business process καθορίζει τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται, όχι μόνο στην εκάστοτε φάση ανάπτυξης, αλλά και σε συγκεκριμένα ερωτήματα που οφείλουν να απαντηθούν και αποτελούν προσαρμογή των μεθόδων στους χρήστες⁸²¹ κι όχι το αντίστροφο.

Η προέκταση της κεντρικής αυτής λογικής της ευχρηστίας σε ομάδες χρηστών, όπως τα Α.με.Α ή οι ηλικιωμένοι θα μπορούσε να μεταφραστεί σε ειδικά προγράμματα, με οπτικοποίηση δεδομένων αλλά και οπτικό/ακουστική υποστήριξη ακόμη και μέσω της ψηφιακής τηλεόρασης. Ο τελικός στόχος είναι και παραμένει η μετατροπή της πληροφορίας σε γνώση και η δημιουργία *θεσμικών ιδιοτήτων*⁸²² στην οργάνωση και το πλαίσιο δημιουργίας αυτών των προγραμμάτων. Οι *θεσμικές ιδιότητες* αποτελούν το εχέγγυο της ασφαλούς λειτουργίας των συστημάτων αυτών και δημιουργούν δύο μεγάλα ζητήματα: Το θέμα της *θεσμικής εμπιστοσύνης* και το θέμα της *ψηφιακής διαίρεσης*. Σε ότι αφορά το θέμα της *θεσμικής εμπιστοσύνης*⁸²³ η αξία της αντικειμενικής και υπερκείμενης από προσωπικά, οικονομικά και κοινωνικά κριτήρια αξιολόγησης αυτών των συστημάτων τοποθετεί την έννοια της εμπιστοσύνης σε μια αξιολογική ισορροπία

⁸¹⁹ <http://el.wikipedia.org>

⁸²⁰ Steve Krug. 10 Usability Lessons. Don't Make Me Think By Redd Horrocks July 7, 2009 in Research.

⁸²¹ Η θεωρία της δομοποίησης δεν κάνει καμία αναφορά στο ζήτημα της *τεχνολογίας*, ενώ μια από τις ελάχιστες αναφορές του Giddens σε αυτήν, είναι ότι «*η τεχνολογία δεν κάνει τίποτα, εκτός από ό,τι εμπλέκεται στις πράξεις των ατόμων*» Jones M. and Karsten H. (2003) Review: Structuration Theory and Information Systems Research, *Research Papers in Management Studies*, Judge Institute of Management, University of Cambridge

⁸²² **Θεσμική ιδιότητα:** Η έννοια διατυπώθηκε με τη θεωρία της *δομοποίησης* (structuration theory). Παρουσιάστηκε από τον κοινωνιολόγο A. Giddens στα βιβλία του *Central Problems in Social Theory* (1979) και *The Constitution of Society* (1984), με στόχο τη γεφύρωση της αντίθεσης μεταξύ των υπέρμαχων των κοινωνικών θεωριών που δίνουν έμφαση στον ανθρώπινο παράγοντα και τη δράση του, και των θεωριών που υποστηρίζουν τη σημασία των δομών των κοινωνικών συστημάτων. Βλέπε σχετικά: Giddens A. (1979) *Central Problems in Social Theory*, London, Macmillan. Giddens A. (1984) *The Constitution of Society*, Polity Press.

⁸²³ Orlikowski W. (1992) The Duality of Technology: Rethinking the Concept of Technology in Organizations, *Organization Science*, Vol. 3, No. 3, pp.398-429.

ανάμεσα στο κίνητρο και την υποχρέωση διατήρησης ή ενίσχυσης της αντικειμενικότητας στην χρήση των Τ.Π.Ε. Θεωρούμε ότι η θεσμική εμπιστοσύνη⁸²⁴ αφορά την Τοπική Αυτοδιοίκηση στον τρόπο οργάνωσης των δημόσιων διαδικασιών. Η εμπλοκή σχεδόν αυτόματα της μυστικότητας και της ασφάλειας των πληροφοριών, υποχρεώνει κάθε προσπάθεια να τοποθετηθεί σε μια σειρά από ζητήματα που αφορούν τη νομική κατοχύρωση όλων αυτών των ενεργειών⁸²⁵. Για το ζήτημα της ψηφιακής διαίρεσης το ενδιαφέρον εστιάζεται στην αποτύπωση της διαφοράς στη διαθεσιμότητα και την υιοθέτηση της τεχνολογίας από τις διάφορες ομάδες.⁸²⁶ Προκύπτει ως ανισότητες⁸²⁷ στη χρήση των Ι.Σ.Τ. και κυρίως εκφράζει διαφορές στα επίπεδα ικανότητας χρήσης των υπολογιστών.

4.3. Η προσβασιμότητα ως κοινωνική επιταγή. Γηραιά & αναπηρία: εφαρμογές και προβληματισμοί

Η πρόσβαση στηρίζεται στην αρχή, ότι θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η διαφορετικότητα των ανθρώπων άρα και οι διαφορετικές τους ανάγκες και δυνατότητες. «Ο όρος προσβασιμότητα για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση περιγράφει τις ιδιότητες της ηλεκτρονικής πληροφορίας να γίνουν προσιτές στον χρήστη»⁸²⁸. Η σημασία της αναγνωρίζεται διεθνώς.⁸²⁹ Η προσβασιμότητα αφορά συγκεκριμένες πρακτικές και

⁸²⁴ Οι Δράσεις Καταλύτες (Enablers) της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης είναι: Πολιτική Δημόσιας Πληροφορικής (IT Policy): Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Τώρα (e-Gov Now): Σύστημα Διαχείρισης Ανθρώπινου Κεφαλαίου (HRMS): Σύστημα χρηματοοικονομικής και δημοσιονομικής διαχείρισης (ERP): Σύστημα διαχείρισης σχέσεων με τους πολίτες (CRMS):. Βλέπε σχετικά: Υ.Δ.Μ.Η.Δ. Σχέδιο δράσης για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση. 2014-2020 Ιούνιος 2014 Έκδοση 1.0.

<http://www.opengov.gr/minireform/wp-content/uploads/downloads/2014/07/Action-Plan-eGov-V-1-0-Consultation-GR.pdf>.

⁸²⁵ Η Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση απαιτεί την εξασφάλιση της ύπαρξης συγκεκριμένου νομικού πλαισίου.

<http://www.opengov.gr/minireform/wp-content/uploads/downloads/2014/07/Action-Plan-eGov-V-1-0Consultation-GR.pdf>.

⁸²⁶ Sanjeev Dewan Frederick J. Riggins. The digital divide: current and future research directions. Journal of the Association for Information Systems, 2005

⁸²⁷ Άλλοι λόγοι για την ψηφιακή διαίρεση σύμφωνα με τους Chinn, M. D. and R. W. Fairlie (2004) "The Determinants of the Global Digital Divide: A Cross-Country Analysis of Computer and Internet Penetration," Working Paper, University of Wisconsin, Madison, WI, and National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA. είναι οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες, η εκπαίδευση, η ηλικία, θέση, ανικανότητα, άποψη του ατόμου(κόστος, έλλειψη ανάγκης) και πολιτισμός.

⁸²⁸ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=URISERV:124226h>.

⁸²⁹ Στην ανακοίνωση του 2010 σχετικά με την ευρωπαϊκή στρατηγική για την Αναπηρία υποστηρίζονται οι εθνικές δραστηριότητες που αποσκοπούν στην εξασφάλιση της πρόσβασης στα αγαθά και στις δημόσιες υπηρεσίες, την άρση των διοικητικών εμποδίων που παρακωλύουν την πλήρη συμμετοχή στην κοινωνία, την εξάλειψη διακρίσεων λόγω αναπηρίας και την προώθηση της ισότιμης πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας. Η Στρατηγική προσδιορίζει τις δράσεις της Ε.Ε. που μπορούν να συμπληρώσουν τα εθνικά μέτρα (π.χ. από την άποψη της προώθησης βοηθητικών συσκευών) και καλεί τα κράτη μέλη να διορθώσουν τις ελλείψεις όσων η νομοθεσία για την προσβασιμότητα. www.un.org/disabilities.

κυρίως προϊόντα που θα διευκολύνουν τον τελικό χρήστη, με ή χωρίς αναπηρίες⁸³⁰. Προέκυψαν από αυτές τις νομοθετικές και τεχνικές αλλαγές δύο έννοιες που μας ενδιαφέρουν στο βαθμό που οριοθετούν τα πλαίσια της πρόσβασης: α) *αυτή του Universal Design* και β) *αυτή του Προσβάσιμου Design*⁸³¹. Σοβαρές σωματικές⁸³², αισθητηριακές και γνωστικές διαταραχές που ενσωματώνουν τεχνογνωσία σε ένα συγκεκριμένο προϊόν είναι και οι κύριες αιτίες που προκαλούν την ανάγκη δημιουργίας προϊόντων⁸³³, αλλά και απόδοσης ποιοτικών χαρακτηριστικών στις παρεχόμενες υπηρεσίες⁸³⁴. Η βασική πρόκληση είναι να κατορθώσουν τα ηλικιωμένα άτομα και τα άτομα με αναπηρίες να ζουν ανεξάρτητα. Το ζήτημα της πρόσβασης αποκτά διαφορετική διάσταση σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Ο όρος «ανεξάρτητη διαβίωση»⁸³⁵ «διαβίωση στην τοπική κοινότητα» δεν σημαίνει «να κάνεις πράγματα μόνος σου» ή να είσαι «αυτάρκης». «*Η ανεξάρτητη διαβίωση αναφέρεται στην ικανότητα των ατόμων να*

⁸³⁰ Ron Davies, Members' Research Service European Parliamentary Research Service 140811REV1 <http://www.eprs.ep.parl.union.eu>. — <http://epthinktank.eu> epprs@ep.europa.eu.

⁸³¹ Καθολικός σχεδιασμός είναι ο σχεδιασμός των προϊόντων και το περιβάλλον που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από όλους τους ανθρώπους, στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, χωρίς την ανάγκη προσαρμογής ή ειδικού σχεδιασμού. Βλέπε σχετικά: North Carolina State University Center for Universal Design. www.ncsu.edu/ncsu/design/cud. Ο Καθολικός σχεδιασμός έχει εγκριθεί από την κυβέρνηση της Νορβηγίας ως σχεδιασμός στρατηγικής σημασίας σε έναν αριθμό τομέων πολιτικής. Richard Duncan Universal Design – Clarification and Development A Report for the Ministry of the Environment, Government of Norway. http://www.universell-utforming.miljo.no/file_upload/udclarification.pdf.

⁸³² Δες σχετικά: Ψήφισμα του Συμβουλίου Υπουργών απασχόλησης, κοινωνικής πολιτικής, υγείας και καταναλωτών, της 2ας και της 3ης Δεκεμβρίου 2002, για την "ηλε-προσβασιμότητα για τους αναπήρους".

⁸³³ A. Darvishy, Accessibility and Usability of Mobile Platforms for People with Disabilities and Elderly Persons. ICT-Accessibility Lab, Zurich University Of Applied Sciences, Switzerland. <http://www.icchp.org/content/accessibility-and-usability-mobile-platforms-people-disabilities-and-elderly-persons>.

⁸³⁴ Lawton Herry, S. "Understanding web accessibility" στο *Jim Thatcher κ.α.. Constructing Accessible Web Sites*. Peer Information Inc., (2002). p.p. 14-15. Σύμφωνα με το συγγραφέα υπάρχουν επτά μεγάλα κίνητρα για τους οργανισμούς που επιθυμούν να μεταβούν σε προσβάσιμα μοντέλα δικτυακών τόπων: 1. Συμβατότητα με τα πρότυπα και τη νομοθεσία 2. Προβολή της πληροφορίας σε περισσότερους ανθρώπους (AMEA, ηλικιωμένοι) 3. Προβολή της πληροφορίας σε περισσότερες καταστάσεις (τοποθεσίες, τεχνολογίες) 4. Καλύτερος σχεδιασμός 5. Εξοικονόμηση κόστους 6. Βελτίωση της εικόνας του οργανισμού 7. Ανάδειξη του ενδιαφέροντος και της φροντίδας του οργανισμού.

⁸³⁵ «**Τι σημαίνει για μένα ανεξάρτητη διαβίωση;** Νομίζω ότι αυτή είναι μια ερώτηση με βαθύ νόημα που αλλάζει τη ζωή και σημαίνει πολλά πράγματα. Μάλλον θα έλεγα ότι έχει αλλάξει τη ζωή μου, και ξέρω ότι έχει αλλάξει τη ζωή πολλών άλλων ανθρώπων με αναπηρία με τους οποίους έχω έρθει σε επαφή [...] Νομίζω ότι είναι πολύ δύσκολο να περάσει αυτό το μήνυμα στους ανθρώπους που δεν εξαρτώνται από την υποστήριξη τρίτων στην καθημερινή τους ζωή. Όμως μου χάρισε μια ζωή, τη δουλειά μου (έχω εργαστεί ευρύτατα) και τις ευκαιρίες και τις επιλογές να κάνω αυτά που θέλω, όπως εσείς. Νομίζω ότι για κάποιον με τους περιορισμούς που έχω εγώ, με το είδος της δικής μου σοβαρά μειωμένης ικανότητας, είναι ελευθερία. Είναι η ελευθερία που έχω να μπορώ να κάνω αυτό που θέλω, όταν θέλω να το κάνω, κατά κάποιον τρόπο, γιατί έχω γύρω μου ανθρώπους που μπορούν να με στηρίξουν για να το κάνω». Δήλωση του John Evans OBE, μέλος της Ομάδας εμπειρογνομιόνων για τη μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στη φροντίδα σε επίπεδο τοπικής κοινότητας στην Κοινή επιτροπή για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Joint Committee of Human Rights) (2012), *Implementation of the Right of Disabled People to Independent Living (Εφαρμογή του δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία στην ανεξάρτητη διαβίωση)*. Λονδίνο: Βουλή των Λόρδων, Βουλή των Κοινοτήτων, σελ. 10

κάνουν επιλογές σχετικά με το πού ζουν, με ποιον ζουν και πώς οργανώνουν την καθημερινή τους ζωή. Αυτό απαιτεί: προσβασιμότητα του δομημένου περιβάλλοντος στα μεταφορικά μέσα, στη διαθεσιμότητα τεχνικών βοηθημάτων και σε προσωπική βοήθεια, καθώς και σε υπηρεσίες παροχής καθοδήγησης στο επίπεδο της τοπικής κοινότητας»⁸³⁶. Περιπτώσεις όπως το Κέντρο Ηλικιωμένων⁸³⁷ στο Πόζναν της Πολωνίας, αλλά και των περιφερειακών συμβουλίων της Γαλλίας⁸³⁸ αναδεικνύουν ότι τα μοντέλα φροντίδας και υποστήριξης μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές, συμπεριλαμβανομένων της φροντίδας και της διατήρησης της υγείας με βάση την κοινότητα⁸³⁹, αλλά όλα θα απαιτήσουν συνολικές στρατηγικές⁸⁴⁰ για την προστασία των ευάλωτων ομάδων κι όχι μόνο.

Η διαρκώς εντεινόμενη γήρανση του πληθυσμού και η ανάγκη φροντίδας τους προβληματίζει ιδιαίτερα το σύνολο των φορέων πρόνοιας. Η δημογραφική γήρανση επιταχύνεται και ο ενεργός πληθυσμός της Ε.Ε έχει αρχίσει να φθίνει.⁸⁴¹ Η ανησυχία, αλλά κι η ανάγκη προσαρμογών των οικείων πολιτικών αφορούν τόσο στο οικονομικό κόστος που επιφέρει όσο και στην ανάγκη σχεδιασμού προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο ⁸⁴². Έρευνες έδειξαν ότι η γήρανση είναι μια διαδικασία που απαιτεί οικογενειακή στήριξη και εισόδημα. Ωστόσο οι οικογενειακοί δεσμοί, αλλά και οι συνθήκες ζωής δεν είναι πια όπως ήταν τα προηγούμενα χρόνια. Αυτό αποτελεί πρόκληση για την φροντίδα των ηλικιωμένων που μένουν μόνοι σε μια ευάλωτη ηλικία. Συχνά μάλιστα χωρίς τα απαραίτητα εισοδήματα που θα εξασφάλιζαν καλύτερες υπηρεσίες. Σε ό,τι αφορά τα άτομα με αναπηρία η πιθανότητα να τοποθετηθούν σε ίδρυμα αυξάνεται με την ηλικία⁸⁴³ και το φύλο.⁸⁴⁴ Αυτό

⁸³⁶ Ευρωπαϊκό δίκτυο για την ανεξάρτητη διαβίωση (2009) *ENIL's Key definitions in the Independent Living area* (Βασικοί ορισμοί στον τομέα της ανεξάρτητης διαβίωσης). <http://www.enil.eu/policy/>

⁸³⁷ <http://www.halsoteknik.com/public/file..pdf>.

⁸³⁸ Michelson T (2004). «Lessons learned from the 2003 heat-wave in France and actions taken to limit the effects of future heat-waves in extreme weather and climatic events and public health responses.» Geneva: World Health Organization.// Bosch X (2004). France makes heat wave plans to protect elderly people. *Lancet*, 363 (9422), 1708.

⁸³⁹ Κανδυλάκη/Καραγκούνης, 2005, «Φροντίδα στην Κοινότητα και «Βοήθεια στο Σπίτι». Μία πρόκληση για την τοπική αυτοδιοίκηση», στο Ζαϊμάκης, Γ. και Κανδυλάκη Α. (επιμ.), Δίκτυα κοινωνικής προστασίας, μορφές παρέμβασης σε ευπαθείς ομάδες και σε πολυπολιτισμικές κοινότητες, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική

⁸⁴⁰ Karsch U (1999). Changes in family structure and new roles in family support. In *Ageing and health: a global challenge for the 21st century*. Proceedings of a WHO symposium, Kobe, Japan, 10-13 November 1998. Geneva: World Health Organization.

⁸⁴¹ European Commission, COM(2005) 94 final

⁸⁴² Κοτταρίδη, 2007, «Ο ηλικιωμένος και η οικογένεια: Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα», στο Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2006, Αθήνα, ΕΚΚΕ, σ. 158

⁸⁴³ Davis, R. Συνοπτική έκθεση της ΟΕΕ/ΗΕ σχετικά με την πολιτική για τη γήρανση, Τεύχος 7, Νοέμβριος 2010, "Towards community long-term care" («Προς μια μακροχρόνια φροντίδα σε επίπεδο

το στατιστικό στοιχείο αναδεικνύει ότι η παροχή υποστήριξης «στην προχωρημένη ηλικία προϋποθέτει επιπρόσθετες υπηρεσίες. Σε συνδυασμό με την εμφάνιση άλλων παθήσεων ασκεί ιδιαίτερη πίεση στις αρχές».⁸⁴⁵

Η Κοινωνική Πολιτική που αφορά στα άτομα με αναπηρία βασίζεται σε ένα μοντέλο ανάπτυξης που επικεντρώνεται στην ιδέα της «εξάρτησης» των ατόμων αυτών από την κοινοτική φροντίδα. Αντιμετωπίζει την σωματική ιδιαιτερότητα των ατόμων ως αδυναμία και προσπαθεί να συμβάλλει στην υποβοήθηση τους με χρηματικά οφέλη. Η επίτευξη της 'ανεξαρτησίας' της ανάπηρης κοινότητας ωστόσο δεν μπορεί να θεωρείται ως στόχος, ιδέα που μάλλον θα ήταν σύμφωνη με τη φεμινιστική θεωρία, δεδομένου ότι η ανάληψη του ελέγχου της ιδιωτικής ζωής και του καθορισμού της προσωπικότητας των ατόμων/πολιτών σε μια οργανωμένη κοινωνία δεν θα έπρεπε να είναι προϊόν διεκδίκησης, αλλά ελεύθερη επιλογή. Εξάλλου, όπως χαρακτηριστικά, σημειώνει η Silvers⁸⁴⁶ η μετατόπιση της γραμμής ενδιαφέροντος που εξισώνει τη διαφορά με την ισότητα μέσα από μια Κοινωνική Πολιτική, απλώς προάγει την καταπίεση των ήδη περιθωριοποιημένων.

Ελευθερία για τον κόσμο των αναπήρων θα μπορούσε να σημαίνει ικανότητα δράσης, ή κατά τον τρόπο που ο MacCallum⁸⁴⁷ ορίζει ότι είναι η ελευθερία ενός προσώπου από τους περιορισμούς που το εμποδίζουν να κάνει κάτι. Σύμφωνα με το ΟΗΕ, τα άτομα με αναπηρία έχουν δικαίωμα να «ζουν στην κοινότητα, με ίσες επιλογές με τους άλλους» και τα κράτη να αναπτύξουν «ένα φάσμα παροχής υπηρεσιών κατ' οίκον και στον τόπο διαμονής τους».⁸⁴⁸ Με αυτή τη λογική το να διαπιστώνει κανείς, ότι τα δικαιώματα είναι υπαρκτά σε μια κοινωνία, αλλά δεν ικανοποιούνται, είναι σαν να παραδέχεται την μη ύπαρξη τους. Αυτό το μείζον πρόβλημα της αδυναμίας που αφορά την κοινωνία κι όχι τα

τοπικής κοινότητας») που αναφέρεται στους Huber, M.; Rodrigues, R.; Hoffmann, F.; et al (2009) *Facts and Figures on Long-Term Care. Europe and North America* (Στοιχεία και αριθμοί για τη μακροχρόνια φροντίδα. Ευρώπη και Βόρειος Αμερική). Βιέννη: Ευρωπαϊκό κέντρο πολιτικής και έρευνας για την κοινωνική πρόνοια. Οι έρευνες έγιναν στην περιοχή ΟΕΕ/ΚΑΚ στην Σοβιετική Ένωση.

⁸⁴⁴ Townsley, R., Abbott, D., Watson, D., (2004). Making a difference? Exploring the impact of multi-agency working on disabled children with complex health care needs, their families, and the professionals who support them. Bristol: The Policy Press.σελ. 25.

⁸⁴⁵ «Κοινές ευρωπαϊκές κατευθυντήριες γραμμές για τη μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στη φροντίδα σε επίπεδο τοπικής κοινότητας. Καθοδήγηση σχετικά με την υποστήριξη μιας βιώσιμης μετάβασης από την ιδρυματική φροντίδα σε εναλλακτικές λύσεις φροντίδας σε επίπεδο οικογένειας και τοπικής κοινότητας για τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία, τα άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας και τους ηλικιωμένους στην Ευρώπη.» Ευρωπαϊκή Ομάδα Εμπειρογνομόνων για τη μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στη φροντίδα σε επίπεδο τοπικής κοινότητας, Νοέμβριος 2012.

⁸⁴⁶ Silvers A. (1995). Reconciling equality to difference: caring (f)or justice for people with disabilities. *Hypatia*, 10 (1).pp.30-35.

⁸⁴⁷ MacCallum G. (1967). Negative and positive freedom. *Philosophical review*, 76.pp.312-334.

⁸⁴⁸ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, άρθρο 19.

πρόσωπα δεν έχει να κάνει με προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως αυτά που απομονώνονται από τις συνήθεις θεωρίες περί κοινωνικού αποκλεισμού, αλλά με δομικά κενά και αδυναμίες της κοινωνίας να εντάξει, να ολοκληρώσει και να αφομοιώσει τις ιδιαιτερότητες και το πλήθος των διαφορών. Σε αυτή τη λογική η ηλεκτρονική διαχείριση της Κοινωνικής Πολιτικής αποτελεί μια δομική παρέμβαση.

Το ελληνικό δημόσιο ήταν πάντα ένας δυσκίνητος φορέας δράσεων με γενικές, αφηρημένες κι ελάχιστα εξατομικευμένες εφαρμογές. Η εξατομικευμένη/προσωποποιημένη (personalized) ηλεκτρονική παροχή των υπηρεσιών αυτών που θα ακολουθεί τις ανάγκες και θα προσδιορίζεται από αυτές, χωρίς να ζητά το αντίστροφο, που θα αποτυπώνει την ιδιαιτερότητα ως προτίμηση και αναγκαιότητα και δεν θα την ισοπεδώνει σε μια κανονιστικά ομοιόμορφη κατάσταση είναι μια δομική,⁸⁴⁹ αλλά κυρίως μια απαίτηση που προσδιορίζει το μέτρο της κοινωνίας. Σύμφωνα με τη σκέψη αυτή προγραμματίζονται έργα για τους Α.με.Α. με άμεσο αντίκτυπο σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο που να είναι καθολικά προσβάσιμες.⁸⁵⁰

Αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία το γεγονός ότι οι ηλικιωμένοι αποτελούν μια ανομοιογενή ομάδα πληθυσμού και η συχνότητα εμφάνισης της αναπηρίας είναι υψηλότερη μεταξύ αυτής της δημογραφικής ομάδας. Αυτό σημαίνει ότι το γήρας χαρακτηρίζεται από μια αυξανόμενη διαφορετικότητα και ειδικές προκλήσεις. Το προσωπικό πεδίο εφαρμογής για την αυτονομία των ηλικιωμένων ποικίλλει. Ένας από τους κύριους στόχους της Ε.Ε. είναι να διασφαλίσει τόσο την αλληλεγγύη όσο και την μη διάκριση μεταξύ του πληθυσμού της. Το ευρωπαϊκό έτος για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού το 2010 «είχε δύο βασικούς στόχους: α) να αναγνωρίσουν το δικαίωμα των ατόμων που βιώνουν τη φτώχεια⁸⁵¹ και τον κοινωνικό αποκλεισμό να ζουν με αξιοπρέπεια. β) την προώθηση της δημόσιας στήριξης για την κοινωνική ένταξη».⁸⁵²

⁸⁴⁹ Η εφαρμογή της τεχνολογίας μπορεί να αλλάξει βασικές δομές μιας οργάνωσης, όπως είναι ο τρόπος που διοικείται και η δράση των ατόμων που ασκούν ηγετικούς ρόλους. Στη συγκεκριμένη άποψη συνηγορούν: Karsten H. (1995) It's like everyone working round the same desk: organisational readings of Notes, *Scandinavian Journal of Information Systems*, Vol. 7, No. 1, pp 7-34./ Barley S. (1986) Technology as an occasion for structuring: evidence from observation of CT scanners and the social order of radiology departments, *Administrative Science Quarterly*, Vol. 31, No 1, 78-108.

⁸⁵⁰<http://www.infosoc.gr/infosoc/el-GR/epktp/piousendiaferei/idiotes/pshfiakes/default111.htm#t9>
15/11/2012

⁸⁵¹ Τα γηρατειά δεν είναι συνώνυμα με τη φτώχεια παντού στην Ε.Ε. (Hoff, 2008) Hoff, A., *Tackling poverty and social exclusion of older people – Lessons from Europe*, Working paper 308, Oxford, The Oxford Institute of Ageing, 2008. αλλά τα ηλικιωμένα άτομα ανήκουν στην πιο σημαντικές ομάδες-στόχους της στρατηγικής της Ευρώπης του 2020 όσον αφορά τη μείωση του κινδύνου της φτώχειας, και του κοινωνικού αποκλεισμού.

⁸⁵² <http://www.2010againstopoverty.eu>.

Οι ηλικιωμένοι σε μεγάλο τμήμα χωρών της Ε.Ε. «συνθέτουν έναν πληθυσμό ο οποίος στην πλειοψηφία του αισθάνεται παραμελημένος από την κοινωνία. Οι υλικές και καθημερινές πτυχές της φτώχειας, το κόστος διαβίωσης, οι συντάξεις και η υγειονομική περίθαλψη είναι ζητήματα που τους απασχολούν».⁸⁵³ Τα ηλικιωμένα πρόσωπα έχουν μια αίσθηση ταυτότητας και σκοπού ζωής η οποία ενώ είναι διαφορετική από άτομα μέσης ηλικίας, είναι παρόμοια με των νεαρών ενήλικων: βλέπουν τους εαυτούς τους ως λιγότερο χρήσιμους και λιγότερο ισχυρούς από ό,τι τα άτομα μέσης ηλικίας⁸⁵⁴. Η αίσθηση του εαυτού τους ως άχρηστο προκαλείται από συναισθήματα μοναξιάς και από την έλλειψη συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό. Η κακή υγεία συνδέεται επίσης με αυτή την αίσθηση για τα ηλικιωμένα άτομα. Τα γηρατειά πλέον δεν είναι μια προνομιακή περίοδος στην ανθρώπινη ύπαρξη, όπου ο ηλικιωμένος απολαμβάνει τη σύνταξη και την οικογενειακή γαλήνη. Η απουσία κοινωνικού δικτύου ή οικογενειακής στήριξης περιορίζει σημαντικά κάθε δυνατότητα καλής καθημερινότητας η οποία έχει διαφορετικά μεγέθη ανάλογα με το φύλο⁸⁵⁵ του ηλικιωμένου. Το υψηλό κόστος διαβίωσης, η απομόνωση, αλλά και η έκπτωση βασικών λειτουργιών που καθιστά απαγορευτική κάθε δραστηριότητα, αυξάνει τον κοινωνικό αποκλεισμό και την απομόνωσή τους. Εξάλλου οι υπηρεσίες υγείας/ιδρύματα κοινωνικής μέριμνας δεν έχουν πάντα να προσφέρουν ποιότητα υπηρεσιών. Το Διαδίκτυο μπορεί να συμβάλει στην άμβλυνση αυτών των αισθημάτων.⁸⁵⁶

Στην Ελλάδα τα «Προγράμματα Βοήθειας στο Σπίτι» ως παρέμβαση Κοινωνικής Πολιτικής συνιστούν τη στοιχειώδη τρέχουσα κοινωνική υπηρεσία στους δήμους προσφέροντας πρωτοβάθμια ιατρό-κοινωνική φροντίδα σε ηλικιωμένους και Α.με.Α. Σε σχετική έρευνα για την αξιολόγηση των προγραμμάτων αυτών, «διαπιστώθηκε ότι τα Π.Β.Σ. επηρεάζουν την κάλυψη των βασικών αναγκών της τρίτης ηλικίας και των Α.με.Α. Η παροχή υπηρεσιών καθώς και η συμβολή τους στη βελτίωση των υφιστάμενων δομών,

⁸⁵³ Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός – Συγκεντρωτική έκθεση 2. Ποιοτικό Ευρωβαρόμετρο. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός. TNS Qual+ Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου TNS Qual+ Avenue Herrmann Debroux, 40 1160 Βρυξέλλες Βέλγιο.

http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2011/2011_04_01/consensus_conference_poverty_report_el.pdf

⁸⁵⁴ Elizabeth Mutran. Peter J. Burke. Feeling "Useless" A Common Component of Young and Old Adult Identities. *Research on Aging June 1979 vol. 1 no. 2* 187-212

⁸⁵⁵ Neena L. Chappell. Carren Dujela. André Smith. Caregiver Well-Being. Intersections of Relationship and Gender. <http://roa.sagepub.com/content/37/6/623.short?rss=1&ssource=mfr>.

⁸⁵⁶ Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός – Συγκεντρωτική έκθεση 2. Ποιοτικό Ευρωβαρόμετρο. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός. TNS Qual+ Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου TNS Qual+ Avenue Herrmann Debroux, 40 1160 Βρυξέλλες Βέλγιο.

http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2011/2011_04_01/consensus_conference_poverty_report_el.pdf

δεδομένης της παντελούς έλλειψης υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας, αποκτά μεγάλη σημασία σε ορεινούς και απομακρυσμένους δήμους.»⁸⁵⁷ Ανάμεσα στις αντικειμενικές δυσκολίες που η έρευνα διαπιστώνει είναι η ανεπάρκεια των δομών, η έλλειψη τεχνολογικού εξοπλισμού και η έλλειψη προσωπικού. Προφανώς η εκτίμηση των εργαζομένων δεν καλύπτει την ύπαρξη της γενικότερης στρατηγικής μιας εφαρμογής Κοινωνικής Πολιτικής μέσω τεχνολογικών εφαρμογών, αλλά είναι σίγουρα ενδεικτική μιας κατάστασης που αφορά στην στοιχειώδη αναφορά σε τεχνολογικές «ανέσεις».

Η υλοποίηση ωστόσο της ηλεκτρονικής διοίκησης βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις προδιαγραφές των πληροφοριακών συστημάτων να παρέχουν προτυποποιημένα σημεία υπηρεσιών και μηχανισμούς επικοινωνίας μεταξύ τους και προς ωφέλεια των πολιτών. Η θεώρηση του πολίτη ως «πελάτη» αποτελεί τη βάση της νέας δημόσιας διοίκησης (service-orientierung).⁸⁵⁸

4.3.1. Προγράμματα υποβοήθησης. Υποστηρικτικές τεχνολογίες των αδυνάμων

Η βασική αρχή της δημόσιας διοίκησης θέλει το δημόσιο να ανταποκρίνεται στη ζήτηση των πολιτών. Κατά γενική παραδοχή η Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση οφείλει να αναπτύξει υπηρεσίες για τα σημαντικά γεγονότα, τόσο της ιδιωτικής/προσωπικής ζωής των «πελατών»/ πολιτών. Η μεταφορά της εμπειρίας του Ευρωπαϊκού χώρου στην ελληνική πραγματικότητα αφορά όχι τόσο τα μοντέλα υπηρεσιών Κοινωνικής Πολιτικής,⁸⁵⁹ αλλά εμπειρικά παραδείγματα επιτυχημένων εφαρμογών με τη χρήση τεχνολογιών που υποστηρίζουν τους πολίτες. «Το σύνολο των τεχνολογιών που χρησιμοποιούνται για την υποστήριξη των τυπικών εργασιών των ΑμεΑ ονομάζονται

⁸⁵⁷ «Έρευνα αξιολόγησης των ΠΒΣ μέσα από την οπτική των εργαζομένων σε αυτά.» Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης/Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ Ηρακλείου Κρήτης. Οκτώβριος 2005 /2006. www.grsr.gr.

⁸⁵⁸ Η έννοια της προσανατολισμένης στις υπηρεσίες αρχιτεκτονικής (Service-oriented architecture) (SOA), αποτελεί μια γενική τάση στα σύγχρονα πληροφοριακά συστήματα προς την παροχή υπηρεσιών ως χαλαρή σύζευξη αλληλεπιδρώντων λογισμικών (Βλέπε σχετικά: Hao He, What Is Service-Oriented Architecture, September 30, 2003.

http://uic.edu.hk/~spjeong/ete/xml_what_is_service_oriented_architecture_sep2003.pdf. Βρίσκεται σε σχέση συνάφειας περιεχομένου αλλά όχι ταυτοποίησης με την έννοια του προσανατολισμού στον πελάτη (customer-centered)/χρήστη (user-centered) που προσδιορίζεται ως έννοια από μια ευρεία κατηγορία τεχνικών που καθορίζουν τα συστήματα με την οικοδόμηση μιας σε βάθος κατανόησης των ανθρώπων που θα τα υποστηρίζουν. Beyer Hugh, Karen Holtzblatt, Lisa Baker, An Agile Customer-Centered Method: Rapid Contextual Design, XP Universe 2004 Paper. <http://citeseerx.ist.psu.edu>.

⁸⁵⁹ Information Polity 9 (2004) .IOS Press Evaluating the progress of e-government development: A critical analysis.Mateja Kunstelj and Mirko VintarUniversity of Ljubljana, Faculty of Administration, Gosarjeva 5, 1000 Ljubljana, Slovenia.

http://www.fu.unilj.si/iuu/Clanki/Evaluating_the_Progress_of_eGovernment_Development_A_Critical_Analysis.pdf. 24/9/2012

“υποστηρικτικές τεχνολογίες” (*assistive technologies*)»⁸⁶⁰. Οι τεχνολογίες αυτές περιλαμβάνουν εκείνες τις τεχνολογίες που αυξάνουν την υφιστάμενη ικανότητα, αυτές που αντικαθιστούν την χαμένη ικανότητα με μία άλλη και μια κατηγορία για όλα τα υπόλοιπα.⁸⁶¹ Οι υποστηρικτικές τεχνολογίες διακρίνονται σε τεχνολογίες προσαρμογής (*adaptive assistive technologies*) και τεχνολογίες καθημερινής υποστήριξης (*alternative assistive technologies*).

Είναι βοηθήματα, που επιτρέπουν στα άτομα με αναπηρίες την επικοινωνία, την εκπαίδευση, την εργασία ή την αναψυχή, δηλαδή ενίσχυση της ανεξαρτησίας και της ποιότητας ζωής. Η τεχνολογία μπορεί να βοηθήσει στη βελτίωση της σωματικής ή διανοητικής λειτουργίας, να ξεπεραστεί μια διαταραχή, να βοηθήσει στην πρόληψη της επιδείνωσης μιας κατάστασης⁸⁶², ή ακόμη και να αντικαταστήσει ένα χαμένο άκρο. Διακρίνονται σε βοηθήματα υψηλής και χαμηλής τεχνολογικής στάθμης (*high/low-tech*). Παραδείγματα χαμηλής τεχνολογίας είναι ράμπες, διακόπτες, πίνακες επικοινωνίας, αντιολισθητικό υλικό. Τα παραδείγματα υψηλής τεχνολογίας περιλαμβάνουν υπολογιστές, λογισμικό, αναπηρικές καρέκλες και ανελκυστήρες για αναπηρικές καρέκλες.

Η υποστηρικτική τεχνολογία όμως μπορεί να μειώσει τις επιπτώσεις της αναπηρίας⁸⁶³ και «να δώσει λύση σε ένα μέρος του ψηφιακού χάσματος (*Digital Divide*)»⁸⁶⁴. Τα άτομα με αναπηρία μπορούν να αποτελέσουν αναπόσπαστο μέρος της κοινότητάς τους με την κατάλληλη τεχνολογία που είναι θέμα πολιτικής επιλογής. Ωστόσο η υποστηρικτική τεχνολογία έχει και προβλήματα. Το πιο σημαντικό από αυτά είναι ότι πολλές φορές οι συσκευές που απαιτούνται είναι ακριβές και οι πόροι δεν είναι άμεσα διαθέσιμοι. Τα

⁸⁶⁰Η υποστηρικτική τεχνολογία είναι ένας γενικός όρος που περιλαμβάνει συσκευές αποκατάστασης για τα άτομα με αναπηρία και διαδικασίες που χρησιμοποιούνται για την επιλογή και τη χρήση τους. Technology Related Assistance for Individuals with Disabilities Act of 1988, 29 U.S.C. § 2202 (West, 1988). http://www.epsath.gr/media/pdf/CP_PACK/2012.09.05_TB_Assistive_Technoogy_Greek.pdf.

⁸⁶¹ Azevedo L, Feria H, Nunes da Ponte M, Wann J-E, Zato Recellado J (1994). European Curricula in Rehabilitation Technology Training. Report E.3.2, European Commission Heart Line E Rehabilitation Technology Training project.

⁸⁶²William C. Mann, OTR, PhD; Kenneth J. Ottenbacher, OTR, PhD; Linda Fraas, OTR, MA; Machiko Tomita, PhD; Carl V. Granger, MD Effectiveness of Assistive Technology and Environmental Interventions in Maintaining Independence and Reducing Home Care Costs for the Frail Elderly *Arch Fam Med*. 1999;8:210-217

⁸⁶³ Moore. J. (1991, October/November). Technology is Not Magic. *Exceptional Parent*, p. 60-62

⁸⁶⁴ Kaye. H.S. “Computer and Internet Use Among People with Disabilities”, *Disability Statistics Report* 13. Washington DC: U.S. Department of Education, National Institute on Disability and Rehabilitation Research, (http://dsc.ucsf.edu/view_pdf.php?pdf_id=23). Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Αμερική, λιγότερο από το ένα τέταρτο (23,9%) των ΑμεΑ έχουν προσωπικό υπολογιστή στην οικεία τους, ενώ μόλις το ένα δέκατο (9,9%) έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο. Ακόμη όμως και αυτοί οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα χρήσης ενός υπολογιστή, αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην απόκτηση των ζητούμενων πληροφοριών και την αξιοποίηση τους.

προβλήματα των ΑμεΑ⁸⁶⁵ μπορεί να είναι πολλαπλά. Ακριβώς επειδή οι Υποστηρικτικές Τεχνολογίες λειτουργούν ως γέφυρες στο χάσμα ανάμεσα στο χρήστη και την αυτονομία στην εκτέλεση των καθημερινών τους ασχολιών, ο τελικός τους στόχος αφορά εν τέλει την ενδυνάμωση⁸⁶⁶ των τελικών χρηστών. Αφορά στην ‘αντίληψη’ ότι έχουμε την δύναμη να το κάνουμε και αυτό ονομάζεται "ενδυνάμωση" στην υπέρβαση της αναπηρίας. Οι συσκευές υποστηρικτικής τεχνολογίας διευκολύνουν την δραστηριότητα, είτε ενισχύοντας το λειτουργικό επίπεδο του χρήστη, είτε μειώνοντας τις απαιτήσεις από το περιβάλλον.

Σύμφωνα με μια πρόσφατη μελέτη της Γενικής Διεύθυνσης Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων της Ε.Ε. η επιλογή των υποστηρικτικών τεχνολογιών από τα ΑμεΑ γίνεται σε ένα ευρύ πλαίσιο κοινωνικών διασυνδέσεων. Πρόσθετοι στα παραπάνω κριτήρια επιλογής αποτελούν οι παράγοντες της προσωπικής κατάστασης τους, του προσωπικού εισοδήματός τους, της εργασιακής κατάστασης και της γεωγραφικής θέσης τους.⁸⁶⁷

Η παγκόσμια κοινότητα αντιμετωπίζει την πρόκληση της δημογραφικής αλλαγής που επηρεάζει το σύνολο των ευρωπαϊκών πολιτικών. «Ένας στους τρεις Ευρωπαίους θα είναι άνω των 65 ετών από το 2060. Από το 2020, θα έχουμε να αντιμετωπίσουμε μέχρι 2.000.000 κενές θέσεις εργασίας στον τομέα της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας. Για την Ε.Ε. μεταξύ 2010 και 2060 οι συνολικές κρατικές δαπάνες για τις συντάξεις, την υγειονομική περίθαλψη, μακροχρόνια φροντίδα θα αυξηθούν κατά σχεδόν 20 τοις εκατό (ή 4,1 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ), ενώ οι δαπάνες για μακροχρόνια φροντίδα θα διπλασιαστούν.»⁸⁶⁸ «Ο αριθμός των ατόμων με αναπηρία που σχετίζεται με την ηλικία θα αυξηθεί από 68 εκατομμύρια το 2005 σε 84 εκατομμύρια το 2020... Η παγκόσμια δε αγορά τηλεϋγείας προβλέπεται να αυξηθεί και η ευρωπαϊκή οικονομία μπορεί να επωφεληθεί από

⁸⁶⁵ Τα κυριότερα προβλήματα των ΑμεΑ στο ηλεκτρονικό περιβάλλον είναι: 1. Προβλήματα μη σήμανσης των γραφικών παραστάσεων και εικόνων, πινάκων και πλαισίων. 2. Προβλήματα ανάγνωσης των κειμένων στην οθόνη και θέασης των γραφικών παραστάσεων. 3. Τα ΑμεΑ με προβλήματα ακοής δυσκολεύονται να συλλάβουν τους ήχους του σταθμού εργασίας, ειδικότερα εάν αυτοί δεν συνοδεύονται από οπτικές ενδείξεις επάνω στην οθόνη. 4. Άτομα με κινητικές ανάγκες αντιμετωπίζουν προβλήματα στο χειρισμό των συσκευών εισόδου. 5. Άτομα με προβλήματα νοητικής υστέρησης αντιμετωπίζουν προβλήματα ασυνεπούς δόμησης των δικτυακών τόπων και ανεπαρκούς πλοήγησης, σύνθετης ορολογίας κ.α. Οι τεχνολογίες που προτείνονται στην παρούσα μελέτη έχουν έναν χαρακτήρα αντικατάστασης των συμβατικών μέσων πρόσβασης στην πληροφορία, παρέχοντας εξ' ολοκλήρου νέα μέσα αλληλεπίδρασης του ΑμεΑ με την ηλεκτρονική πληροφορία

⁸⁶⁶ Οι παράγοντες που επιδρούν στην επιλογή της κατάλληλης υποστηρικτικής συσκευής είναι: 1. Η ποιότητα. 2. Η καταλληλότητα της σε συνάρτηση με τον τύπο και την βαρύτητα της ανάγκης του ΑμεΑ και 3. Το κόστος.

⁸⁶⁷ Dir Directorate-General for Employment and Social Affairs, "Access to Assistive Technology in the European Union", European Communities, 2003.

⁸⁶⁸ Έκθεση για τη Γήρανση του 2012. <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/2012-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-27-eu-member-states-2010-2060>.

την εν λόγω αγορά⁸⁶⁹.» Προφανώς το ζήτημα είναι τριπλό: μια καλύτερη ποιότητα ζωής για τους ευρωπαίους πολίτες, καινοτομία και ανάπτυξη για μια ανταγωνιστική βιομηχανία της Ε.Ε. και πιο βιώσιμα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης για την κοινωνία⁸⁷⁰. Κατά τα τελευταία χρόνια διάφορες πρωτοβουλίες αναμορφώσεων των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας και υγειονομικής περίθαλψης έχουν ξεκινήσει την υλοποίηση δράσεων φιλικών προς τους ηλικιωμένους. Οι τρέχουσες ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις σε τεχνολογίες φιλικές προς τους ηλικιωμένους αφορούν έργα, όπως τα παρακάτω:

1) **Το Δίκτυο AGE του ΕΚΤ** αποτελείται από δημόσιες αρχές σε 14 κράτη μέλη και περιφέρειες της Ε.Ε. Με την ανταλλαγή και τη συγκέντρωση γνώσης και ορθών πρακτικών, προβαίνουν στη διάδοση κατευθυντήριων γραμμών για τη στήριξη των αρμοδίων χάραξης πολιτικής και άλλων φορέων υπέρ της κατάρτισης, ανάπτυξης και υλοποίησης στρατηγικών διαχείρισης της ηλικίας.

2) **INNOVAge**. Το Innovage είναι ένα πρόγραμμα, που συγκεντρώνει καινοτομίες στη φροντίδα ηλικιωμένων και την τεχνολογία. Ο στόχος της Innovage είναι να ενθαρρύνει την επιχειρηματική σκέψη για την ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών για τους ηλικιωμένους και τις οικογένειές τους. Χαρακτηριστικές οι εφαρμογές του υποπρογράμματος «**Projekt Langzeitpflege in Bewegung**» („Long-term Care in Motion“) στην Αυστραλία, αλλά και στη Γερμανία.⁸⁷¹ Οι Ειδικοί στόχοι του αφορούν στη δημιουργία μιας συστηματικής θεώρησης της υφιστάμενης κατάστασης σχετικά με την κινητικότητα και δραστηριότητα. Την καταγραφή της δραστηριότητας των κατοίκων στο γηροκομείο ή στο σπίτι, αλλά και τη φυσική παρέμβαση στα προβλήματα υγείας τους. Λειτουργεί ως πυρήνας Ψυχοκοινωνικής Παρέμβασης, αλλά δίνει και τη δυνατότητα με Serious Games (εικονικές προσφορές παιχνιδιού) να αντιμετωπίσει θεραπευτικές προκλήσεις ασθενειών. Χαρακτηριστικά τους προϊόντα είναι: Το **Wearable**. Είναι ένα λειτουργικό κόσμημα για άτομα μεγαλύτερης ηλικίας με στόχο την κοινωνική συνεκτικότητα και την προσωπική ασφάλεια. Οι ηλικιωμένοι φορούν μια συσκευή Bluetooth. Ο στόχος του είναι να μπορούν να φορεθούν μνήμες που θα ενθαρρύνουν τους ηλικιωμένους να αλληλεπιδρούν και να ασχοληθούν και πάλι με την κοινότητα και την πόλη τους, να διευκολύνουν την κατανόηση και τη γεφύρωση

⁸⁶⁹ <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/ehealth-and-ageing>.

⁸⁷⁰ Το 2011 επτά χώρες της ΕΕ αξιολόγησαν την προσέγγιση της Σουηδίας για την αντιμετώπιση των αυξανόμενων αναγκών φροντίδας και των περιορισμένων πόρων. Το 2009 οκτώ χώρες της ΕΕ αξιολόγησαν το έργο της Γαλλίας για τη νόσο του Αλτσχάιμερ και άλλες συναφείς νόσους: αντιμετώπιση διαταραχών συμπεριφοράς στο σπίτι του ασθενή.

⁸⁷¹ <http://www.psychologie.uni-heidelberg.de/ae/apa/forschung/innovage.html>.

πολιτισμικών και κοινωνικών διαφορών χρησιμοποιώντας τις μνήμες ως ένα εργαλείο κοινής χρήσης. Βοηθά στην ανασυγκρότηση της μνήμης και τη βελτίωση της κοινωνικοποίησης, αλλά πέρα από την αποθήκευση των προσωπικών αναμνήσεων ο φάρος μπορεί να χρησιμεύσει ως μηχανισμός ασφαλείας σε εγκαταστάσεις φροντίδας ηλικιωμένων. **To Dosalert.** *Electronic Medicine Dispensation System with Back-to-base Relay and Patient Monitoring.* Η σωστή και τακτική λήψη των φαρμάκων είναι ζωτικής σημασίας για την ευημερία των ασθενών. Το Dosalert είναι μια εφαρμογή που επιτρέπει στους ασθενείς ή οι φροντιστές να προγραμματίσουν ημερήσιες δόσεις φαρμάκου σε εβδομαδιαία βάση. Έχει σχεδιαστεί για να ελαχιστοποιηθεί η πιθανότητα τυχαίας λήψης φαρμακευτικής αγωγής. Το Dosalert έχει μια απλή διασύνδεση που παρέχει ηλεκτρονικά ερεθίσματα, όπως ηχητικά σήματα ήχου και αναβοσβήνει ένα LED φως, για να υπενθυμίζει στους ασθενείς ότι μία δόση είτε λείπει ή είναι σε εκκρεμότητα. Το Dosalert προωθεί την ανεξαρτησία του ασθενούς, διότι μπορεί να προγραμματιστεί σε εβδομαδιαία βάση και να παρέχει έγκαιρες υπενθυμίσεις για τον ασθενή. Το πιο σημαντικό, το Dosalert είναι εξοπλισμένο με αποσπώμενο πύργο που μπορεί να ακολουθεί τον ασθενή κατά τη διάρκεια της καθημερινής του εξόδου. **To RESid. Solving Residential Identification Issues:** Είναι μια εφαρμογή, που με τη χρήση αυτοκόλλητων δίνει πληροφορίες σε υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης για τους ανθρώπους που τα χρησιμοποιούν, όπως τι φαρμακευτική αγωγή έχουν, που κατοικούν και από τι υποφέρουν. Ο στόχος είναι να ελαχιστοποιηθεί ο χρόνος ανταπόκρισης των υπηρεσιών σε μια έκτακτη κατάσταση.

3) **Q-ageing.** Για το πρόγραμμα Q-ageing (Ποιοτική γήρανση σε αστικό περιβάλλον) συνεργάστηκαν πόλεις και οργανώσεις για την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τη βελτίωση των δημόσιων υπηρεσιών και του αστικού περιβάλλοντος, με σκοπό την ικανοποίηση των αναδυόμενων αναγκών λόγω της δημογραφικής γήρανσης.

4). **Το υποπρόγραμμα Urban II της πρωτοβουλίας Urbact II** έχει χρηματοδοτήσει δίκτυα πόλεων με σκοπό την εξέταση λύσεων για μεγάλες οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές αστικές προκλήσεις, ιδίως τη δημογραφική γήρανση. Τα δίκτυα εξετάζουν θέματα, όπως η αντιμετώπιση των φραγμών στην απασχόληση των ηλικιωμένων στις πόλεις και θέματα αστικής προσβασιμότητας.

5).**Το Πρόγραμμα της Βαλτικής Θάλασσας** προωθεί μέσω επενδύσεων του Ε.Τ.Π.Α, την ανάπτυξη μιας εδαφικά ολοκληρωμένης προσέγγισης σε όλη την Ένωση. Η γήρανση είναι ένα από τα θέματα που στοχεύει να αντιμετωπίσει αυτό το πρόγραμμα. Η πρωτοβουλία «Best Agers» επικεντρώνεται σε ανθρώπους ηλικίας 55 ετών και άνω.

Στόχος είναι η προώθηση της διαγενεακής καινοτομίας και η συνεργασία της ηλικιακής ομάδας των best agers με νεότερα άτομα, παράγοντας νέες ιδέες και ανταλλάσσοντας εμπειρίες και γνώσεις.

6). **To Village Meeting Point** είναι έργο που χρηματοδοτήθηκε από το Ε.Γ.Τ.Α.Α.⁸⁷² Δημιούργησε ένα σημείο συνάντησης για πρώην απομονωμένους ηλικιωμένους στο χωριό Idestrup της Δανίας. Περιλάμβανε εγκαταστάσεις υπολογιστών και σχετική εκπαίδευση, γυμναστήριο, καφέ και ένα μικρό κατάστημα διευκολύνοντας σε μεγάλο βαθμό την ενεργό γήρανση στην κοινότητα.

7). **Η Ευρωπαϊκή Σύμπραξη Καινοτομίας για την Ενεργό και Υγιή Γήρανση (EIP AHA).** Η Σύμπραξη δημιουργήθηκε το 2012 στην Καμπανία της Ιταλίας. Δόθηκε έμφαση σε τρέχουσες δραστηριότητες που θα μπορούσαν να υλοποιηθούν σε μεγαλύτερη κλίμακα και να συμβάλουν σταθερά στην ενεργό και υγιή γήρανση. Ένα παράδειγμα⁸⁷³ είναι το πρόγραμμα «Health Campus» που υλοποιήθηκε από μη κερδοσκοπικό φορέα. Το πρόγραμμα προωθεί την εποπτεία του πληθυσμού και αφορά στη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση "σιωπηρών" επιδημιών, όπως η οστεοπόρωση και η οστεοπενία.

8). **Η Κοινή Πρωτοβουλία-πρόγραμμα 'Περισσότερα και καλύτερα χρόνια Lives' (ΠΚΠ MYBL⁸⁷⁴).** Τα σημαντικότερα θέματα που σχετίζονται με την ενεργό και υγιή γήρανση για το 2014-2015 είναι η Υγεία, η δημογραφική αλλαγή και η ευεξία. Η πρωτοβουλία κοινού προγραμματισμού «Περισσότερα και καλύτερα χρόνια ζωής» στοχεύει στην αντιμετώπιση των προκλήσεων της δημογραφικής αλλαγής, μέσω της ανάπτυξης διεπιστημονικής γνώσης ως βάση για μελλοντική έρευνα, καινοτομία και χάραξη πολιτικών. Υποπρόγραμμα της η πρωτοβουλία «Έρευνα νευροεκφυλιστικής νόσου» που έχει στόχο την εύρεση θεραπειών για νευροεκφυλιστικές νόσους, ιδιαίτερα το Αλτσχάιμερ. Αναζητά τη συνεργασία για την κατανόηση της ασθένειας και την ανάπτυξη εργαλείων που καθιστούν δυνατή την έγκαιρη διάγνωση και θεραπεία, συμπεριλαμβανομένων δομών για την παροχή βοήθειας σε ασθενείς και τις οικογένειές

⁸⁷² Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). Με προϋπολογισμό 96 δισ. ευρώ για την περίοδο προγραμματισμού 2007-2013, το ΕΓΤΑΑ αποτελεί το οικονομικό όργανο της ΕΕ για την υποστήριξη της αγροτικής ανάπτυξης. Στηρίζει δραστηριότητες για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού και δασικού τομέα, της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας, των περιβαλλοντικών συνθηκών και της ελκυστικότητας της υπαίθρου, και της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές.

⁸⁷³ [HASIC - Υγιής γήρανση με την υποστήριξη του διαδικτύου και της κοινότητας AGEING WEALTH //MANAGE-CARE //ICARE4EU //e-CAPACIT8 http://ec.europa.eu/health/newsletter/138/focus_newsletter_el.htm](http://ec.europa.eu/health/newsletter/138/focus_newsletter_el.htm)

⁸⁷⁴ Είναι μια στρατηγική πρωτοβουλία για την ευθυγράμμιση των ερευνητικών προγραμμάτων των κρατών μελών που σχετίζονται με τη δημογραφική αλλαγή.

τους. Πρόσθετη χρηματοδότηση για την έρευνα της νόσου του Αλτσχάιμερ παρέχεται επίσης μέσω της πρωτοβουλίας για τα καινοτόμα φάρμακα (Π.Κ.Φ.), μιας σύμπραξης δημόσιου και ιδιωτικού τομέα μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Ενώσεων Φαρμακευτικών Βιομηχανιών (EFPIA) για τη στήριξη μεθοδολογιών για πιο ασφαλή και αποτελεσματικά φάρμακα. Συνοδευτικά σε αυτή τη δράση υπάρχει το πρόγραμμα **PharmaCog (IMI)** ως πανευρωπαϊκή σύμπραξη εμπειρογνομόνων, οι οποίοι συνεργάζονται για την παροχή φαρμακευτικής αγωγής υψηλής ποιότητας για το Αλτσχάιμερ.

9).**E.E. CommonWell project** Ξεκίνησε με την ιδέα για τη δημιουργία Τηλεϊατρικής στο Κόσσοβο και παρουσιάστηκε ως το Διεθνές Εικονικό e-Νοσοκομείο με το Δίκτυο Kosova στη σύνοδο της G8 στο Βερολίνο 4 - 5 Μαΐου 2000.⁸⁷⁵ Παρέχει μια σταθερή βάση για το πρόγραμμα τηλεϊατρικής σε εννέα περιφερειακά Κέντρα Τηλεϊατρικής του Κοσόβου. Εφαρμόζεται πιλοτικά και σε άλλες πόλεις με χαρακτηριστική την περίπτωση της Βικτώριας της Αυστραλίας, στους δήμους της περιοχής **Barwon area**. Ονομάστηκε Εθνικό Σχέδιο Ασφάλειας Αναπηρίας (NDIS)⁸⁷⁶ κι είναι ένας τρόπος για την παροχή στήριξης σε άτομα με αναπηρία. Παρέχει μια προσέγγιση ολόκληρου του κύκλου ζωής τους ώστε να ζουν και να εργάζονται ανεξάρτητα. Από το Δεκέμβριο του 2014, 3.710 άτομα με αναπηρία έχουν ηλικίας 0-65 ετών έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα.

10) **Πρόγραμμα-πλαίσιο για την ανταγωνιστικότητα και την καινοτομία (ΠΑΚ)**

Το Π.Α.Κ. έχει τρία υποπρογράμματα: 1)Το πρόγραμμα επιχειρηματικότητας για την προσφορά προϊόντων σε ηλικιωμένους καταναλωτές. 2)Το πρόγραμμα υποστήριξης της πολιτικής για τις τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας (ICT-PSP) που ενισχύει την διάδοση καινοτόμων υπηρεσιών που βασίζονται στις Τ.Π.Ε. 3) Το πρόγραμμα Ευφυής Ενέργεια-Ευρώπη (E.E.E.) που ασχολείται με θέματα πράσινης κινητικότητας. **To InCasa (ICT-PSP)** έχει αναπτύξει ένα σύστημα που βασίζεται στις Τ.Π.Ε. που ενσωματώνει την παρακολούθηση της υγείας και του περιβάλλοντος με επίκεντρο τον χρήστη καθώς και ένα δίκτυο εξειδικευμένων υπηρεσιών με σκοπό την προστασία των ευάλωτων ηλικιωμένων ατόμων και την επέκταση του χρονικού διαστήματος, κατά το οποίο μπορούν να έχουν ευπρεπή διαβίωση στα σπίτια τους. **To AENEAS (IEE)**

⁸⁷⁵ Latifi R, Muja S, Bekteshi F, Reinicke M. Use of information technology to improve quality of healthcare: Kosova's telemedicine project and international virtual e-hospital as an example. Stud Health Technol Inform. 2004;104:159-67.

στοχεύει στην επίτευξη της ενεργειακά αποδοτικής κινητικότητας. Στηρίζει την κινητικότητα των ηλικιωμένων στις πόλεις.

Κατανοούμε ότι το θέμα της φροντίδας των ηλικιωμένων για τους θεσμούς της Ε.Ε. έχει θεμελιώδη σημασία και συνδέθηκε με δράσεις που συμπεριέλαβαν την κακοποίηση των ηλικιωμένων. Σε συνέχεια της διάσκεψης «*Προστασία της αξιοπρέπειας των ηλικιωμένων ατόμων, πρόληψη κακοποίησης και παραμέλησης τους*» το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζήτησε πιλοτική δράση, την οποία υλοποίησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Προέκυψαν έτσι τρία έργα χρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε. **α) EuROPEAN** Ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς για την πρόληψη της κακομεταχείρισης και παραμέλησης των ηλικιωμένων⁸⁷⁷. **β) MILCEA** Παρακολούθηση της κακομεταχείρισης των ηλικιωμένων σε όλη την Ε.Ε. μέσω των συστημάτων δημόσιας υγείας και μακροχρόνιας φροντίδας.⁸⁷⁸ **γ) WeDO** Ευρωπαϊκή συνεργασία για την ευημερία και την αξιοπρέπεια των ηλικιωμένων.⁸⁷⁹

4.3.2. Ελληνικές δράσεις στήριξης της αδυναμίας και της γήρανσης

Στην Ελλάδα εκπονούνται προγράμματα/έργα που εντάσσονται στον Τομέα «*Τεχνολογίες της Κοινωνίας Της Πληροφορίας*» (IST) και αφορούν στη στήριξη των ηλικιωμένων και των ΑμεΑ. Χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω του 5^{ου} και 6^{ου} Προγράμματος Πλαισίου και συνήθως αφορούν σύνολα κοινωνικών και επιστημονικών φορέων. Τα πιο σημαντικά είναι:

1). «**Η δράση της Θεσσαλονίκης**». Το ερευνητικό έργο RAPP αποτελεί μια κοινοπραξία φορέων στην οποία συμμετέχουν 7 φορείς (ερευνητικά κέντρα, πανεπιστήμια και εταιρείες) από την Ευρώπη. Συντονιστής είναι το Ινστιτούτο Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΙΠΤΗΛ) του Εθνικού Κέντρου Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (ΕΚΕΤΑ) (ICT-FP7-610947) και άρχισε το Δεκέμβριο του 2013 με χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω του προγράμματος FP7.

Το έργο φιλοδοξεί: α) να δημιουργήσει μία ανοιχτή πλατφόρμα λογισμικού ρομποτικών εφαρμογών, β) να αναπτύξει εφαρμογές με παράλληλη μείωση του κόστους τους, γ) να ανταποκριθεί στις ανάγκες των ηλικιωμένων. Τα οικιακά ρομπότ θα λειτουργήσουν με σκοπό να συμβάλλουν στην αυτόνομη διαβίωση ηλικιωμένων, ώστε να είναι σε θέση να τους υπενθυμίζουν πότε πρέπει να παίρνουν τα φάρμακά τους, να "κατεβάζουν" από το

⁸⁷⁷ <http://www.preventelderabuse.eu>.

⁸⁷⁸ <http://www.milcea.eu>.

⁸⁷⁹ <http://www.wedo-partnership.eu/>.

διαδίκτυο τις οδηγίες χρήσης ηλεκτρικών συσκευών, ώστε να τους καθοδηγούν, ή να τηλεφωνούν στους οικείους τους. Παράλληλα θα επιδιωχθεί μέσω του ερευνητικού έργου RAPP η δημιουργία ενός ρομπότ που θα μπορούσε να εγκατασταθεί μονίμως σε ΚΑΠΗ ή μονάδες φροντίδας και αποκατάστασης ηλικιωμένων, ώστε να τους διευκολύνει στην κίνησή τους στο χώρο.⁸⁸⁰

Στόχος της λειτουργίας τους είναι η κινητοποίηση ανθρώπων που αισθάνονται κοινωνικά αποκλεισμένοι είτε γιατί δεν μπορούν να κινηθούν είτε γιατί αντιμετωπίζουν προβλήματα μνήμης, είτε επειδή δεν τους είναι εύκολο να χρησιμοποιούν τη σύγχρονη τεχνολογία. Το οικιακό ρομπότ θα τεθεί σε πιλοτική εφαρμογή σε ίδρυμα που βρίσκεται στην περιοχή της Ορμούλιας και εκείνο που διευκολύνει την κίνηση των ηλικιωμένων σε ίδρυμα γεροντολογίας στην Ισπανία. Αυτή τη στιγμή οι τεχνολογίες αυτές κυμαίνονται σε τιμές που φτάνουν στις 12.000 ευρώ. *"Στόχος όμως είναι να ανοίξει μια μαζική αγορά στον εν λόγω τομέα, γεγονός που αναμένεται να μειώσει το κόστος στα 1000 ευρώ κατά περίπτωση".*⁸⁸¹

2).Ο περιφερειακός Κόμβος Καινοτομίας. Στην υπηρεσία των ηλικιωμένων έχουν τεθεί σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις ηλεκτρονικά συστήματα, ώστε να αποτρέπουν τυχόν ατυχήματα, να διευκολύνουν την κίνησή τους, να παρέχουν δυνατότητες, όπως η αποστολή ιατρικών δεδομένων ηλεκτρονικά στον θεράποντα ιατρό. Τέτοιες τεχνολογίες ανιχνεύουν την κίνηση ενός ανθρώπου μέσα σε έναν σκοτεινό χώρο και ενεργοποιούν την τηλε-βοήθεια από ειδικούς σε περίπτωση ανάγκης. Πληροφορίες για τέτοιου είδους πρακτικές, αλλά και τον τρόπο υλοποίησής τους δίνουν «οι Περιφερειακοί Κόμβοι Καινοτομίας» φορείς που λειτουργούν στη Θεσσαλονίκη στο πλαίσιο του έργου «Innovage»⁸⁸² «Regional Development policies in eco-Independent living for the elderly»⁸⁸³ αλλά και στην Πάτρα και στην Τεχνόπολη του Δήμου Αθηναίων. Αποστολή των Κόμβων (Innovation Hubs), είναι να φέρουν κοντά τους εταίρους και φορείς του προγράμματος ώστε να εντοπίσουν καλές πρακτικές για την ανεξάρτητη διαβίωση των ηλικιωμένων.

⁸⁸⁰ Περικλής Α. Μήτκας. Ινστιτούτο Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών του Εθνικού Κέντρου Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (ΕΚΕΤΑ/ΙΠΤΗΛ).

⁸⁸¹ <http://www.kathimerini.gr/752690/article/tecnologia/gadgets/8essalonikh-logismiko-gia-rompotikes-efarmoges-gia-hlikiwmenous>.

⁸⁸² «Το έργο «Innovage» στο οποίο εντάσσονται αυτές οι δράσεις, υλοποιείται μέσω του ευρωπαϊκού προγράμματος Interreg IVC». Το υποπρόγραμμα Interreg IVC, αποτελεί μέρος του προγράμματος Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) Τα έργα αυτά έχουν αποτελέσει μέρος μιας συνολικής προσέγγισης στήριξης της ανταλλαγής ορθών πρακτικών, νέων ιδεών και στρατηγικού σχεδιασμού μεταξύ των περιφερειών.

⁸⁸³ <http://www.innovage-project.eu/>. 15/01/2015

3) Εφαρμογή κατάρτισης φροντιστών για Α.με.Α και ηλικιωμένους. Το εργαστήριο Νέων Τεχνολογιών του Τμήματος Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών παρέχει εκπαιδευτικό υλικό για την κατάρτιση προσωπικών φροντιστών (Π.Φ.) για άτομα με αναπηρία και ηλικιωμένους κι έχει ξεκινήσει την υλοποίηση εκπαιδευτικής εφαρμογής στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος M-CARE.⁸⁸⁴

⁸⁸⁴ Η εφαρμογή περιλαμβάνει εκπαιδευτικές ενότητες που απευθύνονται σε εν δυνάμει ή εν ενεργεία Π.Φ. Λειτουργεί ως κομμάτι μιας εκπαίδευσης που περιλαμβάνει α) εκπαίδευση με φυσική παρουσία, β) εξ αποστάσεως και γ) επαγγελματική κατάρτιση σε μια προσπάθεια να καλυφθούν οι ανάγκες που οι ίδιοι οι Π.Φ. τα άτομα με αναπηρίες, οι οικογένειες τους και οι αρμόδιοι φορείς επισήμαναν σε έρευνα που διενήργησε το πρόγραμμα M-CARE στη Φλάνδρα (Βέλγιο), τη Βουλγαρία, τη Γερμανία και την Τουρκία. Στα συμπεράσματα της εφαρμογής αναφέρετε ότι υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που χρειάζονται τις υπηρεσίες Π.Φ. αλλά λαμβάνουν στήριξη από τα μέλη της οικογένειας αντί επαγγελματιών. Στη Γερμανία το 80% των ερωτηθέντων απασχολεί επαγγελματίες για την παροχή υπηρεσιών Π.Φ. Στη Φλάνδρα (Βέλγιο) και την Τουρκία το αντίστοιχο ποσοστό είναι 60% και στη Βουλγαρία 58,3%. Τα άτομα με αναπηρίες και οι ηλικιωμένοι, καθώς και τα μέλη των οικογενειών τους είναι γενικά ικανοποιημένοι με τις υπηρεσίες Π.Φ. που έχουν λάβει. Το 27% των ερωτηθέντων (μέλη της οικογένειας των ατόμων με αναπηρίες/ηλικιωμένων), δηλώνουν, ότι δεν εμπιστεύονται τον Π.Φ. τους. Το 37% των ΑμεΑ και των ηλικιωμένων αναφέρει ότι ο Π.Φ. τους δεν είναι μέλος του νόμιμου εργατικού δυναμικού. Η παροχή ψυχολογικής υποστήριξης αναγνωρίζεται από τα άτομα με αναπηρία και τους ηλικιωμένους ως το σημαντικότερο πεδίο όπου απαιτείται εκπαίδευση των Π.Φ. τους, ενώ η κατανόηση της αναπηρίας και η πρακτική προσέγγιση στην καθημερινή φροντίδα με παραδείγματα έρχονται δεύτερη και τρίτη αντίστοιχα. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες φαίνεται να προτιμούν μια μικτή προσέγγιση εκπαίδευσης (online & πρόσωπο με πρόσωπο), με το βίντεο να αναφέρεται ως η προτιμώμενη μορφή του περιεχομένου της κατάρτισης. Η εφαρμογή M-CARE είναι διαθέσιμη δωρεάν από το 2015. Επισημαίνεται ότι οι γλώσσες που υποστηρίζονται από την εφαρμογή είναι η Ελληνική, η Αγγλική, η Γερμανική, η Τουρκική, η Ολλανδική και η Βουλγαρική.

ΜΕΡΟΣ Β΄.Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Εισαγωγή

Η εμπειρική διερεύνηση στα πλαίσια της διατριβής, προσπαθεί να καθορίσει τα χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την άσκηση της Κοινωνικής Πολιτικής και αφορούν απομονωμένες, ορισμένου τύπου και γεωμορφολογικής θέσης οικιστικές ζώνες, αναζητώντας την βελτίωση της ποιότητας ζωής και των συνθηκών αποκλεισμού των ηλικιωμένων και Α.με.Α. με την εφαρμογή των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) σε αυτές τις δομές.

Η έρευνα χρησιμοποιεί ως εμπειρικό πεδίο την περιφέρεια Ηπείρου, από την οποία ωστόσο επιλέχθηκαν 2 δήμοι, με διαφορετικά αφενός γεωγραφικά χαρακτηριστικά και αφετέρου κοινά δημογραφικά στοιχεία, για λόγους που σχετίζονται με το εύρος της περιφέρειας.

Ο δήμος, αποτελεί μια ‘συνοπτικότερη’⁸⁸⁵ διοικητική οντότητα, έναντι της περιφέρειας και ως έννοια, δηλώνει εδαφική περιοχή, αλλά και φορέα, ως εκ τούτου στο πλαίσιο του εδαφικού του περιορισμού, έχει αρμοδιότητα σε ό,τι αφορά τις τοπικές του υποθέσεις και εκπληρώνει τα κριτήρια της ολιστικής προσέγγισης, ως προς την έννοια του πεδίου.

Η Περιφερειακή Ενότητα Ηπείρου είναι μια περιοχή με ιδιαίτερα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά και μεγάλη διασπορά πληθυσμού που επιβαρύνει τις δυνατότητες ανάπτυξης των υπηρεσιών της. Το μεγάλο μέγεθος του ορεινού της εδάφους και οι συνθήκες καιρικές συνθήκες, που χαρακτηρίζονται από υψηλές βροχοπτώσεις / χιονοπτώσεις και χαμηλές θερμοκρασίες σε συνδυασμό με το δύσβατο του εδάφους και την πλημμελή συντήρηση των επαρχιακών οδικών δικτύων, καθιστούν την περιοχή δύσκολη στην μετακίνηση κι επομένως και στη διαχείριση των έκτακτων περιστατικών της.

Ως εκ τούτου η αντιπροσωπευτικότητα της στην παρούσα έρευνα, αποτέλεσε μια επιλογή βάση των απόλυτων, αλλά και ακραίων χαρακτηριστικών/μεγεθών που την χαρακτηρίζουν και θα αναλυθούν στις πιο κάτω ενότητες. Η Περιφέρεια Ηπείρου επιλέχθηκε, για να εξυπηρετήσει την ανάγκη σε βάθος προσέγγισης μιας δύσκολης γεωγραφικά, αναπτυξιακά και πληθυσμιακά περιοχής της χώρας, για τον προσδιορισμό

⁸⁸⁵ Φερόνας Ανδρέας. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός σε Ευρώπη και Ελλάδα: Έννοιες, αντιλήψεις, πολιτικές Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004

των δράσεων και των εφαρμογών της Κοινωνικής Πολιτικής, αλλά και εξειδικευμένα στην αντιμετώπιση και ενσωμάτωση των κοινωνικά περιθωριοποιημένων και αποκλεισμένων ομάδων του πληθυσμού της έρευνας με τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών. (Τ.Π.Ε.)

Ο πληθυσμός, που ελέγχτηκε από την οπτική του κινδύνου της περιθωριοποίησης και της υγειονομικής επισφάλειας, αφορά άτομα τρίτης ηλικίας και άτομα με αναπηρία και προσδιορίζεται με βάση το κριτήριο της ισότιμης πρόσβασης στις δομές υγείας και πρόνοιας, της ηλεκτρονικής ενσωμάτωσης⁸⁸⁶ και την κοινωνικό-οικονομικής ένταξης στην Κοινωνία της Πληροφορίας.

Τις ομάδες-στόχους αποτέλεσαν οι ηλικιωμένοι(65+) μόνιμοι κάτοικοι της περιοχής, άνδρες και γυναίκες και ενήλικες Α.με.Α. Οι ομάδες αυτές επιλέχθηκαν, εκπροσωπώντας κατά τεκμήριο τις ομάδες, που τείνουν σε αποκλεισμό λόγω σωματικών αδυναμιών, δυσλειτουργιών/ ασθενειών και χρήζουν συνεχούς παρακολούθησης, φροντίδας και ιατρό-φαρμακευτικής περίθαλψης, ως εκ τούτου η υποβοηθούμενη με τις Τ.Π.Ε. Κοινωνική Πολιτική, αποκτά χρηστικότητα βάση της αναγκαιότητας και της επιτακτικότητας των χαρακτηριστικών αυτών των ομάδων. Εξάλλου η γήρανση και η αναπηρία συνδέεται με την αύξηση της νοσηρότητας και της εξάρτησης. Σύμφωνα δε με την έκθεση της European Commission 1999b «το γήρας και η αναπηρία συνδέονται με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά» που επιβεβαιώνουν την επιλογή αυτών των ομάδων στόχων της έρευνας:

1. Υψηλότερη συχνότητα εμφάνισης της ασθένειας και των σωματικών προβλημάτων.
2. Ηλικιακά εξαρτημένες ασθένειες, που ορίζονται ως εκφυλιστικές της τρίτης ηλικίας και αναπηρίες που συνδέονται με την ηλικία(όπως η γεροντική άνοια).
- Η έκπτωση παράλληλων με την αναπηρία λειτουργιών, είναι επίσης κοινή στους ανάπηρους.
3. Χρονιότητα των νοσημάτων.
4. Πολυνοσηρότητα.
5. Υπερκατανάλωση των υπηρεσιών υγείας.

Οι ηλικιωμένοι αλλά και τα Α.με.Α. αποτελούν ετερογενείς ομάδες, οι οποίες θα μπορούσαν να διακριθούν σε διάφορες κατηγορίες. Διάφοροι ερευνητές έχουν χωρίσει

⁸⁸⁶ Η ηλεκτρονική ενσωμάτωση αφορά τη χρήση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) με στόχο την αντιμετώπιση του Κοινωνικού και Οικονομικού Αποκλεισμού, ευάλωτων ομάδων πληθυσμού που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τις δυνατότητες πρόσβασης σε αυτές τις τεχνολογίες. Ακόμα, η ηλεκτρονική ενσωμάτωση αναφέρεται στις νέες δυνατότητες και τις νέες «ψηφιακές ευκαιρίες» που διαμορφώνονται για όλους τους πολίτες. Πηγή: www.mlsi.gov.cy.

τους ηλικιωμένους σε τρεις κατηγορίες⁸⁸⁷: τους «νέους-ηλικιωμένους» (65-74 ετών), τους «γέροντες-ηλικιωμένους» (75-84 ετών) και τους «υπερήλικες-ηλικιωμένους» (>85 ετών).

Οι ανάπηροι περιλαμβάνουν⁸⁸⁸ άτομα: Τυφλά & με προβλήματα όρασης, Κωφά& βαρήκοα, Με κινητικές διαταραχές, Με νοητική καθυστέρηση & μαθησιακές δυσκολίες Με ψυχικές νόσους, Επιληπτικά/ Χανσενικά, Με μακρόχρονες ασθένειες& παραμονή σε ιδρύματα, Με διαταραχές από οποιαδήποτε άλλη. Η αναπηρία διακρίνεται σε: Εκ γενετής ή επίκτητη, Αφανής ή εμφανής, Μόνιμη ή παροδική.

1.1. Η Μεθοδολογία της έρευνας

Η κατανόηση σύνθετων κοινωνικών φαινομένων αποτελεί διαδικασία ανάδειξης των μηχανισμών, που συνθέτουν τον κοινωνικό χώρο. Στις περιπτώσεις αυτές ο ερευνητής οφείλει να αναζητήσει εργαλεία⁸⁸⁹ για την διευκόλυνση της έρευνας του. Όσον αφορά στη μέθοδο της παρούσας έρευνας, επιλέχθηκε η μελέτη περίπτωσης (case study research), ως η μέθοδος για την διερεύνηση του συγκεκριμένου θέματος τόσο σε σχέση με την φύση του αντικειμένου, όσο και των ερωτημάτων που τίθενται.

Ο βασικός στόχος της διατριβής είναι μια στοχευμένη αναζήτηση για τα χαρακτηριστικά των δράσεων Κοινωνικής Πολιτικής στους επιλεγέντες δήμους, αλλά και η κατανόηση των προβλημάτων των ηλικιωμένων και των Α.με.Α. ώστε να προκύψουν προτάσεις πολιτικής και σχεδιασμού προτύπων ανάπτυξης Τ.Π.Ε. στο χώρο της Κοινωνικής Πολιτικής.

Το θέμα της χρήσης των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στους δήμους και γενικότερα στην αναδιάρθρωση των υπηρεσιών του δημοσίου είναι ένα θέμα που απασχόλησε τα τελευταία χρόνια πολλές αναπτυσσόμενες χώρες. Ωστόσο μέχρι τώρα δεν υπάρχουν παρόμοιες μελέτες οι οποίες να εστιάζουν στην σύνδεση της γεωγραφίας των δήμων με την άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής μέσω των Τ.Π.Ε. ειδικά σε περιπτώσεις δήμων με ακραία πληθυσμιακά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά, στοιχεία δηλαδή που συνθέτουν έναν «δημοτικό χαρακτήρα» αφενός μεγάλων δυσκολιών (καιρικών,

⁸⁸⁷ National Research Council 1988

⁸⁸⁸ http://users.ionio.gr/~toraki/infotech_met/koulikourdi_pmstoraki_060508.pdf.

⁸⁸⁹ Ο Robert K. Yin υποστηρίζει πως η Case Study Research (C.S.R), δεν είναι απλώς εργαλείο μάθησης, ούτε εθνογραφία ή συμμετοχική παρατήρηση, ούτε τέλος ποιοτική μέθοδος. Πρόκειται για κάτι παραπάνω αλλά σχετικό με τα προηγούμενα, μια εμπειρική-ποιοτική έρευνα που προχωρά μόνο αν συνοδεύεται από λογική σκέψη και μπορεί να αποτελέσει το εργαλείο. Robert K. Yin, Case Study Research: Design and Methods, London Sage, 1994

γεωμορφολογικών και πληθυσμιακών) και αφετέρου υψηλών απαιτήσεων για κοινωνικές και ιατρικές υπηρεσίες.

Αντίθετα, στα όσα παραδείγματα⁸⁹⁰ γνωρίζουμε, οι Τ.Π.Ε. εφαρμόζονται σε πληθυσμούς, στοχεύοντας μονάχα στην ένδειξη της ασθένειας, χωρίς να εστιάζουν στην βαρύτητα ή όχι που έχει στην εφαρμογή της η περιβαλλοντική/φυσική και αστική ανάπτυξη. Αυτό αποτέλεσε και το πρώτο κριτήριο επιλογής του πεδίου της έρευνας.

Κατά τη διεξαγωγή της C.S.R. η κύρια προσπάθεια ήταν να αξιοποιηθεί πλήθος, ποιοτικά διαφορετικών στοιχείων: συνεντεύξεις και επαφές τόσο με κατοίκους όσο και με αιρετούς, ώστε να αναδειχθεί μια συνολική θεώρηση της προβληματικής του χώρου.

Το πεδίο της έρευνας επιλέχθηκε να είναι 2 δήμοι της Π. Ηπείρου.

Επιλέχθηκαν οι δήμοι Κεντρικών Τζουμέρκων από την Περιφερειακή Ενότητα Άρτας και ο Δήμος Δωδώνης από την αντίστοιχη Περιφερειακή Ενότητα Ιωαννίνων. Ο δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων είναι ένας δήμος ορεινός, ενώ ο Δήμος Δωδώνης είναι ένας πεδινός δήμος. Η ορεινότητα ή/και η πεδινότητα του χώρου αποτέλεσε το δεύτερο κριτήριο επιλογής του πεδίου.

Οι δύο δήμοι ανήκουν στην κατηγορία των δήμων, που εμφανίζουν χαρακτηριστικά μεγάλα ποσοστά μέσης ηλικίας. Ο Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων της Π.Ε. Άρτας με 57,9 έτη μέση ηλικία, παρουσιάζεται στην αντίστοιχη κατηγορία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. ως ο

⁸⁹⁰ Αρκετές μελέτες Elger, G., & Furugren, B. (1998). "SmartBo" - An ICT and computer-based demonstration home for disabled people. *Improving the quality of life for the European citizen: technology for inclusive design and equality*, 392-395. //Curry, R., Tinoco, M. T., & Wardle, D. (2002). *The use of information and communication (ICT) to support independent living for older and disabled people*. Department of Health.// Coughlin, J., D'Ambrosio, L., Reimer, B., & Pratt, M. (2007). Older adult perceptions of smart home technologies: implications for research, policy & market innovations in healthcare. *Engineering in Medicine and Biology Society, 2007. EMBS 2007. 29th Annual International Conference of the IEEE* (pp. 1810-1815). IEEE. // και Hummel, K. A., Hlavacs, H., Lilgenau, A., Mayer, H., & Moser-Siegmeth, V. (2009). Towards Ambient Assisted Shared Living for the Elderly. *Enhancing Interaction Spaces by Social Media for the Elderly*, 35. έδειξαν τη χρησιμότητα των έξυπνων σπιτιών σε ηλικιωμένα άτομα.

Οι Bo, X. (2003). Older adults, computers, and the Internet: Future directions. *Gerontechnology*, 289-305. και Fagerberg, G. (2009). Mainstream services for elderly and disabled people at home. *Proc. of Int. Conf.: 10th European Conference AAATE, Florence, Italy, Assistive Technology From Adapted Equipment to Inclusive Environments. Assistive Technology Research Series*, 25, pp. 287-291. συζήτησαν επίσης τη στάση των ηλικιωμένων απέναντι στη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του Διαδικτύου. Επιπλέον, οι μελέτες του San Benito, C. (2012, 3 19). *Microsoft Case Studies*. Retrieved from microsoft.com:http://www.microsoft.com/casestudies/Case_Study_Detail.aspx?CaseStudyID=4000011355 . , Rougier, C., Meunier, J., St-Arnaud, A., & Rousseau, J. (2006). Monocular 3D Head Tracking to detect falls of elderly people. *Proceedings of EMBS Annual International Conference* (pp. 6384-6387). New York: Universitätsbibliothek der TU Wien. και η Emily, D. (2013, March 5). *Mail Online*. Retrieved from www.dailymail.co.uk: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2288133/Azad-Singh-22-achieves-dream-teacher-standing-desk-reach-board.html> ασχολήθηκαν με τη βοήθεια των Τ.Π.Ε. στη ζωή των ηλικιωμένων.

πρώτος δήμος στην ελληνική επικράτεια, ενώ ο Δήμος Δωδώνης συμπληρώνει με την ίδια λογική τον πίνακα της ΕΛ.ΣΤΑΤ. με τους 10 δήμους της χώρας με το μεγαλύτερο ποσοστό μέσης ηλικίας του πληθυσμού από την 6^η θέση, καθώς το ποσοστό του αυτό, ανέρχεται στο 53,6 έτη. Αυτό ήταν το τρίτο κριτήριο στο οποίο βασίστηκε η επιλογή του χώρου έρευνας.

Επιμέρους στοιχεία για το μέγεθος του δείγματος των Α.με.Α. συγκεντρώθηκαν με τη βοήθεια των κοινωνικών υπηρεσιών των δήμων, χωρίς ωστόσο να αποτελούν ακριβή και σαφή μεγέθη. Για τα Α.με.Α. οι κοινωνικές υπηρεσίες της Περιφέρειας δήλωσαν ότι δεν διαθέτουν ακριβή στοιχεία, γιατί ποτέ δεν έγινε επίσημη καταγραφή τους. Η επιλογή τους έγινε με βάση πληροφορίες, που συλλέχθηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας από τους συνεντευξιαζόμενους ηλικιωμένους.

Ο σχεδιασμός της μελέτης. Η C.S.R. (μελέτη περίπτωσης) σύμφωνα με τον Jacques Hamel (1993)⁸⁹¹ «είναι περισσότερο μια προσέγγιση, παρά μέθοδος, ως μια αλληλουχία προκαθορισμένων και ελεγχόμενων από τα πριν, διαδικαστικών βημάτων με στόχο την επιβεβαίωση ή απόρριψη μιας υπόθεσης». Τα παρακάτω συστατικά στοιχεία συναρθρώνουν τον σχεδιασμό της C.S.R: **Το ερώτημα της εργασίας:** αναφέρεται στο βασικό «πώς» ή «γιατί». Μπορεί η Τοπική Αυτοδιοίκηση, να βελτιστοποιήσει την οργάνωση της, ώστε να εγγυηθεί το δικαίωμα του καθενός να έχει ελάχιστη έστω πρόσβαση στο δίκτυο κοινωνικών υπηρεσιών, με τη χρήση Τ.Π.Ε, όχι μόνο επειδή ο ίδιος ο πολίτης θα το επιδιώξει, αλλά κυρίως γιατί η δημόσια υπηρεσία θα τον καταστήσει κοινωνό σ' αυτήν; Ποιες ανάγκες εκδηλώνονται εκ μέρους των χρηστών; Πόσο σημαντικό είναι για την Τοπική Αυτοδιοίκηση να βρεθεί εκεί που υπάρχει η ανάγκη για τον πολίτη, εξασφαλίζοντας την υποστήριξή του; Με ποιο τρόπο επηρεάζουν το περιβάλλον και οι συνθήκες λειτουργίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης τη σχέση με τις νέες τεχνολογίες και τις οργανωτικές δομές, τον προγραμματισμό του ανθρώπινου δυναμικού; Η απόκτηση των απαραίτητων προσόντων και η ολοκληρωμένη πολιτική εκπαίδευσης και μετεκπαίδευσης μέσα και έξω από τη δημόσια διοίκηση, όλη η αναπροσαρμογή των διαδικασιών (business process reengineering), έχει στο επίκεντρο της τη χρήση της πληροφορικής; Πόση σημασία τελικά έχει για την Τοπική Αυτοδιοίκηση που, πώς και κάτω από ποιες συνθήκες γίνεται η παράδοση/προσφορά της υπηρεσίας;

Οι υποθέσεις έρευνας.

⁸⁹¹ Jacques Hamel, Case Study Methods, Qualitative research methods series 32, A Sage University Paper, 1993.

Η βασική υπόθεση εργασίας αποτέλεσε το κεντρικό ερώτημα ότι τα προβλήματα πρόσβασης των πολιτών στις δομές της Κοινωνικής Πολιτικής και της Υγείας, σχετίζονται σε σημαντικό βαθμό με τον τόπο κατοικίας/ διαμονής και την προνομιακή ή όχι γεωγραφική του θέση. Οι υπηρεσίες Κοινωνικής Πολιτικής δεν παρέχονται με τον ίδιο τρόπο στους διαφόρους δήμους κι η ανισότητα στην διάθεσή της, σχετίζεται με τις δυνατότητες/συνθήκες του χώρου, στον οποίο ζει ο δυνητικός χρήστης και ως εκ τούτου ο βαθμός χρήσης ενός μέσου, όπως αυτό των Τ.Π.Ε. στην απολαβή της, επηρεάζεται από τα επιμέρους δημογραφικά χαρακτηριστικά, οικονομική κατάσταση, υποδομές και συνήθειες.

i. Οι υφιστάμενες πολιτικές οργάνωσης και χρηματοδότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, δεν μπορούν να καλύψουν επαρκώς τις λειτουργικές και χρηματοδοτικές ανάγκες του νέου προτύπου Κοινωνικής Πολιτικής και οργάνωσης της υγείας, στο σύγχρονο και δυναμικό περιβάλλον, που επιβάλλει η Τεχνολογία της Πληροφορίας. Η επίτευξη οικονομιών κλίμακας στο τοπικό περιβάλλον της περιφέρειας και του δήμου, είναι μια διαρκής αναζήτηση ισορροπιών, και σχέσεων εξουσίας.

ii. Η ανάπτυξη της Τεχνολογίας της Πληροφορίας στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, οδηγεί σε αλλαγή το σύστημα Κοινωνικής Πολιτικής και σ' ένα νέο μοντέλο διάρθρωσης των σχέσεων εξουσίας και λήψης αποφάσεων στο δημόσιο τομέα, αλλά και στην πολύπλευρη και συμμετοχική ολοκλήρωση του συστήματος αυτού.

iii. Ο ρόλος του management της Τοπικής Αυτοδιοίκησης καθορίζει την εξέλιξη και τον μετασχηματισμό των επιλογών, των αποφάσεων και της μελλοντικής μορφής του χώρου της Κοινωνικής Πολιτικής. Οι όποιες επιλογές και αποφάσεις των αιρετών εκπροσώπων καθορίζουν συγκεκριμένες δράσεις και εφαρμογές, περιχαρακώνουν το χρονικό και χωρικό πλαίσιο τους, καθώς και τις ομάδες στις οποίες στοχεύουν. Ο ρόλος πλέον της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αποτελεί διαχειριστικό ζητούμενο, όχι μόνο του πλήθους των αρμοδιοτήτων που της δόθηκαν με τις νομοθετικές παρεμβάσεις (Ν.3852/2010/ Καλλικράτης), αλλά κυρίως της αξιοποίησής τους με κριτήρια την αποτελεσματικότητα, την άμεση εξυπηρέτηση, την καλύτερη οργάνωση, και την σωστή χρονική ανταπόκριση.

iv. Ο αποκλεισμός συγκεκριμένων ομάδων συνδέεται με χαρακτηριστικά ατομικά, (όπως η ηλικία) και άλλα ειδικότερα στοιχεία, αλλά και γενικά (τόπος διαμονής), καθώς και με αδυναμίες του συστήματος διοίκησης, που μεγαλώνει το χάσμα του τεχνολογικού χώρου. Η ενσωμάτωση των ευπαθών ομάδων στον κοινωνικό ιστό, είναι μερική, αποσπασματική και επιλεκτική. Η ικανότητα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να προσφέρει

ποιοτικές υπηρεσίες και η δυνατότητα χρήσης και κατανόησης/ή μη των τεχνολογιών από τους χρήστες, δυνητικά επηρεάζει την πιθανή ενσωμάτωση/ αποκλεισμό τους.

Η προσβασιμότητα των υπηρεσιών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της ισότιμης εξυπηρέτησης από αυτές για ευάλωτες και μη ομάδες του πληθυσμού της, είναι ένα θεμελιακό ζήτημα, για κάθε δήμο και περιοχή. Με δεδομένο, ότι κάθε δήμος και περιφέρεια αυτής της χώρας συντίθεται από μικρότερης ή μεγαλύτερης ανομοιογένειας πληθυσμούς, η ανταπόκριση στα ζητήματα του κοινωνικού αποκλεισμού καθιστά την κάθε αποκεντρωμένη διοίκηση, κοινωνικό και πάροχο αυτοτελούς και τοπικής πολιτικής.

Η σημασία των Τ.Π.Ε. και το εύρος των εφαρμογών της στην κάθε διοικητική μονάδα αφορά αυτές τις επιλογές. Δεν είναι ξέχωρο κομμάτι η πολιτική των τεχνολογιών, δεδομένου ότι αυτή ορίζει το πλαίσιο δράσεων με συγκεκριμένο τρόπο εφαρμογής, χρήσης και αναφοράς, το οποίο γίνεται κάτω από μια ενιαία διεύθυνση.

Η μονάδα ανάλυσης καθορίζεται ουσιαστικά από την υπόθεση εργασίας όταν την μεταφέρουμε στο πεδίο και κατά συνέπεια τίθενται τα χωρικά, χρονικά όρια της μελέτης. Στην περίπτωση αυτή μονάδα ανάλυσης είναι ο δήμος με τα χωριά/οικισμοί που τον απαρτίζουν και οι χρήστες. Οι ομαδοποιήσεις στηρίζονται σε 2 περιφερειακά κριτήρια (περιφέρεια ορεινή / περιφέρεια πεδινή), και των χρηστών σε τέσσερα δημογραφικά κριτήρια (δημογραφικός τύπος νοικοκυριού, ηλικία, φύλο και αναπηρία).

Η σύνδεση των γεγονότων με τις θεωρητικές προτάσεις-υποθέσεις και τις μονάδες ανάλυσης. Οι υποθέσεις εργασίας απαιτούν μια κάθετη και οριζόντια εξέταση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, για το αν και κατά πόσο διαθέτουν τις υποδομές και τις διαθέσεις να υποδεχτούν την Τ.Π.Ε μέσα στη λειτουργία τους, αλλά και κατά πόσο είναι μέλημά τους, επιδίωξη και αντιληπτή επιταγή των καιρών η ανασύσταση της δομής και λειτουργίας τους, ώστε να γίνουν περισσότερο αποδοτικοί και λειτουργικοί- σύμφωνα πάντα με τη λογική και το στόχο που είναι η παροχή βελτιωμένων υπηρεσιών.

Στο στάδιο αυτό θα δοθεί η δυνατότητα να γίνει η αξιολόγηση των μέχρι σήμερα ακολουθούμενων πολιτικών και μεθόδων κυρίως της πιο πρόσφατης νομοθετικής αλλαγής στο πεδίο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, του Ν. 3852/2010.

Τα κριτήρια συμπερασμάτων, όπου πρωτεύοντα ρόλο έχει η ανασκόπηση των θεωριών σχετικά με τις θεματικές της Κοινωνικής Πολιτικής, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Τεχνολογιών. Ως εκ τούτου στόχοι της διατριβής αποτελούν οι:

ι. Η αποτύπωση και καταγραφή των αλλαγών στη δομή, στη λειτουργία και στην οργάνωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της Κοινωνικής Πολιτικής σε εθνικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο.

ii. Η αξιολόγηση για την ως σήμερα χρήση και αποτελεσματικότητα των επίσημων πολιτικών γύρω από την υλοποίηση, την καλή εκτέλεση και την υποδοχή έργων που αξιοποιούν το πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας», «Ψηφιακή Σύγκλιση».

iii. Η μελέτη του στρατηγικού σχεδιασμού για την επίτευξη των στόχων μιας αποδοτικής και αποτελεσματικής ενσωμάτωσης των τεχνολογιών στην κοινωνία του δημόσιου φορέα και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

iv. Διευκρίνιση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων του υπαίθριου χώρου και αναζήτηση των απαιτούμενων μηχανισμών ενσωμάτωσης των target group αλλά και των light users⁸⁹² επιχειρώντας να αναδείξουμε τις δυνατότητες και τις αδυναμίες των χρηστών στη χρήση της τεχνολογίας.

Τελικός στόχος είναι η αναζήτηση ενός μοντέλου αποτελεσματικής διοίκησης ολικής ποιότητας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μέσα από την ανάπτυξη ενός μοντέλου ολοκληρωμένης εφαρμογής των Τ.Π.Ε. στην Κοινωνική Πολιτική.

1.2. Τα Ερωτηματολόγια της έρευνας: Σχεδιασμός και Μεθοδολογία

Η έρευνα απευθύνθηκε σε δυο κύριες κατηγορίες, αυτή των χρηστών κι εκείνη των παρόχων-διαχειριστών της Κοινωνικής Πολιτικής. Ως εκ τούτου υπάρχουν 2 ερωτηματολόγια, με αντίστοιχο προσανατολισμό, εκ των οποίων το ερωτηματολόγιο των χρηστών αποτελείται από 2 επιμέρους ερωτηματολόγια, ένα ποσοτικής κι ένα ποιοτικής ανάλυσης.

Ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού της Ελλάδας, είναι άτομα ηλικιωμένα, που ζουν μόνιμα όλη τους τη ζωή ή μετά τη συνταξιοδότησή τους σε ένα μικρό ή μεγάλο χωριό της ορεινής/πεδινής χώρας. Είναι κυρίως άνθρωποι, που λόγω ηλικίας ή γενικότερης φυσικής κατάστασης έχουν μια σειρά προβλήματα υγείας και καθημερινής διαβίωσης. Πολλοί ζουν μόνοι, κάποιοι με τον/την σύντροφο ή και ορισμένοι με κάποιο από τα παιδιά τους. Οι συνθήκες είναι κατά τεκμήριο ιδιαίτερα απαιτητικές για την ικανοποίηση των βασικών τους αναγκών. Είναι δύσκολη η πρόσβασή τους σε μια σειρά αγαθών και υπηρεσιών του σύγχρονου πολιτισμού, αλλά η καρτερία και η στωικότητα τους, τους καθιστά δημιουργικούς και ολιγαρκείς σε ένα φυσικό περιβάλλον που αντιτίθεται με τις καιρικές και χωροταξικές του συνθήκες σε βασικές τους επιδιώξεις.

⁸⁹² Οι όροι target group αλλά και των light users, εκφράζουν τη γενική στρατηγική και αναφέρονται οι πρώτοι στους ανθρώπους που δυνητικά κάνουν ή μπορούν να κάνουν χρήση των Τ.Π.Ε. και ο δεύτερος όρος τους ανθρώπους που δεν κάνουν χρήση ή κάνουν ελάχιστη.

Οι δήμοι που ορίζουν και ορίζονται από αυτό το περιβάλλον και ως προς τους πολίτες του, έχουν διπλή ευθύνη: αφενός να καταστήσουν το περιβάλλον των δράσεων τους-ανεξάρτητα των φυσικών του προδιαγραφών-φιλόξενο και λειτουργικό κι αφετέρου να ικανοποιήσουν τους πολίτες-δημότες τους, εξασφαλίζοντας υπηρεσίες και αγαθά που θα συγκρατήσουν τον πληθυσμό στην περιοχή, αλλά και θα κάνουν την παραμονή του ασφαλή και εύκολη.

Η εδαφική όμως θέση των δήμων και η σημείωσή τους στο χώρο είναι μια πρόκληση τόσο για τις ανάγκες που προκύπτουν για τους πολίτες, όσο για την ίδια τη δημοτική παρουσία. Η δυσκολία των καιρικών φαινομένων, όπως η βροχή και το χιόνι, μαζί με την ποιότητα του οδικού δικτύου, δύναται να καθορίζει το εύρος της ανάγκης, την ευκολία ή τη δυσκολία στην ικανοποίηση της, αλλά και την ικανότητα των δήμων σε παρέμβαση. Τα στοιχεία αυτά καθορίζουν τις ιδιαίτερες συνθήκες και τα μοναδικά χαρακτηριστικά που υπάρχουν σε κάθε δήμο και επηρεάζουν ή δύναται να επηρεάσουν την διαφορετική επιλογή και χρήση των Τ.Π.Ε. στην Κοινωνική Πολιτική τους.

Υποθέτουμε ότι οι δήμοι ανταποκρινόμενοι στις διαφορετικές αναγκαιότητες, αλλά και οικονομικές δυνατότητες της κάθε περιοχής επιλέγουν, χρησιμοποιούν κι εφαρμόζουν πολιτικές οι οποίες στο παρόν ή δυνητικά στο μέλλον θα έπρεπε να προσαρμόζονται στα χαρακτηριστικά των περιοχών αυτών και να τα εξομαλύνουν.

Η περιοχή της έρευνας. Για την διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν τις συνθήκες υγείας και διαβίωσης της ζωής των ηλικιωμένων και Α.με.Α. αλλά και το βαθμό περιθωριοποίησής τους σε συνάρτηση με τον τόπο διαμονής, αποφασίστηκε η περιοχή της έρευνας να διαφοροποιείται ως προς τα γεωγραφικά της χαρακτηριστικά εντός του δήμου. Έτσι σχεδιάστηκε η επιλογή μιας εστιασμένης γεωγραφικής ενότητας στην περιφέρεια Ηπείρου. Η γεωγραφική αυτή ενότητα περιλαμβάνει:

- 2 δήμους που ανήκουν στην περιφερειακή ενότητα Ηπείρου.
- 2 πεδινές ενότητες χωριών στους 2 δήμους που να απέχουν ένα ελάχιστο αριθμό χιλιομέτρων από τον αστικό ιστό και να ενσωματώνουν τα χαρακτηριστικά της ομαλής πρόσβασης στο κεντρικό αστικό κομμάτι της περιφέρειας, με μικρότερη υποθετικά δυσκολία πρόσβασης, εξαρτημένης από το μορφολογικό και εδαφικό στοιχείο και
- 2 ορεινές ενότητες χωριών στους 2 δήμους που να βρίσκονται σε υψόμετρο μεγαλύτερο των 500μ και να απέχουν ένα ελάχιστο αριθμό χιλιομέτρων από τον αστικό ιστό προκειμένου να διατηρείται το στοιχείο της σχετικής απομόνωσης.

- 2 δημοτικές παρουσιάσεις και αναλύσεις από πλευράς των δημοτικών αρχών για τα επιμέρους κι εξειδικευμένα προβλήματα και στοχοθετήσεις των πολιτικών τους.

Οι αρχικές αυτές διαπιστώσεις μετά από επιτόπιες επισκέψεις οδήγησαν στην σχηματοποίηση των ερευνητικών στόχων και των ερευνητικών εργαλείων στις επιλογές που προαναφέρθηκαν.⁸⁹³

1.2.1.Ερωτηματολόγιο πρώτο: Προς τους πολίτες-χρήστες υπηρεσιών

Τα ερευνητικά ερωτήματα των 2 ερωτηματολογίων έτσι όπως τέθηκαν ήταν τα εξής:

- Ποια τα δημογραφικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων;
- Ποια είναι η κατάσταση υγείας και η δυνατότητα αυτοεξυπηρέτησής τους;
- Ποια είναι η ικανότητα χειρισμού Τ.Π.Ε.;
- Υπάρχει **‘δίκτυο ικανών’**⁸⁹⁴ στους δήμους;
- Ποια είναι η άποψη των ηλικιωμένων και των Α.με.Α.⁸⁹⁵ για το βαθμό κάλυψης των αναγκών φροντίδας και την ποιότητα φροντίδας που τους παρέχει η οικογένεια και ο δήμος;
- Υπάρχουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στο βαθμό ικανοποίησης από την ποιότητα φροντίδας και τον τόπο διαμονής;
- Υπάρχουν διαφοροποιήσεις στην προσβασιμότητα των δομών υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας, ανάλογα με τον τόπο διαμονής και τη χρονική/εποχική παροχή τους;

Στο Δήμο Κ. Τζουμέρκων επιλέχθηκαν με κλήρωση 10 χωριά, τα οποία έχουν μια συγκεκριμένη διάταξη στο χώρο. Συγκεκριμένα η εκλογή αφορούσε μια επιλογή χωριών που θα βρίσκονται σε απόσταση μεγαλύτερη του Μέσου Όρου (Μ.Ο.) του δήμου και κατά τεκμήριο είναι κατά το ήμισυ ορεινά χωριά ενός ορεινού δήμου και κατά το άλλο μισό πεδινά χωριά του ίδιου ορεινού δήμου.

Συγκεκριμένα ο μέσος όρος της απόστασης που διατρέχει το δήμο Κ. Τζουμέρκων είναι τα 60,06χιλ. μέση απόσταση από το κέντρο της Π. Ενότητας Άρτας, την πόλη της Άρτας, και το όριο καλύπτουν τα 43 χωριά από τα 98 του δήμου, δηλαδή το 43,8%.

⁸⁹³ Για παρόμοια κριτήρια έρευνας και μεθοδολογίας βλέπε σχετικά: Μυλωνάς Θ., Η αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς, Αθήνα 1999. Gutenberg, β' έκδοση

⁸⁹⁴ Ως **δίκτυο ικανών** ορίστηκε για τις ανάγκες της έρευνας ο πληθυσμός εκείνος που διαθέτει ή όχι ένα χωριό, ώστε να ανταποκρίνεται σε μια σειρά ενέργειες της καθημερινής ή/και έκτακτης καθημερινότητας. Ο πληθυσμός αυτός αποδείχθηκε από την έρευνα ότι διαθέτει συγκεκριμένα ηλικιακά και άλλα προσωπικά χαρακτηριστικά. Αποτελεί για την παρούσα έρευνα βασικό μεθοδολογικό στοιχείο ανάπτυξης του τελικού προτύπου πολιτικής που στην πορεία της έρευνας αποδείχθηκε ιδιαίτερα σημαντικό.

⁸⁹⁵ Στα ΑμεΑ συμπεριλαμβάνονται άτομα με μακροχρόνιες σωματικές, νοητικές, πνευματικές ή αισθητηριακές βλάβες, οι οποίες σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια δύνανται να παρεμποδίσουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ίση βάση με τους άλλους. Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, άρθρο 1.

Θεωρούμε ότι το κέντρο της ανάπτυξης ενός τεχνολογικού προτύπου παρέμβασης οφείλει να είναι μια κεντρική δομή που διαθέτει γενικό νοσοκομείο και γι' αυτό η απόσταση ορίζεται από το κέντρο αυτών των δομών.

Στο Δήμο Δωδώνης επιλέχθηκαν επίσης κατά την ίδια με τον Δ. Κ. Τζουμέρκων λογική, με κλήρωση 10 χωριά, τα οποία επίσης θα ήταν σε απόσταση μεγαλύτερη από το Μ.Ο του δήμου και θα ήταν κατά το ήμισυ ορεινά χωριά ενός πεδινού δήμου και κατά το άλλο μισό πεδινά χωριά ενός πεδινού δήμου.

Ο Μέσος Όρος του δήμου Δωδώνης είναι τα 38,32χιλ. μέση απόσταση, είναι μικρότερος του δήμου Κ. Τζουμέρκων κι αυτό γιατί ο δήμος Δωδώνης ευνοήθηκε στην μείωση των αποστάσεων από την Εγνατία Οδό, η οποία διέρχεται στα όρια του. Το όριο αυτό καλύπτουν 48 χωριά από τα 108 του δήμου, δηλαδή το 44,4% κι η επιλογή των χωριών έγινε μέσα από αυτή την ομάδα.

Το σύνολο των ερωτώμενων ήταν 100 άτομα και τα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν εξίσου και στους 2 δήμους. Ο κάθε ερωτώμενος ενημερωνόταν για τον σκοπό πραγματοποίησης της έρευνας διασφαλίζοντας την ανωνυμία και το απόρρητο των προσωπικών του δεδομένων. Η επιλογή του δείγματος για την έρευνα πεδίου βασίστηκε στον πληθυσμό αναφοράς και αφορούσε ηλικιωμένους και Α.με.Α. οι οποίοι:

α) διέμεναν μόνιμα στις κοινότητες,

β) είχαν τη δυνατότητα ή επιθυμούσαν να πάρουν μέρος σε αυτήν,

γ) ήταν άτομα ηλικίας από 65 ετών και άνω και ενήλικες Α.με.Α (άνω των 18). Η επιλογή των Α.με.Α στο δείγμα για λόγους που είχαν να κάνουν με το μικρό τους αριθμό, έγινε με βάση τα στοιχεία που έδωσαν οι συγχωριανοί τους και δεν ήταν από το ξεκίνημα της έρευνας γνωστό.

Η προσέγγιση του δείγματος έγινε μέσω επιτόπιας ενημέρωσης και συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου και πραγματοποιήθηκε σε επίπεδο νοικοκυριού, ώστε να μην υπάρχουν όμοια στοιχεία από την ίδια μονάδα.

Ερευνητικό εργαλείο

Το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο, το οποίο συντάχθηκε γι' αυτό το σκοπό και αποτελείται από πέντε ενότητες:

Ενότητα Α' αναφέρονται τα κοινωνικό-δημογραφικά και οικονομικά στοιχεία των ηλικιωμένων και Α.με.Α.

Ενότητα Β' αποτελείται από ερωτήσεις που αφορούν στην σωματική δυναμική και αναπηρία.

Ενότητα Γ' αποτελείται από ερωτήσεις που αφορούν στην κατάσταση προσβασιμότητας για θέματα υγείας και συναλλαγών των ηλικιωμένων.

Ενότητα Δ' αποτελείται από ερωτήσεις που αφορούν στις συνθήκες και το επίπεδο κάλυψης των αναγκών τους εστιασμένα στη χρονική/εποχική περίοδο.

Ενότητα Ε' αποτελείται από ερωτήσεις που αφορούν την αίσθηση της απομόνωσης και το βαθμό αποδοχής των Τ.Π.Ε. ως συσκευές παρακολούθησης της υγείας τους και χρήσης τους σε έκτακτες καταστάσεις.

Οι ερωτήσεις αυτές ήταν «κλειστού τύπου», με καθορισμένες εκ των προτέρων δυνατές απαντήσεις, ώστε ο ερωτώμενος να ενθαρρυνθεί να δώσει απαντήσεις πάνω στα θέματα τα οποία αφορούσαν στην έρευνα.

1.2.2. Ερωτηματολόγιο δεύτερο: Προς τους αιρετούς & τα στελέχη των δήμων

Ορίσαμε ως ενδιαφερόμενους τους φορείς που έχουν άμεσο και πρακτικό ενδιαφέρον στο υπό εξέταση θέμα που είναι, επηρεάζονται από την έκδοση ή που έχουν ή θα μπορούσαν έχουν ενεργή ή παθητική επίδραση στην λήψη αποφάσεων και τις διαδικασίες υλοποίησης τους.⁸⁹⁶ Οι δήμοι, εκπροσωπούμενοι από το δήμαρχο ή τον υπεύθυνο της Κοινωνικής Πολιτικής ή (αν υπήρχε) τον υπεύθυνο τεχνολογικής πολιτικής, είναι οι κατ' εξοχήν αρμόδιοι/ενδιαφερόμενοι φορείς.

Το ερωτηματολόγιο αυτό δόθηκε προς συμπλήρωση στους αιρετούς και στους υπευθύνους Κοινωνικής Πολιτικής, αλλά και Τ.Π.Ε. και των 2 δήμων. Η συμπλήρωσή του έγινε με ευθύνη των ίδιων και αφορούσε την διαπίστωση της γνώσης του οικείου και υπό την ευθύνη τους περιβάλλοντος. Αποτελείται από τις παρακάτω ενότητες:

Ενότητα Α Ερωτήσεις που αφορούν στα κοινωνικό-δημογραφικά στοιχεία του ερωτώμενου/ων και τον δήμο.

Ενότητα Β Ερωτήσεις που αφορούν στο κομμάτι των υποδομών του δήμου και διακρίνεται σε 4 ενότητες ερωτημάτων.

- Ανθρώπινο Δυναμικό
- Υποδομές κτιρίων, μέσων και προγραμμάτων
- Χρηματικοί Πόροι
- Υποδομές για τις ευπαθείς ομάδες

Ενότητα Γ αποτελείται από ερωτήσεις που αφορούν:

- Στη διακρίβωση των λειτουργικών ικανοτήτων του δήμου.

⁸⁹⁶ Brugha, R. and Varvasovszky, Z. (2000) Stakeholder analysis: a review. Health Policy and Planning, 15, 239– 246.

- Στην αποτύπωση των επιπτώσεων της δημοσιονομικής κρίσης στη λειτουργία τους και τις δράσεις Κοινωνικής Πολιτικής.

Ενότητα Δ. Ερωτήσεις που αφορούν στον έλεγχο των δυναμικών ικανοτήτων του δήμου.

Ενότητα Ε. Ερωτήσεις που αφορούν στα οφέλη/εμπόδια στην φιλοσοφία της πολιτικής των δήμων και την εξακρίβωση της τελικής τους αντίληψης για τις Τ.Π.Ε.

1.2.3. Ποιοτική έρευνα: Δομή και βασικοί άξονες

Η ποιοτική έρευνα και οι συνεντεύξεις έγιναν με δειγματοληψία διαστάσεων, η οποία συνδυάστηκε στην πορεία της έρευνας με τη λογική της χιονοστιβάδας. Ο στόχος ήταν η διερεύνηση σε βάθος των περιπτώσεων που επιβεβαιώνουν ή διαψεύδουν τους αρχικούς μας προβληματισμούς και η περιγραφή των ιδιαίτερα προβληματικών ή διαφωτιστικών περιπτώσεων. Μια δειγματοληψία Επιβεβαίωσης / Διάψευσης με άλλα λόγια που συμπεριέλαβε τα πιο σημαντικά υποκείμενα(άτομα) και χώρους για μελέτη(συγκεκριμένων χαρακτηριστικών χωριά). Κάποια μέλη του πληθυσμού αποκλείστηκαν σκόπιμα από το δείγμα, ενώ κάποια άλλα περιλήφθηκαν οπωσδήποτε σε αυτό (δηλαδή δεν είχαν όλα τα υποκείμενα την ίδια πιθανότητα να επιλεγούν). Το ακριβές μέγεθος του πληθυσμού κατά τη διεξαγωγή της έρευνας δεν ήταν γνωστό και η μεροληψία υπέρ συγκεκριμένων υποκειμένων (οποιοδήποτε Α.με.Α.) ήταν προσχεδιασμένη.

Ηλικία και οικογενειακό πλαίσιο

- Ηλικία.
- Οικογενειακές σχέσεις.

Καθημερινότητα

- Συνθήκες διαβίωσης (κατοικία ιδιόκτητη ή ενοίκιο, κατοχή αυτοκινήτου).
- Άτομα με τα οποία συμβιώνει.
- Δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου.
- Προβλήματα που αντιμετωπίζει στην καθημερινότητα.
- Περιγραφή μιας "τυπικής" ημέρας του /της.
- Αρνητικές εμπειρίες που οφείλονται σε διακρίσεις ή στιγματισμό.

Προφίλ τόπου διαμονής

- Βιώματα αναφορικά με την κατοικία σε έναν ορεινό ή πεδινό τόπο.

- Διάγνωση ως προς την απομόνωση της περιοχής (Περιγραφή του συγκοινωνιακού τοπίου της περιοχής και του οδικού της δικτύου).
- Αξιολόγηση της εποχικής/καιρικής ή άλλης αρνητικής/θετικής σύνδεσης με τον τόπο.

Υγεία

- Διάγνωση ως προς την κατάσταση υγείας του ιδίου ή άλλων μελών της οικογένειας (χρόνια ή συγκυριακή / είδος πάθησης/ φαρμακευτική ή άλλη ανάγκη).
- Διάγνωση ως προς την αναγκαιότητα της καθημερινής ή τακτικής φροντίδας εξαιτίας των προβλημάτων υγείας (αυτοεξυπηρέτηση/ αναπηρία/ άνοια).
- Κριτήρια επιλογής γιατρού/ νοσοκομείου ή άλλου φορέα ιατρικής κάλυψης.
- Ύπαρξη ή Εναλλαγή χωρικών μετακινήσεων για λόγους υγείας ενδο-δημοτικά ή ενδο-περιφερειακά.
- Περιγραφή/αξιολόγηση «διαδρομής υγείας» (εμπειρίες, συνθήκες μετακίνησης).
- Τρόποι αναζήτησης ιατρικής κάλυψης.
- Πιθανές εμπειρίες από θεσμούς που παρεμβαίνουν στην εύρεση ιατρικών/παραϊατρικών υπηρεσιών («Βοήθεια στο σπίτι»).

Επάρκεια οικονομικών πόρων

- Ύπαρξη ασφάλειας /επιδόματος και σύνταξης.
- Υποστήριξη από τρίτους και ποιούς.

Σχέση με τις Κοινωνικές Υπηρεσίες

- Είδος υποστήριξης που λαμβάνει ή προσδοκά να λάβει.
- Εμπειρίες από την επαφή με τις Κοινωνικές Υπηρεσίες (συμπεριφορά και αντιμετώπιση του προσωπικού).
- Ενδεχόμενη συμμετοχή του /της σε προγράμματα Κοινωνικής Πολιτικής.
- Αν δε συμμετείχε, γιατί; (Γνωρίζει την ύπαρξη τέτοιων προγραμμάτων;).

Υποστηρικτικά δίκτυα. «Δίκτυο ικανών»

- Ποιοι λειτουργούν υποστηρικτικά στα προβλήματά του /της και με ποιο τρόπο.
- Κόστος των υποστηρικτικών δικτύων (χρηματικό/ συναισθηματικό).
- Προφίλ «Δικτύου ικανών»

Απόψεις - Εκτιμήσεις

- Πώς εκτιμά το ίδιο το υποκείμενο την κατάστασή του.
- Τι θεωρεί ως αίτια των προβλημάτων που αντιμετωπίζει.
- Μέσω της απόκτησης ποίων εφοδίων θα βελτιωνόταν, κατά τη γνώμη του /της, η κατάστασή του /της.

Τεχνολογίες

- Βασικές δεξιότητες (κινητό/ ασύρματο τηλέφωνο/ internet) του ιδίου ή άλλου μέλους του νοικοκυριού.
- Αντίληψη για τη χρήση Τ.Π.Ε. στην βελτίωση της καθημερινότητας του. (επιθυμητή ή όχι).

Σχέδια για το μέλλον

- Σκοποί και σχέδια για το μέλλον, (γενικότερα αλλά και όσον αφορά στην υπέρβαση των ειδικότερων προβλημάτων).
- Μέσα τα οποία θα χρησιμοποιηθούν ή χρησιμοποιούνται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.

ΧΑΡΤΗΣ 2.1. Η Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Wikipedia.

2.1. Το ευρύτερο πλαίσιο της Περιφέρειας Ηπείρου

Η Περιφέρεια Ηπείρου αποτελεί το βόρειο-δυτικό άκρο της χώρας και συντίθεται από την ένωση των Περιφερειακών Ενοτήτων Άρτας, Πρέβεζας, Θεσπρωτίας και Ιωαννίνων. Αποτελεί μια κυρίως ορεινή περιοχή στο βόρειο-δυτικό σύνορο της χώρας με την Αλβανία. Διακρίνεται για το έντονο στοιχείο της φύσης που προσδιορίζει μαζί με το

στοιχείο των δύσκολων καιρικών συνθηκών, τις ιδιαίτερες συνθήκες διαβίωσης και προσπέλασης για τους κατοίκους της περιοχής.

2.1.1. Πληθυσμιακά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά

Η Ήπειρος είναι μια διοικητική περιφέρεια της ελληνικής επικράτειας που αποτελείται από τέσσερις επιμέρους περιφερειακές ενότητες και 18 δημοτικές ενότητες, οι οποίες διαφέρουν μεταξύ τους σημαντικά σε μια σειρά χαρακτηριστικά.

Σε ό,τι αφορά στα βασικά στοιχεία της ερευνητικής περιοχής, έκταση, πληθυσμός και πυκνότητα πληθυσμού, η Περιφέρεια Ηπείρου παρουσιάζει την ακόλουθη κατανομή:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1 Έκταση-πληθυσμός-πυκνότητα πληθυσμού Π. Ηπείρου (2011)

Π.Ε.	ΕΚΤΑΣΗ(Km ²)	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ
Π.Ε. Άρτας	1.662	67.870	40.83
Π.Ε. Θεσπρωτίας	1.515	43.660	28.83
Π.Ε. Ιωαννίνων	4.990	167.400	33.54
Π.Ε. Πρέβεζας	1.036	57.720	55.72
Ήπειρος	9.203	336.650	36.58
Ελλάδα	131.957	10.815.197	81.96

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.2011.

Η Π.Ε. Ιωαννίνων είναι η μεγαλύτερη σε έκταση και πληθυσμό ενότητα της Περιφέρειας η οποία στο σύνολό της παρουσιάζει πολύ χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού. Μετά την «Καλλικρατική» μεταρρύθμιση του Ν.3852/2010, οι δήμοι της Περιφέρειας Ηπείρου άλλαξαν διοικητική κατανομή⁸⁹⁷ και μεγάλωσαν, όπως η πλειοψηφία των δήμων της χώρας που προέκυψαν από την τρέχουσα διοικητική μεταρρύθμιση.

Η Π.Ε. των Ιωαννίνων είναι και σε αυτή την κατανομή, αυτή που διαθέτει τον πιο μεγάλο αριθμό δήμων, γεγονός που επιβαρύνει αφενός το σχεδιασμό και τον έλεγχο των επιμέρους προγραμμάτων και αναγκών τους κι αφετέρου προσδιορίζει το εύρος των υψηλών ενδοπεριφερειακών διαφορών της περιφέρειας Ηπείρου και τις ανισότητες ανάπτυξης. Ανισότητες που είναι άμεσα εξαρτημένες από το φυσικό και οικονομικό προφίλ της κάθε Περιφερειακής Ενότητας. Η ύπαρξη αυτών των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων επεκτείνεται και στο μικροεπίπεδο των δήμων της, επί του συνόλου των 18

⁸⁹⁷ Πίνακας 1. Παράρτημα IV διατριβής.

δήμων που την απαρτίζουν. Οι δήμοι αυτοί είναι πολύ διαφορετικοί μεταξύ τους καθώς αντιπροσωπεύουν περιοχές που έχουν διαφορετική οικονομική δραστηριότητα, αστική ή υπαίθρου, ορεινή ή παραθαλάσσια, γεωργική ή τουριστική.

Με βάση τα κύρια χαρακτηριστικά της γεωμορφολογικής διάταξης της ορεινότητας και της πεδινότητας των δήμων, η κατάσταση τους απεικονίζεται ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.Κατανομή Δήμων και Οικισμών

Π.Ε.	ΔΗΜΟΣ	ΟΡΕΙΝΟΤ.	ΠΕΔΙΝ.	ΟΙΚΙΣΜ.	ΠΛΗΘ. 2001	ΠΛΗΘ. 2011
<u>ΠΡΕΒΕΖΑΣ</u>	100% Π.	[0]	[3]	140	59.356	57.491
			Δήμος Ζηρού	49	16.494	13.892
			Δήμος Πάργας	45	12.944	11.866
			Δήμος Πρέβεζας	46	29.918	31.733
<u>ΑΡΤΑΣ</u>	50% Π/Ο	[2]	[2]	284	78.134	67.877
			Δήμος Αρταίων	49	41.814	43.166
		Δήμος Γεωργίου Καραϊσκάκη		86	9.016	5.780
		Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων		97	12.069	6.178
			Δήμος Νικολάου Σκουφά	30	15.235	12.753
<u>ΘΕΣΠΡ/ΑΣ</u>	66,6% ΟΡ. & 33,3% ΠΕΔ.	[2]	[1]	174	46.091	43.587
			Δήμος Ηγουμενίτσας	52	24.692	25.814
		Δήμος Σουλίου		50	10.951	10.063
		Δήμος Φιλιατών		72	10.448	7.710
<u>ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ</u>	62,5% ΟΡ. & 37,5% ΠΕΔ.	[5]	[3]	495	170.239	167.901
		Δήμος Βορείων Τζουμέρκων		44	7.097	5.714
			Δήμος Δωδώνης	109	13.939	9.693
		Δήμος Ζαγορίου		54	6.032	3.724
			Δήμος Ζίτσας	78	17.293	14.766
			Δήμος Ιωαννιτών	65	97.657	112.486
		Δήμος Κόνιτσας		46	9.294	6.362
		Δήμος Μετσόβου		32	7.835	6.196
		Δήμος Παγωνίου		67	11.092	8.960

Πηγή: Ίδια επεξεργασία.

Η Περιφέρεια Ηπείρου είναι μια περιφέρεια με έντονο το ορεινό⁸⁹⁸ στοιχείο. Η συγκέντρωση της ορεινότητας⁸⁹⁹ των δήμων της αφορά συγκεκριμένες περιφερειακές ενότητες της.

Η Ήπειρος διαθέτει 2 Περιφερειακές Ενότητες με σχετικά όμοια πεδινή/ορεινή δομή, τις Π.Ε. Ιωαννίνων και Θεσπρωτίας, οι οποίες έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστική ορεινή σύσταση (το **62,5% με 66,6% του συνόλου τους**) και 2 άλλες Π.Ε. με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Μια αμιγώς πεδινή/παραθαλάσσια, την Π.Ε. Πρέβεζας και την Π.Ε. Άρτας που είναι ισοσκελισμένη στο πεδινό/ορεινό της προφίλ.

Όσον αφορά στην τυπολογία⁹⁰⁰ του ορεινού χώρου, ανάλογα με το βαθμό χωρικής ανάπτυξης των διαφόρων περιοχών, η περιοχή εμφανίζει τρεις βασικούς τύπους:

1. Αναπτυσσόμενες Ορεινές Περιοχές που συγκεντρώνουν κρίσιμη μάζα προϋποθέσεων ανάπτυξης.
2. Φθίνουσες Ορεινές Περιοχές, με περιθώρια αναστροφής των προβλημάτων τους.
3. Ορεινές Περιοχές, με έντονα φαινόμενα παρακμής και τάσεις εγκατάλειψης.

Η χωρική ανάπτυξη των περιοχών εμφανίζει τους τύπους αυτούς τόσο σε επίπεδο περιφερειακής ενότητας όσο και σε ενδοπεριφερειακό επίπεδο από δημοτική ενότητα σε

⁸⁹⁸ Ορεινός πληθυσμός: Σύμφωνα με τον ορισμό των ορεινών πληθυσμών σε αυτή την κατηγορία ανήκει ο πληθυσμός των κοινοτήτων, των οποίων η επιφάνεια είναι κατεξοχήν κεκλιμένη και ανώμαλη, διακόπτεται από χαράδρες ή καλύπτεται από απότομους ορεινούς όγκους, οι οποίοι δημιουργούν στο έδαφος βαθιές και πολλαπλές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές σημείων της κοινότητας πάνω από 400 μέτρα, καθώς επίσης, και των κοινοτήτων των οποίων ολόκληρη η επιφάνεια ή μεγάλο μέρος αυτής βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.

Σύμφωνα με το ενημερωτικό σημείωμα του Υπουργείου Γεωργίας (17/7/1997) (Καρανικόλας και Μαρτίνος 1999) Καρανικόλας, Π. και Μαρτίνος Ν., 1999. *Χωρική Διαφοροποίηση της Ελληνικής Γεωργίας με Ορίζοντα το 2010*, Στο «Η Ελληνική Γεωργία Προς το 2010», Επιμ. Ν. Μαραβέγιας, Εκδόσεις Παπαζήση / Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ. 245-292. για την ένταξη των Δήμων, Κοινοτήτων και Οικισμών της Ελλάδας στις περιοχές της Οδηγίας 75/268/ΕΟΚ :

Α. Στις *Ορεινές Περιοχές* (Άρθρο 3, Παρ. 3) εντάσσονται Δήμοι, Κοινότητες και Οικισμοί που έχουν τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

(α) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα,

(β) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται μεταξύ 600-800 μέτρων και οι κλίσεις του εδάφους είναι τουλάχιστον 16%,

(γ) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο κάτω από 600 μέτρα με κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 20%.

Εάν ένας Δήμος, Κοινότητα ή Οικισμός έχει μία από τις παραπάνω περιπτώσεις σε ποσοστό κτηματικής έκτασης τουλάχιστον 80% ή το άθροισμα των περιπτώσεων (α), (β), (γ) είναι τουλάχιστον 80% επί του συνόλου της κτηματικής τους έκτασης, τότε είναι δυνατόν να προταθεί για ένταξη στις ορεινές περιοχές.

⁸⁹⁹ Σύμφωνα με την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. το 2001 το ποσοστό των ορεινών και ημιορεινών Δήμων και Κοινοτήτων ήταν 61,6% με έκταση ίση με το 71,3% της χώρας.

⁹⁰⁰ Μιχαηλίδου Έλ. Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας. Χαρακτηριστικά και Στρατηγικές Ανάπτυξης Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π. Σεπτέμβριος 2008.

άλλη. Από έρευνες⁹⁰¹ προκύπτει ότι στον ορεινό πληθυσμό της Ηπείρου, ο έντονος αγροτικός χαρακτήρας πλειοψηφεί (έως κυριαρχεί) στα Δ.Δ. /Κ.Δ. (Δημοτικά και Κοινοτικά Διαμερίσματα) με «μεγάλες τιμές» Ορεινότητας, ενώ «διαμοιράζεται» με την Πληθυσμιακή δυναμική τα Δ.Δ./Κ.Δ. με «μικρές τιμές» Ορεινότητας.

ΧΑΡΤΗΣ 2.2 Ορεινότητα και πληθυσμιακή κατάσταση

Πηγή: Π. Λαφαζάνη. Περιφερειακές διαφοροποιήσεις στον Γεωγραφικό Χώρο του Ορεινού Πληθυσμού της Ελλάδας (ΓΧΟΠΕ) Σημειώσεις μαθήματος. Τμήμα Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών.

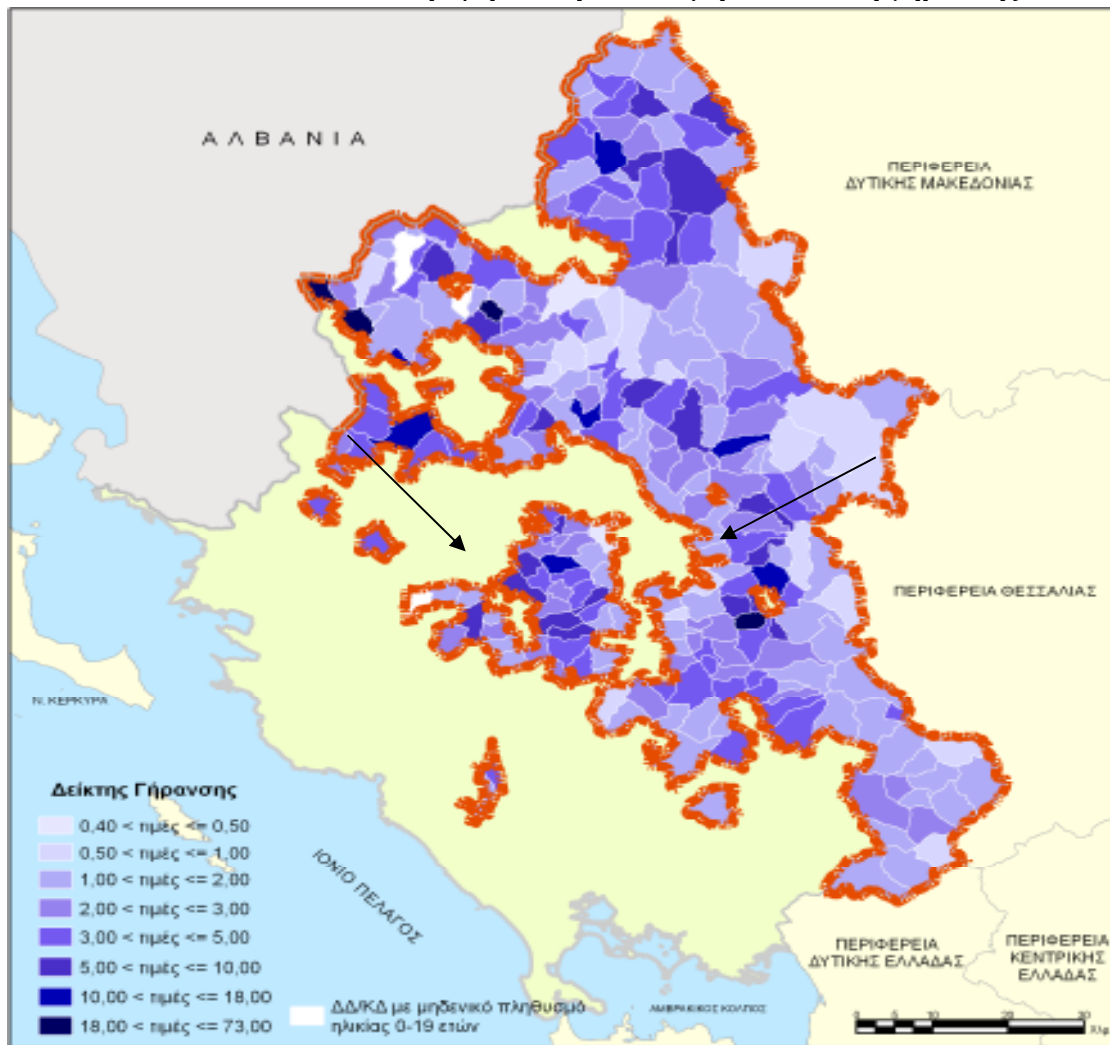
Επίσης, ο πληθυσμός της περιφέρειας Ηπείρου διακρίνεται από μεγάλες τιμές ηλικιών [≥ 45 ετών], ενώ ο νεαρότερος πληθυσμός ηλικίας [0-44 ετών] συναντάται (διάσπαρτα)

⁹⁰¹ http://www.ntua.gr/MIRC/6th_conference/presentations/1_main_sessions/5th_session/LAFAZANI%20P.pdf.

κυρίως στο κεντρικό, βόρειο και νότιο τμήμα της. Τα Δ/Κ/ΚΔ όπου συγχρόνως εμφανίζονται μεγάλες τιμές ηλικιών [0-44 ετών] και ηλικιών $[\geq 45$ ετών] εντοπίζονται στο βόρειο-κεντρικό και νότιο-κεντρικό τμήμα της.

Η κατανομή αυτή που δείχνει υψηλή συγκέντρωση ηλικιωμένου πληθυσμού στα πιο απομακρυσμένα τμήματα της Περιφέρειας, συνιστά φαινόμενο ιδιαίτερα απογοητευτικό που συνδυαζόμενο με τα επιμέρους γεωγραφικά και οικονομικό-κοινωνικά χαρακτηριστικά των δημοτικών ενοτήτων, πιστοποιεί μια ιδιαίτερα δύσκολη κατάσταση.

ΧΑΡΤΗΣ 2.3 Ενδοπεριφερειακή κατανομή του δείκτη γήρανσης

Πηγή: Π. Λαφαζάνη. Περιφερειακές διαφοροποιήσεις στον Γεωγραφικό Χώρο του Ορεινού Πληθυσμού της Ελλάδας. (ΓΧΟΠΕ). Σημειώσεις μαθήματος. Τμήμα Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών.

Σύμφωνα με τους χάρτες⁹⁰²:

⁹⁰² Π. Λαφαζάνη. Περιφερειακές διαφοροποιήσεις στον Γεωγραφικό Χώρο του Ορεινού Πληθυσμού της Ελλάδας (ΓΧΟΠΕ) Σημειώσεις μαθήματος. Τμήμα Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών

Φαίνεται, ότι η Ήπειρος κι οι επιλεγέντες για την έρευνα δήμοι, ανήκουν στην τρίτη ομάδα των αποδυναμωμένων πληθυσμιακά, δημογραφικά και παραγωγικά ορεινών περιοχών. Ο Δ. Δωδώνης και ο Δ. Κεντρικών Τζουμέρκων είναι περιοχές, με έντονα φαινόμενα παρακμής και τάσεις εγκατάλειψης και ως τέτοιες αποτελούν πεδίο έρευνας ιδιαίτερων συνθηκών και αναγκών. Στον **Χάρτη 3** διακρίνονται οι δύο δήμοι και ο αντίστοιχος χαρακτήρας της πεδινής και ορεινής τους ταυτότητας. Φαίνεται, ότι ο Δ. Κεντρικών Τζουμέρκων είναι στο μεγαλύτερο κομμάτι του ένας ορεινός δήμος με πληθυσμιακή δυναμική και έντονο αγροτικό χαρακτήρα ενώ ο δήμος Δωδώνης έχει έντονο αγροτικό χαρακτήρα, χωρίς ωστόσο να εμφανίζει κάποιο ιδιαίτερο στοιχείο στην πληθυσμιακή του δυναμική.

Ο χάρτης *Κατανομής του Δείκτη Γήρανσης* επιβεβαιώνει την ηλικιακή γήρανση και των δύο δήμων. Τα χαρακτηριστικά αυτά σε συνδυασμό με το δύσβατο του εδάφους, που παραπέμπει ως ένδειξη η ορεινότητα μιας περιοχής, αντιμετωπίζεται ως παράμετρος δυσκολίας και χωρικής ικανότητας κι αντικατοπτρίζει την δυσχέρεια πρόσβασης και αντιμετώπισης των καταστάσεων κρίσεων (όπως θα θεωρούνταν τα περιστατικά υγείας). Αξιολογείται ως σημαντικό, πάντα σε σχέση με τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά του αστικού χώρου, όπου η πρόσβαση στις δομές των υπηρεσιών είναι, θεωρητικά τουλάχιστον, πιο άμεση και προσιτή.

Με αυτή τη διάκριση της μορφολογίας του εδάφους, οι δήμοι της Π. Ηπείρου στο σύνολο των 1093 οικισμών της, διακρίνονται ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3 Διαστάσεις των υψομετρικών διαφορών των Π.Ε. Ηπείρου

Π.Ε.	ΕΙΔΟΣ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ	ΑΡ.ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ	ΜΕΣΟΣ ΣΤΑΘΜΙΚΟΣ ΥΨΟΜΕΤΡΟΥ ⁹⁰³
<u>ΠΡΕΒΕΖΑΣ</u>			94
	Αστικά	5	
	Αγροτικά	67	
	Πεδινά	24	
	Ημιορεινά	19	
	Ορεινά	29	
<u>ΑΡΤΑΣ</u>			172
	Αστικά	3	
	Αγροτικά	80	
	Πεδινά	30	

⁹⁰³ ΜΕΣΟΣ ΣΤΑΘΜΙΚΟΣ ΗΠΕΙΡΟΥ: 343m.

http://dlib.statistics.gr/Book/GRESYE_02_0101_00098%20.pdf.

	Ημιορεινά	10	
	Ορεινά	43	
<u>ΘΕΣΣΠΡΩΤΙΑΣ</u>			154
	Αστικά	3	
	Αγροτικά	101	
	Πεδινά	15	
	Ημιορεινά	25	
	Ορεινά	64	
<u>ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ</u>			563
	Αστικά	6	
	Αγροτικά	316	
	Πεδινά	23	
	Ημιορεινά	55	
	Ορεινά	244	
<u>ΗΠΕΙΡΟΣ</u>			366

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Παρατηρεί κανείς ότι από το σύνολο των 1093 οικισμών, έχουμε 17 αστικούς, 564 αγροτικούς, 92 πεδινούς, 109 ημιορεινούς και 380 ορεινούς οικισμούς, γεγονός που καταδεικνύει 2 σημαντικά στοιχεία:

- 1) Οι δήμοι της Περιφέρειας Ηπείρου είναι κατά το 74,2% ορεινές περιοχές και η συγκέντρωση του πληθυσμού σε αυτές αντιστοιχεί στο 33,4% της Περιφέρειας.
- 2) Ενδοπεριφερειακά η Π.Ε Ιωαννίνων εμφανίζει τα πιο έντονα χαρακτηριστικά τόσο στον αριθμό των οικισμών όσο και στο αντίστοιχο μέγεθος της ορεινότητας τους και του υψομέτρου που τα χαρακτηρίζει.

Η παράθεση των πιο πάνω μεγεθών στηρίζει τη βασική υπόθεση έρευνας, ότι ο βαθμός χρήσης ενός μέσου επηρεάζεται άμεσα από δημογραφικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά, οικονομική κατάσταση, υποδομή και συνήθειες ζωής. Η στάση απέναντι στο μέσο, που ονομάζουμε *Τ.Π.Ε.* και τη χρήση του, υποθέτουμε, ότι σχετίζεται άμεσα με τα χαρακτηριστικά της περιοχής, τη χρονική διάρκεια των μετακινήσεων και την κάλυψη της απόστασης, που ορίζει την προσβασιμότητα στις υπηρεσίες και την ικανότητα απολαβής του «προϊόντος» της Κοινωνικής Πολιτικής, τόσο για τον πολίτη όσο και για τον Δήμο, ως 'φυσική οντότητα' στο ευρύτερο διοικητικό γίγνεσθαι.

2.1.2. Ειδικότερα δημογραφικά στοιχεία

Οι «κοινωνικές υποδομές/κοινωνικό κεφάλαιο» θα μπορούσαν να περιγραφούν «ως το σύνολο των μη οικονομικών πόρων, πραγματικών ή φανταστικών που αποδίδονται σε άτομα, ομάδα ή σε ένα δίκτυο κοινωνικών σχέσεων και χαρακτηρίζονται από εμπιστοσύνη, αμοιβαιότητα και κοινά αποδεκτούς κανόνες συμπεριφοράς, που διευκολύνουν τη συνεργασία και τη συλλογική δράση των

ανθρώπων, με στόχο το γενικό συμφέρον.»⁹⁰⁴ Τα δημογραφικά στοιχεία αποτελούν μέρος αυτών των κοινωνικών υποδομών και αφορούν στο σύνολο, αλλά και στην ειδικότερη κατάσταση των υποκειμένων στο χώρο διαβίωσης.

Ο πραγματικός πληθυσμός της Περιφέρειας Ηπείρου σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2011 ανέρχεται σε 336.856 κατοίκους. Αντιστοιχεί στο 3,11% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Η κατηγορία των ηλικιωμένων [65+] είναι για την έρευνα η πρώτη εκ των 2 κατηγοριών έρευνας, μαζί με τους Α.Μ.Ε.Α. Στην Περιφέρεια Ηπείρου από το γενικό αυτό σύνολο των 336.856 κάτοικων, οι 78.982, αντιστοιχούν σε ηλικιωμένους, [ηλικιακή κατηγορία 65+].

Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι 1 στους 4 κατοίκους ανήκει στην 3^η ηλικία, με μια συνεχή αυξητική τάση, καθώς η μείωση των γεννήσεων και η αντίστοιχη μείωση των γενικών πληθυσμιακών δεικτών ανεβάζει κάθε χρόνο αυτό το ποσοστό. Η πληθυσμιακή πυκνότητα του πληθυσμού στην Περιφέρεια Ηπείρου είναι 36.60 κάτοικοι/χιλιόμετρο² κι εμφανίζει τη μεγαλύτερη μέση ηλικία 44,2 έτη σε όλη την επικράτεια.

Θυμίζουμε ότι από τη μελέτη των αποτελεσμάτων της ΕΛ.ΣΤΑΤ.⁹⁰⁵ προκύπτει ότι η μέση ηλικία του μονίμου πληθυσμού της Ελλάδας είναι τα 41,9 έτη.

Από το σύνολο αυτού του πληθυσμού η έρευνα εστιάστηκε στην κατηγορία των ηλικιωμένων [65+] και των Α.με.Α. ανεξαρτήτως ηλικίας, αλλά και τη σχέση εξάρτησης του πληθυσμού αυτού με τον υπόλοιπο πληθυσμό, κάτω των 65. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν σε απόλυτους αριθμούς, αλλά και σε ποσοστά ότι:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4 Η δυναμική των ηλικιωμένων στους δήμους της Ηπείρου

Περιγραφή	Αμφοτέρων των φύλων				
	Σύνολο Πληθ.	Σ. [0-64]	% [0-64]	Σ. [65+]	% [65+]
Π. ΗΠΕΙΡΟΥ	336.856	257.874	76,55	78.982	23,45
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	167.901	131.492	78,32	36.409	21,68
Δ. ΙΩΑΝΝΙΤΩΝ	112.486	94.535	84,04	17.951	15,96
Δ. Β ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	5.714	3.603	63,06	2.111	36,94
Δ. ΔΩΔΩΝΗΣ	9.693	5.928	61,16	3.765	38,84
Δ. ΖΑΓΟΡΙΟΥ	3.724	2.382	63,96	1.342	36,04
Δ. ΖΙΤΣΑΣ	14.766	10.865	73,58	3.901	26,42

⁹⁰⁴ Bourdieu, P. (1986). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge and Kegan Paul. //Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass: Harvard University Press// Putnam, R. (1993). The Prosperous Community-Social Capital and Public Life, *The American Prospect*, 4, (13), March 21.

⁹⁰⁵Βλέπε: http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/General/nws_SAM01_GR.PDF.

Δ. ΚΟΝΙΤΣΑΣ	6.362	4.169	65,53	2.193	34,47
Δ. ΜΕΤΣΟΒΟΥ	6.196	4.370	70,53	1.826	29,47
Δ. ΠΩΓΩΝΙΟΥ	8.960	5.640	62,95	3.320	37,05
Π. Ε. ΑΡΤΑΣ	67.877	49.455	72,86	18.422	27,14
Δ. ΑΡΤΑΙΩΝ	43.166	33.578	77,79	9.588	22,21
Δ.Γ.ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ	5.780	3.503	60,61	2.277	39,39
Δ. Κ.ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	6.178	3.211	51,97	2.967	48,03
Δ. Ν.ΣΚΟΥΦΑ	12.753	9.163	71,85	3.590	28,15
Π. Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	43.587	33.055	75,84	10.532	24,16
Δ. ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑΣ	25.814	20.822	80,66	4.992	19,34
Δ. ΣΟΥΛΙΟΥ	10.063	7.003	69,59	3.060	30,41
Δ. ΦΙΛΙΑΤΩΝ	7.710	5.230	67,83	2.480	32,17
Π. Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	57.491	43.872	76,31	13.619	23,69
Δ. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	31.733	25.251	79,57	6.482	20,43
Δ. ΖΗΡΟΥ	13.892	9.782	70,41	4.110	29,59
Δ. ΠΑΡΓΑΣ	11.866	8.839	74,49	3.027	25,51

Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Παρατηρεί κανείς ότι κάποιοι δήμοι των Π.Ε. Ιωαννίνων και Π.Ε. Άρτας ξεχωρίζουν για τα ποσοστά τους, σχετικά με την υψηλή συγκέντρωση υπερήλικου πληθυσμού. Συγκεκριμένα είναι: **οι δήμοι Λωδώνης (38,84%), Γ. Καραϊσκάκη (39,39%), Κ. Τζουμέρκων (48,03%)** και ακολουθούν με υψηλό ποσοστό, αλλά κατά τι μικρότερο τους οι δήμοι **Β. Τζουμέρκων (36,94%), Ζαγορίου (36,04%), Κόνιτσας (34,47%) και Πωγωνίου (37,05%)**.

Οι Π.Ε. Θεσπρωτίας και Π.Ε. Πρέβεζας δεν έχουν παρόμοια πληθυσμιακά χαρακτηριστικά στους δήμους τους, με εξαίρεση το δήμο Φιλιατών και το δήμο Σουλίου της Π.Ε. Θεσπρωτίας, που ωστόσο δείχνουν να βρίσκονται μακριά από τα ακραία μεγέθη των προηγούμενων δήμων.

Οι διαφορές αυτές σε επίπεδο φύλων έχει την ακόλουθη κατανομή:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5. Ηλικιωμένοι άνδρες & γυναίκες της Π. Ηπείρου

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΑΝΔΡΕΣ			ΓΥΝΑΙΚΕΣ		
	Σ. ΑΡ.	Σ. ΑΡΕΝ. [65+]	% Α. [65+]	Σ. Γ/ΩΝ	Σ. Γ/ΚΩΝ [65+]	% Γ. [65+]
Π. ΗΠΕΙΡΟΥ	165.775	35.073	26,83	171.081	43.909	25,67
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	81.847	16.434	25,12	86.054	19.975	23,21
Δ. ΙΩΑΝΝΙΤΩΝ	53.975	8.199	17,91	58.511	9.752	16,67
Δ. Β. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	2.882	965	50,34	2.832	1.146	40,47
Δ. ΔΩΔΩΝΗΣ	4.953	1.672	50,96	4.740	2.093	44,16

Α. ΖΑΓΟΡΙΟΥ	1.824	588	47,57	1.900	754	39,68
Α. ΖΙΤΣΑΣ	7.337	1.711	30,41	7.429	2.190	29,48
Α. ΚΟΝΙΤΣΑΣ	3.262	960	41,70	3.100	1.233	39,77
Α. ΜΕΤΣΟΒΟΥ	3.085	819	36,14	3.111	1.007	32,37
Α. ΠΩΓΩΝΙΟΥ	4.529	1.520	50,52	4.431	1.800	40,62
Π. Ε. ΑΡΤΑΣ	33.535	7.910	30,87	34.342	10.512	30,61
Α. ΑΡΤΑΙΩΝ	21.216	4.065	23,70	21.950	5.523	25,16
Α.Γ.ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ	2.945	975	49,49	2.835	1.302	45,93
Α. Κ.ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	3.053	1.310	75,16	3.125	1.657	53,02
Α. Ν.ΣΚΟΥΦΑ	6.321	1.560	32,77	6.432	2.030	31,56
Π. Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	21.879	4.754	27,76	21.708	5.778	26,62
Α. ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑΣ	12.894	2.286	21,55	12.920	2.706	20,94
Α. ΣΟΥΛΙΟΥ	5.017	1.371	37,60	5.046	1.689	33,47
Α. ΦΙΛΙΑΤΩΝ	3.968	1.097	38,21	3.742	1.383	36,96
Π. Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	28.514	5.975	26,51	28.977	7.644	26,38
Α. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	15.748	2.892	22,50	15.985	3.590	22,46
Α. ΖΗΡΟΥ	6.882	1.786	35,05	7.010	2.324	33,15
Α. ΠΑΡΓΑΣ	5.884	1.297	28,28	5.982	1.730	28,92

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Προκύπτει ότι οι γυναίκες είναι πλειοψηφία με ποσοστό 51,25% και στην Περιφέρεια Ηπείρου, κατά τη γενική τάση της ελληνικής επικράτειας. Στην ηλικιακή κατηγορία [65+], οι δήμοι Δωδώνης, Πωγωνίου και Κ. Τζουμέρκων φαίνεται να έχουν τις περισσότερες γυναίκες, με τον τελευταίο δήμο να έχει την πρωτιά με 53,02%.

Αντίστοιχα οι άνδρες στην Περιφέρεια Ηπείρου έχουν ποσοστό 48,75% και η κατανομή τους στην ηλικιακή κατηγορία [65+], δείχνει να είναι μεγαλύτερη στους δήμους Δωδώνης, Κόνιτσας, Γ. Καραϊσκάκη και Φιλιατών, με το δήμο Φιλιατών να είναι στην 1^η θέση με το αντίστοιχο ποσοστό 51,47%.

Από την πρώτη αυτή ανάλυση φαίνεται ότι οι δήμοι Δωδώνης, Πωγωνίου, Κ. Τζουμέρκων και Γ. Καραϊσκάκη εμφανίζουν ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά για την έρευνα, δεδομένων των υψηλών ποσοστών ηλικιωμένων.

Τα χαρακτηριστικά αυτά αφορούν αφενός στην πληθυσμιακή εξέλιξη στην οποία είναι εμφανής η σε απόλυτα μεγέθη μείωση του πληθυσμού που εμφανίζει η Περιφέρεια της Ηπείρου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6. Πληθυσμιακή εξέλιξη της Π. Ηπείρου

Π.Ε.	1991	2001	2011
Π.Ε. Άρτας	78.704	77.334	67.877
Π.Ε. Θεσπρωτίας	44.102	45.508	43.587
Π.Ε. Ιωαννίνων	185.142	170.244	167.901
Π.Ε. Πρέβεζας	58.628	59.334	57.491
Ήπειρος	339.576	352.420	336.650

Πηγή: Επιχειρησιακό πρόγραμμα Π. Ηπείρου

Η πληθυσμιακή μείωση φαίνεται ότι αλλάζει καθοριστικά τη σύσταση της Περιφέρειας Ηπείρου και πολύ περισσότερο τη σύσταση ορισμένων δήμων της. Στο επίπεδο των επιμέρους δήμων της, με τη διάκριση των ορεινών και πεδινών δήμων, η κατάσταση παρουσιάζεται ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.7. Δήμοι & Διαχρονική μείωση του πληθυσμού

Π.Ε.	ΟΡΕΙΝΟΤ.	ΠΕΔΙΝΟΤ.	ΠΛΗΘ. 2011	ΑΥΞ/ΜΕΙΩΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜ. 2001-2011	ΠΟΣΟΣΤΟ
<u>ΠΡΕΒΕΖΑΣ</u>	[0]	[3]	57.491	-1865	↓ 6,14
		Δήμος Ζηρού	13.892	-2602	↓ 15,78
		Δήμος Πάργας	11.866	-1078	↓ 8,32
		Δήμος Πρέβεζας	31.733	+1815	↑ 6,07
<u>ΑΡΤΑΣ</u>	[2]	[2]	67.877	-10257	↓ 13,12
		Δήμος Αρταίων	43.166	+1352	↑ 3,24
		Δήμος Γεωργίου Καραϊσκάκη	5.780	-3236	↓ 35,89
		Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων	6.178	-5891	↓ 48,81
		Δήμος Νικολάου Σκουφά	12.753	-2482	↓ 16,29
<u>ΘΕΣΠΡΩΤ.</u>	[2]	[1]	43.587	-2504	↓ 5,43
		Δήμος Ηγουμενίτσας	25.814	+1122	↑ 4,55
		Δήμος Σουλίου	10.063	-888	↓ 8,1
		Δήμος Φιλιππών	7.710	-2738	↓ 26,2

ΙΩΑΝΝΙΝ.	[5]	[3]	167.901	-2338	↓ 1,37
	Δήμος Βορείων Τζουμέρκων		5.714	-1383	↓ 19,49
		Δήμος Δωδώνης	9.693	-4246	↓ 30,55
	Δήμος Ζαγορίου		3.724	-2308	↓ 38,26
		Δήμος Ζίτσας	14.766	-2527	↓ 14,61
		Δήμος Ιωαννίνων	112.486	+14829	↑ 15,18
	Δήμος Κόνιτσας		6.362	-2932	↓ 31,55
	Δήμος Μετσόβου		6.196	-1639	↓ 20,91
	Δήμος Πωγωνίου		8.960	-2132	↓ 19,22

Πηγή: Ίδια επεξεργασία.

Τα στοιχεία του πίνακα δείχνουν ότι:

- Ο πληθυσμός της Περιφέρειας Ηπείρου, σημείωσε μια μικρή αύξηση, η οποία σημειώθηκε μόνο στα αστικά κέντρα της Περιφέρειας [Άρτα /Ιωάννινα/ Πρέβεζα και Ηγουμενίτσα]. Αντίθετα ο πληθυσμός μειώθηκε σημαντικά στους περιφερειακούς της δήμους. Πρόκειται στην ουσία για μια απόδειξη του φαινομένου της *ερήμωσης της υπαίθρου*, το οποίο δείχνει να συνεχίζεται με γοργούς ρυθμούς, προκαλώντας μια βαθιά και μεγαλύτερη, απ' ότι γνωρίζαμε μέχρι τώρα, απομόνωση των ανθρώπων που διαμένουν εκεί, δεδομένου ότι οι άνθρωποι που μένουν πλέον στα χωριά δεν είναι μόνο λιγότεροι σε αριθμό, αλλά και υπερήλικοι. Ο υπερήλικος πληθυσμός, αποτελεί ένα δυναμικό κοινό ζήτησης υπηρεσιών και αντίστοιχων δομών, εξαιτίας των αυξημένων αναγκών που προκύπτουν από το πλήθος των σωματικών και λειτουργικών δυσλειτουργιών και άρα από τη μεγαλύτερη ανάγκη υποστήριξης από την Κοινωνική Πολιτική των δήμων.
- Η μεγαλύτερη μείωση πληθυσμού παρατηρείται στους δήμους **Γεωργίου Καραϊσκάκη, Κεντρικών Τζουμέρκων, Δωδώνης, Ζαγορίου Κόνιτσας, Μετσόβου και Πωγωνίου.**

Μοιάζει να ναι ένα φαινόμενο αρκετά περιορισμένο σε ό,τι αφορά την έντασή του στην Π. Ενότητα Ιωαννίνων και Άρτας, με έμφαση σε αυτήν των Ιωαννίνων. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε ενδεχομένως να εξηγηθεί από την οικονομική δραστηριότητα των Π. Ενοτήτων Άρτας και Ιωαννίνων, που είναι αγροτική κυρίως, σε αντίθεση με αυτήν της Πρέβεζας και Θεσπρωτίας, η οποία λόγω και της παραθαλάσσιας δραστηριότητας προκαλεί ή ενισχύει την συγκράτηση του νεανικού πληθυσμού.

- Ο δήμος **Κεντρικών Τζουμέρκων** και ο δήμος **Λωδώνης**, εμφανίζουν τη μεγαλύτερη μείωση πληθυσμού, η οποία είναι ιδιαίτερα σημαντική στο δήμο Κ. Τζουμέρκων, καθώς αγγίζει το 48%.

Πρόκειται στην ουσία για 2 δήμους, έναν ορεινό κι έναν πεδινό που έχουν ένα πλήθος κοινά χαρακτηριστικά και ουσιαστικές διαφορές. Αποτελούν και οι δύο κοινωνικό-οικονομικούς και διοικητικούς φορείς, με πληθυσμιακά, γεωγραφικά και χωροταξικά χαρακτηριστικά αρνητικών επιδόσεων.

Η επιβεβαίωση της πρώτης αυτής αντίληψης έρχεται να συμπληρωθεί από τα παρακάτω ευρήματα που σχετίζονται με την υψηλή γήρανση του πληθυσμού των περιοχών αυτών, καθώς και με την χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού σε ένα μεγάλο αριθμό οικισμών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.8 Δείκτης γήρανσης & Πυκνότητα πληθυσμού

Π.Ε.	ΔΗΜΟΣ	ΟΡ/ ΠΕΔ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΠΥΚΝ.ΠΛΗ Θ.	ΔΕΙΚΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗ Σ (135,4GR)	Μ. ΣΤΑΘΜ. ΥΨΟΜ.
<u>ΗΡΕΒΕΖΑΣ</u>	1.036 τ.χ ²	Π	55,50	1,657014	94
	Δήμος Ζηρού		36,50	2,232482	
	Δήμος Πάργας		43,18	1,912192	
	Δήμος Πρέβεζας		83,39	1,351825	
<u>ΑΡΤΑΣ</u>	1.662 τ.χ ²		40,84	2,141346	172
	Δήμος Αρταίων	Π	94,40	1,551707	
	Δήμος Γεωργίου Καραϊσκάκη	Ο	12,46	4,733888	
	Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων	Ο	12,13	7,568878	
<u>ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ</u>	Δήμος Νικολάου Σκουφά	Π	55,01	2,314636	
	1.515 τ.χ ²		28,78	1,74573	154
	Δήμος Ηγουμενίτσας	Π	60,26	1,230466	
	Δήμος Σουλίου	Ο	20,02	2,624357	
<u>ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ</u>	Δήμος Φιλιατών	Ο	13,21	3,061728	
	4.990 τ.χ ²		33,64	1,652701	563
	Δήμος Βορείων Τζουμέρκων	Ο	15,95	4,701559	
	Δήμος Λωδώνης	Π	14,74	5,060484	
	Δήμος Ζαγορίου	Ο	3,76	4,643599	
	Δήμος Ζίτσας	Π	26,11	2,06293	

	Δήμος Ιωαννιτών	Π	278,90	1,088005	
	Δήμος Κόνιτσας	Ο	6,69	3,520064	
	Δήμος Μετσόβου	Ο	17,04	2,276808	
	Δήμος Πωγωνίου	Ο	12,78	4,529332	

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Έτσι ότι στο σύνολο της Π. Ηπείρου:

- Η πληθυσμιακή πυκνότητα του πληθυσμού είναι όπως αναμένεται υψηλή στα αστικά κέντρα, αλλά εμφανίζει εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά στους δήμους Γ. Καραϊσκάκη, Κ. Τζουμέρκων, Φιλιατών, Δωδώνης, Κόνιτσας, Ζαγορίου και Πωγωνίου.
- Ο δήμος Ζαγορίου είναι αυτός που παρουσιάζει το χαμηλότερο αρνητικό πρόσημο πυκνότητας πληθυσμού, το 3,76%. Ποσοστό που όμως σε συνάφεια με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά των δήμων δεν είναι το πιο ακραίο, σύμφωνα με την αρχική μας πρόθεση.
- Τα ποσοστά της πλειοψηφίας των δήμων της Ηπείρου είναι εξαιρετικά χαμηλά, τόσο σε άμεση σύγκριση με το ποσοστό της χώρας που είναι 83 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο (km²)⁹⁰⁶ αλλά και με το αντίστοιχο της Ε.Ε.-27. που ανέρχεται σε 117 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο (km²).
- Τα στοιχεία καταδεικνύουν ότι η Π. Ηπείρου έχει σε μεγάλο ποσοστό των δήμων της ηλικιακά γηραία δομή του πληθυσμού της και μάλιστα διασπαρμένο σε απομονωμένα και αραιοκατοικημένα περιβάλλοντα που επιβαρύνουν τόσο τον σχεδιασμό όσο και την πρόσληψη της Κοινωνικής Πολιτικής και της ιατρικής βοήθειας.

Το πρότυπο του γηράσκοντος πληθυσμού δεν πρόκειται να αλλάξει σημαντικά τις επόμενες δεκαετίες. Αντίθετα αναμένεται να έχει συνεχείς και σημαντικές επιπτώσεις σε ένα ευρύ φάσμα τομέων πολιτικής, με αντίκτυπο στην υγειονομική περίθαλψη και στην κοινωνική προστασία, σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης και στα δημόσια οικονομικά⁹⁰⁷. Η πρόθεση της έρευνας πεδίου είναι η διακρίβωση των πιο ακραίων φαινομένων που σχετίζονται με την ηλικία, την ασθένεια και το γεωμορφολογικό περιβάλλον, έτσι ώστε

⁹⁰⁶ΕΣΥΕ απογραφή 2001. <http://www.statistics.gr>.

⁹⁰⁷ Η αύξηση και η γήρανση του πληθυσμού έχει πιστοποιηθεί ότι θα αυξήσει τις δαπάνες υγείας και κοινωνικής προστασίας 4-6 φορές περισσότερο σε σχέση με το γενικό πληθυσμό. Βλέπε σχετικά: Organization for Economic Co-operation and Development. Ageing Populations. The social policy Implications. Paris 1996. pp.132.

να αναδειχθεί το πολύπλοκο κι απαραίτητο λόγω των αναγκών, παρεμβατικό ζητούμενο των Τ.Π.Ε.

Τα επιμέρους στοιχεία που προηγήθηκαν, καταδεικνύουν ότι οι δήμοι, Κεντρικών Τζουμέρκων και Δωδώνης, ξεχωρίζουν για τα αρνητικά χαρακτηριστικά τους, τα οποία θεωρούνται ως ακραία χαρακτηριστικά (για την Περιφέρεια Ηπείρου) και ως τέτοια αποκτούν προστιθέμενη αξία για την έρευνα πεδίου.

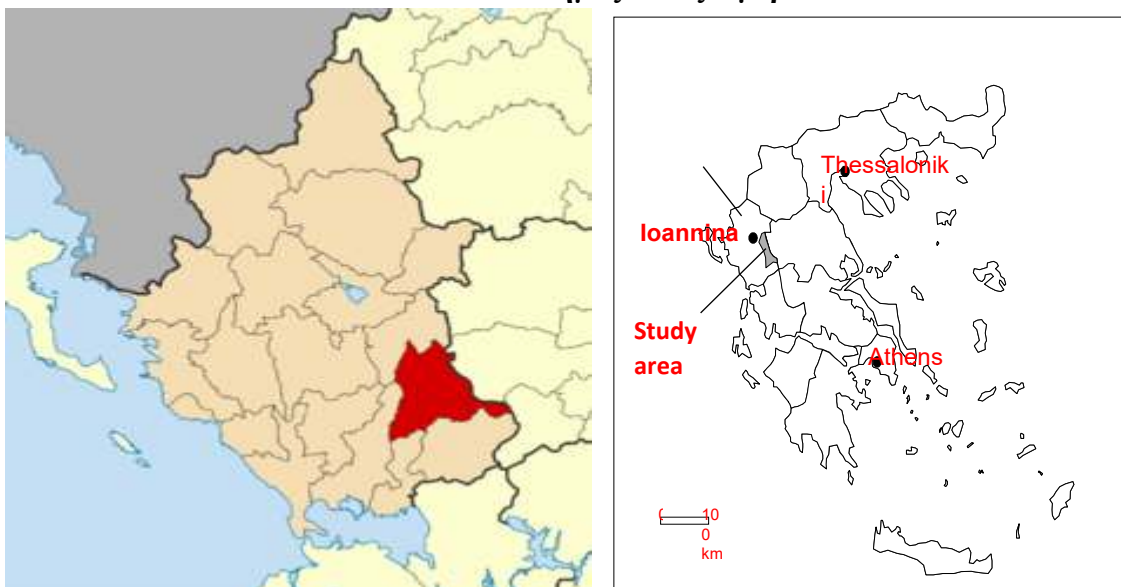
Η σημασία των Τ.Π.Ε. σε σχέση με το ‘γεωγραφικό τοπίο’ υπάρχει στο βαθμό που αποδεχόμαστε, ότι η κάλυψη της απόστασης για τη χρήση μιας υπηρεσίας Κοινωνικής Πολιτικής αποτελεί μείζον στοιχείο αποτροπής ή ενθάρρυνσης στην τελική της μορφή για τους χρήστες. Στην περίπτωση των δήμων που εξετάζουμε η διάσταση της ‘απόστασης’ εξαιτίας των ιδιαίτερων γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών, οριοθετεί την πρόσβαση στην ιατρική υπηρεσία. Αποδεχόμαστε δε ότι ο οποιοσδήποτε τρόπος ή μέσο τεχνολογίας που θα μπορούσε να καλύψει την αδυναμία της απόστασης είναι μια ξεκάθαρη επιλογή.

Ως εκ τούτου η χρήση των Τ.Π.Ε, με Υπηρεσίες αξιοποίησης της γεωγραφικής θέσης, ή όπως είναι διεθνώς γνωστές ως *Location Based Services*, περιμένουμε ότι θα έχουν σημαντικό αντίκτυπο σε πάρα πολλές εφαρμογές και στην Κοινωνική Πολιτική.

2.1.3. Δημογραφικά στοιχεία των δήμων της έρευνας

Ι. Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων

ΧΑΡΤΗΣ 2.4 Ο Δήμος Κ. Τζουμέρκων

Πηγή: Wikipedia.

Τα χαρακτηριστικά που αποτυπώνονται στο κεφάλαιο αυτό αποδίδουν για το επιλεγμένο πεδίο της έρευνας, μια εκτίμηση **στις «κοινωνικές δυνατότητες» των δήμων**. Στη συνέχεια της ανάλυσης, μεθοδολογικής προσέγγισης του πεδίου θα γίνει διεξοδική αναφορά σε χαρακτηριστικά που αφορούν και τις επιμέρους **«δυναμικές ικανότητες» των δήμων αυτών**.⁹⁰⁸

Ο **Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων** συστάθηκε με το Ν.3852/2010 με το πρόγραμμα «Καλλικράτης» και έπειτα από τη συνένωση των δήμων Αγναντων, Αθαμανίας και των κοινοτήτων Θεοδώριανων και Μελισσουργών. Η έκταση του δήμου είναι 510Km². Πρωτεύουσα του δήμου είναι το Βουλγαρέλι. Βρίσκεται σε απόσταση 370χιλ. από την Αθήνα και 57 από την Άρτα, την πρωτεύουσα της Π.Ε. στην οποία ανήκει. Έχει 97 οικισμούς στους οποίους ο πληθυσμός κατανέμεται ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.9 Δημογραφικά χαρακτηριστικά κατά φύλο στο Δ.Κ. Τζουμέρκων

Περιγραφή	Αμφότερων των φύλων							
	Σ.	65-69	70-74	75-79	80-84	85+	%	ΕΞΑΡΤ.
Π. ΗΠΕΙΡΟΥ	336.856	17.854	19.660	17.719	13.577	10.172	23,45	1,75
Π. Ε. ΑΡΤΑΣ	67.877	3.981	4.656	4.201	3.178	2.406	27,14	2,14
Δ. Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	6.178	483	674	722	591	497	48,03	7,56
Δ. Ε. ΑΘΑΜΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΩΝ	3.959	321	427	434	361	318	47,01	7,59
Δ. Ε. ΑΓΝΑΝΤΩΝ	1.800	145	218	244	214	163	54,67	10,35
Δ. Ε. ΜΕΛΙΣΣΟΥΡΓΩΝ	419	17	29	44	16	16	29,12	2,346154

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.10 Δημογραφικά χαρακτηριστικά αρρένων στο Δ.Κ. Τζουμέρκων

Περιγραφή	Άρρενες						
	Σ.	65-69	70-74	75-79	80-84	85+	% [65+]επί του Σ του πληθυσμού
Π. ΗΠΕΙΡΟΥ	165.775	8.753	9.048	7.746	5.772	3.754	26,83%
Π. Ε. ΑΡΤΑΣ	33.535	1.890	2.037	1.744	1.315	924	30,87%

⁹⁰⁸Σύμφωνα με τη θεωρία των δυναμικών ικανοτήτων κάθε επιχείρηση/οργανισμός, έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα οποία θεωρούνται ή οφείλουν να είναι μοναδικές ικανότητες, ώστε της να δίνουν το μοναδικό πλεονέκτημα, έναντι των άλλων, σε μια ανταγωνιστική κοινωνία και αγορά. Η οργανωσιακή βελτίωση των δήμων δεν μπορεί να νοηθεί, αν δεν θεωρηθούν οι δήμοι, ως επιχειρήσεις ευρύτερης κοινωνικής ωφέλειας, υπό την έννοια ότι πρέπει να μάθουν να λειτουργούν έχοντας κάνει τη βασική διάκριση κόστους/οφέλους και οικονομικής και κοινωνικής στήριξης των κάθε είδους δραστηριοτήτων τους. Βλέπε σχετικά για την θεωρία των *Δυναμικών ικανοτήτων* Eisenhardt KM, Martin J. 2000: Dynamic capabilities: What are they? Strategic Management Journal 21: 1105-1121.

Δ. Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	3.053	238	295	289	262	226	49,41%
Δ. Ε. ΑΘΑΜΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΩΝ	1.988	165	196	176	158	155	74,69%
Δ. Ε. ΑΓΝΑΝΤΩΝ	841	66	89	90	95	66	93,33%
Δ. Ε. ΜΕΛΙΣΣΟΥΡΓΩΝ	224	7	10	23	9	5	31,76%

Πηγή: Ιδια επεξεργασία

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.11 Δημογραφικά χαρακτηριστικά γυναικών στο Δ.Κ. Τζουμέρκων

Περιγραφή	Θήλεις						
	Σ.	65-69	70-74	75-79	80-84	85+	% [65+] επί του Σ του πληθυσμού
Π. ΗΠΕΙΡΟΥ	171.081	9.101	10.612	9.973	7.805	6.418	25,67%
Π. Ε. ΑΡΤΑΣ	34.342	2.091	2.619	2.457	1.863	1.482	30,61%
Δ. Κ.ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	3.125	245	379	433	329	271	53,02%
Δ. Ε. ΑΘΑΜΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΩΝ	1.971	156	231	258	203	163	51,29%
Δ. Ε. ΑΓΝΑΝΤΩΝ	959	79	129	154	119	97	60,27%
Δ. Ε. ΜΕΛΙΣΣΟΥΡΓΩΝ	195	10	19	21	7	11	34,87%

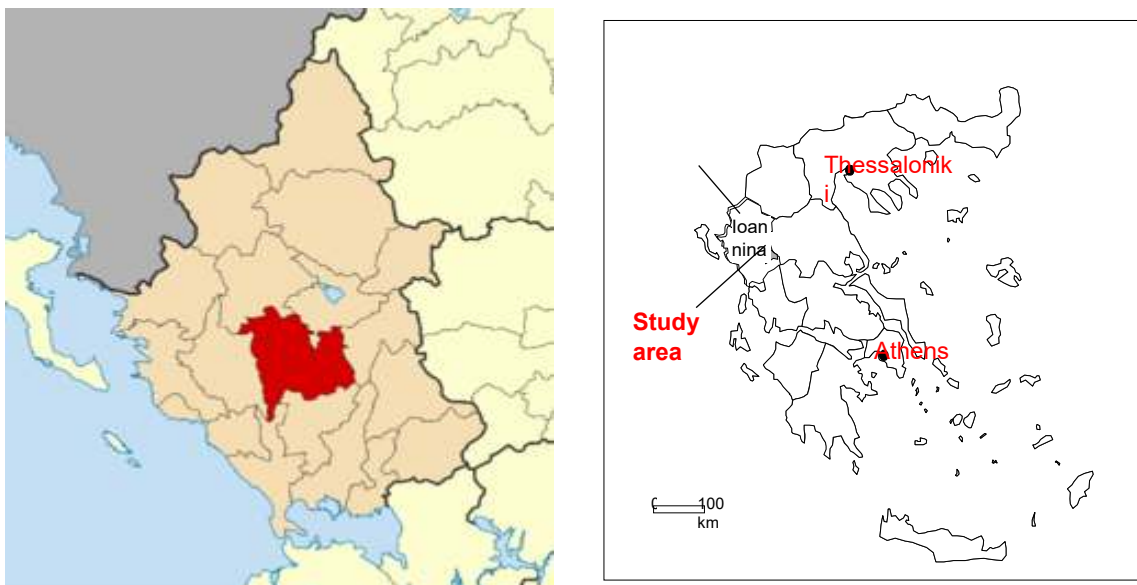
Πηγή: Ιδια επεξεργασία

Παρατηρούμε ότι ο δήμος Κ. Τζουμέρκων εμφανίζει:

- Υψηλά ποσοστά ηλικιωμένων, οι οποίοι αποτελούν το 48,03% του πληθυσμού του δήμου, με δείκτη εξάρτησης στο 7,56.
- Τα υψηλά ποσοστά των ηλικιωμένων εμφανίζουν ανάλογη εικόνα και στα επιμέρους φύλα ανδρών και γυναικών ηλικιωμένων. Οι άνδρες ηλικιωμένοι αποτελούν το 75,16% του ανδρικού πληθυσμού του δήμου.
- Τα υψηλά ποσοστά γυναικών τέταρτης ηλικίας, κυρίως στην υποκατηγορία [75-79], αποτελούν το 53,02% του γυναικείου πληθυσμού, τα υψηλότερα στην περιφερειακή ενότητα της Άρτας, γεγονός που αυξάνει τη δυνητική εξάρτηση αυτών των γυναικών, λόγω των αυξημένων πιθανοτήτων να συνδυάζουν χηρεία και αναλφαβητισμό, να ζουν μόνες και να μην έχουν ή να μη γνωρίζουν τη χρήση κάποιου μεταφορικού μέσου.

II. Δήμος Δωδώνης

ΧΑΡΤΗΣ 2.5. Ο Δήμος Δωδώνης.

Πηγή: Wikipedia.

Ο Δήμος Δωδώνης συστάθηκε με το Ν.3852/2010 με το πρόγραμμα «Καλλικράτης» και έπειτα από τη συνένωση των δήμων Αγ. Δημητρίου, Δωδώνης, Λάκκας Σουλίου και Σελλών. Πρωτεύουσά του είναι η Αγ. Κυριακή. Απέχει 24,4χιλ. από τα Ιωάννινα, την πρωτεύουσα της Π.Ε. και 470 χιλ. από την Αθήνα.

Κατά τον ίδιο τρόπο με το Δήμο Κ. Τζουμέρκων ο δήμος Δωδώνης εμφανίζει μια ακραία ώριμη ηλικιακή δομή στη σύνθεση της πλειοψηφίας του πληθυσμού του, εμφανίζοντας τις παρακάτω κατανομές στα βασικά του πληθυσμιακά δεδομένα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.12 Δημογραφικά χαρακτηριστικά κατά φύλο στο Δ. Δωδώνης

Περιγραφή	Αμφοτέρων των φύλων							
	Σ.	65-69	70-74	75-79	80-84	85+	%	ΕΞΑ ΡΤ.
Π. ΗΠΕΙΡΟΥ	336.856	17.854	19.660	17.719	13.577	10.172	23,45	1,75
Π. Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	167.901	8.359	8.831	8.118	6.268	4.833	21,68	1,65
Δ. ΔΩΔΩΝΗΣ	9.693	692	852	818	774	629	38,84	5,06
Δ. Ε. ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	4.566	297	361	341	303	254	34,08	3,83
Δ. Ε. ΔΩΔΩΝΗΣ	1.338	95	145	132	128	109	45,52	9,22
Δ. Ε. ΛΑΚΚΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ	2.405	170	203	202	211	161	39,38	4,80

Δ. Ε. ΣΕΛΛΩΝ	1.384	130	143	143	132	105	47,18	8,70
-----------------	-------	-----	-----	-----	-----	-----	-------	------

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.13 Δημογραφικά χαρακτηριστικά αρρένων στο Δ. Δωδώνης

Περιγραφή	Άρρενες						
	Σ.	65-69	70-74	75-79	80-84	85+	% [65+] επί του Σ του πληθυσμού
Π. ΗΠΕΙΡΟΥ	165.775	8.753	9.048	7.746	5.772	3.754	26,83
Π. Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	81.847	4.080	4.157	3.629	2.749	1.819	25,12
Δ. ΔΩΔΩΝΗΣ	4.953	352	378	371	344	227	50,96
Δ. Ε. ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	2.350	143	161	152	138	91	41,14
Δ. Ε. ΔΩΔΩΝΗΣ	687	49	63	66	59	41	67,97
Δ. Ε. ΛΑΚΚΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ	1.221	87	90	90	96	58	52,63
Δ. Ε. ΣΕΛΛΩΝ	695	73	64	63	51	37	70,76

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.14 Δημογραφικά χαρακτηριστικά γυναικών στο Δ. Δωδώνης

Περιγραφή	Θήλειες						
	Σ.	65-69	70-74	75-79	80-84	85+	% [65+]
Π. ΗΠΕΙΡΟΥ	171.081	9.101	10.612	9.973	7.805	6.418	25,67
Π. Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	86.054	4.279	4.674	4.489	3.519	3.014	23,21
Δ. ΔΩΔΩΝΗΣ	4.740	340	474	447	430	402	44,16
Δ. Ε. ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	2.216	154	200	189	165	163	39,31
Δ. Ε. ΔΩΔΩΝΗΣ	651	46	82	66	69	68	50,84
Δ. Ε. ΛΑΚΚΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ	1.184	83	113	112	115	103	44,43
Δ. Ε. ΣΕΛΛΩΝ	689	57	79	80	81	68	52,98

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Ο δήμος Δωδώνης εμφανίζει:

- υψηλά ποσοστά ηλικιωμένων. Τα άτομα τρίτης ηλικίας αποτελούν το 38,84% του πληθυσμού, με δείκτη εξάρτησης στο 5,06. Χαμηλότερος δείκτης από εκείνον του δήμου Κ. Τζουμέρκων αλλά εξίσου υψηλός σε σχέση με το Μ.Ο. της Περιφέρειας που είναι στο 1,75.
- υψηλά ποσοστά ανδρών ηλικιωμένων. Αποτελούν το 50,96% του ανδρικού πληθυσμού.

- υψηλά ποσοστά γυναικών, αποτελούν το 44,16% του γυναικείου πληθυσμού.

Από την ανάλυση των αριθμητικών στοιχείων των δύο δήμων διαπιστώνεται ότι οι υπερήλικες αποτελούν ένα σημαντικό και το πλέον χαρακτηριστικό των δυο δήμων της Ηπείρου, με υψηλή συγκέντρωση στο σύνολο του γενικού πληθυσμού. Οι τάσεις γήρανσης στους υπό έρευνα δήμους αποτελούν μια μεταβλητή προφανούς, αλλά και αποτελεσματικού δείκτη των διαφορετικών θέσεων στη δομή της κοινωνικής ανισότητας, ως προϊόν του χρόνου. Η ηλικία ευνοεί ή αποθαρρύνει κατά τεκμήριο μια σειρά ενέργειες και προκαλεί ή εμποδίζει τον τρόπο ζωής.

Κατά τεκμήριο τα άτομα που ανήκουν σε μια ηλικιακή κατηγορία μοιράζονται λίγο-πολύ τα ίδια συναισθήματα και τις ίδιες εμπειρίες ζωής. Ένας ηλικιωμένος δύσκολα θα εγκαταλείψει τον τόπο του. Πρόκειται για ανθρώπους που αγαπούν ιδιαίτερα την πατρογονική τους περιοχή και δεν την εγκαταλείπουν, ανεξάρτητα αν διαθέτουν ή όχι τη δυνατότητα να διαμείνουν κάπου αλλού, ανεξάρτητα από το αν τα χωριά τους είναι διασκορπισμένα, μικρά σε μέγεθος ή απομονωμένα από τον αστικό χώρο.

Το γεγονός ότι οι ηλικιωμένοι αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερο τρόπο το χώρο τους, καθιστά την ανασκόπηση των υπηρεσιών Κοινωνικής Πολιτικής στην περιοχή επιβεβλημένη.

2.2. Η εσωτερική οργάνωση των δήμων της έρευνας. Το πεδίο εφαρμογής μέτρων και πολιτικών

Οι ελληνικές περιφέρειες παρουσιάζουν σημαντικές γεωγραφικές ιδιαιτερότητες⁹⁰⁹, είτε με όρους «ορεινότητας» είτε λόγω συνοριακού ή παράκτιου χαρακτήρα, είτε ακόμη εξαιτίας της κρίσης, από την άποψη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Η κλίμακα του χώρου από την άλλη προσδιορίζει άμεσα την επάρκεια των πόρων, φυσικών και ανθρώπινων. Ειδικότερα το μικρό μέγεθος και ιδιαίτερα σε σχέση με τις ηπειρωτικές περιοχές, δημιουργεί σπανιότητα των πόρων που συνήθως αναφέρεται στο δεδομένο μέγεθος του αποθέματος φυσικών και ανθρώπινων πόρων και στην ποιότητα που επιβαρύνεται εξαιτίας κυρίως του γερασμένου πληθυσμού και του χαμηλού μορφωτικού τους επίπεδου.

Συνεπώς αυτό που κρίνεται απαραίτητο είναι η διαμόρφωση ενός ιδιαίτερου συστήματος διοίκησης/διαχείρισης των πόρων και της εξωστρέφειας, δηλαδή του ανοίγματος σ' ένα

⁹⁰⁹ http://www.espon-usespon.eu/dane/web_articles_files/847/greek_support_materials_gr.pdf. 11/12/2013

δυναμικό δίκτυο με τις Τ.Π.Ε. οι οποίες για πολλούς⁹¹⁰ έχουν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για την κοινωνικοοικονομική σύγκλιση των γεωγραφικών περιοχών.

Η βασική πρόκληση αφορά την υπέρβαση των μειονεκτημάτων που έχουν κληρονομήσει από τη ειδική γεωγραφική θέση και τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και τη διευκόλυνση μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης για την δημιουργία του δικού τους «μοντέλου εδαφικής και κοινωνικής ανάπτυξης», επαναπροσδιορίζοντας την έννοια της «απόστασης», αλλά και της κοινωνικής υπηρεσίας. Η παρακάτω ανάλυση βασικών μεγεθών των δήμων συνιστά μια τέτοια προσέγγιση.

Η γεωγραφική θέση του δήμου Δωδώνης είναι σε κάποιο βαθμό κεντρική στην ελληνική επικράτεια. Σε αυτό συνηγορεί το γεγονός ότι ο δήμος εκτείνεται κατά μήκος του κύριου εθνικού άξονα ανάπτυξης (S βορρά-νότου, εθνικός άξονας Ηγουμενίτσα-Αθήνα-Θεσσαλονίκη) και διαθέτει πρόσβαση σε μια από τις κύριες εθνικές πύλες προς τον δυτικό-ευρωπαϊκό χώρο, το λιμάνι της Ηγουμενίτσας.⁹¹¹ Η μέση απόσταση του δήμου από το κέντρο της Περιφερειακής ενότητας τα Ιωάννινα είναι τα 31 χιλ.

Ο δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων συνδέεται με τα Ιωάννινα και την Άρτα από τον κεντρικό οδικό άξονα Αντιρρίου-Ιωαννίνων, από διαφορετικές όμως κατευθύνσεις. Επικοινωνεί με τα Ιωάννινα μέσω μιας οδικής αρτηρίας στην περιοχή της Ανατολής που αποτελεί προάστιο των Ιωαννίνων. Συνδέεται επίσης με την Άρτα από την κεντρική οδική αρτηρία Ιωαννίνων-Αντιρρίου, στην περιοχή του Πέτα. Το επιμέρους οδικό δίκτυο συνδέει την Άρτα στην περιοχή των Άγναντων με την Περιφέρεια της Θεσσαλίας. Η μέση απόσταση του δήμου από το κέντρο της Περιφερειακής ενότητας την πόλη της Άρτας είναι τα 61 χιλ.

Οι αποστάσεις που χωρίζουν τις έδρες των 2 τοπικών αυτοδιοικήσεων ως τις πόλεις της Άρτας και των Ιωαννίνων κυμαίνονται από 32 χλμ. (ή 45 λεπτά διαδρομής) για το Δήμο Δωδώνης, έως 120 χλμ. (ή δύο ώρες διαδρομής) για τον Δήμο Τζουμέρκων. Οι αποστάσεις που χωρίζουν τους υπόλοιπους οικισμούς, εκτός των εδρών των τοπικών αυτοδιοικήσεων, είναι όμως ακόμη μεγαλύτερες. Αυτό οφείλεται κυρίως στην άσχημη κατάσταση του οδικού δικτύου, το οποίο περιλαμβάνει μη ασφαλτοστρωμένους δρόμους ή στενούς δρόμους με κακή επικάλυψη ασφάλτου και απότομες στροφές. Η χρονική

⁹¹⁰ Βλέπε σχετικά: Κιτρίνου Ελένη «Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στις νησιωτικές και παραμεθόριες περιοχές: αναγκαίες υποδομές και υπηρεσίες». Σημειώσεις Τμήματος Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου. Μυτιλήνη Οκτώβριος 2010

⁹¹¹ http://www.espa.gr/elibrary/Episimo_Kemeni_EP_Thessalias_Stereas_Hpeirou.pdf, 10/12/2013

κάλυψη αυτών των αποστάσεων προσ αυξάνεται κατά πολύ την περίοδο του Χειμώνα, λόγω των καιρικών φαινομένων.

Η οδική πρόσβαση και των δύο δήμων προς τα δύο αστικά κέντρα, τις πόλεις των Ιωαννίνων και της Άρτας που παρέχουν αστικές κι υγειονομικές υπηρεσίες, θεωρείται μη ικανοποιητική εξαιτίας του οδικού δικτύου που χαρακτηρίζεται για το πλήθος των επαναλαμβανόμενων στροφών του, του απόκρημνου του εδάφους, της ανεπαρκούς σήμανσης, αλλά και των συχνών αστοχιών υλικού καθ' όλη τη διάρκεια της διαδρομής. Η ανάπτυξη της ταχύτητας είναι δυσχερής καθώς και η προσπέραση. Ταυτόχρονα ο κίνδυνος των κατολισθήσεων και της παγωνιάς, σε πολλά σημεία της διαδρομής, απαιτεί αυξημένη προσοχή του οδηγού που καθιστά ιδιαίτερα απαιτητική τη διαχείριση του οδικού δικτύου, ειδικά αν ο οδηγός είναι προχωρημένης ηλικίας και ασθενής ή ανάπηρος.

Σύμφωνα δε με τα στοιχεία της ομάδας Infostrag⁹¹² του Ε.Μ.Π. τα έργα υποδομής που αφορούν ειδικά στο πεδίο της έρευνας της διδακτορικής κατανέμονται ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.15. Τα ενταγμένα έργα υποδομής

ΕΝΤΑΓΜΕΝΑ ΕΡΓΑ με ΤΕΛΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟ Ο.Τ.Α. στο Τ.Ε.Π «Κ.τ.Π.» στην ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ. Έως 19/03/2010				
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΠΛΗΘΟΣ	Π/Υ	ΝΟΜ.ΔΕΣΜ	ΔΑΠΑΝΕΣ
Ηπείρου	157	12.318.965	11.245.892	6.627.152
ΟΤΑ Περιφέρειας Ηπείρου που αποτελούν κόμβο του ΣΥΖΕΥΞΙΣ				
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΝΟΜΟΣ	ΠΛΗΘΟΣ Ο.Τ.Α.	(Σ.) Ο.Τ.Α.	
ΗΠΕΙΡΟΥ	Άρτας	14	61	
	Θεσπρωτίας	9		
	Ιωαννίνων	29		
	Πρέβεζας	9		
Συνολικές Δαπάνες για Ο.Τ.Α. στην Περιφέρεια στο έργο ΑΡΙΑΔΝΗ του Τομεακού Ε.Π. Κ.τ.Π. στοιχεία 19.03.2010				
ΗΠΕΙΡΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΕΠ	Π/Υ ΕΝΤΑΞΗΣ	ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΗ	
	74	3.054.159	2.982.144	

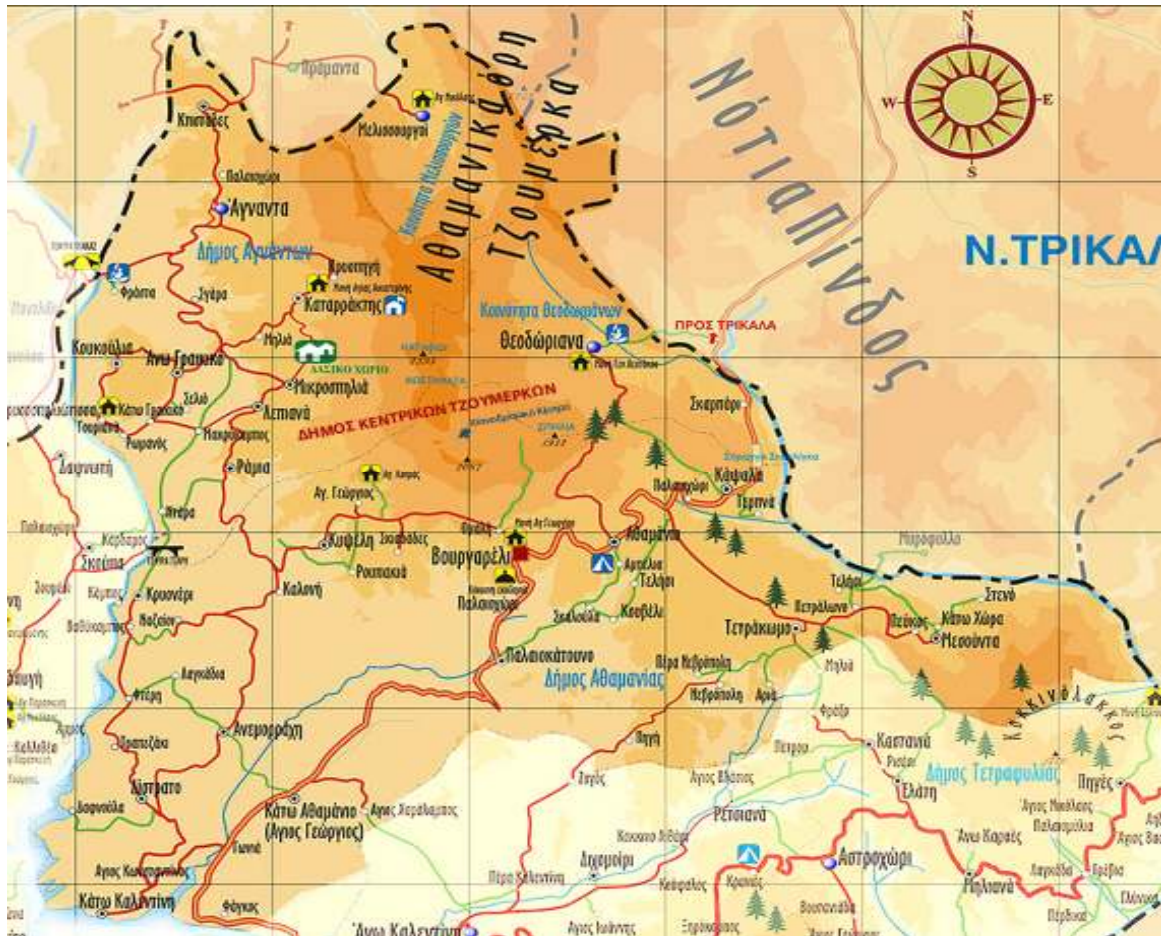
Πηγή: Ίδια επεξεργασία και www.infostrag.gr.

⁹¹² <http://www.infostrag.gr>

2.2.1. Ανάλυση των οικισμών

I. Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων

ΧΑΡΤΗΣ 2.6 Δήμος Κ. Τζουμέρκων

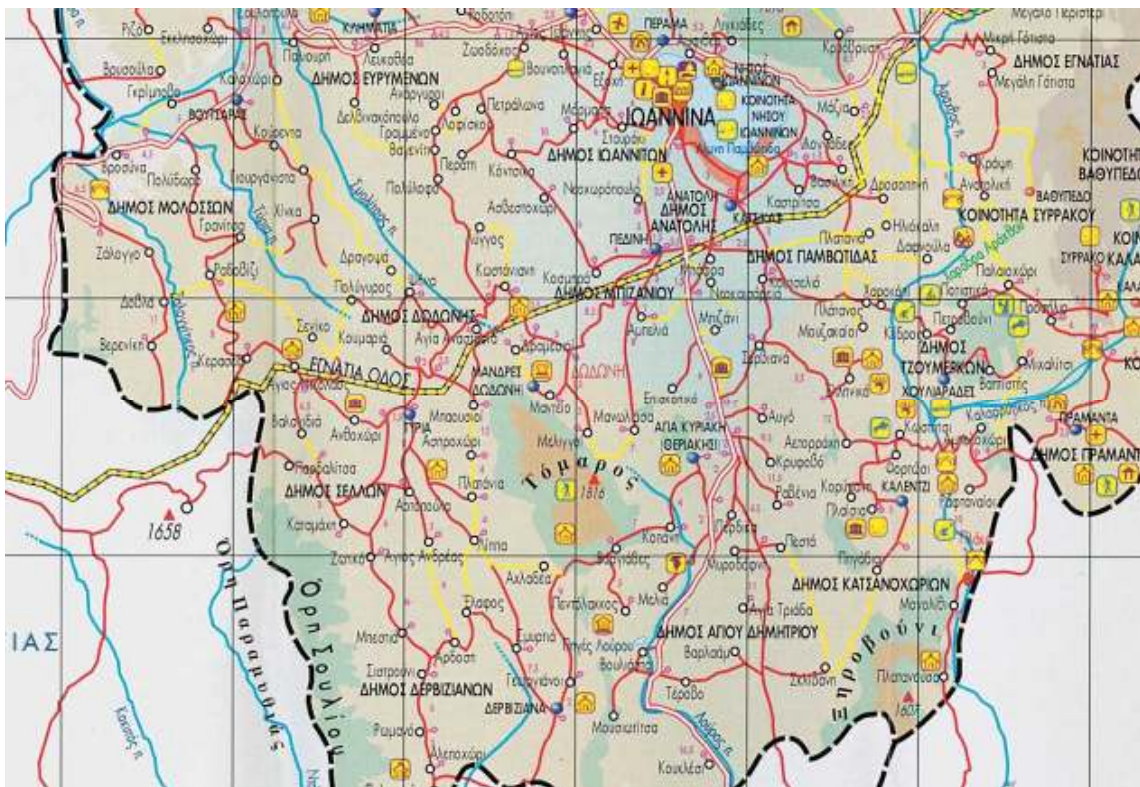
Πηγή: http://kentrika-tzoumerka.blogspot.gr/2010/10/blog-post_11.html

Ο δήμος Κ. Τζουμέρκων συστάθηκε ως συνένωση των δήμων Άγναντων, Αθαμανίας και των κοινοτήτων Θεοδώριανων και Μελισσουργών. Τα χωριά του δήμου⁹¹³ βρίσκονται αναπτυγμένα στα όρια της δημοτικής ενότητας (Δ.Ε.). Το σύνολό τους είναι της τάξης των 97. Πρόκειται για χωριά με μέσο όρο πληθυσμού τους 67 κατοίκους, εκ των οποίων πάνω από το 70% είναι ηλικιωμένοι. Ο Μέσος Όρος της απόστασης που απέχουν από την Άρτα, είναι τα 60,06χλ.

⁹¹³Πίνακας 2 Παράρτημα IV διατριβής.

II. Δήμος Δωδώνης

ΧΑΡΤΗΣ 2.7. Δήμος Δωδώνης

Πηγή: Συλλογή φωτογραφιών των Windows.

Αντίστοιχα ο δήμος Δωδώνης έχει ένα σύνολο χωριών⁹¹⁴ που είναι της τάξης των 108. Πρόκειται για χωριά με μέσο όρο πληθυσμού τους 90 κατοίκους, εκ των οποίων επίσης πάνω από το 70% ηλικιωμένοι. Ο Μέσος Όρος της απόστασης που απέχουν από τα Ιωάννινα, είναι τα 38,32χιλ.

2.2.2. Δημόσιες υπηρεσίες/προφίλ διοίκησης

Οι δήμοι αποτελούν οργανισμούς που διοικούνται κατά τους νόμους του κράτους και παράγουν όφελος με τη λειτουργία τους για το κοινωνικό σύνολο. Έχουν ως εκ τούτου μια σειρά λειτουργίες, προγράμματα και δομές που καταγράφονται στα πλαίσια της διοικητικής, αλλά και χωρικής τους ευθύνης. Η σύνθεση όλων αυτών των παραμέτρων ορίζει την αξιοπιστία των υποδομών και το μέτρο της διοικητικής τους επάρκειας, ώστε να επιλέξουν, να υλοποιήσουν και να αξιοποιήσουν προς όφελός τους τα εθνικά ή ευρωπαϊκά προγράμματα και τις δράσεις.

⁹¹⁴ Πίνακας 3 Παράρτημα IV διατριβής.

Οι δήμοι της έρευνας σύμφωνα με τα οικεία στρατηγικά σχέδια περιγράφουν και αξιολογούν τις δομές τους ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.16 Δομή Υπηρεσιών Δ. Κ. Τζουμέρκων

ΔΗΜΟΣ Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	
ΥΠΗΡΕΣΙΑ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΑΥΤΟΤΕΛΕΣ ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ&ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	1. Γραφείο Δημοτικής Κατάστασης, Ληξιαρχείου, Διοικητικής Μέριμνας και Αλλοδαπών
	2. Γραφείο Ανθρώπινου Δυναμικού, Προϋπ/σμού Λογιστηρίου και Προμηθειών
	3. Γραφείο Εσόδων, Περιουσίας και Ταμείου
	4. Γραφείο ΚΕΠ
ΑΥΤΟΤΕΛΕΣ ΤΜΗΜΑ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	1. Γραφείο Τεχνικών και Ηλεκτρομηχανολογικών Έργων
	2.Γραφείο Ύδρευσης - Άρδευσης
	3.Γραφείο Πολεοδομίας
ΕΠΙΤΕΛΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	1.Αυτοτελές Τμήμα Προγραμματισμού, Οργάνωσης και Πληροφορικής
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	1. Αυτοτελές Τμήμα Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΕΡΙΒ/ΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ	1. Αυτοτελές Τμήμα Περιβάλλοντος και Ανακύκλωσης - Καθαριότητας και Πρασίνου
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	1. Αυτοτελές Γραφείο Κοινωνικής Προστασίας, Παιδείας, Πολιτισμού

Πηγή: Επιχειρησιακό πρόγραμμα δήμου Κ. Τζουμέρκων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.17 Δομή Υπηρεσιών Δ. Δωδώνης

ΔΗΜΟΣ ΔΩΔΩΝΗΣ	
ΥΠΗΡΕΣΙΑ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΥΠΑΓΟΜΕΝΕΣ ΑΠΕΥΘΕΙΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΑΡΧΟ	1. Νομική Υπηρεσία
	2. Γραφείο ΚΕΠ
ΕΠΙΤΕΛΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	Αυτοτελές Γραφείο Προγραμματισμού, Οργάνωσης, Πληροφορικής και Διαφάνειας. (ΔΕΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ)
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ – ΠΑΙΔΕΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ – ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ	Αυτοτελές Γραφείο Κοινωνικής Προστασίας, Παιδείας και Πολιτισμού. «Κοινοφελής Επιχείρηση Δήμου Δωδώνης»
	α) η οργάνωση λειτουργιών, δραστηριοτήτων και η παροχή υπηρεσιών που αναφέρονται στους τομείς της κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης, της παιδείας, του πολιτισμού, του αθλητισμού και του περιβάλλοντος. β) η οργάνωση δημοτικής συγκοινωνίας. γ) η εκπόνηση και εφαρμογή προγραμμάτων έρευνας και τεχνολογίας για την ανάπτυξη της περιοχής. δ) η ανάπτυξη πολιτικών προώθησης της απασχόλησης. ε) η έκδοση τοπικού ενημερωτικού περιοδικού του Δήμου. στ) γιορτές Νεολαίας
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ	1) Τμήμα Διοικητικών και Οικονομικών Υπηρεσιών και Υπηρεσιών Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης
	2) Γραφείο Διοικητικών Θεμάτων, Ανθρώπινου Δυναμικού και Διοικητικής Μέριμνας
	3) Γραφείο Οικονομικών Θεμάτων

	4)Τμήμα Τεχνικών Υπηρεσιών, Πολεοδομίας και Περιβάλλοντος
ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	1)Γραφείο Αποκεντρωμένων Υπηρεσιών Δ.Ε. Δωδώνης
	2)Γραφείο Διοικητικών, Οικονομικών Θεμάτων και Συντήρησης Υποδομών
	3)Γραφείο Συντήρησης Δικτύων, Πρασίνου και Καθαριότητας

Πηγή: Επιχειρησιακό πρόγραμμα δήμου Δωδώνης.

Οι δημόσιες υπηρεσίες αποτελούν ένα σύνολο φορέων που ασκούν οικονομική, κοινωνική και ειδικότερη πολιτική στην περιοχή ευθύνης τους και καθορίζουν το μέτρο, την επιτυχία, αλλά και την προσαρμογή των οικείων περιφερειών τους στα εθνικά και ευρωπαϊκά σχέδια. Η ύπαρξη δομών σε κάθε πεδίο οικονομικής και κοινωνικής δράσης στο τοπικό πεδίο καθορίζει με τη σειρά της την ταυτότητα των δυνατοτήτων της περιοχής.

Παρατίθενται στους πίνακες που ακολουθούν μια σειρά υπηρεσίες που περιγράφουν την ταυτότητα των δημόσιων υπηρεσιών και κατ' επέκταση και τις δυνατότητες των δήμων να ανταποκριθούν στην τοπική ζήτηση και αναγκαιότητα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.18 Δημόσιες Υπηρεσίες στον Δ. Κ. Τζουμέρκων

	Δικας	ΚΑΠΗ	Νηπ. Δημοτ. σχολείο	Γυμν. Λύκειο (12-15)	ΚΕΠ	Κέντρα Υγείας	Πολιτ. υποδομές	ΔΟΥ	Αστ. Τμήμα	Ταχ.	ΟΤΕ	Γηρ.
1^η υπό-περιοχή												
Δημ. ενότητα Αγναντών	X	x	3√	1√	1√	1√	x	x	x	1√	x	x
2^η υπό-περιοχή												
Δημ. ενότητα Αθαμανίας και Θεοδώριανων	X	x	7√	1√	1√	1√	x	x	1√	1√	1√	x
3^η υπό-περιοχή												
Δημ. ενότητα Μελισσουργών	X	x	4√	1√	1√	1√	x	x	1√	1√	1√	x
4^η υπό-περιοχή												
Δημ. ενότητα Βαθύπεδου-Καλαρίτες-Σιράκο	X	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΣΥΜΒΟΛΩΝ:

x: Όπου [X] εννοείται η απουσία δομής.

√: Όπου [√] εννοείται η ύπαρξη δομής. Συνοδεύεται με αριθμητική ένδειξη του πλήθους των ανωτέρω δομών.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.19 Δημόσιες Υπηρεσίες στον Δ. Δωδώνης

	Δικαστ.	ΚΑΠΗ	Δημοτ Νηπιαγ. σχολείο	Γυμν Λύκειο (12-15)	ΚΕΠ	Κέντρα Υγείας	Πολιτ. υποδομές	ΔΟΥ	Αστ. Τμήμα	Ταχ.	ΟΤΕ	Γηρ.
1^η υπό-περιοχή												
(Δημ. ενότητα Αγ. Δημητρίου)	X	x	1√	1√	1√	x	x	x	x	x	x	x
2^η υπό-περιοχή												
(Δημ. ενότητα Δωδώνης)	X	x	x	x	1√	x	x	x	x	x	x	x
3^η υπό-περιοχή												
(Δημ. ενότητα Λάκκας Σουλίου)	X	x	1√	x	1√	1√	x	x	x	x	x	x
4^η υπό-περιοχή												
(Δημ. ενότητα Σελλών)	X	x	1√	x	1√	x	x	x	x	x	x	x

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΣΥΜΒΟΛΩΝ:

x: Όπου [X] εννοείται η απουσία δομής.

√: Όπου [√] εννοείται η ύπαρξη δομής. Συνοδεύεται με αριθμητική ένδειξη του πλήθους των ανωτέρω δομών.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

2.2.3. Ο υγειονομικός χάρτης της υπό έρευνα περιοχής

Ο προγραμματισμός δράσεων των περιφερειακών δομών της Ηπείρου για την φροντίδα συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων (νήπια, παιδιά, ηλικιωμένους, άτομα με ειδικές ανάγκες), την κοινωνική προστασία των λιγότερο ευνοούμενων κοινωνικών ομάδων και την διασφάλιση της ισότητας των πολιτών απέναντι στις υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας, αποτελεί βασική επιδίωξη σχεδιασμού. Η περιφέρεια Ηπείρου αποτελεί μια περιφέρεια με υψηλό δείκτη υγειονομικής φροντίδας, δεδομένου ότι διαθέτει πλήθος υγειονομικές υποδομές, παρόλο που κατά γενική παραδοχή απαιτούν μεγαλύτερη αξιοποίηση.

Η ύπαρξη υπηρεσιών υγείας αποτελούσε πάντοτε έναν σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη των περιοχών, αποτελώντας πόλο έλξης και συγκράτησης πληθυσμού⁹¹⁵. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιοχών της έρευνας, αποτελούν πρόκληση και για το

⁹¹⁵ Moncada, S., Camilleri, M. & Formosa, R. (2010), “From incremental to comprehensive: towards island – friendly European Union policymaking”, *Island Studies Journal*, 5(1), pp. 61-88.

<<http://vre2.upei.ca/islandstudies.ca/sites/vre2.upei.ca/islandstudies.ca/files/ISJ-5-1-2010-Moncada-et al.pdf>> [accessed 8/11/2010].

σχεδιασμό υπηρεσιών υγείας⁹¹⁶ και μετατρέπονται σε ειδικές ανάγκες για το συγκεκριμένο τομέα. Η άποψη αυτή οφείλει να καταδείξει αφενός την αναγκαιότητα της ύπαρξης υγειονομικών δομών, ώστε να μην αναπαράγονται ανισότητες μεταξύ των γεωγραφικών περιοχών κι αφετέρου προσδιορίζει την χρήση των μεγεθών των αντίστοιχων δομών, σε καθοριστικό παράγοντα πολιτικής.

Σημειώνουμε, ότι συγχρόνως η γεωγραφική διασπορά, λόγω της πληθώρας των ορεινών χωριών της Ηπείρου δεν διευκολύνει σύμφωνα με μελέτες⁹¹⁷ την ικανοποιητική επέκταση της υγειονομικής φροντίδας. Γενικότερα οι απομακρυσμένες περιοχές, στις οποίες συγκαταλέγονται και τα νησιά, φαίνεται ότι παρουσιάζουν μειωμένη ελκυστικότητα για τους επαγγελματίες υγείας⁹¹⁸ και λόγω της απομόνωσης τους από τα ερευνητικά/επιστημονικά δρώμενα των αστικών κέντρων.

Συχνά η σύνδεση τους με κέντρα εξειδικευμένης φροντίδας αναιρεί την επαγγελματική απομόνωση των επαγγελματιών υγείας⁹¹⁹ και η εφαρμογή υπηρεσιών τηλεϊατρικής σε απομακρυσμένες περιοχές, μπορεί να αποφέρει πολλαπλά οφέλη προς τους παρόχους όσο και στους καταναλωτές των υπηρεσιών, καθώς προσφέρει δυνατότητες εξ αποστάσεως διάγνωσης και παρέμβασης, μειώνοντας τη συχνότητα πολυδάπανων διακομιδών και επομένως το κόστος αντιμετώπισης.

Η αντιμετώπιση των αναγκών υγειονομικής περίθαλψης και φροντίδας, αλλά και κοινωνικής πρόνοιας που παρέχεται σήμερα στην περιφέρεια Ηπείρου από Νοσοκομεία, Κλινικές, Κέντρα Υγείας, Νοσοκομεία - Κέντρα Υγείας, Περιφερειακά Ιατρεία, Κέντρα Άμεσης Βοήθειας, Δομές Ψυχικής Υγείας /Υγιεινής, Δομές Δημόσιας Υγείας και Κέντρα απεξάρτησης, όπως αναλυτικά δίδονται στους πίνακες του παραρτήματος IV της διατριβής αφορούν στην δυναμική των νοσοκομείων αυτών, ακριβώς γιατί στην τελική πρόταση αλλά και ευθύνη λειτουργίας τα νοσοκομεία της περιφέρειας φέρουν τη λειτουργική και διαχειριστική ευθύνη αλλά και το βάρος της όποιας πρακτικής.

⁹¹⁶ Hotchkiss J. (1994) "Health care on small islands: a review of the literature", WHO, Division of strengthening of Health Services, National Health Systems and Policies. Geneva.

⁹¹⁷Βλέπε σχετικά: Παπαθεοδώρου Χρ. Μωυσίδου Α. Υγειονομική περίθαλψη στην Ελλάδα. Η διανεμητική επίδραση του συστήματος υγείας. Μελέτες(Studies)16. ΙΝΕ Αθήνα. Δεκέμβριος 2011.

⁹¹⁸ Ως ελκυστικότητα μπορεί να οριστεί «η εικόνα μιας συγκεκριμένης περιοχής για μια ομάδα ανθρώπων, που συνδέονται με κάποιον τρόπο με την περιοχή αυτή, ορισμένο χρονικό πλαίσιο» (Σπιλάνης 2005, "Προσπελασιμότητα και ελκυστικότητα των νησιών του Αιγαίου", *Αειχώρος*, 4 (1): σελ. 111. <http://www.aeihoros.gr/issues/el/issue/aeixoros-4-1>. [πρόσβαση 26/07/2012] και στον Phillips DR. (1995) "Islands, health and development", *Health & Place*, 1(4), pp.195-197.

⁹¹⁹Τσαγκάρης, Μ., Χατζηπανταζή, Π., Τσαρούχη, Α. και Τσαντούλας, _ (2000) "Τηλεϊατρική: η εμπειρία του Σισμανόγλειου νοσοκομείου", *Επίκαιρα Θέματα, Επιστημονικά Χρονικά Σισμανογλείου*, 1(1), σελ. 41-45.<<http://panacea.med.uoa.gr/topic.aspx?id=598>> [πρόσβαση 06/03/2013].,

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.20 Χάρτης υγείας & Πρόνοιας στην Π. Ηπείρου

	ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΟΜΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡ. ΕΝΟΤΗΤΑ			
ΕΙΔΟΣ ΦΟΡΕΑ	ΙΩΑΝΝΙΝΑ	ΑΡΤΑ	ΠΡΕΒΕΖΑ	ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ
ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ⁹²⁰	2	1	1	1
ΙΑ. ΚΛΙΝΙΚΕΣ	2	-	-	-
ΚΕΝΤΡΑ ΥΓΕΙΑΣ	6	3	4	3
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΙΑΤΡΕΙΑ	66	29	13	28
ΚΕΝΤΡΑ ΑΠΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	1	1	1	1
ΚΕΝΤΡΑ ΑΜΕΣΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ	-	-	-	-
ΔΟΜΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ-ΥΓΙΕΙΝΗΣ	10	3	2	4
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΙΑΤΡΕΙΟ	1	-	-	-
ΚΑΠΗ	25	2	5	6
ΚΕΝΤΡΑ ΗΜΕΡΑΣ, (ΚΗΦΗ ?)	4	-	-	4
ΚΕΝΤΡΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ & ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ	-	-	-	-
ΓΡΑΦΕΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΕΡΙΜΝΑΣ. (ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ & ΚΕΝΤΡΙΚΩΝ ΔΗΜΩΝ)	3	2	2	2
ΕΙΔΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	4	1	1	1
ΓΗΡΟΚΟΜΕΙΑ	3	1	1	1
ΚΕ.Κ.Υ.Κ.Α.ΜΕ.Α	-	1	1	-
ΚΕΝΤΡΑ ΑΠΟΚΑ/ΣΗΣ	3	-	-	-
ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΑμεΑ	10	4	4	2
ΠΡΟ/ΤΑ ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	37	13	3	3
ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ	10	3	2	2
ΣΥΝΟΛΑ	187	64	40	58

Πηγή: Ίδια επεξεργασία και

http://www.php.gov.gr/images/stories/epixeirisiako_programma_2012-2014.pdf 11/12/2013

Η Περιφέρεια Ηπείρου, σύμφωνα με τον νόμο Ν. 4052/ΦΕΚ 41/Α/1.3.2012, συνιστά την 3η Υγειονομική Περιφέρεια Ηπείρου – Δυτικής Μακεδονίας, η οποία εκτείνεται στα όρια των περιφερειών Ηπείρου και Δυτικής Μακεδονίας και περιλαμβάνει τους Δήμους των Νομών Άρτας, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων, Πρεβέζης, Γρεβενών, Καστοριάς, Κοζάνης και Φλώρινας, με έδρα τα Ιωάννινα.

⁹²⁰ Πηγή: <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE> 11/12/2013

Πιο συγκεκριμένα στην Περιφερειακή Ενότητα των Ιωαννίνων λειτουργούν 2 νοσοκομεία:

1) Το πανεπιστημιακό νοσοκομείο Ιωαννίνων που χρησιμοποιεί και η Ιατρική Σχολή της πόλης και

2) Το γενικό νοσοκομείο Χατζηκώστα.

Τα 2 νοσοκομεία καλύπτουν τις υγειονομικές ανάγκες της 3^{ης} αποκεντρωμένης διοίκησης Ηπείρου και δυτικής Ελλάδας που σημαίνει ότι εκτός από τον πληθυσμό της οικείας περιφέρειας καλύπτονται κάθε είδους περιστατικά από την Κέρκυρα μέχρι τα Ιόνια νησιά και τα Γρεβενά.

Ωστόσο, στην Περιφέρεια Ηπείρου μόνο το «Γενικό Περιφερειακό Νοσοκομείο Χατζηκώστα» λειτουργεί με ψηφιακές υποδομές συγκεκριμένων ψηφιακών εφαρμογών. Συγκεκριμένα, το νοσοκομείο υποστηρίζεται από το έργο «**Ψηφιοποίηση και Ηλεκτρονική Διαχείριση του Ιστορικού Αρχείου Φακέλων Ασθενών**». Το έργο αφορά ένα ιστορικό αρχείο με έμφαση στην ψηφιακή απεικόνιση των πληροφοριών, τη μόνιμη και αναλλοίωτη ψηφιακή αποθήκευση, αλλά και τη γεωγραφική ανεξαρτησία σχετικά με τη δυνατότητα πρόσβασης και κοινοποίησης πληροφοριών σε συνεργαζόμενα Νοσοκομεία.⁹²¹

Πανελλαδικά το ίδιο έργο αφορά στην λειτουργία άλλων 4 περιφερειακών νοσοκομείων, μεταξύ των οποίων το Γ.Ν. Κορίνθου και το Γ.Ν. Σπάρτης. Η παρατήρηση αυτή καταδεικνύει τη μεγάλη δυσκολία για διασυνδεδεμένες νοσοκομειακές υπηρεσίες και πληροφοριακή συνέχεια του ιατρικού φακέλου των ασθενών, οποιασδήποτε περιοχής/περιφέρειας ή δήμου.

⁹²¹ Ο «Φάκελος Ασθενή» είναι μια διαχρονική καταγραφή πληροφοριών για την υγεία του ασθενή που συλλέγεται σε μία ή σε περισσότερες επαφές του με το Νοσοκομείο. Οι πληροφορίες που συλλέγονται συμπεριλαμβάνουν δημογραφικά στοιχεία, ενημερωτικά σημειώματα, διαγνώσεις, φαρμακευτικές αγωγές, ιατρικό ιστορικό, εργαστηριακές και απεικονιστικές εξετάσεις. Ο «Φάκελος Ασθενή» αυτοματοποιεί και απλοποιεί τη ροή εργασίας του κλινικού ιατρού. Περιέχει πλήρες αρχείο των κλινικών επαφών του ασθενή και υποστηρίζει δραστηριότητες που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την παροχή φροντίδας, όπως η τεκμηριωμένη υποστήριξη αποφάσεων, η διαχείριση ποιότητας, και η αναφορά αποτελεσμάτων. Ο Ορισμός του ιατρικού φακέλου ασθενών σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Προτυποποίησης (κείμενο CEN/TC25/WG1/N8) είναι: «Ο Ιατρικός φάκελος είναι η αποθήκη όλων των πληροφοριών που αφορούν το ιατρικό ιστορικό του ασθενή. Αποτελεί τη βάση της διάγνωσης και της θεραπευτικής αντιμετώπισης του ασθενή αλλά και τη βάση επιδημιολογικών ερευνών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ- Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ

Εισαγωγή

Η ανάπτυξη της Κοινωνικής Πολιτικής μέσω των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) αφορά κυρίως 2 βασικές παραδοχές εκ μέρους της πολιτείας, των αυτοδιοικητικών φορέων της διοίκησης που είναι οι δήμοι και εκ μέρους των πολιτών:

- Το πρώτο αφορά στην πεποίθηση, ότι ο φορέας οφείλει με κάποιο αποτελεσματικό και άμεσο τρόπο να είναι κοντά στον πολίτη, σε κάθε περίπτωση που υπάρχει δηλωμένη ή άδηλη ανάγκη του. Αφορά ακριβώς την εδραίωση της πιο δυνατής και κοντινής σχέσης μεταξύ των συστατικών δομών μιας κοινωνίας, πολιτών δηλαδή και φορέων.
- Το δεύτερο αφορά στην τοποθέτηση όλων αυτών των δομών, δημόσιων και ιδιωτικών και στην αντίδρασή τους στα ζητήματα της υγείας και της αναγκαιότητας που προκύπτει με την ηλικία ή/και την αναπηρία για σωματική κι όχι μόνο υποβοήθηση των ανθρώπων που αφορά. Κοινό ζητούμενο κάθε τέτοιας συνολικής στην ουσία προσπάθειας της κοινωνίας, έχει θεωρητικά τουλάχιστον, ως κατεύθυνση την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων προαγωγής της υγείας, προς όφελος των μελλοντικών προσπαθειών⁹²². Μερικές φορές, μια καθολική υπηρεσία αποτελεί μια διαδικασία διαλογής⁹²³, του τι παρέχεται και σε ποιους.

Αποτελεί στην ουσία ένα πρωτοβάθμιο επίπεδο πρόληψης που περιλαμβάνει διαδικασίες, για να επιβεβαιώσει ή να διαψεύσει μια διάγνωση και πολύ περισσότερο εντατικές, αλλά και εξατομικευμένες υπηρεσίες, για όσους διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο. Η αποτελεσματικότητα και η οικονομική αποδοτικότητα της υπηρεσίας πρόληψης και παρέμβασης θα εξαρτηθεί από το τελικό σύνολο των υπηρεσιών και από την ικανότητα του συστήματος υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας, να στοχεύσουν και να περιορίσουν την δαπάνη με υποδείξεις και παρεμβάσεις σε εκείνους, που θα μπορούσαν να επωφεληθούν από αυτές.

⁹²² Altpeter, M., Schneider, E., Bryant, L. Beattie, B., & Whitelaw, N. (2004). *Using the evidence base to promote healthy aging*. National Council on the Aging Evidence-based Health Promotion Series, Vol. 1. Washington, DC: National Council on the Aging.

<http://www.ncoa.org/improve-health/center-for-healthy-aging/content-library/using-the-evidence-base-to.html>. 8/07/2012

⁹²³ Joel Nitzkin, Shelagh Smith. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA) Center for Mental Health Services (CMHS), U.S. Department of Health and Human Services (DHHS). Nancy McKenzie of Z-Tech Corporation.

<http://store.samhsa.gov/shin/content/SMA04-3906/SMA04-3906.pdf>. 20/12/2013

Στην ελληνική ύπαιθρο το ποσοστό των ηλικιωμένων είναι σημαντικό και χαρακτηρίζει τη σύνθεση της τοπικής ελληνικής κοινωνίας στο μικρότερο σχηματισμό της, το χωριό. Οι ηλικιωμένοι που ζουν εκεί, όχι μόνο ηλικίας και σωματικής αδυναμίας και ασθένειας, αλλά και λόγω των γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών του τόπου εγκατάστασης, αντιμετωπίζουν μια σειρά προκλήσεων και προβλημάτων κατά την καθημερινότητά τους που αφορούν στην κάλυψη των βασικών τους αναγκών και των πιο εξειδικευμένων, όπως η υγεία και η Κοινωνική Πολιτική. Οι εξωτερικές συνθήκες που χαρακτηρίζουν το πεδίο δράσης τους και οι μηχανισμοί που δυσκολεύουν τη ζωή των ηλικιωμένων, αποτελούν ένα πλαίσιο κοινωνικής απομόνωσης και δυνητικής στέρησης, η οποία εξετάζεται στην παρούσα έρευνα.

Η έρευνα έγινε σε 2 φάσεις. Στην πρώτη φάση έλαβε χώρα μια ποσοτική έρευνα στους 2 δήμους με 100 ερωτηματολόγια και 14 συνεντεύξεις σε βάθος, με στόχο την καλύτερη περιπτωσιολογική ανάλυση. Η παρουσίαση των εμπειρικών αποτελεσμάτων της ποιοτικής, αλλά και της ποσοτικής έρευνας που ακολουθεί για λόγους συγκριτικής προσέγγισης, θα γίνει σε αντιπαραθετικό πλαίσιο των 2 δήμων, αλλά και με τη διάκριση της διάστασης της ορεινής και πεδινής τους διάταξης στο χώρο που αποτέλεσε και βασικό κριτήριο επιλογής της έρευνας.

Η έρευνα εστιάσθηκε σε έναν αριθμό χωριών που διαθέτουν τα χαρακτηριστικά της ορεινής/πεδινής διάταξης και βρίσκονται σε απόσταση μεγαλύτερη του μέσου όρου του δήμου από το κοντινότερο αστικό κέντρο.

Επιλέχθηκαν **στο Δήμο Δωδώνης** με αυτή τη λογική για **την ποσοτική έρευνα** οι τοπικές κοινότητες Κουκλεσίου (*οικισμός Ποταμιά. Μ.Σ.Υ⁹²⁴.289*), Δερβίζιανων (*οικισμός Δερβίζιανα Μ.Σ.Υ.540*), Αλεποχωρίου Μπότσαρη (*οικισμός Αλεποχώρι Μ.Σ.Υ.440*), Παλαιοχωρίου Μπότσαρη (*οικισμός Παλαιοχώρι Μ.Σ.Υ.350*), Σιστρουνίου (*οικισμός Σιστρούνι Μ.Σ.Υ.440*), Αγίου Νικολάου (*οικισμοί Άγιος Νικόλαος Μ.Σ.Υ.499 και Παλιουρή.*), Ανθοχωρίου Δωδώνης (*οικισμός Ανθοχώρι Μ.Σ.Υ.450*), Αρτοπούλας (*οικισμός Αρτοπούλα Μ.Σ.Υ.500*) και οι τοπικές κοινότητες Ζωτικού (*οικισμοί Ζωτικό Μ.Σ.Υ.632 και κάτω Ζωτικό*) και Μπεστιάς (*οικισμοί Μπεστιά Μ.Σ.Υ.502 Κάμπος Μ.Σ.Υ και Μουκοβίνα*) για την **ποιοτική έρευνα**.

Στο δήμο Κ. Τζουμέρκων στην **ποσοτική έρευνα** συμμετείχαν οι τοπικές κοινότητες Άγναντα (*οικισμοί Καταφύγιο Μ.Σ.Υ και Φράστα Μ.Σ.Υ*), Αθαμάνιο (*οικισμός Άγιος Χαράλαμπος Μ.Σ.Υ*), Γραϊκικον (*οικισμός Άνω Γραϊκικον Μ.Σ.Υ*), Καταρράκτη (*οικισμοί*

⁹²⁴ Μ.Σ.Υ. Μέσος Σταθμικός Ψυόμετρον.

Κρυοπηγής Μ.Σ.Υ, Σγάρας Μ.Σ.Υ και Καταρράκτη Μ.Σ.Υ), Κουκουλίων (οικισμός Κουκούλια Μ.Σ.Υ), Λεπιανών (οικισμός Μακρύκαμπος Μ.Σ.Υ), και Ράμιας (οικισμός Ράμια Μ.Σ.Υ) και στην ποιοτική έρευνα τα χωριά Κάψαλα (οικισμοί Τερπνά Μ.Σ.Υ, Κάψαλα Μ.Σ.Υ, Παναγιά Μ.Σ.Υ) και η τοπική κοινότητα Κυψέλης (οικισμός Άγιος Γεώργιος Μ.Σ.Υ).

Τα χωριά της έρευνας ήταν μικρά σε πληθυσμό. Η συγγενική και σχέση κουμπαριάς μεταξύ των κατοίκων ήταν σε μεγάλο βαθμό καθοριστική των μεταξύ τους σχέσεων, καθώς είναι η συγγένεια αυτή που δημιουργεί κατά τη γνώμη των κατοίκων ακόμη στις κοινωνίες αυτές προϋποθέσεις εγγύτητας και θάρρους στη ζήτηση διευκολύνσεων μεταφοράς των ίδιων ή άλλων προσώπων, αγοράς προϊόντων ή φαρμάκων και ανάλογων εξυπηρετήσεων έκτακτης ή τακτικής φύσης.

Έγιναν προσωπικές συνεντεύξεις και στις 2 έρευνες, οι οποίες στηρίχθηκαν σε δομημένο ερωτηματολόγιο κλειστών και ανοιχτών ερωτήσεων και ακολούθησαν συζητήσεις ανοιχτές με τους ηλικιωμένους και το οικογενειακό τους περιβάλλον για πρόσθετες πληροφορίες. Ταυτόχρονα στην έρευνα συμμετείχαν οι δήμοι, στελέχη κι εκπρόσωποι των οποίων κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτηματολόγιο για τις δομές και τις λειτουργίες τους και να αποτυπώσουν το προφίλ των δυναμικών και λειτουργικών τους ικανοτήτων.

Το ερωτηματολόγιο αυτό αναλύεται σε ξεχωριστή ενότητα.

Οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν, αποτύπωσαν τα βασικά κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά των ηλικιωμένων της περιοχής, καθημερινές συνήθειες και προβλήματα, συνθήκες ζωής και διαδικασίες πρόσβασης στα αστικά κέντρα. Εξετάστηκε το επίπεδο υγείας τους, η νοσοκομειακή και φαρμακευτική δαπάνη καθώς και η σχέση που έχουν ή περιμένουν με τις κοινωνικές υπηρεσίες. Διερευνήθηκε ακόμη το τεχνολογικό τους υπόβαθρο, η σχέση των ηλικιωμένων με το περιβάλλον τους ως χώρο και η επίδρασή του στην ζήτηση των υπηρεσιών υγείας. Στόχος ήταν να διερευνηθεί το επίπεδο της κοινωνικής, αλλά και λειτουργικής τους απομόνωσης και η εποχική/εδαφική επίδραση από το περιβάλλον στο οποίο διαμένουν, στη δυνητική τους ικανότητα πρόσβασης στην ιατρική υπηρεσία, ώστε να αναζητηθεί η αναγκαιότητα ή όχι μιας τεχνολογικής παρέμβασης για την κάλυψη των ενδεχόμενων κενών σε αυτήν.

3.1. Η λειτουργική και δυναμική ανάπτυξη των δήμων

Για την εκτίμηση των ενδεχόμενων αποτελεσμάτων από την εφαρμογή ή όχι, μιας πολιτικής εστιασμένης στην Κοινωνική Πολιτική με τις Τεχνολογίες Πληροφορικής και

Επικοινωνίας, πρέπει να ληφθούν υπόψη μια σειρά από ζητήματα διοικητικής και λειτουργικής ικανότητας και πολιτικής των δήμων. Οι δήμοι είναι οργανισμοί κοινής ωφέλειας και οφείλουν να δρουν, να παρέχουν και να υπόκεινται σε συγκεκριμένους κανόνες και δράσεις για τις οποίες έχουν ή όχι την επάρκεια γνώσεων, προσωπικού, χρημάτων και υποδομών για να τις αξιοποιήσουν.

Η «*Διαχείριση Γνώσης*»,⁹²⁵ ως λειτουργία αφορά κυρίως την δημιουργία μιας κοινωνικό-τεχνικής υποδομής, η οποία σε προσαρμογή σ' αυτούς τους δήμους, θεωρούμε ότι ευνοεί την καινοτομία, την αλλαγή και την συνεχή προσαρμοστικότητα στις απαιτήσεις των σύγχρονων καιρών⁹²⁶ και δη την Κοινωνική Πολιτική ως πραγματικό δικαίωμα⁹²⁷ και μέριμνα για τους ευάλωτους αυτής της κοινωνίας.

Η αξία αυτού του δικαιώματος και συνεπώς, το κριτήριο για μια τέτοιου είδους κοινωνική επένδυση είναι τη χρονική στιγμή της απόφασης να ισχύει, α) η τρέχουσα αξία του υποκείμενου κοινωνικού δικαιώματος της Πρόνοιας να' ναι μεγαλύτερη από το συνολικό κόστος υλοποίησης του εγχειρήματος και αυτή προσδιορίζεται τόσο κοινωνικά όσο και διοικητικό-πολιτικά από την εκάστοτε κυβέρνηση⁹²⁸ και β) ο βαθμός με τον οποίο οι οργανισμοί/δήμοι είναι έτοιμοι να μετατρέψουν την οργανωσιακή γνώση σε πνευματικό κεφάλαιο, σε προϊόντα, υπηρεσίες και λύσεις.

Αφορά με την έννοια αυτή την διακρίβωση, αλλά και τοποθέτηση των δήμων αυτών σε μια αναζήτηση του ανταγωνιστικού τους πλεονεκτήματος, που απορρέει μέσα από τους πόρους και τις ικανότητες που ελέγχει ο δήμος και οι οποίοι είναι πολύτιμοι (valuable), σπάνιοι (rare), ατελώς μιμήσιμοι (imperfectly imitable), και μη αντικαταστάσιμοι (not substitutable).⁹²⁹

⁹²⁵Βλέπε σχετικά: Storey, J. and Barnett, E., "Knowledge Management Initiatives: Learning From Failure," *Journal Of Knowledge Management*, Vol. 4 No. 2, 2000, pp. 145-156.

⁹²⁶Carneiro, A., "How does knowledge management influence innovation and competitiveness? *Journal of Knowledge Management*, Vol. 4, No. 2, 2000, pp. 89-98.

⁹²⁷Βλέπε σχετικά: Τροχίδη Χ. Μαθηματική μοντελοποίηση της θεωρίας των δυναμικών ικανοτήτων Δ.Δ. Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσ/κης. Γενικό Τμήμα Πολυτεχνικής Σχολής. Τομέας Υπολογιστικών Μεθόδων και προγραμματισμού Η/Υ Θεσ/κη, 2009.

⁹²⁸ Σε σχετική αναφορά του με τίτλο "Ten Principles of Knowledge Management".ο Thomas Davenport, αναφέρει ότι: *Η Διαχείριση Γνώσης είναι σε σημαντικό βαθμό θέμα πολιτικής και απαιτεί ένα συμβόλαιο γνώσης*. Βλέπε σχετικά: Davenport, T. H., De Long, D. W. and Beers, M. C., "Successful knowledge management projects," *Sloan Management Review*, Vol. ,1998, pp. 43-57.

⁹²⁹ Barney, J., "Firm Resources and Competitive Advantage," *Journal of Management*, Vol. 17, No. 1,1991, pp. 99-120.

Προϋποθέτει τη δημιουργία μιας «κοινότητας πρακτικής»⁹³⁰ (communities of practice), ως μοντέλο ευρύτερων προσαρμογών, από τις οποίες ο δήμος θα προσλαμβάνει τις τρέχουσες εμπειρίες και θα τις προσαρμόζει λειτουργικά, αλλά και δομικά στα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γεωμορφολογικής αλλά και οικονομικής δυναμικής.

Αναλύονται παρακάτω μια σειρά από ενότητες που απαντούν στην ετοιμότητα ή όχι των δήμων της έρευνας για την αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας στην Κοινωνική Πολιτική.

3.2. Η αξιοποίηση των πόρων των δήμων και οι λειτουργικές τους ικανότητες

Οι πόροι αφορούν στο σύνολο των στοιχείων που αξιοποιούν οι δήμοι για το ανθρώπινο δυναμικό τους, την Κοινωνική Πολιτική και τις υποδομές τους. Αποτελούν τόσο χρηματικές όσο και άυλες επενδύσεις και ροές στο περιβάλλον και τους ανθρώπους του δήμου. Η επάρκεια στη χρήση τους ή έστω στην αξιοποίησή τους αφορά τόσο ζητήματα πολιτικών επιλογών όσο και ικανότητας διοίκησης και management του δήμου.

Πιο συγκεκριμένα σχετικά με την αξιοποίηση των πόρων των δήμων:

- *Στον τομέα του Ανθρώπινου Δυναμικού.*

Ο δήμος Δωδώνης είναι ένας μεγάλος δήμος, από την άποψη της υπαλληλικής στελέχωσης, σε σχέση με αυτόν του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων.

Διαθέτει 57 υπαλλήλους έναντι 29 του δήμου Κ. Τζουμέρκων, εκ των οποίων οι 44 είναι με μόνιμη σχέση εργασίας, ενώ στο δήμο Κ. Τζουμέρκων ο αριθμός αυτός φτάνει μετά βίας τους 22.

Οι δήμοι αντιμετωπίζουν ένα ζήτημα ανεπαρκούς στελέχωσης των υπηρεσιών τους με επιστημονικό προσωπικό, αλλά και οι δημοσιονομικοί περιορισμοί για νέες προσλήψεις, περιορίζουν σημαντικά την εκπλήρωση των στρατηγικών δεσμεύσεων των δήμων, καθώς η ανάθεση πολλών αρμοδιοτήτων στο υφιστάμενο προσωπικό, λόγω της υποστελέχωσης τους δεν αποδίδει.

Εξάλλου στη στελεχική δομή των δήμων ο μικρός αριθμός των υπαλλήλων συνοδεύεται και από ελλιπή τεχνογνωσία και εκπαίδευση. Αυτό επιβεβαιώνεται τόσο από την ανάθεση των αρμοδιοτήτων για τα επιμέρους καθήκοντα και τομείς υπηρεσιών σε

⁹³⁰Lave, J., and Wenger, E., *Situated Learning – Legitimate Peripheral Participation*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

υπαλλήλους με εκπαίδευση /ειδικότητα διαφορετική από το θέμα ενασχόλησης, όσο και από το γεγονός ότι οι δήμοι δεν λειτουργούν συγκεκριμένους τομείς υπηρεσιών⁹³¹.

Φαίνεται επίσης, ότι και στους 2 δήμους με το κομμάτι των Τ.Π.Ε. ασχολούνται κυρίως εξωτερικοί συνεργάτες τους, στους οποίους έχει ανατεθεί η διεκπεραίωση αυτών των ζητημάτων. Στο δήμο Δωδώνης πέραν των εξωτερικών συνεργατών, δηλώνεται, ότι ασκεί καθήκοντα τεχνολογικής ανάπτυξης του δήμου ένας υπάλληλος Δ.Ε. με ειδικότητα Η/Υ. ενώ για την Κοινωνική Πολιτική ο Δήμος Δωδώνης διαθέτει έναν υπάλληλο Π.Ε. Διοικητικού που απασχολείται σε αυτό το αντικείμενο. Αμφότεροι οι δήμοι, διαθέτουν θεσμοθετημένες μονάδες, τις Κοινωφελείς Επιχειρήσεις τους, οργανισμοί που δρουν εκτός Δήμου, αλλά βρίσκονται υπό την εποπτεία των αντιδημάρχων Κοινωνικής Πολιτικής.

- Στον τομέα των τεχνικών υποδομών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1 Υποδομές Γραφείου των Δήμων

Είδος Η/Υ	Συνολικός Αριθμός Δ. Δωδώνης	Συνολικός Αριθμός Δ. Κ. Τζουμέρκων
Υπολογιστές Γραφείου (Desktops)	39	25
Εξυπηρετητές (Servers)	4	2
Εκτυπωτές	35	21
Ειδικών λειτουργιών (smart ICT)		-

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

Οι δύο δήμοι διαθέτουν επαρκή αριθμό Η/Υ και εκτυπωτών, σχεδόν για κάθε υπάλληλο του δήμου. Οι υπολογιστές αυτοί είναι συνδεδεμένοι με χωρική κάλυψη, τόσο στο τοπικό δίκτυο όσο και στο δίκτυο «σύζευξης» και το internet. Το δημόσιο προφίλ των δήμων εκτίθεται στο διαδίκτυο όπου με διαδικτυακό τρόπο και οι δύο δήμοι καθώς και με δίκτυο WiFi για τους πολίτες της περιοχής, καλύπτουν το χώρο της δημόσιας εικόνας τους. Ωστόσο η επίτευξη αυτή αποτελεί μονάχα συνθήκη δημόσιων σχέσεων και διαφήμισης, δεν ικανοποιεί καμία άλλη συνθήκη ψηφιακής ετοιμότητας. Χαρακτηριστικό είναι ότι και οι δύο δήμοι δεν έχουν υπολογιστές ειδικών λειτουργιών (smart I.C.T.).

⁹³¹ Αυτοτελές Γραφείο Προγραμματισμού, Οργάνωσης, Πληροφορικής και Διαφάνειας (Δεν λειτουργεί) . Στρατηγικό πρόγραμμα Δήμου Δωδώνης.

Η ταχύτητα σύνδεσης στο διαδίκτυο, ως μέτρο πρόσβασης και δυνατοτήτων διεκπεραίωσης συγκεκριμένων ενεργειών, κυμαίνεται από τα 2Mb στο δίκτυο «σύζευξης» και το internet μέχρι και τα 100Mb στο τοπικό δίκτυο. Είναι μια ταχύτητα που θεωρείται πολύ ικανοποιητική για την άμεση και απρόσκοπτη λειτουργία τους, χωρίς ωστόσο να τυγχάνει ανάλογης χρήσης.

Τόσο στο δήμο Κ. Τζουμέρκων όσο και στο δήμο Δωδώνης δεν λείπουν τα κτίρια τα οποία διαχειρίζονται και διευκολύνουν το έργο της Κοινωνικής Πολιτικής και Υγείας, αλλά και παρέχουν κάποια πρόσοδο σε αυτούς. Συγκεκριμένα ο δήμος Δωδώνης διαθέτει 56 κτίρια για τις περιφερειακές δομές υγείας (περιφερειακά ιατρεία), 1 μόνο που χρησιμοποιείται για τις δράσεις της Κοινωνικής Πολιτικής και 5 κτίρια που του αποφέρουν οικονομικά έσοδα. Σημειώνουμε ότι τα περιφερειακά ιατρεία είναι κλειστά και δεν λειτουργούν παρότι είναι εξοπλισμένα και κατανεμημένα σε κεντρικές θέσεις στα χωριά των δήμων.

Ο δήμος Κ. Τζουμέρκων διαθέτει 5 δημοτικά καταστήματα, εκ των οποίων 3 λειτουργούν σε καθημερινή βάση και τα υπόλοιπα 2 τους καλοκαιρινούς μήνες. Υπάρχουν αγροτικά ιατρεία στην έδρα της κάθε τοπικής κοινότητας και 1 κτίριο για την Κοινωνική Πολιτική του δήμου, που λειτουργεί ως Κ.Δ.Α.Π. (Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών) της Κοινωφελούς Επιχείρησης. Ο δήμος δεν διαθέτει άλλα κτίρια με σταθερή πρόσοδο.

Η έλλειψη εσόδων στα δημοτικά ταμεία λειτουργεί αποτρεπτικά στην λειτουργία των δήμων. Όπως δηλώνουν οι εκπρόσωποι των δήμων, τα χρήματα που διαθέτουν είναι αρκετά μόνο για να εξυπηρετήσουν την αγορά εξοπλισμού. Για τις υπόλοιπες υποχρεώσεις τους τα έσοδα τους επαρκούν για τις βασικές στρατηγικές τους υποχρεώσεις. Συγκεκριμένα στο μεν δήμο Δωδώνης αρκούν για τη μακροπρόθεσμη λειτουργία και την αναβάθμιση των έργων του Γ'Κ.Π.Σ. ενώ στο δήμο Κ. Τζουμέρκων για το πρόγραμμα «φροντίδα στο σπίτι».

Λειτουργίες, όπως οι υπηρεσίες ημερήσιας φροντίδας, το Πρόγραμμα 'Φροντίδα στο σπίτι', η κτιριακή συντήρηση δομών υγείας (Κέντρων Υγείας), αλλά και η αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών (Ε.Κ.Α.Β.) και η ψυχο-κοινωνική υποστήριξη δημοτών δεν μπορούν να υποστηριχθούν και μπαίνουν σε δεύτερη μοίρα ή αφήνονται να απαξιωθούν με το χρόνο.

- Σε ότι αφορά το κομμάτι των λειτουργικών ικανοτήτων των δήμων

Επιλέχθηκαν να ρωτηθούν οι υπεύθυνοι των δήμων για στοιχεία που έχουν να κάνουν με την αξιοποίηση βασικών συστημάτων και εφαρμογών λειτουργίας. Πιο συγκεκριμένα στην ερώτηση «αν ο δήμος εφαρμόζει εφαρμογές Ελεύθερου Λογισμικού/Λογισμικού Ανοιχτού Κώδικα (ΕΛ/ΛΑΚ)»⁹³² οι απαντήσεις ήταν αρνητικές και στις 2 περιπτώσεις. Η ερώτηση αυτή χρησιμοποιήθηκε για να αποδείξει το μέτρο της «ανοιχτότητας» του συστήματος των δήμων στις δημοτικές και άλλες επιλογές. Προκύπτει ότι η ετοιμότητα των δήμων που, ούτως ή άλλως υποστελεχώνεται, δεν είναι επαρκής.

Σε ικανοποιητικό βαθμό όμως και οι δύο δήμοι αξιοποιούν βασικά πληροφοριακά συστήματα της Δημόσιας Διοίκησης όπως το Εθνικό Δημοτολόγιο, το TAXIS-net, το Κτηματολόγιο – Πλατφόρμα GIS και το e-Κ.Ε.Π.

Ο Δήμος Δωδώνης εκδίδει ηλεκτρονικά βεβαιώσεις, βιβλιάρια και πιστοποιητικά. Ταυτόχρονα ηλεκτρονικά παρέχονται από τους δήμους όλες εκείνες οι υπηρεσίες που εμπίπτουν στα πλαίσια της ενημέρωσης μέσω της ιστοσελίδας των δήμων, οι οποίες λειτουργούν όμως κατά κύριο λόγο για λόγους δημοσιότητας και τουριστικής προβολής. Είναι αυτές που έχουν να κάνουν με την τουριστική ενημέρωση, την ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης-επιχειρηματικότητας, αλλά και την πληροφόρηση για το δήμο (δομή, οργανόγραμμα, στοιχεία επικοινωνίας δημάρχου /αιρετών /στελεχών και την αποδοχή των αιτημάτων/παραπόνων/ προτάσεων των δημοτών, όπως επίσης και για τη διερεύνηση των απόψεων των δημοτών (φόρουμ, blogs, ψηφοφορίες/ ερωτηματολόγια). Οι πληροφορίες, που συλλέγονται με αυτό τον τρόπο, αξιοποιούνται, όπως δηλώνεται από τους δήμους της έρευνας. Πρόκειται για μια θετική παράμετρο λειτουργίας παρότι διαπιστώνεται, ότι δεν υπάρχουν καθορισμένες διαδικασίες απάντησης στα mail των δημοτών για μια αμφίδρομη επικοινωνία. Η επίτευξη δηλαδή της μέγιστης και δημοκρατικότερης σχέσης με τους πολίτες/δημότες είναι μερική και αποσπασματική καθώς δεν αποκτά περιεχόμενο η επικοινωνία τους μέσα από αυτή τη δίοδο επικοινωνίας αφού επί της ουσίας λειτουργεί ως πεδίο παραπόνων κι όχι ανταπόκρισης και συν-λειτουργίας και συν-διαμόρφωσης.

3.3. Δομές Πρόνοιας: Μέτρα Κοινωνικής Πολιτικής & Μέτρα για τις ευπαθείς ομάδες

⁹³² Ο όρος «Ελεύθερο Λογισμικό / Λογισμικό Ανοιχτού Κώδικα» (ΕΛ/ΛΑΚ) ομαδοποιεί το Ελεύθερο Λογισμικό (ΕΛ) και το Λογισμικό Ανοιχτού Κώδικα (ΛΑΚ). Ως σύνολο περιγράφει λογισμικό το οποίο διατίθεται με ειδικές άδειες οι οποίες επιτρέπουν στους χρήστες να μελετήσουν, να τροποποιήσουν και να βελτιώσουν το λογισμικό. Προκύπτει ως μοντέλο συνεργατικής ανάπτυξης βασισμένης στην ελεύθερη πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα έχει ως αποτέλεσμα ένα λογισμικό που είναι ασφαλέστερο, αποδοτικότερο, και πιο προσαρμοσμένο στις ανάγκες των χρηστών. <https://ellak.gr>.

Στην ερώτηση «ποιά προγράμματα Κοινωνικής Πολιτικής εφαρμόζουν οι δήμοι» οι απαντήσεις που δόθηκαν είναι ενδεικτικές μιας κατάστασης ανυπαρξίας βασικών δράσεων. Ο Δήμος Κ. Τζουμέρκων λειτουργεί στα όρια των παροχών Κοινωνικής Πολιτικής. Διαθέτει κέντρα νεότητας, ένα Κ.Ε.Κ. και λειτουργεί αρκετά περιορισμένα το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι». Ο Δήμος Δωδώνης λειτουργεί επίσης τα προγράμματα «Βοήθεια στο σπίτι» και του προγράμματος «Επισκέπτες κατ' οίκον», αλλά και με ένα Κ.Δ.Α.Π.

Κανένα από αυτά τα προγράμματα δεν υποστηρίζεται με Τ.Π.Ε. εξαιτίας, όπως δηλώνεται, της ελλιπούς χρηματοδότησης και της έλλειψης προσωπικού που να εξειδικεύεται και να ασχολείται με το συγκεκριμένο ζήτημα. Ωστόσο ο δήμος Κ. Τζουμέρκων έχει στο στρατηγικό σχεδιασμό του ως μελλοντικό στόχο των την υποστήριξη των προγραμμάτων Κοινωνικής Πολιτικής με τις Τ.Π.Ε. Οι αντίστοιχες στρατηγικές του δήμου Δωδώνης δεν περιλαμβάνουν αυτή την τεχνολογική προοπτική. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, η τεχνολογία θα αποτελούσε μια θετική ενίσχυση στην Κοινωνική Πολιτική:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2 Τ.Π.Ε. & Κοινωνική Πολιτική

ΔΗΜΟΙ	1	2	3	4	5	6	7
	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ	ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΗ	ΑΠΑΙΤΗΣΗ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΗΜΟΥ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΩΦΕΛΗ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΩΦΕΛΗ	ΔΕ/ΔΑ
Δ. ΔΩΔΩΝΗΣ				*X			
Δ.Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ		X		X			

*Όπου X η θετική απάντηση.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της έρευνας.

Κατά τη γενική τους αντίληψη ο κύριος λόγος που οδηγεί τους δήμους στην υιοθέτηση των Τ.Π.Ε. είναι η απαίτηση των συνθηκών του δήμου, αλλά και η διοικητική ωριμότητα.

Το βασικό πρόβλημα που τίθεται στο σημείο αυτό, έγκειται στον τρόπο αυτοπροσδιορισμού του βαθμού απαίτησης και διοικητικής ωριμότητας που διέπει τον

τρόπο λειτουργίας τους και την κοινωνικο-δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού των δήμων τους. Για να απαντηθεί το συγκεκριμένο ερώτημα πρέπει να απορριφθεί εξ αρχής ότι λείπει η πολιτική ευαισθησία, αλλά και η υπευθυνότητα της αιρετής διοίκησης. Αντ' αυτού θα επιδιώξουμε να ορίσουμε τα είδη των περιορισμών εκείνων που περιορίζουν το πολιτικό όραμα. Στην προσπάθεια να απαντήσουμε σε αυτό το ερώτημα, εντοπίζουμε τρεις βασικές κατηγορίες αιτιών: οικονομικούς περιορισμούς, άγνοια αντικειμένου και έλλειψη διαχειριστικής ικανότητας.

Επιπρόσθετα στο κομμάτι των δομών υγείας αποδεικνύεται, ότι η συνεργασία των δήμων με τις κοντινές τους δομές υγείας (νοσοκομεία/ κέντρα υγείας/ περιφερειακά ιατρεία), φαίνεται να υποστηρίζει το ίδιο πλαίσιο λειτουργίας, δημιουργώντας έτσι έναν δικό της αυτοπαθή μηχανισμό που ενισχύει την προβληματική εικόνα των δήμων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3 Τοπική κοινωνία & σχέση με τις δομές υγείας

	1	2	3	4
	Με προβλήματα	Απαραίτητη	Δημιουργεί αντιθέσεις	Ανύπαρκτη
Δ. ΔΩΔΩΝΗΣ				
ΔΟΜΗ				
ΚΕΝΤΡΑ ΥΓΕΙΑΣ				
ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ		*X		
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΙΑΤΡΕΙΑ				
Δ. Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ				
ΔΟΜΗ				
ΚΕΝΤΡΑ ΥΓΕΙΑΣ		X		
ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ	X			
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΙΑΤΡΕΙΑ	X			

*Όπου X η θετική απάντηση.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι: ο δήμος Κ. Τζουμέρκων ο οποίος διαθέτει περιμετρικά της πρωτεύουσας του, την κωμόπολη του Βουργαελίου, 3 Κέντρα Υγείας και σε ίση περίπου απόσταση τα νοσοκομεία της Άρτας και των Ιωαννίνων, δηλώνει ότι η

συνεργασία του με τα νοσοκομεία και τα Περιφερειακά Ιατρεία⁹³³ γίνεται με προβλήματα, καθώς οι ανάγκες της υγείας των κατοίκων δεν εξυπηρετούνται, ούτε για τα τακτικά, ούτε για τα έκτακτα ραντεβού τους.

Η ασκούμενη κριτική τους αφορά στην διαχείριση της προστασίας και της περίθαλψης που εισπράττουν ως τελικοί καταναλωτές των υπηρεσιών αυτών και επιδεινώνουν της ολιστική αντίληψη περί του τόπου και της σημασίας του χώρου στον οποίο ζουν και διάγουν. Έχει ενδιαφέρον ότι οι απαιτήσεις τους είναι βασικές και εκπεφρασμένες, κατά τον ίδιο τρόπο, ακόμη και στα στρατηγικά τους σχέδια, πλαίσιο που απορρίπτει το ενιαίο και καθολικό αίτιο λειτουργίας που υποστηρίζεται από την ερμηνεία της θεωρίας του κράτους και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Απαιτούν τη στοιχειώδη συνεργασία με τα νοσοκομεία των Περιφερειών και την κάλυψη των περιοχών τους με ασθενοφόρο. Συνεργασία που και σε αυτό το βασικό επίπεδο γίνεται με προβλήματα.

Πάνω σε αυτή τη βάση οι δήμοι τοποθετούν σε άμεση προτεραιότητα τη στελέχωση των Κέντρων Υγείας και τη λειτουργία των Περιφερειακών Ιατρείων μια τουλάχιστον φορά την εβδομάδα, καθώς η παρουσία τους εκεί δεν είναι μόνο χρήσιμη, αλλά και απαραίτητη κατά δήλωσή τους. Κατ' αναλογία της πολιτικής σχέσης Τοπικής Αυτοδιοίκησης και κεντρικής εξουσίας ακολουθούν οι σχέσεις με τις κεντρικές διοικήσεις των περιφερειών σε προβληματικές. Ο εντεινόμενος όμως κοινωνικός χαρακτήρας της υγειονομικής ανταπόκρισης σε ακραία δημογραφικά περιβάλλοντα προσδιορίζει, ως ένα βαθμό, τα εκάστοτε περιεχόμενα των πολιτικών και άλλων συμβιβασμών.

Στη βάση αυτή οι απαντήσεις των αιρετών του δήμου Δωδώνης, ότι ο πληθυσμός που διαμένει στην περιοχή εξυπηρετείται ικανοποιητικά για κάθε έκτακτο ή τακτικό περιστατικό από το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο των Ιωαννίνων, είναι περισσότερο θετικές απ' όσο διαπιστώθηκε με την έρευνα. Αγνοείται η υφιστάμενη δυσκολία πρόσβασης μέρους των δημοτικών του ενοτήτων και του πληθυσμού που διαμένει σε αυτές. Αντιφατική είναι η σχέση του Δήμου Δωδώνης με το Κέντρο Υγείας Δερβίζιανων που αποτελεί το μοναδικό Κέντρο Υγείας του δήμου και αποτελεί κομβικό σημείο αναφοράς της υγειονομικής κάλυψης του πληθυσμού.

Η αντιφατικότητα αυτή βασίζεται στο γεγονός που αποτυπώνεται στην ex post μετάθεση της υγειονομικής ευθύνης της περιοχής σε ένα από τα δύο νοσοκομεία των Ιωαννίνων και στην υπολειτουργία του Κέντρου Υγείας και των περιφερειακών ιατρείων. Η γενική

⁹³³ Τα περιφερειακά ιατρεία έχουν πάψει από το 2013 να λειτουργούν με συνέπεια τη συνεχή υποβάθμιση και ταλαιπωρία των ηλικιωμένων για την πιο απλή ιατρική πράξη.

άποψη των δημοτών του αξιώνει αναθεώρηση της πρωτοβάθμιας φροντίδας και της ενίσχυσης των κατά τόπου δομών, καθώς κατά τη γενική δήλωση του πληθυσμού δεν έχει επαρκή κάλυψη της υγείας του, αλλά αντίθετα *βρίσκεται στο έλεος του Θεού*.

Εξαιτίας της αδυναμίας να ασκηθεί μια τοπική πολιτική υγείας, το βασικό ζητούμενο της επίλυσης των τοπικών ζητημάτων δεν είναι η ικανοποίηση των πολιτών/δημοτών, αλλά η διαχειριστική μεσολάβηση και η προσέγγιση των τοπικών κοινωνιών, ως παθητικών δεκτών μιας αναντίρρητης βούλησης του κράτους. Η συστημική αυτή υποβάθμιση είναι τέτοια που εμφανίζει τις δυνατότητες των δήμων ως *«λογικά αδύνατες σε μια καπιταλιστική κοινωνία»*⁹³⁴.

Στην κατεύθυνση αυτή, οι δήμοι της έρευνας δεν έχουν επενδύσει σε καμία υποδομή σχετική με τη μετακίνηση/διευκόλυνση των ηλικιωμένων ή των Α.με.Α. δημοτών τους. Οι προσεγγίσεις που κάνουν αγνοούν τις δυνάμεις εκείνες και τις αιτίες που ασκούν σημαντική επίδραση στην καθημερινότητα των δημοτών τους. Αναφέρονται σε μια ανάγκη εξορθολογισμού και ομογενοποίησης των σκοπών τους σε μια σειρά παραμέτρους πρόσβασης με υποκειμενικά κριτήρια. Χαρακτηριστικό είναι ότι υπολογίζουν ότι η μέση χρονική περίοδος για τη διαδρομή από τα χωριά του δήμου προς το κοντινότερο ιατρικό φορέα είναι περίπου 20λ. άποψη που δεν συνδέεται με την πραγματικότητα των συγκοινωνιακών δομών, αλλά κυρίως με τις δυνατότητες που έχουν οι ηλικιωμένοι κάτοικοι των χωριών να ανταποκριθούν οδηγώντας ή αναζητώντας λύσεις μεταφοράς από τους συγγενείς, φίλους ή το Ε.Κ.Α.Β.

Οι εκπρόσωποι του δήμου Κ. Τζουμέρκων δηλώνουν, ότι ο χρόνος κάλυψης της απόστασης των χωριών με την κεντρική περιφερειακή δομή προσαυξάνεται μόνο κατά 15 λεπτά κατά τη διάρκεια του Χειμώνα, ενώ οι εκπρόσωποι του δήμου Δωδώνης θεωρούν, ότι δεν επηρεάζεται καθόλου η διαδρομή από τις καιρικές συνθήκες.

Και οι δυο απόψεις εκφράζουν την απόσταση που χωρίζει την πρακτική και την αντίληψη της Τοπικής Διοίκησης με αυτή των δημοτών της. Απόσταση που εν τέλει προβάλλει την αντίστοιχη ανάγκη κάλυψης των κενών μεταξύ σκοπού και ειδικού περιβάλλοντος και δέκτη. Η διάσταση αυτή καταλήγει, εν τέλει, στην δυσκολία επίτευξης της ανταποκρισιμότητας των δεκτών/ληπτών της υπηρεσίας, εδώ των ηλικιωμένων στο χειρισμό της οδήγησης και των δρόμων, με αυτή των αρχών για τη δημοτική κατάσταση και εξυπηρετικότητα των δομών τους.

⁹³⁴ Cockburn C. 1977. The Local state: management of cities and people, London, Pluto. pp.117.

Οι αιρετοί του δήμου Δωδώνης εκφράζουν μια άποψη που είναι ακόμη πιο ασυμβίβαστη με το χωροταξικό και συγκοινωνιακό περιβάλλον του δήμου, καθώς περιγράφουν θετικά, την κλίμακα εξυπηρέτησης των δομών του δήμου και του οδικού δικτύου. Από την έρευνα πεδίου ωστόσο διαπιστώθηκε, ότι η άποψη αυτή εστιάζει μεμονωμένα σε ένα τμήμα του δήμου και δη μια δημοτική ενότητα που βρίσκεται πάνω στον κάθετο άξονα Άρτας-Ιωαννίνων. Σε ότι αφορά το σύνολο ωστόσο των υπόλοιπων δημοτικών ενοτήτων και κυρίως τα χωριά του δήμου που βρίσκονται στη Λάκκα Σουλίου και στη δημοτική ενότητα Σελλών, οι συνθήκες και η χρονική ανταπόκριση είναι διαφορετική και με πολλαπλάσια χρονική επιβάρυνση στην οποιαδήποτε μετακίνηση, τακτική ή έκτακτη. Η διάσταση αυτή των απόψεων του δήμου και των δημοτών διαμορφώνει ένα υπόρρητο επικοινωνιακό κενό μεταξύ τους, παρόλο που οι υπεύθυνοι του δήμου Δωδώνης περιγράφουν τη συγκοινωνιακή πρόσβαση ως τη μόνη έλλειψη που μπορεί να απασχολεί τους δημότες.

Αντίστοιχα από τους υπεύθυνους του δήμου Κ. Τζουμέρκων δηλώνεται ότι τους ηλικιωμένους του δήμου απασχολούν ζητήματα, όπως η στελέχωση των Κέντρων Υγείας και η ύπαρξη Κ.Α.Π.Η.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ηλικιωμένων στις σχετικές ερωτήσεις φαίνεται, ότι η ενημέρωση του δήμου Κ. Τζουμέρκων είναι καλύτερη κι αφορά στην επίγνωση των συνθηκών και των ζητημάτων που απασχολούν τους ηλικιωμένους του. Ο δήμος Δωδώνης παρουσιάζει έλλειμμα επικοινωνίας με τους πολίτες που μεταφράζεται τόσο σε ελλιπή γνώση των συνθηκών και των προβλημάτων που τους απασχολούν, όσο και των λύσεων που θα εξυπηρετούσαν τους δημότες της περιοχής.

Οι κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων ασκούν πολιτική με τρόπο που φιλτράρει και διαχωρίζει «άσκοπες» και αντί-οικονομικές δράσεις με αποτέλεσμα την εξειδίκευση στην παροχή των υπηρεσιών, στον επιλεκτικό σχεδιασμό τους και την αντίστοιχη περιοριστική υλοποίηση της δημοτικής πολιτικής, τόσο σε επίπεδο δημοτικής ενότητας, όσο και σε επίπεδο χωριού. Προφανής συνέπεια μιας τέτοιας πολιτικής, είναι η δημιουργία ελλείψεων, πίεση επίτευξης καθημερινών ενεργειών στους πολίτες, αλλά και συντήρησης ενός επιπέδου λειτουργίας. Το κενό των υπηρεσιών των δήμων για ζητήματα ανήμπορων ή καθηλωμένων στο κρεβάτι ηλικιωμένων, καλύπτουν, άγνωστο σε ποιο βαθμό, ιδιωτικές υπηρεσίες κατ' οίκον φροντίδας, κυρίως με τη συνεργασία αλλοδαπών που διαμένουν στην ευρύτερη περιοχή.

Προκύπτει με αυτό τον τρόπο μια ευρύτερη αντιμετώπιση των ευπαθών ομάδων που καθορίζεται από τους δήμους ως συντρέχουσα πολιτική. Συγκεκριμένα από τον παρακάτω πίνακα βλέπουμε ότι:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4 Δήμοι & ευθύνη ευάλωτων ομάδων

ΕΥΘΥΝΗ	Αποκλειστική Αρμοδιότητα του Δήμου	Αποκλειστική Αρμοδιότητα του Κράτους	Θέμα Δήμου και κράτους, (συνεργασία)	Ιδιωτική δράση/ εθελοντική ή με Μ.Κ.Ο.
ΔΗΜΟΙ				
Δήμος Δωδώνης		X		
Δήμος Κ. Τζουμέρκων			X	X

*Όπου X η θετική απάντηση.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της έρευνας.

Έτσι η διαμόρφωση και εφαρμογή πολιτικών στα διοικητικά όρια των δήμων συνδέονται με τη διευθέτηση αποφασιστικής σημασίας ζητημάτων, για τα οποία ο δήμος Δωδώνης φαίνεται να μην έχει ορισμένη θέση και ξεκάθαρες πολιτικές. Ειδικά αυτό αφορά στους ηλικιωμένους και στα Α.με.Α. της περιοχής του, παρότι είναι ένας δήμος που ακριβώς επειδή χαρακτηρίζεται από το υψηλό ποσοστό των ηλικιωμένων δημοτών του, θα ανέμενε κανείς να έχει μεγαλύτερη ενίσχυση στην οργάνωση των τομέων Κοινωνικής Πολιτικής. Αντίθετα όμως λειτουργεί σε συμβατικά διαχειριστικά πλαίσια, χωρίς καθορισμένη πολιτική και φιλοσοφία, παραγνωρίζοντας ουσιαστικά την αναγκαιότητα της ύπαρξης συγκεκριμένων υπηρεσιών για τους δημότες ηλικιωμένους και Α.με.Α.

Καθίσταται σαφές από τις απαντήσεις, ότι η τοπικότητα δε εξασφαλίζει την προσαρμογή στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος, αλλά άλλοτε την ευνοεί κι άλλοτε όχι. Η επίσημη απάντηση του δήμου υπαινίσσεται την ιδέα, ότι οι δράσεις για τους ηλικιωμένους είναι ένας ουδέτερος παράγοντας στο σχεδιασμό των μελλοντικών δράσεων του δήμου και θα έπρεπε να απασχολεί αποκλειστικά τις κρατικές/δημόσιες αρμοδιότητες.

Διαπιστώνουμε έτσι, ότι η τοπική προσαρμογή είναι μη αναγώγιμη στα αποτελέσματα που απορρέουν από τις δημοτικές, συλλογικές παρεμβάσεις, γεγονός που έχει οικονομικές και υποκειμενικές αιτιολογήσεις. Εν προκειμένω διαπιστώνεται ότι ο δήμος Δωδώνης εμφανίζει πλήθος διαχειριστικών ελλείψεων και φαίνεται, ότι αδυνατεί να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις των δημοσιονομικών μέτρων. Η έλλειψη ευελιξίας των

δομών του δήμου, αλλά και η δύσκολη πρόσβαση των υπηρεσιών Κοινωνικής Πολιτικής στις επιμέρους δημοτικές του ενότητες λόγω των μεγάλων αποστάσεων και των δύσκολων καιρικών συνθηκών για το μεγαλύτερο διάστημα του έτους, ανεβάζουν ή καθιστούν απαγορευτικό με το υψηλό τους κόστος κάθε τέτοια δράση.

Αυτό καθίσταται ιδιαίτερα εμφανές στην λειτουργία του προγράμματος «*Βοήθεια στο σπίτι*», καθώς η επιλογή των χωριών κάλυψης με το πρόγραμμα είναι της άμεσης ακτίνας δράσης του δήμου, δηλαδή κινείται σε απόσταση μικρότερη των 20χιλ. Όλα τα υπόλοιπα χωριά του δήμου είναι a priori εκτός προγράμματος κι αυτό προκύπτει ως αποτέλεσμα λανθασμένων τόσο πολιτικών όσο και υποθέσεων για την αναγκαιότητα και την επίτευξη αυτών των παρεμβάσεων.

Αντίθετα, από το δήμο Κ. Τζουμέρκων αναγνωρίζεται ότι οι δράσεις για τους ηλικιωμένους είναι άμεσα εξαρτημένες από οικονομικούς και άλλους παράγοντες και ότι τόσο ο δήμος όσο και η πολιτεία οφείλουν να συνεργαστούν για να αναδείξουν λύσεις και προτάσεις για την εξυπηρέτησή τους. Παρόλο που οι ίδιοι παράγοντες που ισχύουν και για το δήμο Δωδώνης όπως οι απαιτήσεις των δημοσιονομικών μέτρων, η έλλειψη ευελιξίας των δομών του δήμου, αλλά και η δύσκολη πρόσβαση, ανεβάζουν ή καθιστούν απαγορευτικό με το υψηλό τους κόστος κάθε τέτοια δράση, πιστεύουν εντούτοις οι φορείς του ότι η Κοινωνική τους Πολιτική οφείλει να επικεντρωθεί στους ηλικιωμένους. Η ενεργοποίηση των δομικών προσδιορισμών που ως διακριτή έννοια, αφορούν την παράδοση των υπηρεσιών αφορά επίσης βασικές παραδοχές για την επίτευξη κοινωνικής ισορροπίας και την άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής.

Η κοινωνική, αλλά και οικονομική σημασία του γήρατος στις σύγχρονες ταχύτατα μεταβαλλόμενες κοινωνίες απαιτεί από τη διοίκηση να εξελίσσεται πάνω στον άξονα δράση/αντιμετώπιση προβλημάτων και διαχείριση. Η αύξηση των ηλικιωμένων παγκόσμια, αλλά και τοπικά, η συγκέντρωσή τους στα χωριά και στις πατρογονικές τους εστίες αποτελεί πλέον λόγο και αίτιο αναπροσαρμογής κι όχι υποβάθμισης των αντίστοιχων πολιτικών.

Ωστόσο, το κύριο πρόγραμμα που εφαρμόζεται στην Ελλάδα από τους δήμους, για την κα' οίκον υποστήριξη των ηλικιωμένων, είναι το πρόγραμμα «*Βοήθεια στο σπίτι*». Ως πρόγραμμα παρουσιάζει λειτουργικά προβλήματα, με μεγαλύτερο την ποιότητα των υπηρεσιών και το βαθμό κάλυψης των γεωγραφικών ενοτήτων. Τόσο ο ρόλος που του αποδίδεται όμως όσο και η αναγκαιότητα εφαρμογής του δημιουργούν ένα πλαίσιο επείγουσας και αναντικατάστατης εφαρμογής. Στο δήμο Δωδώνης, το πρόγραμμα χρησιμοποιείται για να προσφέρει φροντίδα σε επιλεγμένα άτομα, γιατί όπως δηλώνεται,

οι πόροι δεν επαρκούν για το σύνολο του πληθυσμού. Αναγνωρίζεται, ότι δεν ικανοποιείται το σύνολο της ζήτησης και ενοχοποιείται γι' αυτό η δημοσιονομική προσαρμογή που προκαλεί την επιλεκτικότητα στις δράσεις τους. Η στάση αυτή ωστόσο δεν δικαιολογεί την κάλυψη ορισμένων μόνο δημοτικών ενοτήτων και την ακύρωση κάποιων άλλων από κάθε πρόσβαση σε αυτή την υπηρεσία. Η μετάθεση της ευθύνης για τη διακρίβωση της ανάγκης και για την ακόλουθη ικανοποίηση της στην εθελοντική ή την ιδιωτική δράση θα είχε ένα λόγο ύπαρξης στο συγκεκριμένο δήμο, αν ο δήμος δεν χαρακτηριζόταν από τα ακραία χαρακτηριστικά ηλικιών και εξάρτησης. Εν προκειμένω ο δήμος Δωδώνης δεν διαθέτει τέτοια δυνατότητα.

Η άποψη που εκφράζεται από τους υπεύθυνους του δήμου Κ. Τζουμέρκων είναι πιο κοντά σε μια πραγματικότητα που περιγράφουν οι περισσότεροι μικροί δήμοι της χώρας, ότι παρόλη την καλή διάθεση για τέτοιου είδους υπηρεσίες, η οικονομική δυσχέρεια και η έλλειψη πόρων δυσχεραίνει την προσφορά τους.

Στην στρατηγική υποστήριξης αυτών των δράσεων με τις Τ.Π.Ε. από το δήμο Κ. Τζουμέρκων υποστηρίζεται ότι οι χρήστες θα κέρδιζαν χρόνο, χρήματα, ασφάλεια αλλά και λιγότερη ταλαιπωρία, αν εξισώνονταν η καταλληλότητα των δομών με την δημοκρατικότητα τους. Βέβαια η ίδια η δυναμική της απάντησης δεν ακολουθεί την παρουσία του δήμου στην περιοχή, γεγονός που συμβάλλει καθοριστικά στην επίτευξη αφενός της αυξανόμενης συγκέντρωσης της δυσαρέσκειας και αφετέρου στην μεταβολή της υγειονομικής κάλυψης. Ο Δήμος Κ. Τζουμέρκων διαθέτει χωροταξικά χαρακτηριστικά που ευνοούν την κάλυψη αλλά και την λειτουργία του δήμου με όρους ευρύτερων συσχετισμών με το υγειονομικό περιβάλλον της Περιφέρειας Ηπείρου. Χαρακτηριστικά που όμως δεν ενεργοποιούνται.

Στο δήμο Δωδώνης θεωρείται, ότι από τη στρατηγική υποστήριξης αυτών των δράσεων με τις Τ.Π.Ε το μοναδικό κέρδος για τους πολίτες θα ήταν η σύνδεση με το δήμο. Διακρίνεται η έλλειψη δομικού χαρακτήρα στις απαντήσεις αυτές που θεμελιώνουν τη βασική αντίφαση λειτουργίας που χαρακτηρίζει τους δύο δήμους.

Συμπερασματικά, το επιχείρημα, ότι ο μεγάλος δήμος είναι ικανότερος στην υιοθέτηση των τεχνολογιών καταρρίπτεται και αποκτά βαρύτητα το ζήτημα τι θεωρείται και πρακτικά αποδεικνύεται, ότι είναι τοπικό και τι όχι, ως βαθύτερο ζήτημα μεθόδου και λειτουργίας των ίδιων των δήμων και όχι των επιβαλλόμενων από την κεντρική εξουσία αρμοδιοτήτων. Στη λογική αυτή, ο δήμος Δωδώνης παρότι μεγαλύτερος δήμος έναντι του δήμου των Κ. Τζουμέρκων, φαίνεται να λειτουργεί με περισσότερες αγκυλώσεις και πρακτικά απαξιώνει ή απομονώνει δομές και λειτουργίες σε ένα μέρος του δήμου και όχι

στο σύνολό του. Η Καλλικρατική συνένωση έφερε στο δήμο ευθύνη για μια σειρά δημοτικές ενότητες, για τις οποίες δείχνει να αρνείται την δικαιοπρακτική και λειτουργική του ευθύνη, φροντίζοντας και περιορίζοντας τις ενέργειες του σε μια και μόνη δημοτική ενότητα.

3.4. Η επίδραση της δημοσιονομικής κρίσης στην Κοινωνική Πολιτική

Η οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων και οι επιπτώσεις της στην ελληνική οικονομία και κοινωνία και φυσικά στα επιμέρους συστατικά της στοιχεία, όπως είναι και η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι μια πραγματικότητα που βιώνει ο τοπικός χώρος με έντονο και σε απόλυτα μεγέθη τρόπο.

Στο πλαίσιο αυτό της κρίσης, η Τοπική Αυτοδιοίκηση λειτουργεί ως πρωτοβάθμια εξουσιαστική έκφραση στο μικρό-τοπικό επίπεδο, ως θεσμικός φορέας οργάνωσης του «τόπου», και ο ανθρωποκεντρικός χαρακτήρας της, την μετατρέπουν σε προνομιακό πεδίο άμεσης προσφυγής των ανήμπορων πολιτών, ενώ από την άλλη «αναβαθμίζουν» την υποχρέωση της για στήριξη της αποδιαρθρωνόμενης κοινωνικής συνοχής, μέσα από την υποκατάσταση του ραγδαία συρρικνούμενου μεταπολεμικού Κράτους Πρόνοιας.

Εδώ ακριβώς εντοπίζεται μια βασική ιδιοτυπία της σημερινής Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα η οποία συνίσταται σε μια μεταβατική διαδικασία διττού χαρακτήρα στην οποία βρίσκεται.

Ο διττός αυτός χαρακτήρας έγκειται στην ιδιαίτερα δυσμενή συγκυρία της σύμπτωσης πρώτον μιας ριζικής διοικητικής μεταρρύθμισης (Ν.3852/ «Καλλικράτης»), κατά την οποία καλείται να επωμισθεί πολύ σημαντικές αρμοδιότητες του Κεντρικού Κράτους και στο πεδίο της Κοινωνικής Πολιτικής και δεύτερον με όρους που επιβάλλουν οι οικονομικές και εργασιακές επιπτώσεις της κρίσης και των μνημονίων (πολύ μεγάλη περικοπή των Κ.Α.Π. και των λοιπών δυνητικών εσόδων σε μια πτωχευμένη κοινωνία, συρρίκνωση του προσωπικού κλπ.).

Αποκτά δηλαδή η Τοπική Αυτοδιοίκηση μια συνεχώς μεγαλύτερη διαχειριστική ευθύνη, ανέτοιμη και χωρίς την υλική-λειτουργική της θεμελίωση, τη μεταβίβαση δηλαδή των αναγκαίων πόρων από το κεντρικό κράτος.

Στο πλαίσιο αυτό, η Τοπική Αυτοδιοίκηση επωμίζεται το τεράστιο κοινωνικό και πολιτικό αντίκτυπο των μεγάλων οικονομικών και κοινωνικών χασμάτων και υποχρεούται σε σκληρές επιλογές και συμβιβασμούς, ατομικούς και συλλογικούς, σε μια απέλπιδα προσπάθεια διατήρησης της στοιχειώδους κοινωνικής συνοχής με όλο και λιγότερα μέσα και εργαλεία. Κατ' ουσίαν, καλούνται ως τοπικές διοικήσεις και

καθημερινοί και «κατά πρόσωπο» άμεσοι αποδέκτες της επιδεινούμενης κοινωνικής ανημπόριας και δυσαρέσκειας, να λειτουργήσουν ως δυνητικοί σταθεροποιητές στη διαδικασία άμβλυνσης των κοινωνικών συνεπειών της κρίσης και της επιτεινόμενης απόσυρσης της Κεντρικής Διοίκησης.

Οι δήμοι της έρευνας συμφωνούν, ότι η δημοσιονομική κρίση έφερε νέα ζητήματα που μέχρι τότε δεν είχαν κληθεί να αντιμετωπίσουν ή τουλάχιστον σε αυτό το βαθμό. Συμφωνούν επίσης στο, ότι οι περικοπές των δαπανών από τις περικοπές των Κ.Α.Π. τη μείωση των λοιπών εσόδων του Δήμου, αλλά και τις περικοπές των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων, επίδρασαν αρνητικά στη διαχείριση των ζητημάτων της Κοινωνικής Πολιτικής. Διαφωνούν όμως στην αντιμετώπιση της κρίσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5 Δημοσιονομική κρίση και Κοινωνική Πολιτική

ΑΛΛΑΓΕΣ	Έφερε νέα ζητήματα/λύσεις	Περικοπές δαπανών	Αύξησε τις δομές	Δημιούργησε προβλήματα
Δ. Δωδώνης	X	X		X
Δ. Κ. Τζουμέρκων	X	X	X	

*Όπου X η θετική απάντηση.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας

Από το δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων δηλώνεται, ότι παρότι τα ποσά που δαπανούνται για την άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής στο Δήμο, μετά την δημοσιονομική κρίση, καλύπτουν τις ανάγκες των δημοτών σε βαθμό οριακό, εξαιτίας της κρίσης και ως απάντηση σε αυτήν αύξησε τις δομές του, δημιουργώντας, παρά την κρίση, λύσεις για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες των δημοτών του. Ο δήμος Δωδώνης επηρεάστηκε από τη δημοσιονομική κρίση, κυρίως στην κατεύθυνση του πολλαπλασιασμού των προβλημάτων του. Νέες δομές ως απάντηση στα αυξημένα προβλήματα δεν δημιουργήθηκαν. Τα έσοδά του χαρακτηρίζονται ανεπαρκή για την εξυπηρέτηση των δημοτών, μέσα όμως σε ένα σύνολο προβληματικής του δήμου που αφορά τόσο στις οικονομικές δυσχέρειες και την υλικοτεχνική υποδομή, όσο και στην έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού και την εκπαίδευση του υπάρχοντος.

Οι δυο δήμοι διαφέρουν εξάλλου και στο συνολικό αριθμό των ωφελούμενων από τις κοινωνικές τους υπηρεσίες. Ο δήμος Δωδώνης διαχειρίζεται μεγαλύτερο αριθμό ωφελούμενων, 446 πολίτες, για τους οποίους όμως δεν η καταγραφή και εικόνα είναι ελλιπής. Δεν γνωρίζουν δηλαδή οι υπεύθυνοι των δράσεων του δήμου ποιους αφορούν

οι δράσεις του κι αν απευθύνονται περισσότερο σε ηλικιωμένους ή Α.με.Α. έχοντας μια θολή και απροσδιόριστη εν τέλει κατεύθυνση.

Αντίθετα στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων υπάρχει καλύτερη και πιο σαφής εικόνα του πληθυσμού ανάγκης. Με μικρότερο αριθμό ωφελούμενων από τις δράσεις του, 156 πολίτες, εκ των οποίων οι 126 είναι ηλικιωμένοι και Α.με.Α. ενώ 30 είναι παιδιά που μετέχουν στα Κ.Δ.Α.Π. της Κοινωφελούς Επιχείρησης, δείχνει να διαχειρίζεται καλύτερα το κοινωνικό του περιβάλλον.

Η κρίση αποτελεί κατάσταση έντονης δοκιμασίας του οικονομικού συστήματος που ήδη πάσχει. Η δοκιμασία αυτή αμφισβητεί τις βεβαιότητες των συστημάτων αναδιανομής και προκαλεί έντονο προβληματισμό ως προς την ικανότητα του συστήματος κοινωνικής προστασίας, να ανταπεξέλθει στις έντονες πιέσεις που δημιουργούνται από τη διπλή πρόκληση της ύφεσης και της δημοσιονομικής προσαρμογής.

Η περίοδος που διανύει η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι μια περίοδος ενηλικίωσης, που επικαλείται τις προσωπικές και κοινωνικές δυνάμεις να στηρίξουν τη συγκρότηση ενός δυναμικού κοινωνικού πεδίου. Εκεί ακριβώς τοποθετείται κι η ανάγκη της αξιοποίησης και κυρίως της ενεργοποίησης του εθελοντικού τομέα. Έτσι, παρότι η αστική φτώχεια δείχνει να βαθαίνει και να διευρύνεται»,⁹³⁵ η επαρχία αντιστέκεται σε κάποιο βαθμό αξιοποιώντας τους «άτυπους κοινωνικούς θεσμούς» της, τη συγγένεια και τη γειτονία, τις άμεσες και παραδοσιακές σχέσεις κοινότητας.

Για να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες διαμορφώθηκε, εκ των ενόντων, αξιοποιώντας και κατάλοιπα της παραδοσιακής αλληλεγγύης ένα παράλληλο, άτυπο κοινωνικό σύστημα, σε πολλές περιπτώσεις, όπου ο εθελοντικός τομέας άλλοτε λειτούργησε δυναμικά κι άλλοτε όχι. Στην περίπτωση του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων ο εθελοντικός τομέας χαρακτηρίζεται θετικός από οικονομική άποψη, γιατί φεύγει ένα σημαντικό κομμάτι δαπανών από το δήμο που το διαθέτει για να στηρίξει τις κοινωνικές του δράσεις, αλλά και γιατί οι πολίτες που ασχολούνται εθελοντικά με τις κοινωνικές δράσεις του δήμου, καταφέρνουν να δημιουργήσουν για τους επωφελούμενους ένα περιβάλλον φιλικό και οικείο.

Ο δήμος Δωδώνης, όπως δηλώνεται, δεν έχει επαρκές δίκτυο εθελοντών και οι δράσεις τους μάλλον είναι ανεπαρκείς. Γι' αυτό και η αξιολόγηση που δίνουν οι ίδιοι στις δράσεις τους είναι αυστηρή και ιδιαίτερα χαμηλή. Ο δήμος Δωδώνης αξιολογεί με 4 την

⁹³⁵ Μπαλούρδος Δ. Αποτελέσματα έρευνας του Ε.Κ.Κ.Ε. Δημοσίευμα στην εφημερίδα « Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ». 10-01-2016.

ποιότητα των κοινωνικών του δράσεων στην κλίμακα του 0-10, ενώ στην ίδια κλίμακα ο δήμος των Τζουμέρκων τοποθετεί τις παροχές του στο 7.

Με τον τρόπο αυτό, οι πολιτικές του τοπικού κράτους περιορισμένες και ανεπαρκείς να καλύψουν το μέγεθος, την ένταση και τη συχνότητα των προβλημάτων, καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος του βάρους και της ευθύνης τους για την Κοινωνική Πολιτική από τις άτυπες δομές που δημιουργούνται, προϋπάρχουν στα χωριά των δήμων και βασίζονται στην μεγάλη συνοχή των κοινωνικών τους δικτύων. Όσο πιο κοντά, συγγενικά, φιλικά και κυρίως ηλικιακά βρίσκονταν οι κάτοικοι των χωριών τόσο ο κοινωνικός τους συγχρονισμός κατέγραφε μια καθημερινή και σταθερή σχέση αλληλο-βοήθειας. Φαίνεται λοιπόν ότι ο κοινωνικός εκσυγχρονισμός μείωσε αλλά δεν άλλαξε τις παραδοσιακές δομές, οι οποίες κυριαρχούν στην ζωή των πολιτών και καταγράφουν θετικά στοιχεία στις μεταξύ τους σχέσεις στήριξης. Μια στήριξη που μπορεί να είναι υλική (αγαθά, τρόφιμα), αλλά και άυλη (συντροφιά, κουβέντα, αλλά και ψυχολογική στήριξη).

Σε ανθρώπινο επίπεδο ωστόσο οι υπάλληλοι, αλλά και οι δημοτικές αρχές των δήμων δείχνουν να αντιμετωπίζουν με δυσκολία μια σειρά από ζητήματα, εξαιτίας κυρίως της συναίσθησης ότι αυτό που κάνουν δεν επαρκεί, δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες που επιτακτικά προκύπτουν στην περιοχή ευθύνης τους και δεν ικανοποιεί εν τέλει, ούτε τους ίδιους ούτε τους πολίτες.

Εξάλλου στις σχέσεις των πολιτών με το δήμο επικρατεί μια αντιφατική σχέση. Από τη μια υπάρχουν εκείνοι που θεωρούν ότι ο δήμος δεν μπορεί να κάνει πολλά για να βελτιώσει την κατάστασή τους, αναγνωρίζοντας τη γενικότερη δυσκολία της χώρας και τη μεταβίβασή της και στους δήμους κι εκείνοι που πιστεύουν ότι ο δήμος είναι μια οντότητα προβληματική με ελλείψεις τόσο σε ικανότητες όσο και σε ανθρώπους.

Η συγκρότηση της εργασιακής ψυχολογίας των εργαζόμενων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση αφορά μια συζήτηση που αντλεί την επιχειρηματολογία της στην κατανόηση των φαινομένων αυτών. Προσδιορίζει ωστόσο και μας αφορά στο βαθμό που οι άνθρωποι αυτοί επωμίζονται το διαχειριστικό βάρος της Κοινωνικής Πολιτικής, χωρίς να έχουν τις αντίστοιχες δυνατότητες θεσμικά και λειτουργικά.

3.5. Το πλαίσιο των δυναμικών ικανοτήτων

Η διάσταση που θα δώσουν με την καθημερινή πρακτική τους, οι φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στην έννοια της διοίκησης και της συνοχής, αλλά και στις μεθόδους δυναμικής και, κατά περίπτωση, εναλλακτικής προσαρμογής κι όχι απλά αντίδρασης στο

οικονομικό γίνεσθαι, διαγράφεται από την τοπικά εστιασμένη πολιτική. Αυτή εξάλλου εκφράζει το σύνολο, ή αλλιώς την κοινωνική απεικόνιση των δυναμικών ικανοτήτων της κοινωνίας και των πολιτών της. Ακριβώς γι' αυτό η διακυβέρνηση των τοπικών υποθέσεων αποτελεί μια συνεχή διαδικασία ανάπτυξης και αφοσίωσης, στο βαθύτερο και ουσιαστικότερο μέρος της πολιτικής παρέμβασης, τον άνθρωπο και τη διατήρηση των βασικών θεμελιακών δικαιωμάτων του για ευημερία, αξιοπρέπεια και ασφάλεια.

Ζητήθηκε, στη βάση αυτή, από τους δήμους της έρευνας να απαντήσουν σε μια σειρά ερωτήματα που αφορούν ακριβώς σε αυτό το κομμάτι της δυναμικής προσαρμογής. Προκύπτει από τις απαντήσεις τους, ότι οι δήμοι προσαρμόζονται, σχεδόν πειθαναγκαστικά, σε μια σειρά ευρωπαϊκά και εθνικά προγράμματα δράσης, τα οποία παρόλο που έχουν ως στόχο την εθνική προσαρμογή, δείχνουν να μην μπορούν να τα χειριστούν.

Ο δήμος Δωδώνης λειτουργεί στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ψηφιακή Σύγκλιση» και «Διοικητική Μεταρρύθμιση», δεν καλύπτονται όμως επαρκώς οι ανάγκες του για ενημέρωση και κατευθύνσεις για την αποτελεσματική προσαρμογή του στα προγράμματα αυτά. Προκύπτει έτσι η ανάγκη μιας ευρύτερης συζήτησης για το ρόλο που διαδραματίζουν οι κεντρικοί φορείς στην χωρική, τοπική πολιτική και της κατανόησης των μηχανισμών που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάδειξη της τοπικότητας. Οι κύριοι φορείς με τους οποίους συνεργάζεται είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ειδική Γραμματεία «Ψηφιακού Σχεδιασμού» του Υπ. Περιφερειακής Ανάπτυξης, η Γενική Γραμματεία Δημόσιας Διοίκησης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης του ΥΠ.ΕΣ.ΔΔ.Α. ή η Κ.Ε.Δ.Ε.

Αυτό άλλωστε εξηγεί και τον τρόπο με τον οποίο η ενασχόληση σε επαγγελματικό επίπεδο με το χώρο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μετατρέπεται σε δυναμική δυσaréσκεια και απαξίωση τόσο της επαγγελματικής, όσο και της δημόσιας λειτουργίας. Καταγράφεται από τις απαντήσεις των υπαλλήλων του δήμου Δωδώνης, ότι το κυρίαρχο συναίσθημα είναι η απομόνωση κι η ανημπόρια να διαχειριστούν τον όγκο των ζητημάτων τους. Η αίσθηση αυτή γίνεται ακόμη πιο ξεκάθαρη από το γεγονός, ότι τόσο για την Κοινωνική Πολιτική, όσο και για τις Τ.Π.Ε. δεν έχουν ξεκάθαρη και καθορισμένη πολιτική, αλλά ούτε και την αναζητούν, αφού ως Δήμος δεν μεριμνά, (ανεξαρτήτως των πρωτοβουλιών άλλων φορέων, π.χ. Κ.Ε.Δ.Ε.), για την εκπαίδευση στις Τ.Π.Ε. των αιρετών/στελεχών/εργαζομένων.

Η θέση αυτή παρόλο που δεν είναι συμβατή ούτε με το μέγεθος των προβλημάτων των περιοχών ούτε με τις συνθήκες κρίσης και δημοσιονομικής προσαρμογής, επιχειρεί να

αλλάζει στα πλαίσια αργών διαδικασιών. Διαδικασίες που ξεκινούν από την αντίληψη ότι οι Τ.Π.Ε. αποτελούν (ή μπορούν να αποτελέσουν) σημαντικό παράγοντα για την αποδοτική και αποτελεσματική λειτουργία του Δήμου, αλλά το επαρκώς καταρτισμένο προσωπικό είναι βασική προϋπόθεση για την ουσιαστική αξιοποίηση τους στην Κοινωνική Πολιτική στο Δήμο.

Η πραγματοποίηση, εξάλλου, ταυτόχρονων και κατάλληλων θεσμικών και οργανωτικών αλλαγών είναι αναγκαία προϋπόθεση για την ουσιαστική αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στην Κοινωνική Πολιτική στο Δήμο, καθώς τα γεωγραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του Δήμου καθορίζουν τις δυνατότητές του, στο σύνολο των θεμάτων και των λειτουργιών του προς όφελος των πολιτών. Οι μέχρι τώρα προσπάθειές του στο χώρο των Τ.Π.Ε. είναι έργα που δεν εκπόνησε ο δήμος, αλλά οι συνεργαζόμενες με αυτόν σχετικές εταιρίες, στις οποίες ανατέθηκε τόσο ο σχεδιασμός/υλοποίηση έργων Τ.Π.Ε. όσο και η ανάπτυξη εφαρμογών, η συντήρηση/αναβάθμιση εξοπλισμού, δικτύων, εφαρμογών.

Από την άλλη, ο δήμος των Κ. Τζουμέρκων δεν λειτουργεί στα πλαίσια κάποιου από τα επιχειρησιακά προγράμματα της «Ψηφιακής Σύγκλισης», αλλά γενικότερα δέχεται ενημέρωση και κατευθύνσεις από την Ε.Ε. και την Κ.Ε.Δ.Ε. Έχει καταγεγραμμένη στρατηγική τόσο για την Κοινωνική Πολιτική όσο και για τις Τ.Π.Ε. και μεριμνά, (ανεξαρτήτως των πρωτοβουλιών άλλων φορέων, π.χ. Κ.Ε.Δ.Ε.), για την εκπαίδευση στις Τ.Π.Ε. των αιρετών/στελεχών/εργαζομένων.

Σύμφωνη είναι και η λειτουργία του Δήμου Δωδώνης, για τον οποίο οι Τ.Π.Ε. αποτελούν (ή μπορούν να αποτελέσουν) σημαντικό παράγοντα για την αποδοτική και αποτελεσματική λειτουργία του Δήμου, αλλά η πραγματοποίηση ταυτόχρονα κατάλληλων θεσμικών και οργανωτικών αλλαγών είναι αναγκαία προϋπόθεση για την ουσιαστική αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στην Κοινωνική Πολιτική στο Δήμο, καθώς τα γεωγραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά τους καθορίζουν τις δυνατότητές τους στο σύνολο των θεμάτων και των λειτουργιών του προς όφελος των πολιτών. Αφήνει όμως εκτός, το ότι το επαρκώς καταρτισμένο προσωπικό είναι βασική προϋπόθεση για την ουσιαστική αξιοποίηση τους στην Κοινωνική Πολιτική στο Δήμο, θεωρώντας ότι με την βοήθεια εταιριών, έξω από αυτόν, θα μπορούσε να επιτύχει το βέλτιστο αποτέλεσμα, τόσο για τα έργα των Τ.Π.Ε. όσο και για τη διαμόρφωση στρατηγικής/ επιχειρησιακού σχεδίου, ή την εκπαίδευση αιρετών, εργαζομένων του δήμου, δημοτών, μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Εξάλλου ως δήμος φαίνεται να αναζητεί την ανταλλαγή γνώσης, την

κωδικοποίηση της πείρας και την υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών από κάθε πηγή είτε αυτή είναι εταιρική είτε κάποιος γειτονικός ή άλλος δήμος.

3.6. Η προσαρμοστικότητα των δομών: Οφέλη & Εμπόδια

Οι Τ.Π.Ε. είναι πρωτίστως ένα εργαλείο προς χρήση. Όπως όλα τα εργαλεία όμως για να επιλέξει κάποιος να το χρησιμοποιήσει πρέπει πρώτα να το ξέρει ή να έχει ενημερωθεί σχετικά. Μετά την σχετική με αυτές ενημέρωση ακολουθεί, συνήθως, η επιλογή ή μη της χρήσης του, η οποία εξαρτάται από την βαθύτερη πίστη ότι το εργαλείο αυτό θα δώσει λύσεις ή θα διευκολύνει τη συνήθη πρακτική. Σε αυτή τη λογική αναζητήθηκε στις απαντήσεις των δήμων η βαθύτερη άποψη που έχουν για τα οφέλη από τη χρήση των Τ.Π.Ε.

Διαφαίνεται ότι και οι δυο δήμοι συμφωνούν στο ότι οι Τ.Π.Ε. βελτιώνουν την εξυπηρέτηση των δημοτών/επιχειρήσεων/άλλων φορέων, την επικοινωνία του δήμου με τους πολίτες, αλλά και την αποδοτικότερη διαχείριση και εξοικονόμηση πόρων (χρηματικών και ανθρώπινου δυναμικού). Συμφωνούν επίσης στο ότι δεν πιστεύουν, πως με τη χρήση τους θα είχαν θετικά αποτελέσματα στην υποστήριξη της ανεξάρτητης διαβίωσης των ηλικιωμένων και Α.με.Α. δημοτών και στην υγειονομική περίθαλψη και πρόνοια.

Η αντίσταση αυτή στην υιοθέτηση νέων μεθόδων εργασίας και προσέγγισης, δικαιολογείται σε ένα δεύτερο επίπεδο από την αντίληψη της ανεπάρκειας των Τ.Π.Ε. να υπερκεράσουν την προβληματική του χώρου. Οι απόψεις των ανθρώπων του δήμου Δωδώνης συγκλίνουν στην θέση ότι η χρήση τους δεν θα ήταν θετική για την άμβλυνση των ανισοτήτων και της γεωγραφικής απομόνωσης και τη μείωση του κόστους λειτουργίας των προγραμμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας και Υγείας, παράμετροι στις οποίες αντίθετα ο δήμος των Τζουμέρκων αποδέχεται τη θετική συμβολή των Τ.Π.Ε.

Η συζήτηση για την τοποθέτηση των δήμων απέναντι στη χρηστικότητα των Τ.Π.Ε. παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς όχι μόνο φέρνει στην επιφάνεια τι θα ήταν θετικό και για ποιο τομέα, αλλά εντοπίζει βαθύτερα ζητήματα διαχρονικών και σταθερών ζητημάτων, όπως αυτό της χρηματοδότησης λειτουργίας. Ως έτσι, προκύπτει αντίθετη άποψη των δυο δήμων και για τη συμβολή των Τ.Π.Ε. στο κομμάτι της λήψης καλύτερων και πιο τεκμηριωμένων αποφάσεων από τους αιρετούς και τα στελέχη του δήμου, στην απλοποίηση των διοικητικών διαδικασιών, αλλά και στην αύξηση της ικανοποίησης των εργαζομένων από την εργασία τους.

Ο δήμος Δωδώνης προσυπογράφει τις παραπάνω θετικές επιδράσεις, θεωρώντας, ότι κυρίως η Κοινωνική Πολιτική θα ωφελούνταν από τη χρήση των Τ.Π.Ε. γιατί θα απλοποιούσαν τη διαδικασία της παροχής της, ενώ ο δήμος Κ. Τζουμέρκων όχι. Υποστηρίζει ότι θα τους επιβάρυνε οικονομικά, παρότι, θα απλοποιούσε τη διαδικασία παροχής της.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν οι Τ.Π.Ε. ερμηνεύονται κυρίως ως συμπλήρωμα των δράσεων Κοινωνικής Πολιτικής στις εφαρμογές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και όχι ως κύρια και αποκλειστική λειτουργία τους, ούτε όμως και ως άμεση πρόκληση. Εξάλλου και οι δύο δήμοι αξιολογούν πως το ανεπαρκές επίπεδο ευρυζωνικών υποδομών, η ανεπάρκεια εξοπλισμού (P/Cs, servers, εκτυπωτές κλπ.) και οι οικονομικοί περιοριστικοί παράγοντες, αλλά και το υψηλό ποσοστό [%] ατόμων τρίτης ηλικίας σε συνδυασμό με τη γραφειοκρατία, θα λειτουργούσαν αποτρεπτικά σε κάθε τους ανάλογη προσπάθεια.

Για τα στελέχη του δήμου Δωδώνης αρνητική επίδραση στην αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. έχει το χαμηλό επίπεδο χρήσης των υπηρεσιών από τους δημότες/επιχειρήσεις, η άγνοια κι έλλειψη πληροφόρησης για εφαρμογές και προγράμματα, αλλά και η γεωγραφική διασπορά που χαρακτηρίζει το δήμο σε συνδυασμό με την ορεινότητα του εδάφους. Τα στελέχη του δήμου Κ. Τζουμέρκων δεν συμφωνούν με τις θέσεις αυτές, αλλά παρουσιάζουν ως επιπλέον πρόβλημα για την αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. την έλλειψη των δομών υγείας.

Ο υπαινικτικός χαρακτήρας των διατυπώσεων αυτής της μορφής τοπικής αντίδρασης είναι αλήθεια, ότι οφείλεται κυρίως στην έλλειψη ευελιξίας και προσαρμοστικότητας, η οποία έρχεται αντιμέτωπη με το κυρίαρχο πλαίσιο της δημοσιονομικής προσαρμογής και της υπό διαμόρφωση κοινωνικο-οικονομικής πραγματικότητας. Οι Τ.Π.Ε. έχουν πλεονέκτημα που αρχίζει και σταματά, εκεί που βρίσκονται τα όρια της ανθρώπινης λειτουργίας και τα αντίστοιχα κενά της.

Η a priori αποδοχή και απόρριψη τοπικών σχεδίων δράσης για την Κοινωνική Πολιτική και τις Τ.Π.Ε. αποτελεί στην ουσία μια διαπίστωση μεθοδολογικής ασάφειας και κυρίως άγνοιας της διαδικασίας προσαρμογής τους στην ψηφιακή λειτουργία, δυσκολία που χαρακτηρίζει το σύνολο της δουλειάς των δήμων. Η αδυναμία δηλαδή σύλληψης μιας σταθερής, ολοκληρωμένης και βάση σχεδίου και προτύπων λειτουργίας των δήμων, φαίνεται ότι εμποδίζει την υιοθέτηση νέων τρόπων διοίκησης και λειτουργίας, όπως είναι οι Τ.Π.Ε. Το κράτος προσεγγίζεται, είτε ως δομή είτε ως σύνολο λειτουργιών και

ποτέ ως μορφή κοινωνικών σχέσεων,⁹³⁶ παρόλο που αφορά κυρίως αυτές. Η Κοινωνική Πολιτική ορίζει και προάγει τις κοινωνικές σχέσεις. Ως εκ τούτου, οι προϋποθέσεις ανάπτυξης της αφορούν κυρίως στην ανακατασκευή του μηχανιστικού τρόπου που συλλαμβάνουμε την τυπολογία του κεντρικού και τοπικού κράτους και στην αναγωγή που κάνουμε στις δομικές προσαρμογές και τους περιορισμούς.

3.7. Χαρακτηριστικά ερωτώμενων στο δήμο

Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν με τη βοήθεια των ανθρώπων που εργάζονται στους δήμους Δωδώνης και Κ. Τζουμέρκων. Από το δήμο Δωδώνης βοήθησαν ένας υπάλληλος του δήμου επί 25 χρόνια, πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και ένας αιρετός δημοτικός σύμβουλος με 5 χρόνια εμπειρία στο δήμο, δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Για το δήμο Κ. Τζουμέρκων απάντησαν ο δήμαρχος του δήμου, με 15ετή θητεία στη θέση αυτή, πανεπιστημιακής εκπαίδευσης πολιτικός μηχανικός και μια υπάλληλος του δήμου επί 3 χρόνια σε θέση συμβούλου του δήμου, μηχανικός χωροταξίας και περιβάλλοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΞΑΡΤΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΕΥΑΛΩΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ. ΑΞΙΕΣ, ΑΝΤΙΑΛΗΨΕΙΣ & Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

Εισαγωγή

Είναι αναντίρρητο γεγονός, ότι οι ελληνικοί δήμοι αντιμετωπίζουν πλήθος προβλημάτων που αφορούν το σύνολο της τοπικής κοινωνίας και υπόκειται σε καθημερινές προσαρμογές, μέσα από τη διαδικασία της δημοσιονομικής προσαρμογής και ολοκλήρωσης. Είναι συνεπώς αναπόφευκτο, κατά μια έννοια, οι κοινωνικές συνέπειες μιας τέτοιας προσαρμογής να θεωρούνται αναμενόμενες και η αναγκαιότητα προσαρμογής στα νέα δεδομένα απαραίτητη. Για τον προσδιορισμό της διαδικασίας προσαρμογής των κοινωνικών πολιτικών των δήμων σ' αυτές τις δημοσιονομικές πολιτικές και την ανάδειξη των συνεπειών της στον πληθυσμό τους, αποφασίστηκε η εστίαση στην ακόλουθη δυσκολία επίτευξης καθημερινών ενεργειών ως διαδικασία περιθωριοποίησης των ηλικιωμένων και Α.με.Α. των δήμων, εξαιτίας της περιορισμένης λειτουργίας των δομών σε συγκεκριμένα γεωγραφικά πλαίσια που έχουν, ούτως ή

⁹³⁶ Ψυχοπαίδης Κ. και Γετίμης Π. (1989), Ρυθμίσεις τοπικών προβλημάτων, Αθήνα. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.σ.23-32

άλλως, μοναδικούς και ειδικότερους περιορισμούς. Υιοθετήθηκε έτσι, ως κεντρική έννοια, η έννοια *τ η ς π ρ ό β α σ η ς* στις δομές υγείας.

Ειδικότερα, σκοπός της έρευνας ήταν να αποτυπώσει τις συνθήκες ζωής των ηλικιωμένων και Α.με.Α. των δύο δήμων, τα προβλήματα που προκαλεί στη διαχείριση της καθημερινότητάς τους αλλά κυρίως στην επίτευξη της υγείας τους η διαμονή τους στους δήμους αυτούς, με στόχο να αναδείξει αφενός την αναγκαιότητα της Κοινωνικής Πολιτικής και αφετέρου την χρηστικότητα των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στην προσπέλασή τους.

Η έρευνα αποβλέπει στην αποτύπωση των συνθηκών ζωής των ηλικιωμένων και Α.με.Α. στους δύο δήμους σε ακραίες γεωμορφολογικές συνθήκες, σε μια προσπάθεια καταγραφής τόσο των πιθανών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν στην πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, όσο και της επίδρασης σε αυτές των έντονων καιρικών φαινομένων που χαρακτηρίζουν την περιοχή έρευνας. Άρα τα αποτελέσματα δεν επιδέχονται γενίκευσης, παρότι ένας σημαντικός αριθμός δήμων της χώρας προσομοιάζει, ίσως, σε χαρακτηριστικά ακραίων γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών και πληθυσμιακής κατανομής.

Η επιλογή των δύο δήμων στηρίχθηκε στην ύπαρξη των ακραίων χαρακτηριστικών ορεινότητας και πεδινότητας, αλλά και πληθυσμιακής κατανομής και πιστεύουμε ότι θα εξασφαλίσει στο μέτρο της περιορισμένης και χωρικά εστιασμένης έρευνας αφορμή για συμπεράσματα και για μια πρόταση/μοντέλο ανάπτυξης Κοινωνικής Πολιτικής με τη χρήση τεχνολογικών συσκευών και λειτουργιών.

Για το λόγο αυτό χρησιμοποιήθηκαν 2 βασικά και συμπληρωματικά μεταξύ τους εργαλεία έρευνας: η ποιοτική και η ποσοτική προσέγγιση. Η ποσοτική έρευνα έγινε την περίοδο του μήνα Απρίλη του 2014 και η ποιοτική έρευνα την περίοδο του μήνα Γενάρη του 2015. Ο πληθυσμός δεν είχε αλλάξει σημαντικά στο διάστημα αυτό και οι καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν και στις 2 περιόδους ήταν εξίσου δύσκολες.

Βασική υπόθεση της έρευνας ήταν, ότι οι καιρικές συνθήκες επηρεάζουν σημαντικά την πρόσβαση των ευάλωτων πληθυσμών στις δομές υγείας και Κοινωνικής Πολιτικής. Επελέγησαν με αυτή την υπόθεση έρευνας οι συγκεκριμένες περίοδοι για να αναδειχτεί η δυσκολία της μετακίνησης, γιατί κατά τη διάρκεια και των 2 ερευνών επικρατούσε ισχυρή βροχόπτωση και χιονόπτωση, χαμηλές θερμοκρασίες που κατά διαστήματα άγγιζαν τα όρια της παγωνιάς και η διέλευση των δρόμων ήταν ιδιαίτερα δύσκολη εξαιτίας χωμάτων και άλλων όγκων.

Αναλυτικότερα, οι ηλικιωμένοι που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν 114, οι οποίοι μοιράστηκαν εξίσου στους 2 δήμους. Οι 100 συμμετείχαν στην ποσοτική έρευνα και οι 14 στην ποιοτική.

Η επιλογή των ηλικιωμένων και Α.με.Α. που συμμετείχαν έγινε με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας. Τόσο στο δήμο Κ. Τζουμέρκων όσο και στο δήμο Δωδώνης οι ιδιαίτερα δύσκολες καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν την περίοδο της έρευνας καθιστούσαν δύσκολη την εύρεση, αλλά και την αποδοχή εκ μέρους των συνεντευξιαζόμενων για μια μεγάλη σε διάρκεια συνέντευξη.

Η πρώτη επαφή με τους κατοίκους των χωριών έγινε μέσω των προέδρων των αντίστοιχων κοινοτικών διαμερισμάτων και τη μεσολάβησή τους στην πρώτη επαφή και συνέντευξη. Ακολούθησαν συγκεκριμένες και προσωπικές εκ μέρους τους παραινέσεις για συνεντεύξεις σε συγχωριανούς τους που εκπλήρωναν τα κριτήρια της έρευνας με τον καλύτερο τρόπο. Επιλέχθηκαν, ως εκ τούτου, με σειρά προτεραιότητας οι ηλικιωμένοι που ζούσαν μόνοι ή/και είχαν τα πιο πολλά προβλήματα υγείας. Οι συνεντεύξεις με Α.με.Α. ήταν εξ αρχής δεδομένο, ότι θα γίνουν χωρίς ιδιαίτερη επιλογή, γιατί ο εντοπισμός και η συνεργασία των ίδιων και των οικείων τους στην έρευνα ήταν δύσκολη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1. Χαρακτηριστικά ερωτώμενων στην περιοχή έρευνας

		Σύνολο		Δ. Δωδώνης		Δ. Κ. Τζουμέρκων	
		Αριθμ.	%	Αριθμ.	%	Αριθμ.	%
Σύνολο		114	100%	57	100%	57	100%
Φύλο							
	Ανδρες	52	45%	25	43%	27	47%
	Γυναίκες	62	54%	32	56%	30	52%
Α.με.Α		13	11%	5	8%	8	14%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της επιτόπιας έρευνας

4.1. Η ορεινότητα και η πεδινότητα ως πεδίο συγκρότησης διαφορετικής δυναμικής και αναγκών

Οι ανάγκες των ανθρώπων εκφράζουν βασικές επιθυμίες και εξαρτήσεις της ζωής τους που προκύπτουν στη βάση προσωπικών και κοινωνικών/οικονομικών χαρακτηριστικών. Μια βασική υπόθεση της παρούσας εργασίας ήταν ότι *η ορεινότητα και η πεδινότητα του εδάφους επηρεάζει σημαντικά διαφορετικές στάσεις, τόσο άσκησης πολιτικής, όσο και αναγκών των πολιτών*. Η ατομική δυναμική των ηλικιωμένων/Α.με.Α. ως σύνολο των ατομικών τους χαρακτηριστικών (ηλικία / υγεία/ αναπηρία), αλλά και των οικονομικών (είδος σύνταξης/ κατοχή αυτοκινήτου), αποτυπώνει στην ουσία τις δυνατότητες που έχει

ο καθένας, για να διεκπεραιώσει ή όχι καθημερινά, πρακτικά ή και πολύ σημαντικά ζητήματα της ζωής του στον τόπο κατοικίας του.

Προκύπτει έτσι για το θέμα της οικονομικής/συνταξιοδοτικής δυνατότητας των ηλικιωμένων και την αντίστοιχη δυνατότητα ανεξάρτητης μετακίνησης με ιδιόκτητο όχημα, ως βασικό κριτήριο ικανοποίησης των αναγκών τους, ότι:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2 Ατομική δυναμική

Δήμοι/Χωριά	Συντάξεις		Κατοχή Αυτοκινήτου	
	Πεδινά Χωριά	Ορεινά Χωριά	Πεδινά Χωριά	Ορεινά Χωριά
Δήμος Δωδώνης	ΟΓΑ(19) ΙΚΑ(4) *Άλλη(7)	ΟΓΑ(23) ΙΚΑ(2) *Άλλη(2)	5**	2
Δήμος Κ. Τζουμέρκων	ΟΓΑ(15) ΙΚΑ(6) *Άλλη(4)	ΙΚΑ(17) ΟΓΑ(5) *Άλλη(3)	2	12
Σύνολα	100,0	100,0	100,0	100,0
Σύνολα %	100	100	7%	14%

*Άλλη: Συντάξεις δημοσίου/γερμανικού κράτους(ως επαναπατριζόμενοι μετανάστες)

** Αφορά σε αριθμό περιπτώσεων.

*** Τα σύνολα δεν δίνουν 100% διότι υπάρχουν πολλαπλές απαντήσεις.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

Το δείγμα των ηλικιωμένων των ορεινών χωριών του δήμου Κ. Τζουμέρκων (**ορεινός δήμος**) που στην πλειοψηφία τους (19 στους 25), ζουν με τον/την σύζυγο ή με κάποιο άλλο συγγενικό τους πρόσωπο, είναι κυρίως συνταξιούχοι του Ι.Κ.Α. Διαθέτουν ιδιόκτητη κατοικία και εισοδήματα που θεωρούν ότι γενικότερα δεν επαρκούν για να ανταποκριθούν στις ανάγκες της καθημερινότητας τους. Το αυτοκίνητο που οι μισοί περίπου από αυτούς έχουν στην κατοχή τους, τους βοηθά να εξυπηρετούνται σε καθημερινά.

Οι ηλικιωμένοι των πεδινών χωριών του ίδιου δήμου, εμφανίζουν πολύ διαφορετική εικόνα. Είναι περισσότεροι οι ηλικιωμένοι που ζουν μόνοι, καθώς οι 13 από τους 25 ηλικιωμένους της έρευνας έχουν σύζυγο ή άλλο άτομο ως συγκάτοικο και είναι συνταξιούχοι κυρίως του Ο.Γ.Α. Υποστηρίζουν και αυτοί ότι οι συντάξεις τους δεν είναι αρκετές, για να ανταποκριθούν στις ανάγκες της ζωής, αλλά μόνο στις απόλυτες και βασικές προτεραιότητες της. Αντίθετα με τους ηλικιωμένους που ζουν στο ορεινό τμήμα του δήμου, οι περισσότεροι δεν διαθέτουν αυτοκίνητο. Μόνο 2 δήλωσαν, ότι έχουν στην κατοχή τους κάποιο όχημα που τους εξυπηρετεί, κι αυτό όταν οι συνθήκες το

επιτρέπουν. Η χρήση του δηλαδή δεν είναι δεδομένη ακόμη κι όταν υπάρχει η κατοχή του.

Η εικόνα εμφανίζεται αντίστροφη στα χωριά του **δήμου Δωδώνης** (πεδινός δήμος). Πιο συγκεκριμένα, το δείγμα των ηλικιωμένων των *πεδινών χωριών* του δήμου στην πλειοψηφία τους ζουν με το/την σύζυγο ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας στο ίδιο σπίτι, αντίθετα με τους ηλικιωμένους των ορεινών χωριών που μένουν μόνοι. Τόσο οι ηλικιωμένοι των πεδινών, όσο και των *ορεινών χωριών* του δήμου Δωδώνης είναι κυρίως συνταξιούχοι του Ο.Γ.Α. και δηλώνουν ότι τα εισοδήματα αυτά δεν επαρκούν για τις ανάγκες της καθημερινότητάς τους. Οι ηλικιωμένοι τόσο των ορεινών όσο και των πεδινών χωριών διαθέτουν ιδιόκτητες κατοικίες και μόνο 2 στους 25 στα πεδινά χωριά διαμένουν σε μη ιδιόκτητη κατοικία.

Συμπληρωματικά στην ποσοτική έρευνα ζητήθηκε από δεκατέσσερις ηλικιωμένους και Α.με.Α. να συμμετέχουν στην ποιοτική έρευνα του πεδίου. Στο **δήμο Δωδώνης** οι συνεντεύξεις δόθηκαν από 2 άνδρες και 5 γυναίκες. Η ηλικία τους κυμαινόταν από 65-84 έτη. Στο δήμο **Κ. Τζουμέρκων** το δείγμα της ποιοτικής ήταν περισσότερο ισοκαταναμημένο και αφορούσε 4 άνδρες και 3 γυναίκες. Η επιλογή τους τόσο για το δήμο Δωδώνης όσο και για το δήμο Κ. Τζουμέρκων έγινε με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας.

Στο δήμο Δωδώνης, οι 3 από τους 7 συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις ήταν παντρεμένοι με σύζυγο εν ζωή και οι 4 χήρες. Οι παντρεμένοι στο δήμο Δωδώνης ήταν 2 άνδρες και 1 γυναίκα και οι 4 χήρες ήταν όλες τους γυναίκες.

Οι περισσότεροι έχουν 2 ή και 3 παιδιά τα οποία όταν διαμένουν κοντά, κυρίως στο κοντινότερο μεγάλο αστικό κέντρο τα Ιωάννινα, τα βλέπουν όπως δήλωσαν αρκετά συχνά, χωρίς ωστόσο αυτό να ναι πάντα αρκετό για να νοιώσουν καλά ή λιγότερο περιθωριοποιημένοι.

Αναφέρουν χαρακτηριστικά: «(άνδρας ηλικιωμένος). *Βλέπω τα παιδιά μου πολλές φορές την εβδομάδα... έρχονται..πηγαίνω.* (γυναίκα ηλικιωμένη). *Δεν έχω παράπονο. Την εβδομάδα 2 φορές μπορεί να ναι και μια μπορεί και καμιά.. αν εγώ τα χρειαστώ.... εγώ δεν πηγαίνω.... μόνο τώρα στις γιορτές*».

Φαίνεται ωστόσο, ότι η άλλη κατηγορία των ηλικιωμένων αυτών των οποίων τα παιδιά τους διαμένουν είτε στην Αθήνα είτε σε άλλο αστικό κέντρο εκτός Ιωαννίνων, δυσκολεύονται πολύ να τα δουν και αναφέρουν ότι αυτό γίνεται γιατί τα έξοδα κι οι αποστάσεις που χωρίζουν τους τόπους κατοικίας των γονιών και των παιδιών τους λειτουργεί αρνητικά στην συχνότητα των επισκέψεων:

(γυναίκα ηλικιωμένη) *«Αυτό που είναι στα Γιάννενα έρχεται καμία φορά άλλα το άλλο που είναι στην Αθήνα όχι. Μια φορά στους 2 μήνες έρχεται... δεν έχουν λεφτά.»*

Οι σχέσεις που διατηρούν οι πρώτοι με τα παιδιά τους, δείχνουν να είναι καλές και οι ηλικιωμένοι να έχουν τη δυνατότητα να ζητήσουν βοήθεια από τα παιδιά τους, ειδικά στις περιπτώσεις που τη χρειαστούν για λόγους υγείας. Οι ηλικιωμένοι όμως, των οποίων, τα παιδιά διαμένουν μακριά προφανώς δεν έχουν αυτή τη δυνατότητα και οι σχέσεις περιορίζονται σημαντικά.

Αναφέρουν: *«(γυναίκα ηλικιωμένη) τα παιδιά μου έχουν λεφτά... αυτό τους λέω κι εγώ, φέρτε τίποτα να φάμε ρε παιδιά..λένε όμως ότι δεν έχουν λεφτά. Ο άλλος(γιός που εργάζεται ως ταξιτζής στην Αθήνα) με το ταξί ποτέ να έρθει να μου φέρει λεφτά..μη ρωτάς πως είναι τα πράγματα..καθόλου. Αλλά δεν πειράζει ό,τι θέλω το παίρνω (χωρίς αντίτιμο)κι όταν παίρνω λεφτά τα δίνω».*

Αντίστοιχα, στο δήμο Κ. Τζουμέρκων οι παντρεμένοι με σύζυγο εν ζωή ήταν 4, εκ των οποίων 3 άνδρες και 1 γυναίκα και οι χήροι 3, εκ των οποίων 2 γυναίκες και 1 άνδρας. Τα παιδιά τους μένουν στα γύρω μεγάλα αστικά κέντρα της περιφέρειας, την Άρτα και τα Ιωάννινα και 2 εξ αυτών έχουν και κάποιο παιδί που ζει στην Αθήνα. Στο δήμο Κ. Τζουμέρκων οι οικογενειακές σχέσεις δείχνουν να είναι καλύτερες και παρά την απόσταση που χωρίζει τους ηλικιωμένους από τα παιδιά τους να έχουν επιτύχει ικανοποιητική, και για τις δυο πλευρές, επικοινωνία.

Αναφέρεται σχετικά: *«(γυναίκα ηλικιωμένη) Τα παιδιά μου έρχονται μια φορά το μήνα, έρχονται, πηγαίνω... αλλά κάθε μέρα τηλέφωνο. Για τη ζωή που συνεχίζει έχω στήριγμα τα παιδιά μου, μου μιλάνε πολύ καλά και τα παιδιά μου κι η νύφη μου..δεν φοβάμαι αν αρρωστήσω ποιος θα με πάει στο γιατρό ή ποιος θα με κοιτάζει».*

Η καλή αυτή σχέση ηλικιωμένων και παιδιών δίνει στους ηλικιωμένους τη χαρά να έχουν τακτική επικοινωνία μαζί τους:

(άνδρας ηλικιωμένος) *«τα γεράματα είναι δύσκολα...θα δούμε τι θα γίνει...εγώ κρατάω ακόμα γιατί δεν είμαι κάτω, αλλά έχουμε και παιδιά που μας μιλάνε...»*, αλλά και να μπορούν να διαμείνουν ένα μεγάλο μέρος του έτους (με προτίμηση στην χειμερινή περίοδο) στο σπίτι των παιδιών τους.

(άνδρας ηλικιωμένος) *«Το Χειμώνα προτιμώ να πηγαίνω στα παιδιά στην Αθήνα και το Καλοκαίρι να είμαι εδώ.»*

Ένα σημαντικό ζήτημα είναι αυτό των κοινωνικών δεσμών και των διαγενεακών σχέσεων. Αν και φαίνεται, ότι δεν υπάρχει καθολική δέσμευση όλων των νέων απέναντι στους ηλικιωμένους γονείς ή συγγενείς τους, δύο στοιχεία επηρεάζουν σημαντικά τους

τελευταίους. Αυτά είναι: 1). Η τελετουργία της συμπεριφοράς των νέων που αφορά την διακρίβωση της συχνότητας και της τακτικότητας στις επισκέψεις, τα τηλεφωνήματα και την εν γένει επαφή μαζί τους και 2). Η συλλογική επαναβεβαίωση της τοπικής κοινωνίας και των μελών της από τη συμπεριφορά της οικογένειας τους. Η παρουσία των νέων ή η έλλειψή τους από το χωριό και τη φροντίδα (μεγάλη ή μικρή) του ηλικιωμένου συγγενή, προσλαμβάνεται θετικά ή αρνητικά τόσο προσωπικά από τον ίδιο τον ηλικιωμένο, όσο και από το περιβάλλον του.

Η προσέγγιση αυτή αρχίζει και τελειώνει με τη διαπίστωση, ότι η ηλικία στον τοπικό χώρο του χωριού, προσλαμβάνεται και νοείται ως μέρος της κοινωνικής συνοχής και σηματοδοτεί τις διαφορετικές περιόδους ενηλικίωσης των ατόμων μέσα στον κοινωνικό χώρο. Οι νέοι ενηλικιώνονται κοινωνικά μέσα από τη φροντίδα των ηλικιωμένων, κερδίζοντας την αποδοχή της οικογένειας και του χωριού, ενώ αντίστοιχα οι ηλικιωμένοι ελέγχουν, μέσα από τη διαδικασία αυτή, την απότομη επιβάρυνση της συνταξιοδότησης και της ασθένειας.

4.2. Η διαχείριση της καθημερινότητας του υπό έρευνα πληθυσμού

Οι καθημερινές ανάγκες που απασχολούν έναν ηλικιωμένο ή έναν Α.με.Α. αφορούν σχεδόν αποκλειστικά σε πρακτικά ζητήματα σίτισης και απασχόλησης, σε ασχολίες του εσωτερικού του σπιτιού τους, αλλά και του κήπου που όλοι διαθέτουν στον ευρύτερο χώρο του σπιτιού. Όλοι οι ηλικιωμένοι, ακόμη κι εκείνοι που εμφανίζουν σοβαρά προβλήματα υγείας δήλωσαν ότι μεγάλο μέρος του χρόνου τους διατίθεται στο μαγείρεμα και την ενασχόληση με τα οπωροκηπευτικά στην αυλή τους. Για την κάλυψη αυτών των αναγκών δεν φαίνονται οι ηλικιωμένοι της τρίτης ηλικίας να έχουν συγκεκριμένα προβλήματα διαχείρισης, αντίθετα με εκείνους της τέταρτης ηλικίας που δείχνουν να ακολουθούν τη γενικότερη κατάπτωση του οργανισμού τους και να έχουν πολλά καθημερινά προβλήματα αυτοεξυπηρέτησης. Συγκεκριμένα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3 Βαθμός αυτοεξυπηρέτησης

Αυτοεξυπηρετούνται		Πεδινός Δήμος Δωδώνης	Ορεινός Δήμος Κ. Τζουμέρκων	Σύνολο %
ΟΧΙ		23%	29%	52%
ΟΧΙ	Καθημερινά	21%	11%	32%
	Κάθε εβδομάδα	2%	17%	19%
	Άλλο		1%	1%

	ΔΕ/ΔΑ			
ΝΑΙ		27%	21%	48%
Σύνολο		100,0	100,0	100,0

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

Αναφέρουν ειδικότερα οι ηλικιωμένοι: (άνδρας ηλικιωμένος) «*Η ζωή εδώ για τους γέροντες είναι δύσκολη..πολύ δύσκολη. Αν είσαι άρρωστος άνθρωπος σε αυτή την ηλικία εδώ είναι δύσκολο. Αν έχεις και τις ευκολίες ψυγείο, κουζίνα και τέτοια καλά είσαι..αν όχι.... δεν έχουμε ανέσεις, δεν έχουμε καλοριφέρ πρώτα απ όλα*».

(γυναίκα ηλικιωμένη) «*Δεν είσαι άνετη... τι θα πει άνετη ...παράδειγμα να πεις θα βάλω το καλοριφέρ και θα το κάψω το Χειμώνα όσο το χρειάζεσαι, θα το σκεφτείς..θα το μετρήσεις. πολλές φορές, τα γράφεις και τα σκέφτεσαι..θα βγω δεν θα βγω...*»

Για την πλειοψηφία των ερωτηθέντων ιδιαίτερη και καθημερινή φροντίδα απαιτεί η προσωπική τους υγεία ή κάποιου συγγενικού τους προσώπου. Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα: Οι περισσότεροι, δηλώνουν τουλάχιστον 2 νοσήματα που συνυπάρχουν και χρειάζονται τακτική φαρμακευτική και ιατρική φροντίδα, αλλά συχνά και στήριξη στην προετοιμασία του φαγητού τους και στην προμήθεια των πρώτων γι' αυτό υλών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4 Συχνότητα χρόνιων παθήσεων

Ασθένειες	Άκρων	Καρδιά	Διαβήτης	Όρασης/ακοής	Στομάχι	Άλλο*	Σ
Πεδινός Δ.	36%	30%	16%	13%	2%	5%	100,0
Ορεινός Δ.	25%	22%	15%	16%	3%	1%	100,0
[Σ.]% **	61%	52%	31%	29%	5%	6%	100,0

*οι ασθένειες αφορούν προβλήματα επιληψίας, νευρολογικές και εξελισσόμενες ασθένειες(Parkinson), ουρολογικά και αναπνευστικά προβλήματα.

**Το σύνολο των απαντήσεων μπορεί να διαφέρει και να μην δίνει 100% γιατί μπορεί να υπάρχουν πολλαπλές απαντήσεις από έναν/μία ερωτώμενο/η. Αναφέρονται στον πίνακα με σειρά συχνότητας εμφάνισης της ασθένειας.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

Παρότι στην πλειοψηφία τους τα προβλήματα υγείας είναι χρόνια και διαχειρίσιμα (ζάχαρο/ υπέρταση και καρδιολογικά νοσήματα), εντούτοις για πολλούς από αυτούς φαίνεται να είναι δύσκολη η επίτευξη της σταθερής υγείας. Αλλάζουν συχνά τα φάρμακά τους, τη δοσολογία τους και το πιο σημαντικό για εκείνους την υποκειμενική αίσθηση υγείας, το πόσο δυνατοί κι ακμαίοι αισθάνονται. Εξάλλου η αίσθηση αυτή αντανακλά την ψυχική και συναισθηματική τους κατάσταση που επηρεάζεται από πλήθος εξωτερικών παραγόντων.

Ειδικά για τους Α.με.Α. της έρευνας η φροντίδα αυτή απαιτεί τον έλεγχο και την επίβλεψη όλων των βασικών ενεργειών τους (τροφή/ πλύσιμο/ φάρμακα) από κάποιον άλλο, αλλά και επισκέψεις στον φυσικοθεραπευτή ή τον θεράποντα ιατρό με τη συνοδεία κάποιου προσώπου. Κάποιοι εξ αυτών, φροντίζουν 1 ή 2 ζώα, από τα οποία, φαίνεται ότι λαμβάνουν περισσότερο τη χαρά της παρέας, παρά κάποιο διατροφικό όφελος. Αναφέρουν πολλοί ότι μιλούν στα ζώα σαν να ήταν κάποιος άνθρωπος, όχι όμως λόγω του συγχρωτισμού τους με τα ζώα, αλλά κυρίως λόγω της μοναξιάς που βιώνουν στην καθημερινότητά τους και της έλλειψης άλλων προσώπων γύρω τους, τόσο κάτω από την ίδια στέγη όσο και στο ευρύτερο περιβάλλον του χωριού. Γεγονός που εκφράζει εν τέλει την αύξηση της μοναξιάς της προχωρημένης ηλικίας, αλλά σε δεύτερο χρόνο και την αρνητική επίδραση του χώρου διαβίωσης που δεν διευκολύνει την επικοινωνία.

Αναφέρουν: (γυναίκα ηλικιωμένη) *«Καλημέρα δεν λες σε κανέναν, δεν υπάρχει κανένας. Δεν μπορείς να την πεις. Η συμπεθέρα μου είναι πέρα μακριά... αν δεν μιλήσω με τα παιδιά μου στο τηλέφωνο και με τα ζώα, θα ξεχάσω να μιλήσω, θα μείνω μουγκή....».*

(γυναίκα ηλικιωμένη) *«δεν βλέπεις άνθρωπο εδώ..μέρα βγεις..νύχτα βγεις... το ίδιο είναι.»*

(γυναίκα ηλικιωμένη) *«είναι όλοι ηλικιωμένοι, φεύγω να φανταστείς να πάω στη μάνα μου και δεν συναντώ άνθρωπο στο δρόμο, ψυχούλα, φοβάσαι να προχωρήσεις στο δρόμο... μοναξιές, μοναξιές ...πολύ μοναξιά!!»*

Οι συναισθηματικές σχέσεις των ηλικιωμένων επηρεάζονται από την ρευστότητα του ανθρώπινου περιβάλλοντός τους. Το χωριό, όντας μια κοινότητα ηλικιωμένων ανθρώπων, πάσχει σημαντικά σε αυτό το επίπεδο από την τακτική απώλεια γνωστών ή συνομηλίκων φίλων.

Η απώλεια, ως γεγονός που συντελείται στα πλαίσια του χωριού, παράγει 2 σημαντικά αποτελέσματα: 1). Αφαιρεί αφενός μια οντότητα από το ισχνό ούτως ή άλλως σύνολο του χωριού. Αποδυναμώνει συνεπώς την κοινωνική του συνοχή, διευρύνοντας τον κύκλο της απόστασης της γειτονίας και των επαφών. Είναι συχνό το φαινόμενο να πεθαίνει ένας ηλικιωμένος και να κλείνει η κατοικία του οριστικά. 2). Αποδυναμώνει και εμβαθύνει την αίσθηση της μοναξιάς και της απομόνωσης που αποτελεί και σημαντικό αίτιο τόσο της ραγδαίας έκπτωσης των σωματικών λειτουργιών του ηλικιωμένου, όσο και της συναισθηματικής και πνευματικής του κατάπτωσης.

Δυνατότητες, για να αντιμετωπίσουν οι ηλικιωμένοι αυτή την καθημερινότητα του χωριού, δεν υπάρχουν. Η δυνατότητα, εξάλλου, για διασκέδαση και ψυχαγωγία είναι,

ούτως ή άλλως, περιορισμένη στα χωριά και των δύο δήμων, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν ανάλογες δομές στο χωριό τους ή σε κοντινή απόσταση. Η τηλεόραση στην πλειοψηφία των ηλικιωμένων και των Α.με.Α. αποτελεί μια αναγκαστική, αλλά και αναντικατάστατη λύση για την καθημερινή τους ψυχαγωγία.

Οι ανάγκες των Α.με.Α. για διασκέδαση δεν είναι διαφορετικές από των άλλων ανθρώπων. Δεδομένων όμως των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, συχνά είναι δύσκολη η διασκέδαση και η ψυχαγωγία της με ίδια μέσα. Κάποιοι εξ αυτών δήλωσαν ότι θα επιθυμούσαν να έχουν περισσότερες δραστηριότητες στο χώρο κατοικίας τους και τεχνολογίες προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους για να επικοινωνούν με τους ανθρώπους που τους ενδιαφέρουν.

Άνδρας Α.με.Α.(τυφλός): *«Θα ήθελα ένα computer που να μπορώ να ψάχνω και να μαθαίνω για τον κόσμο..»*

Όσοι έχουν αποκτήσει παιδιά, ηλικιωμένοι και Α.με.Α. περιορίζονται στην προσμονή των παιδιών και κυρίως των εγγονών τους, για να νοιώσουν, ότι η μέρα τους ήταν μια όμορφη μέρα.

Δηλώνουν σχετικά: (γυναίκα ηλικιωμένη) *«Το καλοκαίρι έρχονται..ένα παράδειγμα από το δικό μου το σπίτι, 3 παιδιά και 4 εγγόνια γεμίζει το σπίτι»*. Ο τόπος διαμονής τους, δεν τους επιτρέπει, συχνές και τακτικές αλλαγές διάθεσης και ικανοποίησης από την καθημερινότητά τους. Έτσι η διαφύλαξη των σχέσεων στοργής και οικογενειακής συντροφικότητας σε τακτική ή σε σταθερή βάση είναι απαραίτητη για την ψυχολογική στήριξη τους.

Οι γειτονικές τους σχέσεις, φαίνεται, ότι είναι καλές και αποκτούν ιδιαίτερη σημασία για κείνους, ειδικά κατά τη χειμερινή περίοδο, καθώς κλείνονται μέσα στα σπίτια τους και δεν βγαίνουν καθημερινά έξω από αυτό, όπως το Καλοκαίρι. Η καλή γειτονία τους προσφέρει το εχέγγυο ενός τηλεφώνου και μιας υποσχόμενης παρέας και βοήθειας σε περίπτωση που τη χρειαστούν, γιατί η απομόνωση και το αραιοκατοικημένο των δήμων αυτών δεν μπορεί να ικανοποιήσει την καθημερινή φυσική επικοινωνία των προσώπων.

Λένε οι ηλικιωμένοι: (γυναίκα ηλικιωμένη) *«όταν έχεις ένα τηλέφωνο και σε παίρνει ο άλλος 7 η ώρα το πρωί ή έλα το απόγευμα για καφέ, ξέρεις ότι κάποιος ενδιαφέρεται. Καλά εγώ είμαι μέσα στους συγγενείς και να μη με δουν θα με πάρουν τηλέφωνο και θα με ρωτήσουν αλλά και γενικά..»*. *«χωριανοί και συγγενείς. Είμαστε μια ομάδα..»*

Ειδικά οι κάτοικοι του δήμου Δωδώνης, έχουν ιδιαίτερα απογοητευτική εικόνα για το χώρο τους και σχολιάζουν: (άνδρας ηλικιωμένος) *«εδώ είναι ασκητία... δεν έχουμε τίποτα εδώ. Έχουμε ένα αναψυκτήριο εδώ εκεί θα βρεις 3-4 νέους να πίνουν καφέδες,...*

δεν λέει πολλά πράγματα το χωριό, τίποτα η περιοχή γενικά και δεν μπορεί κανένας να μας σώσει γιατί είμαστε αυτοί που είμαστε. Οι παλιοί λέγανε «τον φτωχό και τον εργάτη ξένες έγνοιες τον γεράζουν». Εδώ μας ενδιαφέρει να ρίξουμε τον άλλο στο ποτάμι, θα έπρεπε να είμαστε σαν περιοχή ενωμένοι γιατί βράζουμε όλοι στο ίδιο καζάνι αλλά...»

Η πεδινότητα του εδάφους, αλλά ακόμη και η δυνητικά κοντινή με το αστικό κέντρο πρόσβασή τους δεν εξασφαλίζει καλύτερες συνθήκες της συναισθηματικής τους υγείας και της αίσθησης της μοναξιάς. Φαίνεται μάλιστα ότι η κοινωνικο-οικονομική δομή του δήμου επηρεάζει περισσότερο την αίσθηση αυτή, καθώς οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. του δήμου Δωδώνης εμφανίζονται περισσότερο δυσαρεστημένοι από την καθημερινότητά τους. Η ικανοποίηση εξάλλου των αναγκών που δεν θεωρούνται βασικές για την επιβίωση (τροφή/ στέγαση), αλλά ενδιαφέρουν την ψυχαγωγία των ανθρώπων αυτών απαιτούν μια αγοραστική δύναμη η οποία στο Δήμο Δωδώνης είναι μικρή.

Οι γείτονες, αλλά και οι συγγενείς μιλούν καθημερινά, τουλάχιστον στο τηλέφωνο μεταξύ τους ή στο καφενείο/παντοπωλείο του χωριού. Αν η κατάστασή τους ή οι καιρικές συνθήκες είναι τέτοια που δεν το επιτρέπει, τότε ελπίζουν ότι κάποιος από τους κοντινούς φίλους ή γείτονες θα ανησυχήσει και θα τους ψάξει. Αλλιώς όπως χαρακτηριστικά τονίζουν η διακινδύνευση της ύπαρξής τους είναι βέβαιη και η απαντοχή που έχουν για μια βοήθεια δεν υπάρχει: (γυναίκα ηλικιωμένη) *«Αν πεθάνω πάει τελείωσε..αν προλάβω και βγω από το σπίτι και πάρω τηλέφωνο αλλιώς μπορεί να με βρουν και πεθαμένη».*

(γυναίκα ηλικιωμένη) *«αν ξημερώσουμε ...αν μείνουμε μέσα σέκος... ποιος θα μας δει?...κανένας... εγώ μένω και στη ράχη..δεν έχω κανέναν να με δει. Να πλημμύρισα απόψε... ξημέρωσα καλά..δεν ξημέρωνα καλά..ποιός θα έρθει να με δει? κανένας!!»*

Φαίνεται από τις απαντήσεις τους ότι οι ανάγκες των ηλικιωμένων είναι κοινές ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής. Είναι στην ουσία τους βασικές ανάγκες για υγεία και συντροφικότητα. Τα συναισθήματα που παράγονται από την απουσία ή τη δυσκολία ικανοποίησης αυτών των αναγκών προσδιορίζουν το μέτρο της δυσαρέσκειας και της μοναξιάς των ηλικιωμένων.

Ο χώρος που ζουν οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. έχει χαρακτηριστικά φυσικά, κοινωνικά, οικονομικά και μεταφορών. Τα χαρακτηριστικά αυτά τονίζουν ή αμβλύνουν την απομόνωση των πληθυσμών αυτών, ορίζοντας την πρόσβαση του πληθυσμού που διαμένει στην περιοχή στα σημεία ενδιαφέροντος που εξυπηρετούν και ικανοποιούν τις ανάγκες του. Στην ουσία ο τόπος διαμονής προσδιορίζει το πλέγμα των προϋποθέσεων

διαχείρισης του αποκλεισμού τους, που βασίζεται πέρα από τα προσωπικά χαρακτηριστικά στα αντίστοιχα δημοτικά όσο και στις σχετικές οικείες υποδομές.

4.3. Η εξάρτηση των ηλικιωμένων και των Α.με.Α από τον τόπο διαμονής

Η συντριπτική πλειοψηφία των ηλικιωμένων, τόσο του δήμου Δωδώνης όσο και του δήμου Κ. Τζουμέρκων ανέφεραν, ότι έχουν ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους στο χωριό ή στα όρια του νυν δήμου τους. Όσοι δήλωσαν, ότι έλειπαν κάποια χρόνια από το χωριό, δήλωσαν ότι τα χρόνια της απουσίας τους κυμαίνονταν από 2-20 έτη και ήταν για επαγγελματικούς λόγους.

Το σπίτι που μένουν είναι δικό τους, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις που το έχουν ήδη κληροδοτήσει στα παιδιά τους, αλλά συνεχίζουν και μένουν στην ίδια κατοικία. Το σπίτι αυτό διαθέτει, κατά τη γενική τους κρίση, τα απαραίτητα υλικά αγαθά για να ζήσουν και να μη δυσκολεύεται η καθημερινή τους εξυπηρέτηση. Ωστόσο, μια γενική παρατήρηση αναφέρει: (γυναίκα ηλικιωμένη) «...δεν είμαστε και τόσο άνετα. Υπάρχουν ελλείψεις...».

Κατά τη διάρκεια της έρευνας ο πληθυσμός των χωριών κυμαίνονταν από 15-100 άτομα, εκ των οποίων η συντριπτική πλειοψηφία ήταν ηλικιωμένοι στην τέταρτη ηλικία.

Στην ερώτηση «αν αγαπάνε τον τόπο τους» όλοι δήλωσαν ότι τον αγαπούν, γιατί εκεί έχουν μεγαλώσει, εκεί δημιούργησαν και μεγάλωσαν την οικογένειά τους, αλλά κι εκεί θα πεθάνουν. Είναι βέβαιοι, ότι ο τόπος τους είναι ένας όμορφος τόπος, τονίζοντας όμως ότι βρίσκεται μακριά από τα αστικά κέντρα, είναι απομονωμένος και δεν έχει πηγές εισοδήματος, για να στηρίξει την παραμονή των νέων στην περιοχή. Το στοιχείο της ικανότητας συγκράτησης του νέου πληθυσμού αποτελεί στοιχείο εξακρίβωσης της ομορφιάς του τόπου τους και ρεαλιστική απεικόνιση της προβληματικότητας της υπαίθρου: (γυναίκα ηλικιωμένη) «εγώ 65 χρονών και δεν θέλω να μείνω εδώ, να θέλει ο νέος? φεύγουν τα παιδιά από την Αθήνα και τι να δουν? Το Βουλγαρέλι ή της Άρτας το γεφύρι? Τα Γιάννενα καλά είναι έχουν και τη λίμνη, αλλά τι θα φάνε? για λίγο το χωριό είναι καλά, αλλά για πολύ όχι? Για λίγο όλοι το ίδιο λένε «τι ωραία που είστε εδώ», αλλά δυστυχώς δεν είναι ωραία.»

Η ύπαρξη κι η παρουσία των νέων είναι, για όλους, μια συχνή και ουσιαστική αδυναμία της περιοχής τους, όχι μόνο γιατί δηλώνει την αδυναμία της περιοχής να τους συγκρατήσει, αλλά κυρίως, γιατί δημιουργεί τις προϋποθέσεις αρνητικών συνεπειών για την ίδια την ύπαρξη του χωριού και τη δική τους ενθάρρυνση να βρίσκονται εκεί. Δηλώνουν ότι: (γυναίκα ηλικιωμένη) «η συνάντηση γίνεται στην εκκλησία σε κηδείες,

ούτε παντρεύονται, ούτε γάμοι, ούτε βαφτίσια, τίποτα!! Τίποτα. Ερημία, ερημιά!! Περισσότερο κόσμο θα συναντήσεις στα νεκροταφεία παρά στα καφενεία.»

Εξάλλου, για τους περισσότερους δεν υπάρχει εναλλακτική λύση: (γυναίκα ηλικιωμένη)
«.... θα τα καταφέρω αλλά και που να πάω εκτός από το σπίτι μου? ήμασταν με τον άντρα μου ήμασταν 2, καλά ήμασταν. Τώρα που είμαι μόνη μου.... Το κρεβατάκι μου, το σπιτάκι μου..Η ζωή για τους γέροντες είναι δύσκολη σήμερα, τα παιδιά φεύγουν πάνε στις δουλειές τους, τα γερόντια έμειναν εδώ κι είναι μόνοι τους..έχω δει εγώ γέροντες να σου ζητάνε ένα κομμάτι ψωμί και τα παιδιά τους είναι φευγάτα, αλλά τώρα δεν μπορώ να τους δώσω..αυτοί που είναι τώρα είναι μακριά, δεν πατάνε πουθενά, δε λένε ούτε καλημέρα».

Για πολλούς που ζουν το «*σύνδρομο της Περσεφόνης*»⁹³⁷, ειδικά στο δήμο Δωδώνης, το χωριό ξαναζεί μέσα και μόνο στις γιορτές, τα πανηγύρια και τους γάμους που συμβαίνουν. Για τους ηλικιωμένους η μοναξιά που προκαλεί η απουσία των παιδιών και άλλων συγγενικών προσώπων από το χωριό είναι μεγάλη. (άνδρας ηλικιωμένος) *«Ούτε Καλοκαίρι Ούτε Χειμώνα.»* Για κείνους όλες οι εποχές είναι ίδιες. Εκτός... *«Αν έρθουν τα παιδιά το Πάσχα. Στο Πανηγύρι... μια ώρα ή μια μέρα καλά ήμαστε... και μετά στα Γιάννενα και φεύγουν.»* Η σύντομη διάρκεια της παρουσίας των παιδιών στο χωριό είναι σε κάθε περίπτωση ένα ουσιαστικό πρόβλημα τόσο για την κάλυψη της μοναξιάς των ηλικιωμένων όσο και για την άμβλυνση των καθημερινών τους συνθηκών που *«κάποτε που είχε κόσμο καλά ήμασταν, τώρα ρήμαξε. Κάθε τόσο πεθαίνουν....»*

Η εποχική τους επάνοδος στο χωριό, συντέλεσε 2 βασικές δράσεις: α) Η πρώτη αφορά την ολοκλήρωση του χωριού, το οποίο είναι μοιρασμένο (αφού στο νου τους η απουσία των νέων και των υπολοίπων κατοίκων συνιστά αφαίρεση μέρους του συνόλου τους) κατά τους καλοκαιρινούς μήνες με την επιστροφή ηλικιωμένων που ζουν στις πόλεις

⁹³⁷ Ένας από τους πιο όμορφους μύθους της Ελληνικής μυθολογίας, είναι η ιστορία της Περσεφόνης, κόρης της θεάς Δήμητρας και του Δία, την οποία ερωτεύτηκε ο θεός Πλούτωνας και την πήρε μαζί του στον Κάτω Κόσμο. Σύμφωνα με τον μύθο, ο Πλούτωνας την άρπαξε κι όταν η Δήμητρα πήγε να τη ζητήσει πίσω οι δύο τους κατέληξαν σε έναν διακανονισμό, με την Περσεφόνη να είναι στη Γη 8 μήνες με την μητέρα της και 4 στον Κάτω Κόσμο με τον Πλούτωνα. Έτσι τους 4 μήνες που η Περσεφόνη, σύμφωνα με τον μύθο, βρισκόταν στον Κάτω Κόσμο, στη Γη η Δήμητρα ήταν δυστυχισμένη και πάγωνε την πλάση κι έτσι κυριαρχούσε ο χειμώνας, ενώ οι υπόλοιποι 8, ήταν μήνες ανθοφορίας γονιμότητας και καλοκαιρίας αφού η Δήμητρα είχε την κόρη της ξανά. Εκτός από τη θεωρία της βλάστησης και του αγροτικού κύκλου του μύθου, η κάθοδος της κόρης στον Κάτω κόσμο κάθε φθινόπωρο ταυτίζεται(με ανθρωποκεντρικό συμβολισμό)με την απουσία των παιδιών, με τον τραυματικό χωρισμό των γονιών από τα παιδιά τους και την επανασύνδεσή τους, την περίοδο των διακοπών και με την επάνοδο τους στην οικογενειακή κατοικία στο χωριό.

κατά τη διάρκεια του Χειμώνα και των νέων που περνούν μέρος της άδειάς τους στο χωριό.

β) Η δεύτερη αφορά την ακριβώς αντίθετη λειτουργία, την απογύμνωση του χωριού από ανθρώπους και ζωή κατά τους χειμερινούς μήνες σε σημείο που οι ίδιοι οι μόνιμοι κάτοικοι να χαρακτηρίζουν το χωριό τους την περίοδο του Χειμώνα ως «ερημοχώρι». Είναι χαρακτηριστική η διατύπωση μιας ηλικιωμένης γυναίκας: «ήρθα σ ένα ερημοχώρι..» «κάθε μέρα είναι δύσκολη για μένα εδώ στην ερημιά. δεν είναι καμιά μέρα εύκολη για μένα. Δεν βλέπεις κανέναν άνθρωπο, ούτε καλημέρα, ούτε γειτονιά έχουμε ούτε γιατρό έχουμε, ούτε συγκοινωνία έχουμε...».

Ο Χειμώνας είναι μια εποχή που χαρακτηρίζει τις περιοχές της Ηπείρου, εξάλλου το ορεινό της ανάγλυφο είναι ιδιαίτερα έντονο και γνωστό για την ομορφιά, αλλά και την αγριότητα των συνθηκών του. Η ταυτόχρονη παρουσία των δυσμενών καιρικών συνθηκών, κρύο, καιρικά φαινόμενα μεγάλα σε ένταση και διάρκεια, με την σωματική κακουχία και τα γεράματα, συνεπάγεται δυσκολίες στη διαχείριση της καθημερινότητας αλλά και των έκτακτων καταστάσεων. Στον ακόλουθο πίνακα αναλύονται οι λόγοι της δυσκολίας πρόσβασης και η εποχική/γεωγραφική τους εξάρτηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.5 Λόγοι δυσκολίας στην πρόσβαση στις δομές περίθαλψης

Δυσκολία		Σύνολο %	Είναι μακριά	Κακή υγεία	Δεν μπορεί μόνος/ανάγκη συνοδού	Έλλειψη μεταφορικού μέσου/συγκοινωνιών.	Καιρός Φυσικές συνθήκες	Κόστος	Σύνολο
ΝΑΙ		93%	93%	25%	97%	42%	84%	11%	100,0
	Πεδινός Δ.	45%	45%	18%	47%	20%	42%	7%	100,0
	Ορεινός Δ.	48%	48%	7%	50%	22%	42%	4%	100,0
*ΟΧΙ		7%							

* Το σύνολο των απαντήσεων μπορεί να διαφέρει, γιατί μπορεί να υπάρχουν πολλαπλές απαντήσεις από έναν/μία ερωτώμενο/η. Το ΟΧΙ δεν δηλώνει άρνηση της δυσκολίας, αλλά ότι η δυσκολία είναι ίδια για τους ερωτώμενους τόσο κατά τη διάρκεια του Χειμώνα όσο και κατά τη διάρκεια του Καλοκαιριού.

**Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και το 7% που δήλωσε αρχικά ότι δεν δυσκολεύετε να πάει στο γιατρό, στη συνέχεια αναφέρει ότι υπάρχει δυσκολία πρόσβασης στις δομές, η οποία εξαρτάται από πλήθος παραγόντων.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

Κατά τη γενική ομολογία των ηλικιωμένων και Α.με.Α. η περίοδος του Χειμώνα είναι μια περίοδος που αν συμβεί ή όταν συμβαίνει κάτι σοβαρό και απειλητικό για την υγεία τους περιστατικό, η επιβίωσή τους και η όποια ιατρική βοήθεια είναι «θέλημα Θεού».

Δηλώνουν ότι: (γυναίκα ηλικιωμένη) «Θεέ μου φύλαξέ με τι μπορώ να κάνω? ποιόν να καλέσω? τον άντρα που είναι χειρότερος από μένα ή τη γιαγιά που την έχω αυτή την ώρα κοντά στα 90, τι να κάνω? Αν έρθει κανένας γιατρός ήρθε... δεν ήρθε?...στο Θεό! Όποτε πας..γλυτώσεις στο δρόμο, γλύτωσες. Δεν γλυτώσεις? Ένας λιγότερος....» «δεν μπορεί να έρθει το νοσοκομείο πιο κοντά σε μας..εμείς θα πάμε να το βρούμε.... στην τύχη.»

Στην άποψη αυτή, συνηγορεί το γεγονός ότι οι δρόμοι τους είναι σε κακή κατάσταση, η οποία επιδεινώνεται με τα καιρικά φαινόμενα. Πολύ συχνά πέτρες, ξύλα ακόμη και μεγάλοι όγκοι χώματος και νερών, φράζουν το δρόμο και κάνουν αδύνατη την διέλευσή τους, έως ότου έρθει η αρμόδια από το δήμο ή την Περιφέρεια υπηρεσία. (γυναίκα ηλικιωμένη) «με τον καιρό δύσκολα..χιόνια, κρύα, πάγος. Πιάνουν πάγοι, χαλάνε κιόλας με κακοκαιρίες, πέφτουν χώματα, πέτρες, αλλά αν πρέπει θα ταξιδέψουμε κι ότι γίνει. Αν χρειαστεί να πας σε ένα γιατρό τι θα κάνεις? Πρέπει... ή έχεις το ραντεβού σου που στο δίνουν μετά από 2-3 μήνες, τι θα κάνεις θα το αναβάλλεις πάλι? Είναι δύσκολο με αυτούς τους καινούργιους νόμους.»

Το χιόνι κι η παγωνιά, αλλά και η πολύ συχνή ύπαρξη ομίχλης, ειδικά στο δήμο Κ. Τζουμέρκων, αφαιρεί ακόμη κι από τους ηλικιωμένους που έχουν μεταφορικό μέσο την ικανότητα μετάβασης, λόγω αδυναμίας χειρισμού του οχήματος, σε αυτές τις συνθήκες. Είναι κοινός τόπος για όλους τους ερωτώμενους, ότι το οδικό τους δίκτυο δεν βοηθά στις μετακινήσεις τους, τουναντίον δυσκολεύει πολύ τη μετακίνησή τους και την πρόσβαση στις υπηρεσίες που έχουν ανάγκη.

Αναφέρουν, ότι όταν συμβαίνουν αυτά τα καιρικά φαινόμενα, το μόνο που κάνουν είναι: (άνδρας ηλικιωμένος) «αν ρίξει χιόνια ή πολύ βροχή δεν πάω. Τα χιόνια είναι επικίνδυνα. Φοβάμαι. Αν έχει πάγο φοβάσαι. Κάθεσαι και πας την άλλη μέρα. Κάτσε 2 μέρες 3 και θα φτιάξει ο καιρός.».

Τα μέσα συγκοινωνίας των περιοχών της έρευνας, όπως το Κ.Τ.Ε.Λ. ικανοποιούν εν μέρει τις ανάγκες των ηλικιωμένων. Όπως δήλωσαν οι κάτοικοι της Δωδώνης και των Τζουμέρκων, το Κ.Τ.Ε.Λ. δεν είναι τακτικό στην περιοχή τους, έχει επιλεκτικό δρομολόγιο και αυτό όταν γίνεται, δεν καλύπτει το σύνολο των χωριών. Ακολουθεί δε, κατά τη διάρκεια του Χειμώνα, δρομολόγιο μαθητικού λεωφορείου, εξυπηρετώντας τους μαθητές της περιοχής. Οι ώρες διέλευσης, αλλά και τα δρομολόγια είναι έτσι διαμορφωμένα που δύσκολα μπορούν να ικανοποιήσουν τις διαφορετικές ανάγκες των

ηλικιωμένων. Αυτό έχει ως συνέπεια, οι ηλικιωμένοι κάτοικοι των περιοχών να αναγκάζονται να χρησιμοποιήσουν το Κ.Τ.Ε.Λ. σε ώρες και μέρες που δεν τους βολεύουν, όσοι δε δεν μένουν στα χωριά από τα οποία διέρχεται το λεωφορείο, δεν έχουν καν τη δυνατότητα χρήσης του. Όσο για τα Α.με.Α. οι δυνατότητες που έχουν για οικονομική μετακίνηση με το Κ.Τ.Ε.Λ. περιορίζονται σημαντικά λόγω των προβλημάτων τους, αλλά και της δυνατότητας που έχουν τα Κ.Τ.Ε.Λ. να μετακινούν Α.με.Α.

Η μετακίνηση με άλλο τρόπο περιλαμβάνει τη δυνατότητα χρήσης/μετακίνησης με ταξί, αν και εφόσον υπάρχει η ανάλογη οικονομική δυνατότητα. Το μέσο κόστος της υπηρεσίας αυτής κυμαίνεται στα 80ευρώ για την απλή μεταφορά στην πόλη των Ιωαννίνων και της Άρτας και προσauζάνεται, κατά πολύ, αν το ταξί παραμένει στο νοσοκομείο, για να παραλάβει τον ηλικιωμένο. Αποτελεί ένα σημαντικό έξοδο για τον συνταξιούχο, αλλά και για το Α.με.Α καθώς στα πλαίσια συγκεκριμένων παθήσεων η μεταφορά τους στον γενικό νοσοκομείο μπορεί να απαιτεί για κάποιους περισσότερες από μια μετακινήσεις κάθε μήνα. Γεγονός που προσauζάνει κατά πολύ ή καθιστά δυσβάστακτη ή / και απαγορευτική την μετακίνηση. (γυναίκα ηλικιωμένη) *«Το ταξί για τα Γιάννενα? μόνο για να μας πάει θα έπαιρνε 80 ευρώ, αν τώρα του πεις ότι εγώ σε θέλω να περιμένεις και να σε ξαναγυρίσει βάλε 200ευρώ. Η αν είναι πολύ γνωστός και σου πει δώσε μου 150».*

Ο χρόνος της μετακίνησης τους, από σχεδόν όλα τα χωριά του Δήμου Κ. Τζουμέρκων, αλλά και των απομακρυσμένων χωριών του Δήμου Δωδώνης (Λάκκα Σούλι, Σελλών) προς το κοντινότερο αστικό κέντρο είναι, κατά μέσο όρο, μια ώρα η οποία προσauζάνεται κατά μισή ή και περισσότερη κατά τη διάρκεια του Χειμώνα και με την παρουσία των φαινομένων που προαναφέρθηκαν. Το πρόβλημα της μετακίνησης, ειδικά με δύσκολες καιρικές συνθήκες, έχει πολλά κοινά σημεία με το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι ηλικιωμένοι χρήστες και τα Α.με.Α. των υπηρεσιών, συχνά αποθαρρύνονται να ταξιδέψουν από το φόβο της ταλαιπωρίας που θα υποστούν, για να φθάσουν στο κέντρο του ενδιαφέροντος τους. Το πρόβλημα της εξάρτησης που συνοδεύει την ηλικία και την αναπηρία μεγαλώνει καθώς μειώνονται οι κοινωνικές δυνατότητες μετακίνησης. Με άλλα λόγια η διεκδίκηση του προσωπικού οφέλους της μετακίνησης, είναι αντιστρόφως ανάλογη της κούρασης ή του πόνου, λόγω των προβλημάτων υγείας καθιστώντας αυτό που σε άλλες περιοχές αποτελεί απλή διαδικασία, μια δύσκολη κι επίπονη διεκπεραίωση. Σε τέτοιες περιπτώσεις ο ηλικιωμένος/ Α.με.Α βρίσκεται αντιμέτωπος με τους βαθύτερους φόβους και

ανασφάλειες του και με εξωτερικά προς εκείνον/εκείνη στοιχεία που επηρεάζουν τόσο την προσωπική αντίληψη των ατόμων για το τι είναι αναγκαίο για την υγεία τους όσο και την κοινωνική/ φυσική εξάρτηση. Χαρακτηρίζουν δικαιολογημένα ως «δύσκολες» τις στιγμές αυτές: (άνδρας ηλικιωμένος) *«πολύ δυσκολευόμαστε. Φέτος ακόμη δεν πήγαμε στην Άρτα γιατί είναι πολλά σημεία που δεν τα πιάνει ο ήλιος και έχουν φύγει και έχουν πέσει στο γκρεμό πολλοί άνθρωποι.»*

(γυναίκα ηλικιωμένη) *«φυσικά δημιουργεί άγχος γιατί βλέπεις ότι είσαι μακριά από τους γιατρούς».*

(γυναίκα ηλικιωμένη) *«είχα ένα περιστατικό με τον άντρα μου. καθόμουν εκεί στην άκρη αυτός βογκούσε εγώ έκλαιγα. είχε χάσει τις αισθήσεις του. έπαθε εγκεφαλικό στο δρόμο και έπεσε στο γκρεμό .στενοχωριόμουν κι αυτός πονούσε.»*

Η φροντίδα του συντρόφου αποτελεί ζήτημα εξαιρετικής σημασίας για τους ηλικιωμένους, καθώς η απώλειά του συνιστά προϋπόθεση για αντικειμενικές, όσο και υποκειμενικές απώλειες. Οι αντικειμενικές αυτές απώλειες αφορούν κυρίως στη μείωση των εισοδημάτων των συζύγων από την σύνταξη των συντρόφων τους, αλλά και υποκειμενικών απωλειών που είναι σημαντικότερο για την καθημερινή διαβίωση των περισσότερων, δηλαδή των οικογενειακών δεσμών, της επαφής και της αλληλόστηριξης.

Ειδικά για τους άνδρες ηλικιωμένους, η χηρεία παραπέμπει σε μια σειρά εκπτώσεων στην κάλυψη των καθημερινών τους αναγκών(πλούσιμο, μαγείρεμα, καθαριότητα), όσο και στην αντίστοιχη εξάρτησή τους από πρόσωπα (γειτόνισσες, νύφες), με τα οποία ενδεχόμενα δεν έχουν την απαιτούμενη οικειότητα, για να συνεργαστούν με επιτυχία. Πέρα από το αν οι ηλικιωμένοι και οι Α.με.Α. αντιμετωπίζουν ανάλογα προβλήματα, είναι επίσης σημαντική η αίσθηση που έχουν για αυτή την «κατάντια», να «πέσουν στα χέρια των ξένων». Η αίσθηση αυτή φαίνεται να' ναι ιδιαίτερα οδυνηρή, ειδικά για τους ανθρώπους, κυρίως άνδρες που εξαρτούν βασικά γεγονότα της καθημερινότητας τους από τρίτους, δημιουργώντας εξαρτήσεις σωματικές, ψυχολογικές και συναισθηματικές.

Αντίστοιχα, οι γυναίκες ηλικιωμένες βιώνουν με την χηρεία, κυρίως την απώλεια του συζύγου μέσα από την σφαίρα του δημόσιου χώρου. Για κείνες, εξάλλου, η κοινωνική τους υπόσταση στο χωριό συνδέεται με τον σύζυγο. Πολλές από τις γυναίκες της έρευνας δεν κατάγονται από τα χωριά στα οποία παντρεύτηκαν και έζησαν τα τελευταία χρόνια της ζωής τους. Αυτό πρακτικά σημαίνει, ότι οι συγγενικές τους σχέσεις πηγάζουν μέσα από το γάμο τους. Γι' αυτό και η εξασφάλιση μιας ικανοποιητικής σχέσης με το συγγενικό περιβάλλον στο χωριό, μετά το θάνατο του συζύγου που δεν θεωρείται

δεδομένη για την ηλικιωμένη, εξαρτάται για την συνέχιση της στο συγγενικό περιβάλλον του συζύγου της.

Οι παρατηρήσεις αυτές συνδέονται κυρίως με τον ορεινό χαρακτήρα των δήμων, καθώς παρατηρείται, ότι οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. του ορεινού τομέα και των 2 δήμων, τυγχάνουν καλύτερης σχέσης με τα παιδιά τους και το συγγενικό περιβάλλον, αντίθετα με τους ηλικιωμένους και τα Α.με.Α. των πεδινών τμημάτων. Γεγονός που ενδεχόμενα εξηγείται από τον οικονομικό προσανατολισμό των πεδινών τμημάτων καθώς είναι γεωργικός, αγροτικός και τα παιδιά των ηλικιωμένων εργάζονται σε εργασίες, κυρίως στην Αθήνα, αλλά και την αμεσότερη σύνδεση των πεδινών τμημάτων με τον αστικό χώρο που δημιουργεί υποθετικά καλύτερες συνθήκες πρόσβασης.

4.4. Καιρικές συνθήκες και αναζήτηση υπηρεσιών

Η αναζήτηση ιατρικών και άλλων υπηρεσιών είναι συνισταμένη 2 παραμέτρων: αφενός της ανάγκης που προκαλεί την ζήτηση για την αντίστοιχη υπηρεσία. Στην περίπτωση των ιατρικών υπηρεσιών η εκδήλωση αυτής της ανάγκης μπορεί να οριστεί είτε ως προγραμματισμένη/τακτική, είτε ως έκτακτη και απρογραμμάτιστη. Αφετέρου της δυνατότητας απόκτησης και ικανοποίησης της αντίστοιχης ανάγκης-υπηρεσίας που στο συγκεκριμένο χωρικό πλαίσιο, είναι άμεσα εξαρτημένη από την καιρική συνθήκη.

Οι εποχές και οι καιρικές συνθήκες που επικρατούν στους δήμους της έρευνας, μεταβάλλουν το βαθμό ευκολίας/δυσκολίας στην επίτευξη της υπηρεσίας, γιατί καθορίζουν την απρόσκοπτη ή πολύ δύσκολη υγειονομική κάλυψη. Οι ηλικιωμένοι προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό κι εξαρτούν σημαντικά τις σχετικές με αυτά τα ζητήματα αποφάσεις τους, από τον καιρό. Όταν βρέχει, χιονίζει η επιλογή τους είναι να μην πάνε στο γιατρό. Αυτό δεν αποτελεί εκούσια επιλογή αναβολής της απόφασής τους ούτε βέβαια μια απόφαση χωρίς το προφανές ψυχολογικό κόστος. Αποτελεί όμως μια αναγκαστική προσαρμογή, καθώς η ένταση και η διάρκεια των φαινομένων του καιρού είναι ιδιαίτερα σημαντική και συχνά απαγορευτική για την οποιαδήποτε μετακίνηση. Αναφέρεται συχνά από τους ηλικιωμένους ότι οι ήδη επιβαρυνμένες συνθήκες της ζωής τους επιβαρύνονται ακόμα πιο πολύ (σημαντικά) κατά τη διάρκεια του Χειμώνα: «(άνδρας ηλικιωμένος) *Το Χειμώνα είμαι καταδικασμένος*». *«Είναι πολύ δύσκολο για μας τους κάποιες ηλικίας...»*.

Εξάλλου οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. στηρίζονται στην οικονομική επάρκεια για να καλύψουν το κόστος της μετάβασης στο αστικό κέντρο, κόστος που παρότι είναι για όλους σημαντικό, ισχύει για διαφορετικούς λόγους στα ορεινά και στα πεδινά χωριά.

Στα ορεινά χωριά οι ηλικιωμένοι έχουν οικονομική επάρκεια, λόγω της σύνταξης του Ι.Κ.Α. που είναι η πιο συχνά εμφανιζόμενη, για να καλύψουν τα έξοδα μετακίνησης όποια κι αν είναι αυτά. Η δυσκολία τους έγκειται κυρίως στην απόσταση που πρέπει να καλύψουν υπό συγκεκριμένες και δύσκολες καιρικές συνθήκες.

Αντίθετα οι ηλικιωμένοι των πεδινών χωριών, παρότι πιο κοντά στο αστικό κέντρο, εξαλείφοντας ουσιαστικά τη δυσκολία της απόστασης, δείχνουν να δυσκολεύονται παραταύτα περισσότερο με τις καιρικές συνθήκες, γιατί τότε αναγκαστικά αν συμβεί κάτι έκτακτο θα καλέσουν έναν ιδιώτη να τους μετακινήσει, γεγονός που αποτελεί παραβίαση των οικονομικών τους ορίων.

Λένε σχετικά: «(άνδρας ηλικιωμένος) «αλλά και τα έξοδα..είναι πολλά τα λεφτά για να πας στην Άρτα, απαιτούνται έξοδα και με τέτοιους δρόμους θέλεις 30-40 ευρώ. Αν παίρνεις 300 ευρώ σύνταξη άντε τώρα να δώσεις τα 30 στη βενζίνη...»

Η αναμονή εξάλλου για τα ασθενοφόρα, είναι χρονοβόρα και η κάλυψη της απόστασης από το νοσοκομείο μέχρι τα χωριά τους, συχνά τόσο μεγάλη που καθιστά τη μετακίνηση των ασθενών ηλικιωμένων και Α.με.Α. ιδιαίτερα αγχωτική.

«(άνδρας ηλικιωμένος) «μέχρι να θα έρθει το ασθενοφόρο να μας πάρει, μέχρι να με πάει θα χω καταλήξει. Παίρνεις τηλέφωνο όλο μιλάει εκεί... ή το χουν κατεβάσει... δεν υπάρχει τίποτα εκεί. Συνήθως εμείς είχαμε τα Δερβίζιανα, αλλά κι εκεί δεν έχουν τίποτα δεν έχουμε καμιά απαντοχή πουθενά.»

Η ανταπόκριση των υπηρεσιών έκτακτης ανάγκης, αποτελεί ένα ζήτημα που αφορά κατά τον ίδιο τρόπο, τόσο τους ηλικιωμένους που διαθέτουν δικό τους μεταφορικό μέσο, όσο κι εκείνους που δεν διαθέτουν. Θα παρατηρούσε ωστόσο κανείς μια έμφαση σε αυτούς που διαθέτουν μεταφορικό μέσο, καθώς η ευθύνη που νοιώθουν για να διαχειριστούν την ανάγκη, συγκρούεται με την συναίσθηση της ανημπόριας τους να οδηγήσουν σε τέτοιες συνθήκες. Το συναισθηματικό φορτίο της κατοχής μεταφορικού μέσου είναι για τους άνδρες ηλικιωμένους μεγαλύτερο από τον κίνδυνο απώλειας της υγείας, καθώς μοιράζονται την υγεία και την ανησυχία των υπολοίπων κατοίκων των χωριών τους, με μια συλλογική υπευθυνότητα.

Ο καιρός, εν τέλει, επηρεάζει καθοριστικά τις επιλογές τους και εμποδίζει την ελεύθερη μετακίνηση τους. Στο μέτρο που η ανάγκη ζήτησης ιατρικών υπηρεσιών δεν αφορά άμεσο κίνδυνο για την επιβίωση τους, η επιθυμία μετακίνησης προσαρμόζεται στις καιρικές συνθήκες. Ο κίνδυνος αυτός, προσαναζάνεται από το περιβάλλον, καθώς οι αποστάσεις που τους χωρίζουν από τα κέντρα βοήθειας είναι μεγάλες, στις χειμερινές περιόδους οι αποστάσεις επιβαρύνονται από το πλήθος των εμποδίων που εμφανίζονται

στο οδικό δίκτυο. Είναι ωστόσο σαφές ότι η στάση τους αυτή αποτελεί αναγκαστική προσαρμογή και επηρεάζει σημαντικά την ψυχολογία τους, ότι ζουν σε ένα περιβάλλον που είναι αβοήθητοι.

Φωτογραφία 4.1

Φωτογραφία από τον Δ. Κ. Τζουμέρκων

Φωτογραφία 4.2

Φωτογραφία από τον Δ. Δωδώνης

Ένα περιβάλλον που κατά το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου χαρακτηρίζεται από έντονες βροχοπτώσεις ή και χιονοπτώσεις, χαμηλές θερμοκρασίες και μεγάλη διάρκεια των φαινομένων. Συνέπεια αυτών των καιρικών συνθηκών είναι η σημαντική επιβάρυνση του οδικού δικτύου, των συγκοινωνιών και της αίσθησης διακινδύνευσης στο σύνολο του πληθυσμού.

Φωτογραφία 4.3.

Φωτογραφία του οδικού δικτύου των δήμων της έρευνας.

4.4.1. Η Υγεία ως αγαθό διεκδίκησης στο χώρο διαμονής

Σχετικά με την κρίσιμη παράμετρο της υγείας των μελών του δείγματος της έρευνας διαπιστώνουμε, ότι στο δήμο Δωδώνης οι ηλικιωμένοι παρουσιάζουν ποικιλία προβλημάτων που σχετίζονται συνήθως άμεσα με τον ηλικιακό εκφυλισμό⁹³⁸. Τα άτομα προχωρημένης ηλικίας φαίνεται ότι είναι περισσότερο ευάλωτα σε λειτουργικές αναπηρίες.

Δήλωσαν, ότι υποφέρουν κυρίως από ρευματοπάθειες των κάτω άκρων και γονάτων, σε σημείο που να δυσκολεύεται πολύ η κίνησή τους, κατά την όξυνση της ασθένειας, η οποία έχει μια έντονη εποχική σύνδεση, τόσο με το κρύο του Χειμώνα όσο και με την πολλή ζέστη του Καλοκαιριού. Τα προβλήματα αυτά για τους ηλικιωμένους της τρίτης ηλικίας είναι αντιμετωπίσιμα ή αποδεκτά/ συνυφασμένα με την ηλικία τους, καθώς όπως λένε χαρακτηριστικά: (γυναίκα ηλικιωμένη) «το χειμώνα πονάνε περισσότερο και το καλοκαίρι κουράζονται περισσότερο και με την κούραση πονάνε. Τα πονίδια είναι

⁹³⁸ Ο ηλικιακός εκφυλισμός κατά την Ιατρική επιστήμη ορίζει την φυσική έκπτωση των λειτουργιών του σώματος που συνδέεται με την ηλικία. Εξαιτίας αυτής της φυσικής έκπτωσης η συχνότητα εμφάνισης προβλημάτων όπως το ζάχαρο, η πίεση και άλλες ασθένειες είναι μεγαλύτερη μεταξύ των ηλικιωμένων.

πονίδια..αλλά είμαι κι ένας άνθρωπος που δεν μπορώ να κάθομαι, θέλω να ασχολούμαι..θέλουμε και να τρώμε...»

Αντίθετα οι ηλικιωμένοι της τέταρτης ηλικίας φαίνεται, ότι πολλαπλασιάζουν συν το χρόνο τα προβλήματά τους κι η συνολική έκπτωση των λειτουργιών, δημιουργεί μεγαλύτερη δυσκολία σε καθημερινή βάση. Εκτός από τις ρευματοπάθειες, οι ηλικιωμένοι αυτοί, δήλωσαν παθήσεις αναπνευστικές, όπως το άσθμα, προβλήματα καρδιάς στην πλειοψηφία εξ αυτών, ζάχαρο, χοληστερίνη, πίεση, αλλά και προβλήματα στα μάτια και την ακοή.

Στο δήμο Κ. Τζουμέρκων οι ηλικιωμένοι δήλωσαν περισσότερες ασθένειες, με αυτή της καρδιοπάθειας και του «καταρράκτη», να έχουν την πρώτη θέση. Υποφέρουν όμως, όπως και οι ηλικιωμένοι του Δήμου Δωδώνης, από αντίστοιχα προβλήματα ηλικιακής σύνδεσης, όπως χαρακτηρίζονται η πίεση, το ζάχαρο, η χοληστερίνη και οι ρευματοπάθειες. Δηλώνουν ακόμη προβλήματα οστεοπόρωσης, ίλιγγο και άλλες εξελισσόμενες ασθένειες, όπως νόσος του Parkinson και νευρομύελωμα.

Είναι χαρακτηριστικό των ηλικιωμένων και των δυο δήμων, ότι δεν αποδίδουν στις ασθένειες που αφορούν τους ίδιους, ιδιαίτερη βαρύτητα και τις αντιμετωπίζουν με μια ιδιότυπη συμφιλίωση μαζί τους. Σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης των προβλημάτων τους οι ηλικιωμένοι/ Α.με.Α. διαμόρφωσαν μια ιδιόμορφη σχέση με την ασθένεια και την ερμηνεία της. Την αποδέχονται, συμβιώνουν μαζί της και αντιμετωπίζουν στο μέτρο των δυνατοτήτων τους τα προβλήματα τους ζώντας ουσιαστικά σε καθημερινή διακινδύνευση. Λένε: (γυναίκα ηλικιωμένη), *«Κορώνα γράμματα το παίζουμε. Σηκώθηκα το πρωί κι έπεσα, δεν θα περάσει κανένας στο δρόμο να με δει, δεν υπάρχει κανένας, μόνο η κ. Κατερίνα δίπλα η γειτόνισσα. Αν το βράδυ πάω να κοιμηθώ και πέσω ποιος θα με βρει? Αλλά και τι να κάνουμε? δεν βρίσκουμε λύση.»*

Δεν δείχνουν ωστόσο να έχουν καν το φόβο του θανάτου, όντας εξοικειωμένοι στην καθημερινότητά τους με την απώλεια συγγενών, γειτόνων και φίλων. Το αντίθετο, όμως, ισχύει για τις ασθένειες των παιδιών και νεότερων μελών της τοπικής κοινωνίας, οι οποίες καθορίζουν σε απόλυτο βαθμό την επιθυμία τους για τη ζωή και τη συνέχιση της. Εξίσου σημαντική παράμετρος για τα ηλικιωμένα μέλη και Α.με.Α. της κοινότητας, είναι ότι το χωριό τους ερημώνει με την απώλεια των οικείων τους προσώπων ακόμη περισσότερο.

Η θνησιμότητα των ηλικιών αυτών είναι εξάλλου μεγάλη.

Αυξημένες δυνατότητες παρέμβασης στο χώρο που ζουν, δεν έχουν οι ηλικιωμένοι, γι' αυτό και η στάση τους απέναντι στο σύνολο της Υγείας επηρεάζεται σε σημαντικό

βαθμό. Η αντίληψη για τη ζωή και το πόσο σημαντική είναι συναρτάται με το χρόνο, την ηλικία και τον τόπο. Αυτό εμφανίζεται με αναγκαίες προσαρμογές/ τοποθετήσεις τους σχετικά με την επιμελή συνεργασία τους με τους γιατρούς και με την απουσία τακτικής ιατρικής κάλυψης, γεγονός που προσδιορίζει το επίπεδο των προληπτικών εξετάσεων που κάνουν ως χαμηλό μέχρι ανύπαρκτο. Οι ελάχιστοι ηλικιωμένοι που αποτελούν εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα, είναι εκείνοι που αντιμετωπίζουν ένα πολύ σοβαρό ζήτημα υγείας, συνήθως μια καρδιοπάθεια και χρειάζονται με απαίτηση του γιατρού τους, τακτικές και επαναλαμβανόμενες εξετάσεις.

Ωστόσο, επειδή η οικογένεια συρρικνώνεται και μειώνονται γενικότερα οι δυνατότητες αυξημένης παρέμβασης και εξυπηρέτησης της ηλικίας και στους δύο δήμους υπάρχει διάχυτος ένας φόβος. Ο φόβος, αφορά στην απώλεια του ελέγχου της σωματικής αυτοεξυπηρέτησης και του σχετικού βάρους που θα προκαλέσει στους ίδιους, αλλά και του βάρους που ενδεχόμενα θα μετακυλήσουν στα παιδιά τους σε ανάλογη περίπτωση.

Η φοβία τους αυτή είναι άμεσα εξαρτημένη από το γεγονός, ότι η αύξηση της δικής τους ηλικίας οδήγησε σε παράλληλη αύξηση της ηλικίας των φροντιστών-παιδιών τους. Αυτή η *κοινοτική ηλικία* συνδέεται με την ανησυχία των ηλικιωμένων, ότι επιβαρύνουν τα παιδιά τους σε μια περίοδο της ζωής τους που κι εκείνα χρειάζονται φροντίδα και ιατρική παρακολούθηση. Από την άλλη η αύξηση της ηλικίας των γονιών και της αντίστοιχης των παιδιών τους επιβαρύνει ψυχολογικά και τα Α.με.Α. που βρίσκονται σε σχέση εξάρτησης με τους γονείς τους και αγωνιούν για την δική τους εξαρτημένη φροντίδα από εκείνους.

Οι περισσότεροι ηλικιωμένοι, κάτοικοι των δυο δήμων, δήλωσαν ότι τα παιδιά τους είναι πάνω των 50-55ετών, ηλικιακό όριο εξάλλου, για μια σειρά παθήσεις. Στο πλαίσιο αυτό *«το παιδί είναι ένα μοναδικό ον, αναντικατάστατο και σπάνιο»*,⁹³⁹ το οποίο, όμως αποτελεί κι εκείνο ένα εν δυνάμει ηλικιωμένο άτομο που θυσιάζεται αναλαμβάνοντας τη φροντίδα των γονιών, ως φορέας της κοινωνικής και οικογενειακής αξιοπρέπειας.

Είναι συνειδητή επιλογή των ηλικιωμένων να παίρνουν απόσταση από την επίπονη και κουραστική, όπως την περιγράφουν ανάθεση της φροντίδας τους, για όσο γίνεται μεγαλύτερο διάστημα και θεωρείται πολύ σημαντικό να μπορούν να ανταπεξέλθουν οι ίδιοι στη καθημερινότητα, όσο δύσκολο κι αν είναι συχνά αυτό.

Αναφέρεται σχετικά: (γυναίκα ηλικιωμένη) *«παρακαλώ το θεό να μαι στα πόδια μου» «...η κόρη μου είναι στο μέσο..προσπαθεί να βοηθήσει τα εγγόνια, που να με πάει? μένει*

⁹³⁹ Roussel L.(1989). La famille incertaine, Paris, Odile Jacob/Points. Εδώ από το Μουσούρου Λ. Εισαγωγή στην κοινωνιολογία των ηλικιών και των γενεών. Εκδόσεις Gutenberg.

σε ένα διαμέρισμα με ένα μπάνιο έπαιρνε τα εγγόνια δεν μπορούσε να τα πάει στο μπάνιο, έτρεχε όλη τη μέρα να ρίχνει χλωρίνη. Έχουμε και τις ιδιορρυθμίες μας... να μας πλύνουν να μας καθαρίσουν, αλλά δεν είναι ότι είναι παράλογοι. Κι ο νέος δεν ανέχεται τώρα αυτά τα πράγματα.. η κόρη άντε να το καταπιεί..τα παιδιά και τα εγγόνια πώς να ανεχτούν να ζήσουν έτσι.. εγώ πρέπει να ζω μόνη μου.»

Η θετική πρόσληψη της ασθένειας, εκ μέρους τους, φαίνεται να ακολουθεί μια σειρά στωικών συμπερασμάτων ζωής που διαθέτουν οι άνθρωποι αυτής της ηλικίας, τόσο για το φαινόμενο της γήρανσης, όσο και για τη φυσική εξέλιξη του ανθρώπινου είδους. Λένε: (γυναίκα ηλικιωμένη), «*χέρια-πόδια που πονάνε αυτά είναι καθημερινά*», αλλά «*επειδή δεν είχα πολλά προβλήματα με την υγεία μου νοιώθεις σχετικά καλά..όχι απογοητευμένη τώρα, αργότερα τα γεράματα είναι γεράματα, ποιος ξέρει? Μπορεί να τελειώσουμε γρήγορα ποιος ξέρει?*»

Εξάλλου, το γήρας δεν είναι νόσος, αλλά μια φυσιολογική κατάσταση που συνεπάγεται βέβαια έκπτωση λειτουργιών.⁹⁴⁰Γι' αυτό και η εξασφάλιση μια ικανοποιητικής καθημερινότητας, χωρίς την εξάρτηση από τρίτους, αποτελεί προτεραιότητα των υπερηλίκων. Ίδια είναι και η αντίληψη των Α.με.Α. που λόγω και της αναπηρίας τους οι εξαρτήσεις αυτές αφορούν πολυποίκιλα την καθημερινότητά τους και συνεπώς ορίζουν αυξητικά τον αντίστοιχο βαθμό εξάρτησης/ περιθωριοποίησης αλλά και της ανεξάρτητης διαβίωσης. Αναφέρεται χαρακτηριστικά από άνδρα ηλικιωμένο Α.με.Α.(τυφλός) «*....εγώ δεν θέλω να εξαρτώμαι από τους γονείς μου. Αν θέλω κάτι θα το πω στους γονείς μου, αλλά εκείνοι θα αποφασίσουν. Δεν ξέρω αν θα με πάνε.*» Τίθεται λοιπόν ειδικά για τα Α.με.Α. το ζήτημα της ισότιμης μεταχείρισης, ζήτημα που αποτελεί ιδιόμορφο και πολύπλοκο θέμα για το οποίο (και όχι μόνο) δεν υπάρχει επαρκής στόχευση σε καμία δημοτική ενέργεια.

Σχεδόν αμφίδρομα, όμως και για τους γονείς προκύπτει ότι: «*...εμείς είμαστε μεγάλοι, όταν πεθάνουμε τι θα γίνει; Ποιος θα τον φροντίζει;*» Υπηρεσίες που λαμβάνουν υπόψη τα γεράματα ή την αναπηρία, αλλά και οικιακοί σχεδιασμοί δεν υπάρχουν. Οι προσαρμογές, τεχνικές και κατασκευαστικές, αφορούν απλές και υποκειμενικές αποφάσεις συγγενικών προσώπων, για την επιδίωξη μιας στοιχειώδους ασφάλειας των προσώπων. (π.χ. στήριγμα στη σκάλα).

⁹⁴⁰ Κοτταρίδη- Σουτζόγλου Γίτσα. Ο ηλικιωμένος ασθενής και η οικογένεια: ένα σύστημα ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων. Γήρανση και κοινωνία. Πρακτικά πανελληνίου συνεδρίου ΕΚΚΕ, Αθήνα 1996. (Χριστοδούλου 1975. σελ.57)

Η στάση τους αυτή, προϊόν μιας συνεχούς πορείας δοκιμασίας των αντοχών τους και της καρτερικότητας τους στο χρόνο, τις δύσκολες καιρικές και εδαφικές συνθήκες, φαίνεται να είναι περισσότερο θετική στους ηλικιωμένους στο δήμο Κ. Τζουμέρκων και να καθορίζει και το μέτρο της διαρκούς τους ικανότητας να ανταποκριθούν στις καθημερινές τους εργασίες και υποχρεώσεις. Δείχνουν ωστόσο, να επηρεάζονται άμεσα από την ποιότητα των οικογενειακών τους δεσμών. Οι οικογενειακοί δεσμοί φαίνεται, ότι παίζουν σημαντικό ρόλο στην ψυχική και κατ' επέκταση στη σωματική υγεία των ηλικιωμένων, καθώς αποτελούν το κίνητρο, αλλά και το μέτρο της ικανοποίησής τους για τη ζωή, την αξία της ύπαρξης και την χαρά της.

Συγκεκριμένα λένε: (γυναίκα ηλικιωμένη) «...αφού έχω όλη την οικογένεια είναι καλά... Τι να θέλω εγώ τώρα; τα παιδιά μου ναι τα χω ανάγκη. αλλά αφού έχουν ανάγκη δουλειά τι να κάνω;».

(γυναίκα ηλικιωμένη), «...εγώ ως άτομο τώρα που έχω τα παιδιά μου κανένα πρόβλημα. ένα τσακ ήρθαν και με πήραν. αν είναι τα παιδιά μου εδώ είναι καλά, στη μάνα δύσκολο είναι όταν σου λείπουν τα παιδιά. θα ήταν καλό όπως ήταν κάποτε να ναι το σπίτι γεμάτο. να ζούσαμε όλοι μαζί αλλά τι να κάνουν τα παιδιά εδώ πώς να δουλέψουνε? τα παιδιά δουλεύουνε. εμένα όταν με πονάει πάω και τα βλέπω. κάθομαι 2 μέρες ή 3 και πάλι γυρνάω σπίτι μου.»

«...και σήμερα χειμώνας είναι με έφερε το παιδί μου εδώ από τα Γιάννενα. δεν τους σταματάει κάτι... με θέλουν... τα παιδιά μου δεν με ρώτησαν ποτέ πόσα παίρνω. τώρα θα έρθει η κόρη μου θα μου γεμίσει το ψυγείο. θα έρθει το παιδί μου θα μου φέρει ένα σωρό πράγματα.»

Η φυσική, αλλά και ψυχολογική αντοχή των ηλικιωμένων χηρών και των ηλικιωμένων ζευγαριών διαφέρει σημαντικά. Φαίνεται μάλιστα να είναι μεγαλύτερη στα ηλικιωμένα ζευγάρια, αλλά αυξάνει τα αισθήματα εξάρτησης μεταξύ τους. Το δέσιμο και η εξάρτηση των συζύγων φαίνεται, ότι μεγαλώνει με την ηλικία και προκαλεί αφενός μια υπερπροστατευτική συμπεριφορά για τον σύζυγο με τα πιο πολλά προβλήματα και αφετέρου εκφράζει και τη βαθιά τους ανησυχία για την δυσκολία της απομόνωσης και της μείωσης της λειτουργικότητας στον κοινωνικό χώρο.

Αναφέρουν ότι: (γυναίκα ηλικιωμένη), «Εγώ μοναχή μου έκανα Χριστούγεννα δεν πήγα πουθενά δεν είχα με τι να πάω, που να πάω.».

«κουράστηκα πολύ όταν ήμουν νέα και τώρα έρχονται τα πονίδια.... αχ μωρέ καμάρι μου και να σαι και μοναχή σου, να μην έχεις κανέναν, να μην έχεις κανέναν... τι να κάνω? – Πώς νοιώθετε που είστε μόνη σας? Τι να κάνω? Ευχαριστώ. Αχ μωρέ καμάρι μου να σαι

καλά. Μπορείς να με βοηθήσεις σε τίποτα λέω εγώ, που δεν μπορώ εγώ? να σήμερα έχω ένα τάλιρο, που θα περάσει αυτός με το ψωμί να πάρω ένα ψωμί. Δεν έχω λεφτά, δεν παίρνει τίποτα κανένας εδώ στο μαγαζί, Να κάνω κι εγώ τη δουλειά μου, που έκανα πρώτα που είχα και τον άντρα μου. δεν έχω κανέναν. Δεν παίρνει κανένας τίποτα. Που να πάμε? στη γριά να πάμε λένε.....»

Στο σύνολο των ηλικιωμένων της έρευνας, εμφανίζονταν πολύ έντονα τα αισθήματα της απώλειας, ως συνέπεια της χηρείας, καθώς και οι φοβίες από τους ηλικιωμένους με συζύγους εν ζωή για την επικείμενη μοναξιά κι ανημποριά, όχι όμως για την ασθένεια τους.

Δηλώνεται: *«(άνδρας ηλικιωμένος), Τα παιδιά μου καλά και χρυσά είναι, δεν έχω λόγο και με βοηθάνε και μου φέρονται καλά... αλλά πιο πολύ με πείραζε που πέθανε η γυναίκα μου. Αυτό ήταν το παν. όλα! Διαλύθηκε η οικογένεια!!!!!!!!!!».*

«(γυναίκα ηλικιωμένη), ο άντρας μου όταν ήταν καλά ήταν πολύ καλός, είχαμε πολύ καλή συνεννόηση αλλά τώρα που έφυγε είναι το δύσκολο. Νοιώθω μόνη..είναι πάρα πολύ δύσκολο...(η κ. Αικατερίνη κλαίει). Αχ είναι πολύ δύσκολο... πώς να στο πω? πιο πολύ με επηρεάζει επειδή έφυγε..με στενοχωρεί πολύ..το δεύτερο για τη ζωή που συνεχίζει έχω στήριγμα τα παιδιά μου, μου μιλάνε πολύ καλά και τα παιδιά μου κι η νύφη μου..δεν φοβάμαι αν αρρωστήσω ποιος θα με πάει στο γιατρό ή ποιος θα με κοιτάζει, αλλά η μοναξιά είναι μοναξιά..όπως και να το κάνεις είσαι μόνη σου.»

4.5. Το ζήτημα των οικονομικών πόρων

Το δείγμα της έρευνας στο δήμο Δωδώνης, ήταν κυρίως συνταξιούχοι του Ο.Γ.Α. με μηδενικές άλλες απολαβές από οποιαδήποτε πηγή ή δραστηριότητα.

Στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων οι συντάξεις των ηλικιωμένων παρουσιάζουν μεγαλύτερη ποικιλία, καθώς υπάρχουν συνταξιούχοι του Ο.Γ.Α. του Τ.Ε.Β.Ε. του δημοσίου, αναπηρικές, του Ι.Κ.Α. και γερμανικές συντάξεις μεταναστών που επαναπατρίστηκαν.

Η ατομική και οικογενειακή, οικονομική, κατάσταση των ηλικιωμένων, αυτοαξιολογούνταν ως μέτρια ή κακή, λέγοντας πως τα οικονομικά τους μέσα δεν τους φτάνουν, αλλά:

(γυναίκα ηλικιωμένη), «εκείνα που παίρνουμε το μήνα θέλουμε να κάνουμε οικονομία για να βγάλουμε το άλλο το μήνα για να πάρουμε τα φάρμακα κι ότι χρειάζεται το σπίτι».

Παρόλο που δηλώνουν «μαθημένοι» στα δύσκολα, η πραγματικότητα έχει συγκεκριμένες παραμέτρους:

(γυναίκα ηλικιωμένη), «δύσκολα είναι, τα κοντεύω όλα, τα κουτσουρεύω όλα μέχρι να βγάλω το μήνα. Τα φέρνω λίγα-λίγα μέχρι να ξαναπάρω..πώς να βγάλεις το μήνα μέχρι να ξαναπάρεις? Κι ο Γενάρης είναι μεγάλος μήνας, μακρύς ο δρόμος, έρχονται τα Χριστούγεννα στα εγγόνια θες να δώσεις, πότε να έρθει ο Φλεβάρης να ξαναπάρεις? Θα περάσει ο μανάβης θέλω να πάρω, θα περάσει ο φούρναρης θέλω να πάρω ψωμί,, Ρώτησε κανένας τον φτωχό πώς τα περνάει? Που δεν έχει στον ήλιο μοίρα? Είναι άλλοι χειρότερα από μένα. Πώς να ζήσουν? Παίρνουμε μια σύνταξη του Ο.Γ.Α. και σε βάζουν να πληρώσεις το ένα και το άλλο και δεν έχουμε να βάλουμε πετρέλαιο και κάθομαι με το τζάκι με τα ξύλα και τα αγοράζω κι αυτά.. —Αν σωθούν τα ξύλα τι θα κάνεις? θα ξαναπάρω, τι να κάνω? χωρίς θέρμανση δεν μπορείς να κάτσεις..θα φάω λίγο λιγότερο και θα πάρω ξύλα. Θα κοντέψω λίγο τα άλλα για να πάρω ξύλα. »

Μόνο σε 2 περιπτώσεις οι ηλικιωμένοι δήλωσαν, ότι τους φτάνουν τα εισοδήματα τους, πιθανότατα, γιατί είχαν συμπληρωματικές πηγές εισοδήματος που δεν δήλωσαν στην έρευνα, αλλά άφησαν να εννοηθεί.

Η αναζήτηση της οικονομικής επάρκειας στους ηλικιωμένους, έχει άμεση σχέση με την ιδέα της εξάρτησης των ηλικιωμένων από πλήθος παραγόντων. Τόσο η φυσική, όσο και η συναισθηματική τους εξάρτηση, μεγαλώνει με το χρόνο και εισάγεται ως προτεραιότητα, αναγκαστική για τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, η εξυπηρέτησή τους σε βασικές τους καθημερινές ή τακτικές ανάγκες φροντίδας, σίτισης και ιατρικής παρακολούθησης.

Οι ηλικιωμένοι και στους 2 δήμους αναφέρουν, ότι αυτό τους δημιουργεί μια αίσθηση ανταπόδοσης στα παιδιά ή τον «βοηθό» τους, που πάντα σχετίζεται με την ευκολία χρηματικής ενίσχυσης.

Δηλώνεται ότι: (γυναίκα ηλικιωμένη), «Υπάρχουν βέβαια και κάποιες δουλειές που πρέπει να πληρώσεις για να τις κάνεις..αν έχεις πληρώνεις.».

Οι περισσότεροι βέβαια δηλώνουν, ότι η ανεύρεση ενός ανθρώπου ικανού στα χωριά τους να τους βοηθήσει είναι δύσκολη, αν όχι αδύνατη:

(γυναίκα ηλικιωμένη), «εδώ όλοι είναι στην ίδια κατάσταση..., τι να τα κάνεις τα λεφτά αν δεν μπορείς? πού να τη βρω μια κοπελίτσα να έρχεται το πρωί να μου ανάβει τη φωτιά, να μου δίνει τα φάρμακα...»

Ανεξάρτητα αν τα ηλικιωμένα μέλη συμβιώνουν με άλλο μέλος της οικογένειας ή όχι φαίνεται, ότι η επιθυμία υποστήριξης από τα παιδιά τους είναι μεγάλη και συχνά απαραίτητη, για να γεφυρωθεί το οικονομικό χάσμα μεταξύ των υποχρεώσεων φροντίδας και ιατρο-φαρμακευτικής περίθαλψης και των μη ισοδύναμων συντάξεων.

Συγκεκριμένα: (γυναίκα ηλικιωμένη) «μόνο στα παιδιά μου.... δε θέλω να το μάθει ο κόσμος ότι χρειάζομαι λεφτά... Αν μπορούν μου στέλνουν...».

Η ευκολία ή η δυσκολία στην δαπάνη, όμως σημαντικού ποσοστού της σύνταξης σε τακτά διαστήματα, ειδικά για τους χαμηλοσυνταξιούχους του Ο.Γ.Α. δείχνει να είναι δυσβάστακτο βάρος, τόσο για την αποπληρωμή της φροντίδας, όσο και για την αγορά των φαρμάκων και των λοιπών εξόδων τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι η πλειοψηφία εξ αυτών και κυρίως των ηλικιωμένων του δήμου Δωδώνης, που δήλωσαν, ότι υπάρχουν πολλές μέρες στη διάρκεια του μήνα, που ακριβώς, για να διαφυλάξουν αυτά τα χρήματα, δεν τρώνε ή σιτίζονται ελάχιστα.:

(γυναίκα ηλικιωμένη), «έχω δεν έχω τίνος να τα πω? Τίνος να τα πω? σήμερα δεν έχω α φάω, τίνος να το πω? να τώρα κατέβηκα να πάρω ψωμί, δεν είχα ψωμί.. »

(άνδρας ηλικιωμένος), «Πρώτα είχαμε περίσσειμα..τώρα δίαιτα αυστηρή, σε όποιον κι να το πεις κανένas δεν θα σου δώσει λεφτά. Έτσι θα μειώσουμε το φαγητό. θα πάρουμε μια φορά στα 5 χρόνια παπούτσια και θα μας φτάσουν. Άλλη λύση δεν υπάρχει.»

Όλοι οι συνταξιούχοι δηλώνουν, ότι οι οικονομικές τους απολαβές δεν τους φτάνουν, (άνδρας ηλικιωμένος), «Τα έξοδα αυξάνονται. Άμα πας στους γιατρούς και παίρνεις φάρμακα αυξάνονται. Δε είναι όπως κάποτε που ήμασταν νέοι και δεν πηγαίναμε στο γιατρό.»

Αναγνωρίζουν, ότι δεν θα μπορούσαν να ζητήσουν εύκολα χρήματα από τα παιδιά τους γιατί: (άνδρας ηλικιωμένος), «Να το πεις στα παιδιά αυτά δυσκολεύονται μοναχά τους.» παρόλο που φαίνεται ότι στηρίζονται σε αυτά για τα έξοδα σε έκτακτες καταστάσεις υγείας και για τις ετήσιες ή εξαμηνίες επισκέψεις τους στους γιατρούς.

Το γεγονός δε ότι και οι δύο δήμοι είναι αραιοκατοικημένοι, σχετικά μακριά από κάποιο αστικό κέντρο για την καθημερινή επαφή με το σύστημα υγείας και τον φροντιστή τους, επισημαίνει αφενός την ανάγκη εκ μέρους των ηλικιωμένων μιας μέγιστης συντήρησης των οικονομικών τους στα όρια της απόλυτης συγκράτησης σε βασικά είδη κι αφετέρου την ενίσχυση μιας δέσμης κοινωνικών υπηρεσιών.

Η ικανοποίηση αυτών των αναγκών που δεν είναι πολύ διαφορετικές από των υπολοίπων μελών της κοινωνίας, κυρίως όμως πιο συχνές και επιτακτικές, απαιτεί ρυθμίσεις τοπικής Κοινωνικής Πολιτικής που δεν υπάρχουν, δεν σχεδιάζονται από τους υπεύθυνους φορείς με τοπική και εστιασμένη λογική, αλλά προκύπτουν ως άθροισμα μικρότερων και συγκυριακών παρεμβάσεων με ατομικό χαρακτήρα και εν τέλει ικανοποιούνται με απλές και αμφιβόλου ποιότητας υπηρεσίες, από τα προγράμματα «βοήθεια στο σπίτι».

Οι ανάγκες των ηλικιωμένων και Α.με.Α. είναι τέτοιες που δεν έχουν ανάγκη ενός ποσοτικού σχεδιασμού μόνο, αλλά ποιοτικής εξειδίκευσης στον τρόπο, την ευκολία και την εξατομικευμένη εφαρμογή, η οποία φαίνεται, ότι ανάλογα με το δήμο και την ορεινή/πεδινή σύνθεσή του διατηρεί χαρακτηριστικά, σχετικά, με τη φύση/το profile της ασθένειας και των έκτακτων περιστατικών, αλλά και διαφοροποιήσεων σχετικών με το οικογενειακό status.

Τέτοια κριτήρια εμφανίζουν τα χωριά των 2 δήμων, δεδομένου ότι οι ψυχολογικές, σωματικές, οικονομικές/συνταξιοδοτικές, αλλά και οικογενειακές τους δομές και ανάγκες είναι διαφορετικές. Οι υπηρεσίες Κοινωνικής Πολιτικής δε μπορούν να σχεδιάζουν υπηρεσίες που ρυθμίζουν, αποτρέπουν ή εν τέλει διευκολύνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, αν δε λαμβάνουν υπόψη αυτά τα κριτήρια, γιατί ο στόχος των πολιτικών, οφείλει να είναι η κάλυψη των πραγματικών αναγκών, οι οποίες προκύπτουν ως άθροισμα των επιμέρους χαρακτηριστικών της κοινωνίας και των ατόμων.

4.6. Αξιολόγηση των καταστάσεων έκτακτης ανάγκης

Η Υγεία αποτελεί μια παράμετρο της ζωής, καθοριστική για την επίτευξη της καθημερινότητας, τη διαχείριση της αυτοπραγμάτωσης και συνδέεται τόσο με τους πολίτες που την αναζητούν, όσο και με τις υπηρεσίες που επιλαμβάνονται των ζητημάτων της. Η αναζήτηση των σχετικών με αυτήν υπηρεσιών προκύπτει είτε σε τακτική είτε σε έκτακτη βάση. Η σημασία που έχει από κάθε άποψη, ο έκτακτος χαρακτήρας των καταστάσεων υγείας, είναι αυταπόδεικτος, ωστόσο όχι πάντα επιτεύξιμος με τον ίδιο τρόπο.

Η ικανοποίηση αυτής της συνθήκης, αφορά κυρίως τη δυνατότητα να έχεις μια τέτοια υπηρεσία και να μπορείς να φτάσεις σε εκείνη χωρίς δυσκολία και σε χρόνο που δε θα είναι αποτρεπτικός για την αναστροφή της σωματικής βλάβης.

Η προβληματική του «χώρου», αφορά ακριβώς στην δυσκολία ικανοποίησης αυτής της συνθήκης. Ο χώρος προσδιορίζει την πρόσβαση, μετριάξει ή ενισχύει την «υποχρεωτικότητα» των αναγκών και παρεμβάλλεται ανάμεσα στον δημότη/λήπτη της υπηρεσίας και στην υπηρεσία/δομή παροχής. Η σχετικά απλή σε κάθε άλλη περίπτωση επίσκεψη στο νοσοκομείο, στο Κέντρο Υγείας, ή στον ιδιώτη γιατρό που βρίσκεται δίπλα από το σπίτι και κοντά στην κατοικία, γίνεται μια σύνθετη κατάσταση, που δύσκολα θα την αντιμετωπίσει κανείς, ειδικά αν οι καιρικές συνθήκες δεν βοηθούν.

Είναι χαρακτηριστικές οι απαντήσεις των ερωτώμενων, που σχολιάζουν:

«... (άνδρας ηλικιωμένος), αν βάλεις 60 χιλιόμετρα, κι ανάλογα με τους δρόμους, που είναι και τις εποχές που είναι και τον οδηγό, που οδηγάει και τον καιρό που κάνει, να ο γιος μου κάνει μια ώρα παρά εγώ κάνω μια ώρα κι ένα τέταρτο. Να εγώ πήγα πέρυσι την Άνοιξη και δυστυχώς το πλήρωσα... Αν βρέχει κι έχει ομίχλη στα 50 χιλιόμετρα και λίγο από την υπερπροσπάθεια να κοιτάζω είδα πρόβλημα στα μάτια μου και λίγο μια ψύξη από το παράθυρο που είχα ανοιχτό για να βλέπω, ευτυχώς δεν ήταν κάτι σοβαρό. Πήγα εκεί στον οφθαλμίατρο και 2-3 μήνες δεν πήγαινα καλά, από την ένταση εκεί και την ομίχλη.».

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6 Χρονική ανταπόκριση του ΕΚΑΒ Χειμώνα & Καλοκαίρι

	Πεδινός Δήμος ΔΩΔΩΝΗ		Ορεινός Δήμος Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ		Αστικό Τοπίο
Καλοκαίρι	Αφιξη στο περιστατικό (σε λεπτά)	Αφιξη στο N/M (σε λεπτά)	Αφιξη στο περιστατικό (σε λεπτά)	Αφιξη στο περιστατικό (σε λεπτά)	
	30λ.	60λ.	60λ.	120λ.	15λ.
Χειμώνας	Αφιξη στο περιστατικό (σε λεπτά)	Αφιξη στο N/M (σε λεπτά)	Αφιξη στο περιστατικό (σε λεπτά)	Αφιξη στο N/M (σε λεπτά)	
	60λ.	120λ.	120λ.	240λ.	15-20λ.
	Προσαύξηση +30λ.	Προσαύξηση +60λ.	Προσαύξηση +60λ.	Προσαύξηση +120λ.	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

Ο καθένας σε μια εμπειρία ασθένειας, ξαφνική και απόλυτης ανάγκης, απαιτεί εξυπηρέτηση, άμεση και αποτελεσματική. Το Εθνικό Κέντρο Άμεσης Βοήθειας, ασκεί σημαντικό έργο σε κάθε περίπτωση, αλλά εντούτοις ένα έργο που φαίνεται πρακτικά πολύ δύσκολο και χρονοβόρο (μεγάλες καθυστερήσεις στην παραλαβή και στο διακομιδή των ασθενών).

Το έργο αυτό στις περιοχές της έρευνας είναι ακόμη πιο σημαντικό, γιατί είναι συχνά ο μόνος ασφαλής τρόπος και με επάρκεια ιατρική, για να φτάσουν οι πολίτες στο νοσοκομείο, καθώς συχνά δεν υπάρχει κανένας άλλος κατάλληλος, για να τους προσφέρει μια ιατρική υπηρεσία εκτός από το νοσοκομείο. Συχνά δε για πολλούς κατοίκους των πεδινών χωριών, ειδικά του Δήμου Δωδώνης, η μεταφορά τους από κάποιον χωριανό, φίλο ή γνωστό της περιοχής, κάτοχο μεταφορικού μέσου, προϋποθέτει

ικανότητα πληρωμής του ή χρηματική του ενίσχυση για την «αγορά της υπηρεσίας», η οποία από πολλούς δεν μπορεί να ικανοποιηθεί.

Συνιστά λοιπόν η μεταφορά μια αγοραία υπηρεσία που στα πλαίσια του χωριού συνιστά υποχρεωτική και αναγκαστική υπηρεσία, τόσο από την πλευρά του λήπτη όσο και από την πλευρά του παρόχου, εξαιτίας αφενός της έλλειψης άλλων εναλλακτικών αλλά και της ηθικής υποχρέωσης για βοήθεια στον συγχωριανό, ειδικά σε έκτακτες καταστάσεις. Το ασθενοφόρο αποτελεί μεταφορικό μέσο απόλυτης χρήσης, η οποία όμως χαρακτηρίζεται από τη σπανιότητά της, καθώς τόσο ο αριθμός των ασθενοφόρων όσο και το γεωγραφικό εύρος της κάλυψης του Ε.Κ.Α.Β. θέτουν σημαντικά προβλήματα για την βέβαιη χρήση τους.

Λένε:«(άνδρας ηλικιωμένος), πρώτα θα ασχοληθείς με το Ε.Κ.Α.Β. στο Βουλγαρέλι..αλλά δεν υπάρχει, θα σου πει δεν έρχομαι, τώρα θα πάρουν αυτοί θα πάρεις εσύ στην Άρτα..παρακάτω..κι ότι σου πούνε. Οι πιο πολλοί παίρνουν έναν γείτονά τους αν δεν έχουν κάποιον στο σπίτι τους να οδηγεί και πάνε για το νοσοκομείο. Πολλοί πάνε για πρώτες βοήθειες εδώ στο Βουλγαρέλι..άλλοι ξέρουν τι απάντηση θα πάρουν αφού δεν έχουν γιατρούς, ένας γιατρός το 24ωρο είναι και από τις 5 ή τις 6 το απόγευμα το κλείνουν και δεν είναι κανένας ή εφημερεύων ή..., τι να κάνεις να πας εκεί? Ξέρουν αυτοί πότε θα χεις το πρόβλημα εσύ? αν είναι μέρα ή νύχτα? πότε θα σε πονέσει η σκωληκοειδίτιδα για παράδειγμα? δεν το ξέρει.... άρα λοιπόν δεν έχεις βάση ότι θα πάω στο Βουλγαρέλι και θα μου δώσουν τις πρώτες βοήθειες.»

Οι γυναίκες περισσότερο μαθημένες από τους άνδρες να μην περιμένουν πολλά από το επίσημο κράτος, καθώς το «απαραίτητο προς ικανοποίηση έλλειμμα» συναρτάται με το χρόνο, τον τόπο, την ηλικία και το φύλο, εστιάζουν στο συναισθηματικό κομμάτι/συνέπεια της απομόνωσής τους, στο φόβο που τους προκαλεί η αβεβαιότητα της ύπαρξης βοήθειας:

«(γυναίκα ηλικιωμένη)είχαμε ένα πρόβλημα είχαμε φύγει από το γιατρό μας τον καρδιολόγο στην Άρτα, κάποια στιγμή οδηγούσε και έμεινε πάνω στο τιμόνι, μάλλον έπαθε έμφραγμα, πήραμε τηλέφωνο ήρθε το ασθενοφόρο σε 20 λεπτά και λιγότερο, με γιατρούς μέσα και μετά μέσα στο νοσοκομείο εξυπηρέτηση και μετά στα Γιάννενα έβαλε βηματοδότη. Εκείνη τη στιγμή που το χρειαστήκαμε είχαμε εξυπηρέτηση.

—Πώς ειδοποιήσατε? Μείναμε στο δρόμο και πέρασαν τυχαίοι τυχαία, εγώ πήρα το γιο μου στην Άρτα, ο γιός μου πήρε το ασθενοφόρο και ήρθαν μαζί την ίδια ώρα με το ασθενοφόρο στο μέρος που μείναμε. — Φοβηθήκατε εσείς? Άστα... Φοβήθηκα βέβαια πάρα πολύ..νόμιζα ότι είχε τελειώσει... τώρα να μείνεις μέσα στο δρόμο να μη σου μιλάει, να

μην κουνιέται, όλα μη... αλλά έτυχε να περνά κόσμος και με τα πόδια και με το Ι.Χ. και μας εξυπηρέτησαν πάρα πολύ, μας βοήθησαν πάρα πολύ.»

Ακόμη και τα πιο απλά περιστατικά δε μπορούν να αντιμετωπιστούν στο Κέντρο Υγείας ως πρωτοβάθμια περιστατικά κι απαιτούν τη μεταφορά των ασθενών στο νοσοκομείο της Άρτας και των Ιωαννίνων για κάλυψη. Γεγονός που καταδεικνύει 2 σημαντικά θέματα: 1). Την ανυπαρξία δομών στο μικρότερο κομμάτι διοίκησης την Τοπική Αυτοδιοίκηση, που αφήνει απροστάτευτο ένα μεγάλο τμήμα πληθυσμού και 2). Την υπερφόρτωση του κεντρικού νοσοκομείου με περιστατικά που δεν θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται εκεί, αλλά στο περιφερειακό ιατρείο ή το Κέντρο Υγείας.

Λένε χαρακτηριστικά οι ηλικιωμένοι: «(άνδρας ηλικιωμένος), πέρυσι με έφαγε ένα φίδι..εγώ δεν πρόλαβα να πάρω τα παιδιά μου..με πήραν εδώ οι γείτονες με πήγαν στο Βουλγαρέλι μου κάνανε εκεί τις πρώτες βοήθειες και με ασθενοφόρο από κει με πήγαν στην Άρτα..»

«(γυναίκα ηλικιωμένη)άσχημα ένοιωθα γιατί έλεγα πόσο μακριά βρισκόμαστε και πότε να προλάβουμε το γιατρό, νοσοκομεία είναι αλλά είναι μακριά από μας, δεν μπορούμε εμείς να τα φτάσουμε. Και το προσωπικό καλό δε λέμε, μιλάνε ωραία, σε εξυπηρετούν αλλά δεν μπορεί να έρθει το νοσοκομείο πιο κοντά σε μας..εμείς θα πάμε να το βρούμε. Κι είπα στην τύχη. Πρώτα λες Θεέ μου και μετά γιατρέ μου..»

«(άνδρας ηλικιωμένος)αν συμβεί ώρα μας καλή.. τώρα μπαίνω στα 82 τι να περιμένω άλλο? να θα έρθει το ασθενοφόρο θα μας πάρει, μέχρι να με πάει θα χω καταλήξει. Παίρνεις τηλέφωνο όλο μιλάει εκεί... ή το χουν κατεβάσει... δεν υπάρχει τίποτα εκεί. Συνήθως εμείς είχαμε τα Δερβίζιανα, αλλά κι εκεί δεν έχουν τίποτα δεν έχουμε καμιά απαντοχή πουθενά.

Φωτογραφία 4.4

Το ζήτημα δηλαδή της προσβασιμότητας στις δομές υγείας, μέσα από την αξιολόγηση των έκτακτων καταστάσεων στις περιοχές της έρευνας, παραπέμπει αφενός στην ένδειξη της ικανότητας των ανθρώπων να ξεπερνούν τις αποστάσεις και τα φυσικά εμπόδια στο οδικό δίκτυο.

Αφετέρου το ίδιο ζήτημα της προσβασιμότητας αφορά στην αποδοτικότητα των δομών να ικανοποιούν τις ανάγκες που προκύπτουν από την άνθρωπο-γεωγραφία της περιοχής, επίκεντρο της οποίας δεν μπορεί παρά να είναι η ποιότητα ζωής και η μείωση των περιορισμών μετακίνησης, ισότητας ευκαιριών και κάλυψης των αναγκών.

Επειδή όμως μια οποιαδήποτε κανονιστική αντίληψη εμπεριέχει αξιολογικές κρίσεις για το τι πρέπει να γίνει και γιατί, όπως και για ποιόν, ορίζει δηλαδή εσκεμμένες πορείες δράσης, η προσβασιμότητα στις δομές υγειονομικής περίθαλψης μπορεί να γίνει αντιληπτή ως μια μέτρηση της κοινωνικής δικαιοσύνης των θεσμών, που ορίζουν με την πρακτική τους την επίτευξη της κανονικής, της εύκολης, της συλλογικής επιλογής ή αντίστοιχα την εξάρτηση και την αδυναμία επιλογής.

4.7. Στοιχεία αξιολόγησης των κοινωνικών υπηρεσιών

Η πλειοψηφία των ηλικιωμένων της έρευνας δε λαμβάνει κάποιο επίδομα και η γνώση που έχουν για τα προγράμματα Κοινωνικής πρόνοιας και πολιτικής είναι χαμηλή τόσο σε πληροφόρηση όσο και στην σημασία/προστιθέμενη αξία που της δίνουν. Θεωρούν,

ότι κάποια από τα προγράμματα της Κοινωνικής Πολιτικής έχουν χρησιμότητα και βοηθούν όσους τα λαμβάνουν, δεν γνωρίζουν όμως τίποτε για τον τρόπο και τις διαδικασίες λήψης τους. Η άποψη αυτή εκφράζει ιδιαίτερα τους Α.με.Α. και των 2 δήμων, ενδεχομένως γιατί ο βαθμός εξάρτησής τους από τις δομές αυτές είναι μεγαλύτερος σε χρονικό διάστημα και αφορά περισσότερο τις αποδεκτές εξαρτήσεις από «εξωτερικές βοήθειες».

Οι ηλικιωμένοι μάλιστα, έχουν μια συγκεχυμένη άποψη για τα προγράμματα αυτά, ταυτίζοντας τα συχνά με τα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ. και την πολιτική κατά της ανεργίας. Οι υπηρεσίες πρόνοιας είναι για κείνους γνωστές, μόνο από αποσπασματικές και εξαιρετικά σπάνιες ενέργειες διανομής τροφίμων, για τις οποίες δεν έχουν θετική άποψη. Η αρνητική άποψη που έχουν συνολικά για τις δημοτικές ενέργειες και την πολιτική τους παρουσία στην περιοχή, δηλώνεται σχεδόν με αφορμή της κάθε ερώτησης και παραπέμπει στην απομυθοποίηση της πολιτικής, για την οποία συνολικά οι ηλικιωμένοι εκφράζουν πικρία και αγανάκτηση.

Δηλώνουν, ότι η απουσία των δημοτικών ενεργειών βρίσκεται ακόμη και σε μικρά ζητήματα, όπως η τοποθέτηση ενός λαμπτήρα σε κολώνα του χωριού, πόσο μάλλον σε θέματα μεγαλύτερου κόστους, όπως η Κοινωνική Πολιτική.

Σχολιάζουν: (γυναίκα ηλικιωμένη) «*εδώ είναι ερημοσέλι, είναι ζούγκλα, δεν σε λογαριάζει κανένας, δεν βλέπεις κανέναν, μόνο όταν είναι για ψήφο θα περάσει κανένας, αν και τώρα τελευταία δεν έρχονται πάλι, σου λένε άμα θέλουν ας ψηφίσουν..αλλιώς...*».

Εξάλλου το κέντρο του ενδιαφέροντος τους βρίσκεται σε πρακτικά θέματα και λύσεις που θα βοηθήσουν στην καθημερινή τους ζωή, παρόλο που η πρώτη τους αντίδραση είναι απόλυτη και αρνητική: (άνδρας ηλικιωμένος) «*για μένα δεν θέλω τίποτα.*»

Στην ουσία αυτό που φοβούνται, αυτό που επιθυμούν και δηλώνουν με απόλυτο τρόπο, ενδεικτικό της απογοήτευσης που έχουν από το επίσημο κράτος και τις επιμέρους δομές του, ότι δεν θα το έχουν ποτέ όσο ζουν είναι να αναγνωριστεί το βασικό τους δικαίωμα για μια αξιοπρεπή διαβίωση και φροντίδα στον τόπο που ζουν. «*Τίποτε δεν γίνεται... ούτε για γιατρό, ούτε για τίποτε. Ούτε για καλημέρα δεν τους είδαμε. Ούτε βοήθεια έχει ο κόσμος, ούτε γιατροί, ούτε τίποτα δεν υπάρχει. αν μπορείς και έχεις, το λέει η τσέπη σου θα πληρώσεις, θα βρεις ένα αμαξάκι, κάποιον θα πας στο γιατρό και θα γυρίσεις. Είμαστε ξεχασμένοι εμείς εδώ*».

Για αυτούς η πολιτική υγείας και η πολιτική των συγκοινωνιών είναι κομβικής σημασίας και προσφοράς, προκειμένου να καταφέρουν να χειριστούν τις ανάγκες της ζωής τους.

Για το λόγο αυτό στην ερώτηση «τι θα περίμεναν από τις υπηρεσίες Κοινωνικής Πρόνοιας» οι απαντήσεις που δίνονται, αφορούν αυτές τις διαστάσεις.

Λένε ότι: (γυναίκα ηλικιωμένη), «καλά θα ήταν να τα ξέρουμε, να μας εξυπηρετούνε. Είναι μια βοήθεια. Ότι να σου χρειαστεί... Πρώτα θα θέλαμε γιατρούς..αυτό είναι το πιο απαραίτητο. Μετά να μετακινηθείς, συγκοινωνία για κάποιον που δεν μπορεί, δεν έχει τα μέσα....».

Η ικανοποίηση των δημοτών από τις κοινωνικές υπηρεσίες φαίνεται, ότι είναι σημαντικά αρνητική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7. Δυσανεμία από τις υπηρεσίες Κοινωνικής Πολιτικής των δήμων

		«Βοήθεια στο σπίτι»	Δημοτικές υπηρεσίες	Σύνολο
Δυσανεμία		95%	76%	
	Δήμος Δωδώνης	47%	45%	100,0
	Δήμος Κ. Τζουμέρκων	48%	31%	100,0
Ποια υπηρεσία ξεχωρίζει θετικά.		5%	24%	
	Δήμος Δωδώνης	Βοήθεια στο σπίτι (3)*	ΚΕΠ(2)* Άλλο (7)	100,0
	Δήμος Κ. Τζουμέρκων	Βοήθεια στο σπίτι (2)*	ΚΕΠ (9)* Άλλο (8)	100,0

*Αφορά σε αριθμό θετικών απαντήσεων σε ερωτηματολόγιο πολλαπλών απαντήσεων.

* Το άλλο αφορά σε διάφορες και χωρίς αξιολογία ευρήματα απαντήσεις.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

Εκείνο μάλιστα που προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση είναι η αρνητική γνώμη που έχουν οι ηλικιωμένοι, πλην ελάχιστων εξαιρέσεων, ειδικά για το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι» που αποτελεί έναν πολυσυζητημένο θεσμό της Κοινωνικής Πολιτικής των δήμων. Τόσο οι ηλικιωμένοι όσο και τα Α.με.Α. των δήμων δεν εκτιμούν, ότι ο συγκεκριμένος θεσμός παράγει έργο άξιο αμοιβής. Μιλούν μάλιστα απαξιωτικά, τόσο για το πρόγραμμα, όσο και για τις υπαλλήλους που το λειτουργούν προσφέροντας τις υπηρεσίες τους.

Το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι», είναι γνωστό ως ένα πρόγραμμα πανελλαδικής κάλυψης που φαίνεται όμως ότι δεν καλύπτει τις ανάγκες του κοινού στο οποίο απευθύνεται, όσο η θεωρητική του, τουλάχιστον, υποσχόταν.

Η αρνητική γνώμη των ηλικιωμένων του δήμου Δωδώνης για το πρόγραμμα είναι περισσότερο ισχυρή. Ο δήμος Δωδώνης κατηγορείται από το σύνολο των ερωτώμενων της έρευνας, ότι έχει μια άστοχη και με λανθασμένα κριτήρια εφαρμογή του προγράμματος. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν από τις υπηρεσίες του οικείου δήμου,

επιβεβαιώνεται η αρκετά περιορισμένη για την δράση του δήμου εικόνα, ότι η κάλυψη του πληθυσμού του δήμου γίνεται με το κριτήριο της εγγύτητας κι όχι της κάλυψης των αναγκών του πληθυσμού. Οι υπεύθυνες λειτουργίας του προγράμματος, επισκέπτονται κυρίως τα χωριά που βρίσκονται κοντά στο δημοτικό κέντρο και σε απόσταση μικρότερη των 10 χιλ. από αυτό, χωρίς την ανάλογη κάλυψη των υπολοίπων χωριών μεγαλύτερης απόστασης.

Ως εκ τούτου, τα χωριά και οι ηλικιωμένοι που διαμένουν σε απόσταση μεγαλύτερη από το δημοτικό κέντρο έχουν αποκλειστεί, εξ ορισμού, από οποιανδήποτε τέτοια δράση. Ακόμη και στην περίπτωση που ζητηθεί η συνδρομή τους, για ηλικιωμένους και Α.με.Α. που διαμένουν σε κάποιο απομακρυσμένο χωριό, οι υπηρεσίες του «Βοήθεια στο σπίτι» δήλωσαν ότι δεν επισκέπτονται περισσότερες από 1-2 φορές, κάθε 3 μήνες τον ηλικιωμένο ή Α.με.Α. προκειμένου να του παράσχουν τη βοήθεια που ζήτησε. Η βοήθεια αυτή προφανώς δεν ικανοποιεί την ανάγκη των αιτούντων, αλλά και προκαλεί το κοινό αίσθημα όλων των υπολοίπων, προκαλώντας πολιτική και συναισθηματική απαξίωση.

Δηλώνεται: (γυναίκα ηλικιωμένη), «*ναι έρχεται..όποτε θέλουν..όποτε έρχονται περνάνε και από μένα, να αύριο τις περιμένω να έρθουν, να δούμε θα έρθουν? αλλά δεν θα έρθουν, έρχονταν μια φορά την εβδομάδα..α! δεν είχαμε αυτοκίνητο έρχονταν την Τρίτη, την άλλη φορά έρχονταν την Τετάρτη, δεν είχαν μια μέρα συγκεκριμένη και αν τους πεις και τίποτα, απλήρωτες είμαστε σου λέει.... όποτε θέλουν έρχονται, τι να τους πεις? Να τους πεις ελάτε? Τίποτα δεν κάνουν παίρνουν τα λεφτά τους και φεύγουν... μου μετράνε την πίεση..αυτή την μετράω και μόνη μου.. το ζάχαρο το μετράω και μόνη μου. Αυτές είναι να πάνε να σκουπίσουν, να μαγειρέψουν σε μια που δεν μπορεί να κάνει δουλειές, να της κάνουν τις δουλειές κι όχι να γυρνάνε να μετράνε με ένα πιεσόμετρο την πίεση..έτσι ξεκίνησε το «Βοήθεια στο σπίτι», κι όχι όποτε θέλουν αυτές να έρχονται..»*

Το πρόβλημα του δήμου Δωδώνης είναι πολύπλευρο και φαίνεται, ότι η μορφολογία και το εύρος του δήμου είναι τέτοια που η κάλυψη των 2/3 των δημοτικών του διαμερισμάτων δεν λαμβάνεται υπόψη σε κανένα δημοτικό σχεδιασμό.

Το πρόβλημα της ανεπάρκειας πόρων και της έλλειψης προσωπικού δεν είναι ικανό να απαντήσει στο ερώτημα των κριτηρίων που υπερισχύουν και προσδιορίζουν τη διανομή των υπηρεσιών με τη λογική...«*όσο πιο κοντά τόσο πιο καλά..*» Από το κέντρο του δήμου που βρίσκεται στη θέση «Αβγό», της εθνικής οδού Ιωαννίνων-Αρτας, μέχρι το πιο απομακρυσμένο χωριό του δήμου, στην δημοτική ενότητα Σουλίου, μεσολαβούν περίπου 80 χιλιόμετρα. Η δημοτική ενότητα Δωδώνης και η αντίστοιχη του Σουλίου

έχουν μαζί ένα σύνολο 30 κοινοτήτων, με 3.789 κατοίκους. Αυτός ο πληθυσμός είναι, εξ ορισμού, εκτός σχεδιασμού των προγραμμάτων του δήμου, ακριβώς λόγω της απόστασης που τους χωρίζει από την έδρα του δήμου.

Είναι χαρακτηριστικό, ότι στη συνείδηση των ηλικιωμένων των χωριών αυτών δεν υπάρχει Κέντρο Υγείας στην περιοχή τους, μολονότι ο δήμος διαθέτει Κέντρο Υγείας, ακριβώς γιατί δεν μπορούν να το επισκεφτούν ποτέ. Είναι τέτοια η διάταξη των υπηρεσιών στο δήμο που καθιστά απαγορευτική από την πλευρά των ηλικιωμένων την επίσκεψή τους στις πρωτοβάθμιες υπηρεσίες, αλλά ελκυστική και πιο σύντομη την επίσκεψή τους στα γενικά νοσοκομεία των Ιωαννίνων.

Η διάταξη των δημοτικών υπηρεσιών είναι καλύτερη και πιο χρηστική για τους ηλικιωμένους του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων. Τα απομακρυσμένα χωριά του δήμου από το κέντρο της Άρτας, διαθέτουν πρωτοβάθμια κάλυψη από ένα σύνολο 3 Κέντρων Υγείας. Η κάλυψη αυτή βέβαια δεν είναι επαρκής για λόγους που έχουν να κάνουν με την οικονομική και λειτουργική ικανότητα των Κέντρων Υγείας που δεν διαθέτουν εξοπλισμό, ασθενοφόρα και ιατρικό προσωπικό και λειτουργούν περισσότερο ως μονάδες υγείας⁹⁴¹ περιορισμένης λειτουργίας. Βρίσκονται όμως στη σωστή θέση και χιλιομετρική απόσταση από το σύνολο των χωριών του δήμου και δυνητικά έχουν την πρόσβαση σε αυτά όλοι οι κάτοικοι.

Το «Βοήθεια στο σπίτι», ως το μόνο πρόγραμμα Κοινωνικής Πολιτικής που ασκούν και οι δύο δήμοι, δεν έχει την ανταπόδοση που περιμένει κανείς μετά από τόσα χρόνια εφαρμογής και πανελλαδικής κάλυψης.

Όπως δηλώνουν χαρακτηριστικά οι ηλικιωμένοι: (γυναίκα ηλικιωμένη) *«όχι δεν το είδα ποτέ εγώ. Εδώ σε μένα δεν ήρθε... το ρώτησε η κόρη μου και της είπαν ότι είναι πολλά τα χωριά και αν θα έρθει θα είναι μια φορά σε 2 μήνες κι αυτό για πολύ λίγο. Κι αν έρθει θα πρέπει να συνδυάσει να έρθει στην Κυψέλη, έχει και πολλά χωριά ο δήμος μας. Είναι πάρα πολύ δύσκολο. Τι να βασιστώ ότι θα έρθει για ένα τέταρτο μια φορά στους 2 μήνες? ή θα φροντίσει ή θα θυμηθεί τι πρέπει να πάρω?».*

(γυναίκα ηλικιωμένη) *«ποιες κοπέλες? Όχι, όχι, τίποτα κανένας»*

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα μελέτη, δεν θα μπορούσε παρά να έχει διερευνητικό ρόλο των αναγκών των ηλικιωμένων και Α.με.Α. του αγροτικού χώρου και

⁹⁴¹ Οι Μονάδες Υγείας λειτουργούν κατά τις εργάσιμες ημέρες (Δευτέρα έως Παρασκευή) από τις 07.00 έως και τις 19.00 ενώ καθορίζονται με απόφαση της εκάστοτε Δ.Υ.Πε., οι συγκεκριμένες Μονάδες Υγείας, εκάστης Δ.Υ.Πε., οι οποίες θα λειτουργούν με διευρυμένο ωράριο ή και σε 24ωρη βάση. Βλέπε σχετικά: Διαδικασία εφαρμογής Ν. 4238/2014 - Διευκρινήσεις για την έναρξη λειτουργίας των Μονάδων Υγείας του ΠΕΔΥ.

να αναζητά στις συνθήκες και στις δομές του, τις διαδικασίες περιθωριοποίησης των ηλικιωμένων ή με αναπηρίες πληθυσμού του.

4.8. Η δημιουργία υποστηρικτικών δικτύων. Το «Δίκτυο των ικανών»

Τα πολλά και διαφορετικά προβλήματα των ανθρώπων, οι μεγάλες αποστάσεις που πρέπει να διανύσουν για να βρουν ιατρική βοήθεια και η απουσία κοινωνικών υπηρεσιών, δημιουργεί ένα ευρύτατο χάσμα φροντίδας και κάλυψης των αναγκών του πληθυσμού και των 2 δήμων.

Οι ηλικιωμένοι των χωριών τόσο των ορεινών όσο και των πεδινών χρειάζονται σε τακτά διαστήματα κάποιον να τους εξυπηρετήσει σε ζητήματα μεταφοράς τους στο γιατρό, στην αγορά προϊόντων ή και φαρμάκων, ακόμη και σε μια διεκπεραίωση εγγράφων. Σε κάθε μικρή ή μεγάλη δημοτική και κοινοτική ενότητα υπάρχουν, ως ευτυχή συγκυρία, κάποιοι που έχουν διάθεση για προσφορά.

Αριθμητικά το «δίκτυο» αυτό, μπορεί να αποτελείται από ένα ή δύο άτομα σε κάθε χωριό. Είναι συνήθως άνδρες που λόγω ηλικίας (σχετικά νεαρή ή νεαρότερη από τους υπόλοιπους κατοίκους του Κοινοτικού Διαμερίσματος) ή λόγω εργασίας στην ευρύτερη περιοχή και οικογενειακής κατάστασης (άγαμος), διαθέτουν, χρηματοδοτούμενοι σε πολλές περιπτώσεις, το προσωπικό τους μεταφορικό μέσο καθώς και την συνοδεία τους στην διάθεση των ηλικιωμένων, προκειμένου οι τελευταίοι να ικανοποιήσουν τη ζήτηση των υπηρεσιών που με άλλο τρόπο δεν θα μπορούσαν να ικανοποιηθούν.

Το «δίκτυο των ικανών», ως ένα άτυπο δίκτυο βοήθειας, δεν στηρίζεται μονάχα στην ειδυλλιακή άποψη για την ευγενή άμιλλα των ανθρώπων του χωριού, αλλά και στην δυσκολία επιβίωσης των νέων ανέργων που προσφέρουν συμπληρωματικά στην κύρια δουλειά τους κοινωνικές υπηρεσίες στον τόπο διαμονής τους έναντι αμοιβής. Οι άνθρωποι αυτοί, ζουν στο ίδιο χωριό με τους ηλικιωμένους και διαθέτουν ένα σύνολο προσωπικών χαρακτηριστικών που επιβεβαιώνουν την ένταξη τους άθελα και σχεδόν πειθαναγκαστικά σε αυτό το δίκτυο.

Τα προσωπικά χαρακτηριστικά τους αφορούν σε στοιχεία όπως η ηλικία και η μόρφωση. Είναι συνήθως 35-55 ετών, ανειδίκευτοι εργάτες ή γεωργοί και απασχολούνται σε τακτική βάση, διαθέτοντας τον προσωπικό τους χρόνο συν τα μέσα (μεταφορικό μέσο), για να βοηθήσουν τον ηλικιωμένο συγχωριανό τους να ψωνίσει, να διεκπεραιώσει υποθέσεις με το δημόσιο, αλλά και να κάνει καθημερινές εργασίες ή/και να πάει στο

γιατρό. Είναι και αποτελούν ένα δίκτυο⁹⁴² ανθρώπων που ήδη χρησιμοποιείται από το σύνολο των ηλικιωμένων και Α.με.Α. για την περάτωση καθημερινών, απλών εργασιών μέχρι πιο σημαντικών για την υγεία και την περίθαλψη των ηλικιωμένων και Α.με.Α. Είναι σε αυτό το σημείο σκόπιμο να τονίσουμε ότι το «δίκτυο των ικανών» μπορεί να χρησιμοποιηθεί με συστηματικό τρόπο, ως ικανό ανθρώπινο δυναμικό, σε κάθε τοπική προσπάθεια Κοινωνικής Πολιτικής.

Σχετικά με την οικογένεια και τα υποστηρικτικά δίκτυα που αφορούν τη ζωή των ηλικιωμένων, υπάρχουν μια σειρά θεωρητικά σχήματα⁹⁴³ που δηλώνουν, ότι είναι μέρος της ελληνικής παράδοσης να φροντίζει τους ηλικιωμένους. Επιβεβαιώνεται και με την παρούσα έρευνα, ότι υπάρχει όντως μια διαγενεακή φροντίδα αλλά δεν είναι σίγουρα αποτέλεσμα μόνο ελεύθερης επιλογής. Υπάρχουν ενδείξεις ότι και στους δυο δήμους της έρευνας το συγγενικό περιβάλλον αλλά και ο κοινωνικός περίγυρος του χωριού αισθάνεται ως υποχρέωση να εξυπηρετήσει τον γέροντα ή την ανήμπορη γερόντισσα σε ιατρικές ανάγκες, επειδή δεν υπάρχουν άλλες εναλλακτικές.

Η εξυπηρέτηση, όταν αφορά φροντιστές, οι οποίοι δεν έχουν συγγενική σχέση με τον ηλικιωμένο συνεπάγεται το αντίτιμο αυτής της υπηρεσίας, η οποία τιμολογείται από τον ίδιο το φροντιστή. Συνήθως το πρόσωπο αυτό είναι ένας μεσήλικας άνδρας, κάτοικος του χωριού με δικό του μεταφορικό μέσο αγροτικής ιδιότητας. Το «νεαρό» της ηλικίας του σε ένα περιβάλλον υπέργηρο φαίνεται ότι είναι αρκετό για να λειτουργήσει ως πόλος έλξης όλων των αντίστοιχων αιτημάτων του χωριού, ανεξάρτητα αν ο ηλικιωμένος ασθενής διαθέτει ο ίδιος αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσης ή όχι.

Οι ηλικιωμένοι μιλούν για τον βοηθό τους, σχεδόν πάντα, με τα καλύτερα λόγια, εκείνος δε καθορίζει με τη στάση του ένα ιδιότυπο granny-caring που εξασφαλίζει στους ηλικιωμένους τη μετακίνηση από και προς το νοσοκομείο και την διεκπεραίωση των εγγράφων μέσα σε αυτό. Οι ηλικιωμένοι εξάλλου δήλωσαν ότι διαθέτουν στοιχειώδη μόρφωση 2-3 τάξεων του δημοτικού και αισθάνονται ανήμποροι να διαχειριστούν μόνοι τους τις διαδικασίες των νοσοκομείων.

⁹⁴² Σύμφωνα με έρευνες τα δίκτυα αυτά έχουν αποδυναμωθεί τα τελευταία χρόνια σημαντικά και δεν προσφέρουν την ίδια βοήθεια όπως παλιότερα. Βλέπε Καβουνίδη Τζένη. Ηλικιωμένοι και άτυπα δίκτυα βοήθειας: Η κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών ανάμεσα στις γενιές. Στο Γήρανση και Κοινωνία. Πρακτικά Πανελλήνιου συνεδρίου Ε.Κ.Κ.Ε. Ε.Κ.Κ.Ε. Αθήνα 1996.

⁹⁴³ OECD 1995. **Επίσης στο** Λιάκου Μ. (1998): Βοήθεια στο Σπίτι του ΕΕΣ -Διαστάσεις και Προοπτικές ανάπτυξης της κατ' οίκον κοινωνικής φροντίδας, στο: Κοινωνική Εργασία 52/203-209. **Και στο** Μπουρσανίδης Χ. (2000b): Σύστημα Υγείας και Τρίτη Ηλικία στην Ελλάδα, Συνέδριο «Η πρόκληση της δημογραφικής γήρανσης», Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 2000.

Ο «βοηθός» αμείβεται με όποιο ποσό ζητήσει γιατί: *«αν το παιδί μου δεν ευκαιρεί τι να κάνω? να κάτσω να πεθάνω? αν έχω κάτι στην τσέπη μου θα πάρω κάποιον και θα με περιμένει.»*. *«Τζάμπα δεν πάει..τζάμπα δεν πάει κανέννας..πληρώνεται»*. Το αντίτιμο των υπηρεσιών αυτών κυμαίνεται από 50^Ε μέχρι 100^Ε ή περισσότερα ανάλογα με τη διάρκεια της καθυστέρησης που θα έχει ο βοηθός, *«θα χάσει τη μέρα»*, αλλά και τη βαρύτητα της περίπτωσης.

Τα χωριά της έρευνας ήταν μικρά σε μέγεθος πληθυσμού, με κατοίκους που διατηρούν σε μεγάλο βαθμό συγγενική σχέση μεταξύ τους. Η συγγένεια αυτή δημιουργεί ακόμη στις κοινωνίες αυτές προϋποθέσεις εγγύτητας και θάρρους στη ζήτηση των υπηρεσιών εξυπηρέτησης.

Πέρα όμως από τους χωριανούς που βοηθούν τους ηλικιωμένους, σημαντικό υποστηρικτικό ρόλο, τον ίδιο και στους δύο δήμους της έρευνας, έχουν οι φαρμακοποιοί. Άμεσα εξαρτημένοι οι γέροντες και τα Α.με.Α. από τη φαρμακευτική κάλυψη, έχουν με το φαρμακοποιό τους μια ολοκληρωτική σχέση βάση «συμφωνητικού».

(άνδρας ηλικιωμένος) *«αυτό είναι συμφωνητικό... θα τα πάρεις από το φαρμακείο μου και θα σου τα στείλω..αλλά η λύση είναι να τα πάρεις και να έρθεις στο σπίτι σου..τόρα αν εγώ θέλω να πω στο γείτονα αφού πας πάρε και τα δικά μου, κι αφού με ξέρει ο γιατρός και.... αλλά δεν είναι λύση νόμιμη αυτή. Θέλω να εξυπηρετηθώ, τι να κάνω όμως? γιατί μέχρι το Βουλγαρέλι είναι 20 χιλιόμετρα κι άλλα 20 για πίσω κι όλη τη μέρα εκεί και τι να κάνω? να γράψω τα φάρμακα..ενώ μέχρι το 2010 έρχονταν εδώ μια φορά την εβδομάδα ο γιατρός έρχονταν αυτός έγραφα τα φάρμακα μου..»*

Για τους περισσότερους η σχέση αυτή, είναι καθ' όλα ικανοποιητική. Ο φαρμακοποιός είναι εκείνος που τους παρέχει φάρμακα και υπηρεσίες ενημέρωσης, συμβουλευτικής και ψυχολογικής στήριξης. Συνήθως, οι ηλικιωμένοι γνωρίζονται προσωπικά με τον φαρμακοποιό, παραγγέλλουν και τους στέλνει τα φάρμακά τους στο χωριό, γλυτώνοντας έτσι τις δύσκολες και κοστοβόρες μετακινήσεις από και προς το αστικό κέντρο ή τη γειτονική κωμόπολη στην οποία εδρεύει το φαρμακείο.

Είναι ο πρώτος σχετικός με την υγεία επιστήμονας, στον οποίο θα απευθυνθούν για κάποιο πρόβλημά τους, προκειμένου να βρουν τις κατάλληλες λύσεις και είναι βέβαιοι, ότι θα τους εξυπηρετήσει με την κατάλληλη συμβουλή, αλλά και πρακτικά. Συνηθίζεται στους δήμους της περιοχής οι φαρμακοποιοί να τηλεφωνούν στο Κέντρο Υγείας ή ακόμη και στο νοσοκομείο ζητώντας μια προσωπική εξυπηρέτηση για κάποιον ηλικιωμένο. Ο φαρμακοποιός είναι αυτός που θα τους μετρήσει την πίεση ή το ζάχαρο

και θα τους καθησυχάσει ή θα τους παραπέμψει στον κατάλληλο γιατρό. Του έχουν, ως εκ τούτου, μέγιστη εμπιστοσύνη και η συνεργασία τους φαίνεται να είναι αγαστή. Αναφέρεται σχετικά: (γυναίκα ηλικιωμένη) *«ναι..προσπαθούμε να έχουμε ένα φαρμακοποιό γιατί πας με πιο πολύ θάρρος και αν δεν έχει το φάρμακο θα σε εξυπηρετήσει. Αν δεν το έχει προσπαθεί να σε εξυπηρετήσει και το στέλνει όταν το πάρει.»*

Μέσα σε αυτό το δίκτυο παροχής υπηρεσιών για υπερήλικες, έχει ενδιαφέρον η συμμετοχή επαγγελματικών κατηγοριών χωρίς προφανή, σε πρώτη ανάγνωση, σχέση με εκείνους. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του ταχυδρόμου στα χωριά του Δήμου Δωδώνης που εκτελεί χρέη γενικού μεταφορέα των φαρμάκων των ηλικιωμένων, αλλά και των ειδών διατροφής σε ηλικιωμένους που δεν μπορούν να μεταβούν στη γειτονική κωμόπολη για να τα αγοράσουν.

Όπως ισχυρίζονται, οι ηλικιωμένοι: (γυναίκα ηλικιωμένη) *«τα φάρμακα μου τα στέλνει ο φαρμακοποιός, όποτε εγώ μπροστά από 3-4 μέρες του το λέω και μου τα στέλνει με τον ταχυδρόμο.»* Στη λογική αυτή της συνδιαλλαγής με «το δίκτυο των ικανών» διαπιστώνεται ότι οι ηλικιωμένοι/ Α.με.Α. επιχειρούν αφενός μια πρόβλεψη των μελλοντικών τους αναγκών και έναν λεπτομερή σχεδιασμό των αγορών τους, ειδικά αν αφορά είδη πρώτης ανάγκης (φάρμακα/ τρόφιμα). Η πρόβλεψη αυτή ικανοποιεί τα βασικά τους αιτήματα, εξαρτάται όμως σημαντικά από το πρόγραμμα του «δικτύου των ικανών» για την ικανοποίησή του και προφανώς όχι από τον ίδιο τον ηλικιωμένο/ Α.με.Α. παρότι φαίνεται ότι η προσωπική σχέση που αναπτύσσουν μεταξύ τους, εξασφαλίζει μια στοιχειώδη αμεσότητα ικανοποίησης των αιτημάτων τους.

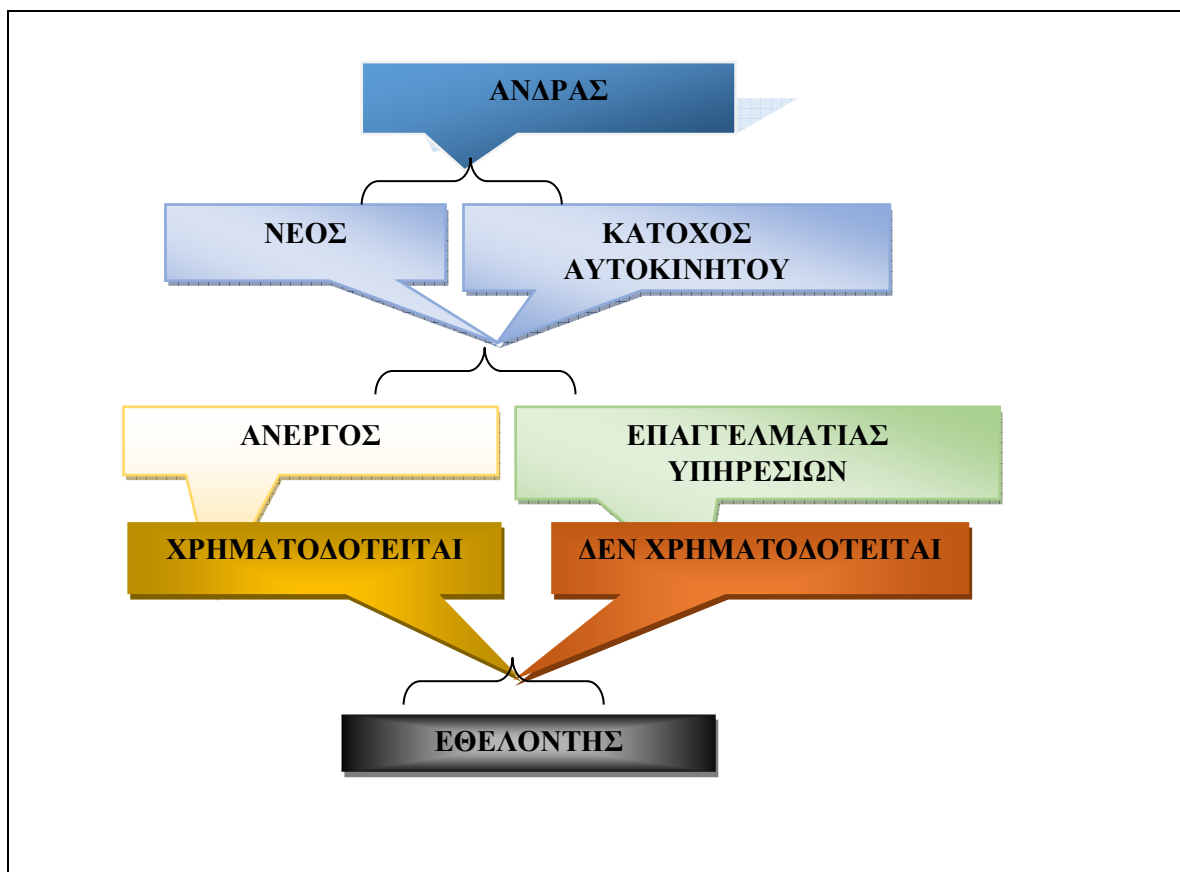
Η εξάρτηση του ηλικιωμένου από «το δίκτυο των ικανών» είναι ωστόσο μια περίπλοκη διαδικασία με ατομικές ιδιαιτερότητες που παραλλάσσουν από δήμο σε δήμο, αλλά και από χωριό σε χωριό και ακόμα από σπίτι σε σπίτι. Το ιατρικό, οικογενειακό και οικονομικό υπόβαθρο του κάθε ηλικιωμένου προσδιορίζει, όπως φαίνεται, τόσο το βαθμό κάλυψης των αναγκών του από αυτό το δίκτυο όσο και της αντίστοιχης ζήτησης οργανωμένων ή άτυπων υπηρεσιών εν γένει.

Είναι αναντίρρητο γεγονός ότι ο χώρος της υπαίθρου ως μια κοινωνική οντότητα υπόκειται σε δυσκολίες οικονομικές, υγείας, κλιματικές και κυρίως ανθρώπινες, που εκφράζονται μέσα από την ραγδαία συρρίκνωση του πληθυσμού, την αποψίλωση ολόκληρων περιοχών και την μεταβολή του σε ένα χώρο ηλικιακά γερασμένο και χαμηλής πυκνότητας πληθυσμού. Ο δυνητικά «ικανός» μιας τέτοιας περιοχής εκφράζει το «κοινωνικό βάρος» των περιοχών αυτών που δεν διαθέτουν μηχανισμούς/ υπηρεσίες εξυπηρέτησης. Αποτελεί συνέχεια ή προέκταση της αλληλέγγυας κοινωνίας που

νομιμοποιεί την εξάρτηση των ανήμπορων και ηλικιωμένων μέσα από μηχανισμούς αυτορρύθμισης. Είναι η κοινωνική δικλείδα που μειώνει την περιθωριοποίηση και την αβεβαιότητα συντηρώντας και μειώνοντας μέσα από την άτυπη φροντίδα την έλλειψη των επίσημων δομών και την επίδρασή τους στον ανθρώπινο και κοινωνικό χώρο.

Αποτελεί ειδική πληθυσμιακή κατηγορία για την έρευνα πεδίου κι εμφανίζει συνοπτικά τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1 Το δίκτυο των ικανών

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

4.9. Προβληματισμοί για την ηλικία και την αναπηρία

Ζητήθηκε από το σύνολο των ερωτώμενων να εκτιμήσουν τις δυνάμεις τους και την ηλικία/αναπηρία, εκτιμώντας κάποιο περιστατικό σχετικό με την προχωρημένη ηλικία τους ή τη συνθήκη της αναπηρίας που τους έφερε σε δύσκολη θέση. Η πλειοψηφία των ηλικιωμένων δηλώνει ότι η ηλικία και τα προβλήματά της είναι για εκείνους αναμενόμενα, όσο περνάνε τα χρόνια. Η σωματική φθορά δεν τους τρομάζει ιδιαίτερα αλλά κυρίως η πρόκληση να τη χειριστούν, όντας μόνοι και μακριά από βασικές ιατρικές υπηρεσίες.

(γυναίκα ηλικιωμένη), «αν δεν έχουμε το αυτοκίνητο κι είναι χαλασμένο... αρρώστησε ένας που θα πας? Δεν υπάρχει κανένας...»

(γυναίκα ηλικιωμένη), «Δεν έχω κανέναν, αν προλάβω να βρω κάποιον πρόλαβα... καλώς θα πάω στο γιατρό, αν δεν προλάβω ποιόν να πάρω? αλλιώς τον κύριο είδε...»

(γυναίκα ηλικιωμένη), «Ασθενοφόρο υπάρχει μόνο στα Γιάννενα, κι ό,τι ώρα έρθει κι όποιος ζήσει... έχει κι εδώ στα Δερβίζιανα αλλά έχει ένα ασθενοφόρο κι είναι τόσο μεγάλη η περιοχή που δεν το βρίσκεις ποτέ.»

Αρνητικά περιστατικά απαξίωσης της ηλικίας τους δεν έχουν ή δεν μπορούν να τα συνδέσουν με την ηλικία τους ενδεχομένως γιατί ζουν σε ένα περιβάλλον που εκτιμά ακόμη την ύπαρξή τους και αποδέχεται την ισότιμη παρουσία τους στο δημόσιο χώρο. Μια άλλη εξήγηση ωστόσο, άμεσα συναρτημένη και με την εικόνα που προσδίδουν οι περισσότεροι για τη σχέση που διατηρούν με τα παιδιά και τον περίγυρο είναι και ο φόβος έκθεσης της αυτοεικόνας⁹⁴⁴ τους.

Στην ποιοτική έρευνα και τη συνέντευξη, οι ερωτήσεις μπορούν να είναι ανοικτές ή κλειστές. Οι ανοικτές ερωτήσεις επιτρέπουν στους ερωτηθέντες να απαντήσουν όπως επιθυμούν και οι κλειστές ερωτήσεις να παρουσιάσουν ένα σύνολο σταθερών επιλογών τους. Ωστόσο, όπως διαπιστώθηκε, οι ερωτώμενοι φοβούνται να φανεί κάτι σχετικό με την αξιολογική τους θέση, ειδικά αν αφορά στα παιδιά τους. Αυτό σημαίνει ότι οι ηλικιωμένοι ενδεχομένως τείνουν να αποφεύγουν πτυχές της συμπεριφοράς ή στάσης της δικής τους ή σημαντικών για εκείνους προσώπων η οποία είναι αντίθετη με την προτιμώμενη αυτοεικόνα.

Τα γεράματα, αλλά και η θέση των ατόμων με αναπηρίες, φαίνεται ότι συνιστούν μια δύσκολη συνθήκη με την πραγματικότητα. Η δυσκολία αυτή συνίσταται, όπως προκύπτει από το σύνολο των απαντήσεων, στο ότι τα γεράματα και η αναπηρία συνιστούν μια προβληματική περίοδο και κατάσταση, κατά την οποία ο άνθρωπος πάσχει, όχι μόνο σωματικά, αλλά ψυχολογικά και συναισθηματικά.

Ισχυρίζονται οι ηλικιωμένοι ότι: (άνδρας ηλικιωμένος), «*τώρα μπαίνω στα 82 τι να περιμένω άλλο?*»

(γυναίκα ηλικιωμένη), «*τα γεράματα ποιος τα ξέρει? Μπορεί να τελειώσουμε γρήγορα ποιος ξέρει?*»

Η ευτυχία και η κούραση είναι δυο παράμετροι στις οποίες δείχνουν να συσσωρεύουν τη δυναμική τους στα τελευταία αυτά χρόνια της ζωής των ηλικιωμένων. Φαίνεται ότι η

⁹⁴⁴ Fielding, N. (1993). Qualitative interviewing. In N. Gilbert, *Researching Social Life* (pp. 135-153). London: SAGE publications.

ευτυχία είναι συνώνυμη με την οικογενειακή τους ζωή. Η υγεία και η θετική γνώμη που έχουν για τη ζωή των παιδιών τους, τους βοηθά να νοιώθουν καλά. Σε δεύτερη θέση τοποθετούν την υγεία τους και τα καθημερινά τους προβλήματα, καθώς αυτά τα έχουν αποδεχτεί ως μέρος της ζωής τους, αντίθετα με εκείνα που ενδεχομένως βασανίζουν τα αγαπημένα τους πρόσωπα.

Ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα που απασχολούν τους ηλικιωμένους και τα Α.με.Α. είναι η κατάσταση της υγείας τους και οι περιορισμοί που έχουν λόγω του τόπου κατοικίας τους και των οικονομικών τους δυνατοτήτων.

Λένε σχετικά: (άνδρας ηλικιωμένος Α.με.Α.), «αν δεν πληρώσεις δεν σε μαζεύει κανένας. Είναι φως φανάρι αυτή η δουλειά. Καλά είναι να πληρώνεις για να χεις ξανά μούτρα να του ξαναζητήσεις..αν του δώσεις πολλά την άλλη μέρα θα σου ζημερώσει έξω από την πόρτα αν χρειαστείς τίποτα, αν δεν του δώσεις καλύτερα να μην πας ξανά».

(άνδρας ηλικιωμένος), «τι να κάνω εδώ? είμαι καταδικασμένος...»

Είναι χαρακτηριστικές οι απαντήσεις γυναικών, αλλά και ανδρών που έχουν χηρεύσει για την ασθένεια του/της συζύγου και πώς την βίωσαν.

Λένε σχετικά: (γυναίκα ηλικιωμένη), «δεν έχω κάνει εγχείρηση, όπως περάσαμε όλα τα χρόνια έτσι και τα υπόλοιπα. Το μόνο που έχω είναι με το πόδι, μια φλεγμονή στο γόνατο. Πήγα στα Γιάννενα σε 2 γιατρούς έξω και στο νοσοκομείο, μου έκαναν ενέσεις, πλήρωνα άμα πας έξω, αλλά δεν μου καν τίποτα, μου είπαν να κάνω εγχείρηση αλλά επειδή ήταν ο άντρας μου ήταν άρρωστος δεν πήγα..και οι δύο άρρωστοι.? αυτός ήταν χειρότερα από μένα και έτσι εγώ ακύρωσα το ραντεβού, θα δούμε τι θα γίνει...».

Οι απαντήσεις αυτές εκφράζουν την ένταση για την απώλεια του συζύγου, ένα ιδιότυπο «μετατραυματικό στρες» που τους κουράζει πολύ, θεωρώντας ότι δεν έχουν πια να περιμένουν τίποτα από τη ζωή. Είναι εξάλλου οι περισσότεροι άνθρωποι μιας γενιάς που πέρασε από πολλές και δύσκολες καταστάσεις πολέμου, μετανάστευσης και εργασιακών συνθηκών. Έχουν, ως εκ τούτων, μια σκληραγωγημένη και πειθαρχημένη προσωπικότητα, αλλά η σωματική και ψυχολογική δύναμη είναι πεπερασμένη.

Ανεξάρτητα από τις πολιτικές τους πεποιθήσεις θεωρούν υπεύθυνο το κράτος, αλλά και τις τοπικές αρχές για τις παρεμβάσεις που είναι αναγκαίες στην περιοχή τους, προκειμένου να απολαμβάνουν στοιχειώδη και βασικά προνόμια. Πιστεύουν ωστόσο, ότι δεν θα γίνει τίποτα τόσο για εκείνους, όσο και για την περιοχή τους, αντίληψη που συνδέεται με την πρακτική που θεωρούν ότι ακολουθήθηκε στο παρελθόν και δεν υπάρχει η πολιτική βούληση για να αλλάξει.

Η θέση τους συμπυκνώνεται στα εξής: *«Δεν έχουμε κράτος... ρήμαζαν τα ταμεία... άντε πιάσε το λαγό να του πάρεις τα παπούτσια»*». Σε συνάρτηση με τα βασικά ερωτήματα της έρευνας, τίθενται εύλογα με τις απαντήσεις αυτές οι βάσεις για την διαπίστωση της αδυναμίας των θεσμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να λειτουργήσουν ως θεσμοί εγγύτητας, άρα με μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα και κατανόηση της περιοχής τους. Εξάλλου, η κοινή γνώμη σε αυτή την περίπτωση είναι ο ωφελούμενος, αλλά και ο μη εξυπηρετούμενος των δομών, συνεπώς η όποια θετική ή αρνητική του διαπίστωση ελλείμματος, αφορά εν τέλει τη διάσταση μεταξύ της κοινωνίας και της διοίκησής της.

4.10. Η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, ενημέρωση και τεχνολογικές ικανότητες

Το επίπεδο εκπαίδευσης των ηλικιωμένων και ιδιαίτερα των γυναικών είναι πολύ χαμηλό και στους δυο δήμους. Η πλειοψηφία των ηλικιωμένων δήλωσε ότι η μόρφωσή της σταμάτησε, λόγω του πολέμου του 1940, στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου και δε συνεχίστηκε παρά την επιθυμία τους. Υπάρχουν μεμονωμένες εξαιρέσεις ηλικιωμένων οι οποίοι διαθέτουν έναν τίτλο εκπαίδευσης δασκάλου ή παπά ιερατικής σχολής, αλλά πρόκειται για μερικές και ελάχιστες σε αριθμό περιπτώσεις. Ο αναλφαβητισμός αυτός δε δημιουργεί αισθήματα ανασφάλειας στους ηλικιωμένους, αλλά φαίνεται ότι προκαλεί δυσκολία συνεννόησης και εκτέλεσης πράξεων με τις δημόσιες υπηρεσίες, ακόμη και με τα νοσοκομεία που αποτελούν τόπο τακτικής και κοινής προσέλευσής τους.

Η πλειοψηφία διαθέτει κινητό τηλέφωνο, προκειμένου να έχει τακτική επαφή και από οπουδήποτε με τα παιδιά του, αλλά δε διαθέτει ούτε αναγνωρίζει τη χρησιμότητα των computer και internet. Περιορίζει τη χρήση και των 2 μέσων στην παιδεία της νέας γενιάς και της ζωής των παιδιών τους.

Η ενημέρωσή τους γίνεται, κατά κύριο λόγο, μέσω της τηλεόρασης, εκτός από τις περιπτώσεις των ανδρών που πάνε με μεγαλύτερη συχνότητα στο καφενείο /παντοπωλείο του χωριού και έχουν με αυτές τις επισκέψεις στο δημόσιο χώρο άλλη μια πηγή πληροφοριών που μοιράζονται με τους συγχωριανούς τους.

Για τα καφενεία τους οι περισσότεροι δηλώνουν, ότι δεν τους ικανοποιούν γιατί στην ουσία υπολειτουργούν και δεν υπάρχει κόσμος να δουν:

(άνδρας ηλικιωμένος), *«δυστυχώς δεν έχουμε καφενείο, ένα της κακιάς ώρας. Πηγαίνουμε καμιά φορά αλλά τι να κάνεις στο καφενείο αν είναι 5-6 και οι 2 μεγαλύτεροι από μένα?»*

Οι γυναίκες, κυρίως, στα χωριά των Κ. Τζουμέρκων επιλέγουν να επισκεφθούν το καφενείο του χωριού τα Σαββατοκύριακα σε μια σύντομη, αλλά ευεργετική, όπως δηλώνουν για εκείνες, μάζωξη όλων των συγχωριανών τους μετά τον εκκλησιασμό.

(γυναίκα ηλικιωμένη), «ναι πάω..μετά την εκκλησία, τα Σάββατα μπορεί να ψήσει ένα σουβλάκι..είναι καλά.»

Αντίθετα, οι γυναίκες στο δήμο Δωδώνης, δε φαίνεται να επιλέγουν το καφενείο του χωριού ως χώρο ενημέρωσης των ιδίων, αλλά μόνο των ανδρών συγγενών τους. Ο δημόσιος χώρος δεν είναι απαγορευτικός για τις γυναίκες, αυτής τουλάχιστον της ηλικίας, αλλά δεν αποτελεί μέρος της χρονίας λογικής και πρακτικής τους. Ούτε όμως όλοι οι άνδρες επιλέγουν το καφενείο για την καθημερινή τους ψυχαγωγία και ενημέρωση, αλλά μόνο εκείνοι που δεν έχουν προβλήματα κίνησης και διαθέτουν σχετική οικονομική άνεση, για να διαθέσουν καθημερινά το αντίτιμο της παρουσίας τους στο δημόσιο χώρο του καφενείου.

Η γνώμη που έχουν οι ηλικιωμένοι για την τεχνολογία είναι θετική. Συγκεκριμένα όπως παρατηρούμε στον ακόλουθο πίνακα, η τεχνολογία αφορά στην καθημερινή ζωή κι επικοινωνία των ηλικιωμένων και Α.με.Α.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.8 Καθημερινή χρήση της τεχνολογίας

	ΕΛΑΦΙΚΟΤΗΤΑ		Σύνολα %
	Δ. Δωδώνης*	Δ. Κ. Τζουμέρκων*	
Χρήση κινητού Τηλεφώνου	32	35	67%
Χρήση Η/Υ	2	1	3%
Αποδοχή συσκευών υγείας	47	47	94%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0
Απόλυτα μεγέθη	50	50	100

*Αφορά σε αριθμό περιπτώσεων σε ερωτηματολόγιο πολλαπλών επιλογών.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

Η χρήση του κινητού τηλεφώνου είναι, σε μεγάλο βαθμό, εμποδωμένη απ' όλους σχεδόν τους ηλικιωμένους της έρευνας, εστιασμένη όμως στην επικοινωνιακή τους στήριξη. Σε ότι αφορά τα Α.με.Α. των περιοχών αυτών το κινητό τηλέφωνο είναι μια συσκευή που τους παρέχει πέρα από την επικοινωνιακή χρήση και την αίσθηση της ανεξαρτησίας, αλλά και βοήθεια στην προσπέλαση της αναγκαιότητας που προκύπτει στα έκτακτα περιστατικά.. Ακριβώς γι' αυτό το λόγο οι Α.με.Α. που είχαν προβλήματα όρασης θεώρησαν πολύ σημαντική την άμβλυνση του προβλήματός τους με συσκευές προσαρμοσμένες στη δική τους φυσική κατάσταση.

Όλοι τους, σχεδόν, οι ηλικιωμένοι χρησιμοποιούν καθημερινά ένα κινητό τηλέφωνο, για να μιλάνε με τα παιδιά και τους κοντινούς συγγενείς και φίλους τους. Στις περιπτώσεις των ηλικιωμένων με σοβαρά προβλήματα κοινωνικής απομόνωσης, λόγω χηρείας κι έλλειψης ενός συγγενικού και φιλικού κύκλου, η τεχνολογία μοιάζει να είναι το περιττό επιστέγασμα σε μια αδιέξοδη διαχείριση της προσωπικής και κοινωνικής τους ζωής.

Λένε χαρακτηριστικά: (γυναίκα ηλικιωμένη), «έχω τηλέφωνο... σταθερό. Δεν ξέρω κινητό... δεν έχω... αν θα με πάρει κανένας... έχω μια τηλεόραση εκεί πότε χαλασμένη... πότε καλά... Τι γνώμη να έχουμε τώρα? τώρα είμαστε για φευγιά... τα χρόνια που έχουμε... μήπως θα έρθει η τεχνολογία να με τηράζει? θα έρθει από τα Γιάννενα? αμ δεν έρχεται!!!!!! δεν είναι εύκολο... ..δεν μπορεί να γίνει τίποτα...»

Η πλειοψηφία των ηλικιωμένων αμφισβητούν, κυρίως, την εφαρμογή της τεχνολογίας στην περιοχή τους, λέγοντας σχετικά: (άνδρας ηλικιωμένος), «αν δεν την χρεώσουνε καλά θα ήταν, αλλά δεν γίνεται αυτό το πράγμα..εδώ μια λάμπα δεν μπορούμε να βάλουμε..αδιαφορία τελείως από το δήμο.».

(άνδρας ηλικιωμένος), «Η γιατρός όταν έρχεται έχει αυτό το σύστημα της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης... αλλά κι αυτό δεν λειτουργεί..ίσως καταφέρει να το ανοίξει..αλλιώς όχι. Δεν πιάνει τίποτα εδώ..»

Η αμφισβήτηση αυτή όμως είναι αρχική, καθώς στην ερώτηση «αν θα επιθυμούσαν μια συσκευή, που θα ενημέρωνε τον κοντινότερο συγγενή τους ή ένα γιατρό της επιλογής τους για την ασθένεια τους», η απάντηση ήταν θετική σε όλες τις περιπτώσεις, πλην μεμονωμένων περιπτώσεων γυναικών που αρνήθηκαν. Οι αρνητικές αυτές απαντήσεις προέκυψαν μάλλον λόγω φοβιών⁹⁴⁵ για την παρακολούθηση τους από μια συσκευή και κυρίως λόγω της απογοήτευσης που αισθάνονται από την πολιτική των δημόσιων υπηρεσιών, λέγοντας:

⁹⁴⁵ Σε σχετική έρευνα, (Coughlin, J., D'Ambrosio, L., Reimer, B., & Pratt, M. (2007). Older adult perceptions of smart home technologies: implications for research, policy & market innovations in healthcare. *Engineering in Medicine and Biology Society, 2007. EMBS 2007. 29th Annual International Conference of the IEEE* (pp. 1810-1815). IEEE., p 1812, Categorization of older adult perceptions of smart home technologies, αναφέρεται ότι οι ηλικιωμένοι κατατάσσουν τους ενδιασμούς που έχουν για τις Τ.Π.Ε. ως εξής:

Technology Design	Ethical Considerations	User Perceptions	Role of Markets & Policy
-Functional -Reliability -Usability	Privacy -Trust -Loss of Dignity	-Safety v. Independence -Design for 'Old' -Stigma	-Access to technology -Equity & Affordability -Absence of Federal & State Policy

(άνδρας ηλικιωμένος), «σε όλο τον κόσμο θα ήταν χρήσιμη..αλλά..... Δεν ξέρω όμως... καλά μπορεί να ναι αυτά αλλά αυτά είναι «τα στολίδια της νύφης, η νύφη θέλει πρώτα άλλα πράγματα.» Καλά μπορεί να ναι..πολυτέλειες, για άλλους λαούς. Να μας φέρουν άλλα πράγματα που έχουμε ανάγκη..δεν έχουμε αυτοκίνητο, δεν έχουμε παπά, δεν έχουμε επικοινωνία με το γιατρό μας..να τι λέω επικοινωνία, τώρα πάρε με το τηλέφωνό σου στο Βουλγαρέλι και πες η τάδε έπεσε κι είναι ξάπλα στο δρόμο, ελάτε να τη συμμάσσετε να δεις τι θα σου απαντήσουν... δεν έχουμε αυτοκίνητο, ή δεν έχουμε οδηγό ή είναι σε άδεια ή είναι άρρωστος. Αυτό θέλουμε εμείς να μην έχουμε. Γιατί εμείς αυτό έχουμε μια αμέλεια να το πω? Μια εγκατάλειψη να το πω? θα φέρει το κράτος 500 συσκευές? για να βάλει σε όλους? αποκλείεται...»

(γυναίκα ηλικιωμένη), «Ο δήμος δεν δίνει τίποτα, όχι θα δώσει συσκευή.... όλοι για την πάρτη τους είναι... όλοι για την κουτάλα είναι για τον φτωχό δεν είναι κανέναν. όλοι για να φάνε...»

Μια άλλη ηλικιωμένη δηλώνει, κυρίως από φόβο, ότι: «Όχι, δεν θέλω... εγώ αν έχω κανένα πρόβλημα παίρνω τα παιδιά μου και μου δίνουν ότι μου χρειάζεται. Μου είχανε πει να μου φέρουνε μια τέτοια συσκευή, αλλά δεν μου αρέσει..δεν ξέρω γιατί όμως... έχω το τηλέφωνο παίρνω όποτε θέλω. Αν είμαι στο δρόμο δεν είμαι ποτέ... όλη την ώρα εδώ μέσα βρίσκομαι.»

Οι υπόλοιποι δηλώνουν, ότι οι συσκευές παρακολούθησης της υγείας τους είναι απαραίτητες και ιδιαίτερα χρήσιμες για ηλικιωμένους που ζουν απομονωμένοι, όπως εκείνοι:

(άνδρας ηλικιωμένος), «καλή είναι αυτή η τεχνολογία και είναι πάρα πολύ και σε μένα και το γέρο που δεν θα μπορέσει ούτε να σκύψει να πάρει το τηλέφωνο, αρκεί να ξέρει να το κάνει.»

(γυναίκα ηλικιωμένη), «έχω ακούσει αλλά δεν ξέρω να τα χειριστώ αλλά είναι ωραία πράγματα. Αυτή είναι απαραίτητη..κανείς δεν είναι αυτός που δεν θέλει τέτοια πράγματα...».

Νοιώθουν μάλιστα, ότι μια τέτοια συσκευή είναι απαραίτητη για όλους τους ηλικιωμένους που ζουν σε ανάλογες με αυτούς συνθήκες απομόνωσης και προβληματικών συνθηκών υγείας, καθώς θα τους έδινε σιγουριά και ασφάλεια στις ώρες που νοιώθουν αβοήθητοι.

Λένε σχετικά: (γυναίκα ηλικιωμένη), «Εγώ τις τεχνολογίες αυτές στην τηλεόραση τις έχω δει... θα τις ήθελα, κι εγώ θα ένοιωθα σιγουριά και τα παιδιά...». Οι ηλικιωμένοι που δεν έχουν σοβαρά προβλήματα, έχοντας την εμπειρία όμως τραυματικών για εκείνους

περιστατικών με τους συζύγους τους, ειδικά μέσα από έκτακτες καταστάσεις, είναι περισσότερο θετικοί σε μια ανάλογη τεχνολογική παρέμβαση, εξαιτίας ακριβώς της συναίσθησης που έχουν αποκτήσει από την πολύχρονη παραμονή τους στο χωριό, ότι είναι ξεχασμένοι κι αβοήθητοι.

Ισχυρίζονται ότι: (άνδρας ηλικιωμένος), *«αν κάτι συμβεί θα ήταν χρήσιμες... αλλά εδώ συνεννοούνται σαν κυνηγοί...»*.

Οι ηλικιωμένοι που έχουν όμως σοβαρά προβλήματα οι ίδιοι, δείχνουν να αναγνωρίζουν ότι η μοναξιά τους και η απομόνωση δεν είναι καλός σύμμαχος, όταν έχεις τα δικά τους προβλήματα και λένε:

(γυναίκα ηλικιωμένη), *«γιατί όχι? τι καλύτερο? για τη υγεία μιλάμε τώρα, για τη μοναξιά, να ξέρεις ότι με ένα κουμπί θα βγει ο γιατρός?...μακάρι να βγει ένα τέτοιο κουμπί. »*.

Η πλειοψηφία τους δηλώνει, ότι οι τεχνολογίες αυτού του είδους δεν τους είναι γνωστές, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις που άκουσαν σχετικά από την τηλεόραση. Η πληροφόρηση τους ως εκ τούτου είναι ελλιπής. Εντούτοις, η όποια επιφύλαξη τους περιορίζεται στο χρηματικό κόστος αυτής της συσκευής και στο ποιος θα το επωμιστεί. Θεωρούν, ότι είναι χρέος του δήμου και των κοινωνικών υπηρεσιών να το χρηματοδοτήσει, καθώς παρά την επιθυμία τους εκείνοι αδυνατούν να το κάνουν.

4.11. Η προσαρμογή ως απάντηση στο μέλλον

Στην ερώτηση «τι σχέδια/επιθυμίες έχουν για το μέλλον τους», όλοι οι ηλικιωμένοι δηλώνουν ότι το μόνο που θέλουν από το χρόνο είναι υγεία για εκείνους και τα αγαπημένα τους πρόσωπα, παιδιά και λοιπούς συγγενείς. Ο χρόνος έφερε στους ηλικιωμένους την ωριμότητα εκείνη να γνωρίζουν ότι οι δυσκολίες της ζωής τους είναι διασκεδάσιμες, όταν υπάρχει η κρίσιμη παράμετρος της υγείας και ο άνθρωπος στέκει στα πόδια του και παλεύει τα προβλήματα της ζωής του.

Λένε χαρακτηριστικά: (γυναίκα ηλικιωμένη), *«Είμαι ευτυχισμένη, μπορώ να το πω αφού έχω την οικογένεια μου, είμαι με τον άντρα μου 45 χρόνια, τώρα αν αρρωστήσαμε και λιγάκι δεν θα πούμε ότι είμαστε καταδικασμένοι..ζούμε. Πίνουμε τα χαπάκια μας και προχωράει η ζωή. Η ζωή συνεχίζεται..όλη η ζωή είναι μια κούραση. Η δική μας τώρα μας έδωσε ένα καμπανάκι...»*.

Καταθέτουν ότι οι επιθυμίες τους είναι λιγосτές και αρκούνται να πουν ότι η ζωή τους, αν θα γινόταν με κάποιο τρόπο καλύτερη, αυτό θα συνέβαινε αν είχαν περισσότερα λεφτά προκειμένου να χειρίζονται με μεγαλύτερη άνεση τα περιστατικά υγείας τους και αν είχαν τα παιδιά τους πιο κοντά.

Λένε: (γυναίκα ηλικιωμένη), «θα θέλαμε να μας προσέχουν κι εμάς τώρα που είμαστε ξεχασμένοι εδώ στην άκρη, έχει νοσοκομείο αλλά δεν μπορώ να το φτάσω, έχει ταξί δεν μπορώ να τα πληρώσω, συγκοινωνία δεν μπορώ να ανέβω τα σκαλιά, σε 5 χρόνια σε 6 δεν θα μπορώ να κινηθώ, δεν θα μπορώ να πάω σε γιατρό, τι άλλο να θέλω? δεν μπορώ να πάω στα παιδιά μου ή να τα αναγκάσω να έρθουν εδώ? Τι να απαιτήσεις? δύσκολα κι έτσι στενοχωριέσαι διπλά.»

Είναι προφανές από τις απαντήσεις τους ότι πολλοί από τους ηλικιωμένους βιώνουν ένα ιδιότυπο άγχος για την ταλαιπωρία κι ίσως τον εξευτελισμό λόγω της ασθένειας και όχι για τον θάνατο, το οποίο απομακρύνεται αισθητά, όσο μεγαλώνει η οικονομική τους άνεση. Για το λόγο αυτό οι απαντήσεις των ηλικιωμένων του δήμου Δωδώνης διαφέρουν αισθητά σε αυτή την παράμετρο έναντι αυτών του δήμου Κ. Τζουμέρκων.

Συγκεκριμένα οι ηλικιωμένοι του δήμου Δωδώνης, όντας σχετικά ή σε απόλυτα μεγέθη πιο φτωχοί από τους ηλικιωμένους της έρευνας του δήμου Κ. Τζουμέρκων, καθώς η συντριπτική τους πλειοψηφία καλύπτει τα έξοδά της με συντάξεις του Ο.Γ.Α. δηλαδή της τάξης των 300-400^E, δηλώνουν ότι:

(γυναίκα ηλικιωμένη), «Αν δεν έχεις λεφτά? η ταφή του ηλικιωμένου είναι. Τον θάνατό του περιμένει. Αφού δεν μπορεί να ζητήσει βοήθεια, αφού δεν μπορεί να πάει κάπου μόνος του, δεν μπορεί να μαγειρέψει, δεν μπορεί να πάρει φάρμακα, τι περιμένει αυτός? Αν δεν ήμουν εγώ τώρα εδώ για τη μάνα μου, ήταν ήδη τελειωμένη. Που ξέρω εγώ αύριο η δική μου κατάσταση, πώς θα είναι? αν μπορώ εγώ να ανταπεξέλθω σε αυτά τα προβλήματα... θα μπορώ να μαγειρέψω, θα μπορώ να βάζω ένα ποτήρι νερό, θα μπορώ να γνωρίζω τα φάρμακά μου?».

Η περιορισμένη αυτή οικονομική δυνατότητα κάνει τους ηλικιωμένους και των 2 δήμων να βιώνουν έντονη απογοήτευση, ειδικά στην περίοδο των γιορτών, γιατί η περίοδος των γιορτών δίνει την ευκαιρία σε όλη την οικογένεια να βρεθεί κοντά. Ακριβώς τότε είναι που δημιουργείται στους ηλικιωμένους η ανάγκη κι η επιθυμία να προσφέρουν χρήματα στα παιδιά και τα εγγόνια τους, χωρίς όμως να τους είναι εύκολο καθώς αυτά τα χρήματα δύσκολα αποταμιεύονται από εκείνους. Στην πραγματικότητα με τα χρήματα των συντάξεών τους δύσκολα καταφέρνουν να καλύψουν τα βασικά έξοδα τους:

(γυναίκα ηλικιωμένη), «αυτό είναι το φαρμάκι..που έρχονται γιορτές και στενοχωριέσαι διπλά και τρίδιπλα..μπορώ να πω να μην έρχονται γιορτές γιατί δεν μπορώ να εξυπηρετήσω τα εγγόνια μου.. να τα χαρτζιλικώσω σα γιαγιά και σαν παππούς. Ο άντρας μου πιο πολύ από μένα έλεγε πάντα, πότε να πάρω τη σύνταξη, αλλά δυστυχώς με αυτά τα νέα μέτρα δεν φτάνει η σύνταξη να κεράσουμε τα εγγόνια μας, να βγούμε βόλτα έξω.

παρακαλάνε τα παιδιά έλα μαμά στην Αθήνα, με τι να πας? Κάνεις οικονομία αλλά βγαίνει κάτι άλλο... κι όλο πίσω –πίσω. »

Ένας άλλος ηλικιωμένος εκφράζει ακόμη πιο έντονα αυτή του την απογοήτευση από τα μειωμένα του οικονομικά, λέγοντας:

(άνδρας ηλικιωμένος), «ήρθε χτες το εγγονάκι μου, να το βλέπεις? δεν είχα τον τρόπο να του δώσω να πάρει ένα παιχνίδι. Εμένα δε με στενοχωρεί αυτό το πράγμα? δεν με ντροπιάζει στην κόρη μου? του έδωσα 10 ευρώ., Ήθελα να του πάρω και παπούτσια ή ένα παιχνίδι.»

Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε, ότι οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. των 2 δήμων, ανεξάρτητα από την υπόσταση του δήμου, ορεινή ή πεδινή, βρίσκονται σε μια κοινωνική διακινδύνευση που απορρέει από τα οικονομικά, γεωγραφικά και ηλικιακά χαρακτηριστικά τους, εκφράζοντας τυπικά αλλά και ουσιαστικά την προσωπική ικανότητα διαπραγμάτευσης στο δημόσιο χώρο της κοινότητας, για υλικά και άυλα στοιχεία. Η κοινωνική τους αδυναμία επηρεάζει αισθητά την αντίληψη για τις χαρές και την αξιοπρέπεια της ζωής, αλλά κυρίως για την αντίληψή τους ως κοινωνικού βάρους, αφού ο βαθμός εξάρτησης τους από τρίτους αποτελεί κριτήριο ικανοποίησης αφενός, αλλά αφετέρου είναι παράγοντας διακινδύνευσης και περιθωριοποίησης.

4.11.1. Η οπτική της ορεινότητας και της πεδινότητας στην πρόσληψη της Κοινωνικής Πολιτικής

Η ορεινότητα και η πεδινότητα είναι δυο χωρικές παράμετροι που ορίζουν έναν αριθμό μειονεκτημάτων που σχετίζονται πρωτίστως με την περιθωριοποίηση των περιοχών. Αυτές αφορούν σε τοπογραφικά δεδομένα και ένα πολύ εύθραυστο⁹⁴⁶ περιβάλλον. Η αίσθηση της απομακρυσμένης περιοχής και η απομόνωση είναι στοιχεία, που βαραίνουν τις πεδινές, αλλά κυρίως τις ορεινές κοινότητες, συνήθως και αξιολογικά ταυτίζονται με αυτές.

Η πρόσβαση σε ορισμένες κοινότητες (ασφαλτόστρωση, κατασκευή νέων δρόμων διέλευσης), εξακολουθεί να μην μπορεί να επιτευχθεί πάντα με τη χρήση σύγχρονων μέσων χερσαίων μεταφορών, αφού είναι ιδιαίτερα εξαρτημένη από τις καιρικές συνθήκες. Στο αστικό περιβάλλον η μετακίνηση είναι εφικτή μέσα από ένα οργανωμένο δίκτυο μεταφορών και επικοινωνιών, που καλύπτει όλο το εύρος της πόλης. Αποτελεί με

⁹⁴⁶ European Commission contract No 2002.CE.16.0.AT.136 Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries Final report January 2004.

την έννοια αυτή μια προσιτή και δυνατή επίτευξη και προσδιορίζει την διαχείριση της καθημερινότητας του καθένα.

Οι ορεινές κοινότητες της έρευνας, σύμφωνα με την τυπολογία⁹⁴⁷ της Ε.Ε. για τις ορεινές κοινότητες, συγκαταλέγονται σε εκείνες της 4^{ης} κατηγορίας. Στις κοινότητες αυτές, η μετακίνηση των ηλικιωμένων/Α.με.Α. γίνεται στη μεγάλη τους πλειοψηφία χωρίς ιδιόκτητο αυτοκίνητο. Η κατοχή του είναι σπάνια, έως πάρα πολύ μικρή, ειδικά στα ορεινά χωριά του δήμου Δωδώνης.

Η κατοχή μεταφορικού μέσου στα ορεινά, αλλά και τα πεδινά χωριά των δήμων αυτών είναι πολύ σημαντική, γιατί ισοσταθμίζει την απώλεια της σωματικής δύναμης, που επέρχεται με το γήρας και αφορά τις μετακινήσεις πολλών χιλιομέτρων μέχρι την κοντινότερη αστική δομή. Αποκλείει ή ενδυναμώνει τη θέση του ηλικιωμένου στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της υγείας του, αλλά και εν γένει μέσα στην κοινότητα, αφού η κατοχή μεταφορικού μέσου είναι συχνά απαραίτητη προϋπόθεση, για να καλυφθούν τα χιλιόμετρα της απόστασης, μεταξύ του τόπου κατοικίας και της κοντινότερης δομής υγείας ή άλλης υπηρεσίας.

Η παρουσία ενός μεταφορικού μέσου στο απομακρυσμένο χωριό, ανεξαρτήτως ωστόσο του κατόχου του, το καθιστά αμέσως οιονεί ασθενοφόρο.

Δεύτερο στοιχείο που σχετίζεται με την χωροταξική θέση της κοινότητας, είναι η χρήση της τεχνολογίας και ειδικότερα του κινητού τηλεφώνου. Οι ηλικιωμένοι και των δύο δήμων της έρευνας, ανεξαρτήτων του πεδινού ή ορεινού στοιχείου της περιοχής τους, έχουν επίγνωση της δυσκολίας της περιοχής τους, αλλά και του γήρατος, προσπαθούν να διατηρούν τη σύνδεση με τα παιδιά και σε περίπτωση ανάγκης με τις υπηρεσίες πρώτων βοηθειών με τη χρήση των κινητών τηλεφώνων. Η χρήση αυτών είναι αποκλειστικά για τις επικοινωνιακές ανάγκες και δεν έχει εργαλειακό χαρακτήρα ενημέρωσης ή ψυχαγωγίας μέσω του internet.

Η πλειοψηφία των ηλικιωμένων, όπως είδαμε ήδη, διαθέτει συμβατικό κινητό τηλέφωνο, το οποίο χρησιμοποιούν κυρίως για να δέχονται τηλεφωνήματα από τα παιδιά τους και θεωρούν απαραίτητο να το έχουν πάντα μαζί, για να έχουν τη δυνατότητα να

⁹⁴⁷ο.π. υποσημ. 1010. European Commission contract No 2002.CE.16.0.AT.136 Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries Final report January 2004.pp.11 Σύμφωνα με την τυπολογία αυτή οι ορεινές κοινότητες διακρίνονται σε πέντε κατηγορίες: 1) «αυτές με τις καλύτερες προϋποθέσεις» 2) «αυτές των υψηλών δυνατοτήτων και με αρνητικές τάσεις του πληθυσμού» 3) «χαμηλής πυκνότητας πληθυσμού νησιά κοντά σε υψηλής πληθυσμιακής πυκνότητας περιοχές» 4) «εξ αποστάσεως με χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού» και 5) «εξ αποστάσεως με υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα»

ειδοποιήσουν σε περίπτωση ανάγκης απ όπου και να βρίσκονται. Δεν διαθέτουν άλλα τεχνολογικά μέσα, η χρήση του Η/Υ είναι πολύ περιορισμένη έως ανύπαρκτη και στις ελάχιστες περιπτώσεις (2 στους 100), που στο σπίτι υπάρχει Η/Υ, είναι για χρήση από τα παιδιά και τα εγγόνια.

Από την ανάλυση των απαντήσεων των ηλικιωμένων και Α.με.Α. φαίνεται, ότι τα χωριά των δυο δήμων, ανάλογα με αυτό το χαρακτηριστικό της ορεινής/πεδινής τους διάταξης εμφανίζουν μια σειρά ομοιότητες, αλλά και διαφορές σε μια σειρά ζητήματα.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι: Όλοι οι ηλικιωμένοι δήλωσαν, ότι έχουν κάποιο πρόβλημα υγείας, με κυρίαρχες και στα ορεινά, αλλά και στα πεδινά χωριά των δυο δήμων τις καρδιολογικές παθήσεις. Ακολουθούν τα προβλήματα των κάτω άκρων που δείχνουν με έναν τρόπο να επηρεάζουν περισσότερο τους ηλικιωμένους των πεδινών χωριών και κυρίως των πεδινών του δήμου Κ. Τζουμέρκων.

Εξαιτίας αυτών των προβλημάτων υγείας αλλάζει για τους κατοίκους των χωριών η πρόσληψη της ασθένειας και της αυτοεξυπηρέτησης. Παρότι εμφανίζεται υψηλό το ποσοστό όλων των ηλικιωμένων που θεωρούν, ότι δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν, (39 στους 100), οι ηλικιωμένοι των πεδινών χωριών του δήμου Κ. Τζουμέρκων και οι ηλικιωμένοι των ορεινών χωριών του δήμου Δωδώνης φαίνεται, ότι είναι οι περισσότερο απογοητευμένοι από τις δυνατότητες που έχουν να ανταποκριθούν στα προβλήματά τους.

Οι ηλικιωμένοι όμως, κυρίως, του δήμου Δωδώνης είναι εκείνοι που δείχνουν σε μια συνολική εικόνα πιο ανήμποροι.

Στα χωριά αυτά, ο πληθυσμός είναι κατά κύριο λόγο αγροτικός, με συντάξεις, όπως σημειώσαμε του Ο.Γ.Α. άρα και μικρότερης οικονομικής δυνατότητας για ενδελεχή έλεγχο και τακτική ιατρική παρακολούθηση.

Οι κάτοικοι δε των ορεινών χωριών του δήμου Δωδώνης, όπως και οι ηλικιωμένοι των πεδινών χωριών του δήμου Κ. Τζουμέρκων, έχουν μειωμένη ικανότητα πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας. Οι μεν πρώτοι, γιατί βρίσκονται χιλιομετρικά μακριά από αυτές και οι δεύτεροι, γιατί επιλέγουν, αναγκαστικά λόγω εγγύτητας, τις υπηρεσίες υγείας της Π.Ε Άρτας και όχι των Ιωαννίνων που θεωρούνται δευτεροβάθμιες/πανεπιστημιακές, κάτι το οποίο οι ηλικιωμένοι των ορεινών χωριών του δήμου Τζουμέρκων κάνουν.

Όλοι σχεδόν οι ηλικιωμένοι της έρευνας, πλην ελάχιστων εξαιρέσεων στα πεδινά χωριά του δήμου Δωδώνης, δήλωσαν, ότι δεν είναι εύκολο να έχουν πρόσβαση στο γιατρό. Αντίθετα η αίσθηση της ανημπόριας για την καθημερινή εξυπηρέτηση είναι κοινή και τίθεται με μεγαλύτερη ένταση στην περίοδο του Χειμώνα, όταν οι καιρικές συνθήκες,

αλλά και η συχνότητα των ιώσεων επηρεάζουν την σωματική ικανότητα και υγεία, ενώ είναι εύλογη η αυξημένη πιθανότητα να χρειαστούν κάποιον ή κάτι(φάρμακο/θεραπεία).

Η σωματική/ υποκειμενική πρόσληψη της ικανότητας αυτής για διαχείριση της φυσικής τους, αλλά και της κοινωνικής τους υγείας επηρεάζει, σε καθολικό βαθμό την αίσθηση της μοναξιάς και της εγκατάλειψης που νοιώθουν οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. τόσο από την επίσημη πολιτεία όσο και από τους τοπικούς φορείς κι εργαζόμενους σε αυτές τις υπηρεσίες και είναι ανεξάρτητη της καλής ή κακής πραγματικής τους κατάστασης. Παρατηρούμε έτσι στον παρακάτω πίνακα ότι η ζήτηση των κοινωνικών υπηρεσιών διαμορφώνεται ως ακολούθως:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.9 Ζήτηση Κοινωνικών υπηρεσιών

	Γιατρούς	Επέκταση του προγράμματος Βοήθεια στο σπίτι	Οδικό Δίκτυο	Φαγητό	Γηροκομείο	ΚΑΠΗ	Αστυνόμευση	Δουλειές για τους νέους	Απλοποίηση έκδοσης καρτών ΑΜΕΑ
Δ. Δωδώνης	28	16	11	16	15	3			
Δ. Κ. Τζουμέρκων	20	26	17				2	10	3
Σύνολο*	48%	42%	38%	16%	15%	3%	2%	10%	3%

*Τα σύνολα δεν δίνουν 100% διότι υπάρχουν πολλαπλές απαντήσεις

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

Στα χωριά του δήμου Κ. Τζουμέρκων (31 στους 50), δήλωσαν ότι δεν είναι ικανοποιημένοι καθόλου από τις υπηρεσίες του δήμου. Η αίσθηση της εγκατάλειψης που νοιώθουν οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. όμως στο δήμο Δωδώνης γίνεται περισσότερο αισθητή ως δημοτική απουσία από τους ηλικιωμένους των ορεινών χωριών. Φαίνεται να συμφωνούν όλοι ότι καμιά υπηρεσία δεν ξεχωρίζει για το έργο της, παρόλο που τα Κ.Ε.Π. κατέχουν θέση στην εκτίμησή τους και κυρίως στα ορεινά χωριά του δήμου Τζουμέρκων. Οι δήμοι οφείλουν σύμφωνα με την κοινή εκτίμηση να παρέχουν περισσότερα στους κατοίκους των περιοχών αυτών.

Είναι προφανές, λόγω της ηλικίας, αλλά και των προβλημάτων υγείας που έχει ο πληθυσμός της έρευνας η προτεραιότητα να δίνεται στην παρουσία των γιατρών και στο πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι» που παρότι δεν παράγει το έργο που χρειάζονται οι περιοχές, εντούτοις αποτελεί ένα πλαίσιο στήριξης των ευάλωτων πληθυσμιακά ομάδων της έρευνας. Ιδιαίτερη σημασία έχει το στοιχείο της έμφασης που αποδίδεται στην

κατάσταση του οδικού δικτύου και στις συγκοινωνιακές κι άλλες τοπικές υποδομές. Εξάλλου το κέντρο ενδιαφέροντος τόσο των ηλικιωμένων όσο και των Α.με.Α. είναι η «υποστήριξη της αναγκαϊότητας» που προκύπτει σε βασικές καθημερινές λειτουργίες αλλά και σε έκτακτα περιστατικά. Τα αυξημένα σωματικά προβλήματα υγείας, η αδυναμία εκτέλεσης βασικών καθημερινών πράξεων και η αντιμετώπιση της μοναξιάς και του κινδύνου της υγείας, δημιουργούν την ανάγκη υπηρεσιών ή την ενεργοποίηση όσων υπάρχουν σε περιορισμένη εφαρμογή, για να εξυπηρετήσουν την ανάγκη της καθημερινής, αλλά και της επείγουσας καθημερινότητας. Ακολουθούν βέβαια κι άλλες, εξίσου, σημαντικές απαντήσεις που αφορούν στην αστυνόμευση της περιοχής, στην ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης που θα συγκρατήσει στην περιοχή τον νεανικό πληθυσμό και θα αποκαταστήσει την συνοχή της τοπικής κοινωνίας.

Η αναγκαιότητα αυτή είναι μια διαρκής συνθήκη και για τους δύο δήμους. Προκαλεί και αναγκάζει με μεγάλη συχνότητα την αναζήτηση παράλληλων, κατά κύριο λόγο, άτυπων μορφών στήριξης και εξυπηρέτησης με χρηματική αμοιβή, ιδιαίτερα όταν προκύπτουν έκτακτα περιστατικά υγείας και ακόμη περισσότερο κατά τους χειμερινούς μήνες. Παρατηρούμε στον πιο κάτω πίνακα ότι οι συνηθέστερες πηγές βοήθειας στην περίπτωση του έκτακτου συμβάντος υγείας, ο πληθυσμός της έρευνας αναζητά βοήθεια για να πάει στο νοσοκομείο από:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.10 Φορείς βοήθειας σε έκτακτες καταστάσεις

	Γείτονες	Παιδιά	ΤΑΞΙ	ΕΚΑΒ	ΚΤΕΛ	Τίποτε	Σύνολο
Δ. Δωδώνης**	15	27	2	5	2	3	100,0
Δ.Κ. Τζουμέρκων**	42	9	26	-	3	-	100,0
Σύνολο %	57%	36%	28%	5%	5%	3%	100,0

*Τα σύνολα δεν δίνουν 100% διότι υπάρχουν πολλαπλές απαντήσεις

**Αφορά σε αριθμό περιπτώσεων

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

Είναι χαρακτηριστικό, υπάρχει μια κοινή απάντηση στα ορεινά χωριά των δύο δήμων και εντοπίζεται στην παντελή απουσία του προγράμματος «Βοήθεια στο Σπίτι» από τα χωριά αυτά. Η κοινότητα των απαντήσεων παρατηρείται και στα πεδινά χωριά των δύο δήμων που εμφανίζουν μια μικρή παρουσία του προγράμματος, με 3 στις 25 περιπτώσεις στα πεδινά του δήμου Δωδώνης και 2 στις 25 στο δήμο των Κ. Τζουμέρκων.

Το στοιχείο αυτό υποδηλώνει, αφενός, ότι μέσα στις στρατηγικές των δήμων δεν συμπεριλαμβάνονται εξ ορισμού τα χωριά που βρίσκονται μακριά από τη βάση των υπηρεσιών αυτών και συνήθως τα χωριά αυτά είναι ορεινά. Αποκλείονται στη λογική του απομακρυσμένου, άρα και της δύσκολης πρόσβασης και παρουσίας της υπηρεσίας. Από την άλλη, το στοιχείο αυτό ακυρώνει τη βασική λογική του προγράμματος που είναι η κάλυψη των αναγκών ηλικιωμένων που έχουν σημαντικά προβλήματα υγείας κι εξυπηρέτησης. Αποκλείει δηλαδή ο τρόπος διαμονής, το σύνολο των ηλικιωμένων που ζουν μόνοι και δεν μπορούν να κάνουν τις απαραίτητες για εκείνους εξετάσεις, θεραπείες και βασικές καθημερινές λειτουργίες διατροφής και καθαριότητας.

Από τα ερωτηματολόγια που συμπλήρωσαν οι αιρετοί κι οι υπάλληλοι των δήμων αυτών, ήταν εμφανές ότι ο δήμος Δωδώνης είχε από την αρχή μια επιλεκτική αντιμετώπιση των υπό-περιοχών του. Για το δήμο των Κ. Τζουμέρκων όμως δεν ισχύει η ίδια αντιμετώπιση. Αποδεικνύεται, όμως ότι το δημοτικό υπερήλικο κοινό του δήμου έχει περισσότερα προβλήματα και δυσaréσκειες από εκείνες που γνωρίζει η αιρετή εξουσία.

Επειδή, ωστόσο, το βασικό πρόβλημα της παρουσίας της επίσημης πολιτείας σε κάθε εσχατιά, ορίζεται από το μέτρο της κάλυψης αυτών των αναγκών, φαίνεται ότι οι πεδινές περιοχές είναι σαφώς πιο ελκυστικές από κείνες των ορεινών, αλλά δεν είναι ανάλογη των υποσχέσεων των κοινωνικών προγραμμάτων, της ανταποδοτικής κοινωνίας, αλλά και των αναγκών των περιοχών και της ηλικίας.

Το γεγονός, ότι στα πεδινά χωριά του δείγματος της έρευνας μας στο δήμο Δωδώνης και Τζουμέρκων υπάρχουν 5 ηλικιωμένοι στους 50 που δέχονται βοήθεια από το πρόγραμμα «*Βοήθεια στο σπίτι*», δεν είναι ικανό να παραβλέψει το τεράστιο ποσοστό των ανήμπορων ηλικιωμένων και Α.με.Α. που ζητούν ή χρειάζονται βοήθεια και δεν την έχουν. (υπάρχουν άλλοι 13 ηλικιωμένοι στην ίδια περιοχή(πεδινά χωριά), που δήλωσαν ότι δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν, αλλά δεν έχουν βοήθεια, όπως θεωρητικά θα όφειλε η πολιτεία να τους παρέχει.)

Καταρρίπτεται, με την έννοια αυτή, η άστοχη, αλλά διαχειριστικά/ διοικητικά τουλάχιστον, αιτιολόγηση εκ μέρους των δήμων, της μη κάλυψης του πληθυσμού, λόγω απόστασης και δυσκολίας στην πρόσβαση.

Η αρχική υπόθεση της έρευνας, ότι οι ηλικιωμένοι αντιμετωπίζουν μαζικά προβλήματα υγειονομικής κάλυψης, επιβεβαιώνεται. Το πρόβλημα, της ήδη υπάρχουσας μοναξιάς τους, μεγαλώνει και προστίθεται με τα εδαφικά και χωρικά προβλήματα της περιοχής διαμονής τους.

Στη λογική αυτή η συντριπτική πλειοψηφία των ηλικιωμένων (94 στους 100), θα επιθυμούσε να έχει μια συσκευή Τ.Π.Ε. που παρόλο που δεν θα μείωνε την πραγματική απόσταση που τους χωρίζει από το κοντινότερο φορέα υγείας, θα εξασφάλιζε την μείωση της αίσθησης μοναξιάς και εγκατάλειψης που νοιώθουν. Γι' αυτό και οι ηλικιωμένοι των ορεινών χωριών απάντησαν σε ποσοστό 100% θετικά σε μια τέτοια χρήση, ενώ οι αρνητικές απαντήσεις, δόθηκαν εξ ολοκλήρου από τα πεδινά χωριά. Για τις τεχνολογίες αυτές οι ηλικιωμένοι απάντησαν άμεσα θετικά, ουσιαστικά αυθόρμητα. Δεδομένου, ότι δεν είχαν ξανακούσει ποτέ για τεχνολογίες υποστήριξης και υγείας, αυτό αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο και ένδειξη του άγχους και των φόβων που αισθάνονται για την καθημερινότητά τους. Αποτυπώνει την ανάγκη τους να νιώσουν σίγουροι ότι οι ανάγκες που απορρέουν από τα προβλήματα υγείας και αναπηριών που έχουν, θα βρουν λύση στην χρησιμότητα των Τ.Π.Ε. σε κάθε επίπεδο ψυχολογικό και πρακτικό.

Εξάλλου η κοινωνική υπηρεσία, ως έννοια, αλλά και ως πρακτική μας ενδιαφέρει στο βαθμό που εξασφαλίζει την ανεξάρτητη διαβίωση των ηλικιωμένων και Α.με.Α. και δεν υποβαθμίζει την αξιοπρέπεια των προσώπων. Η επίτευξη της ισορροπίας μεταξύ γήρατος, ασθένειας και διαβίωσης σε ένα δυσχερές φυσικά περιβάλλον, είναι μια διαδικασία αποκάλυψης δυνάμεων, αδυναμιών, κενών και προτεραιοτήτων που βάζει την κοινωνία και τις δομές της σε συνεχή πρόκληση. Η απάντηση σε αυτή την πρόκληση, μέσα από την λειτουργία των δομών των δήμων Δωδώνης και Κ. Τζουμέρκων, φαίνεται να μην είναι επαρκής, αλλά και σε τέτοιο βαθμό επιλεκτική που καθιστά την Κοινωνική Πολιτική μάλλον απύσχα παρά ενεργή.

Στο ερώτημα «τι θα θέλατε να αλλάξει στη ζωή σας» οι απαντήσεις των ηλικιωμένων, δεν διαφοροποιούνται ιδιαίτερα, ανάλογα με το εδαφικό στοιχείο της ορεινής ή πεδινής διάταξης των χωριών. Η οπτική του γήρατος, αλλά και της ανημπόριας, καθώς και των παραμέτρων της κοινωνικής και προσωπικής ζωής είναι κοινή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.10 Επιθυμητές αλλαγές στη ζωή ηλικιωμένων/Α.με.Α

Ανάγκες	Να βλέπω πιο συχνά τα παιδιά μου	Επιθυμία φροντίδας	Καλύτερη υγεία	Καλύτερα οικονομικά	Σύνολα ηλικιωμένων
Σύνολο % ηλικιωμένων	44%	25%	19%	17%	100

*Τα σύνολα δεν δίνουν 100% διότι υπάρχουν πολλαπλές απαντήσεις

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

Πρώτη σε συχνότητα απάντηση των ηλικιωμένων είναι, ότι θα ήθελαν να βλέπουν πιο συχνά τα παιδιά τους, απάντηση που συμβαδίζει με την αίσθηση της μοναξιάς και της κοινωνικής απομόνωσης των χώρων που διαμένουν. Ακολουθεί η απάντηση που δηλώνει την επιθυμία της ύπαρξης ενός ατόμου/φροντιστή τους, εκφράζοντας την προβληματική σχέση της προσωπικής ανημπόριας για εξυπηρέτηση που σε άλλα ερωτήματα της έρευνας δεν εκφράζεται άμεσα, με εκείνη της ανυπαρξίας των δομών υποστήριξης και πρόνοιας. Στις τελευταίες θέσεις βρίσκεται η επιθυμία για καλύτερη υγεία, καθώς οι περισσότεροι είναι συμβιβασμένοι με την ηλικία και την ασθένεια και η επιθυμία χρημάτων, η οποία δεν αποτελεί στόχο ζωής αλλά επίτευξη βιοποριστικών αναγκών.

Διαφαίνεται από τις απαντήσεις αυτές των ηλικιωμένων, ότι ο μύθος που θέλει την ζωή στην επαρχία να γίνεται με όρους καλύτερης φροντίδας και προσοχής για τους ηλικιωμένους, δεν ισχύει. Τόσο η δημοτική παρουσία με τις επίσημες δομές των δήμων, όσο και η σύνθεση των οικογενειών με την εσωτερική μετανάστευση και την απουσία των παιδιών από τον ίδιο χώρο κατοικίας, δυσκολεύουν τη ζωή των ηλικιωμένων και καθιστούν δυσχερή την αντιμετώπιση των καθημερινών τους αναγκών, αλλά και των υγειονομικών τους αναγκών.

4.12. Σύνοψη

α) Χαρακτηριστικά και συμπεριφορά των ομάδων-στόχων ανάλογα με τη γεωγραφική ενότητα.

Κεντρικό ερώτημα της έρευνας πεδίου ήταν κατά πόσο διαφοροποιείται η υγειονομική και καθημερινή συμπεριφορά των ηλικιωμένων και Α.με.Α. και η αίσθηση της απομόνωσης τους, ως συνιστώσα κοινωνικού αποκλεισμού αυτών των ομάδων, ανάλογα με τη γεωγραφική τους θέση. Πιο συγκεκριμένα, διερευνήθηκε κατά πόσο αλλάζει ή τροποποιείται η δράση και οι επιλογές τους σε έκτακτα και τακτικά περιστατικά υγείας και εξυπηρέτησης, μεταξύ πεδινών περιοχών που θεωρητικά ορίζουν τις εύκολα προσβάσιμες περιοχές και των ορεινών, ως θεωρητικά πάλι πιο απομονωμένων περιοχών.

Η αρχική υπόθεση έρευνας, ότι οι πεδινές περιοχές, ακόμη και ως υποσύνολο του ορεινού ή του πεδινού δήμου, είναι εύκολα προσβάσιμες για τους ανθρώπους που μένουν εκεί καταρρίφθηκε. Οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. που διαμένουν στα πεδινά χωριά του δείγματος της έρευνας και των δύο δήμων αντιμετωπίζουν μεγάλα

προβλήματα πρόσβασης τα οποία συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τα περιορισμένα εισοδήματά τους και την ετοιμότητα/διάθεση του διοικητικού μηχανισμού του Δήμου να τα υπερκεράσει. Η γεωμορφολογία της περιοχής από την άλλη πλευρά, παρότι ορίζει ένα σημαντικό μέτρο φυσικής απομάκρυνσης από το κέντρο της δημοτικής ή της περιφερειακής ενότητας, δεν είναι αυτή που εν τέλει καθορίζει μόνη της την ομαλή και ανεμπόδιστη κινητικότητα των ηλικιωμένων και Α.με.Α. Παρατηρούμε ότι τα γεωγραφικά εμπόδια και οι χιλιομετρικές αποστάσεις που καλούνται να καλύψουν οι ομάδες της έρευνας δυσχεραίνουν τις μετακινήσεις τους σε βαθμό αποτρεπτικό κάθε επιθυμητής μετακίνησης ακόμη και αν αφορά θέμα υγείας.

Τόσο οι ηλικιωμένοι όσο και τα Α.με.Α. των πεδινών χωριών που ερευνήθηκαν δήλωσαν, ότι δεν θα πάνε στο γιατρό ή για ψώνια στην πόλη παρά μόνο αν υπάρχει μεγάλη ανάγκη. Κατά τη διάρκεια του Χειμώνα αλλά και τους καλοκαιρινούς, ιδιαίτερα ζεστούς μήνες, δεν φεύγουν από το χωριό τους σχεδόν για κανέναν λόγο. Ο καιρός καθορίζει, σε σημαντικό βαθμό, τις αποφάσεις τους αυτές, γιατί θεωρείται κρίσιμος παράγοντας ευκολίας ή δυσχέρειας πρόσβασης, τόσο για τους ίδιους όσο και για τους επισκέπτες σε αυτούς.

Η δυσκολία μετακίνησης προς το κοντινότερο αστικό κέντρο, η αναγκαστική επιβάρυνση άτυπων δικτύων βοήθειας για την κάλυψη βασικών καθημερινών, αλλά και έκτακτων αναγκών τους, ορίζει την περιορισμένη ικανότητα πρόσβασης του πληθυσμού έρευνας των πεδινών χωριών που φαίνεται ότι προκύπτει και ως συνέπεια της οικονομικής τους θέσης. Το δείγμα της έρευνας στις πεδινές κοινότητες και των 2 δήμων, κυρίως του δήμου Δωδώνης, δεν μπορεί να εξασφαλίσει επαρκή εισοδήματα για να καλύψει τις αυξημένες ανάγκες της ηλικίας, των ασθενειών και της αναπηρίας του. Είναι, στην πλειοψηφία τους, άνθρωποι χαμηλοσυνταξιούχοι και οι πόροι (συμπληρωματικοί ή άλλοι) που ενδεχόμενα θα τους έδινε η περιοχή, ως πεδινή-αγροτική από γεωργικές εκμεταλλεύσεις, δεν υπάρχουν.

Τα συμπληρωματικά αυτά εισοδήματα είναι όμως δυνατά στα ορεινά χωριά του δήμου Κ. Τζουμέρκων καθώς το δείγμα των ηλικιωμένων και Α.με.Α που ερευνήσαμε διέθετε αγροτεμάχια με καλλιέργειες που ενίσχυαν σημαντικά τα εισοδήματά τους. Τα εισοδήματα αυτά είναι σημαντικά στο βαθμό που εξασφαλίζουν τη δυνατότητα τόσο στους ηλικιωμένους όσο και στα Α.με.Α. των ορεινών χωριών να πληρώσουν για τις επιθυμητές μετακινήσεις τους τρίτα πρόσωπα. Τα τρίτα αυτά πρόσωπα (συγγενείς/χωριανοί/) καθορίζουν σε μια άτυπη συμφωνία το πλαίσιο της αγοράς των υπηρεσιών μετακίνησης και συνοδείας του ηλικιωμένου/ Α.με.Α. Από κείνους εξαρτάται η

τιμολόγηση των υπηρεσιών που καθιστά αφενός της σχέση των δύο μερών (ηλικιωμένου- Α.με.Α. και των συνοδών τους) ως σχέση εξάρτησης και αφετέρου δημιουργεί συνθήκες αποδοχής των ευρύτερων ελλείψεων τόσο για την οικογένεια των ηλικιωμένων- Α.με.Α. όσο και για την επίσημη πολιτεία στη λογική «λύσεις υπάρχουν». Ωστόσο τα Α.με.Α. και των δύο δήμων δήλωσαν περιορισμένες μετακινήσεις και μια συχνότητα επισκέψεων μακριά από τον τόπο κατοικίας τους με μονοψήφιο πρόσημο σε ετήσια βάση. Φαίνεται ότι για τα Α.με.Α. η μετακίνηση είναι ακόμη πιο δύσκολη, πιθανότατα γιατί και η διαθεσιμότητα της αγοράς των υπηρεσιών που για τον ηλικιωμένο που έχει σωματική κινητικότητα είναι δυνατή, δεν είναι δυνατή για τον δημότη με αναπηρία. Εξάλλου τα μέσα μεταφοράς που χρησιμοποιούν στις υπό έρευνα περιοχές δεν είναι κατάλληλα για την εξυπηρέτηση του Α.με.Α. πληθυσμού. Συνήθως είναι αγροτικού τύπου αυτοκίνητα ή επιβατικά με περιορισμένο χώρο και δεν προσαρμόζονται στην αναπηρία. Η χρήση δε του τοπικού Κ.Τ.Ε.Λ. αντενδείκνυται για μετακινήσεις αναπήρων αφού τα λεωφορεία δεν είναι κατάλληλα προσαρμοσμένα. Υπό την έννοια αυτή η αναπηρία σε περιοχές με αυξημένη δυσκολία πρόσβασης αποτελεί συνθήκη μεγαλύτερης απομόνωσης και εξάρτησης από τρίτους για κάθε πτυχή της καθημερινής τους ζωής.

Η γεωγραφική θέση της κοινότητας εξασφαλίζει με την έννοια αυτή δύο συνθήκες:

1) καθορίζει το βαθμό δυσκολίας πρόσβασης και εξυπηρέτησης που προσαυξάνεται από τις εποχικές συνθήκες και τις υποδομές μετακίνησης (δρόμους/ συγκοινωνία/ μέσα μεταφοράς) και 2) ενσωματώνει στα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων μια επιπλέον αρνητική προϋπόθεση εξυπηρέτησης.

Η γενική διαπίστωση της έντονης εξάρτησης των ηλικιωμένων και Α.με.Α. από τις δύο αυτές συνθήκες καθορίζει εξάλλου και την αίσθηση απομόνωσης και αποξένωσης αυτών των ανθρώπων. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις πεδινές κοινότητες νοιώθουν περισσότερο αποξενωμένοι από το περιβάλλον τους, οικογενειακό και δημοτικό/υπηρεσίες. Οι ηλικιωμένοι των πεδινών κοινοτήτων βλέπουν αραιότερα από τους ηλικιωμένους των ορεινών χωριών τα παιδιά τους και η σχέση τους με τις δημοτικές υπηρεσίες φροντίδας είναι ελάχιστες.

Βασική αιτία της σπάνιας και μη τακτικής σε κάθε περίπτωση παρουσίας των παιδιών στα πεδινά χωριά του δείγματος της έρευνας μας είναι ο μακρινός τόπος διαμονής. Διαμένουν στην πλειοψηφία τους στην Αθήνα και η παρουσία τους στο χωριό είναι περισσότερο θέμα επιστροφής στο χωριό την περίοδο των διακοπών των γιορτών ή του Καλοκαιριού κι όχι επικουρική των αναγκών και συνθηκών ζωής των ηλικιωμένων

γονιών/ γονέα. Η εικόνα αυτή έρχεται σε αντίθεση με εκείνη που βιώνουν οι ηλικιωμένοι των ορεινών χωριών του δείγματος που τα παιδιά τους μένουν στα κοντινά αστικά κέντρα (Άρτα/ Ιωάννινα) και έχουν μια τακτικότητα στις επισκέψεις τους στο χωριό.

Οι ηλικιωμένοι των πεδινών κοινοτήτων που ερευνήθηκαν σε αντίθεση με εκείνους των ορεινών, δεν δηλώνουν με ευκολία ότι βρίσκονται «κοντά με τα παιδιά τους» τόσο ως φυσική παρουσία όσο και ως συναισθηματική σχέση. Αυτό σημαίνει ότι ο σύγχρονος τρόπος ζωής, αλλά και η οικονομική κρίση επηρεάζει αρνητικά περισσότερο τον πεδινό χώρο και την αποψιλωμένη πληθυσμιακά πεδινή περιοχή απ' ότι τις ορεινές κοινότητες. Έτσι στα πεδινά χωριά του δείγματος μας η αίσθηση της μοναξιάς και της εγκατάλειψης είναι μεγαλύτερη όπως και η αντίστοιχη αίσθηση της απομόνωσης και της δυσκολίας πρόσβασης. Εξάλλου στις ορεινές περιοχές των δήμων που εξετάσαμε οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. δηλώνουν με σημαντικά μεγαλύτερη συχνότητα ότι τα παιδιά τους τα σέβονται και τους θέλουν μαζί τους ή στηρίζονται σε εκείνα στις δύσκολες στιγμές τους. *Η γεωγραφική θέση των δήμων καθορίζει την παρουσία των υπηρεσιών αλλά και το βαθμό εξυπηρέτησής τους από τις αντίστοιχες δομές.* Η γενική διαπίστωση είναι ότι:

Η παρουσία των υπηρεσιών στις περιοχές της έρευνας εμφανίζει μια πολλαπλή υπόσταση:

1). Αφενός έχει διατηρηθεί, σε ένα σημαντικό, αλλά όχι σε ιδιαίτερα αναπτυγμένο επίπεδο υπηρεσιών, στον ορεινό δήμο (δήμος Κ. Τζουμέρκων). Η λειτουργία των βασικών υποδομών, των 3 Κέντρων Υγείας καλύπτει, οριακά, τις υγειονομικές ανάγκες του πληθυσμού, ειδικά των ορεινών κοινοτήτων στις οποίες ουσιαστικά είναι προσανατολισμένη, καθώς με παρόμοια λογική με εκείνη του δήμου Δωδώνης, «*παροτρύνει*» με το σχεδιασμό των υπηρεσιών τους κατοίκους των πεδινών χωριών να στραφούν στο κεντρικό νοσοκομείο της περιφερειακής ενότητας.

2). Αφετέρου είναι ολοκληρωτικά απύσχα από τα ορεινά χωριά του πεδινού δήμου (δήμος Δωδώνης) για τα οποία δεν υπάρχει ουσιαστικά καμία δημοτική μέριμνα. Σύμφωνα με την επίσημη θέση των δημοτικών εκπροσώπων, οι αποστάσεις εμποδίζουν την παροχή των υπηρεσιών στα ορεινά χωριά. Η διαφορετική προσέγγιση των δύο δήμων για την ένταξη των δημοτικών τους ενοτήτων στην Κοινωνική Πολιτική που ασκούν εξαρτάται και καθορίζεται ουσιαστικά από το γεωγραφικό και ορεινό/ πεδινό πεδίο. Του προσδίδουν άλλοτε θετικό κι άλλοτε αρνητικό πρόσημο επιχειρώντας να αιτιολογήσουν τα μέτρα πολιτικής αλλά και τον μικρό βαθμό κάλυψης του πληθυσμού.

3). Στα πεδινά χωριά, κυρίως, του δήμου Δωδώνης λόγω της προφανούς τους γεινιάσης με τα περιφερειακά κέντρα προσδίδεται μια δυνητική κάλυψη των αναγκών των

κατοίκων από τις κεντρικές αυτές δομές. Αυτός ο υπαινιγμός, δυνητικής ευκολίας πρόσβασης, συνιστά αφενός πρόσχημα για τις κατά τόπου δομές να ελαχιστοποιούν τις υπηρεσίες στα χωριά αυτά και το κυριότερο δεν βασίζεται στην κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των ηλικιωμένων και Α.με.Α. αποσιωπώντας έτσι αυτό που στην πραγματικότητα συμβαίνει, την ελλιπή πρόσβαση και εξυπηρέτησή τους.

Η πρόσβαση των ηλικιωμένων και των Α.με.Α. στις κατά τόπου αγορές, για τον τακτικό τους ανεφοδιασμό σε τρόφιμα και φάρμακα, είναι χαρακτηριστική επίσης του διαφορετικού τρόπου εξυπηρέτησης και του αντίστοιχου βαθμού δυσκολίας και εξάρτησης που έχουν ανάλογα με τη γεωγραφική θέση κατοικίας από άλλους ανθρώπους και σχέσεις. Στις ορεινές κοινότητες παρατηρούμε ότι οι κάτοικοι εξυπηρετούνται, σε σημαντικό βαθμό και με σχετική άνεση, χρησιμοποιώντας κατά κανόνα το δικό τους όχημα ή από τα παιδιά τους και το άμεσο συγγενικό περιβάλλον. Στις πεδινές κοινότητες οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. εξαρτώνται κυρίως από το «δίκτυο των ικανών», καθώς η πρόσβασή τους στο κέντρο της δημοτικής ή περιφερειακής ενότητας δεν μπορεί να γίνει από τους ίδιους αφού δεν διαθέτουν προσωπικό όχημα ή επειδή τα παιδιά τους μένουν μακριά. Το δίκτυο αυτό έχει καθοριστική σημασία και παρουσία και στους δύο δήμους, αντιμετωπίζοντας το πρόβλημα της μετακίνησης και εξυπηρέτησης λόγω απόστασης και καιρικών συνθηκών για τα ορεινά χωριά και το αντίστοιχο πρόβλημα μετακίνησης και εξυπηρέτησης λόγω φυσικής ή και οικονομικής αδυναμίας στα πεδινά χωριά.

β). Χαρακτηριστικά των δημοτικών πρακτικών ανάλογα με τη γεωγραφική ενότητα.

Από την προηγούμενη ανάλυση των χαρακτηριστικών της δυσκολίας πρόσβασης των ηλικιωμένων και των Α.με.Α. και της συμπεριφοράς τους, ανάλογα με τη γεωγραφική/δημοτική ενότητα, αναδείχθηκε ότι η ζωή των ανθρώπων αυτών είναι συνυφασμένη με διάφορες εξαρτήσεις, κοινωνικές, οικονομικές, οικογενειακές και γεωγραφικές. Οι εξαρτήσεις λειτουργούν περιοριστικά στη ζωή των ηλικιωμένων και Α.με.Α. και συμβάλλουν καθοριστικά, ανάλογα με το βαθμό συμμετοχής του κάθε παράγοντα, στην περιθωριοποίηση και την απομόνωση των ευάλωτων αυτών ομάδων.

Η σωματική αδυναμία της προχωρημένης ηλικίας και η αναπηρία συνιστούν από μόνες τους μια κατάσταση αυξημένης ανάγκης φροντίδας και κάλυψης βασικών καθημερινών αναγκών. Οι υπόλοιπες όμως εξαρτήσεις αφορούν στην οργάνωση και την ετοιμότητα του διοικητικού και οργανωτικού μηχανισμού να προσφέρει ένα φιλόξενο περιβάλλον για όλους. Είναι με την έννοια αυτή μια εξωτερική προς τις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού συνθήκη και ως τέτοια μπορεί και να αλλάξει και να τροποποιηθεί προς όφελος τους.

Το γεωγραφικό κριτήριο, όπως αποδείχθηκε, αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης των σχετικών πολιτικών στην περιοχή της έρευνας. Η απουσία και η παρουσία ενεργών πολιτικών για τους ηλικιωμένους και τα Α.με.Α. επηρεάζεται σημαντικά από τη γεωγραφική κάλυψη και το περιβάλλον των ίδιων των δήμων. Οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις, ειδικά του Ν. και του Ν. 3852/2010, δημιούργησαν σε κάποιες περιπτώσεις τεράστιες δημοτικές ενότητες, οι οποίες δεν κατόρθωσαν να εξασφαλίσουν τα επιθυμητά αποτελέσματα μιας καλύτερης διαχείρισης. Αντίθετα φαίνεται ότι εκπλήρωσαν τις ακριβώς αντίθετες προσδοκίες μειώνοντας εν τέλει το επίπεδο ζωής των ανθρώπων που αφορούν.

Οι δήμοι της έρευνας είναι δύο γεωγραφικά διαφορετικοί δήμοι, ένας πεδινός κι ένας ορεινός. Ο καθένας τους διαφέρει ή προσομοιάζει με τον άλλον σε μια σειρά χαρακτηριστικά. Μεταξύ των δήμων η χαρακτηριστικότερη διαφορά αφορά στην διαθεσιμότητα των υποδομών, υγείας και Κοινωνικής Πολιτικής. Διαθεσιμότητα η οποία προκύπτει ως προϊόν λανθασμένης διοικητικής στόχευσης τόσο από πλευράς δήμου όσο και από τον αναγκαστικό σχεδιασμό του Ν.3852/2010. Ειδικότερα ο δήμος Δωδώνης είναι ο δήμος που αναδεικνύει ότι κάθε διοικητική μεταρρύθμιση οφείλει να συμπεριλάβει στο συνολικό σχεδιασμό την διάθεση των υποδομών του κάθε δήμου. Αλλιώς η διοικητική μεταρρύθμιση μετατρέπεται σε εκούσια επιβολή και μια εξαναγκαστική τοπική συμμόρφωση. Επιβάλλεται μια χωρική επέκταση των δημοτικών ορίων η οποία συνιστά μεγέθυνση κενή ουσίας και πρακτικών.

Η αποτυχία αυτών των πολιτικών αποκαλύπτεται σε γενικές γραμμές και από το γεγονός ότι ο ορεινός δήμος φαίνεται σε καλύτερη θέση έναντι του πεδινού δήμου και αντίστοιχα οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. του πεδινού δήμου να έχουν μεγαλύτερο πρόβλημα από εκείνους του ορεινού. Η διοικητική στοχοθέτηση του ορεινού δήμου εξασφαλίζει ότι θα διερευνηθούν πιθανές λύσεις για τα ζητήματα που αφορούν στον υπερήλικο και ανάπηρο πληθυσμό του, μέσα από μια διαρκή αναζήτηση και αναθεώρηση των σχετικών πολιτικών. Οι δυνητικές όμως μορφές κοινωνικής παρουσίας του πεδινού δήμου μάλλον είναι οριακές και αφορούν στο συνολικό περιβάλλον του δήμου, οικονομικό, διοικητικό και γεωγραφικό καθώς και στην ανεπάρκεια των υποδομών του.

Η αυξημένη εξάλλου συλλογικότητα στον ορεινό δήμο φαίνεται ότι λειτουργεί προστατευτικά για τις ευάλωτες ομάδες του, αντισταθμίζοντας τις δημοτικές ελλείψεις, σε αντίθεση με τον πεδινό δήμο όπου οι αποδιαρθρωτικές μεταβολές στο θεσμό της οικογένειας είναι μεγαλύτερες και καθιστούν ουσιαστικά μοναδική και αναντικατάστατη

την επίσημη πολιτική προστασίας, μεγεθύνοντας ως εκ τούτου το πρόβλημα της απουσίας της.

Το γεγονός, ότι στα πεδινά χωριά οι συναντήσεις με τα παιδιά αλλά και το ευρύτερο οικογενειακό δίκτυο καθορίζεται από τις αποστάσεις που χωρίζουν τον τόπο κατοικίας γονέων/παιδιών, αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα της αποξένωσης που βιώνουν οι ηλικιωμένοι των πεδινών χωριών. Εξάλλου και ο εθελοντισμός/ «το δίκτυο των ικανών» φαίνεται ότι δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένο στον πεδινό δήμο, με εξαίρεση την παρουσία των επαγγελματιών (φαρμακοποιός/ ταχυδρόμος), γεγονός που πιθανότατα οφείλεται στην «ψευδαίσθηση της εγγύτητας» που υποθετικά έχουν όλοι οι δημότες στην πρόσβαση με το αστικό κέντρο άρα και απλότητας/ αμεσότητας στην ρύθμιση των προσωπικών τους ζητημάτων. Ταυτόχρονα οι ηλικιωμένοι/ Α.με.Α του πεδινού δήμου δείχνουν να θεωρούν ως άμεσα υπεύθυνους της εξυπηρέτησης τους τα παιδιά τους ή την πολιτεία σε αντίθεση με το περιβάλλον του ορεινού δήμου που ενσωματώνει όλη την τοπική κοινωνία στην εξυπηρέτηση του γείτονα/ συγχωριανού.

Η Κοινωνική Πολιτική των δήμων οφείλει να λειτουργεί αντισταθμιστικά με την τακτική και ουσιαστική παρουσία της εκεί ακριβώς που οι ελλείψεις των οικείων και συγγενικών προσώπων την καθιστούν απαραίτητη. Ωστόσο η πορεία των ηλικιωμένων και Α.με.Α. προς την περιθωριοποίηση και την ανασφάλεια είναι μια διαδικασία που εμπλέκει και τις δημοτικές δομές και υπηρεσίες, καθώς η ακύρωση ή η υπό-λειτουργία των δομών τους επιτείνει τα υπάρχοντα προβλήματα των πολιτών/χρηστών τους και τις κοινωνικές απορρυθμίσεις.

Στους δήμους της έρευνας η απόσταση και τα προβλήματα που δημιουργεί στους κατοίκους δεν έχει την ίδια αντιμετώπιση. Στον ορεινό δήμο φαίνεται να γίνεται περισσότερο σαφές ότι οι αποστάσεις είναι απαγορευτικές για μια σειρά απαραίτητων και σημαντικών ενεργειών για τη ζωή των ηλικιωμένων και Α.με.Α. Κρίνουν ότι η δημοτική παρουσία οφείλει να εξομαλύνει τα εμπόδια και να αντιστρέψει την έλλειψη πρόσβασης προς όφελος των πολιτών. Αντίθετα στον πεδινό δήμο οι εξαρτήσεις από το περιβάλλον δείχνουν να θεωρούνται ως φυσικές/ προσωπικές εξαρτήσεις, εξατομικεύοντας και εστιάζοντας το πρόβλημα σε συγκεκριμένα πρόσωπα και δημοτικές ενότητες. Η στάση αυτή κατά τεκμήριο μεγεθύνει τόσο το πρόβλημα όσο και τη διάρκειά του, συνιστά δε μια διαδικασία περιθωριοποίησης ολόκληρων δημοτικών ενότητων και των οικείων πληθυσμών τους.

Κατά έναν παράδοξο τρόπο η αποδοχή της δεδομένης αδυναμίας των δημοτικών υπηρεσιών να ορίσουν την τοπικότητα και τα δημοτικά της όρια συνοδεύεται από μια

θεμελιωμένη με επιχειρήματα άποψη για τα θετικά της γεωγραφικής, επιλεκτικής πρακτικής τους. Παρακάμπτοντας τον ισχυρισμό ότι μια τέτοια στάση θα μπορούσε να είναι προϊόν μικροπολιτικών εκμεταλλεύσεων, *το θεμελιώδες ερώτημα είναι αν τελικά ο προσδιορισμός των γεωγραφικών ορίων και των αποστάσεων συνιστά οριοθέτηση ή δημιουργία ενός προβλήματος.*

Επειδή ωστόσο η κλίμακα της τοπικότητας είναι μεταβαλλόμενη χρονικά και διοικητικά, αναγκαστικά προκύπτει στην ουσία της συζήτησης ο τεμνόμενος χώρος μιας χωρικής και κοινωνικής ανάλυσης. Υπό την έννοια αυτή η όποια τεχνολογική όψη της τοπικότητας των Κοινωνικών Πολιτικών, αφορά στη δυνατότητα να αντισταθμίσουμε τα γεωγραφικά ζητήματα με τεχνικές ευέλικτων και προσαρμοζόμενων εφαρμογών. Έτσι η δημοτική στάση και συμπεριφορά από ακούσια και παθητική μπορεί να γίνει δυναμική (δήμος Δωδώνης) ή και να εγγυηθεί (δήμος Κ. Τζουμέρκων) την εφικτότητα/ χρήση αυτών των μέσων με θεσμοποιημένες μορφές. Η διευκρίνιση μεταξύ των γεωγραφικών ορίων και των αποστάσεων, έτσι όπως αντιμετωπίζονται από τη δημοτική διοίκηση και έτσι όπως την εισπράττουν οι πολίτες, χωρίζει τις ουσιαστικές από τις σχετικές χρήσεις των όρων και εντοπίζει την ανάγκη μιας συζήτησης που αφορά στην σύνθεση της τοπικότητας μέσα στις κοινωνίες.

Η ιδιαίτερη και μοναδική σε κάθε τόπο δημιουργία και σύλληψη των τοπικών φαινομένων και η σύνθεσή τους μέσα στις κοινωνίες που αφορούν ή η κατάταξη τους, μας επιτρέπει να θεωρήσουμε τις τεχνολογικές παρεμβάσεις ρυθμίσεις που αφορούν στην εσωτερική και διαρκή συγκρότηση των δομών. Αποτελούν εν τέλει προσπάθειες ενίσχυσης των υπηρεσιών και καλύπτουν εμφανώς τις προσδοκίες αλλαγής του διοικητικού συστήματος με προσαρμοσμένα στα τοπικά στοιχεία χαρακτηριστικά.

Μια συνεπής πολιτική αποτελεί εφαρμογή ενός τρόπου απόφασης και των μέσων που τη συγκροτούν. Στην προοπτική εισαγωγής της τεχνολογικής διάστασης στην υποστήριξη της Κοινωνικής Πολιτικής οι βασικές προσδοκίες αφορούν στον τρόπο και στον τόπο. Η «ανάγκη» των ευάλωτων ομάδων της έρευνας είναι μια ερμηνευμένη έννοια, που υποδηλώνει ένα έλλειμμα. Αφορά το «υποκείμενο» της αποδοχής των πολιτικών της εξισορρόπησης της ανάγκης, αλλά ταυτόχρονα και τους φορείς αυτής της ενέργειας, τις δημοτικές υπηρεσίες.

Η έρευνα πεδίου εστιάστηκε σε μια συγκεκριμένη γεωμορφολογική περιοχή με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά απόστασης και δυσκολίας προκειμένου να αναδείξει αφενός την μεγάλη αναγκαιότητα/ χρησιμότητα των υπηρεσιών Κοινωνικής Πολιτικής με τη χρήση των Τ.Π.Ε. και αφετέρου για να δημιουργήσει ένα πλαίσιο αξιοποίησής

τους με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιοχών εφαρμογής. Το ζήτημα της υλοποίησης μιας τέτοιας προτυποποίησης αφορά σε θεωρητικό επίπεδο το σύνολο των δήμων και θα μπορούσε να αξιοποιηθεί στα πλαίσια της «Κ.τ.Πλ.» για το σύνολο της επικράτειας με τοπικές εξειδικεύσεις. Συνδέεται ωστόσο στενά με την ικανότητα των δήμων να αναγνωρίσουν ότι η γεωγραφία και ο γεωγραφικός προσδιορισμός των δήμων είναι μια παράμετρος της Κοινωνικής Πολιτικής κι είναι δυνατόν να προσδιοριστεί και να στραφεί προς όφελος των πολιτών.

Γι αυτό και η δυνατότητα γενίκευσης των ερευνητικών αποτελεσμάτων δεν εγγυάται την αποτελεσματικότητα των μέτρων. Αυτή απαιτεί τη συνέργεια αλλά κυρίως την ικανότητα από τη μια μιας ενιαίας φιλοσοφίας δράσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και από την άλλη υιοθέτησης εξειδικευμένων/ προσαρμοσμένων εφαρμογών στις κατά τόπους ανάγκες και ιδιαιτερότητες. Αυτό σημαίνει ότι το πρότυπο εφαρμογής της Κοινωνικής Πολιτικής με τη χρήση των Τ.Π.Ε. που προτείνετε μπορεί να έχει δυνατότητα γενικευμένης χρήσης, που περιορίζεται ωστόσο σε λειτουργικό επίπεδο από την ίδια την φιλοσοφία της λειτουργίας του, που οφείλει να ναι τοπικά εστιασμένη. Εξάλλου θα ήταν χρήσιμο να υπάρξουν στο μέλλον έρευνες που θα αφορούν και στο αστικό πεδίο ή θα αφορούν μεγαλύτερο αριθμό δήμων και περιφερειών. Μια τέτοια ερευνητική προσέγγιση θα εξασφάλιζε μεγαλύτερες και πιο καίριες συγκρίσεις και θα οδηγούσε με περισσότερη σιγουριά στην πρακτική αξιοποίηση της παρακάτω πρότασης εφαρμογής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. Πώς αλλάζει ο τρόπος προσέγγισης του γήρατος και της αναπηρίας

Η επιλογή των κοινωνικών ομάδων της έρευνας και η προσπάθεια ρύθμισης των ζητημάτων που αφορούν συγκεκριμένες μειονεξίες της καθημερινότητας τους⁹⁴⁸, προϋποθέτει την εννοιολογική αποσαφήνιση, ότι πρωτίστως η προσπάθεια αυτή είναι μια ποιοτική προσέγγιση και μια ερμηνευτική μέθοδος στις ανάγκες της ίδιας της κοινωνίας και των επιμέρους τμημάτων της. Το αποτέλεσμα κάθε σχετικής μελέτης μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να κατανοήσουμε καλύτερα τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα αυτής της προσέγγισης, εν προκειμένω των Τ.Π.Ε. για τα άτομα με

⁹⁴⁸ «Τα άτομα με αναπηρία» είναι μια πολύ ετερογενής ομάδα, και η μειονεκτική τους θέση διαφέρει σε μεγάλο βαθμό ανάλογα με τη φύση των βλαβών του. Meager, N., Hill, D., & Wilson, S. (2007). *ICT Strategy, disabled people and employment in the UK*. Institute for Employment Studies.

αναπηρίες και τους ηλικιωμένους. Έτσι οι κατασκευαστές και προγραμματιστές μπορούν να σχεδιάσουν και να παρέχουν καλύτερες λύσεις και συσκευές για αυτούς και να κάνουν την παροχή, αλλά και την αποτελεσματικότητα της Κοινωνικής Πολιτικής καλύτερη.

Η συνεισφορά που οι Τ.Π.Ε. έχουν για τα άτομα με ειδικές ανάγκες⁹⁴⁹ και τους ηλικιωμένους έχει προφανώς πολλές πτυχές⁹⁵⁰, όχι πάντα αυταπόδεικτες. Οι Τ.Π.Ε. μπορεί να φέρουν οφέλη σε μερικούς ανθρώπους αλλά μερικές φορές μπορεί να προκαλέσουν δυσκολίες, όταν η χρήση τους δεν είναι η κατάλληλη. Για παράδειγμα, οι Τ.Π.Ε. μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη θεραπεία ασθενειών των ηλικιωμένων, αλλά και για τη διατήρηση της ευεξίας τους,⁹⁵¹ ενώ τεχνολογίες, όπως αυτή των έξυπνων σπιτιών, προσφέρει στους ηλικιωμένους καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Ωστόσο η γνώση και η χρήση των υπολογιστών και εν γένει της τεχνολογίας απαιτεί μια εξοικείωση που ορισμένες φορές μπορεί να προκαλέσει δυσκολίες στη χρήση λόγω των περίπλοκων συστημάτων τους.

Υπάρχουν μελέτες⁹⁵² που έχουν ασχοληθεί με τα θετικά αποτελέσματα των Τ.Π.Ε. σε ηλικιωμένους όπως η ανεξαρτησία, τα κοινωνικά δίκτυα, την ψυχολογική ευημερία και την κοινωνική θέση. Οι ηλικιωμένοι, λόγω της απόσυρσης από το εργατικό δυναμικό ή λόγω μιας γεωγραφικής μετεγκατάστασης ή γεωγραφικής απομόνωσης (όπως οι κάτοικοι των χωριών της έρευνας), ενδέχεται να χάσουν την επαφή τους με σημαντικούς παράγοντες του κοινωνικού περιβάλλοντός τους.

Παράγοντες όπως, η κακή υγεία, η έλλειψη κινητικότητας, ο φόβος για την προσωπική ασφάλεια και πολλοί άλλοι μπορεί να συμβάλουν στη μείωση της κοινωνικής δραστηριότητας και τελικά στην κοινωνική απομόνωση.⁹⁵³ Θεωρητικά, η τεχνολογία της πληροφορίας έχει τη δυνατότητα να επιτρέψει σε ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας, να ενισχύσουν την κοινωνική τους θέση και την ποιότητα της γήρανσης. Επιπλέον, μπορεί

⁹⁴⁹ Τα άτομα με αναπηρία είναι άτομα με αναπηρίες, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που έχουν μακροχρόνια φυσική, ψυχική, πνευματική ή αισθητηριακή μειονεξία η οποία σε συνδυασμό με διάφορα εμπόδια, μπορεί να δυσχεραίνουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ισότιμη βάση με τους άλλους. UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2011.

⁹⁵⁰ Tacken, M., Marcellini, F., Mollenkopf, H., Ruoppila, I., & Szeman, Z. (2005). Used and acceptance of new technology by older people. Findings of the International Mobilate survey: 'Enhancing mobility in later life'. *Gerontechnology*, 126-137.

⁹⁵¹ Bo, X. (2003). Older adults, computers, and the Internet: Future directions. *Gerontechnology*, 289-305.

⁹⁵² *ICT and disabled and elderly people in different cultures*. Master's Thesis Hoang Long Tran Gia University of Oulu Department of Information Processing Science 11.12.2013

⁹⁵³ Mellor, D., Firth, L., & Moore, K. (2008). Can the Internet improve well-being of the elderly. *Ageing international*, 25-42.

να βοηθήσει να ενισχυθεί η ανεξαρτησία τους, η ένταξη στην κοινωνία, ο έλεγχος του περιβάλλοντός τους, η αυτοεκτίμηση και η ποιότητα της ζωής.

Σύμφωνα με τον Curry et al. (2002)⁹⁵⁴, υπάρχουν κάποιες προτάσεις για την ανάπτυξη της χρήσης των Τ.Π.Ε. Η Τηλεειδοποίηση και η ηλεκτρονική υποβοήθηση είναι δυο παράγοντες που στην υποστήριξη της ανεξάρτητης διαβίωσης, αφορούν:

- έναν καλύτερο μηχανισμό για το συντονισμό της δράσης μεταξύ των κυβερνητικών τμημάτων.
- την παροχή καθοδήγησης και πληροφοριών για τις υπηρεσίες φροντίδας και στήριξης των ηλικιωμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες.
- την κοινή εκπαίδευση και επιμόρφωση όλων των επαγγελματιών υγείας και κοινωνικής φροντίδας.
- δραστηριότητες ευαισθητοποίησης υπέρ της νέας αυτής μεθόδου παροχής υγειονομικής και κοινωνικής υπηρεσίας.
- έρευνα σχετικά με την αξιολόγηση του έργου και
- ανεξάρτητα στοιχεία λογισμικού, τα οποία συνδέονται μέσω μιας κινητής πλατφόρμας επικοινωνίας και ευέλικτη πρόσβαση δημιουργώντας πληροφορίες για τους διάφορους χρήστες σε διαφορετικές συνθήκες εργασίας, ως ένα εικονικό αρχείο υγείας⁹⁵⁵.

Η υγεία των ηλικιωμένων και Α.με.Α. και ο τρόπος που η Κοινωνική Πολιτική εξασφαλίζει ότι αυτή δεν περιορίζεται μόνο στη σωματική και ψυχική υγεία, αλλά και την κοινωνική ευημερία που είναι μια άλλη σημαντική πτυχή της ευρωστίας, αφορά κυρίως την παραδοχή ότι οι ηλικιωμένοι είναι καταρχήν άνθρωποι που ψάχνουν για την ανεξαρτησία, την αυτοδιάθεση και την ποιότητα ζωής στο δικό τους σπίτι. Πολλά από τα ερευνητικά έργα δεν έχουν αυτές τις ενοποιητικές απόψεις⁹⁵⁶ και επικεντρώνονται μόνο στη σωματική ευεξία, με έξυπνα σπίτια, περιβάλλον υποστηριζόμενης διαβίωσης,

⁹⁵⁴ Curry, R., Tinoco, M. T., & Wardle, D. (2002). *The use of information and communication (ICT) to support independent living for older and disabled people*. Department of Health.

⁹⁵⁵ Koch, S., Hagglund, M., Scandurra, I., & Mostrom, D. (2004). Towards a virtual health record for mobile home care of elderly citizens. *Proceedings of MEDINFO*, (pp. 906-963).

⁹⁵⁶ Gassner and Conrad 2010. ICT enabled independent living for elderly A status-quo analysis on products and the research landscape in the field of Ambient Assisted Living (AAL) in EU-27. Institute for Innovation and Technology (iit) as part of VDI/VDE Innovation + Technik GmbH. ISBN 978-3-89750-160-7.

Επίσης στο: Malanowski, Norbert; Fzciverek, Rukiye and Cabrera, Marcelino: Active Ageing and Independent Living Services: The Role of Information and Communication Technology [A report by the European Commission, Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies]. Luxembourg, 2008

διαχείριση της ανεπάρκειας, ή τη νοητική και σωματική διέγερση. Εντούτοις, άμεσα ή έμμεσα, η παροχή κοινωνικής στήριξης σε ένα πρόσωπο δηλώνεται με την αναγνώριση της αξίας του και της παρουσίας του στον οικείο χώρο του. Κάθε σύγχρονη κοινωνία αντανακλάται στη λειτουργική διαφοροποίηση και συγκρότηση κατά τομέα δραστηριότητας των αλληλεξαρτώμενων φορέων που εργάζονται πάνω σε κοινά προβλήματα και φαίνεται, ότι συνέβαλαν σε αυτό το γεγονός, ότι οι πολιτικές όλο και περισσότερο είναι αποτέλεσμα δικτύων πολιτικής.

Ένα σύστημα υγείας και Κοινωνικής Πολιτικής ενσωματώνει την υγεία και την κοινωνική πρόνοια, ως κοινό στόχο.

Ειδικότερα: 1. Αναγνωρίζει την αξία της υγείας για την ευημερία όλων των πολιτών και για τη συνολική κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Η υγεία είναι ένα ανθρώπινο δικαίωμα, ένα στοιχείο ζωτικής σημασίας για την καθημερινή ζωή και αποτελεί βασικό παράγοντα της αειφορίας.

2. Αποδέχεται ότι η υγεία είναι το αποτέλεσμα φάσματος παραγόντων, όπως οι αλλαγές στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον και στο κοινωνικό και εργασιακό περιβάλλον, πολλά από τα οποία βρίσκονται εκτός των δραστηριοτήτων του τομέα της υγείας και απαιτούν μια κοινή ευθύνη και μια ολοκληρωμένη και συνεπή πολιτική ανταπόκριση όλης της κοινωνίας.

3. Αναγνωρίζει ότι όλες οι πολιτικές μπορούν να έχουν θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις για τις προοπτικές υγείας των μελλοντικών γενεών.

4. Παραδέχεται ότι δεν κατανέμονται εξίσου μεταξύ του πληθυσμού οι παροχές υγείας και πρόνοιας και στοχεύει στη γεφύρωση του χάσματος αυτού.

5. Γνωρίζει ότι η ανάπτυξη ολοκληρωμένων λύσεων αφορά τόσο στις τρέχουσες όσο και τις μελλοντικές προκλήσεις της πολιτικής.

6. Υποστηρίζει την ανάγκη να διαβουλευεται τακτικά με τους πολίτες για να συνδέσουν τις αλλαγές πολιτικής με ευρύτερες κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές γύρω από την υγεία και την ευεξία.

7. Αναγνωρίζει τις δυνατότητες των εταιρικών σχέσεων για την υλοποίηση της πολιτικής μεταξύ των κυβερνητικών επιπέδων, της επιστήμης και της ακαδημαϊκής κοινότητας, των επιχειρήσεων, επαγγελματικών οργανώσεων και μη κυβερνητικών οργανώσεων να επιφέρουν βιώσιμη αλλαγή.

Στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, η κοινωνική και ατομική ταυτότητα των ηλικιωμένων και Α.με.Α. στέκεται ως πρόβλημα και ως καθήκον. Η ιδέα της "ταυτότητας" γεννιέται από την κρίση των συστημάτων που ανήκουν και εντάσσουν. Η αποσύνθεση και

αποδυνάμωση των δομών των τοπικών κοινοτήτων μέσα από την σύγχρονη εμπειρία της εγγύτητας και τα δίκτυα της οικειότητας δεν απαιτούν γυναικείο ή ανδρικό προβληματισμό πάνω στην ατομικότητά τους, παρότι το κοινωνικό πλαίσιο της παραδοσιακής αναφοράς (χώρα ή τόπος γέννησης, οικογένεια), που την έκανε να φαίνεται και να την αισθάνονται "φυσικά", προκαθορισμένη και μη διαπραγματεύσιμη, υφίσταται ακόμη.

Η Κοινωνική Πολιτική οφείλει να αλλάξει, όχι τόσο ως δυνατότητα να κάνει ορισμένα πράγματα, αλλά ως πολιτική που αφορά στην ικανότητα απόφασης για την επιλογή του ποιά πρέπει να γίνουν.

Με την ολοκλήρωση της Ένωσης στο πεδίο της Κοινωνικής Πολιτικής υπήρξε η δημιουργία των προϋποθέσεων για μια Ευρώπη δυο ταχυτήτων⁹⁵⁷ που με την είσοδο της τεχνολογίας πολλαπλασιάζει αυτά τα αποτελέσματα. Το φάσμα των βασικών ισχυρισμών που προκύπτουν από αυτή τη διαδικασία επιβάλλει:

1. Η αξία της πληροφορίας στο πεδίο της Κοινωνικής Πολιτικής να έγκειται κυρίως στην αξία που έχει για συγκεκριμένους καταναλωτές/χρήστες. Η αναζήτηση εν προκειμένω των επιπτώσεων για ηλικιωμένους και Α.με.Α. είναι σαφώς μια αναζήτηση εύρους και αποτελεσματικότητας των εφαρμογών, αλλά κυρίως σαφούς προσανατολισμού τους.

2. Η δημιουργία και η συγκέντρωση των πληροφοριών κοστίζει.⁹⁵⁸ Η δομή του κόστους μιας υπηρεσίας και ειδικά σε περιόδους μεγάλης οικονομικής δυσπραγίας εκφράζει ειδικά για τα περιορισμένα οικονομικά της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αφενός ένα έλλειμμα πραγμάτωσης των πολιτικών της και αφετέρου μια ειδική πρόκληση να δημιουργηθεί μια κλίμακα τιμής και κόστους, η οποία να καλύπτει την αναγκαιότητα χρηματοδότησης και προσφοράς στους καταναλωτές/χρήστες.

3. Η εμπορευματοποίηση των πληροφοριών της Κοινωνικής Πολιτικής θα μπορούσε να αποτελεί μια επιλογή ανταγωνιστικής τοποθέτησης κι όχι επιχειρηματικής δραστηριοποίησης, κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Ωστόσο υπάρχει μια σαφής διαφορά μεταξύ του να δίνονται δωρεάν πληροφορίες και της συμβολικής χρέωσης αυτών, ώστε να αποσβένεται το κόστος ή μέρος του κόστους λειτουργίας τους. Η Κοινωνική Πολιτική, ως δημόσιο αγαθό μπορεί να λειτουργεί χωρίς να είναι εξατομικευμένη, αλλά με γενικές φόρμες. Από την άλλη όμως η πληροφορία ως διοικητικό προϊόν, αναφέρεται στο μεμονωμένο και προσανατολισμένο ατομικά προϊόν της υπηρεσίας κι όχι σε μια αναζήτηση γενικών κανόνων. Η ευελιξία του συστήματος

⁹⁵⁷ Σακελλαρόπουλος Θ. (1993).

⁹⁵⁸ Βλ. σχετ. Σαπίρο Κ.- Βαριάν Χ. *Οδηγός στρατηγικής στη δικτυακή οικονομία*. Εκδόσεις Καστανιώτη 2002.σ.23

πληροφοριών και η βελτιωμένη υποδομή τους επιτρέπει να ελεγχθούν, να αποθηκευτούν, αλλά κυρίως να διαχειριστούν οι πληροφορίες με τον τρόπο που οι οικονομολόγοι λένε πώς *ένα αγαθό είναι εμπειρικό αγαθό*, δηλαδή πρέπει πρώτα να το βιώσουν για να μπορέσουν να αποτιμήσουν την αξία του.

4. Η υιοθέτηση μιας στρατηγικής για την τεχνολογία και την Κοινωνική Πολιτική μπορεί να σημαίνει στήριξη μιας προσπάθειας κατοχύρωσης προτύπων και πολιτικών, σταθερά διατυπωμένων ως προς τη γενική τους κάλυψη, αλλά και δημιουργίας διαφοροποιημένων προϊόντων. Η βασική στρατηγική τοποθέτηση μια αυτοδιοίκησης που δεν αποτελεί οδηγό ξενάγησης σε ένα ειδυλλιακό περιβάλλον, αλλά απαντά στις παραμέτρους του χρόνου, του τόπου και των προσώπων, αναγνωρίζει, ότι η Κοινωνική Πολιτική με τις αρχές μιας ανταγωνιστικής στρατηγικής, οφείλει να διαφοροποιήσει το προϊόν της και να καταλάβει μια ικανή θέση από πλευράς κόστους.

5. Οι εξελίξεις στην τεχνολογία αλλάζουν δύο σημαντικά στοιχεία στην παραγωγή και διάθεση των πληροφοριών : α) το κόστος αναπαραγωγής τους και β) το κόστος διανομής τους. Η κατανόηση ότι η *‘οικονομικοποίηση’* των πληροφοριών, αλλά και η αντίστροφη διαδικασία, η πληροφορικοποίηση της οικονομίας της Κοινωνικής Πολιτικής, δεν είναι μονάχα ένα ζήτημα τεχνοκρατικής αντιμετώπισης. Είναι κυρίως ζήτημα επιβίωσης του συστήματος παροχής υπηρεσιών, ένας καθοριστικός παράγοντας αποτυχίας ή επιτυχίας στη σημερινή οικονομία. Η τεχνολογική επανάσταση αλλάζει την κοινωνική ζωή κι αυτή είτε με την αναδιάρθρωση των σχέσεων, είτε σε άλλες περιπτώσεις ενισχύοντας τις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις, αλλάζει την αξία της πληροφορίας.⁹⁵⁹ Η ανάπτυξη ενός ευρύτερου εικονικού κοινωνικού χώρου, θέτει το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι Τ.Π.Ε δίνουν τη δυνατότητα να καταργηθεί η κοινωνική διαφορά που είναι συνακόλουθο της φυσικής παρουσίας των υποκειμένων στο χώρο.⁹⁶⁰

Καθώς όμως η ανάγκη προσαρμογής των συστημάτων Κοινωνικής Πολιτικής εκδηλώθηκε ως κρίση των μηχανισμών του ίδιου του κράτους, η όποια αφορά σε υποδομές και μηχανισμούς αναγνωρίζει ότι η τεχνολογία είναι από τους ελάχιστους τομείς της επιστήμης με καθημερινή προσαρμογή στις προσωπικές, κοινωνικές και κάθε άλλου είδους ανάγκες των κοινωνιών.

Αυτό το γεγονός προϋποθέτει την ύπαρξη ανθρώπων που να μπορούν να διαχειριστούν αυτή τη γνώση και την καθημερινή της προσαρμογή και αφετέρου εστιάζουν σε μια

⁹⁵⁹ Kling R. Computerization and social transformations. *Science Technology and Human Values*.16(3)

⁹⁶⁰ Bourdieu P. *Die feinen Unterschiede, Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*, Frankfurt 1993.

κοινωνική αναγκαιότητα, επίπλαστη ή μη. Η δημιουργία της *ελίτ των ειδικών*,⁹⁶¹ αφορά την επαγγελματική, αλλά και την ηλικιακή κατανομή των ανθρώπων που διαχειρίζονται τα ζητήματα των Τ.Π.Ε. η οποία δεν παύει να αποτελεί μια παράμετρο κοινωνικής διαφοροποίησης. Επιπλέον το ζήτημα της τεχνολογίας και της λειτουργικής της αξιοποίησης από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, δεν είναι ένα ζήτημα ενσωμάτωσης συγκεκριμένων εφαρμογών στη δομή των υπηρεσιών της. Είναι περισσότερο μια διαδικασία εκμάθησης ενός τρόπου ανταπόκρισης της στη ζήτηση των υπηρεσιών της από πλευράς πολιτών/καταναλωτών. Το βασικό ζήτημα αφορά την επίτευξη της ισορροπίας ανάμεσα τους. Το γεγονός αυτό απλοποιεί την επίτευξη της ομαλής μετάβασης από το ένα περιβάλλον εργασίας/υπηρεσίας στο άλλο κι αφετέρου προσδιορίζει μέσα στην δομή της αγοράς ως μονάδα την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

6. Οι χρήστες και ο ρόλος τους στην ανάπτυξη και στον προσδιορισμό των απαιτήσεων μιας εφαρμογής λογισμικού είναι καθοριστικός. Γι αυτό και η αποτελεσματική εφαρμογή τοπικών πολιτικών Κοινωνικής Πολιτικής εξαρτάται από το: α) αν διευκολύνει τους εργαζόμενους στο έργο τους και β) παράγει τα αναμενόμενα αποτελέσματα με ακρίβεια και σε εύλογο χρόνο για τους χρήστες.⁹⁶²

5.2. Η τηλεϊατρική ως πρόταση πολιτικής ενάντια στον αποκλεισμό των δημοτών απομακρυσμένων περιοχών

Σε μια γηράσκουσα κοινωνία, ειδικότερα δε σε απομονωμένες περιοχές όπου ο νεανικός πληθυσμός σπανίζει, η Κοινωνική Πολιτική ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με την υγειονομική πολιτική, γιατί οι χρόνιες παθήσεις αποτελούν τη μεγαλύτερη απειλή για την υγεία που αντιμετωπίζουν οι ηλικιωμένοι και η εξυπηρέτησή τους στις έκτακτες για κείνους καταστάσεις είναι εχέγγυο σωματικής και συναισθηματικής ισορροπίας και διαβίωσης. Ο σημαντικός, ως εκ τούτου, ρόλος που οι τεχνολογίες των πληροφοριών και των επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) δύνανται να διαδραματίσουν στην άμβλυνση των ανισοτήτων της υγειονομικής περίθαλψης, αποτελεί καθοριστική παρέμβαση Κοινωνικής Πολιτικής, με ξεκάθαρο προσανατολισμό και πρακτική αξία.

Για τους κατοίκους των αγροτικών και ορεινών περιοχών της έρευνας η πρόσβαση στην ιατρική υπηρεσία, όπως αποδείχτηκε, είναι προβληματική, δεδομένου ότι απαιτεί πολύωρες διαδρομές/μετακινήσεις στα κοντινότερα αστικά κέντρα, όπου βρίσκονται οι

⁹⁶¹ Kroker A. Weinstein M. *Data trash, the theory of the virtual class*, New York, 1994.

⁹⁶² Alexander Hamilton Institute. *Πολιτικές και διαδικασίες πληροφοριακών συστημάτων διοίκησης*. Εκδόσεις Κριτήριο.

εν λόγω ιατροί. Τέτοιες διαδρομές είναι συχνά δαπανηρές και μερικές φορές αδύνατες για τους αγροτικούς και ορεινούς πληθυσμούς, γιατί δεν υπάρχει ο τρόπος, το μέσο, αλλά και οι κατάλληλες καιρικές συνθήκες γι αυτό.

Αφετηρία της πρότασης για το πεδίο της έρευνας είναι η παραδοχή (όπως αποδείχτηκε με την έρευνα πεδίου) ότι οι ανισότητες αυτές σχετίζονται με τον τόπο κατοικίας και στην προνομιακή γεωγραφική του ή όχι θέση. Από την άλλη ο όρος ηλεκτρονική υγεία αναφέρεται στη χρήση των Τ.Π.Ε. για την υποστήριξη και ενδυνάμωση των ιατρικών υπηρεσιών φροντίδας και δραστηριοτήτων για την υγεία και την πρόνοια. Η πρόταση που θεωρείται κατάλληλη αφορά σε ορισμένα ζητήματα. Τα ζητήματα αυτά είναι καταρχήν δομικά και οργανωτικά και σε δεύτερο χρόνο τεχνολογικά. Πιο συγκεκριμένα:

1) Οι κύριες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι κυβερνήσεις, όσον αφορά τη χρήση των Τ.Π.Ε. για την υγεία, είναι εκείνες της δημιουργίας κινήτρων για την προώθηση της διαλειτουργικότητας και την αντιμετώπιση της διαχείρισης του κόστους και των προβλημάτων απόδοσης που αυτοί συνεπάγονται. Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται για το κατακερματισμένο σύστημα υγείας της, αλλά στο βαθμό που αυτό λειτουργεί ως ενιαίο σύστημα που αλληλεπιδρά, τότε η απόδοσή του μάλλον θα ναι θετική. Είναι βασικό ως πρώτο ζήτημα, ως εκ τούτων, η τεχνική⁹⁶³ και επιχειρησιακή διαλειτουργικότητα στην ενσωμάτωση των συστημάτων υγείας.

2) Η προώθηση και βελτίωση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των συστημάτων και υποσυστημάτων, καθώς και η ενίσχυση του δικτύου εξυπηρέτησης αφορά στη δημιουργία ή τη χρήση σημαντικών κόμβων υγείας ως κέντρα αναφοράς των Τ.Π.Ε. που μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην αύξηση της πρόσβασης, της ασφάλειας και της ποιότητας στην ιατρική περίθαλψη της περιοχής.

3) Σε πρακτικό επίπεδο οι προτάσεις αυτές αφορούν τη δημιουργία ενός «ιατρικού κέντρου επικοινωνιών» και των «τοπικών του δικτύων». Αφορά δηλαδή τη λειτουργία ενός δικτύου υπηρεσιών ιατρικής και πρόνοιας με χαρακτήρα τοπικό, ευέλικτο και διασυνδεδεμένο με ένα σύνολο παρόμοιων υπο-τμημάτων.

Η λειτουργία του⁹⁶⁴ λαμβάνει τη μορφή ενός προσωπικού υπολογιστή συνδεδεμένου, μέσω του Διαδικτύου, με εθνική βάση δεδομένων των ηλεκτρονικών ιατρικών φακέλων

⁹⁶³ Η τεχνική διαλειτουργικότητα αναφέρεται συγκεκριμένα στην ικανότητα δύο ή περισσότερων συστημάτων να ανταλλάσσουν και να χρησιμοποιούν πληροφορίες.

⁹⁶⁴ Τέτοια συστήματα έχουν την ικανότητα να αποκτούν και να χειρίζονται τα ιατρικά δεδομένα, ιδίως δερματολογικά και οφθαλμολογικά εικόνες. Μπορούν να αποκτήσουν καρδιολογικά δεδομένα και μπορούν να συνδεθούν με άλλες ιατρικές συσκευές όποτε χρειάζεται. Βλέπε σχετικά: Project "ICT and Social Inclusion", Centro Nacional de Innovación Tecnológica, or CENIT) and Simón Bolívar University.

και ένα δίκτυο εμπειρογνομόνων που συνιστούν και λειτουργούν το σύστημα από κοντά αλλά και από απόσταση. Τέτοια σχήματα φαίνονται ότι λειτουργούν με παρόμοιο τρόπο σε απομονωμένους πληθυσμούς σε χώρες όπως το Περού⁹⁶⁵, η Καραϊβική και η Βολιβία με εντυπωσιακά αποτελέσματα⁹⁶⁶ για τον πολίτη.

4) Εντούτοις, επειδή η οικονομική λογική αυτών των προσπαθειών ενέχει πάντα ανασταλτικούς ή ενθαρρυντικούς παράγοντες για την υιοθέτηση τους αλλά και την

AHCIET- SEGIB. Ibero-American Summit of Heads of State and Government. ECLAC@LIS2 Programme, European Union.

⁹⁶⁵ Στο Περού: λειτουργεί ένα από τα πιο σπουδαία διασυνδεδεμένα έργα τηλεϊατρικής και φροντίδας μήκους 500 χιλιομέτρων διασύνδεσης. Είναι το μεγαλύτερο διασυνδεδεμένο αγροτικό δίκτυο ιατρικής στον κόσμο. Αναπτύσσεται σε Napo των λεκανών απορροής του Περού. Το δίκτυο αποφέρει οφέλη σε περίπου 20.000 ανθρώπους στην επαρχία της Maynas, καθώς και σε τμήματα της περιοχής Mazan, σύμφωνα με την Περιφερειακή Υπηρεσία Υγείας του Περού.. Η πρωτοβουλία αυτή σχεδιάστηκε το 2007 ως περιοχή Ελέγχου Έργου για Παραμεθόριες περιοχές (PAMAFRO) για την ελonoσία. Μέσω του δικτύου αυτού, οι ασθενείς έχουν πρόσβαση σε απομακρυσμένη αξιολόγηση σε πραγματικό χρόνο από τους ειδικούς, μέσω βίντεο ή ήχου, χρησιμοποιώντας dopplers και κάμερες. Με αυτόν τον τρόπο, μια ποικιλία ειδικευμένων ιατρών μπορεί να παρέχει υψηλής ποιότητας ιατρική προσοχή σε μεγάλες περιοχές στις οποίες τα κέντρα υγείας είναι ιδιαίτερα διασπαρμένα, και σε συνθήκες έλλειψης ανθρώπινων και τεχνολογικών πόρων. «**Telemedicine: a health solution in rural areas of Latin America and the Caribbean.** Newsletter 12:ICT and Health».

⁹⁶⁶ Τα προγράμματα Venezuela's SOS telemedicine programme και Telemedicine System in Mexico, είναι χαρακτηριστικά προγράμματα που αφορούν τηλεϊατρικές δραστηριότητες με σκοπό την παροχή εξ αποστάσεως διαβουλευσεων με ειδικούς για τους πιο περιθωριοποιημένους πληθυσμούς. Το πρόγραμμα «SOS Telemedicina ρ Βενεζουέλα» υπό την ηγεσία του Τμήματος Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο Central de Venezuela (UCV), έχει δημιουργήσει ένα δίκτυο Τηλεϊατρικής που κάνει χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας (ΤΠΕ), τον εξοπλισμό και τη σύνδεση απομακρυσμένων κέντρων πρωτοβάθμιας περίθαλψης με ειδικούς ιατρούς από την UCV να βελτιώσουν την ικανότητά τους να αντιμετωπίσουν κλινικά προβλήματα, να παρέχουν εκπαίδευση από απόσταση, για να υποστηρίξουν τη μεταφορά τεχνολογίας σε αυτές τις περιοχές, να αναπτύξουν δεξιότητες και να αξιολογήσουν τα οφέλη της Τηλεϊατρικής στη Βενεζουέλα. Η μεθοδολογία SOS περιλαμβάνει την έρευνα σε τηλεϋγεία, τηλε-εκπαίδευση, ανάπτυξη λογισμικού, τηλεπικοινωνιακού μηχανικού, στις διαδικασίες της τηλε-συμβουλευτικής και την τηλε-διάγνωση, στις τεχνικές πλατφόρμες, σε θέματα ανάπτυξης και διαχείρισης, στις απαιτήσεις των χρηστών, στην ενοποίηση με τα κοινωνικά δίκτυα και τις σχέσεις με την ακαδημαϊκή, κυβερνητική και εμπορική επιχειρηματική κοινότητα. Μετά από πέντε έτη εφαρμογής της Τηλεϊατρικής SOS για το πρόγραμμα Βενεζουέλα, 35 κέντρα υγείας επωφελούνται από τις συνδέσεις με την Ιατρική Σχολή στο Πανεπιστήμιο Central de Venezuela, αναπτύχθηκε μια τεχνική πλατφόρμα για την τηλεϊατρική και τηλε-εκπαίδευση, με την υποστήριξη από το Πανεπιστήμιο και τις περιφερειακές υγειονομικές αρχές, καθώς και μια ισχυρή συμμαχία με τις εμπορικές επιχειρηματικές οργανώσεις (HP, CISCO, η Microsoft, Digitel). Το πρόγραμμα "SOS Τηλεϊατρική για τη Βενεζουέλα" κατόρθωσε να αποδείξει ότι, με τη δέσμευση των διαφόρων ενδιαφερομένων μερών, και με την κατάλληλη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) προσφέρει υποστήριξη για τους γιατρούς, τους κατοίκους και το υγειονομικό προσωπικό, εξασφαλίζοντας εξειδικευμένη ιατρική προσοχή. Το πιο πρόσφατο έργο για την ελαχιστοποίηση της μητρικής θνησιμότητας χρησιμοποιεί το κινητό GIS για την παρακολούθηση των μητέρων σε αγροτικά κέντρα στον Αμαζόνιο από τον κόμβο της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου, και χρησιμοποιεί ένα ευρύ φάσμα μέσων για την εκπαίδευση των αγροτικών εργαζομένων, συμπεριλαμβανομένων των σύντομων βίντεο κλιπ. Hector Arrechdera. Reaching Remote and Disadvantaged Communities at Scale with ICT: SOS Telemedicina Venezuela Univ. Central de Venezuela Los Chaguarramos, Caracas, Venezuela. www.medetel.eu.

επιτυχία τους, οφείλουμε να πούμε ότι τα οφέλη για τους ασθενείς με τη μορφή μειωμένων διαδρομών και του χρόνου αναμονής, συχνά πρέπει να σταθμίζονται έναντι του αυξημένου κόστους του παρόχου. Μέχρι τώρα, η τηλεϊατρική κατηγορείται⁹⁶⁷ ότι σε γενικές γραμμές δεν είχε καμία σημαντική επίδραση στην ιατρική πρακτική ή τη δομή και την οργάνωση της υγειονομικής περίθαλψης. Οι υφιστάμενοι μηχανισμοί χρηματοδότησης αλλά και των υποδομών τεχνολογίας⁹⁶⁸, μπορούν να παρεμποδίζουν⁹⁶⁹ την αποδοτική χρήση και ενσωμάτωση των υπηρεσιών τηλεϊατρικής. Τα εμπόδια αυτά επιτείνονται από την ικανότητά της να καλύπτει διαφορετικές τοποθεσίες, κλινικές περιοχές και σκοπούς. Υπάρχει επίσης μια σύνδεση μεταξύ των μηχανισμών της οικονομικής αξιολόγησης και χρηματοδότησης για την τηλεϊατρική.

5) Στην Ευρώπη⁹⁷⁰ αλλά και σε άλλες χώρες του κόσμου λειτουργούν μια σειρά από προγράμματα τηλεϊατρικής, προαγωγής της ηλικίας και της κοινωνικής ένταξης.⁹⁷¹

Τα προγράμματα αυτά εστιάζουν σε ενέργειες που συνολικά προάγουν την υγεία του συνόλου του πληθυσμού που αφορούν, με ειδικότερες αναφορές στην ανάγκη επίλυσης ζητημάτων σχετικών με την ηλικία και την αναπηρία. Συγκεκριμένα:

⁹⁶⁷ [Stefan Hakansson](#), [Carin Gavelin](#). What do we *really* know about the cost-effectiveness of telemedicine? *J Telemed Telecare*, February 10, 2000 vol. 6 no. suppl 1 133-136

⁹⁶⁸ Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες η χρήση του Διαδικτύου - Intranet είναι μια αυξανόμενη τάση για πολλές εφαρμογές παγκόσμιου ιστού. Τα δίκτυα GSM θεωρούνται όλο και περισσότερο αποδεκτά για την παροχή κινητής πρόσβασης και λιγοστά προγράμματα στηρίζονται σε δορυφορική κάλυψη. Υψηλής εκτίμησης επίσης είναι και οι τεχνολογίες μέσω εικονικών ιδιωτικών δικτύων (VPN), που εξασφαλίζουν ένα ασφαλές περιβάλλον για την διακίνηση των προσωπικών και απόρρητων πληροφοριών των ασθενών. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Φιλανδίας, όπου τα νοσοκομεία και τα κέντρα πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας έχουν εξοπλιστεί με «ασφαλές ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ασφαλείς ομάδες συζήτησης, ανταλλαγής παραπομπής και τις υπηρεσίες πληροφοριών». Αυτό το ασφαλές περιβάλλον extranet δοκιμάζεται στη Βόρεια Φινλανδία μεταξύ 5 νοσοκομείων και 2 κέντρων πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας. Το σύστημα εφαρμόζει την κρυπτογράφηση των δεδομένων και της ψηφιακής υπογραφής. Telemedicine in European countries.

http://www.ingbiomedica.unina.it/teleplans_doc/wp4_D041_3.htm.

⁹⁶⁹ [K van Gool](#), [M R Haas](#), [R Viney](#) From Flying Doctor to Virtual Doctor: An Economic Perspective on Australia's Telemedicine Experience *J Telemed Telecare*. **October 2002** vol. 8 no. 5 **249-254**

⁹⁷⁰ Από το 2004, το πρόγραμμα «e-Health –making healthcare better for European citizens: An action plan for a European e-Health Area», αποτελεί ένα σχέδιο δράσης για έναν Ευρωπαϊκό χώρο ηλεκτρονικής υγείας, όπου τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) έχουν συμφωνήσει για την ανάπτυξη και την έκδοση εθνικών οδικών χαρτών - εθνικών στρατηγικών και σχεδίων για την ανάπτυξη των εφαρμογών ηλεκτρονικής υγείας και για δράσεις για την αντιμετώπιση της πολιτικής που προσδιορίζονται στην Ευρωπαϊκό σχέδιο δράσης για την ηλεκτρονική υγεία. Το σχέδιο δράσης του 2004 e-Health παρακολουθεί τακτικά την εξέλιξη της τεχνολογίας στην ανάπτυξη της ηλεκτρονικής υγείας, και για επικαιροποίηση των εθνικών οδικών χαρτών ηλεκτρονικής υγείας, και να διευκολυνθεί η ανταλλαγή ορθών πρακτικών. European Commission 2004e-Health - making healthcare better for European citizens: An action plan for a European e-Health Area. Brussels.

[http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0356:FIN:EN:PDF \(19/01/2014\)](http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0356:FIN:EN:PDF (19/01/2014)).

⁹⁷¹ Βλέπε σχετικά: Πίνακες 25 και 26 στο Παράρτημα της διατριβής. [Http://www.ehto.org](http://www.ehto.org)

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1 Σημεία εστίασης των προγραμμάτων υποβοήθησης

ΕΦΑΡΜΟΓΗ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ (συχνότητα χρήσης σε 15 χώρες της Ε.Ε.)	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ
Τηλε-επιτήρηση για άτομα με ειδικές ανάγκες και ηλικιωμένους	2	
Τηλε-διαβούλευση μεταξύ επαγγελματιών.(πρωτογενής ειδικευμένη)	2	
Τηλε-διάγνωση (Ιατρική απεικόνιση)	7	
ΗΚΓ τηλεπίσκεψη	7	X
Τηλε-επιτήρηση φυσιολογικών παραμέτρων των ασθενών	11	X
Εικονικό συνέδριο	1	
Δεύτερη γνώμη	5	
Κλινική έρευνα	3	
Απομακρυσμένη διάγνωση (ασθενής)	6	
Εκπαίδευση	9	X
Ανταλλαγή μερών ηλεκτρονικού φάκελου ασθενούς (EPR)	2	
Τriage (σε ιατρική χρήση) η βαθμολόγηση και η αξιολόγηση του επείγοντος σε πληγές ή ασθένειες και η απόφαση της σειράς θεραπείας ενός μεγάλου αριθμού ασθενών.	2	
Οικιακή Φροντίδα / Self Care	2	
Συμβουλευτική	1	

Πηγή: [Http://www.ehto.org](http://www.ehto.org)

Οφείλουμε να επισημάνουμε όμως ότι ενώ οι οικονομικές αξιολογήσεις⁹⁷² παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για την αποτελεσματική κατανομή των πόρων, η

⁹⁷²Το κόστος λειτουργίας αυτών των υπηρεσιών και η εξοικονόμηση από τα μέτρα αναδιοργάνωσης, σχετίζονται απόλυτα με τη δημιουργία πιο αποτελεσματικών υπηρεσιών. Σχετική έκθεση έδειξε ότι σε γενικές γραμμές ο δήμος παρέχει υπηρεσίες σε υπηρεσίες με αναπηρία σε απομακρυσμένες περιοχές αλλά αναλογικά, ξοδεύει 25 έως 30 τοις εκατό λιγότερο ανά πολίτη για την υπηρεσία απ ότι αν η υπηρεσία γινόταν κατευθείαν από το κεντρικό κράτος. Næstved Municipality and budget for 2014-2017 Key figures on population, education and training, jobs, children and the elderly in Næstved Municipality. Næstved Kommune Rådmandshaven 20 4700 Næstved. www.naestved.dk.

χρηματοδότηση για το περιβάλλον στο οποίο είναι εγκατεστημένη η τηλεϊατρική είναι επίσης ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση ότι οι υπηρεσίες είναι αποτελεσματικές. Για να αξιοποιήσει τις δυνατότητες της η τηλεϊατρική είναι πολύ σημαντική η ενοποίησή⁹⁷³ της με την παραδοσιακή πολιτική υγείας και την Κοινωνική Πολιτική. Οι διαφορές μεταξύ των συστημάτων υγείας μεταξύ των διαφόρων χωρών καθιστούν δύσκολο να γενικεύσουμε τα αποτελέσματα από τη μια χώρα στην άλλη, αλλά και να υιοθετήσουμε πλήρως μια επιτυχημένη πολιτική. Η προσαρμογή και η διαρκής συνεργασία⁹⁷⁴ είναι βασική προϋπόθεση για κάθε προσπάθεια.

Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι παράγοντες που εν τέλει θα κρίνουν τέτοιες εφαρμογές είναι ένα σύνολο, η δυναμική και η προσαρμοστικότητα του οποίου θα κρίνει το τελικό αποτέλεσμα. Καθοριστική σημασία σε αυτή την προσπάθεια έχουν αρχικά οι στόχοι και οι προτεραιότητες του συστήματος υγείας. Ακολουθεί η αποτελεσματικότητα και η συμπληρωματική δράση της τηλεϊατρικής σε σχέση με εκείνη των άλλων μορφών παροχής υγειονομικής περίθαλψης. Τελικά όμως η χρηματοδότηση του περιβάλλοντος, σε συνάρτηση με τις τοπικές ανάγκες, αλλά και τη διάρθρωση της οικονομίας σε ευρύτερη κλίμακα και σε ισορροπία με τις αρχές της αποδοτικότητας και της ισότητας διαμορφώνουν το αποτέλεσμα που φθάνει στον πολίτη, γιατί προσδιορίζουν το επίπεδο και την ταχύτητα εφαρμογής κάθε προσπάθειας.

Ωστόσο επειδή η τεχνολογία είναι συμβατή πια και με την οικονομική αποδοτικότητα ο σχεδιασμός ολοκληρωμένων συστημάτων κινητής τηλεϊατρικής⁹⁷⁵ που είναι συμβατά με τα υφιστάμενα δίκτυα κινητών τηλεπικοινωνιών και επιτρέπουν στο γιατρό να παρακολουθεί από μακριά έναν ασθενή ο οποίος είναι ελεύθερος να μετακινείται και για καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, είναι η πιο κατάλληλη κι ενδεδειγμένη λύση.

Σε κάθε περίπτωση τελικά οφείλουμε να τονίσουμε ότι η τηλεϊατρική και η πρόνοια με απομακρυσμένη παροχή στο τοπικό επίπεδο, είναι πρωτοβάθμια φροντίδα και κάλυψη. Δεν αφορά το σύνολο των θεραπευτικών παρεμβάσεων κι υπηρεσιών που ενδεχόμενα

⁹⁷³ Βλέπε Finland's e-Health roadmap. <http://ehealth-strategies.eu/database/finland.html>.

⁹⁷⁴ Προγράμματα όπως το TELEPLANS Forum αποτελείται από διάφορους εθνικούς φορείς στον τομέα της τηλεϊατρικής από τα κράτη μέλη της ΕΕ, καθώς και από την Αυστραλία και τον Καναδά. Στόχος του είναι, να αναλυθούν οι εθνικές πιλοτικές εφαρμογές και να προκύψει ένα ευρωπαϊκό μοντέλο για την παροχή υπηρεσιών τηλεϊατρικής. Βλέπε σχετικά: M. Bracale, A. Pepino Telemedicine experiences in the framework of TELEPLANS concerted actions and of the Video-Consultation Network of "Procida-Ischia-Pozzuoli-Giugliano". <http://library.med.utah.edu.pdf>.

⁹⁷⁵ Woodward B, Istepanian RS, Richards CI. *Design of a telemedicine system using a mobile telephone*. IEEE Transactions on Information Technology in Biomedicine : a Publication of the IEEE Engineering in Medicine and Biology Society [2001, 5(1):13-15] <http://europepmc.org>.

χρειάζεται κάθε ιατρική πράξη αλλά αποτελεί και ενσωματώνει την τοπικότητα στην κάλυψη του πληθυσμού. Με αυτό το δεδομένο καταλήγουμε στην ανάπτυξη ενός προτύπου λειτουργίας των δομών Κοινωνικής Πολιτικής και Υγείας των συγκεκριμένων δήμων, σε ένα ενιαίο σύνολο λειτουργίας και αναφοράς, την περιοχή ευθύνης και την ικανοποίηση/κάλυψη των αναγκών των χρηστών/κατοίκων της περιοχής.

5.3. Το πρότυπο της έρευνας: Μια πρόταση χρήσης των Τ.Π.Ε στην άσκηση της Κοινωνικής Πολιτικής των Δήμων

5.3.1. Διοικητική και οργανωτική δομή

Για να σχεδιαστεί αποτελεσματική Κοινωνική Πολιτική για τη φροντίδα των ηλικιωμένων και Α.με.Α. αλλά και για το σύνολο του πληθυσμού, λαμβάνοντας και προβλέποντας ειδικές δράσεις και προσαρμογές στην τοπική ιδιαιτερότητα, απαιτείται η νομοθετική, οργανωτική και οικονομική συνεργασία παράλληλων και συμπληρωματικών χώρων, που στην Ελλάδα αλληλο-εξαρτώνται και αλληλο-δεσμεύονται πρακτικά και νομοθετικά:

α) Λαμβάνοντας υπόψη τη δεσμευτική, από νομοθετική άποψη, σύνθεση και την λειτουργία/περιγραφή των θέσεων εργασίας (job description) των υπηρεσιών της ελληνικής δημόσιας διοίκησης και τηρουμένων των άλλων παραμέτρων (ύψος παροχών, εισφορές, δημοσιονομική ικανότητα), η κάλυψη της τοπικής Κοινωνικής Πολιτικής με Τ.Π.Ε. **αφορά καταργήν διαρθρωτικές δομές**, αφενός γιατί δεν υπάρχει ευελιξία στη δημόσια διοίκηση που να επιτρέπει την ανεξάρτητη υλοποίηση από έναν και μόνο φορέα κι αφετέρου γιατί έτσι θα εξασφαλιστεί η συναίνεση των επιμέρους δομών σε μια πολιτική που αφορά στο σύνολο της κοινωνίας:

- Ο πρώτος θεσμός από τον οποίο αναμένεται ότι θα ξεκινήσει η ηλεκτρονική παρέμβαση για τη βοήθεια/υποστήριξη με Τ.Π.Ε. στους ηλικιωμένους και τα Α.με.Α. είναι το Υπουργείο Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Υγείας, το οποίο έχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο στην πολιτική της ηλεκτρονικής υγείας. Το ίδιο το Υπουργείο έχει επίσης την ευθύνη για την ανάπτυξη του κανονιστικού πλαισίου και για τη νομοθεσία της διαχείρισης των προσωπικών ψηφιακών πληροφοριών για την υγεία.
- Οι Δήμοι και τα περιφερειακά νοσοκομεία τους έχουν, εκ του νόμου, μια ισχυρή εξουσία λήψης αποφάσεων σε όλα τα θέματα της πολιτικής για την υγεία, συμπεριλαμβανομένων της ηλεκτρονικής υγείας, αλλά ακολουθούν την επίσημη πολιτική και μπορούν να την τροποποιήσουν στο μέτρο της τοπικής ευελιξίας και ιδιαιτερότητας.

- Το Πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας» που οφείλει να έχει συνεχή παρουσία σε όλες τις δράσεις.
- Το Υπουργείο Δικαιοσύνης εξασφαλίζει το απόρρητο των πληροφοριών της υγειονομικής περίθαλψης.
- Το Υπουργείο Εσωτερικών χρηματοδοτεί τον συντονισμό των εθνικών πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη στον τομέα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης.
- Το Υπουργείο Μεταφορών και Επικοινωνιών έχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο στην ανάπτυξη της ηλεκτρονικής ένταξης.
- Το Υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας στη χρηματοδότηση της Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Καινοτομίας, η οποία με τη σειρά της αφορά τη χρηματοδότηση της E&A προγραμμάτων.
- Το Υπουργείο Παιδείας συμμετέχει στην Κοινωνία της Πληροφορίας και το Υπουργείο Οικονομικών για την προετοιμασία μιας ολοκληρωμένης πλατφόρμας για παροχή υπηρεσιών υγείας και υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας προς τους πολίτες (ως ένας από τους στοχευόμενους τομείς δραστηριότητας).

Όσον αφορά την εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο e-Health τα κύρια ενδιαφερόμενα μέρη είναι κυρίως τα εξής:

- Το Υπουργείο Υγείας, το οποίο εκτός από το ρόλο της πολιτικής έχει την ευθύνη για την εθνική αρχιτεκτονική, τις σημασιολογικές και τεχνικές διευκρινήσεις (περιπτώσεις χρήσης για EHR-προγράμματα), την πιστοποίηση των συστημάτων ΗΜΥ, των μονάδων υγείας και της κεντρικής υποδομής. Το Υπουργείο Υγείας αναγνωρίζει τους επαγγελματίες του τομέα της υγείας. Ο ρόλος του ως εθνικού ελεγκτή για επαγγελματίες του τομέα της υγείας θα μπορούσε μέσω έξυπνων καρτών να ισχυροποιήσει τον έλεγχο ταυτότητας και την ηλεκτρονική βούληση.
- το Ε.Σ.Υ. που έχει την ευθύνη της κεντρικής υποδομής.
- Η Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας που διατηρεί εθνικά προγράμματα και θα συνέβαλε στην ανάπτυξη δομημένων συστημάτων Η.Μ.Υ.(ηλεκτρονικών μητρώων υγείας).

Σε τοπικό επίπεδο, οι κύριοι ενδιαφερόμενοι για την εφαρμογή της ηλεκτρονικής υγείας είναι:

- Κ.Ε.Δ.Ε. (Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδας) για τη διοργάνωση της συνεργασίας των συνεργατικών σχηματισμών, των κοινοτήτων/δήμων συνεργασίας.
- Οι επιμέρους δήμοι που οφείλουν να παρέχουν καθοδήγηση και συνδρομή στην τοπική υλοποίηση.

- Τα Περιφερειακά Νοσοκομεία, ως διαχειριστές των έξυπνων καρτών και των Κέντρων Υγείας των δήμων για τις τοπικές εφαρμογές και τη χρηματοδότηση των αλλαγών **EHRsystems**⁹⁷⁶, με προγράμματα ηλεκτρονικού φακέλου ασθενούς.

β) Αφορά στη συνέχεια μια χρήση που:

Σε άμεση συνάρτηση με τις προαναφερθείσες θέσεις που χαρακτηρίζουν το κεντρικό κομμάτι της δομής, οι όποιες αλλαγές στο σύστημα παροχής υπηρεσιών υγείας και Κοινωνικής Πολιτικής συνιστούν πρωτίστως πολιτικές αποφάσεις, αλλά προσδιορίζονται από τα τεχνικά μέρη.

- Κάθε πάροχος υπηρεσιών έχει το δικό του αριθμό των ασθενών σε ένα σύστημα και τα συστήματα αυτά μεταξύ τους δεν είναι διαλειτουργικά. Η ανάπτυξη ενός πυρήνα ή ενός ελάχιστου συνόλου δεδομένων για χρήση σε όλα τα συστήματα ηλεκτρονικών μητρώων υγείας είναι απαραίτητη.
- Ένα ελάχιστο σύνολο δεδομένων οφείλει να περιέχει τα ακόλουθα βασικά στοιχεία δεδομένων: πληροφορίες για την αναγνώριση του ασθενούς, κλινικά δεδομένα (όπως διαγνώσεις, έρευνες, διαδικασίες, φάρμακα, φυσιολογικές μετρήσεις κ.λπ.), στοιχεία για τους κινδύνους για την υγεία και άλλα στοιχεία, όπως π.χ. της θεραπείας ή αν είναι δωρητής οργάνων.
- Δράσεις όπως η επείγουσα περίθαλψη, απαιτούν τον σχεδιασμό ενός εθνικού αρχείου H.M.Y.(E-Archive), προκειμένου να καταστεί δυνατή η πρόσβαση και η ανταλλαγή πληροφοριών για τους ασθενείς, σε ολόκληρη την υγειονομική υπηρεσία/δομή και τους οργανισμούς παροχής στο σημείο της φροντίδας, με βάση την συγκατάθεση του ασθενή.

⁹⁷⁶ Τα EHRsystems είναι αρχεία ηλεκτρονικών συστημάτων υγείας, μια λίστα με τα 10 πιο δημοφιλή συστήματα HMY είναι η ακόλουθη:

EHR vendor market share for small practices		
Rank	Vendor Name	Market Share
1	eClinicalWorks	11%
2	Allscripts	10%
3	Epic Systems	8.1%
4	Practice Fusion	7.1%
5	NextGen Healthcare	5.3%
6	McKesson Provider Technologies	3.8%
7	General Electric Healthcare IT	3.3%
8	AmazingCharts.com	3.2%
9	Cerner	3.1%
10	Athenahealth	2.5%

- Ευρεία ενημέρωση και χρήση του Εθνικού Αρχείου Πληροφοριών Υγείας.
- Μια εθνική υπηρεσία ψηφιακής αρχειοθέτησης απαιτεί ομοιόμορφη δομή των αρχείων και προκαθορισμένη δομή. Διεθνή συστήματα ταξινόμησης όπως το **ICD-10** και **ICPC**⁹⁷⁷ είναι μια ενδεδειγμένη λύση.
- Η κρατική επιδότηση για την δημοτική κοινωνική πρόνοια και τις δαπάνες υγειονομικής περίθαλψης οφείλει να καθορίζεται από τον πληθυσμό, την ηλικιακή δομή και τη νοσηρότητα στον δήμο, συν μια σειρά άλλων υπολογιστικών παραγόντων.
- Για να βελτιωθεί ο συντονισμός των κοινωνικών και υγειονομικών υπηρεσιών, οι δομές της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας θα ήταν χρήσιμο να συνενώνονται σε έναν ενιαίο πίνακα στους περισσότερους δήμους.
- Κάθε δήμος πρέπει να είναι μέλος ενός περιφερειακού νοσοκομείου κι όπου υπάρχουν δυο νοσοκομεία να λειτουργούν σε καθημερινή βάση κι όχι με τη μορφή της εφημερίας. (ο αριθμός των κοινοτήτων-μελών των υπό έρευνα δήμων ποικίλλει από 97 για το δήμο Κ. Τζουμέρκων έως 109 για το δήμο Δωδώνης).
- Κάθε περιφερειακό νοσοκομείο έχει ένα πληθυσμό ευθύνης που αφορά τόσο στον τακτικό και μόνιμο πληθυσμό της οικείας περιφέρειας όσο και στον πληθυσμό από όμορες περιφερειακές ενότητες που τα επισκέπτονται σε τακτική αλλά και έκτακτη βάση.
- Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.) και τα ιδρύματα που επίσης είναι ενεργά στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, παρέχουν ένα πολύ ευρύ φάσμα υπηρεσιών. Οι δήμοι και τα νοσοκομεία μπορούν να αγοράσουν υπηρεσίες από αυτούς τους προμηθευτές. Αυτοί οι οργανισμοί μπορούν να λαμβάνουν επιχορηγήσεις από διάφορους χώρους, όχι πάντα προφανείς και σχετικοί με την δημόσια πρακτική.⁹⁷⁸
- Σε μια γενίκευση της ιατρικής και κοινωνικής φροντίδας η υιοθέτηση Ειδικού Τέλους Υγείας θα είναι απαραίτητη. Το Ειδικό Τέλος Υγείας αποτελεί μια μορφή χρηματικής ενίσχυσης των δομών και των υπηρεσιών, το ύψος των οποίων καθορίζεται είτε τοπικά είτε σε κεντρικό επίπεδο.

⁹⁷⁷ Η Διεθνής Ταξινόμηση Πρωτοβάθμιας Φροντίδας, Second Edition (ICPC2) – και η Διεθνής Ταξινόμηση των Νόσων, με τη Δέκατη Αναθεώρηση (ICD10) αναπτύχθηκε από το Ακαδημαϊκό Ιατρικό Κέντρο του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ. Χρησιμοποιείται για την κωδικοποίηση των δεδομένων σχετικά με τις διαγνώσεις των ασθενών. Το ICPC2-ICD10 χαρτογραφεί τις διαγνώσεις και παρέχει λεπτότερες granularity για τη διάγνωση της ασθένειας. <http://www.rivm.nl/who-fic/thesauruseng.htm>.

⁹⁷⁸ Στη Φιλανδία ανάλογες προσπάθειες χρηματοδοτούνται από το Φιλανδικό «Κουλοχέρη» και άλλα παρόμοια τυχερά παίγνια. Ministry of Social Affairs and Health (2007) e-Health Roadmap - Finland. Reports of the Ministry of Social Affairs and Health. Helsinki, Coordination Group for international cooperation on e-Health. <http://pre20090115.stm.fi/pr1172737292558/passthru.pdf> (13/03/2013).

5.3.2. Γεωγραφικά εμπόδια στην πρόσβαση στις δομές περίθαλψης. Η τεχνολογία σε υπέρβαση των φυσικών εμποδίων

Ο πληθυσμός της έρευνας αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα υγείας, τα οποία χαρακτηρίζονται τόσο από τη σοβαρότητα τους όσο και από τη χρονιότητα τους. Διαρκή και μόνιμα προβλήματα υγείας χαρακτηρίζονται οι ασθένειες που χρειάζονται συστηματική παρακολούθηση (καρδιά, ρευματικά, στομάχι κτλ.) και ως μόνιμα σωματικά προβλήματα (κινητικά/ ακοής κτλ.) τα προβλήματα που δημιουργούν στους ηλικιωμένους και Α.με.Α. προβλήματα αυτό-εξυπηρέτησης.⁹⁷⁹

Όπως προκύπτει από την ανάλυση που προηγήθηκε (*Πίνακας 4.3.*) τα προβλήματα αυτά είναι κοινά. Τα προβλήματα των άνω και κάτω άκρων φαίνεται ότι κυρίως απασχολούν, μαζί με τα καρδιακά νοσήματα, τον πληθυσμό της έρευνας. Η σοβαρότητα που τους αποδίδουν αφορά στην ικανότητα κίνησης μέσα κι έξω από το σπίτι, αλλά και στη χρήση του αυτοκινήτου, (όταν υπάρχει η κατοχή του), κι εμποδίζεται η χρήση του από τα προβλήματα αυτά.

Το αμέσως επόμενο ερώτημα που τέθηκε στον πληθυσμό της έρευνας που δήλωσε, ότι εξαιτίας αυτών των προβλημάτων χρειάζεται συστηματική παρακολούθηση από γιατρούς ιδιώτες και νοσοκομειακούς αφορούσε στο κατά πόσο δυσκολεύονται να πάνε στο γιατρό, γιατί και την εξάρτηση αυτής της δυσκολίας από τις καιρικές συνθήκες, του Χειμώνα ή του Καλοκαιριού.

Οι λόγοι της δυσκολίας αυτής και η εποχική/γεωγραφική τους εξάρτηση (*Πίνακας 4.4*) δείχνει, ότι η περιφερειακή ισότητα στην υγεία δεν έχει επιτευχθεί και το ζήτημα της προσβασιμότητας στις δομές υγείας είναι σημαντικό και θα γίνεται ακόμη πιο σημαντικό, όσο θα ερημώνει το περιβάλλον των χωριών και θα αυξάνει η γήρανση του πληθυσμού των δήμων.

Η γενική διαπίστωση είναι, ότι οι δυσκολίες που υφίσταται ο πληθυσμός των ηλικιωμένων και Α.με.Α. όσον αφορά στην περίθαλψη, αφορούν στην κάλυψη των αποστάσεων, ιδιαίτερα κατά τους χειμερινούς μήνες. Οι ηλικιωμένοι με λειτουργικούς περιορισμούς και τα Α.με.Α. φαίνεται ότι υποφέρουν περισσότερο καθώς η υποστήριξη της διαβίωσης στο σπίτι είναι εξαρτώμενη από το οικογενειακό περιβάλλον. Ειδικότερα οι χήρες γυναίκες που ζουν μόνες τους, φαίνεται ότι επειδή δεν έχουν τη δυνατότητα μακροχρόνιας φροντίδας από το οικογενειακό περιβάλλον, χάνουν γρήγορα λειτουργικές δυνατότητες οργάνωσης της καθημερινής τους εξυπηρέτησης. Ως εκ τούτου σημαντικός

⁹⁷⁹ Μουσιδής Α. Ανθοπούλου Θ. Ντυκέν Μ. (2002).

πληθυσμός ηλικιωμένων και Α.με.Α. δεν παίρνει τις υπηρεσίες που χρειάζεται. Επιπρόσθετα δε, δεν έχει κι άλλο τρόπο ικανοποίησης των αναγκών του.

Υπάρχουν σημαντικές επίσης διαφορές μεταξύ των δήμων στην παροχή των υπηρεσιών, (βοήθεια στο σπίτι, Κέντρα Υγείας), στις ομάδες πληθυσμού που έχουν ούτως ή άλλως πρόβλημα ιατρικό, (ασθένεια, γήρας, αναπηρία), αλλά και μετακίνησης, (έλλειψη αυτοκινήτου, αυξημένη ηλικία, αδυναμία οδήγησης). Τα άτομα που ζουν μόνα τους διατρέχουν εκτός από τον κίνδυνο της φτώχειας και κοινωνική απομόνωση, καθώς τα γεωγραφικά εμπόδια συνδέονται συχνά με την οικονομική αδυναμία κάλυψης της πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη.

Η αγοραστική δύναμη των ηλικιωμένων και τα γεωγραφικά εμπόδια ορίζουν τη φτωχότερη κινητικότητα των ηλικιωμένων, η οποία οφείλεται στην κακή κατάσταση της υγείας, την έλλειψη άδειας οδήγησης, αλλά και στις υποδομές μετακίνησης, που υπολειπονται ή έχουν σχολικό προσανατολισμό προς το νεανικό πληθυσμό των περιοχών. Το καθαρό εισόδημα, κυρίως των γυναικών, ειδικά στον πεδινό δήμο/Δήμος Δωδώνης, είναι χαμηλό, κι εκεί ο κίνδυνος της φτώχειας είναι συνώνυμος της δυσκολίας της γεωγραφικής πρόσβασης. Αυτές οι γυναίκες είναι πρόθυμες να συνεργαστούν με το «δίκτυο των ικανών» του χωριού και να πληρώσουν το ανάλογο τίμημα για τη χρήση της υπηρεσίας περισσότερο από τις άλλες γυναίκες.

Οι γυναίκες που δεν οδηγούν επίσης ή είναι χήρες ουσιαστικά και δεν διαθέτουν αυτοκίνητο στην οικογένεια φαίνεται να επηρεάζονται περισσότερο στη γεωγραφική πρόσβαση και με τα εμπόδια κινητικότητας, παρά οι άνδρες της ίδιας ηλικίας.

Για όλους τους κατοίκους της περιοχής η σημασία της κατοχής ιδιόκτητου αυτοκινήτου είναι μεγάλη. Θεωρείται εργαλείο και εχέγγυο της διατήρησης της ανεξάρτητης κινητικότητας. Είναι προφανές ότι ο τομέας των μεταφορών στις περιοχές αυτές είναι εξίσου σημαντικός για την κάλυψη ανάλογων αναγκών.

Οι ομάδες πληθυσμού που καλύπτονται από τις δημοτικές πρωτοβουλίες Κοινωνικής Πολιτικής (Πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι»), διαμένουν σε υπο-περιοχές των δύο δήμων. Στον Πεδινό Δήμο/ Δήμος Δωδώνης η περιοχή αυτή αφορά στις όμορες/κοντινές ενότητες της κεντρικής δημοτικής ενότητας. Στην περίπτωση όμως του Ορεινού Δήμου/ Δήμος Κ. Τζουμέρκων, η περιοχή αφορά στο πιο απομακρυσμένο κομμάτι του δήμου, αμβλύνοντας ουσιαστικά από την άποψη της κάλυψης του πληθυσμού, το πρόβλημα της απόστασης που το χωρίζει από το κοντινότερο αστικό κέντρο.

Διάφοροι παράγοντες μπορούν να εξηγήσουν εν μέρει το φαινόμενο αυτό: Το σημαντικότερο όλων αφορά στο εθνικό σύστημα υγείας που δεν έχει διαμορφωμένη

πρωτοβάθμια περίθαλψη σε κάθε δήμο και εμφανίζεται αδύναμο να φροντίσει τον πληθυσμό ευθύνης στον τόπο κατοικίας τους. Εξάλλου ο αριθμός των Κέντρων Υγείας έχει μειωθεί σημαντικά με ευθύνη του κεντρικού κράτους. Αυτό επηρεάζει σημαντικά την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγειονομικής κάλυψης μεταξύ των ηλικιωμένων και Α.με.Α.

Από την άλλη πλευρά, οι δήμοι μεταξύ τους εμφανίζουν σημαντικές διαφορές σε ό,τι αφορά στους πόρους που επενδύονται, στη φιλοσοφία λειτουργίας, στη στελέχωση και την μέριμνα, ακόμη και στην σημασία που δίνουν οι αιρετοί στον πληθυσμό τους και στις αντίστοιχες δημοτικές ενότητες. Το πρόβλημα της πρόσβασης, αλλά και της ανάγκης για πρωτοβάθμια κάλυψη των ηλικιωμένων και Α.με.Α. είναι μεγαλύτερο στον αγροτικό/πεδινό δήμο (Δήμος Δωδώνης).

Η έλλειψη γιατρού και κάθε είδους επαγγελματία της υγείας είναι εμφανής και στους δύο δήμους. Η απαξίωση επίσης των αδύναμων κοινωνικών και ιατρικών δομών είναι κοινή. Η δυσκολία αυτή στην πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, αφορά εν τέλει μια διαμορφούμενη ανισότητα που οδηγεί σε επιλεκτική παραπομπή και χρήση ιδιωτικών υπηρεσιών (για όσους διαθέτουν το ανάλογο τίμημα/ ορεινός δήμος Κ. Τζουμέρκων-Συνταξιούχοι Δημοσίου/ ΤΕΒΕ) και σε εξαιρετικές περιπτώσεις χρήση των υπηρεσιών δευτεροβάθμιας ιατρικής φροντίδας, ενώ ο πληθυσμός, που δεν διαθέτει οικονομική δυνατότητα που να του επιτρέπει την ιδιωτική περίθαλψη (ηλικιωμένοι πεδινού δήμου/συνταξιούχοι Ο.Γ.Α.), μπαίνουν σε λίστες αναμονής στο κεντρικό περιφερειακό νοσοκομείο.

Η γεωγραφική απόσταση του πεδινού δήμου, ορίζεται αυθαίρετα και με λανθάνοντα κακό σχεδιασμό, ως θετική παράμετρος πρόσβασης, παρότι στην ουσία δεν είναι. Παρά το γεγονός, ότι η γεωγραφική απόσταση από την πλησιέστερη υπηρεσία έκτακτης ανάγκης θεωρείται διαχειρίσιμη (κατά Μέσο Όρο 30λεπτά), εντούτοις η κακή κατάσταση του οδικού δικτύου και τα συχνά έντονα καιρικά φαινόμενα, αυξάνουν κατά πολύ το χρόνο ανταπόκρισης των υπηρεσιών έκτακτης φροντίδας, άρα την αποτελεσματικότητα των δομών και την ατομική δυνατότητα μετακίνησης και πρόσβασης/χρήσης των υπηρεσιών. (Πίνακας 4.5.)

Εξάλλου η επείγουσα ιατρική περίθαλψη είναι δυνατή μόνο στο πανεπιστημιακό νοσοκομείο των Ιωαννίνων, το γενικό νοσοκομείο της Άρτας και το αντίστοιχο γενικό νοσοκομείο των Ιωαννίνων. Πρόκειται για τα 2 κεντρικά νοσοκομεία των Περιφερειακών Ενοτήτων Άρτας και Ιωαννίνων. Επιπλέον το ένα Κέντρο Υγείας που λειτουργεί στον πεδινό δήμο δεν καλύπτει μεγάλο μέρος του πληθυσμού ευθύνης του,

ουσιαστικά υπολειτουργεί. Βρίσκεται σε ένα δύσκολα προσβάσιμο σημείο του δήμου και οι υπηρεσίες του είναι ελάχιστες. Καλύπτει μόνο τις ανάγκες συνταγογράφησης φαρμάκων και εξετάσεων για ένα τμήμα του δήμου. Αντίστοιχα και τα Κέντρα Υγείας στον ορεινό δήμο, παρότι 3 σε αριθμό δεν προσφέρουν βασικές υπηρεσίες πρωτοβάθμιας ιατρο-φαρμακευτικής κάλυψης. Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι καμία από τις δυο περιοχές δεν καλύπτεται με υπηρεσίες για τα έκτακτα περιστατικά από τα Κέντρα Υγείας.

Αυτό επαναφέρει το ζήτημα των αδύναμων πρωτοβάθμιων δομών υγείας. Το σύνολο του πληθυσμού της έρευνας και στους δυο δήμους θεωρεί, ότι τα Κέντρα Υγείας δεν παράγουν έργο και δεν καλύπτουν καμία από τις βασικές τους ανάγκες για ιατρο-φαρμακευτική περίθαλψη κι ασφάλεια στα έκτακτα περιστατικά. Γεγονός που στον πεδινό δήμο προσauxάνεται από το γεγονός της ύπαρξης ενός Κέντρου Υγείας, σε ακατάλληλη γεωγραφική και χωροταξική θέση στο δήμο.

Τα παραπάνω στοιχεία συνεπάγονται, ότι ο πληθυσμός, ειδικά του πεδινού δήμου, λόγω γεωγραφικής θέσης:

1. στηρίζεται περισσότερο στη δευτεροβάθμια δομή υγείας, παρά στην πρωτοβάθμια περίθαλψη.
2. η βάση της φροντίδας του στο κεντρικό νοσοκομείο, συνιστά αφενός αυξημένες αμοιβές/έξοδα νοσηλείας και αφετέρου επιβάρυνση των νοσοκομειακών δομών με ανεξάρτητες της δευτεροβάθμιας φροντίδας του υπηρεσιών.
3. έξοδα μετακίνησης ανεξάρτητα της σοβαρότητας ή όχι των περιστατικών υγείας. Τα έξοδα βαραίνουν τον ηλικιωμένο/ Α.με.Α. ακόμη και για τη συνταγογράφηση των φαρμάκων του.

Η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη είναι μια συνεχής πρόκληση για τους κατοίκους της υπαίθρου. Τα διαφορετικά περιβάλλοντα υποστηρίζουν διαφορετικούς τρόπους ζωής, διαφορετική κοινωνικοποίηση μεταξύ των κατοίκων και διαφορετικές προσδοκίες σχετικά με τις κοινωνικές υπηρεσίες και την αίσθηση αυτοδυναμίας των κατοίκων. Από την έρευνα διαπιστώνεται μεγάλη ανισότητα, όσον αφορά την απόκτηση της υγείας και τη διαθεσιμότητα των ιατρικών και κοινωνικών υπηρεσιών. Η άνιση κατανομή των πόρων της υγειονομικής περίθαλψης κυμαίνεται από λιγότερα σε μακρύτερα σημεία εξυπηρέτησης, λιγότερη ποικιλομορφία δομών υγείας κι ανεπαρκή κινητικότητα στις αγροτικές περιοχές.

Η βελτίωση εξάλλου της διαθεσιμότητας και της ποιότητας των ιατρικών και κοινωνικών υπηρεσιών, αφορά στην εδραίωση του επιπέδου και των δομών

υγειονομικής περίθαλψης, μέσα από την ποιότητα, αλλά κυρίως τη διαθεσιμότητα των υπηρεσιών.

Παρότι στα στρατηγικά σχέδια⁹⁸⁰ των δήμων αναφέρονται σχετικά, πρωτοβουλίες, ανάλογων ρυθμίσεων, συγκεκριμένα έργα δεν έχουν γίνει προς αυτή την κατεύθυνση, παρότι στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, η μέση ηλικία των ατόμων που χρειάζονται μακροχρόνια ενδονοσοκομειακή περίθαλψη είναι συνήθως οι υπέργηροι⁹⁸¹. Οι αδύναμες κοινωνικές δομές των δήμων χάνονται μέσα στο πλήθος των χωριών και των αναγκών του πληθυσμού τους. Το σύνολο των 3 εργαζόμενων στο Πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι» του δήμου Δωδώνης και το αντίστοιχο των 4 του Δήμου Κ. Τζουμέρκων αποτελεί έναν αριθμό φροντιστών που δεν μπορεί να υποστηρίξει τον ηλικιωμένο και ανάπηρο πληθυσμό οποιονδήποτε από τους δήμους. Εξάλλου, για τους ηλικιωμένους και τα Α.με.Α. η ικανότητα των φροντιστών αξιολογείται από τις κατ' οίκον επισκέψεις που είναι περιορισμένες εξ αρχής.

Είναι χαρακτηριστικό ότι: (Βλέπε Πίνακα 4.6) το 95% των ερωτώμενων και των δύο δήμων απαντά αρνητικά για το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι» και επιπλέον το 76% αισθάνεται ότι δεν υπάρχει δημοτική υπηρεσία και πρακτική που να προσφέρει στην περιοχή τους.

Η επίδραση δε, των γεωγραφικών ορίων των δήμων, στην Κοινωνική Πολιτική συνδέεται στενά με την δυσκολία των ηλικιωμένων να λάβουν πληροφορίες, σχετικά με τη φροντίδα τους και με την κατανόηση του περιεχομένου λειτουργίας των κοινωνικών υπηρεσιών. Μια δυσκολία που φαίνεται, ότι ξεκινά από την αδυναμία κατανόησης των ιδίων των φορέων και μεταφέρεται στους δημότες, ως αναγκαστική προσαρμογή.

Εξάλλου τα γεωγραφικά όρια είναι ιδιαίτερα ελαστικά στη δημοτική πολιτική καθώς μετατρέπονται συχνά, άλλοτε σε εργαλείο διεκδίκησης εσόδων και άλλοτε επικαλούνται ως πρόσχημα αδυναμίας κάλυψης του πληθυσμού και των αναγκών του.

Η «Καλλικρατική» μεταρρύθμιση δεν έχει επηρεάσει προς το καλύτερο την ποσότητα και την ποιότητα των υπηρεσιών κι η ανάπτυξη παράλληλων άτυπων υπηρεσιών φροντίδας είναι καθημερινή και διαδεδομένη λύση, για την οποία ωστόσο το οικονομικό και οικογενειακό υπόβαθρο των ηλικιωμένων και των Α.με.Α. αποτελεί κριτήριο λήψης αυτών των υπηρεσιών.

⁹⁸⁰ α). Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου Δωδώνης: <https://diavgeia.gov.gr/doc/457EΩ98-ΨΤ2>.

β). Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου Κ. Τζουμέρκων: <https://diavgeia.gov.gr/luminapi/api/decisions/638NΩΕ2.../document>.

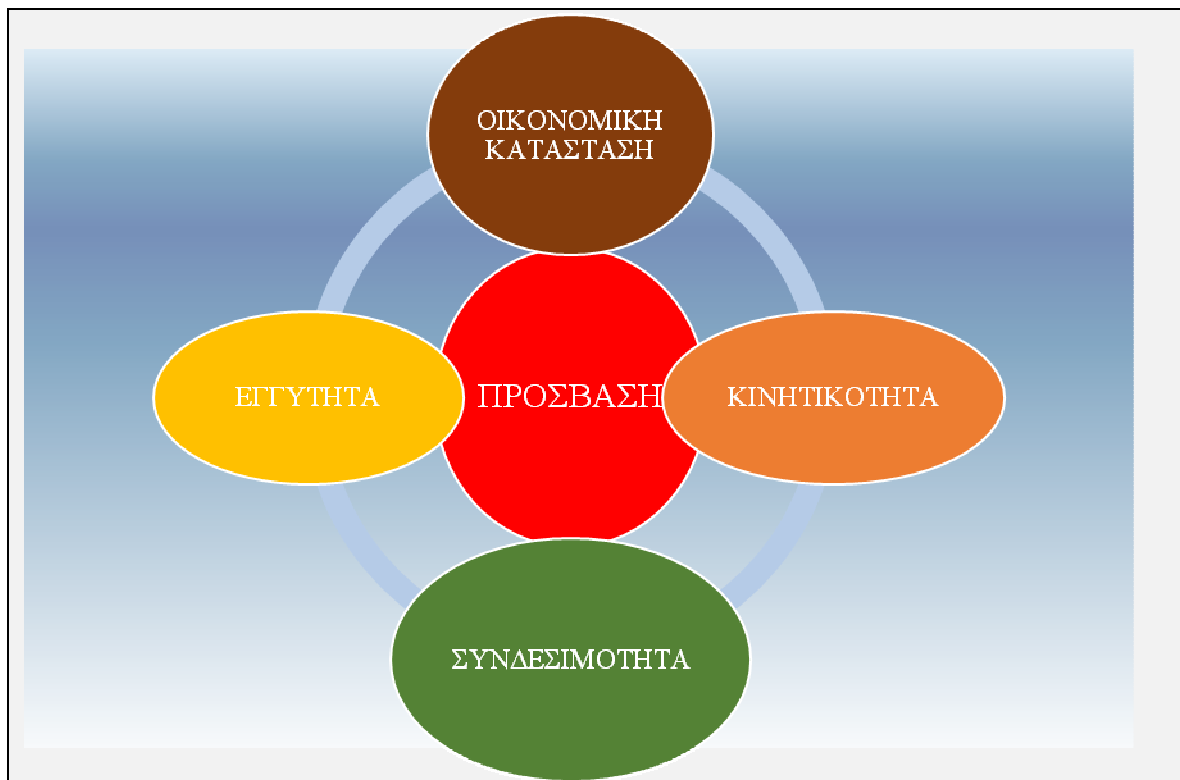
⁹⁸¹ Official statistics of Finland (2007) Care and services for older people 2005. Social security: 1. Helsinki: STAKES

Δεδομένου ότι αφορούν αγοραίες υπηρεσίες, η απόκτησή τους προϋποθέτει την οικονομική δυνατότητα των ηλικιωμένων, των Α.με.Α. ή/ και του άμεσου οικογενειακού περιβάλλοντος να πληρώσει γι' αυτές τις υπηρεσίες. Η χρήση των υπηρεσιών αυτών δεν είναι δεδομένη ούτε επιτεύξιμη για όλους με τον ίδιο τρόπο. Προϋποθέτει εξάλλου μια «σιωπηρή παραδοχή» των χρηστών, ότι χρειάζονται εξωτερική βοήθεια για την κάλυψη των αναγκών τους, μια «δήλωση αδυναμίας ή/και ασθένειας».

Η φυσική εξάλλου και λειτουργική εξάρτηση των ηλικιωμένων και Α.με.Α. από το φροντιστή τους και αφετέρου η ασκούμενη κριτική από τον κοινωνικό περίγυρο του χωριού για την αδυναμία της οικογένειας να φροντίσει τον ηλικιωμένο ή Α.με.Α. μεταφράζεται ως ηθική και αξιακή παρέκκλιση και συνδέεται με τη δυσκολία τους να δημοσιοποιήσουν τα οικογενειακά τους προβλήματα.

Ως εκ τούτου, η έννοια της πρόσβασης ορίζεται ως η συνισταμένη μιας ομάδας παραγόντων που καθορίζουν τόσο την ατομική/προσωπική ικανότητα όσο και την αντίστοιχη εξωτερική, προς τον πολίτη-εξυπηρετούμενο, δημοτική/γεωγραφική. Αποτελεί, εν τέλει, μια σύνθεση εξαρτήσεων από διαφορετικές, αλλά συμπληρωματικές μορφές προσέγγισης.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.1. Συνέργεια παραγόντων στη διαδικασία επίτευξης πρόσβασης

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων επιτόπιας έρευνας.

5.3.3. Γεωγραφία και Κοινωνική Πολιτική: Στοιχεία συνάρθρωσης και συμπληρωματικότητας

Ο γεωγραφικός χώρος αποτελεί υπόβαθρο του τρόπου ζωής και δράσης του ανθρώπου. Ενσωματώνει στα φυσικά χαρακτηριστικά κοινωνικές, οικονομικές δομές και αποτελεί σημαντικό παράγοντα, σε κάθε χρονική στιγμή, στη διαδικασία του μετασχηματισμού των κοινωνιών. Η ρύθμιση αυτού του χώρου δεν είναι παρά «*εκούσια γεωγραφία, του τι θέλουμε να έχουμε, αναζητώντας στην ουσία μια καλύτερη κατανομή φυσικών πόρων και οικονομικών δραστηριοτήτων*»⁹⁸².

Η γεωγραφική προοπτική, ως μια συνιστώσα της Κοινωνικής Πολιτικής, δεν είναι νέα. Αποτελεί μια οπτική της Κοινωνικής Πολιτικής που εστιάστηκε μέχρι τώρα σε θεματικές, όπως της αγοράς εργασίας και των προγραμμάτων εκπαίδευσης. Μεγάλο μέρος αναφορών, σχετικών με τη γεωγραφία της Κοινωνικής Πολιτικής, βρίσκεται στις βιβλιογραφικές αναφορές των κρατών πρόνοιας, ως μια ουσιαστική ανάλυση τους που είναι άμεσα εξαρτημένη από το γεωφυσικό περιβάλλον στο οποίο αναφέρονται και αναπτύσσονται.

Σε πολλές άλλες μελέτες καταδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο οι έρευνες πολλαπλής κλίμακας θα βοηθήσουν στην κατανόηση των διαφορετικών τοπικών πλαισίων. Χαρακτηριστική είναι η θέση του Core M.⁹⁸³ που τονίζει τον τρόπο οργάνωσης των κοινωνικών υπηρεσιών μεταξύ των διαφόρων κλιμάκων των θεσμικών οργάνων. Οι επικρίσεις που δέχεται μια τέτοια οπτική αφορούν στον «*εγκλωβισμό εθελοντικών οργανώσεων σε μια νεοφιλελεύθερη ατζέντα αναδιάρθρωσης των δομών πρόνοιας*»⁹⁸⁴.

Ο Esping-Andersen⁹⁸⁵ υποστηρίζει ότι η «*βέλτιστη μεταβιομηχανική διαβίωση απαιτεί κάποιο είδος εγγύησης της κινητικότητας ενάντια στην παγίδευση είτε κοινωνικού είτε*

⁹⁸² Delmas C. L' Aménagement du Territoire PUF, Paris 1963. Εδώ από το Βασενχόβεν Λ. Χωροταξία: Θεωρία και Πράξη. Βιώσιμη Ανάπτυξη με την Περιβαλλοντική Αγωγή. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας Μεσολόγγι 1997. Σελ.180-200.

⁹⁸³ Τα θεσμικά όργανα και οι φορείς, θεωρούνται ως σημαντικοί παράγοντες τόσο για τη ρύθμιση της αγοράς εργασίας όσο και για τη ρύθμιση της φτώχειας. Η εργασία του Core, M. εστιάζει στους πολλαπλούς ρόλους των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων κοινωνικών υπηρεσιών συνδέοντας τις καθημερινές πρακτικές τους σε μια ευρύτερη θεώρηση τους, ως διαμεσολαβητικά ιδρύματα που κατασκευάζουν συγκεκριμένα είδη δεσμών μεταξύ των δημόσιων βοηθημάτων και της μισθωτής εργασίας. Η εφαρμογή της κοινωνικής πρόνοιας, γίνεται μέσω του εσωτερικού κανονισμού, την επιβολή της ευρύτερης κοινωνικής πολιτικής, της επαγγελματικής κατάρτισης και των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, και της γενικής στήριξης της οικογένειας. Για παράδειγμα μεταξύ των κρατών και των τοπικών αυτοδιοικήσεων και των πολιτών. Βλέπε σχετικά: Core M. 2001. Between welfare and work: the roles of social service organizations in the social regulation of labour markets and regulation of the poor. *Urban Geography* 22, pp.391-406.

⁹⁸⁴ Mitchell K. 2001. Transnationalism neoliberalism and the rise of the shadow state. *Economy and Society* 30, pp.165-189.

⁹⁸⁵ Esping-Andersen (1991).

χωρικού χαρακτήρα». Θέση που συμφωνεί με την κεντρική ιδέα του κοινωνικού αποκλεισμού, η οποία εξάλλου θεωρείται κατασκευασμένη και κατηγορείται ότι αποσπά την προσοχή από την υλική ανισότητα προς τις αδυναμίες των κοινωνικών ομάδων που βρίσκονται σε συγκεκριμένα χωρικά πλαίσια⁹⁸⁶.

Ωστόσο το «Κέντρο Ανάλυσης του Κοινωνικού Αποκλεισμού» του London School of Economics⁹⁸⁷ θεωρεί το χωροταξικό σχεδιασμό σημαντική παράμετρο των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας.

Για την Ελλάδα το ζήτημα του αποκλεισμού(γεωγραφικού ή άλλου τύπου)⁹⁸⁸ είναι ακόμη πιο σημαντικό από εκείνο της Ευρώπης. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ.(2012) το ποσοστό των ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας/αποκλεισμού στη χώρα ήταν κατά μέσο όρο 18,2% την περίοδο 2005-2010 σε σχέση με τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό που ήταν στο 9,9%. Αν αξιολογήσει κανείς και το έλλειμμα πληροφόρησης αλλά και υπηρεσιών φροντίδας των Α.με.Α. γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι οι αλλαγές που απαιτούνται αφορούν σε δομικά στοιχεία της Κοινωνικής Πολιτικής. Η μέχρι τώρα ακολουθούμενη πορεία των πολιτικών ταύτιζε την εργασιακή με την κοινωνική ένταξη, ειδικά των Α.με.Α. παραβλέποντας τους αποκλεισμούς που βιώνουν σε άλλα επίπεδα, όπως αυτό των μετακινήσεων⁹⁸⁹.

Η βασική λοιπόν μεθοδολογική πρόκληση, είναι η ερμηνεία της χωρικής/ εδαφικής προσέγγισης στην Κοινωνική Πολιτική. Οι κύριες προκλήσεις για την κοινωνική συνοχή (CP / Cohesion Policy) έχουν τρεις βασικές πτυχές:

- την οικονομική πτυχή: σχετική με τις «μακροοικονομικές προϋποθέσεις» στην Ε.Ε⁹⁹⁰.
- την κοινωνική πτυχή: σχετική με τα αντισταθμιστικά κοινωνικά οφέλη και

⁹⁸⁶ Kleinman M. 2000. Include me out? The new politics of place and poverty. *Policy Studies* 21, pp.49-62.

⁹⁸⁷ Hills J. 2002. Le Grand J. Piachaud D. editors. *Understanding social exclusion*. Oxford: Oxford University Press.

⁹⁸⁸ Ο ορισμός της ΕΛ.ΣΤΑΤ.(2012) καθορίζει ότι τα άτομα που βρίσκονται σε κίνδυνο αποκλεισμού εμπίπτουν τουλάχιστον σε μια κατηγορία από τις παρακάτω: αδυνατούν να καλύψουν τουλάχιστον 4 από μία λίστα 9 βασικών αναγκών που αφορούν: i) την πληρωμή πάγιων λογαριασμών (ενοίκιο, ηλεκτρικό ρεύμα, νερό, φυσικό αέριο κ.λπ.), διαφόρων δόσεων δανείων (για οικοσκευή, για διακοπές, πιστωτικών καρτών) ή την αγορά με δόσεις κύριας κατοικίας, ii) την πληρωμή μίας εβδομάδας διακοπών, iii) την εξασφάλιση διατροφής που να περιλαμβάνει κάθε δεύτερη ημέρα κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας, iv) την κάλυψη έκτακτων, αλλά αναγκαίων δαπανών, v) τη δυνατότητα να διαθέτουν τηλέφωνο (περιλαμβάνεται και το κινητό τηλέφωνο), vi) τη δυνατότητα να διαθέτουν έγχρωμη τηλεόραση, vii) τη δυνατότητα να διαθέτουν πλυντήριο ρούχων, viii) τη δυνατότητα να διαθέτουν ΙΧ επιβατηγό αυτοκίνητο, ix) τη δυνατότητα για ικανοποιητική θέρμανση. <http://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study--19.pdf>.

⁹⁸⁹ Barnes, C. Oliver, M. and Barton, L. 2002b: Disability, the Academy and the Inclusive Society. In C. Barnes, M. Oliver and L. Barton (eds.) *Disability Studies Today*, Cambridge, Polity, 250-260.

⁹⁹⁰ Βλέπε 6η Έκθεση Συνοχής.

- την *εδαφική διάσταση*: σχετική με αλληλεπιδράσεις πολιτικής που έχουν μεγαλύτερες θετικές ή αρνητικές δευτερογενείς επιπτώσεις στις πόλεις από ό, τι στις αγροτικές περιοχές με χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού.⁹⁹¹

Ένα ευρέως αποδεκτό επιχείρημα αφορά στην «*οργανωτική συνδεσιμότητα*»⁹⁹² των δομών που αφορά εν τέλει στην επίτευξη συνολικής στρατηγικής σε τρεις διαστάσεις: τη χωρική, την λειτουργική και την τομεακή. Ακριβώς σε αυτή τη λογική η ενσωμάτωση της γεωγραφίας στην άσκηση της Κοινωνικής Πολιτικής απαιτεί μια επιλογή δέσμης μέτρων απέναντι στο βασικό «υποκείμενο του χώρου». Ο σχεδιασμός οφείλει να έχει ένα «υποκείμενο» δηλαδή έναν προσδιορισμένο χώρο που έχει πόρους, ανάγκες, δομές και εξειδικευμένα χαρακτηριστικά, τα οποία αναπροσαρμόζουν κάθε σχεδιασμό στα τοπικά δεδομένα.

Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι το ίδιο ισχύει και για τη χωροταξική οργάνωση των υπηρεσιών, η οποία οφείλει να ακολουθεί την ίδια λογική εξισορρόπησης τοπικών στόχων, φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Τα προβλήματα με τα οποία βρίσκεται αντιμέτωπη μια τέτοια προσπάθεια είναι αλληλένδετα με το περιβάλλον κάθε χώρας, αναπαράγοντας ωστόσο το βασικό δυισμό μεταξύ αστικής και αγροτικής/ορεινής περιοχής. Η απόσταση των δυο βασικών περιοχών είναι γνωστή και αφορά σε δομές, υπηρεσίες και ανθρώπινο δυναμικό, πάντα με την παραδοχή ότι αναφερόμαστε σε ένα κοινωνικά κατασκευασμένο χώρο μέσα στον οποίο φυσικά σύνολα και ανθρώπινες προσθήκες αφορούν σε ένα και αδιαίρετο σύνολο που αποτελεί κατ' ουσίαν τον τόπο που ζούμε και ό,τι τον περιβάλλει φυσικά ή μετά από την ανθρώπινη παρέμβαση. Με αυτή τη λογική η κλίμακα του χώρου έχει ενιαία μεν σημασία αλλά συνδέεται με τα διαφορετικά μέσα που χρησιμοποιούμε και μεταβάλλονται ανάλογα με το αντικείμενο των ενεργειών μας.

Εξάλλου η αναγνώριση της μεταβλητής φύσης των προβλημάτων και των εθνικών αλλά και τοπικών τους χαρακτηριστικών είναι αυτή που οδηγεί στην υιοθέτηση χωρικών κοινωνικών πολιτικών, εστιασμένων και διαμορφωμένων και με γεωγραφικά κριτήρια⁹⁹³.

⁹⁹¹ http://www.cor.europa.eu/en/documentation/studies/Documents/Future_of_Cohesion_Policy_report_II.pdf.

⁹⁹² Willem Salet, Andy Thornley and Anton Kreukels. Metropolitan Governance and Spatial Planning Comparative Case Studies of European City-Regions. 2003. Spon Press London Taylor & Francis Group

⁹⁹³ Βλέπε σχετικά: Προτάσεις για τη διαμόρφωση κατευθύνσεων εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής(2014-2020). Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας. Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών & άλλων Πόρων.

Σε συνέχεια αυτής της λογικής, εξειδικευμένες μελέτες ιατρικής γεωγραφίας υποστηρίζουν ότι κακώς η νέα δημόσια διαχείριση «αρνείται τη γεωγραφία»⁹⁹⁴ στη διαχείριση του νοσοκομειακού management και παράλληλα τονίζονται ιδιαίτερα οι δυσκολίες που προκύπτουν από τη γεωγραφική διάσταση στην υλοποίηση τοπικών προγραμμάτων⁹⁹⁵.

Η διάσταση όμως της γεωγραφίας στην Κοινωνική Πολιτική προβάλλει το χώρο ως πεδίο αξιολόγησης από μέρους των σχεδιαστών της Κοινωνικής Πολιτικής με δύο τρόπους: 1). Ως πεδίο δημιουργίας και εφαρμογής των ανθρώπινων ενεργειών. Σε αυτό το πλαίσιο η αντίληψη για το χώρο εστιάζει στις κοινωνικές σχέσεις και την αναπαραγωγή τους 2). Ως πλαίσιο ειδικών/τοπικών χαρακτηριστικών που αντιπροσωπεύουν τις στενές διασυνδέσεις των γεωγραφικών περιοχών με συγκεκριμένες ανάγκες αλλά και διευκολύνσεις.

Κείμενα που αφορούν στην διαμόρφωση της πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη⁹⁹⁶ ανέδειξαν ως σημαντικές τις διασταυρώσεις μεταξύ της γεωγραφικής περιοχής και της καθημερινής υγείας. Ο τόπος ισούται με τη γεωγραφική θέση αλλά οι βαθιά ριζωμένες σημασίες των θέσεων, που είναι πολλά περισσότερα από συντεταγμένες στο χάρτη, δεν πρέπει να αγνοούνται. Ο σχεδιασμός ενός νοσοκομείου ή των αντίστοιχων κατά τύπου δομών Υγείας, των Κέντρων Υγείας, αφορά τα χαρακτηριστικά αυτών των θέσεων που οφείλουν να εξεταστούν. Η βασική αντίληψη θεωρεί την κοινωνική κινητικότητα αλληλένδετη με τη χωρική και την τοποθέτηση των μονάδων υγείας προσαρμοσμένη σε αυτούς του δύο παραμέτρους.

Η ανάπτυξη της γεωγραφικά προσδιορισμένης Κοινωνικής Πολιτικής στην ουσία ξεπερνά τους γεωγραφικούς περιορισμούς με τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας για να τους καταστήσει ταυτόχρονα σημαντικούς και καθοριστικούς⁹⁹⁷ των επιμέρους πολιτικών. Η εκμηδένιση των αποστάσεων και η υπέρβαση των χρονικών και γεωγραφικών περιορισμών στοχεύει στην ανάδειξη των γεωγραφικών παραμέτρων ως κριτηρίων επιλογής διαφορετικών πολιτικών και εξειδικευμένης αντιμετώπισης των προβλημάτων που αφορούν στις αντίστοιχες περιοχές.

⁹⁹⁴ Hanlon N. 2001. Hospital restructuring in smaller urban Ontario settings: unwritten rules and uncertain relations. *Canadian Geographer* 45, pp.252-267.

⁹⁹⁵ Nattel C. Sunley P. Martin R. 2002, pp.911-983.

⁹⁹⁶ Moss P. 1997. Inquiry into environment and body: women, work and chronic illness. *Social Science and Medicine*, 45, pp.23-33.

⁹⁹⁷ Cairncross F. 1997. The death of distance: How the communications Revolution will change our lives. Harvard Business School Press, Cambridge Mass.

Ο γεωγραφικά διάσπαρτος και δυσπρόσιτος τόπος δεν είναι το ειδυλλιακό κομμάτι της υπαίθρου που μια τυχαία επίσκεψη μας αποκαλύπτει, αλλά ένας δύσκολος χώρος εργασίας, διαμονής και ζωής ανθρώπων, μελών της ίδιας κοινωνίας που μας περιβάλλει, που ζουν όμως μια «σιωπηλή κρίση»⁹⁹⁸ καθημερινής αντιμετώπισης και υπέρβασης φυσικών εμποδίων και ανθρωπίνων αδυναμιών/επιθυμιών και αναγκών.

Τόσο οι ηλικιωμένοι, όσο και τα Α.με.Α. της περιοχής έρευνας συνιστούν μια πολυσχιδή κοινωνική ομάδα που έχει αυξημένες απαιτήσεις φροντίδας και υγειονομικής κάλυψης. Η καθημερινή τους, αναγκαία συνθήκη, αφορά στην τήρηση φαρμακευτικής αγωγής, προσωπικής φροντίδας και ιατρικής παρακολούθησης. Η υλοποίηση προγραμμάτων που τους αφορούν οφείλει να προσαρμόζεται στις δικές τους ανάγκες με περιεχόμενο που θα λαμβάνει υπόψη του τα γεωγραφικά δεδομένα και τις εδαφικές παραμέτρους. Η καταλληλότητα εν τέλει των μέτρων είναι συνισταμένη των αναγκών του πληθυσμού και του χώρου στον οποίο θα εφαρμοστούν.

Η χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού των δήμων της έρευνας, τα ανάλογα χαμηλά επίπεδα κυριότητας οχήματος (τα οποία από τη διεθνή βιβλιογραφία⁹⁹⁹ συνδέονται ούτως ή άλλως με την προχωρημένη ηλικία και τα μειωμένα εισοδήματα) αλλά και τα πολύ λίγα δημόσια μέσα μεταφοράς (η μετακίνηση με αυτά ορίζεται από τη διαθεσιμότητα) στις περιοχές της έρευνας, αποτελούν δείκτες της προβληματικής πρόσβασης που αντιμετωπίζουν οι πληθυσμοί των δήμων που ερευνήθηκαν.

Η κινητικότητα του πληθυσμού και η προσβασιμότητα ορίζεται σε συνδυασμό με τους παραπάνω παράγοντες και την έλλειψη πόρων (χαμηλές συντάξεις). Ιδιαίτερη προσοχή απαιτεί η συμπεριφορική ανταπόκριση, κυρίως των ηλικιωμένων, στις μετακινήσεις ρουτίνας και υγειονομικής περίθαλψης στο πλαίσιο του δήμου (τοπικές μετακινήσεις), ως ουσιαστικό στοιχείο μιας καθημερινής επιλογής.

Το βασικό ζήτημα που προκύπτει είναι ότι οι μειονεκτούσες ομάδες (ηλικιωμένοι-Α.με.Α.) δεν κάνουν τέτοιες μετακινήσεις, τις αποφεύγουν λόγω δυσκολίας εύρεσης μεταφορικού μέσου και περιορισμένων οικονομικών εσόδων που εν τέλει μειώνουν το βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων αυτών, καθώς περιορίζονται και εξαρτώνται από εξωτερικούς παράγοντες, όπως την κατοχή αυτοκινήτου και τα μέσα μαζικής μεταφοράς που είναι περιορισμένα έως ανύπαρκτα.

⁹⁹⁸ Power M. Geographies of Disability and Development in Southern Africa. *Disability Studies Quarterly* Fall 2001, Volume 21, N.4. pp.84-97.

⁹⁹⁹ Nutley St. Indicators of transport and accessibility in Australia. *Journal of Transport Geography*, Volume 11, Issue 1, March 2003.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. μετακινούνται κυρίως με συχνότητα 1-2 φορές το μήνα προς το κοντινότερο αστικό κέντρο, κυρίως για την αγορά φαρμάκων και καταναλωτικών προϊόντων, αποφεύγοντας σε τακτική βάση άλλου τύπου μετακινήσεις. Κάθε υποχώρηση όμως, όπως σε τακτικές εξετάσεις υγείας, λόγω απόστασης, δεν είναι μόνο θέμα παροχής υπηρεσιών αλλά ευρύτερο θέμα Πολιτικής Οικονομίας και Κοινωνικής Πολιτικής.

Η γενική εντύπωση ότι αυτά τα προβλήματα είναι καλά ανεκτά από τους πληθυσμούς της έρευνας είναι λανθασμένη, καθώς τα αισθήματα της απομόνωσης είναι ιδιαίτερα εμφανή στην πλειοψηφία του πληθυσμού και σχετίζονται με την αντιληπτή ανεπάρκεια των συγκεκριμένων υπηρεσιών, που προσauxάνεται με την ηλικία, την αναπηρία και τη δυσκολία των οικονομικών πόρων.

Είναι χαρακτηριστικό (Πίνακας 4.2.) ότι ένα σημαντικό ποσοστό ηλικιωμένων, της τάξης του 52% δεν είναι, ούτε αισθάνεται ικανό να ανταποκριθεί στις βασικές του ανάγκες αυτοεξυπηρέτησης. Το 32% του δείγματος αναφέρει, ότι η ανάγκη αυτή είναι σε καθημερινή βάση και η εκπλήρωση των καθημερινών αναγκών, χωρίς τη βοήθεια τρίτων, είναι δύσκολη κι επίπονη, εξαιτίας των σημαντικών προβλημάτων υγείας που απασχολούν τον πληθυσμό της έρευνας.

Η μεγαλύτερη δήλωση αδυναμίας και αυτοεξυπηρέτησης προέρχεται από τον ορεινό δήμο των Κ. Τζουμέρκων, στοιχείο που συνδέεται αφενός με τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν στον ορεινό χώρο και επιτείνουν τα προβλήματα υγείας και μοναξιάς. Εξάλλου η αίσθηση που μοιράζονται οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. του δήμου Κ. Τζουμέρκων συνδέεται με τις μεγάλες αποστάσεις που μεσολαβούν του χώρου κατοικίας και των αστικών κέντρων και δημιουργούν μια αίσθηση απομόνωσης, σημαντικά εξαρτημένη από το γεωγραφικό χώρο.

Η ανάπτυξη των «Κέντρων Κρίσιμων Πληροφοριών και Αντιμετώπισης (*Crisisinfo-centre*)» που προτείνεται στις περιοχές αυτές, αφορά αφενός στην επίτευξη της εγγύτητας που θα μειώσει τους χρόνους ανταπόκρισης των υπηρεσιών, υποστηρίζοντας την καλύτερη εποπτεία και διαχείριση των περιοχών και αφετέρου στην ενδυνάμωση των ομάδων στόχου (*empowerment*), την ψυχολογική δηλαδή και συναισθηματική ενθάρρυνση των κατοίκων των περιοχών, ότι δεν είναι εγκαταλειμμένοι και αποκλεισμένοι σε ένα αφιλόξενο περιβάλλον.

Σε συνέχεια αυτής της ανάπτυξης, κάθε χάραξη γεωγραφικών πολιτικών¹⁰⁰⁰ (*geofare*) κατ' αναλογία των Κοινωνικών Πολιτικών¹⁰⁰¹ (*welfare*) ή ακόμη περισσότερο των εργασιακών πολιτικών¹⁰⁰² (*workfare*) υποστηρίζει εφαρμογές και δράσεις, βασισμένες σε ρεαλιστικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά εγγύτητας στον πολίτη. Καθορίζει εν τέλει τη συνταγματική λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην κατά τόπο διοίκησή τους.

Από τη βιβλιογραφία είναι γνωστό ωστόσο ότι η γεωγραφική απόσταση καθορίζει το κόστος και το μοτίβο εξασθένισης της διάδοσης της τεχνολογίας¹⁰⁰³. Για την επίτευξη των τοπικών-δημοτικών πολιτικών το ζήτημα αυτό είναι καίριο και οφείλει να αξιολογηθεί ως σημαντική παράμετρος χωρικής και εδαφικής προσαρμογής των τεχνολογιών, αφού σε τελική ανάλυση, η εφαρμογή των χωρικών πολιτικών τεχνολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής αφορά σε πολιτικές για τους ίδιους τους δήμους. Η αντίστοιχη δηλαδή προσαρμογή των γενικών, αλλά και τοπικών πολιτικών στα γεωγραφικά πρότυπα είναι απαραίτητη, όχι μόνο γιατί αναδιαμορφώνει το επιχειρησιακό status/καθεστώς των δήμων, αλλά γιατί καθορίζει τον μικροχώρο λειτουργίας και εφαρμογής των πρακτικών της Κοινωνικής Πολιτικής που στην τελική της επιδίωξη, η ευρύτερη πολιτική έχει ως στόχο.

5.4. Η Πρόταση της έρευνας-μοντέλο: Κέντρα Κρίσιμων Πληροφοριών και Αντιμετώπισης (*Crisisinfo-centre*).

Ανάλυση υπηρεσιών και σχεδιασμός εγκαταστάσεων

Η τηλεϊατρική συνδέεται στενά με τις προσπάθειες της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, πρόληψης, ετοιμότητας και αντίδρασης¹⁰⁰⁴, αλλά η βιωσιμότητα των προγραμμάτων είναι συνδεδεμένη με την ποιότητα των θεμελίων πάνω στα οποία έχουν οικοδομηθεί. Συγκεκριμένα, η τηλεϊατρική συνδέεται με τις προσπάθειες των άλλων υφιστάμενων φορέων και δομών που βρίσκονται στον δήμο/περιφέρεια. Αυτά περιλαμβάνουν τα

¹⁰⁰⁰ Οι «Geofare πολιτικές» λαμβάνουν υπόψη τους μια γεωλογική κατάσταση που μπορεί να αντιπροσωπεύει ή να έχει τη δυνατότητα να εξελιχθεί σε μια κατάσταση δυσκολίας ή/και κινδύνου.

¹⁰⁰¹ Οι «*welfare*» πολιτικές αφορούν κεντρικές δράσεις για ευρύτερες ομάδες πληθυσμού οι οποίες μεταφέρονται στον τοπικό χώρο, με κεντρικό στόχο την κάλυψη των αναγκών του πληθυσμού.

¹⁰⁰² Οι «*workfare*» πολιτικές αφορούν σε τοπικές δράσεις ενίσχυσης της απασχόλησης και της πρόσβασης στην αγορά εργασίας, λαμβάνοντας υπόψη την τοπική διαφοροποίηση, σχετικά με την εκπαίδευση, την ένταξη κι ενσωμάτωση του πληθυσμού στην αγορά εργασίας. Βλέπε σχετικά: Peck, J. and Theodore, N. 2001: Exporting workfare/importing welfare-to-work: exploring the politics of Third Way policy transfer. *Political Geography* 20, 427–60.

¹⁰⁰³ Lin M. Kwan Y. FDI, technology spillovers, geography and spatial diffusion. *International Review of Economics and Finance*. Feb.2016.

¹⁰⁰⁴ University of the Arctic. Arctic Telemedicine Priorities Recommendations and proposed actions. www.arctic-council.org

υφιστάμενα συστήματα τηλεπικοινωνιών, συμφωνίες για τη συχνότητα έκτακτης ανάγκης, καθώς και τις κατευθυντήριες γραμμές εργασίας που έχουν συσταθεί μεταξύ των συμμετεχόντων.

Η αναγνώριση των χωρικών αδυναμιών στους δήμους της έρευνας για τις οποίες η Κοινωνική Πολιτική λειτουργεί επανορθωτικά παραδέχεται, ότι τα διαφορετικά τοπικά περιβάλλοντα αφορούν οργανωμένες εδαφικότητες, με γεωγραφικές παραδοχές αδυναμιών και προτερημάτων. Η υγειονομική περίθαλψη είναι μια δυναμική διαδικασία κι η ανάπτυξη δικτύων πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας οφείλει να διευκολύνει την ενσωμάτωση της υγειονομικής περίθαλψης σε αλληλένδετες γεωγραφικές κλίμακες (Περιφέρειες-Δήμοι). Η τεχνολογική υποστήριξη της Κοινωνικής Πολιτικής εστιασμένη στην πρωτοβάθμια φροντίδα και αντιμετώπιση των αναγκών του τοπικού πληθυσμού είναι στην ουσία μια μεθοδολογική αντιμετώπιση της εδαφικότητας.

Η πρόταση της έρευνας αυτής, για εφαρμογή ενός μοντέλου Κοινωνικής Πολιτικής και στήριξης της Υγείας, ενσωματώνοντας τη χρήση τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας, με βάση την κοινότητα της πρωτοβάθμιας φροντίδας στο Δημοτικό Δίκτυο, αφορά στη δημιουργία *Κέντρων Κρίσιμων Πληροφοριών και Αντιμετώπισης που τελικά βασίζεται σε 2 γεωγραφικές παραδοχές:*

1). Αντιλαμβάνεται το χώρο ως δυναμική πλατφόρμα κοινωνικών ενεργειών και την εδαφικότητα ως παράμετρο, η οποία προκαθορίζεται τοπογραφικά από τις επίσημες πολιτικές διοικητικών μεταρρυθμίσεων, αλλά δεν είναι αμετάβλητη.

Οι πεδινές και ορεινές περιοχές, είναι γνωστό, ότι έχουν μοναδικές προκλήσεις που επηρεάζουν την παροχή υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και την υλοποίηση της ένταξης των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων. Αυτές περιλαμβάνουν, όπως έγινε σαφές από την έρευνα, τη γεωγραφική απόσταση, την έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών και των οργανισμών παροχής υπηρεσιών, η οποία εντείνεται από την απόσταση.

2). Ο επανασχεδιασμός του συστήματος Κοινωνικής Πολιτικής και πρωτοβάθμιας φροντίδας αποτελεί μια χωρικά εστιασμένη και εξαρτημένη πολιτική που αποτελεί βασική απάντηση σε αυτά τα ζητήματα, από τα οποία καθορίζεται και στα οποία στοχεύει. Οι δημοτικές υπηρεσίες υγείας έχουν αυξημένες υποχρεώσεις και ευθύνες, αλλά λιγότερους πόρους, τους οποίους, συνήθως, διαθέτουν σε διαφορετικές παρεμβάσεις εντός του δήμου.

Ο σχεδιασμός υπηρεσιών υγείας για μια γεωγραφική περιοχή με βάση τις ανάγκες του πληθυσμού, αφορά στην καλύτερη ενσωμάτωση παροχής της υγειονομικής περίθαλψης σε ολόκληρη την Περιφέρεια. Αφορά, στην ουσία, μια τοπική ομάδα Κοινωνικής

Πολιτικής και πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας. Κάθε τοπική ομάδα είναι υπόλογη για διάφορα προγράμματα φροντίδας σε αυτή την κοινότητα. Αυτό σημαίνει, ότι κάθε τοπική ομάδα θέτει τις δικές της προτεραιότητες για την παροχή υπηρεσιών με βάση τις ανάγκες της τοπικής κοινότητας.

Η αναζήτηση της τοπικής αυτονομίας επιτρέπει την εδαφική οργάνωση σε ένα ευέλικτο προσαρμοστικό σύστημα. Κάθε δήμος έχει ανεκπλήρωτες ανάγκες στις οποίες οι υπηρεσίες οφείλουν να επικεντρώνονται εστιάζοντας στην περίθαλψη και στην πρόσβαση στον πληθυσμό της κάθε κοινότητας.

Το μοντέλο-πρόταση της έρευνας «*Κέντρα Κρίσιμων Πληροφοριών και Αντιμετώπισης-Crisisinfo-center*» με βάση την κοινότητα, θέτει ως στόχο μια πιο ολοκληρωμένη φροντίδα για τους ηλικιωμένους και τα Α.με.Α. γιατί στηρίζεται στην ενισχυμένη συνεργασία μεταξύ των οικογενειακών ιατρών, της δημόσιας υγείας, της συνεχιζόμενης φροντίδας και της κοινωνικής εργασίας.

Η χρησιμοποίηση του «δικτύου των ικανών» αφορά στη διαχείριση χρόνιων ασθενειών, με την ένταξη στο σύστημα των φαρμακοποιών, των νοσηλευτών και των κοινωνικών λειτουργών με αναφορά ευθύνης σε κάθε κοινότητα. Με την εισαγωγή της «*κοινότητας πρωτοβουλιών*» ανάπτυξης και της πρωτογενούς πρόληψης, υπάρχει μια αυξημένη εστίαση στην ευεξία.

Ως μοντέλο, εξάλλου, με βάση τις κοινότητες του Δήμου αφορά στην ουσία ένα σύστημα που επικεντρώνεται στην κοινότητα με γνώμονα την προσέγγιση των αναγκών. Οι υπηρεσίες πρέπει να ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες των μελών της κοινότητας με παρεχόμενες υπηρεσίες. Αυτός είναι ο αρχικός και ουσιαστικά ο πιο ξεκάθαρος λόγος σύστασης και λειτουργίας μιας υπηρεσίας.

Η Ήπειρος κι οι επιλεγέντες για την έρευνα δήμοι βρίσκονται εν μέσω των ορεινών όγκων της Πίνδου και των Τζουμέρκων που δυσχεραίνουν καθοριστικά τις μετακινήσεις, αλλά και την επικοινωνία των δικτύων. Γι' αυτό και η τοποθέτηση των κόμβων επικοινωνίας οφείλει να καλύπτει αφενός την εξυπηρέτηση των πολιτών κι αφετέρου τις δυνατότητες των τεχνολογιών.

Η βελτίωση της Κοινωνικής Πολιτικής και των υπηρεσιών Υγείας αποτελεί κεντρικό ζητούμενο σε μια κοινωνία που χάνει τους ανθρώπους της στη διαδρομή προς το

νοσοκομείο. Η άμεση ανταπόκριση στα ζητήματα υγείας των ηλικιωμένων από έρευνες¹⁰⁰⁵ έχει διαπιστωθεί ότι είναι το ίδιο σημαντική με τη θεραπεία.

Ως εκ τούτου, το σύστημά μας προτείνεται να παρέχει τρία υπό-συστήματα, αλληλεπικαλυπτόμενα και συνεργατικά μεταξύ τους:

1) εσωτερική παρακολούθηση της κατοικίας και χρήση βιοαισθητήρων που επιτρέπουν τη συνεχιζόμενη κατ'οίκον παρακολούθηση της υγείας μεμονωμένων ασθενών.

Αφορά ένα ηλικιωμένο άτομο που ζει στο σπίτι μόνη/νος του/της, παρουσιάζει σοβαρά προβλήματα υγείας που απειλούν τη ζωή του σε καθημερινή βάση¹⁰⁰⁶. Το σύστημα στέλνει ένα προειδοποιητικό μήνυμα προς το τηλεφωνικό κέντρο μέσω ενός ασύρματου δικτύου. Η γειτονιά του, το Κέντρο Υγείας ή το νοσοκομείο, ή το μέλος της οικογένειας θα λάβει αμέσως το μήνυμα, ώστε να υπάρχει επαρκής χρόνος για να αντιμετωπίσουν οποιοδήποτε κίνδυνο.

2) διάσωση έκτακτης ανάγκης με εφαρμογή αποστολής των ασθενοφόρων και drone.

Λειτουργία διάσωσης έκτακτης ανάγκης: Όταν ένας ηλικιωμένος βρίσκει τον εαυτό του ή τον εαυτό της σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης, αυτός ή αυτή μπορεί να πιάσει το κουμπί έκτακτης ανάγκης για να στείλει ένα μήνυμα έκτακτης ανάγκης στο τηλεφωνικό κέντρο. Μετά το τηλεφωνικό κέντρο, όταν λάβει αυτό το μήνυμα, θα εξετάσει τα μεταδιδόμενα δεδομένα για την αναγνώριση του ασθενή, καταγράφει την κατάσταση έκτακτης ανάγκης και διαβιβάζει το γεωγραφικά δεδομένα, συμπεριλαμβανομένων των προφίλ του ασθενούς και την τοποθεσία πληροφοριών στους άμεσα ενδιαφερόμενους, εθελοντές, μέλη της οικογένειας και Ε.Κ.Α.Β.

Η εφαρμογή των drone στην ιατρική κάλυψη είναι μια νέα προοπτική βοήθειας. Σχετικά προγράμματα απλοποιούν την ανάγκη εξασφάλισης βοήθειας μετατρέποντας το κινητό τηλέφωνο, επίσης με το πάτημα ενός πλήκτρου σε μη επανδρωμένο ιπτάμενο όχημα (drone), ώστε εκείνο αυτόματα να αναζητήσει σήμα και να ειδοποιήσει για βοήθεια στις συντεταγμένες του χρήστη¹⁰⁰⁷. Επί της ουσίας στις περιοχές αυτές εξασφαλίζει την άμεση αποστολή βοήθειας, όπου και όταν χρειάζεται, δίνοντας χρόνο στη βοήθεια των

¹⁰⁰⁵ Οι ηλικιωμένοι είναι επιρρεπείς σε εκτροπή όταν βρίσκονται στο ύπαιθρο. Η ασφάλεια των ηλικιωμένων ατόμων μπορεί να βρίσκεται σε σοβαρό κίνδυνο εάν οι φροντιστές τους δεν μπορούν να τους εντοπίσουν μέσα στις "χρυσές 24 ώρες." P. K. Yip, Y. I. Shyu, S. I. Liu, J. Y. Lee, C. F. Chou, and R. C. Chen, "An epidemiological survey of dementia among elderly in an urban district of Taipei," *Acta Neurologica Sinica*, vol. 1, pp. 347–354, 1992.

¹⁰⁰⁶ Χαρακτηριστικές είναι οι εφαρμογές D-Partner και Hypo-Alert με τις οποίες παρακολουθούνται οι τιμές ζαχάρου των διαβητικών ασθενών. Βλέπε σχετικά: ONMED.GR.

¹⁰⁰⁷ Ένα πρόγραμμα εφαρμογής *drone* στην βοήθεια ασθενών είναι το project Save Me. Αφορά ένα βραβευμένο πρόγραμμα της Ομάδας Χωρικών Γεωπληροφοριακών Συστημάτων – SenceLab του Εργαστηρίου Γεωδαισίας και Πληροφορικής των Επιστημών στο Πολυτεχνείο Κρήτης. www.pronews.gr.

φυσικών προσώπων (γιατρών/ νοσηλευτών) να φθάσει. Εξάλλου ο χρόνος ανταπόκρισης των ιατρικών υπηρεσιών είναι ένα κριτήριο κινδύνου ή αποφυγής του για τους ασθενείς.

3) εξ αποστάσεως παρακολούθηση.

Τα μέλη της ιατρικής κοινότητας που ελέγχει την περιοχή αλλά και τα ίδια τα μέλη οικογένειας μπορούν να συνδεθούν με το τηλεφωνικό κέντρο μέσω του δικτύου όταν θέλουν να γνωρίζουν την τρέχουσα θέση/ κατάσταση του ηλικιωμένου μέλους¹⁰⁰⁸. Μετά την πιστοποίηση ταυτότητας, το σύστημα αυτόματα θα αναφέρει την τρέχουσα θέση. Το ζήτημα της εξ αποστάσεως παρακολούθησης αφορά τόσο την συνεχή επίβλεψη της περιοχής όσο και την σύνδεση των επιμέρους κοινοτήτων με ένα κεντρικό κι ενιαίο κέντρο αναφοράς.

Τα Συστήματα Τηλεϊατρικής που χρησιμοποιούνται σε κάθε περίπτωση οφείλουν να είναι χρονικά και χωρικά διαλειτουργικά και προσαρμοσμένα στην παροχή προηγμένων υπηρεσιών υγείας σε υπο-εξυπηρετούμενες περιοχές.

Είναι καίρια σε αυτή τη λογική του σχεδιασμού 3 ζητήματα: η πρόσβαση, η κινητικότητα και η μεταφορά των ασθενών. Για το λόγο αυτό προτείνονται:

- Κινητές ομάδες τηλεϊατρικής.
- Ανάπτυξη για τις απομακρυσμένες κοινότητες, ενός καταλόγου φορητών λύσεων επεμβατικής ιατρικής, για συγκεκριμένες ιατρικές ειδικότητες.
- Δημιουργία «περιφερειακών ή δημοτικών κέντρων τηλεϊατρικής», όταν πρόκειται για πολλές μικρές κοινότητες που βρίσκονται κοντά μεταξύ τους. Τα κέντρα θα εξασφαλίζουν την τακτική χρήση του εξοπλισμού και την άμεση επέμβαση.
- Μέθοδοι και πρακτικές για την εφαρμογή λύσεων που οφείλουν να είναι προσαρμοσμένα στις τοπικές ανάγκες των απομακρυσμένων χρηστών (άμεσες-ευέλικτες, «ανοιχτού τύπου»¹⁰⁰⁹).

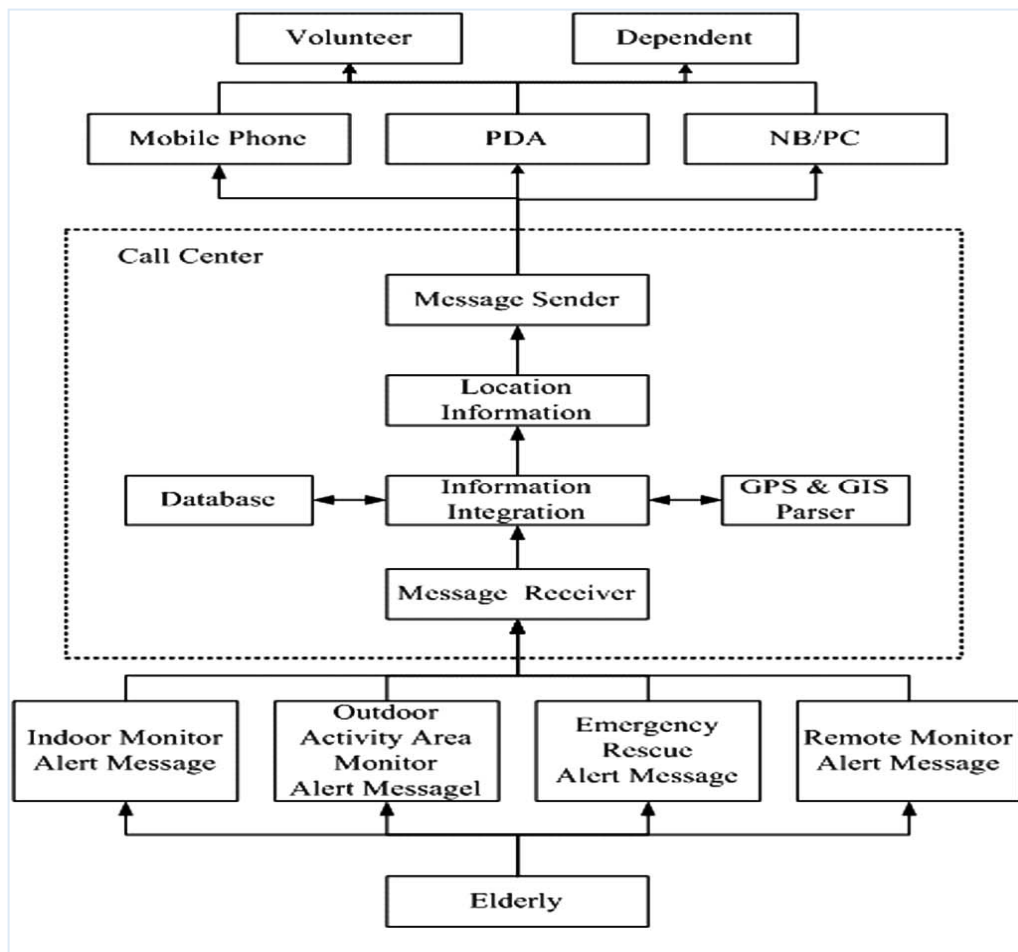
Σε τεχνική απεικόνιση ο σχεδιασμός του συστήματος ακολουθεί την πιο κάτω δομή¹⁰¹⁰.

¹⁰⁰⁸ Βλέπε σχετικά: Zahorsky I. CCS Tele-health Ostsachsen . Pilotbetrieb telemedizinische Betreuung gestartet. www.eGovernmentcomputing.du. Επίσης στο, Rinortner K. Telemedizin. Wearable EKG-Gerat übertrag Daten an den Arzt. www.eGovernmentcomputing.du.

¹⁰⁰⁹ Ως «ανοιχτού τύπου», θεωρούνται οι εφαρμογές που δεν προκαθορίζονται εξ αρχής από τον πάροχο, αλλά διατηρούν ευελιξία στην εξατομικευμένη παροχή. Είναι μια μέθοδος που απαιτεί υψηλή τεχνική εκ μέρους των παρόχων και αφετέρου είναι η βέλτιστη πρακτική για καταστάσεις υψηλού ρίσκου, όπως είναι τα έκτακτα περιστατικά στις απομονωμένες περιοχές.

¹⁰¹⁰ Chung-Chih Lin, *Member, IEEE*, Ming-Jang Chiu, Chun-Chieh Hsiao, Ren-Guey Lee, *Member, IEEE*, and Yuh-Show Tsai, *Member, IEEE* Wireless Health Care Service System for Elderly With Dementia IEEE Transactions of information technology in Biomedicine, Vol. 10, N. 4, October 2006

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.2 Η διαδικασία ψηφιοποίησης της επικοινωνίας

Πηγή: Chung-Chih Lin, *Member, IEEE*, Ming-Jang Chiu, Chun-Chieh Hsiao, Ren-Guey Lee, *Member, IEEE*, and Yuh-Show Tsai, *Member, IEEE* Wireless Health Care Service System for Elderly With Dementia IEEE Transactions of information technology in Biomedicine, Vol. 10, N. 4, October 2006

Συμπληρωματικά στις παραπάνω δράσεις κρίνονται τα ακόλουθα:

- Αγορά και η χρήση δημοτικού ασθενοφόρου και σύσταση ομάδας διάσωσης.
- Σε κάθε άλλη περίπτωση είναι απαραίτητη μια τοπική βάση που προσφέρει ιατρικό προσωπικό καθώς και σε περιοχές με ειδικό χαρακτήρα τόσο γεωγραφικό όσο και στρατηγικό από την άποψη της συγκράτησης του πληθυσμού στην περιοχή, ένα ελικόπτερο για πρόσβαση στην απομακρυσμένη τοποθεσία.
- Η αρχική υπόθεση της έρευνας, ότι η υπό-λειτουργία ή ακόμη και η απουσία ενεργών δομών Κοινωνικής Πολιτικής στους δήμους, υποκαθίσταται από έναν ανεπίσημο, αλλά οικείο τρόπο αλληλεγγύης στα πλαίσια της κοινότητας, επιβεβαιώθηκε με απόλυτο τρόπο. Το «δίκτυο των ικανών» οφείλει να ενισχυθεί και να ενσωματωθεί στο ευρύτερο δίκτυο των υπηρεσιών καθώς για τις περιοχές αυτές αποτελεί σημαντικό,

παρότι άτυπο, φορέα φροντίδας και περίθαλψης για τους ηλικιωμένους και Α.με.Α. των περιοχών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι το 95% των ηλικιωμένων/ Α.με.Α. και στους δύο δήμους απάντησαν, ότι έχουν αντιμετωπίσει καθημερινά σωματικά και άλλα προβλήματα διαχείρισης της ζωής τους, σε τακτική και έκτακτη βάση, με τη βοήθεια και τη σύμπραξη κάποιου «ικανού προσώπου». Το «δίκτυο των ικανών», εξάλλου, αποδείχθηκε ότι δεν ανήκει, συνήθως, στο άμεσο οικογενειακό περιβάλλον του ηλικιωμένου/ Α.με.Α. απαντάται σε όλο το εύρος των κοινοτήτων και ικανοποιεί τα κενά της επίσημης τοπικής αυτοδιοίκησης και πολιτικής. Αφορά ενήλικες άνδρες, με επαγγελματική ή όχι σχέση με τις υπηρεσίες (φαρμακοποιοί, ταχυδρόμοι, άνεργοι) που γεφυρώνουν τα κενά της επίσημης δομής με την αναγκαιότητα την οποία αντιμετωπίζουν στην καθημερινή επαγγελματική ή κοινωνική τους σχέση.

- Φαίνεται μάλιστα, ότι με την αύξηση της ηλικίας, η ζήτηση των υπηρεσιών που παρέχονται από τρίτους μεγαλώνει, όπως άλλωστε αναμενόταν, λόγω της πιθανής αύξησης και των προβλημάτων υγείας. Στον πεδινό δήμο, οι ηλικιωμένοι/Α.με.Α. που δήλωσαν ότι χρειάζονται και δέχονται βοήθεια από άλλους δεν διαφέρουν σημαντικά σε σχέση με τον ορεινό δήμο. Εκείνο που δείχνει να διαφέρει είναι, ότι στον πεδινό δήμο οι ηλικιωμένοι/Α.με.Α. επιθυμούν περισσότερο κεντρικές δομές βοήθειας (Γηροκομεία/ Κέντρα Υγείας), ενδεχόμενα λόγω των πολλών ελλειμμάτων της δημοτικής οργάνωσης της Κοινωνικής Πολιτικής και της συνολικής παρουσίας.

- Οι πάσχοντες ηλικιωμένοι και Α.με.Α. των απομακρυσμένων και δυσπρόσιτων περιοχών αντιμετωπίζουν καθημερινά, με πολλαπλό κόστος, δυσκολίες που προκύπτουν από τη λειτουργία απαξιωμένων νοσοκομείων και τη γεωγραφική ανισοκατανομή των μονάδων υγείας, χωρίς πρωτοβάθμια φροντίδα και με ανύπαρκτο πλάνο από πλευράς δήμων και περιφερειών για το μέλλον. Ακριβώς γι' αυτό το λόγο η ενίσχυση των δήμων με βασικές υποδομές και τεχνική/τεχνολογική υποστήριξη είναι απαραίτητη. Το δίκτυο των υπό έρευνα δήμων είναι ένα δίκτυο δεκάδων χιλιομέτρων. Τα 3 Κέντρα Υγείας του δήμου Κ. Τζουμέρκων και το 1 του δήμου Δωδώνης μπορούν να συνδεθούν με κέντρα παραπομπής μέσω ενός δικτύου που θα λειτουργεί με κέντρο αναφοράς το κεντρικό νοσοκομείο¹⁰¹¹.

¹⁰¹¹ «Δίκτυο ηλεκτρονικών επικοινωνιών»: τα συστήματα μετάδοσης και, κατά περίπτωση, ο εξοπλισμός μεταγωγής ή δρομολόγησης και οι λοιποί πόροι που επιτρέπουν τη μεταφορά σημάτων, με τη χρήση καλωδίου, ράδιο-σημάτων, οπτικού ή άλλου ηλεκτρομαγνητικού μέσου, συμπεριλαμβανομένων των δορυφορικών δικτύων, των σταθερών (μεταγωγής δεδομένων μέσω κυκλωμάτων και πακέτο-μεταγωγής,

Ο δήμος Δωδώνης που έχει μόνο 1 Κέντρο Υγείας οφείλει να ενισχυθεί περισσότερο προς αυτή την κατεύθυνση.¹⁰¹² Εξάλλου η υγειονομική κάλυψη του πληθυσμού είναι προβληματική σε μεγάλο εύρος του δήμου και η ύπαρξη μόνο του 1 Κέντρου Υγείας (περιοχή Δερβίζιανα) δεν μπορεί να ανταποκριθεί στο βάρος της συνολικής κάλυψης του πληθυσμού ευθύνης. Η τεχνική ωστόσο πλευρά του ζητήματος είναι η πιο σχηματική, καθώς προηγείται η πολιτική και κοινωνική απόφαση για μια τέτοια Κοινωνική Πολιτική.

- Το τεχνικό κομμάτι αφορά σε τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών που προτείνει η διεθνής βιβλιογραφία¹⁰¹³ και μπορούν σε πρώτο στάδιο να βοηθήσουν τους γιατρούς να αποκτήσουν σε ηλεκτρονική μορφή τα αρχεία των ασθενών, οπουδήποτε και ανά πάσα στιγμή στα νοσοκομεία. Εξάλλου η Ευρωπαϊκή Οδηγία 2011/24/E.U. ορίζει ότι μέχρι το 2020 όλοι οι ευρωπαίοι πολίτες πρέπει να έχουν πρόσβαση στους ιατρικούς τους φακέλους από παντού στην Ευρώπη. Θεωρούμε, ότι αυτή η συνεχής και άμεση πρόσβαση στον ασθενή, ανεξαρτήτως γεωγραφικής θέσης, αποτελεί μία σημαντική απαίτηση στο σχεδιασμό του συστήματος της Κοινωνικής Πολιτικής και της υγειονομικής περίθαλψης.

Σε συνέχεια αυτής της πολιτικής ανάπτυξης δικτύων υγείας και Κοινωνικής Πολιτικής, η ανάπτυξη μιας πλατφόρμας υπηρεσιών για την εφαρμογή αυτών των συστημάτων παρακολούθησης, αποτελείται, σε γενικές γραμμές, από ένα web διακομιστή της υπηρεσίας, έναν διακομιστή βάσης δεδομένων κι έναν διακομιστή ελέγχου της υγείας-G.I.S. (H-G.I.S.). Υπάρχουν επίσης τεχνολογίες που χρησιμοποιούν τους υπέρηχους¹⁰¹⁴ για να επιτύχουν παρόμοια αποτελέσματα.

συμπεριλαμβανομένου του διαδικτύου) και κινητών επίγειων δικτύων, των συστημάτων ηλεκτρικών καλωδίων, εφόσον χρησιμοποιούνται για τη μετάδοση σημάτων, των δικτύων που χρησιμοποιούνται για ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, καθώς και των δικτύων καλωδιακής τηλεόρασης, ανεξάρτητα από το είδος των μεταφερόμενων πληροφοριών.» www.yme.gov.gr.

¹⁰¹² Η επανάλειτουργία του Κ/Υ Τύριας είναι σημαντική λόγω τόσο από πλευράς γεωγραφικής θέσης όσο και λόγω υποδομής.

¹⁰¹³ Y.-H. Lin, I.-C. Jan, P. C.-I. Ko, Y.-Y. Chen, J.-M. Wong, and G.-J. Jan, “A wireless PDA-based physiological monitoring system for patient transport,” *IEEE Trans. Inf. Technol. Biomed.*, vol. 8, no. 4, pp. 439–447, Dec. 2004. //K. J. Liszka, M.A. Mackin, M. J. Lichter, and D.W. York, “Keeping a Beat on then Heart,” *Pervasive Comput.*, vol. 3, no. 4, pp. 42–49, Oct.–Dec. 2004. // S. Fischer, T. E. Stewart, S. Mehta, R. Wax, and S. E. Lapinsky, “Handheld computing in medicine,” *J. Amer. Med. Inf. Assoc.*, vol. 10, no. 2, pp. 139–149, Mar.–Apr. 2003. // J. Favela, M. Rodriguez, A. Preciado, and V. M. Gonzalez, “Integrating context-aware public displays into a mobile hospital information system,” *IEEE Trans. Inf. Technol. Biomed.*, vol. 8, no. 3, pp. 279–286, Sep. 2004.

¹⁰¹⁴ A. Marco, R. Casas, J. Falco, H. Gracia, J.I. Artigas, A. Roy. Location-based services for elderly and disabled people. Tecno Discap Group, University of Zaragoza, Systems and Computer Engineering, Ed.

Τα μέλη της οικογένειας ή εθελοντές/ «το δίκτυο των ικανών» και το νοσοκομείο, ακόμη και εξειδικευμένες στο χώρο αυτό Μ.Κ.Ο. (Μη κυβερνητικές Οργανώσεις)¹⁰¹⁵ μπορούν να προσδιορίσουν με αυτό τον τρόπο τις θέσεις των ηλικιωμένων σε πραγματικό χρόνο, χρησιμοποιώντας το κινητό τηλέφωνο, P.D.A. Notebook PC, και variousmobile συσκευών μέσω πλατφόρμας υπηρεσιών, συστημάτων γεωγραφικών πληροφοριών (G.I.S.), του παγκόσμιου συστήματος εντοπισμού θέσης (G.P.S.), του παγκόσμιου συστήματος για κινητές επικοινωνίες (G.S.M.), ή της ταυτοποίησης μέσω ραδιοσυχνοτήτων (RFID) και του network.

Το κεντρικό ζήτημα με την απομακρυσμένη παροχή υπηρεσιών είναι η πληθυσμιακή κάλυψη των αδύναμων σωματικά, ηλικιακά, αλλά και οικονομικά πληθυσμών. Η κάλυψη αφορά τόσο στην έγκαιρη διάγνωση, στην απομακρυσμένη θεραπεία (όπου είναι δυνατόν), στην εξασφάλιση της επίβλεψης καταστάσεων που χρήζουν συνεχής παρακολούθησης, χωρίς όμως την ανάγκη τακτικής φυσικής παρουσίας και οπωσδήποτε, το τελικό τους αποτέλεσμα αφορά στην ενίσχυση της συνοχής και της προσβασιμότητας όλων των πολιτών, χωρίς αποκλεισμούς και περιορισμούς.

Για το λόγο αυτό προτείνεται η επέκταση¹⁰¹⁶ της ραδιοκάλυψης περιοχών κι η ένταξη τους σε ένα ασύρματο δίκτυο, που αφορά στην ενίσχυση της περιοχής κάλυψης και την ακρίβεια του εντοπισμού θέσης και τη μείωση του κόστους επικοινωνίας.

Αφορά όχι μόνο τις συνοριακές περιοχές, αλλά και περιοχές που βρίσκονται σε κατάσταση που χρήζει τέτοιας λειτουργίας(περιφερειακοί-απομονωμένοι δήμοι) και σε απόσταση μεγαλύτερη των 60 χιλιομέτρων από το κεντρικό νοσοκομείο της περιφερειακής ενότητας, ώστε να υπάρχει πλήρη τηλεφωνική κάλυψη. Αποτελεί μια πρόταση που θα έχει συνολικά αποτελέσματα, για ένα σύνολο δράσεων στις περιοχές, καθώς θα πολλαπλασιάσει την δυναμική ικανότητα των περιοχών. Η ασύρματη

Ada Byron, 50018 Zaragoza, Spain. Computer Communications 31 (2008) 1055–1066. Πρόκειται για το σύστημα ZigBee and ultrasound-based positioning system (ZUPS).

¹⁰¹⁵ Αξιόλογο έργο απομακρυσμένης θεραπείας προσφέρει από το 2003 η ΜΚΟ «ΚΛΙΜΑΚΑ». Από ο 2002 στο πλαίσιο της αποασυλοποίησης, η ΚΛΙΜΑΚΑ εγκαίνιασε ένα δίκτυο τηλεψυχιατρικής μεταξύ του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Τρίπολης και Ψυχιατρικών Υπηρεσιών στην Αθήνα. Το δίκτυο αυτό σήμερα προσφέρει έργο σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας, με την Κινητή Μονάδα Ψυχικής Υγείας ΝΑ Κυκλάδων, στο κέντρο κράτησης γυναικών στον Ελαιώνα Θηβών, πραγματοποιώντας σε 14 χρόνια λειτουργίας 50.250 συνεδρίες σε 15.368 ασθενείς. Βλέπε σχετικά: www.News247.gr.

¹⁰¹⁶ Σύμφωνα με την ΚΥΑ 481/9-3-2010 (ΦΕΚ 337/Β'/29-3-2010) "Καθορισμός παραμεθόριων ζωνών πλήρους κάλυψης από δίκτυα κινητής τηλεφωνίας", δύο μόνο ευρύτερες περιοχές στην ελληνική επικράτεια θεωρείται ότι πρέπει κι είναι απολύτως αναγκαία να καλύπτονται με πλήρη κάλυψη από τα δίκτυα επικοινωνίας. Στην περιοχή της έρευνας η κάλυψη αυτή αφορά μόνο περιοχές που ορίζονται ως «ζώνη Β'» ή αλλιώς ως περιοχή εύρους 30χιλιομέτρων από την οριογραμμή των βορείων συνόρων της χώρας κι εντός της ελληνικής επικράτειας. Σύμφωνα με αυτή τη λογική ο δήμος Κ. Τζουμέρκων αλλά κι ολόκληρη η περιφερειακή ενότητα Άρτας είναι εκτός εθνικής αναγκαιότητας.

τεχνολογία, απλοποιεί σημαντικά την εγκατάσταση, η οποία είναι ένα από τα κύρια ζητήματα κατά την ανάπτυξη ενός συστήματος τοποθεσίας σε μια εγκατάσταση μεγάλης κλίμακας.

Η εφαρμογή κι ο σχεδιασμός θα πρέπει να δώσει προτεραιότητα στις απαιτήσεις για να επιλεγεί η πλέον κατάλληλη τεχνολογία. Οι πιο προφανείς λόγοι είναι η ακρίβεια, το εύρος, η συχνότητα ανανέωσης και το κόστος. Παρ' όλα αυτά, λιγότερο προφανή θέματα όπως οι υποδομές και η δημοτική ικανότητα απαιτούν το ίδιο σημαντική προσοχή.

Η διάταξη των καθολικών¹⁰¹⁷ υπηρεσιών, η γεωγραφική κατανομή τους που αφορά στο δήμο Δωδώνης και στον δήμο Κ. Τζουμέρκων αποτελεί τεχνικό ζήτημα για το οποίο η υπογράφουσα δεν δύναται να εκφράσει συγκεκριμένες προτάσεις. Θα ήταν όμως χρήσιμο να δοθεί στο μέλλον μια λεπτομερής προσέγγιση από ειδικούς του χώρου της μηχανικής και των υπολογιστών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην ανάλυση που προηγήθηκε προσπαθήσαμε να εξετάσουμε και να αναδείξουμε το πρόβλημα της αντιμετώπισης των προβλημάτων ευάλωτων κατηγοριών πολιτών, όπως είναι οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. κατοίκων περιοχών και οικισμών που χαρακτηρίζονται από τη γεωγραφική διασπορά, τις δυσμενείς φυσικές συνθήκες και δυσχερείς όρους διαβίωσης. Θεωρήσαμε ότι για την άρση ή άμβλυνση των κινδύνων περιθωριοποίησής τους, πόσο μάλλον αποκλεισμού τους, είναι κρίσιμος ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Στην προσπάθεια αυτή κρίναμε ότι οι Τ.Π.Ε. μπορούν να παίξουν ένα καίριο ρόλο.

Η έρευνα και η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας που προηγήθηκαν θεωρούμε ότι δικαιώσαν τους αρχικούς προβληματισμούς και τα ερωτήματα μας που αποτέλεσαν άλλωστε και το επιστημονικό μας κίνητρο για την ενασχόλησή μας με το θέμα. Ανακεφαλαιώνοντας τα βασικά στοιχεία της ανάλυσής που προηγήθηκε καθώς και των συμπερασμάτων της επιτόπιας έρευνας, σημειώνουμε την πολυεπίπεδη, από επιστημονική σκοπιά, διάσταση του θέματος καθώς και την πολυπλοκότητα των ερευνητικών παραγόντων που συγκροτούν τα υποκείμενα της έρευνας, τα κοινωνικά, οικονομικά και φυσικά χαρακτηριστικά τους οι χωρικές ιδιαιτερότητες του πεδίου της έρευνας και οι ντόπιες διοικητικές δομές.

¹⁰¹⁷ Ν.3431. *Περί Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών και άλλες διατάξεις*. Άρθρο 2. § κδ. «Καθολική υπηρεσία»: το ελάχιστο σύνολο υπηρεσιών, όπως αυτό ορίζεται στον παρόντα νόμο, συγκεκριμένης ποιότητας, το οποίο είναι διαθέσιμο για κάθε χρήστη στην ελληνική επικράτεια, ανεξάρτητα από τη γεωγραφική του θέση και, υπό το πρίσμα των ιδιαίτερων εθνικών συνθηκών, σε προσιτή τιμή. www.yme.gov.gr.

Τα στοιχεία αυτά αποτέλεσαν το υπόβαθρο πάνω στο οποίο πάνω στο οποίο αναζητήσαμε το μίτο που συνδέει ή μπορεί να συνδέσει την Κοινωνική Πολιτική, την Τοπική Αυτοδιοίκηση και τις Τ.Π.Ε. με βασική βέβαια στόχευση τη βελτίωση των συνθηκών υγείας και γενικότερα ζωής των ηλικιωμένων και Α.με.Α. των διάσπαρτων κοινοτήτων της ελληνικής υπαίθρου.

Όπως έχει ήδη υποστηριχθεί το ζήτημα των υγιών πόλεων είναι μια πολιτική που προσπαθεί να θεσπίσει νέες αρχές ανάπτυξης της υγείας στις πόλεις, παρότι ενιαία πολιτική υγείας με άσκηση σε τοπικό επίπεδο δεν έχουμε σε καμιά ευρωπαϊκή χώρα. Σήμερα και με τη σχεδόν αδιαμφισβήτητη επικράτηση των τοπικά εστιασμένων πολιτικών φαίνεται ότι οι πόλεις αναπτύσσουν στρατηγικές γύρω από δύο βασικά ζητήματα, τη γήρανση και την αναπηρία, ειδικότερα στα ζητήματα υγείας και φροντίδας στον τόπο διαμονής/κατοικίας τους.

Η απόδοση αρνητικών χαρακτηριστικών ή ιδιαίτερης σημασίας σε κάποιες κοινωνικές ομάδες είναι μέρος του μηχανισμού αξιολόγησής τους, της περιθωριοποίησης ή της ένταξής τους. Σήμερα στο πλαίσιο των δημογραφικών αλλαγών και της δημοσιονομικής κρίσης προκύπτει η ανάγκη φροντίδας των ηλικιωμένων και των Α.με.Α. ως δυναμική πολιτική. Αυτό οφείλεται, όπως καταδεικνύεται από την διεθνή εμπειρία, σε μια σειρά παραγόντων, οι πιο σημαντικοί από τους οποίους σχετίζονται με την ανομοιογένεια που χαρακτηρίζει την ομάδα των ηλικιωμένων και τη μεγάλη συχνότητα εμφάνισης της αναπηρίας. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι το γήρας και η αναπηρία χαρακτηρίζονται από ειδικές προκλήσεις κι οι υπηρεσίες υγείας/ιδρύματα κοινωνικής μέριμνας δεν προσφέρουν πάντα ποιότητα υπηρεσιών.

Η εμπειρία της σημερινής κατάστασης βιώνεται μέσα από μια επείγουσα πλευρά που αφορά σε θέματα συνοχής και αποκλεισμού, καθορίζεται από τα οικονομικά και πολιτικά χαρακτηριστικά της συγκυρίας κι ενσωματώνει στοιχεία βραχυπρόθεσμων όσο και μακροπρόθεσμων πολιτικών. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση φαίνεται να λειτουργεί ως φίλτρο για την απορρόφηση των κοινωνικών απαιτήσεων ή ως ο αδύναμος κρίκος μιας αλυσίδας υποχρεώσεων με μεγάλη κοινωνική δαπάνη. Η έρευνα που διενεργήσαμε έδειξε ότι οι ευάλωτες ομάδες είναι, λόγω συνεχούς αύξησης του αριθμού τους, ικανή δύναμη να αποσυνθέσει τη δυναμική και τη συνοχή της κοινωνίας στην οποία ζουν κι ειδικά αν αυτή είναι μικρή/τοπική σε μέγεθος. Ο περιορισμός εξάλλου των δαπανών της Κοινωνικής Πολιτικής δείχνει να επηρεάζει κάθε παράγοντα πολιτικής.

Οι αυξημένες αρμοδιότητες που απόκτησε η Τοπική Αυτοδιοίκηση χωρίς τις συντρέχουσες οικονομικές και διοικητικές δυνατότητες κατέδειξαν ότι η προσαρμογή

αφορά τις δυναμικές ικανότητες των δήμων. Οι Δήμοι διαδραματίζουν πλέον καθοριστικό ρόλο εν μέσω της οικονομικής κρίσης κι η ενεργοποίηση των δομών τους διαθέτει χαρακτηριστικά στοιχεία μιας ικανοποιητικής λειτουργίας. Παρά τους περιορισμούς τους υπερασπίζονται τις κοινωνικές κατηγορίες σε κίνδυνο, μολονότι η αποτελεσματικότητα τους δεν είναι σταθερή ή ομοιόμορφη.

Η ικανότητα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να είναι «αποτελεσματική» σήμερα, συναρτάται σε σημαντικό βαθμό με την τεχνολογία και στη δημιουργία μιας οικονομίας της πληροφορίας. Η ανάπτυξη ωστόσο μιας βιώσιμης οικονομίας στο μικρό-επίπεδο των δήμων είναι μια διαδικασία ωρίμανσης και ως τέτοια απαιτεί χρόνο, προσπάθεια και επαρκή οικονομική στήριξη καθώς και την καλλιέργεια συνεργατικής αντίληψης.

Στην Ελλάδα η Τοπική Αυτοδιοίκηση με την ψήφιση του Ν.3852/2010 υποχρεώθηκε να περάσει σε μια νέα πορεία ανάπτυξης. Η κρίση και το δημοσιονομικό χρέος υποχρέωσαν σε σημαντικές περικοπές των κρατικών επιχορηγήσεων και τις αντοχές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οι οποίες εξαναγκάζονται να υπό-λειτουργήσουν.

Η προσπάθεια γεφύρωσης των συνεπειών της κρίσης και των δυνατοτήτων των τοπικών αρχών προϋποθέτει την κατανόηση ότι οι πιέσεις αυτές δεν είναι προσωρινές και αφετέρου την αναγνώριση ότι η διαδικασία αυτή θα βαραίνει προοδευτικά εξαιτίας των δημογραφικών και εργασιακών πιέσεων. Η χρήση των Τ.Π.Ε αποτελεί οικονομικά στοχευμένη αντίδραση των Ο.Τ.Α. στην ανάγκη ενός πλουραλισμού δομών και σχέσεων, μέσα στις οποίες εντάσσεται και η τεχνολογική πολιτική.

Η πληροφορία ωστόσο είναι άμεσα εξαρτημένη από ελεγχόμενες διαδικασίες. Το θέμα της άντλησής της δεν είναι εύκολη υπόθεση για όλους, ούτε αυτονόητη. Αποδίδει όμως το βαθμό συμμετοχής σε μια δημοκρατική κοινωνία. Η έννοια των προσωπικών πληροφοριών που αφορούν και στην Κοινωνική Πολιτική, μας αναγκάζει να θεωρήσουμε τις πληροφορίες ως παράγοντα πολιτικής, οικονομικό στοιχείο, αλλά και κοινωνική συνιστώσα. Η *αξία της πληροφορίας* εντάσσει στην Κοινωνική Πολιτική τον εντονότερο προσανατολισμό στον χρήστη και στην πρόσβασή του σε αυτή. Η πρόσβαση είτε είναι οικονομική ή γεωγραφική και πολιτισμική αποτελεί παράγοντα διαμόρφωσης των υπηρεσιών της Τ.Α και προαπαιτεί την εκτίμησή της σε κάθε επίπεδο. Το ζήτημα της πρόσβασης φαίνεται ότι αποκτά διαφορετική διάσταση σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Τα ιδιαίτερα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά και η μεγάλη διασπορά πληθυσμού επιβαρύνει τις δυνατότητες ανάπτυξης των υπηρεσιών. Η ορεινότητα του εδάφους και οι συνήθειες καιρικές συνθήκες καθιστούν τις περιοχές δύσκολες στην μετακίνηση κι επομένως και στη διαχείριση των έκτακτων περιστατικών τους.

Η υπέρβαση των μειονεκτημάτων τους αφορά στη δημιουργία ενός «μοντέλου εδαφικής και κοινωνικής ανάπτυξης», επαναπροσδιορίζοντας την έννοια της «απόστασης», αλλά και της κοινωνικής υπηρεσίας. Οι δημόσιες υπηρεσίες αποτελούν ένα σύνολο φορέων που ασκούν οικονομική, κοινωνική και ειδικότερη πολιτική στην περιοχή ευθύνης τους και καθορίζουν το μέτρο, την επιτυχία, αλλά και την προσαρμογή των οικείων περιφερειών τους στα εθνικά και ευρωπαϊκά σχέδια. Η ύπαρξη δομών σε κάθε πεδίο οικονομικής και κοινωνικής δράσης στο τοπικό πεδίο καθορίζει με τη σειρά της την ταυτότητα των δυνατοτήτων της περιοχής.

Το βασικό πλεονέκτημα της τοπικής κοινωνίας, η πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία, καθιστούν το ρόλο των τεχνολογιών σε θέματα Κοινωνικής Πολιτικής μια τυποποίηση που προσανατολίζει την παροχή σε μια '24ωρη οικονομία' της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ο ψηφιακός δήμος αποτελεί μια δομή που φτιάχτηκε για να απαντά στις προσδοκίες του μέλλοντος και να συνιστά το προοίμιο της πόλης του μέλλοντος. Οι ψηφιακοί δήμοι εστιάζουν στην επίτευξη της ανεξαρτησίας και στη στήριξη των ατόμων μεγάλης ηλικίας. Στην Ελλάδα υπάρχει ένας αριθμός σημαντικών έργων που υλοποιούνται για λογαριασμό των Ο.Τ.Α. άμεσα ή από άλλους φορείς. Οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες της αυτοδιοίκησης όμως χρειάζονται βελτίωση της αποδοτικότητας.

Η περιφέρεια Ηπείρου ως το ευρύτερο πεδίο έρευνας της διδακτορικής διαθέτει πλήθος υγειονομικές υποδομές, που απαιτούν μεγαλύτερη αξιοποίηση. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, αποτελούν πρόκληση για το σχεδιασμό υπηρεσιών υγείας και μετατρέπονται σε ειδικές ανάγκες για το συγκεκριμένο τομέα. Η αποτελεσματικότητα και η οικονομική αποδοτικότητα των υπηρεσιών της θα εξαρτηθεί από την ικανότητα του συστήματος υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας να στοχεύσουν σε παρεμβάσεις. Οι δήμοι που εξετάστηκαν αντιμετωπίζουν ζήτημα ανεπαρκούς στελέχωσης των υπηρεσιών και δημοσιονομικούς περιορισμούς που περιορίζουν σημαντικά την εκπλήρωση των στρατηγικών τους δεσμεύσεων. Τα τοπικά δίκτυα όσο και το δίκτυο «σύζευξης» και το internet που αφορά στο δημόσιο προφίλ των δήμων αποτελεί μονάχα συνθήκη δημόσιων σχέσεων και διαφήμισης, δεν ικανοποιεί καμία άλλη συνθήκη ψηφιακής ετοιμότητας.

Η έλλειψη εσόδων στα δημοτικά ταμεία λειτουργεί αποτρεπτικά στην λειτουργία τους. Τα έσοδα τους επαρκούν για τις βασικές στρατηγικές τους υποχρεώσεις. Τα προγράμματα Τ.Π.Ε. δεν εφαρμόζονται εξαιτίας της ελλειπούς χρηματοδότησης και της έλλειψης προσωπικού κι η υιοθέτηση των Τ.Π.Ε. δεν προκύπτει ως απαίτηση των συνθηκών του δήμου, ούτε και διοικητικής ωριμότητας. Το πρόβλημα της λειτουργίας των δήμων έχει τρεις βασικές κατηγορίες αιτιών: οικονομικούς περιορισμούς, άγνοια αντικειμένου και

έλλειψη διαχειριστικής ικανότητας που δημιουργεί αυτοπαθή μηχανισμό που ενισχύει την προβληματική εικόνα των δήμων.

Από την ανάλυση διαπιστώθηκε μια απόσταση που χωρίζει την πρακτική και την αντίληψη της Τοπικής Διοίκησης με αυτή των δημοτών της. Η διαφορά αυτή δυσχεραίνει στις δημοτικές υπηρεσίες να ανταποκριθούν. Η αντιμετώπιση των ευπαθών ομάδων καθορίζεται από τους δήμους ως ουδέτερος παράγοντας στο σχεδιασμό των μελλοντικών δράσεων τους και αρμοδιότητα της κεντρικής διοίκησης. Η τοπικότητα με την έννοια αυτή δεν εξασφαλίζει την προσαρμογή στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος, αλλά άλλοτε την ευνοεί κι άλλοτε όχι.

Η έλλειψη ευελιξίας των δομών των δήμων αποτελεί βαθύτερο ζήτημα μεθόδου και λειτουργίας τους που αφορά τόσο στις οικονομικές δυσχέρειες και την υλικοτεχνική υποδομή, όσο και στην έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού και την εκπαίδευση του υπάρχοντος. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο μεγάλος δήμος δεν είναι ικανότερος στην υιοθέτηση των τεχνολογιών.

Η δημοσιονομική κρίση έφερε νέα ζητήματα στους δήμους. Η αντιμετώπιση της είναι διαφορετική από δήμο σε δήμο, άλλοτε στην κατεύθυνση του πολλαπλασιασμού των προβλημάτων και άλλοτε απαντώντας με νέες δομές στα αυξημένα προβλήματα. Οι περικοπές των δαπανών επίδρασαν αρνητικά στη διαχείριση των ζητημάτων της Κοινωνικής Πολιτικής. Οι δήμοι διαφέρουν στο συνολικό αριθμό των ωφελούμενων από τις κοινωνικές τους υπηρεσίες. Η αξιοποίηση των «άτυπων κοινωνικών θεσμών» της συγγένειας, της γειτονίας, αφορά ένα παράλληλο, άτυπο κοινωνικό σύστημα, όπου ο εθελοντικός τομέας άλλοτε λειτουργήσε δυναμικά κι άλλοτε όχι.

Τα Επιχειρησιακά Προγράμματα «Ψηφιακή Σύγκλιση» και «Διοικητική Μεταρρύθμιση», δεν φαίνεται να αξιοποιούνται πλήρως εξαιτίας ελλείψεων για ενημέρωση και κατευθύνσεων για την αποτελεσματική προσαρμογή τους.

Ένα σημαντικό ζήτημα που προέκυψε από τα αποτελέσματα της ανάλυσης που προηγήθηκε είναι αυτό των κοινωνικών δεσμών και των διαγενεακών σχέσεων. Η απουσία των νέων είναι ουσιαστική αδυναμία της περιοχής τους, γιατί δημιουργεί προϋποθέσεις αρνητικών συνεπειών για την ίδια την ύπαρξη των χωριών και την ενθάρρυνση των ηλικιωμένων και Α.με.Α να βρίσκονται εκεί. Οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. του ορεινού τομέα και των δήμων, τυγχάνουν καλύτερης σχέσης με τα παιδιά τους και το συγγενικό περιβάλλον, αντίθετα με τους ηλικιωμένους και τα Α.με.Α. των πεδινών τμημάτων. Γεγονός που εξηγείται από τον οικονομικό προσανατολισμό των πεδινών τμημάτων και

την αμεσότερη σύνδεση τους με τον αστικό χώρο που δημιουργεί την «ψευδαίσθηση της εγγύτητας».

Η πεδινότητα του εδάφους, αλλά ακόμη και η δυνητικά εύκολη πρόσβασή τους στο αστικό κέντρο δεν φαίνεται να εξασφαλίζει καλύτερες συνθήκες της συναισθηματικής υγείας και της αίσθησης της μοναξιάς. Εξάλλου η αίσθηση της μοναξιάς και της εγκατάλειψης που νοιώθουν οι ηλικιωμένοι και τα Α.με.Α. από την επίσημη πολιτεία και τους τοπικούς φορείς είναι ανεξάρτητη της καλής ή κακής πραγματικής τους κατάστασης. Η κοινωνικο-οικονομική δομή του δήμου επηρεάζει περισσότερο την αίσθηση αυτή και αφορά πέρα από την ικανοποίηση των αναγκών που είναι βασικές για την επιβίωση (τροφή/ στέγαση) και την ψυχαγωγία των ανθρώπων.

Τα φυσικά, κοινωνικά, οικονομικά χαρακτηριστικά αυτά τονίζουν ή αμβλύνουν την απομόνωση των πληθυσμών αυτών, ορίζοντας την πρόσβαση του πληθυσμού που διαμένει στην περιοχή στα σημεία ενδιαφέροντος που εξυπηρετούν και ικανοποιούν τις ανάγκες του. Στην ουσία ο τόπος διαμονής προσδιορίζει το πλέγμα των προϋποθέσεων διαχείρισης του αποκλεισμού τους, που βασίζεται πέρα από τα προσωπικά χαρακτηριστικά στα αντίστοιχα δημοτικά όσο και στις σχετικές υποδομές. Η έρευνα έδειξε ότι η τοπική πολιτική προκύπτει ως άθροισμα μικρών και συγκυριακών παρεμβάσεων με ατομικό χαρακτήρα με χαμηλής ποιότητας και κάλυψης υπηρεσίες, από τα προγράμματα «βοήθεια στο σπίτι».

Οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες σε συνδυασμό με την σωματική αδυναμία και τα γεράματα, συνεπάγεται δυσκολίες στη διαχείριση της καθημερινότητας αλλά και των έκτακτων καταστάσεων, γιατί καθορίζουν την απρόσκοπτη ή πολύ δύσκολη υγειονομική κάλυψη. Η επιθυμία μετακίνησης προσαρμόζεται στις καιρικές συνθήκες. Αυτό δεν αποτελεί εκούσια επιλογή αλλά μια αναγκαστική προσαρμογή. Το πρόβλημα της εξάρτησης που συνοδεύει την ηλικία και την αναπηρία μεγαλώνει καθώς μειώνονται οι δυνατότητες μετακίνησης. Η διεκδίκηση του προσωπικού οφέλους της μετακίνησης, είναι αντιστρόφως ανάλογη της κούρασης ή του πόνου κι αποτελεί μια δύσκολη κι επίπονη διεκπεραίωση.

Η μεταφορά των ηλικιωμένων και Α.με.Α. συνιστά μια αγοραία υπηρεσία που προκύπτει ως αναγκαστική υπηρεσία, τόσο από την πλευρά του λήπτη όσο και από την πλευρά του παρόχου, εξαιτίας της έλλειψης εναλλακτικών λύσεων αλλά και της ηθικής υποχρέωσης ειδικά σε έκτακτες καταστάσεις. Όπως προκύπτει από την επεξεργασία της έρευνας η ικανοποίηση των δημοτών από τις κοινωνικές υπηρεσίες είναι μάλλον αρνητική. Ειδικά για το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι». Η διάταξη των δημοτικών υπηρεσιών αφορά

σημαντικά στις δυνατότητες των δήμων να σχεδιάσουν και να παρέχουν υπηρεσίες Κοινωνικής Πολιτικής. Διαπιστώθηκε ότι υπάρχει ευρύτατο χάσμα φροντίδας και κάλυψης των αναγκών του πληθυσμού των δήμων.

Η επιτόπια έρευνα έδειξε ότι το «*δίκτυο των ικανών*», ως ένα άτυπο δίκτυο βοήθειας, δεν στηρίζεται στην ιδυλλιακή άποψη για την ευγενή αλληλεγγύη των ανθρώπων του χωριού, αλλά και στις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες. Τα προσωπικά χαρακτηριστικά τους αφορούν σε στοιχεία όπως η ηλικία και η μόρφωση, που επιβεβαιώνουν την ένταξη τους άθελα και σχεδόν πειθαναγκαστικά σε αυτό το δίκτυο.

Η «*π ο σ τ ή ρ ι ξ η τ η ς α ν α γ κ α ι ό τ η τ α ς*» προκύπτει σε βασικές καθημερινές λειτουργίες αλλά και σε έκτακτα περιστατικά. Η αναγκαιότητα αυτή είναι μια διαρκής συνθήκη και για τους δύο δήμους. Προκαλεί και αναγκάζει με μεγάλη συχνότητα την αναζήτηση παράλληλων, κατά κύριο λόγο, άτυπων μορφών στήριξης και εξυπηρέτησης με χρηματική αμοιβή, ιδιαίτερα όταν προκύπτουν έκτακτα περιστατικά υγείας και ακόμη περισσότερο κατά τους χειμερινούς μήνες.

Από την έρευνα προέκυψε ότι οι ανάγκες των ηλικιωμένων και Α.με.Α. δεν επιβάλλουν μόνο έναν ποσοτικό σχεδιασμό, αλλά και μια ποιοτική εξειδίκευση στον τρόπο, την ευκολία και την εξατομικευμένη εφαρμογή, η οποία φαίνεται, ότι ανάλογα με το δήμο και την ορεινή/πεδινή σύνθεσή του διατηρεί χαρακτηριστικά, σχετικά, με τη φύση/το profile της ασθένειας και των έκτακτων περιστατικών, αλλά και διαφοροποιήσεων σχετικών με το οικογενειακό status.

Οι υπηρεσίες Κοινωνικής Πολιτικής αφορούν υπηρεσίες που ρυθμίζουν, αποτρέπουν ή εν τέλει διευκολύνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η προβληματική του «χώρου», αφορά ακριβώς στην δυσκολία ικανοποίησης αυτής της συνθήκης. Ο χώρος προσδιορίζει εν τέλει την πρόσβαση, μετριάζει ή ενισχύει την «υποχρεωτικότητα» των αναγκών και παρεμβάλλεται ανάμεσα στον δημότη/λήπτη της υπηρεσίας και στην υπηρεσία/δομή παροχής.

Η προσπάθεια ρύθμισης των ζητημάτων που αφορούν συγκεκριμένες μειονεξίες της καθημερινότητας είναι μια ερμηνευτική μέθοδος στις ανάγκες της ίδιας της κοινωνίας και των επιμέρους τμημάτων της. Η αξία της πληροφορίας στο πεδίο της Κοινωνικής Πολιτικής έγκειται στην αξία που έχει για συγκεκριμένους καταναλωτές/χρήστες. Η πρόκληση της κοινωνικό-οικονομικής πραγματικότητας είναι να δημιουργηθεί μια κλίμακα τιμής και κόστους, η οποία να καλύπτει την αναγκαιότητα χρηματοδότησης και προσφοράς στους καταναλωτές/χρήστες.

Η υιοθέτηση μιας στρατηγικής για την τεχνολογία και την Κοινωνική Πολιτική σημαίνει στήριξη μιας προσπάθειας κατοχύρωσης προτύπων και πολιτικών, σταθερά διατυπωμένων ως προς τη γενική τους κάλυψη, αλλά και δημιουργίας διαφοροποιημένων προϊόντων. Η ανάπτυξη ενός ευρύτερου εικονικού κοινωνικού χώρου, θέτει το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι Τ.Π.Ε δίνουν τη δυνατότητα να καταργηθεί η κοινωνική διαφορά που είναι συνακόλουθο της φυσικής παρουσίας των υποκειμένων στο χώρο.

Οι χρήστες και ο ρόλος τους στην ανάπτυξη των κοινωνικών προγραμμάτων είναι καθοριστικός. Γι αυτό η δυναμική και η προσαρμοστικότητα των δομών συναρτάται με τις τοπικές ανάγκες και τη διάρθρωση της οικονομίας σε ευρύτερη κλίμακα. Μια αποτελεσματική Κοινωνική Πολιτική για τη φροντίδα των ηλικιωμένων και Α.με.Α. αλλά και για το σύνολο του πληθυσμού, προβλέπει ειδικές δράσεις και προσαρμογές στην τοπική ιδιαιτερότητα. Απαιτεί τη νομοθετική, οργανωτική και οικονομική συνεργασία παράλληλων και συμπληρωματικών χώρων.

Οι όποιες αλλαγές στο σύστημα παροχής υπηρεσιών υγείας και Κοινωνικής Πολιτικής συνιστούν πρωτίστως πολιτικές αποφάσεις, αλλά προσδιορίζονται από τα τεχνικά μέρη. Τα γεωγραφικά όρια είναι ιδιαίτερα ελαστικά στη δημοτική πολιτική καθώς μετατρέπονται άλλοτε σε εργαλείο διεκδίκησης εσόδων και άλλοτε σε πρόσχημα αδυναμίας κάλυψης του πληθυσμού και των αναγκών του. Η βελτίωση εξάλλου της διαθεσιμότητας και της ποιότητας των ιατρικών και κοινωνικών υπηρεσιών, αφορά στην εδραίωση του επιπέδου των δομών υγειονομικής περίθαλψης, μέσα από την ποιότητα, αλλά κυρίως τη διαθεσιμότητα των υπηρεσιών.

Η «Καλλικρατική» μεταρρύθμιση δεν έχει επηρεάσει προς το καλύτερο την ποσότητα και την ποιότητα των υπηρεσιών κι η ανάπτυξη παράλληλων άτυπων υπηρεσιών φροντίδας είναι καθημερινή και διαδεδομένη λύση, για την οποία ωστόσο το οικονομικό και οικογενειακό υπόβαθρο των ηλικιωμένων και των Α.με.Α. αποτελεί κριτήριο λήψης αυτών των υπηρεσιών. Ως εκ τούτου, η έννοια της πρόσβασης ορίζεται ως η συνισταμένη μιας ομάδας παραγόντων που καθορίζουν τόσο την ατομική/προσωπική ικανότητα όσο και την αντίστοιχη εξωτερική, προς τον πολίτη-εξυπηρετούμενο, δημοτική/γεωγραφική. Αποτελεί, εν τέλει, μια σύνθεση εξαρτήσεων από διαφορετικές, αλλά συμπληρωματικές μορφές προσέγγισης.

Η ανάπτυξη των «Κέντρων Κρίσιμων Πληροφοριών και Αντιμετώπισης (Crisisinfo-centre)» που προτείνεται από την παρούσα εργασία, αφορά στην επίτευξη της εγγύτητας που μειώνει τους χρόνους ανταπόκρισης των υπηρεσιών, υποστηρίζοντας την καλύτερη εποπτεία των περιοχών και στην ενδυνάμωση των ομάδων στόχου, την ψυχολογική και

συναισθηματική ενθάρρυνση των κατοίκων των περιοχών, ότι δεν είναι αποκλεισμένοι σε ένα αφιλόξενο περιβάλλον. Η δημιουργία των προτεινόμενων *Κέντρων* αντιλαμβάνεται το χώρο ως πλατφόρμα κοινωνικών ενεργειών και την εδαφικότητα ως παράμετρο, η οποία προκαθορίζεται τοπογραφικά από τις επίσημες πολιτικές διοικητικών δομών, αλλά δεν είναι αμετάβλητη.

Οι πεδινές και ορεινές περιοχές, έχουν μοναδικές προκλήσεις που επηρεάζουν την παροχή υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και την υλοποίηση της ένταξης των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων. Αυτές περιλαμβάνουν, όπως ήδη προειπώθηκε, τη γεωγραφική απόσταση, την έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών και των οργανισμών παροχής υπηρεσιών, η οποία εντείνεται από την απόσταση. Ο ανασχεδιασμός του συστήματος Κοινωνικής Πολιτικής και πρωτοβάθμιας φροντίδας αποτελεί μια χωρικά εστιασμένη πολιτική που αποτελεί απάντηση στα ζητήματα, από τα οποία καθορίζεται και στα οποία στοχεύει. Ο σχεδιασμός υπηρεσιών υγείας για μια γεωγραφική περιοχή αφορά στην καλύτερη ενσωμάτωση παροχής της υγειονομικής περίθαλψης σε ολόκληρη την Περιφέρεια. Αφορά, σε έναν τοπικό σχεδιασμό Κοινωνικής Πολιτικής και πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας με βάση τις ανάγκες της τοπικής κοινότητας.

Τα «*Κέντρα Κρίσιμων Πληροφοριών και Αντιμετώπισης-Crisisinfo-center*» στηρίζονται στην ενισχυμένη συνεργασία μεταξύ των οικογενειακών ιατρών, της δημόσιας υγείας, της συνεχιζόμενης φροντίδας και της κοινωνικής εργασίας. Η χρησιμοποίηση του «δικτύου των ικανών» αφορά στη διαχείριση χρόνιων ασθενειών, με την ένταξη στο σύστημα των φαρμακοποιών, των νοσηλευτών και των κοινωνικών λειτουργών με αναφορά ευθύνης σε κάθε κοινότητα. Με την εισαγωγή της «*κοινότητας πρωτοβουλιών*» ανάπτυξης και της πρωτογενούς πρόληψης, υπάρχει μια αυξημένη εστίαση στην ευεξία.

Οι υπηρεσίες πρέπει να ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες των μελών της κοινότητας με παρεχόμενες υπηρεσίες. Αυτός εξάλλου είναι ο αρχικός και ουσιαστικά ο πιο ξεκάθαρος λόγος σύστασης και λειτουργίας μιας υπηρεσίας, πολύ περισσότερο της Κοινωνικής Πολιτικής με τη χρήση Τ.Π.Ε.

ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Α΄ Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις

1. <http://www.okeobservatory.gr/>.
2. www.observatory.gr.
3. <http://www.avgi.gr/ArticleActions/show.action?articleID=672141/>
4. www.opengov.gr.
5. www.csrhellas.gr.
6. <http://www.europarl.europa.eu/sides>.
7. www.deinstitutionalisationguide.eu.
8. <http://www.yyka.gov.gr/O>
9. http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economy_2_19/10/2003_81067.
10. www.localit.gr.
11. www.ita.gr.
12. www.perifereies.gov.gr.
13. www.hellenicparliament.gr.
14. <http://www.msh.org/partner-with-us/local-and-regional-partners>.
15. www.opengov.gr.
16. www.ypes.gr.
17. <http://paulspicker.wordpress.com/2013/08/24/edinburgh-goes-back-to-the-1930s/>.
18. <http://www.meine-schulden.de/schuldnerberatung>
19. <http://www.in.gov/dcs/2372.htm>.
20. <http://www.pedkm.gr/C77FCE95.el.aspx>.
21. www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42.../A-ANAFRO-EIS.pdf
22. <https://diavgeia.gov.gr/doc/4AΘΞOP1Y-ΨI>
23. www.ita.org.gr.
24. <https://diavgeia.gov.gr/doc/6Δ1ΙΩP8-BNB>
25. <http://www.ddy.gr/>.
26. http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/programme/documents/2013/eacea_2012_00730000_el.pdf.
27. <http://tvxs.gr/news/topika-nea/ekleise-dimo-i-dimarxos-gaydoy-monimos-apoysa-leei-i-dimotiki-antipoliteysi>.
28. www.espa.gr.
29. <http://www.opengov.gr/ypes/wp-content/uploads/downloads/2012/04/Nomos-4071.pdf>.
30. <http://www.et.gr>.
31. <http://www.eopyy.gov.gr>.
32. http://www.kainotomia.imegseeve.gr/attachments/article/35/IME_GSEEVE_DEI2_paradote_o_a.pdf
33. www.el.wikipedia.org.
34. www.pim.net.gr.
35. www.reporter.gr
36. <http://medical.syn.sourceforge.net/> .
37. www.espa.gr.
38. http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/action_plan/pdf/actionplan_en.pdf
39. http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/cnc/2003/com2003_0066en01.pdf
40. http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/index_en.htm
41. http://www.e-europestandards.org/Docs/eeurope_initiative.pdf
42. www.eur-lex.europa.eu.
43. www.eur-lex.europa.eu.
44. http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/action_plan/pdf/actionplan_en.pdf
45. http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/124226_el.htm.

46. www.digilib.lib.unipi.gr.
47. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0263en01.pdf
48. <http://www.europarl.europa.eu/news/el>.
49. www.europa.eu.
50. http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/c11328_el.htm.
51. http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/index_en.htm
52. <http://europa.eu/generalreport/el/2005/rg52.htm>
53. www.epset.gr.
54. http://ec.europa.eu/information_society/digitalagenda/scoreboard/index_en.htm.
55. www.ermis.gov.gr,
56. www.ypes.gr.
57. www.OECD.org.
58. www.ita.org.
59. <http://www.infostrag.gr/?tag=psifiakos-dimos>.
60. www.observatory.gr.
61. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/public-sector-innovation/index_en.htm.
62. www.digitalplan.gov.gr.
63. www.rethymno.gr/citizen/digital-strategy/digital-strategy.html.
64. www.digitalgreece2020.gr.
65. <http://www.infosoc.gr>.
66. <http://el.wikipedia.org>
67. <http://www.opengov.gr/minreform/wp-content/uploads/downloads/2014/07/Action-Plan-eGov-V-1-0-Consultation-GR.pdf>.
68. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=URISERV:l24226h>.
69. www.un.org/disabilities
70. <http://www.halsoteknik.com/public/file..pdf>.
71. <http://www.infosoc.gr/infosoc/el-GR/epktp/piousendiaferei/idiotes/pshfiakes/default111.htm#t9>
72. <http://www.2010againstopoverty.eu>.
73. <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/ehealth-and-ageing>.
74. <http://www.preventelderabuse.eu>.
75. <http://www.milcea.eu>.
76. <http://www.wedo-partnership.eu/>.
77. <http://www.innovage-project.eu/>.
78. http://www.espon-usespon.eu/dane/web_articles_files/847/greek_support_materials_gr.pdf.
79. http://www.espa.gr/elibrary/Episimo_Kemeno_EP_Thessalias_Stereas_Hpeirou.pdf.
80. <http://www.rivm.nl/who-fic/thesauruseng.htm>.
81. <https://diavgeia.gov.gr/luminapi/api/decisions/638NQE2.../document>
82. http://www.cor.europa.eu/document/activities/lisbon/comm299-2005_part1_ext_el.pdf
83. http://www.bookshop.europa.eu/eubookshop/FileCache/PUBPDF/KK7105166ENC/KK7105166ENC_002.pdf
84. http://ec.europa.eu/information_society/activities/ict_psp/documents/signposts2005.pdf.
85. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/interim4/4inter_en.pdf
86. www.kedke.gr/.
87. www.ypes.gr.
88. www.wtmnews.gr.
89. www.Wikipedia.gr
90. www.epdm.gr/Uploads/Files/Dimosiotita/FINAL_REPORT_GR.doc
91. www.inerpost.gr/attached/delphes/XlepasKeimenoDelfon170506.doc.
92. www.minenv.gr/4/41/g4110/.../ethniki.stratigiki.biosimi.anaptixi.pdf.
93. http://dlib.statistics.gr/Book/GRESYE_02_0101_00098%20.pdf.

94. http://ec.europa.eu/health/newsletter/138/focus_newsletter_el.htm.
95. http://ec.europa.eu/information_society/policy/ecommm/library/public_consult/index_en.htm.
96. http://ec.europa.eu/news/justice/101115_el.htm
97. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:01:el:HTML>.
98. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:033E:0065:0076:EL:PDF>
99. http://europa.eu.int/information_society/activities/egovernment_research/doc/highlights/comm_pdf_com_2006_0173_f_el_acte.pdf)
100. <http://mdmgreece.gr/erevnikiti-meleti>.
101. <http://otanews.gr/index.php/kedke/3511-ta-sympersmata-toy-synedrioy-tis-kede-stin-komotini.html>.
102. http://www.espa.gr/elibrary/E9niko_Programma_Metarru9misewn_2011_14.pdf.
103. http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2011/2011_04_01/consensus_conference_poverty_report_el.pdf
104. http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2011/2011_04_01/consensus_conference_poverty_report_el.pdf.
105. http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7f4d3181-8c97-4d49-8212-57bdf7ff860/2.Aitiologiki_Kallikratis.pdf.
106. <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-5a/>.
107. <http://www.ita.org.gr/Contents.aspx?catid=303&lang=gr&View=8>.
108. <http://www.kpolykentro.gr/sites/el/activities/studies/study/study0002.html>.
109. http://www.ktpae.gr/index.php?view=article&catid=12%3Aerga&id=577%3Aermis&format=pdf&option=com_content&Itemid=45
110. <http://www.opengov.gr/minreform/wp-content/uploads/downloads/2014/07/Action-Plan-eGov-V-1-0-Consultation-GR.pdf>.
111. <http://www.psychologie.uni-heidelberg.de/ae/apa/forschung/innovage.html>.
112. http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/General/nws_SAM01_GR.PDF.
113. <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE>
114. <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>.
115. <http://www.pspa.uoa.gr/.pdf>.
116. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:074E:0019:0034:EL:PDF>
117. www.Wikipedia.gr
118. www.wtmnews.gr.
119. www.ypes.gr.

Β' Άρθρα/Νόμοι

1. Άρθρο 101, §1Σ. Σύνταγμα της Ελλάδας 1975/86/2001
2. Άρθρο 13. Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης Πηγή : Ν. 2539/1997 «Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης»
3. Άρθρο 22: (Προστασία της εργασίας) Πηγή: <http://www.hellenicparliament.gr> 15/06/2015
4. Άρθρο 259 νόμου 3852/2010 ΦΕΚ τεύχος Α 87 *Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης*). <http://www.kallikratis.eu>.
5. Άρθρο 260 νόμου 3852/2010 ΦΕΚ τεύχος Α 87 *Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης*)
6. Άρθρο 5: (Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, προσωπική ελευθερία), παρ.5. Μετά την Αναθεώρηση που αναγράφονται στο Ψήφισμα της 6ης Απριλίου 2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων.
7. Ν. 3431. *Περί Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών και άλλες διατάξεις*. Άρθρο 2. § κδ. «Καθολική υπηρεσία». <http://www.yme.gov.gr>.
8. Ν. 2251/1994 αρ.4. παρ.1.

9. Ν. 2646/1998
10. Ν.3852/2010 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης- Πρόγραμμα Καλλικράτης», (ΦΕΚ 87/τ.Α'/07-06-2010) Εφημερίδα της Κυβερνήσεως
11. Ν. 3852/2010 ΦΕΚ Α 87/7.6.2010 "<http://www.ministryofjustice.gr/site/kodikis>.
12. Ν.1397/83. Ν.2889/2001. Ν.2955/2001. Νομοθεσία σύστασης και λειτουργίας του ΕΣΥ.
13. Ν.1828/89, άρθρο 25.
14. Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης- Πρόγραμμα Καλλικράτης», Προς τη Βουλή των Ελλήνων,
15. Ν. 2539/1997 και Ν. 3852/2010.
16. Νόμοι: {2071/1992-2194/1994-2519/1997-2889/2001}, OECD 2008 <http://www.entepa.gr/>.
17. Ν. 1065/80
18. Ν. 1416/84
19. Ν.3235/2004. Πηγή: http://enne.gr/nomothesia/nomoi/3235_2004_53.pdf.
20. Ν. 3852/2010 (ΦΕΚ 87 Α/7/6/2010). Αιτιολογική έκθεση του σχεδίου νόμου για «τη νέα αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης- Πρόγραμμα Καλλικράτης». Απρίλιος 2010.
21. Π1γ/οικ 81551/25-6-2007 (ΦΕΚ 1136/Β) Υ.Α.
22. Π2β/οικ. 2808/15.7.1997 Υ.Α.40, ΦΕΚ 645/Β'/31.7.1997,
23. Π3α/Γ.Π. οικ. 60428/24-6-2003 (ΦΕΚ 875/τ. Β/02.07.2003) Υ.Α. (ΦΕΚ 1397/Β/2001).1397/Β/2001).
24. ΦΕΚ 244/τ.Α'/1997, Νόμος 2539/1997, «Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης», Εθνικό Τυπογραφείο
25. ΦΕΚ Α 58/2008. (άρθρο 27).
26. Υπ.αριθμ.2/86954/ΔΠΓΚ/29-11-12 Υπ. Οικονομικών

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Adorno Theodore W. Κοινωνιολογία, Εισαγωγικά δοκίμια, Frankfurt/M. 1956(ελληνική έκδοση από τις εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1987).
2. Barrientos Armando. «Πρόνοια χωρίς κράτη πρόνοιας: Η μείωση της φτώχειας στο Νότο». <http://www.re-public.gr>. 4/1/2013
3. Beck Ulrich (1999). Τι είναι η παγκοσμιοποίηση? (Γ. Παυλόπουλος μτφρ.) Εκδόσεις Καστανιώτης.
4. CDLR (2001) Committee on Local and Regional Democracy
5. COM (2003) 615 “Διακυβέρνηση και Ανάπτυξη”
6. Crozier M. 1986. Σύγχρονο κράτος, μικρό κράτος. Στρατηγικές για μια άλλη αλλαγή. Παρίσι, Fayard, 1986.
7. Davis, R. Συνοπτική έκθεση της ΟΕΕ/ΗΕ σχετικά με την πολιτική για τη γήρανση, Τεύχος 7, Νοέμβριος 2010, “Towards community long-term care” («Προς μια μακροχρόνια φροντίδα σε επίπεδο τοπικής κοινότητας») που αναφέρεται στους Huber, M.; Rodrigues, R.; Hoffmann, F.; et al (2009) *Facts and Figures on Long-Term Care. Europe and North America* (Στοιχεία και αριθμοί για τη μακροχρόνια φροντίδα. Ευρώπη και Βόρειος Αμερική). Βιέννη: Ευρωπαϊκό κέντρο πολιτικής και έρευνας για την κοινωνική πρόνοια.
8. Delmas C. L’ Amenagement du Territorie PUF, Paris 1963. Εδώ από το Βασενχόβεν Λ. Χωροταξία: Θεωρία και Πράξη. Βιώσιμη Ανάπτυξη με την Περιβαλλοντική Αγωγή. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας Μεσολόγγι 1997.

9. Dosi Giovanni: *Οι τάσεις της καινοτομίας και οι προσδιοριστικοί της παράγοντες: Τα συστατικά της καινοτόμου διαδικασίας*. Στο Οικονομική Θεωρία και Τεχνολογία. Επιμ. Τ. Γιαννίτσης. Εκδόσεις Gutenberg. Αθήνα 1991.
10. Drucker P. «Management: Tasks, Responsibilities, Practices», εκδ. Harper and Row, New York 1974, σ. 442 στο Μ. Δεκλερής (εισ.-επιμ.), «Διοίκηση Συστημάτων», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1989.
11. Engels Friedrich, *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats*. Από Χαμπής Κιατίτης. Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή» ΕΠΕ Αθήνα.
12. Estivill J. (2003), *Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion, An Overview*, ILO Geneva. Εδώ από Ρετινιώτη Αθ. Μάντζιου Ι. Ερευνητική Μελέτη. *Η πρόσβαση των φτωχών και κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων που ζουν στο κέντρο της Αθήνας, στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και της εργασίας*. Γιατροί Του Κόσμου. Δεκέμβριος, 2010
13. European Interoperability Strategy 2012 Implementation Review (Επανεξέταση της υλοποίησης της ευρωπαϊκής στρατηγικής διαλειτουργικότητας για το 2012).
14. Freeman C & Perez C: στο: *Οι τάσεις της καινοτομίας και οι προσδιοριστικοί της παράγοντες: Τα συστατικά της καινοτόμου διαδικασίας*. Στο Οικονομική Θεωρία και Τεχνολογία. Επιμ. Τ. Γιαννίτσης. Εκδόσεις Gutenberg. Αθήνα 1991.
15. Galbraith J. K. *Η τεχνολογία είναι η συστηματική εφαρμογή επιστημονικής ή άλλης οργανωμένης γνώσης για εκτέλεση πρακτικών σκοπών*. The new industrial state, Princeton University Press, 2007
16. Gilpin R. Παγκόσμια πολιτική οικονομία. Η διεθνής οικονομική τάξη. Εκδόσεις Ποιότητα.v2. 7^η έκδοση. Αθήνα 2008.
17. Hamilton Alexander Institute. *Πολιτικές και διαδικασίες πληροφοριακών συστημάτων διοίκησης*. Εκδόσεις Κριτήριο.
18. Lefebvre H. (1974), *La production de l' espace*, Paris: Anthropos. Εδώ από το Τράντας Ν. Η τοπική διάσταση της κοινωνικής πολιτικής: Ευρωπαϊκή Ένωση-Ελλάδα. ΙΣΤΑΜΕ Αθήνα 2004.
19. Monti Mario. «A new Strategy for the Single Market at the service of Europe's economy and society» (Μια νέα στρατηγική για την ενιαία αγορά στην υπηρεσία της ευρωπαϊκής οικονομίας και κοινωνίας). Έκθεση του Mario Monti προς τον πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 9 Μαΐου 2010.
20. Perez C- Soete. *Η κάλυψη του τεχνολογικού χάσματος: εμπόδια στην είσοδο και ευκαιρίες*. Στο: Οικονομική θεωρία(επιμ) Τ. Γιαννίτσης.
21. Piketty Thomas, *Η οικονομία των ανισοτήτων*, Πόλις, Αθήνα 2007
22. Polanyi Karl (1983), *La Grande transformations*, Paris, Gallimard. Εδώ από το Η. Νικολακόπουλος. Η ορθολογικότητα στην οικονομία. Επιθεώρηση Οικονομικών Επιστημών. - Τεύχος 6 (2004).
23. Prigogine I./ Stengers I. 1986. Τάξη μέσα από το χάος. Ελλ. απόδοση: Νίκας Α./Λογιωτάτου Μ. Αθήνα 1986. Εκδόσεις Κέδρος.
24. Roussel L. (1989). *La famille incertaine*, Paris, Odile Jacob/Points. Εδώ από το Μουσούρου Λ. Εισαγωγή στην κοινωνιολογία των ηλικιών και των γενεών. Εκδόσεις Gutenberg.
25. Spicker P. *Το κράτος πρόνοιας. Μια γενική θεωρία*. Εκδόσεις Διόνικος. Αθήνα 2004.
26. Stouthall A. *Aluer Society*, Κέιμπριτζ 1956, κεφ. 9. G. Balandier. Πολιτική Ανθρωπολογία, Παπαζήσης, Αθήνα 1990, κεφ. 6.
27. Taylor C. (1999). Πολυπολιτισμικότητα: εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης. (μεταφρ. Φ. Παιονίδης), Αθήνα Πόλις.
28. Vasquez Barquero Antonio, 1991, «*Τοπική Ανάπτυξη. Μια Στρατηγική για τη δημιουργία Απασχόλησης*, » μετάφραση Β. Χωραφά, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
29. Wilcox, Ault, Agee. Δημόσιες σχέσεις/Στρατηγικές και τεχνικές, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 1998.
30. William Hsiao. Οικονομικός Ταχυδρόμος. (8 Απριλίου 2004)
31. Αγγελόπουλος Γ. Εθνοτικές ομάδες και ταυτότητες. Οι όροι, η εξέλιξη της σημασίας και του περιεχομένου τους, Περιοδικό Σύγχρονα Θέματα, Τ.63, 1997. Εθνοτικές ομάδες και ταυτότητες Οι όροι και η εξέλιξη του περιεχομένου τους.

32. Αθανασίου Αθηνά. *Εθνογραφία στο διαδίκτυο ή το διαδίκτυο ως εθνογραφία: δυνητική πραγματικότητα και πολιτισμική κριτική*. Στο: *Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών*. Γ΄/2004. 115.
33. Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο έρευνας της Ελληνικής κοινωνίας. Η δημόσια διοίκηση μπροστά στην πρόκληση του 1992. Προτεινόμενες διοικητικές μεταρρυθμίσεις. Επιστ.υπ. Θεοφανίδης Σ. Αθήνα 1992.
34. Ακαδημία Αθηνών. Κέντρον ερεύνης της ελληνικής κοινωνίας. Δημοσιεύματα: αριθμός 9. *Αποκέντρωση και αυτοδιοίκηση. Διαπιστώσεις – Προτάσεις*. Αθήνα 2000.σ.44
35. Αμίτση Γ. «Η ανάπτυξη ενός νέου θεσμικού υποδείγματος κοινωνικής αλληλεγγύης ως μηχανισμός ενδυνάμωσης του Κοινωνικού Κράτους στην περίοδο της ύφεσης.» <http://constitutionalism.gr/ast/cov/Am/Amitsis.pdf>. 11/2/2013.
36. Αμίτσης Γ. / Ξ. Κοντιάδης, *Διερεύνηση και Αξιολόγηση των μηχανισμών εισοδηματικής ενίσχυσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες*, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2000.
37. Αμίτσης, Γ. *Αρχές οργάνωσης και λειτουργίας του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας. Το ελληνικό μοντέλο των κοινωνικών υπηρεσιών και η ευρωπαϊκή εμπειρία*. Εκδ. Παπαζήσης. Αθήνα. 2001.
38. Αναγνωστάτος Σ. Δ. Δ.Ε. Κέντρα Δεδομένων –Πυροπροστασία & Συστήματα Πυρόσβεσης ΕΜΠ. Σχολή Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Ηλεκτρικών Βιομηχανικών διατάξεων και συστημάτων αποφάσεων.
39. Ανακοίνωση της Επιτροπής «Εκσυγχρονισμός και βελτίωση της κοινωνικής προστασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», C (97) 102/12.3.1997.
40. Ανδρέου, Γ. 2002, *Συνοχή και Διαρθρωτική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα, Παπαζήσης.
41. Ανδρικοπούλου Ελ. (1995) Οι περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Αθήνα 1995, Θεμέλιο.
42. Ανδρονόπουλο Β.- Μαθιουδάκη Μ. Νεοελληνική Διοικητική ιστορία, Περιφερειακή Διοίκηση/Τοπική Αυτοδιοίκηση, «Διοικητική Μεταρρύθμιση», 1988.
43. Ανδρονόπουλου Β.- Μαθιουδάκη Μ. Περιφερειακή διοίκηση-Τοπική αυτοδιοίκηση, Ιστορική εξέλιξη σε: Το ελληνικό κράτος, Το πολίτευμα- Η εκτελεστική λειτουργία, Επιθεώρηση *Διοικητική μεταρρύθμιση*. Τ.31-32, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1987.
44. Αποστολάκης Ι. Λουκής Ε. Χάλαρης Ι. Ηλεκτρονική Δημόσια Διοίκηση. Οργάνωση, Τεχνολογία και εφαρμογές. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2008.
45. Αποστολάκης Ι. Λουκής Ε. Χάλαρης Ι. Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση. Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης. Αθήνα. 2004.
46. Αποστολόπουλος Κ. (2002). Αστικοί συνεταιρισμοί. Η περίπτωση των οικοδομικών συνεταιρισμών του Νομού Αττικής και των γειτονικών νομών Κορινθίας, Ευβοίας και Βοιωτίας. Στο *Συνεταιριστικοί προβληματισμοί 2001*. Αθήνα, Σταμούλη Α.Ε.
47. Αράπογλου Β. Πεταλάς Α. «Λόγοι και πρακτικές για την Κοινωνική Ενσωμάτωση. Αναθεωρώντας το Εθνικό Σχέδιο Δράσης,» Άρσις, «Κοινωνική οργάνωση υποστήριξης νέων». Ερευνητική Έκθεση, Αθήνα. Μάιος 2004.
48. Αργυριάδης Δ. Για μια δημόσια διοίκηση που αποδίδει και επικοινωνεί με τους πολίτες. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1998.
49. Αργυρόπουλος 1843.σ.23-77, Η άποψη που θέλει την αφετηρία του κοινοτικού θεσμού στην Βυζαντινή περίοδο, ως αναγκαίο παράγωγο της ίδιας της τουρκοκρατίας,
50. Αφουξενίδης. Α. (1999) “Το Ελληνικό κράτος πρόνοιας: καμπή, αναδιάρθρωση ή αποδόμηση;” στο Ματσαγγάνης, Μ. (επιμ.) *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Ελληνικά Γράμματα.
51. Βάσαλος Ι. Β. Κελεσιδής. Ν. Κομνηνός. ΤΟΠΟΣ, *Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος*. 22-23/2004 ISSN 1105-3267.
52. Βενετσανοπούλου Μ. Η θεσμική διαδρομή της ελληνικής δημόσιας διοίκησης. Εκδόσεις Σάκκουλα. Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2002.
53. Βενιέρης Δ. Αποσύνθεση και ανασύνθεση της κοινωνικής πολιτικής: Η ελληνική εμπειρία, Στο Βενιέρης Δ και Παπαθεοδώρου Χ, (επιμ). *Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προοπτικές*. Αθήνα 2003 Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

54. Βενιέρης Δ., Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002. Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Πολιτικές ένταξης των Μεταναστών: Η Ευρωπαϊκή εμπειρία, ΙΜΕΠΟ, Αθήνα, 2006.
55. Βενιέρης Δ., Χρ. Παπαθεοδώρου. Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα. Προκλήσεις και Προοπτικές. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα 2003.
56. Βήκα-Μπεσίλα Ε. Το συνταγματικό πλαίσιο του θεσμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1995.
57. Βούλγαρης Γ. Φιλελευθερισμός, Συντηρητισμός, Κοινωνικό κράτος 1973 – 1990, Θεμέλιο, Αθήνα 1994.
58. Γ.Γ.Κ.Α. 2008. <http://www.ggka.gr/asfalistik-main.htm>.
59. Γάκης Κ. Καλλικράτης. Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση στην Αυτοδιοίκηση. ΕΕΤΑΑ
60. Γεραγά Κ. «Σελίδες από την διοικητικής ιστορίαν Της Ελλάδος.» Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.
61. Γέροντα. Α. *Η ηλεκτρονική επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών*, Το Σ 1989. Σελ.58.
62. Γετίμης Π. «Νέες μορφές αστικής διακυβέρνησης». Η Ελλάδα μπροστά στην Τρίτη χιλιετία-χώρος-Οικονομία-Κοινωνία, τα τελευταία 40 χρόνια. Πάντειο Παν/μιο. Αθήνα 2001.
63. Γετίμης Π. και Ψυχοπαίδης Κ. (1989), *Ρυθμίσεις Τοπικών Προβλημάτων*, Αθήνα, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.
64. Γετίμης, Π. & Χλέπας, Ν. (2005). *Αρμοδιότητες και συγκρότηση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα: Προοπτικές αναβάθμισης*, Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος & Ανθρώπινου Δυναμικού. Πάντειο Πανεπιστήμιο.
65. Γετίμης. Π. Γράβαρης, Δ., (επιμ.), (1993) *Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική, Η Σύγχρονη Προβληματική*, Αθήνα: Θεμέλιο.
66. Γεώργιος Λ. Ανέστης Δ.Δ. Σχεδιασμός Πληροφοριακού Συστήματος για την Υποστήριξη Εικονικών Κοινοτήτων Χρηστών. Χανιά, 2001.
67. Γιαννακόπουλος Δ. & Παπουτσή Ι. Πληροφοριακά συστήματα διοίκησης. Τόμος 1. Δεύτερη έκδοση βελτιωμένη. Εκδόσεις Έλλην.1996.
68. Γκασούκα Μ (2002). «Εμφυλες Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις της Λογοτεχνίας», Παιδαγωγικό Τμήμα Ε Πανεπιστημίου Αθηνών, Κέντρο Έρευνας Επιστήμης και Εκπαίδευσης, Η Λογοτεχνία Σήμερα: Όψεις, Αναθεωρήσεις, Προοπτικές, Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο με διεθνή Συμμετοχή, Αθήνα 2002 (Πρακτικά).
69. Γνώμη της Ο.Κ.Ε. «Δημόσια Διοίκηση». Δεκέμβριος 2009.τ.209.
70. Γνώμη της Ο.Κ.Ε. επί του σχεδίου νόμου: «Κύρωση αναθεωρημένου ευρωπαϊκού κοινωνικού χάρτη.». http://www.oke.gr/opinion/op_242.pdf/ 27-1-2013.
71. Γοσποδίνη Άσπα. CLUSTERS καινοτομίας: χωρικός σχεδιασμός, διεθνή πρότυπα & η ελληνική πραγματικότητα. Προγράμματα Αστικής αναγέννησης και βιώσιμη ανάπτυξη, ΤΕΕ – ΣΕΜΠΧΠΑ, 28 Μαΐου, Θεσσαλονίκη 2010. <http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm>. 21/2.2013
72. Δαγτόγλου Π. «Γενικό διοικητικό δίκαιο.» 5^η έκδοση 2003.αρ.1099
73. Δαφέρμος Γ. και Παπαθεοδώρου Χ.. Κείμενα Πολιτικής (Policy Briefs) / 1. «*Το παράδοξο της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα: Γιατί η αύξηση των δαπανών για κοινωνική προστασία δεν μείωσε τη φτώχεια*» ΙΝΕ-ΓΣΕΕ. Ιούλιος 2001.
74. Δεκαετής Στρατηγική. Μια Ευρώπη χωρίς φραγμούς για τα άτομα με αναπηρία” - 15/11/2010
75. Δεληκωστόπουλου Σ. Οι προϋποθέσεις του παραδεκτού της αίτησης ακυρώσεως.1973.σελ. 216.Επ’.
76. Δένδια Μ. *Η τοπική αυτοδιοίκηση α΄βαθμού εν Ελλάδι. Έκθεσης περί της καταστάσεως των ελλείψεων και των μέσων ανόρθωσης των παρ’ ημίν δήμων και κοινοτήτων*, ΕΤΑ 1936.
77. Δερτούζος Μιχάλης, (1998), Τι μέλλει γενέσθαι: πώς ο νέος κόσμος της πληροφορικής θα αλλάξει τη ζωή μας. Αθήνα Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Λιβάνης.
78. Δημητράκος Δ. «Κράτος δικαίου και δικαιώματα του πολίτη». <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=125405>. 27/08/2000
79. Δημητράκου Δ., Μέγα λεξικό όλης της ελληνικής γλώσσας. <http://www.politeianet.gr>.
80. Δήμος Τρικκαίων, δίκτυο Τηλε-πρόνοιας. <http://www.newsit.gr/> 29/01/2012

81. Δημόσια βιβλιοθήκη Βέροιας <http://www.libver.gr>
82. Δημοτικός και κοινοτικός κώδικας.
<http://www.ypes.gr/el/Regions/EgyklioiApofaseisSyxneserothseis/CodeofMunicipalities/>.
83. Διαδικασία εφαρμογής Ν. 4238/2014 - Διευκρινήσεις για την έναρξη λειτουργίας των Μονάδων Υγείας του ΠΕΔΥ.
84. Διάσκεψη Υπουργών στη Ρίγα "Οι ΤΠΕ στην υπηρεσία μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς" (11-13.6.2006)
85. *Διάχυση αποτελεσμάτων και ενεργειών του ευρωπαϊκού δικτύου επιχειρησιακών προγραμμάτων για τη διοικητική μεταρρύθμιση.*» Πακέτο εργασιών.
86. Δίκτυο ηλεκτρονικών επικοινωνιών <http://www.yme.gov.gr>.
87. ΔΚΚ στο αρ.165 όπου και καθορίζονται δείκτες αξιολόγησης της οικονομικής διαχείρισης των ΟΤΑ.
88. Δουατζή Γ. «*Τοπική αυτοδιοίκηση*». Εκδόσεις Εξάντας.
89. Ε.Ε. (1996): Πράσινη βίβλος για την καινοτομία. *Καινοτομία. Έρευνα και Τεχνολογία*. 03-04/2009,τ.71.Εθνικό κέντρο τεκμηρίωσης.
90. Ε.Ε. Βρυξέλλες, 3.3.2010 COM(2010) 2020 τελικό Ανακοίνωση της Επιτροπής: «ΕΥΡΩΠΗ 2020 Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη.»
91. Ε.Ε. Γενική Διεύθυνση Έρευνας και Καινοτομίας. Διεύθυνση Α. Κατάρτιση και συντονισμός πολιτικών. Μονάδα Α.1 Το Πρόγραμμα Πλαίσιο της ΕΕ για την Έρευνα και την Καινοτομία. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2014
92. Ε.Ε.(28/11/2000) Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, 2000-2006, Βρυξέλλες 28/11/2000.
93. Ε.Ε.Τ.Α.Α- ΚΕΔΚΕ. *Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Παρούσα κατάσταση και προοπτικές*. Αθήνα 1995
94. Ε.Κ.Δ.Δ.Α. Μελέτη αναδιάρθρωσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Κυπριακής δημοκρατίας. www.ucm.org.cy/DocumentStream.aspx?DocumentID=726.
95. ΕΕΤΑΑ. Ειδικά θέματα 1. *Θέματα δημοσιονομικής αποκέντρωσης*. (Επιμ. Τάσος Ν.) Αθήνα 1988.
96. ΕΕΤΑΑ. *Οικονομική κρίση, Τοπική Αυτοδιοίκηση και Κοινωνική Πολιτική*. Αθήνα 30/1/2013.
97. Εθνική Στρατηγική για τις Τ.Π.Ε και την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση. Έκδοση 2^η Μάρτιος, (2012). <http://www.tovima.gr/files/1/2012/03/20/Epitroph%20Plhroforikhs.pdf>.
98. Εισήγηση ομάδας εργασίας, Συνέδριο Θεσ/κης 1983: «Μια σύγχρονη Ευρωπαϊκή έκφραση».
99. ΕΚΔΔΑ, *Μελέτη Αναδιάρθρωσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας, Επιτελική Σύνοψη*, 2009, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ)
100. Έκθεση για τη Γήρανση του 2012. <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/2012-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-27-eu-member-states-2010-2060>.
101. Έκθεση της επιτροπής κοινωνικής προστασίας προς τη σύνοδο του Ε.Σ. της 3ης Δεκεμβρίου 2002. Επεξηγηματικό σημείωμα (14164/1/02/SOC508).
http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/counciltext_el.pdf.
102. Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ), (2005), *Κοινωνική πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση: Παρούσα κατάσταση και προοπτικές*, Αθήνα.
103. *Ελληνικό πλαίσιο Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Άρθρο 1*.
104. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ. Μηνιαία έκδοση του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ. Τεύχος 109, Σεπτέμβριος 2004.
http://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/02/files/109_SEPTEMBRIOS.pdf
105. Ενημερωτικό Δελτίο Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Απρίλιος 2010 . Ελληνική Έκδοση 2.0.
<http://www.psifiakiellada.gr>. http://www.infosoc.gr/NR/rdonlyres//ktp_all.pdf
106. Επιθεώρηση Τοπικής Αυτοδιοίκησης. «*έξυπνες*» οικίες τ.132, Σεπτ/Δεκ.2011
107. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. 13.3.2012
108. Επιτροπή πληροφορικής και επικοινωνιών. Εθνική Στρατηγική για τις Τ.Π.Ε. και την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Έκδοση 2^η Μάρτιος 2012.
<http://www.tovima.gr/files/1/2012/03/20/Epitroph%20Plhroforikhs.pdf>.

109. Έρευνα αξιολόγησης των ΠΒΣ μέσα από την οπτική των εργαζομένων σε αυτά.» Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης/Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ Ηρακλείου Κρήτης. Οκτώβριος 2005 /2006. www.grsr.gr.
110. ΕΣΔΕΝ.2003-2005. Εθνικό Σχέδιο Δράσης Για την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2003-2005 Στατιστικό παράρτημα.
111. ΕΣΥΕ απογραφή 2001. <http://www.statistics.gr>.
112. Ετήσια επισκόπηση της ανάπτυξης 2013, COM(2012) 750 τελικό, 28.11.2012.
113. Ετήσιο τακτικό συνέδριο 2010. Συμπεράσματα θεματικού κύκλου. «Κοινωνική Πολιτική και Απασχόληση». www.kedke.gr/wp.../symperasmata_koinonikhpolitikh_ethsio2010.doc.
114. ΕΤΠ 14/3/2002
115. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτίο Τύπου: Ενημερωτικές επισκέψεις αξιωματούχων στην Ελλάδα για παρουσίαση της Ψηφιακής Ατζέντας. ΕΕΤΑΑ, Αθήνα 21/11/2011
116. Ευρωπαϊκή Ομάδα Εμπειρογνομόνων για τη μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στη φροντίδα σε επίπεδο τοπικής κοινότητας, Νοέμβριος 2012. «Κοινές ευρωπαϊκές κατευθυντήριες γραμμές για τη μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στη φροντίδα σε επίπεδο τοπικής κοινότητας. Καθοδήγηση σχετικά με την εφαρμογή και υποστήριξη μιας βιώσιμης μετάβασης από την ιδρυματική φροντίδα σε εναλλακτικές λύσεις φροντίδας σε επίπεδο οικογένειας και τοπικής κοινότητας για τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία, τα άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας και τους ηλικιωμένους στην Ευρώπη.»
117. Ευρωπαϊκή Χάρτα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. <http://www.moi.gov.cy/moi/moi.nsf/All/841A51EE209B21BCC2257AB8003895A8?OpenDocument>.
118. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Επιτροπή Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων. Σχέδιο Έκθεσης σχετικά με την κοινωνική οικονομία (2008/2250(INI). Επιτροπή Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων. Εισηγήτρια: Patrizia Toia
119. Ευρωπαϊκοί χάρτες για την Τοπική και περιφερειακή αυτοδιοίκηση. Council of Europe (1985) European Charter of Local Self-government. European Charter of Regional Self-government.
120. Ζιώμας. Δ. (2010) *Κοινωνική Οικονομία – Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και Κοινωνικές Επιχειρήσεις: Βασικές έννοιες, ορισμοί και τα κυριότερα χαρακτηριστικά*.
121. Η περιφερειακή πολιτική της Κοινότητας αναπτύσσεται χαρακτηριστικά στο κείμενο της ομιλίας του επιτρόπου Αντ. Τζιολίνι (1983), όπου και αναφέρει ότι *τα ΜΟΠ αποτελούν μια προσπάθεια υλοποίησης μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης της εναρμόνισης των κοινοτικών και εθνικών δράσεων, τόσο εξαιτίας της γεωγραφικής της διάστασης όσο και της σημασίας των χρηματοδοτικών μέσων*.
122. Ηλεκτρονική Ενσωμάτωση & Ψηφιακός Αλφαριθμητισμός στην Ελλάδα. Ελληνικό Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας. Νοέμβριος 2009. Α. Κουντζέρης – Μ. Κωνσταντάτος. σελ.4 και Ηλεκτρονική Ένταξη και Μέτρηση του Ψηφιακού Χάσματος, Α. Κουντζέρης, Παρατηρητήριο για την Κ.τ.Π., 2008. Ημερ. Πρόσβασης. 2/2/2013
123. Ημερίδα “Έργα ΕΛ / ΛΑΚ: Χρήσιμα για τον Δημόσιο Τομέα.” (Πρόγραμμα-Παρουσιάσεις- Βίντεο) <http://conf.ellak.gr/publicsector/>
124. Ημερίδα με θέμα *‘Αξιοποίηση των Ασύρματων Ευρυζωνικών Δικτύων με εφαρμογή καινοτόμων ηλεκτρονικών υπηρεσιών και χρήση φορητών συσκευών από τους Δημότες και το προσωπικό του Δήμου Ρεθύμνου’*. Ρέθυμνο 29 Σεπτεμβρίου 2010.
125. Θελερίτη Μ. Η Κοινωνική Πολιτική σε τοπικό επίπεδο στα σύγχρονα συμφραζόμενα. (Στο): Η άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής σε τοπικό επίπεδο. Προτάσεις για τη διαμόρφωση ενός νέου μοντέλου. ΚΕΔΚΕ- ΕΕΤΑΑ. ΓΝΩΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ. Εκδόσεις Αναπτυξιακή Τρικάλων-ΚΕΝΑΚΑΠ Α.Ε. Σεπτέμβριος 2008.
126. Θεοδώρου Θ. *‘Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση. Η δευτεροβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση’*. Εκδόσεις Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1995. τομ.1^{ος}.
127. Θεοδώρου Θ. *Θέματα της Τοπικής αυτοδιοίκησης*. Εκδόσεις Αφών Τολίδη. Αθήνα 1982.
128. Θεσμικό πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας- επίσημη πύλη των ελληνικών περιφερειών.
129. Ιατρίδης. Δ. *Οργανισμοί κοινωνικής φροντίδας. Σχεδιασμός πολιτικής για την ανάπτυξη*. Αθήνα 2005, Νέα Γράμματα.

- 130.ΙΤΑ (2008). *Η πρόκληση μιας νέας Μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης*. από:
http://www.kedke.gr/uploads2009/melethITA_proklisimetarrythmisis.doc.
- 131.ΙΤΑ. «Η θωράκιση της αιρετής περιφερειακής αυτοδιοίκησης με φορολογικούς πόρους». Αθήνα 2008.
- 132.ΙΤΑ/ΚΕΔΚΕ. «*Η πρόκληση μιας νέας Μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης*». Μάρτιος 2008.
- 133.ΙΤΑ: (τελική έκθεση) *Κοινωνική πολιτική και τοπική αυτοδιοίκηση*. Αθήνα 2006.
- 134.Ιωακείμης, Π.Κ., *Η Ευρωπαϊκή Ένωση και το ελληνικό κράτος*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1998.
- 135.Ιωαννίδης, Σταύρος, 1995, *Σύγχρονες Θεωρίες για τη Φύση της Επιχείρησης: Ανάλυση και Κριτική*, Εκδόσεις Παπαζήση.
- 136.Καβουνίδη Τζένη. *Ηλικιωμένοι και άτυπα δίκτυα βοήθειας: Η κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών ανάμεσα στις γενιές. Στο Γήρανση και Κοινωνία. Πρακτικά Πανελληνίου συνεδρίου Ε.Κ.Κ.Ε. Ε.Κ.Κ.Ε. Αθήνα 1996.*
- 137.Καϊτατζή - Γουϊτλοκ Σοφία, *Η επικράτεια των πληροφοριών*, Εκδόσεις Κριτική, Απρίλιος 2003.
- 138.Καλογήρου Ι. Καρούνος Θ. «Γιατί και πώς οι δήμοι πρέπει να γίνουν ψηφιακοί; Πόσο πραγματικά μετράνε οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και των Επικοινωνιών στη λειτουργία και τη δουλειά των δήμων;» Πρόγραμμα κατάρτισης Αιρετών 2006-2007
- 139.Καλογήρου Ι. Παναγιωτόπουλος Π. Τσακανίκας Α. Σιώκα Ε. «Κοινωνία της Πληροφορίας και Οικονομία Γνώσης.» Κεφ.5ο. «Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση». Ηλεκτρονικό βιβλίο.
<http://hdl.handle.net/11419/6210>
- 140.Καλογήρου Ι. Ψηφιακός Δήμος και βιώσιμη ποιοτική ανάπτυξη. Συνέδριο για την ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη, Λεωνίδιο Κυνουρίας. 7 Μαΐου 2011.
- 141.Καλογήρου Ι. κ.α. *Οργάνωση και Διοίκηση Επιχειρήσεων για μηχανικούς*. 2015. Εκδόσεις Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. www.kallipos.gr
- 142.Καλογήρου Ι. Σιώκας Ε. 2015, *Η σύγχρονη διοίκηση*. [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο Καλογήρου Γ. Τσακανίκας Α. Σιώκας Ε. Παναγιωτόπουλος Π. Πρωτόγερο Α. Μαυρωτάς Γ. 2015, *Οργάνωση και Διοίκηση Επιχειρήσεων για Μηχανικούς*. [ηλεκτρονικό βιβλίο], Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Κεφ.5. Διαθέσιμο στο <http://hdl.handle.net/11419/6037>.
- 143.Κανδυλάκη/Καραγκούνης, 2005, «Φροντίδα στην Κοινότητα και «Βοήθεια στο Σπίτι». Μία πρόκληση για την τοπική αυτοδιοίκηση», στο Ζαϊμάκης, Γ. και Κανδυλάκη Α. (επιμ.), *Δίκτυα κοινωνικής προστασίας, μορφές παρέμβασης σε ευπαθείς ομάδες και σε πολυπολιτισμικές κοινότητες*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική
- 144.Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1291/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2013, για τη θέσπιση του προγράμματος-πλαισίου Ορίζων 2020 για την έρευνα και την καινοτομία (2014-2020) και την κατάργηση της απόφασης αριθ. 1982/2006/ΕΚ (ΕΕ L 347 της 20.12.2013, σ. 104).
- 145.Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1316/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2013, για την σύσταση του μηχανισμού «Συνδέοντας την Ευρώπη», την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 913/2010 και την κατάργηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 680/2007 και (ΕΚ) αριθ. 67/2010 (ΕΕ L 348 της 20.12.2013, σ. 129).
- 146.Κανονισμός (ΕΚ) αρ.1081/2006.
- 147.Καραβίδας Κ. *Το πρόβλημα της αυτονομίας*. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 1981.σ.ΧΧΙ
- 148.Καραγιάννης Γ. *Αποτελεσματική ανάπτυξη της πληροφορικής στη δημόσια διοίκηση. Στο: Κοινωνία της πληροφοριών. Κείμενο εργασίας. Ομάδα πληροφορικής του ΙΣΤΑΜΕ-Α. Παπανδρέου. Αθήνα*
- 149.Καρβούνης Σ. *Διαχείριση τεχνολογίας και καινοτομίας-ο ευρύτερος ορισμός της τεχνολογίας*. Εκδόσεις Σταμούλης.
- 150.Καρκατσούλης Π. (2004), *Το κράτος σε μετάβαση. Από τη “διοικητική μεταρρύθμιση” και το “νέο δημόσιο μανατζμεντ” στη “διακυβέρνηση”*, Αθήνα: Σιδέρης.
- 151.Κάστελς Μ. *Ο γαλαξίας του διαδικτύου*. Εκδόσεις Καστανιώτη. Αθήνα 2003.

- 152.ΚΕΔΚΕ (2003), Τα οικονομικά της αυτοδιοίκησης, Πρακτικά έκτακτου συνεδρίου της ΚΕΔΚΕ, 27-28/08/2003. Αθήνα.
- 153.ΚΕΔΚΕ/ΕΜΠ, Οι Δήμοι στην Κοινωνία της Πληροφορίας, 2006», και «ΚΕΔΕ/ ΠΕΤΑ ΑΕ, έκθεση για την πορεία εφαρμογής από την πρωτοβάθμια Αυτοδιοίκηση Έργων της Κ.τ.Πλ. στα πλαίσια των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του 3ου Κ.Π.Σ. Αποτελέσματα έως 31.12.05, Απρίλιος 2006». www.kedke.ntua.gr.
- 154.ΚΕΔΚΕ-ΕΕΤΑΑ, (1995), *Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Παρούσα Κατάσταση και Προοπτικές*, ΕΕΤΑΑ, 1995.σελ.179(επιμ.)
- 155.Κετσεζοπούλου Μ., Κικίλιας Η., Μουρίκη, Α., Παπαπέτρου Γ., Τζωρτζοπούλου Μ. Φρονίμου Ε., *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2005-2006*.
- 156.Κικίλιας Η., “Η Αποτελεσματικότητα της Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα: Οι Επιπτώσεις των Κοινωνικών Επιδομάτων στην Καταπολέμηση της Φτώχειας”, σ. 177186,
- 157.Κιουντούρης Ε. (2002). *Μεθοδολογίες ανάλυσης και σχεδιασμού πληροφοριακών συστημάτων*. Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.
- 158.Κιτρίνου Ελένη «*Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στις νησιωτικές και παραμεθόριες περιοχές: αναγκαίες υποδομές και υπηρεσίες*». Σημειώσεις Τμήματος Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου. Μυτιλήνη Οκτώβριος 2010
- 159.Κλείωση Χρ. Το Σύνταγμα και η οργάνωση της τοπικής αυτοδιοικήσεως, σε «Επιθεώρηση Τοπικής Αυτοδιοικήσεως» τ. Ιούλιος 1982.σ.1268επ.
- 160.*Κοινωνικές υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος* P7_TA(2011)0319.Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 5ης Ιουλίου 2011 σχετικά με το μέλλον των κοινωνικών υπηρεσιών γενικού συμφέροντος (2009/2222(INI)) .(2013/C 33 E/07) . Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 33 E/65 Τρίτη 5 Ιουλίου 2011.
- 161.Κοινωνικό Πολύκεντρο ΑΔΕΔΥ (2013). *Επιπτώσεις των περιοριστικών πολιτικών στις δημόσιες υπηρεσίες, στα δημόσια αγαθά, και το ανθρώπινο δυναμικό της δημόσιας διοίκησης*. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουνίου 2014
- 162.Κοκκίδου Α. «*Διοικητική εποπτεία και δημοσιονομικός έλεγχος στους πρωτοβάθμιους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης.*» Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσ/κη, 2008.σ.66.
- 163.Κονδύλης Π., *Βήμα* 3/5/1998. <https://kondylis.wordpress.com/2009/01/06/humanright/>.
- 164.Κοντιάδης Ξ. και Απίστουλας Δ. (2006), «*Μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Συντονισμός και δικτύωση των δομών κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο,*» Αθήνα: Παπαζήσης
- 165.Κορρές Γ. Τσομπάνογλου Γ. «*Τεχνολογική, κοινωνική πολιτική και ανάπτυξη. Καινοτομικές δραστηριότητες και απασχόληση στην Ευρώπη*». Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα 2005.
- 166.Κόρσου Δ. Διοικητικό Δίκαιο. Γενικό μέρος. Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 1995.
- 167.Κοτζιάς Ν. (1993), *Κράτος και πολιτική*, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνης.
- 168.Κοτζιάς Ν. Παγκοσμιοποίηση: ιστορική θέση και πολιτικές προοπτικές. Εκδόσεις Καστανιώτη. Αθήνα 2003.
- 169.Κοτζιάς Ν. *Τι είναι Παγκοσμιοποίηση?* U. Beck.(εισαγωγή)
- 170.Κοτταρίδη- Σουτζόγλου Γίτσα. Ο ηλικιωμένος ασθενής και η οικογένεια: ένα σύστημα ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων. Γήρανση και κοινωνία. Πρακτικά πανελληνίου συνεδρίου ΕΚΚΕ, Αθήνα 1996. (Χριστοδούλου 1975. σελ.57)
- 171.Κοτταρίδη, 2007, «Ο ηλικιωμένος και η οικογένεια: Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα», στο Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2006, Αθήνα, ΕΚΚΕ.
- 172.Κούγιας Κων/νος. “*Παγκοσμιοποίηση και ευρωπαϊκό κοινωνικό πρότυπο: Τάσεις προς μια νέα ευρωπαϊκή ταυτότητα. Το παράδειγμα της ευελισφάλειας*”. Τμήμα Πολιτικής επιστήμης. Σχολή Κοινωνικών επιστημών Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ανακοίνωση για το Γ’ Πανελλήνιο Συνέδριο Διεθνούς πολιτικής Οικονομίας. Μάιος 2008.
- 173.Κριατσιώτη Β., «*Κοινωνική Οικονομία και Οικονομία της Αλληλεγγύης*», ΓΣΕΕ: .Περιοδικό «ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ» - 2006
- 174.ΚΥΑ 481/9-3-2010 (ΦΕΚ 337/Β’/29-3-2010) "Καθορισμός παραμεθόριων ζωνών πλήρους κάλυψης από δίκτυα κινητής τηλεφωνίας",

- 175.Κύρωση του Ευρωπαϊκού χάρτη της τοπικής αυτονομίας. Ν. 1850/1989 «Η αρχή της τοπικής αυτονομίας πρέπει να αναγνωρίζεται από την εσωτερική νομοθεσία και κατά το δυνατόν από το Σύνταγμα.» Άρθρο 2. Συνταγματική και νομική θεμελίωση της τοπικής αυτονομίας.
- 176.Κωστόπουλος Τρ. Ευρωπαϊκή ένωση και τοπική αυτοδιοίκηση.τ.1^{ος} Ο θεσμός της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 1996.
- 177.Λαφαζάνη Π. Περιφερειακές διαφοροποιήσεις στον Γεωγραφικό Χώρο του Ορεινού Πληθυσμού της Ελλάδας (ΓΧΟΠΕ) Σημειώσεις μαθήματος. Τμήμα Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών.
- 178.Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. Αριστ. Παν/μιο Θεσ/κης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών σπουδών (Ιδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη).
- 179.Λιαρόπουλος, Λ., 2007. *Οργάνωση Υπηρεσιών και Συστημάτων Υγείας*. Αθήνα: Βήτα.
- 180.Λιάκου Μ. (1998): Βοήθεια στο Σπίτι του ΕΕΣ -Διαστάσεις και Προοπτικές ανάπτυξης της κατ' οίκον κοινωνικής φροντίδας, στο: Κοινωνική Εργασία 52/203-209.
- 181.Λύτρας Α. Σουλιώτης Κ. *Αποκλεισμοί στην παγκοσμιοποίηση: Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής*. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 2004.
- 182.Μακρυδημήτρης Αντ. (1999). Διοίκηση και κοινωνία. Η δημόσια διοίκηση στην Ελλάδα. Εκδόσεις Θεμέλιο.
- 183.Μακρυδημήτρης Αντ. *Η διοίκηση σε κρίση*. Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα 1996.
- 184.Μακρυδημήτρης Αντ. *Οικονομικός ταχυδρόμος*1/2/1990.
- 185.Μαλούτας, Θ. & Οικονόμου, Δ. (1988). «Εισαγωγή: κράτος πρόνοιας - το "πρότυπο" και η ελληνική εκδοχή του», στο Θ. Μαλούτας & Δ. Οικονόμου (επιμ.), *Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα: χωρικές και τομεακές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εξάντας.
- 186.Μάνεσης Α. (1978). Συνταγματικά δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.σελ.5, Κυριαζή-Γούβελη Δ.Α.. *Θεμελιώδη δικαιώματα*, Αθήνα, 1970.
- 187.Μάρδας Γ. *Οργανωτική και οικονομική του συστήματος κοινωνικής διοίκησης*. Εκδόσεις Το οικονομικό. Αθήνα 1993.
- 188.Μαρκαντωνάτου - Σκαλτσά Ανδρ. Η προστασία του διοικούμενου. Βασική αρχή της διοικητικής δράσεως. Εκδόσεις Σάκκουλα. Αθήνα-Κομοτηνή 1999.
- 189.Ματσαγγάνης Μ., 2004, *Η κοινωνική αλληλεγγύη και οι αντιφάσεις της: ο ρόλος του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος σε μια σύγχρονη κοινωνική πολιτική*, Αθήνα: Κριτική.
- 190.Ματσαγγάνης Μ., *Η κοινωνική πολιτική σε δύσκολους καιρούς*, 2011
- 191.Μελέτη Βελτίωσης Αποδοτικότητας των Επενδύσεων σε Τεχνολογίες Πληροφορικής στη Δημόσια Διοίκηση. *Παραδοτέο ΠΙ: Πλαίσιο αξιολόγησης της αποδοτικότητας των επενδύσεων σε τεχνολογίες πληροφορικής στο δημόσιο τομέα*. Παρατηρητήριο για την Κ.τ.Π. ΕΠΙΣΕΥ-ΕΜΠ. Δεύτερη (2^η) Νοέμβριος 2007.
- 192.Μελέτη του Ινστιτούτου Πολιτικής Κοινωνιολογίας του ΕΚΚΕ: «*Μελέτη των επιπτώσεων της πληροφορικής στη δημόσια διοίκηση*», Μάιος (2000).
- 193.Μελέτη: «*Η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στις Περιφέρειες και τους ΟΤΑ*» Π2: «*Αναφορά για τις εφαρμογές και τα συστήματα οργανωτικής υποστήριξης (back-office) των φορέων περιφερειακής διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης*» Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας Έκδοση: 03. Μάιος 2007. www.ita.org.gr.
- 194.Μελέτη: *Η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στις Περιφέρειες και τους ΟΤΑ*» Π6: *Έρευνα για την καταγραφή της ετοιμότητας των Περιφερειών και των ΟΤΑ για εισαγωγή νέων έργων ΤΠΕ*, Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας Έκδοση: 01.Μάιος 2007
195. Μελέτη: Οι αναγκαίες προϋποθέσεις για την ψηφιακή σύγκλιση των ΟΤΑ και τη μετάβαση της ΤΑ στην τοπική ηλεκτρονική διακυβέρνηση. Τοπική ηλεκτρονική διακυβέρνηση. ΕΕΤΑΑ Α.Ε. Νοέμβριος 2007.
- 196.Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π. Σεπτέμβριος 2008.
- 197.Μήτκας Περικλής Α. Ινστιτούτο Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών του Εθνικού Κέντρου Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (ΕΚΕΤΑ/ΙΠΤΗΛ).
- 198.Μιχαηλίδου Έλσα. Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας. Χαρακτηριστικά και Στρατηγικές Ανάπτυξης

- 199.Μοσχοβάκης Νικόλαος Γ., *Το εν Ελλάδι δημόσιον δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, εν Αθήναις 1882.
- 200.Μούσης Ν. *Η κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Παπαζήσης, Αθήνα 2002.
- 201.Μπαλουρδός Δ. Αποτελέσματα έρευνας του Ε.Κ.Κ.Ε. Δημοσίευμα στην εφημερίδα « Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ». 10-01-2016.
- 202.Μπέσιλα- Βήκα- Δ. Παπαγιάννη, «Σύγχρονες αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης και ευρωπαϊκή ενοποίηση», 1997, σελ. 45 επ. Ε. Χριστοφιλοπούλου, «Κατανομές των λειτουργιών μεταξύ κεντρικής εξουσίας και τοπικής αυτοδιοίκησης», σε Ν-Κ. Χλέπα (επιμ.), «Προοπτικές της τοπικής δημοκρατίας», 1998, σελ.137 επ.
- 203.Μπεσίλα-Βήκα (2001).Ένας σύγχρονος διοικητικός θεσμός. Εκδόσεις Σάκκουλα.
- 204.Μπεσίλα-Βήκα Ε. Τοπική αυτοδιοίκηση.τ.1^{ος}. Θεσμικό πλαίσιο- Ευρωπαϊκή διάσταση. Γ' έκδοση. Εκδόσεις Σάκκουλα. Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010.
- 205.Μπουραντάς Δημήτρης. Οικ. Παν. Αθηνών.*Management: Οργανωτική θεωρία και συμπεριφορά. Η επιστημονική βάση του management*. Αθήνα 1992.
- 206.Μπουρσανίδης Χ. (2000b): Σύστημα Υγείας και Τρίτη Ηλικία στην Ελλάδα, Συνέδριο «Η πρόκληση της δημογραφικής γήρανσης», Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 2000.
- 207.Μουσιδής Α. Ανθοπούλου Θ. Ντυκέν Μ. Οι ηλικιωμένοι στον αγροτικό χώρο. Συνθήκες διαβίωσης και όψεις κοινωνικού αποκλεισμού. Μελέτη περίπτωσης σε δύο κοινότητες. ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002.
- 208.Μουσιδής Α. Ντάφλου Α. 'Δήμοι και άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής σε περιβάλλον οικονομικής κρίσης'. Ομιλία στο 5ο Διεθνές Συνέδριο. Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής (ΕΕΚΠ) στις 8-10 Μαΐου 2014 (Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα), με θέμα «Κοινωνική Πολιτική της εποχής της κρίσης: Στο σταυροδρόμι των επιλογών».
- 209.Ντάφλου Αικατερίνη. Εισήγηση: «*Τοπική Αυτοδιοίκηση και Κρίση. Η Κοινωνική Πολιτική μέσα από τις δομές δήμων της Αττικής.*» 5^ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ:ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ ΤΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ». Ε.Ε.Κ.Π. Αθήνα 2014.
- 210.Ντάφλου Αικατερίνη. Εισήγηση: «*Ενσωμάτωση των διαδραστικών πινάκων και του internet στη διδασκαλία των ξένων γλωσσών. Οι απόψεις των καθηγητών-χρηστών.*» 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο των Εκπαιδευτικών για τις Τ.Π.Ε. Αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στη Διδακτική Πράξη. Σύρος 2013.
- 211.Ντάφλου Αικατερίνη. Εισήγηση: «*Άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής σε τοπικό επίπεδο και κρίση. Πόσο πραγματικά μετράνε οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών στη δουλειά των δήμων;*» «2ο Συνέδριο Δημόσιας Πολιτικής και Θεσμών: “Συνέχειες και Ασυνέχειες στο Ελληνικό Κράτος, την Οικονομία, την Κοινωνία: 1945-2012” Αθήνα 2013.
- 212.Οδηγία 2002/22/ΕΚ Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0.
- 213.Οδηγός εφαρμογής της ευρωπαϊκής Χάρτας για την ισότητα των φύλων στις τοπικές κοινωνίες. Αρθρ.30. <http://www.isotita.gr>. 22/3/2013.
- 214.Οικονομίδης Δ.(Επιμέλεια). Πρότυπα Λογισμικού (Software Patterns). Παρουσίαση στα πλαίσια του μαθήματος Τεχνολογία Λογισμικού του Μ.Π.Σ. «Πληροφοριακά Συστήματα» του Ο.Π.Α.
- 215.Οικονόμου Θ. Συστήματα διαχείρισης γνώσης στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση
- 216.ΟΚΕ 2004. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/ALL/?uri=OJ:C:2004:010:TOC>.
- 217.ΟΚΕ 2005. <http://old.eur-lex.europa.eu/el/legis/latest/chap014070.htm>.
- Ορεινές Περιοχές* (Άρθρο 3, Παρ. 3)
- 218.Πάκος Θ. (1992). *Κλαδική Οικονομική Ι. Ανταγωνισμός, Συγκέντρωση και τεχνολογία*. Αθήνα. Εκδόσεις Παπαζήση.
- 219.Παπαγεωργίου Κ. Μαθήματα Κοινωνικής Οικονομίας. Αποστολόπουλος Κ. (επιμ.).Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας. Χαροκόπειο Παν/μιο.2004.
- 220.Παπαγεωργίου Χρ. *Τεχνολογικές επιλογές και δυνατότητες της Ελλάδας*. Βλ.σχετ. κείμενα ημερίδας του τεχνικού επιμελητηρίου της Ελλάδας-ΤΕΕ με θέμα: Παιδεία-Ερευνα-Τεχνολογία.28/1/1981.
- 221.Παπαγεωργόπουλος Ελ. «ΕΟΠΥΥ: Νέες υπηρεσίες υγείας». Παρασκευή, 01 Μαρτίου 2013 <http://www.naftemporiki.gr/story/619840..> (Ε.Ο.Π.Υ.Υ.)
- 222.Παπαγιαννοπούλου, Χ. Μ. & Παπαρούνη Ρ. (2005). Οι Εθνικές Πολιτικές για την Ισότητα των Φύλων στην Απασχόληση (Κ.Ε.Θ.Ι).

223. Παπαδάκη Γιώτη, Ο 2004, *Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση και Πολιτικές Αλληλεγγύης*, α' έκδοση, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
224. Παπαδάκης Βασίλης, *Στρατηγική των επιχειρήσεων: Ελληνική και Διεθνής εμπειρία*. Εκδόσεις Ε. Μπένου Αθήνα 1999.
225. Παπαδημητρίου Γ./Κατσούλη Δ. Τοπική αυτοδιοίκηση, Οδηγός μελέτης, 1989. σ.18 επιμ.
226. Παπαθεοδώρου Χρ. Μουσιδίου Α. Υγειονομική περίθαλψη στην Ελλάδα. Η διανεμητική επίδραση του συστήματος υγείας. Μελέτες (Studies) 16. ΙΝΕ Αθήνα. Δεκέμβριος 2011.
227. Παπαθεοδώρου, Χ. και Πετμεζίδου, Μ., 2004, *Φτώχεια και Κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.
228. Παπακωνσταντινίδης Λ. «Εναισθητοποιημένη τοπική κοινωνία». Εκδόσεις Τυπωθήτω. Αθήνα 2002.
229. Παπαρηγόπουλος Κωνσταντίνος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* [Η πρώτη μορφή: 1853], επιμέλεια: Κ. Θ. Δημαράς, Ερμής Ν. Ε. Β., Αθήνα 1970.
230. Παπαστεργίου Κ. Περιφερειακή ανάπτυξη και αδυναμίες της τοπικής αυτοδιοίκησης. *Στο Θέμα της Τοπικής αυτοδιοίκησης*. Εκδόσεις Αφων Τολίδη. σ.134. Αθήνα 1982
231. Παπαφλωράτος Τ. Σύγχρονα πεδία άσκησης κοινωνικής πολιτικής: Εταιρική κοινωνική ευθύνη (ΕΚΕ), Η κοινωνική πολιτική των επιχειρήσεων. Πρακτικά πανηγυρικού συνεδρίου Κομοτηνής.
232. Παπαχατζή Γ. «Σύστημα του εν Ελλάδι ισχύοντος Διοικητικού Δικαίου.» 2^η έκδοση. Αθήνα 1952.
233. Παπούλιας Δ. και Τσούκας Χ. *Κατευθύνσεις για τη μεταρρύθμιση του κράτους*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998.
234. Πάπυρος-Λαρούς 1964, τ.5.
235. Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας Έκδοση: 01. Μάιος 2007
236. Παρατηρητήριο Οικονομικής Αυτοτέλειας των ΟΤΑ. <http://www.ots.gr/pdf>.
237. Παρουσίαση και αξιολόγηση των πολιτικών απασχόλησης και κοινωνικής ενσωμάτωσης. Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών. Μ. Λιάπη. Α. Βουγιούκα. Μ. Τζαβάρα. Αθήνα 2006. σελ.4
238. Παυλόπουλου Πρ. «Τοπικές υποθέσεις και τοπική αυτοδιοίκηση. Η νομική παραμόρφωση ενός όρου και οι συνέπειές της». *Επιθεώρηση Πολιτικής επιστήμης*. τ.5. 1984. σ.62 και του ίδιου *Η συνταγματική κατοχύρωση της αποκέντρωσης*, ΕΔΔΔ 1990, τχ.4.
239. Περράκης Σ. Ευρωπαϊκός κοινωνικός χώρος & κοινοτικός κοινωνικός χάρτης : η διεθνής, κοινοτική και η ελληνική διάσταση των ρυθμίσεων / Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1990.
240. Πεσμαζόγλου Β. Η κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης: μια κριτική προσέγγιση/χαρτογράφηση. Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Κοινωνικές Ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός*. Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1998.
241. Πετραλιάς, Ν. 1981, Εισαγωγή στη θεωρητική οικονομική, Αθήνα.
242. Πλαίσιο Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης. (Μητρώο Διαλειτουργικότητας). http://www.yap.gov.gr/images/stories/Plaisio/FEK_1301_Kyrosi_Plai_siou.pdf.
243. Πολιτεία. Δ' Κεφ.ΙΑ
244. Πουλαντζάς Ν. Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός. Εκδόσεις Θεμέλιο. Αθήνα 1978.
245. Πουλαντζάς, Ν.Α., Οι Κοινωνικές Τάξεις στον Σύγχρονο Καπιταλισμό, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1982
246. Πουλαντζάς, Ν. Πολιτική εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις, τομ. Α' Θεμέλιο. Αθήνα 1985.
247. Πράσινη Βίβλος για την Κοινωνική Πολιτική (CEK, 1994:7).
248. Πραστάκος Γρ. Διοικητική επιστήμη. Λήψη επιχειρησιακών αποφάσεων στην κοινωνία της πληροφορίας. Β' έκδοση. Εκδόσεις Σταμούλης.
249. Προβόπουλος Γ., «Η Κρίση στην Κοινωνική Ασφάλιση: το πρόβλημα του ΙΚΑ», Επίκαιρα θέματα, Αθήνα 2007.
250. Πρόταση- Απόφαση του Ε.Κ. και του Ε.Σ. για τη θέσπιση προγράμματος σχετικά με λύσεις διαλειτουργικότητας για τις ευρωπαϊκές δημόσιες διοικήσεις. τις επιχειρήσεις και τους πολίτες (ISA2) Η διαλειτουργικότητα ως μέσο εκσυγχρονισμού του δημόσιου τομέα

- (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ) Βρυξέλλες, 26.6.2014. COM (2014) 367 final 2014/0185 (COD).
- 251.Προτάσεις για τη διαμόρφωση κατευθύνσεων εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής(2014-2020). Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας. Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών & άλλων Πόρων.
 - 252.Πώς λειτουργεί η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο οδηγός σας στα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Ευρωπαϊκές Κοινοότητες, 2007. 26-08-2013. www.ec.europa.eu/publications.
 - 253.Ρεκλείτης Π., «Η καινοτομία ως «κρίσιμη» διάσταση στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων», *Διοικητική Ενημέρωση*, τ. 23, Μάιος 2002.
 - 254.Ρέμελη Κ. Προβλήματα αρμοδιοτήτων των οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης. «*Τοπική αυτοδιοίκηση και κοινωνία*».1986.
 - 255.Ρήγα Β. *Συνταξιοδοτική πολιτική. Θεωρία εμπειρίας σε τρεις χώρες της ΕΟΚ. Ιδιαιτερότητες της ελληνικής εμπειρίας*. Στο Γετίμης Π. Γράβαρης Δ. *Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική*. Εκδόσεις Θεμέλιο. Αθήνα 1993.
 - 256.Ροζανβαλόν Π. Το νέο κοινωνικό ζήτημα. Επανεξετάζοντας το κράτος πρόνοιας. Εκδόσεις Μεταίχμιο. Αθήνα 2003.
 257. Ρομπόλης Σ. Εισήγηση στα πλαίσια των παν/κων παραδόσεων του μαθήματος, «Δημόσια Οικονομικά». Πάντειο Παν/μιο. Αθήνα 2012.
 - 258.Σακελλαρόπουλος Θ. «Υπερεθνικές Κοινωνικές Πολιτικές την Εποχή της Παγκοσμιοποίησης» Κριτική, (2001), Αθήνα.
 - 259.Σακελλαρόπουλος Θ. Εθνικές προτεραιότητες και ευρωπαϊκές προκλήσεις στη μεταρρύθμιση του συστήματος κοινωνικής προστασίας και απασχόλησης στην Ελλάδα, 1980-2004. *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη* 2006 1 (1), 5-36.
 - 260.Σακελλαρόπουλος Θ. Η μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους (επιμέλεια), Κριτική, Αθήνα 1999.
 - 261.Σαπίρο Κ.- Βαριάν Χ. *Οδηγός στρατηγικής στη δικτυακή οικονομία*. Εκδόσεις Καστανιώτη 2002.
 - 262.Σκαμνάκης Χρ. Ο ρόλος των φορέων της Αυτοδιοίκησης στην άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής. Η περίπτωση των φορέων της Αχαΐας. (2006). Εκδόσεις Gutenberg
 - 263.Σπηλιωτόπουλο Επ., «*Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*,» 2007.
 - 264.Σπιλάνης 2005, “Προσπελασιμότητα και ελκυστικότητα των νησιών του Αιγαίου”, *Αειχώρος*, 4 (1): <http://www.aeihoros.gr/issues/el/issue/aeixoros-4-1>.
 - 265.Σταθόπουλος, Π. (2005β), *Κοινοτική εργασία. Θεωρητική προσέγγιση*, Αθήνα: Παπαζήσης.
 - 266.Σταθόπουλος, Π. 2005, «Κοινωνική Πρόνοια. Ιστορική εξέλιξη, νέες κατευθύνσεις». Αθήνα: Παπαζήσης.
 - 267.Σταματάκου Κ., Λεξικό της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. <http://www.politeianet.gr>.
 - 268.Στασινόπουλο Μ. «*Αιτιολογική έκθεση*» Κ.Δ.Κ, ν.3463/2006.
 - 269.Στασινοπούλου Ο, Παπαδοπούλου Δ, Οργάνωση & λειτουργία των κοινωνικών δομών στην Τ.Α και η σχέση με τις κυριότερες ευπαθείς ομάδες. Συγκλίσεις/ΕΕΤΑΑ- EQUAL,2008.
 - 270.Στασινοπούλου Ο. *Εισαγωγή στην Κοινωνική Πολιτική*. Σημειώσεις πανεπιστημιακών παραδόσεων. Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής. Πάντειο Παν/μιο. 2006.
 - 271.Στασινοπούλου Ο. Κράτος πρόνοιας. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα,1992.
 - 272.Στασινοπούλου Ο.(1999). Ζητήματα σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής. Από το κράτος πρόνοιας στο νέο προνοιακό πλουραλισμό: Φροντίδα και γήρανση, η σύγχρονη πλουραλιστική πρόκληση. Εκδότης: Gutenberg.
 - 273.Στασινοπούλου, Ο.(1993), Αναδιάρθρωση των προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών. Η επικαιρότητα της ανεπίσημης φροντίδας και οι σύγχρονες διαπλοκές, στο Γετίμης, Π., Γράβαρης, Δ. (επιμ.), *Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική. Η σύγχρονη προβληματική*, Αθήνα: Θεμέλιο.
 - 274.Στεмпίλης Δ.& Δ. Γρηγοριάδου Η θεσμική ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα έως τη δεκαετία του 1980 -, εφ. *Δρόμος*
 - 275.Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου Δωδώνης: <https://diavgeia.gov.gr/doc/457EΩ98-ΨΤ2>.
 - 276.Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου Κ. Τζουμέρκων. <https://diavgeia.gov.gr>.

277. Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, άρθρο 1-19.
278. Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου 14/12/2007, 16616/07, CONCL 3.
279. Συμπεράσματα της προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισσαβόνας, 23 και 24 Μαρτίου 2000. http://www2.parliament.cy/parliamentgr/101/conclusion_lisbon.pdf.
280. Συμπεράσματα του συμβουλίου, της 12ης Μαΐου 2009, σχετικά με ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης (ΕΚ 2020). *Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 119 της 28/05/2009 σ. 0002 – 0010*.
281. Συμπεράσματα του Συνεδρίου της ΚΕΔΕ στην Κομοτηνή, 28 Ιανουάριος 2012.
282. Συνέδριο ΚΕΔΕ Κομοτηνή 27-28/01/2012. Εισήγηση προέδρου.
283. Συνέδρια ΚΕΔΚΕ (www.kedke.gr) ΕΝΑΕ (www.enpe.gr) και Μελέτες του ΙΤΑ www.istologos.gr/attachments/361_ITA-ENAE_Meta.doc.
284. Σύνταγμα (άρθρο 102)
285. Σχέδιο Δράσης για την αναπηρία 2004-2010. ΕΕΚ, 2005γ:9
286. Σχέδιο Δράσης Για Την Ανάπτυξη Του Τομέα Της Κοινωνικής Πρόνοιας Την Δ' Προγραμματική Περίοδο 2007– 2013 Το Εθνικό Πρόγραμμα «Κοινωνική Συνοχή Και Αλληλεγγύη». Ειδική υπηρεσία διαχείρισης Ε.Π. «ΥΓΕΙΑ – ΠΡΟΝΟΙΑ» 2000-2006.
287. Σχέδιο: Η Ελλάδα στην κοινωνία της πληροφορίας. Στρατηγική και δράσεις. Νοέμβριος 1998.
288. Σχετικά με την εμβληματική πρωτοβουλία, «Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη», βλέπε Ε. Επιτροπή. Βρυξέλλες, 3.3.2010 COM(2010) 2020 τελικό Ανακοίνωση της Επιτροπής «ΕΥΡΩΠΗ 2020 Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη.»
289. Σωτηρόπουλος Δ. Από τη δημόσια γραφειοκρατία στο δημόσιο management. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2003.
290. Σωτηρόπουλος Δ. *Κράτος και μεταρρύθμιση στη σύγχρονη Νότια Ευρώπη: Ελλάδα-Ισπανία-Ιταλία-Πορτογαλία*. Εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα 2007.
291. Σωτηρόπουλος Δ. Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα. Προκλήσεις και Προοπτικές Δ. Βενιέρης, Χ. Παπαθεοδώρου. *Επιστημονική Επιμέλεια* Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.
292. Τάτσος Ν. «*Τοπική αυτοδιοίκηση και οικονομική ανάπτυξη: Δυνατότητες και περιορισμοί.*» Σπουδαί 1982.τ.1.
293. Τάτσος Ν. Δημοσιονομική αποκέντρωση. Θεωρία και πράξη. Εκδόσεις Τυπωθήτω. Αθήνα 1999.
294. Τάτσος Ν. Οι κρατικές επιχορηγήσεις προς την Τοπική Αυτοδιοίκηση. ΕΕΤΑΑ. Επιστημονικές μελέτες 2. Αθήνα 1988.
295. Τάτσος Ν. Φορολογική αποκέντρωση: Το Φορολογικό σύστημα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η θεσμική ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα έως τη δεκαετία του 1980 - Δ. Στεμπίλης & Δ. Γρηγοριάδου, εφ. *Δρόμος* ης στην Ελλάδα. ΕΕΤΑΑ.1987.
296. Τάτσος, Ν. (1994): «*Τα Δημόσια Οικονομικά στην Ελλάδα*», Εκδοτικές Επιχειρήσεις «ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ».
297. Τάχο Αν. «Ο ευρωπαϊκός χάρτης της Τοπικής Αυτονομίας, ερμηνευτική προσπάθεια» ΕΕΕυρΔ 1991, σελ 607 επ., Δ Φιλίππου, «Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης τοπικής οικονομίας και η σημασία του για τους Ελληνικούς Ο.Τ.Α.,» ΔιΔικ 1995
298. Το Ομότιμο Μανιφέστο. <http://issuu.com/voreiodytikes/docs/omotimomanifesto>.
299. Τομαρά-Σιδέρη Μ. *Η ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση*. Εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα 1999
300. Τουντόπουλος Β. Η διασύνδεση αρχείων. ΝοΒ. 1999.
301. Τράντα Ν. Η αδιέξοδη (;) πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: Από τη σοσιαλδημοκρατία στον νεοφιλελευθερισμό και στην κρίση νομιμοποίησης. *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 121, Απρίλιος - Ιούνιος 2013
302. Τράντας Ν. Η τοπική διάσταση της κοινωνικής πολιτικής: Ευρωπαϊκή ένωση- Ελλάδα. ΙΣΤΑΜΕ. Αθήνα 2004.
303. Τροχίδη Χ. Μαθηματική μοντελοποίηση της θεωρίας των δυναμικών ικανοτήτων Δ.Δ. Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσ/κης. Γενικό Τμήμα Πολυτεχνικής Σχολής. Τομέας Υπολογιστικών Μεθόδων και προγραμματισμού Η/Υ Θεσ/κη, 2009.

- 304.Τσαγκάρης. Μ. Χατζηπανταζή, Π. Τσαρούχη, Α. και Τσαντούλας. (2000) “Τηλεϊατρική: η εμπειρία του Σισμανόγλειου νοσοκομείου”, *Επίκαιρα Θέματα, Επιστημονικά Χρονικά Σισμανόγλειου*, 1(1).<<http://panacea.med.uoa.gr/topic.aspx?id=598>>
- 305.Τσαούσης Δ. Πρακτικά πανηγυρικού συνεδρίου. Κομοτηνή
- 306.Τσάτσος Δ. Συνταγματικό δίκαιο. Τόμος Β΄. Οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας, Αθήνα-Κομοτηνή 1992.
- 307.Τσόμσκι Νόαμ: *Συνέντευξη στο BHMagazino στις 16 Οκτωβρίου 2011. Πηγή: koutipandoras.gr.*
- 308.Τσουκαλάς Κ. 1986: 89. Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα. Αθήνα: Θεμέλιο.
- 309.Τσουκαλάς Κ. Η νέα κοινωνική αλληλεγγύη. Στο ΙΣΤΑΜΕ. Παγκοσμιοποίηση, κράτος-έθνος, κοινωνική αλληλεγγύη τεχνολογία και πολιτισμός. Αθήνα, 1998.
- 310.Τσούκας Χ. Παπούλιας Δ. «Οδηγός για εκσυγχρονιστές». *Το Βήμα*.3/11/96.(1996).
- 311.Υ.Α. αριθ. Π1γ/ΑΓΠ/οικ. 14963/9-10-2001 (ΦΕΚ 1397/Β/22.10.2001)
- 312.Υ.Δ.Μ.Η.Δ. Σχέδιο δράσης για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση. 2014-2020 *Ιούνιος 2014 Έκδοση 1.0.*
- 313.ΥΑ αριθμ. Π1β/ΓΠ οικ. 14951/2001(ΦΕΚ 1397/Β/2001), όπως συμπληρώθηκε και από την ΥΑ Π1β/Γ.Π. οικ. 30411 (ΦΕΚ 395/τ. Β/2002) και τροποποιήθηκε με την ΥΑ Π1β/Γ.Π. οικ. 109707 (ΦΕΚ 1849/τ. Β/2009).
- 314.Υγιής γήρανση με την υποστήριξη του διαδικτύου και της κοινότητας HASIC -AGEING WEALTH //MANAGE-CARE //ICARE4EU //e-CAPACIT8
- 315.Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Εθνικό σχέδιο δράσης για την κοινωνική ενσωμάτωση 2003-2005. (Ε.Σ.Δ.ΕΝ.2003-2005).
- 316.Υπουργείο Γεωργίας (17/7/1997) (Καρανικόλας και Μαρτίνος 1999) Καρανικόλας, Π. και Μαρτίνος Ν., 1999. *Χωρική Διαφοροποίηση της Ελληνικής Γεωργίας με Ορίζοντα το 2010*, Στο «Η Ελληνική Γεωργία Προς το 2010», Επιμ. Ν. Μαραβέγιας, Εκδόσεις Παπαζήση / Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ. 245-292. για την ένταξη των Δήμων, Κοινοτήτων και Οικισμών της Ελλάδας στις περιοχές της Οδηγίας 75/268/ΕΟΚ
- 317.Υφαντόπουλος Γ. *Η Κοινωνική Πολιτική*, Στο «*Η ολοκλήρωση της Ε.Ε.*». Εκδόσεις Θεμέλιο Αθήνα 1995.
- 318.Υφαντόπουλος Ι. *Ο Προγραμματισμός του τομέα υγείας στην Ελλάδα. Οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις*. Εθνικό Ίδρυμα Κοινωνικών Ερευνών. Αθήνα 1988. «*Την λειτουργία νέων υπηρεσιών υγείας του Ε.Ο.Π.Υ.Υ ως Αυτοτελών Μονάδων Υγείας.*»
- 319.Φαναριώτης Π. (1999). Δημόσια διοίκηση αποκέντρωση και αυτοδιοίκηση μπροστά στις προκλήσεις του 21^{ου} αι. Εκδόσεις Σταμούλη.
- 320.Φερόνας Ανδρέας. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός σε Ευρώπη και Ελλάδα: Έννοιες, αντιλήψεις, πολιτικές Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004
- 321.Φερόνας, Α. (2009), Κοινωνία των πολιτών: Η θεσμική συγκρότηση και ο ρόλος της σε Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελλάδα, *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, ΙΔ (56), σελ. 43-69.
- 322.Φιλιππάτος Γ.Κ. Αθανασόπουλος Π.Ι. Εισαγωγή στη χρηματοοικονομική διοίκηση. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 1985.
- 323.Φλογαϊτής Σ. Το ελληνικό διοικητικό σύστημα. Αθήνα Εκδ. Αντ. Σάκκουλα 1987.
- 324.Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός – Συγκεντρωτική έκθεση 2. Ποιοτικό Ευρωβαρόμετρο. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός. TNS Qual+ Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου TNS Qual+ Avenue Herrmann Debroux, 40 1160 Βρυξέλλες Βέλγιο.
- 325.Χλέπα Ν. *Η δημόσια διοίκηση στην Ελλάδα*. Εκδόσεις Σάκκουλα.κ.3^ο.σ.65. Παυλόπουλος Πρ. *Τοπικές υποθέσεις και τοπική αυτοδιοίκηση. Η νομική παραμόρφωση ενός όρου και οι συνέπειές της*. ΕΠΟΛΕ 1984.τ.5.σ.49επ.
- 326.Χλέπας Ν. «*Λειτουργική επέκταση και οργανωτικός κατακερματισμός? Οι αρμοδιότητες των ΟΤΑ και οι τρέχουσες τάσεις για τη μετάθεσή τους σε άλλους φορείς.*» Στο Χλέπας Ν.(επιμ). «*Προοπτικές της τοπικής δημοκρατίας. Ένας ελληνο-γερμανικός διάλογος για την τοπική αυτοδιοίκηση.*» Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1998.
- 327.Χλέπας Ν. Κ. (2001). Αποκέντρωση, αυτοδιοίκηση και ευρωπαϊκή ενοποίηση. ΕΔΔΔ. τ.χ. 2
- 328.Χλέπας Ν. Χρονικό της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, ΔΜρ 1996, τ.1.(σημ.4)

329. Χλέπας Ν.(επιμ). *Προοπτικές της τοπικής δημοκρατίας. Ένας ελληνο-γερμανικός διάλογος για την τοπική αυτοδιοίκηση*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1998.
330. Χλέτσος Μ. Τμήμα Οικονομικών Επιστημών. Παν/μιο Ιωαννίνων. Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Οικονομικής και Κοινωνικής Πολιτικής. Κύκλος διαλέξεων: «*ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ*».
331. Χριστοδουλάκης 1999. Κοινωνική Πολιτική. Δικαιοσύνη και Αποτελεσματικότητα. *Κοινωνία των πολιτών*, Φθινόπωρο, τ. 3.
332. Χτούρης Σ. «*Μεταβιομηχανική κοινωνία και κοινωνία της πληροφορίας. Παγκόσμια δίκτυα: ο ρόλος τους στη νέα κοινωνική διαφοροποίηση*.» Β' έκδοση. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα 1997.
333. Χτούρης Σ. Κοινωνική Διαφοροποίηση, κοινωνικές ομάδες και Κοινωνική Πολιτική. Νεότεροι μετασχηματισμοί της Κοινωνικής Πολιτικής και η προβληματική του κοινωνικού αποκλεισμού. Στο Σακελλαρόπουλος Θ. Η μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους. Τομ. Α. Αθήνα 1999, Κριτική.
334. Ψήφισμα του Συμβουλίου Υπουργών απασχόλησης, κοινωνικής πολιτικής, υγείας και καταναλωτών, της 2ας και της 3ης Δεκεμβρίου 2002, για την "ηλε-προσβασιμότητα για τους αναπήρους".
335. Ψύχας Ν. Διοίκηση της Ποιότητας. ΕΑΠ, Πάτρα 2000
336. Ψυχοπαίδη Κ. «*Η τοπική αυτοδιοίκηση ως πολιτικός θεσμός*», *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, τ.6, Αθήνα 1982.
337. Ψυχοπαίδη Κ. Γετίμης Π. «*Ρυθμίσεις τοπικών προβλημάτων*.» Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών. Αθήνα 1989.

1. A broadband strategy for New Zealand: Why world-class communications infrastructure matters and how we can get . www.nzinstitute.org.
2. A Green Knowledge Society - an ICT policy agenda to 2015 for Europe's future knowledge society, September 2009.
3. Afonso A./ Schuknecht L. /Tanzi V. P.7. European Central Bank. Working Paper series. Public sector efficiency: an international comparison July 2003.
4. Ageing policy of the European Union.
http://europa.eu.int/comm/employmentsocial/socprot/ageing/index_en
5. Agnew J. (1994), The territorial trap: the geographical assumptions of international relations theory, *Review of international political economy* 1
6. Akin John, Paul Hutchinson and K Coleman Strumpf. *Decentralization and Government Provision of Public Goods: The Public Health Sector in Uganda* Draft March 2001. Carolina Population Center University of North Carolina Center for Population, Health and Nutrition U.S. Agency for International Development Washington
7. Alcock P. Erskine A. May M. (2nd Ed.) (2003) *The students' companion to social policy* Oxford Wiley-Blackwell.
8. Alois Humer, Daniel Rauhut and Nuno Marques da Costa. «European types of political and territorial organization of social services of general interest». <http://www.rrsa.ro/rjrs/V7SP1.Humer.pdf>
9. Altpeter, M., Schneider, E., Bryant, L. Beattie, B., & Whitelaw, N. (2004). *Using the evidence base to promote healthy aging*. National Council on the Aging Evidence-based Health Promotion Series, Vol. 1. Washington, DC: National Council on the Aging.
10. Amin A. (1998). An institutional perspective on regional economic development, paper presented at the Economic geography Research group seminar "Institutions and governance", Department of geography, UCL London
11. Anderson J. (1995). The exaggerated death of the nation state. Στο Anderson J. Brook C. Cochrane A (Eds). *A global world?* Oxford: Oxford University Press.
12. Anderson, J. 2003. (1). *Public Policymaking* (5th Ed.). Boston: Houghton Mifflin.

13. Andriof J. & Waddock S. (2002). *Unfolding stakeholder's engagement*. Στο Andriof J. & Waddock S. Husted B. Rahman SS (επιμ). *Unfolding stakeholders thinking*. Pp.19-43. Sheffield UK. Greenleaf Publishing.
14. Appadurai Arjun, «Grassroots Globalization and the Research Imagination» “The Research Ethic and the Spirit of Internationalism,” *Items* (Social Science Research Council, New York) (December 1997) 51(4), part I; and “Globalization and the Research Imagination,” *International Social Science Journal* (Blackwell/UNESCO) (June 1999) 160: 229–38. Appadurai, Arjun. 1996. *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
15. Archibugi Daniele and David Held. Cosmopolitan Democracy: Paths and Agents. ISA Annual Convention 2011. Montreal, Quebec, Canada, March 16-19, 2011. Global Governance: Political Authority in Transition. Panel Cosmopolitan Global Governance and the Role of the State: Rethinking Sites of Legitimate Authority
16. Arrechdera Hector. Reaching Remote and Disadvantaged Communities at Scale with ICT: SOS Telemedicina Venezuela Univ. Central de Venezuela Los Chaguarramos, Caracas, Venezuela. www.medetel.eu.
17. Arthur B.(1986), Industry location patterns and the importance of history, *Center for policy research paper*. T. 84/ June.
18. Asbjorn Eide, “The Human Rights Movement and the Transformation of the International Order”, *Alternatives* 11. 3 (July, 1986)
19. Altpeter, M. Schneider, E., Bryant, L. Beattie, B., & Whitelaw, N. (2004). Using the evidence base to promote healthy aging. National Council on the Aging Evidence-based Health Promotion Series, Vol. 1. Washington, DC: National Council on the Aging. <http://www.ncoa.org/improve-health/center-for-healthy-aging/content-library/using-the-evidence-base-to.html>. 8/07/2012
20. Atkinson, D. (1999). *Scientific discourse in sociohistorical context: the philosophical transactions of the Royal Society of London 1675-1975*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
21. Azevedo L, Feria H, Nunes da Ponte M, Wann J-E, Zato Recellado J (1994). European Curricula in Rehabilitation Technology Training. Report E.3.2, European Commission Heart Line E Rehabilitation Technology Training project.
22. Audit Commission 2007. Seeing the light innovation in local public services.
23. Audrey N. Selian ICTs in Support of Human Rights, Democracy and Good Governance. August 2002 International Telecommunication Union.
24. Bannink, D. (2004). *The Reform of Dutch Disability Insurance: A Confrontation of a Policy Learning and a Policy Feedback Approach to Welfare State Change*, Dissertation: Enschede.
25. Barley S. (1986) Technology as an occasion for structuring: evidence from observation of CT scanners and the social order of radiology departments, *Administrative Science Quarterly*, Vol. 31. No 1.
26. Barnes, C. Oliver, M. and Barton, L. 2002b: Disability, the Academy and the Inclusive Society. In C. Barnes, M. Oliver and L. Barton (eds.) *Disability Studies Today*, Cambridge, Polity
27. Barnes Marian. «Users as Citizens: Collective Action and the Local Governance of Welfare». *Social Policy & Administration*. Volume 33, Issue 1, pages 73–90, March 1999
28. Barney, J. “Firm Resources and Competitive Advantage,” *Journal of Management*, Vol. 17, No. 1, 1991
29. Bauer, G., Davies, J. K. and Pelikan, J. M. (2006) The EUHPID Health Development Model for the classification of public health indicators. *Health Promotion International*, 21,
30. Beck, U. 1986 /1992. *Risk society : towards a new modernity*, London, Sage Publications.
31. Behn, R.D. 1996. “Public Management: Should it strive to Be Art, Science, or Engineering?” *Journal of Public Administration Research and Theory*. 6/1

32. Berghman, Jos / Okma, Kieke G.H. 2002. The OMC: open procedures or closed circuit? Social policy making between science and politics,
33. Bernd Rohrmann *University of Melbourne June 2008* Risk perception risk attitude, risk communication, risk management: A conceptual appraisal. *Keynote at the congress of The International Emergency Management Society TIEMS-2008 in Prague/ Czechia.*
34. Berry M. & Linoff G. Data mining techniques. John Wiley and sons, 1997.
35. Beyer Hugh, Karen Holtzblatt, Lisa Baker, An Agile Customer-Centered Method: Rapid Contextual Design, XP Universe 2004 Paper. <http://citeseerx.ist.psu.edu>.
36. Bicch, F. 2006. "Our Size Fits All": Normative Power Europe and the Mediterranean. *Journal of European Public Policy*, 13 (2)
37. Bichta C. (2003). *Corporate social responsibility. A role in government policy and regulation? Center for the study of regulated industries.* University of Bath.
38. Bo. X. (2003). Older adults, computers, and the Internet: Future directions. *Gerontechnology*
39. Boeri T. Immigration to the Land of Redistribution. LEQS Paper No. 05/2009 June 2009
40. Boeri. T. G. Hanson and B. McCormick (eds.) (2002). *Immigration Policy and the Welfare System.* Oxford: Oxford University Press.
41. Boholm, A. (1998). Comparative studies of risk perception: A review of twenty years of research. *Journal of Risk Research*, 1, 135-163, Renn & Rohrmann 2000 Cross-cultural risk perception. Dordrecht: Kluwer Publishers. Rohrmann 1999 Risk perception research: Review and documentation (Studies in Risk Communication 69; also published as www. version: http://www.kfa-juelich.de/mut/hefte/heft_69.pdf). Juelich: Research Center Juelich.)
42. *Bolsa Familia* στη Βραζιλία, http://ec.europa.eu/news/justice/101115_el.htm
43. Bomberg E., J. Peterson, A. Stubb. *The European Union: How does it work?* The new European Union series 2003.
44. Bonoli. G., B. Palier (1998) 'Changing the Politics of Social Programmes. Innovative Change in British and French Welfare Reforms' *Journal of European Social Policy* vol. 8 (4)
45. Borins. S. The new Public management is here to stay, *Canadian public administration*, 1995,v.38
46. Borzaga. C. & J. Defourny, eds. (2001). *The Emergence of Social Enterprise*, London and New York, Routledge
47. Borzel T. Risse T., (2000), 'When Europe hits home: Europeanization and domestic change', *European Integration online Papers*, vol. 4, No 15 (<http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>).).
48. Bossert. T. et al. Transformation of ministries of health in the era of health reform: the case of Colombia. *Health Policy and Planning*, 1998, 13(1)
49. Buckland, M. K. (1991). *Information and Information Systems.* Westport, CT, USA, Greenwood Publishing Group Inc.
50. Bourdieu P. (1993). *Die feinen Unterschiede, Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*, Frankfurt.
51. Bourdieu, P. (1986). *Distinction: A social critique of the judgement of taste.* London: Routledge and Kegan Paul.
52. Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice.* Cambridge: Cambridge University Press. Στο: Bent Flyvbjerg Five Misunderstandings About Case-Study Research," *Qualitative Inquiry*, vol. 12, no. 2, April 2006
53. Bovaird T. Dr. Elke Löffler. Salvador Parrado Diez, Issues in local governance in Europe. Preliminary Version. First Meeting of the Study Group on Local Governance Vaasa (Finland), 5-8 September 2001 Bovaird, Tony, Löffler, Elke and Salvador, Parrado-Diez (2001), "Activating Civil Society in Germany, Spain and the United Kingdom: The Silent Revolution in Local
54. Boyer. R. *The search for Labour Market Flexibility*, Oxford 1998.

55. Boyle. M and Rogerson. RJ (2001) Power, discourses and city trajectories. In Handbook of Urban Studies, (ed.) R Paddison, pp. 402–416. Sage Publications, London.
56. Boyne. G. Processes, performance and Best Value in local government // Local Government Studies, 1999, (25, 3)
57. Brenner N. Beyond state-centrism? Space, territoriality, and geographical scale in globalization studies. <http://as.nyu.edu/docs/IO/222/1999.Brenner.TS.pdf>.
58. Bronchain, P.(ed.), European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *Corporate social responsibility*, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2003.
59. Brown Chris. *Εταιρική κοινωνική ευθύνη: Η επέκταση της αγοράς προτεινόμενη ως διαφάνεια*. <http://www.re-public.gr>. 13/1/2013
60. Brueckner Jan K. “Workings of the Melting Pot: Social Networks and the Evolution of Population Attributes” (with Oleg Smirnov), Journal of Regional Science 47, 209-228 (May 2007).
61. Brueckner Jan K. test for allocative efficiency in the local public sector. Journal of Public Economics 19 (1982) 311-331. North-Holland Publishing Company
62. Bruggeman, Werner, 1995. “The Impact of Technological Change on Management Accounting,” Management Accounting Research, 6/3, (September)
63. Brugha, R. and Varvasovszky, Z. (2000) Stakeholder analysis: a review. Health Policy and Planning, 15
64. Brumby, J., and M. Cangiano (2001), “Public Expenditure Management Reform and Fiscal Consolidation in OECD Countries”, paper prepared for the fifth international conference Institutions in Transition, Slovenian Institute of Macroeconomic Analysis and Development, Otočec, July
65. Bruneau, Diamandouros, Gunther, Lijphart, Morlino & Brooks 2001
66. Buchanan J./Tullock G./The calculus of concert. (1962). (Ann Arbor: University of Michigan Press).
67. Bull, M. (2006), Balance: Unlocking Performance in Social Enterprise, Manchester: Centre for Enterprise, Manchester Metropolitan University. Bull, M. (2007), "Balance: The Development of a Social Enterprise Business Performance Analysis Tool", Social Enterprise Journal, 3
68. Cahnman, W. J., & Schmitt, C. M. (1979)."The Concept of Social Policy (Sozialpolitik)". Journal of Social Policy 8, (01)
69. Cairncross F. 1997. The death of distance: How the communications Revolution will change our lives. Harvard Business School Press, Cambridge Mass.
70. Carneiro, A. “How does knowledge management influence innovation and competitiveness? Journal of Knowledge Management, Vol. 4, No. 2, 2000
71. Carroll A. B. (1979) “A three-dimensional conceptual model of corporate social performance” στο *Academy of management review*. V.4.
72. Castells Manuel (1996). The rise of the Network society: the information age: Economy, society & culture. Vol. I. Malden, Massachusetts, Blackwell.
73. Castles.F. & Michell.D. (1990). *Three worlds of welfare capitalism or foyer?* The Australian National University. Camperra: Australian National University.
74. Cavano J., McCall J.; (1978); “A framework for the measurement of software quality”; ACM Sigmetrics Performance Evaluation Review; Vol 7; Issue 3-4; November 1978
75. Cawson A. Saunders P. 1983. «*Corporatism, competitive politics and class strugle*. » To King R. (...) *Capital and Politics* RKP, London.
76. Chalmers D. and Lodge M. (2003), “The open method of Co-ordination and the European Welfare state”, Centre for analysis of risk and regulation, Discussion Paper 11, LSE, June 2003. London. www.lse.ac.uk/collections/CARR/pdf/disspaper11.pdf. 3/10/2011.
77. Chang E. Koh & Pierre Balthazard, Electronic commerce and the World Wide Web: A framework of business Web use and a study of business Web *Chang E. Koh* 6 practices, 28th Annual Meeting of the Decision Sciences Institute, San Diego, California, November 1997.

78. Chappell Neena L. Dujela Carren. Smith André. Caregiver Well-Being. Intersections of Relationship and Gender.
<http://roa.sagepub.com/content/37/6/623.short?rss=1&ssource=mfr>.
79. Charalabidis et al. 2007, Charalabidis & Gionis 2008, “Enterprise Interoperability Research Roadmap v.5.0” European Commission, DG Information Society and Media.
80. *Child Support Grant* στη Νότια Αφρική. http://ec.europa.eu/news/justice/101115_el.htm
81. Chinn, M. D. and R. W. Fairlie (2004) “The Determinants of the Global Digital Divide: A Cross-Country Analysis of Computer and Internet Penetration,” Working Paper, University of Wisconsin, Madison, WI, and National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
82. Christofakis M. (2010), «*Strategic Options for Tourism Impacts on Local Sustainability: A Conceptual Approach*. » Local Economy, Vol. 25(7)
83. Chung-Chih Lin, Member, IEEE, Ming-Jang Chiu, Chun-Chieh Hsiao, Ren-Guey Lee, Member, IEEE, and Yuh-Show Tsai, Member, IEEE Wireless Health Care Service System for Elderly With Dementia IEEE Transactions of information technology in Biomedicine, Vol. 10, N. 4, October 2006
84. Clark, TN, Hoffmann-Martinot, V, (1998). The New Political Culture. West View Press, Boulder CO.
85. Clarke J. Newman J. (1997). “*The managerial state: power, politics and ideology in the remaking of social welfare*. ” London, Sage.
86. Clarke, J (2004) Access for All? The promise and problems of universalism, *Social Work & Society*, 2 :
87. Clarke, M. The right to manage: a second managerial revolution? / M. Clarke, J. Newman // Cultural Studies 1993 (7, 3)
88. Coase, R. (1937) “The Nature of the Firm.” *Economica* n.s. 4 (November): 386–405. Reprinted in Coase (1988: 33–55). CATO JOURNAL 394 (1960) “The Problem of Social Cost.” *Journal of Law and Economics* 3 (October): 1–44. Reprinted in Coase (1988).
89. Coase, Ronald, 1998. *The Firm, the Market and the Law*, The University of Chicago Press.
90. Cochran, C., et al. 2003. (1). *American Public Policy* (7th Ed.). Belmont, CA: Wadsworth.
91. Cockburn C. 1977. The Local state: management of cities and people, London, Pluto.
92. Cogan and Sharpe (1986) “The Theory of Citizen Involvement” in Planning Analysis: The Theory of Citizen Participation, University of Oregon,
(www.uoregon.edu/~rgp/PPPM613/class10theory.htm).
93. Coleman, J. S. (1990). Foundations of Social Theory. Cambridge, Mass: Harvard University Press
94. Collins Ellen and Caren Milloy. A snapshot of attitudes towards open access monograph publishing in the humanities and social sciences – part of the OAPEN-UK project, Insights – 25(2), July 2012 OA monograph publishing in HSS.OAPEN UK. www.insights.uksg.org.
95. Collins, D. (1975). *The European Communities: The Social Policy of the First Phase, the European Coal and Steel Community 1951-1970* (London: Martin Robertson & Co. Ltd.).
96. Collins, M. One World...one telephone: Iridium, one look at the making of a global age. *History and Technology*. Vol. 21. n. 3. September 2005.
97. Commission of the European Communities “The Role of e-Government for Europe’s Future”, {SEC (2003) 1038}.
98. Contogeorgis G. La politique locale entre la tendance centralisatrice de l’ état grec et la dynamique communautaire: administration ou autonomie locale (et regionale)? *Revue Pole Sud*, Universite De Montpellier, N.3,1995.
99. Cope M. 2001. Between welfare and work: the roles of social service organizations in the social regulation of labour markets and regulation of the poor. *Urban Geography* 22
100. Cortell, A.P., S. Peterson (1999) ‘Altered States: Explaining Domestic Institutional Change’ *British Journal of Political Science* vol. 29
101. Cortell, A.P., S. Peterson (2001) ‘Limiting the Unintended Consequences of Institutional Change’ *Comparative Political Studies* vol. 34 (7) pp. 768–799. Sabatier, P., H. Jenkins-

- Smith (Eds) (1993) *Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach*, Boulder: West view Press.
102. Coughlin, J., D' Ambrosio, L. Reimer, B., & Pratt, M. (2007). Older adult perceptions of smart home technologies: implications for research, policy & market innovations in healthcare. *Engineering in Medicine and Biology Society, 2007. EMBS 2007. 29th Annual International Conference of the IEEE* (pp. 1810-1815). IEEE. p 1812, Categorization of older adult perceptions of smart home technologies.
 103. Council of Europe, CDLR (2001): Relationship between the size of the local and regional authorities and their effectiveness and economy of their action.
 104. Council of the European Union (2011). The role of voluntary activities in social policy, *Council conclusions*, Brussels, 3 October 2011.
 105. Cox, K (1993). The local and the global in the new urban politics: a critical review. *Environment and Planning C: Society and Space* 11, 433–448.// McNeil, D and White, A (2001). The new urban economies. In *Handbook of Urban Studies*, (ed.) R Paddison, pp. 296–308. Sage Publications, London.
 106. Coyne K. and Dye R. The competitive dynamics of network based businesses. *Harvard Business Review*. Jan./Feb.1998.
 107. Cross border hospital of Cerdanya. www.euregio.nrw.de/.../id-102-hospital 11/3/2013.
 108. Curry, R., Tinoco, M. T., & Wardle, D. (2002). *The use of information and communication (ICT) to support independent living for older and disabled people*. Department of Health.
 109. Curry, R., Tinoco, M. T., & Wardle, D. (2002). *The use of information and communication (ICT) to support independent living for older and disabled people*. Department of Health.
 110. Darke Roy «Attitudes towards public participation. » *Local Government Studies*. [Volume 7, Issue3](#). 1981.
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03003938108432954?journalCode=flgs20>.
 111. Darvishy A., Accessibility and Usability of Mobile Platforms for People with Disabilities and Elderly Persons. ICT-Accessibility Lab, Zurich University of Applied Sciences, Switzerland. <http://www.icchp.org/content/accessibility-and-usability-mobile-platforms-people-disabilities-and-elderly-persons>.
 112. Davenport, T. H., De Long, D. W. and Beers, M. C., “Successful knowledge management projects,” *Sloan Management Review*. Vol. 1998
 113. David Easton. Σto Robertson, D. And D. Judd. 1989. *The Development of American Public Policy: The Structure of Policy Restraint*. Glenview, IL: Scott, Foresman.
 114. Davies Ron, Members' Research Service European Parliamentary Research Service 140811REV1 <http://www.eprs.ep.parl.union.eu>. — <http://epthinktank.eu>
epres@ep.europa.eu.
 115. Dawes, S., Bloniarz, P., Kelly, K., & Fletcher, P. (1999). *Some Assembly Required: Building a Digital Government for the 21st Century*, Albany, NY: Center for Technology in Government, University at Albany/SUNY.
 116. Dawes, S., Pardo T., Connelly, D., Green, D., & McInerney, C. (1997). *Partners in State-Local Information Systems: Lessons from the Field*, Albany, NY: Center for Technology in Government University at Albany/SUNY.
 117. De la Porte Caroline. The soft open method of co-ordination in social protection. Forthcoming in *European Trade Union Yearbook 2002* (Brussels: European Trade Union Institute).
 118. Dear M. and Clark G. 1981. Dimensions of local state autonomy. To. *Enviromental and Planning*. N.13. pp.1277-1294.
 119. Dearlove (1979). «*The Reorganisation of British Local Government*. » Cambridge University Press.
 120. Defourny (2001). From third sector to social enterprise. Σto Borzaga, C. & J. Defourny, eds. (2001), *The Emergence of Social Enterprise*, London and New York, Routledge, 1-18 <http://orbi.ulg.be/.pdf>.

121. Deutsch, K. W. (1957). *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. New Jersey: Princeton University Press.
122. Dini Djalal, "South East Asia". The Global Corruption Report 2001, Transparency International, 37. http://www.globalcorruptionreport.org/download/rr_southeast_asia.pdf
123. Dir Directorate-General for Employment and Social Affairs, "Access to Assistive Technology in the European Union", European Communities, 2003.
124. Doeringer. Peter B. Michael J. Piore (1971). *Internal Labor Markets and Manpower Adjustmen*. New York, D.C. And Health and Go. // Piore M. and Sabel C. (1984.). "*The second industrial divide*." New York. Basic Books.
125. Domres B, Schauwecker HH, Rohrmann K, Roller G, Maier GW, Manger A. The German approach to emergency/disaster management. *Med Arch*. 2000; 54:201–3.
126. Donald F. Norris Stephen Coleman. *Oxford Internet Institute, Forum Discussion Paper No. 4, January 2005 A new agenda for e-democracy*. Oxford Internet Institute University of Oxford Maryland Institute for Policy Analysis and Research University of Maryland Baltimore County The University of Oxford for the Oxford Internet Institute 2005 1 <http://mipar.umbc.edu>.
127. Dosi G. Nelson R. And Winter S. *The nature and dynamics of organizational capabilities*, Oxford: Oxford University Press, (2000).
128. Dosi Giovanni (1984): *Technical change and industrial transformation: The theory and the application to the Semiconductor Industry*, Mac Millan London. p.p 32-45
129. Douglas Holtz-Eakin & Harvey S. Rosen & Schuyler Tilly, 1994. "Intertemporal Analysis of State and Local Government Spending: Theory ad Tests," NBER Working Papers 4261, National Bureau of Economic Research, Inc. Douglas Holtz-Eakin & Harvey S. Rosen, 1989. "Intertemporal analysis of state and local government spending: theory and tests," Working Papers 89-4, Federal Reserve Bank of Philadelphia.
130. Drucker P. F, *Management: Tasks, Responsibilities, Practices (Essential Version)*, Published by DIAMOND, Inc., 2001
131. Drucker P. *Post-capitalism society*. Buttersworth- Heinemann, 1993.
132. Drucker, P. (1977), *Managing the Public Service Institution. People and Performance*. Butterworth Heinemann.
133. Duncan R. *Universal Design – Clarification and Development A Report for the Ministry of the Environment, Government of Norway*.
http://www.universell-utforming.miljo.no/file_upload/udclarification.pdf.
134. Dustmann, C., M. Casanova, M. Fertig, I. Preston and C.M. Schmidt (2003). 'The impact of EU enlargement on migration flows'. Home Office Online Report, 25/03 (at: <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/rdsolr2503.pdf>).
135. Dworkin, R (2000). *Sovereign virtue: the theory and practice of equality*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
136. Dye T.R. (1998). *Understanding social policy*. Prentice Hall. Upper Saddle River. New Jersey
137. European Commission. (1997). "Prommoting the role of voluntary organizations and foundations in Europe. «Communication from the Commission, COM (97)241 final, 6/6/1997.
138. Edelman R. "First Five" για την 50^η επέτειο της IPRA. <http://www.knowhow.gr/> p.268.
139. EDF, "Latest European Disability News" (<http://www.edf-feph.org/en/news/latest.htm>)
140. Eisenhardt KM, Martin J. 2000: Dynamic capabilities: What are they? *Strategic Management Journal* 21
141. Eisenstadt Shmuel N. «Sozialer Wandel, Differenzierung and Evolution» στο Zapf W. *Theorien des Sozialen Wandels*, Konigstein-Ts, 1979.
142. Elger. G. Furugren, B. (1998). "SmartBo" - An ICT and computer-based demonstration home for disabled people. *Improving the quality of life for the European citizen: technology for inclusive design and equality*

143. Elster, Jon. 1988. Consequences of Constitutional Choice: Reflections on Tocqueville. In Elster, Jon and Slagstad, Rune, *Constitutionalism and Democracy* (pp. 81-10). Cambridge: Cambridge University Press.
144. Ellig Jerry. Project Director: Adrian T. Moore. A Dynamic Perspective on Government Broadband Initiatives". Policy Summary of Policy Study No. 349
145. ENIL's Key definitions in the Independent Living area. (2009) <http://www.enil.eu/policy/>
146. Esping-Andersen G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Polity, Cambridge.
147. European Commission contract No 2002.CE.16.0.AT.136 Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries Final report January 2004.
148. EuROPEAN. <http://www.preventelderabuse.eu>.
149. European Commission, COM(2005) 94 final
150. European Commission 2004e-Health - making healthcare better for European citizens: An action plan for a European e-Health Area. Brüssels. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0356:FIN:EN:PDF> (19/01/2014).
151. European Council (2000): Presidency Conclusions –Lisbon European Council 23 and 24 March 2000, DOC/00/8. http://consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm. [22 March 2012].
152. European health care reform. Analysis of current strategies. Copenhagen, Denmark, World Health Organization, 1997 (European Series No. 72).
153. European Policy Center/Accenture Lisbon revisited -finding a new path to European growth, +PC Working Paper, March 2004, pp.19-20.
154. Eurostat. Per capita social protection expenditure in the EU rose by almost 2% per annum: Total expenditure accounted for 27.5% of GDP in the EU in 2001" http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_PUBLIC/3-23042004-AP/EN/3-23042004-AP-EN.HTML.
155. Evans John OBE, Joint Committee of Human Rights) (2012), *Implementation of the Right of Disabled People to Independent Living*. London
156. Evans P. and Wurster T. Strategy and the new economics of information. *Harvard Business Review*, t.5. Sept./Oct. 1997. pp.71-82
157. Evers A. Wintersberger H... (1992). *Shifts in the Welfare mix*. Campus Verlag, Frankfurt.
158. Evers, Adalbert / Sachße, Christoph (2003), *Social Care Services for Children and Older People in Germany: Distinct and Separate Histories*, in: Anttonen, Anneli/Baldock, John/Sipilä, Jorma (eds.), *The Young, the Old and the State: Social Care Systems in Five Industrial Nations*, Cheltenham/Northampton: Elgar
159. Evers, H.-D. & Gerke, S. (2004). *Closing the Digital Divide: Southeast Asia's Path towards a Knowledge Society*. Working Paper No 5. Lund, Centre for East and South-East Asian Studies, University of Lund.
160. Fabrice Dami, Vincent Fuchs, and Olivier Hugli Dispatch centres: what is the right population catchment size? *Scand J Trauma Resusc. Emerg. Med.* 2015; 23: 32. Published online 2015 Apr 9.
161. Fagerberg, G. (2009). Mainstream services for elderly and disabled people at home. Proc. of Int. Conf.: 10th European Conference AAATE, Florence, Italy, Assistive Technology from Adapted Equipment to Inclusive Environments. Assistive Technology Research Series, 25,
162. Favela J., M. Rodriguez, A. Preciado, and V. M. Gonzalez, "Integrating context-aware public displays into a mobile hospital information system," *IEEE Trans. Inf. Technol. Biomed.*, vol. 8, no. 3, pp. 279–286, Sep. 2004.
163. Federal Ministry of Labour and Social Affairs (ed.), 2008c. Sozialhilfe und Grundsicherung, Bonn.

164. Ferrera Maurizio (1996). The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe. University of Pavia, Italy. http://www.urge.it/files/papers/2_3_wpurge4_2007.pdf Και στο Social Capital, Welfare State, and Political Legitimacy American Behavioral Scientist January 2010 53
165. Ferrera, Maurizio, Matsaganis, Manos and Stefano Sacchi. 2002. Open coordination against poverty: the new EU "Social inclusion process". *Journal of European Social Policy* 12 (3):
166. Fielding, N. (1993). Qualitative interviewing. In N. Gilbert, *Researching Social Life* (pp. 135-153). London: SAGE publications.
167. Finger, M., Misuraca, G., Rossel. P. (2006). Governance with and of ICTs: the need for new institutional designs in a changing world. *E-Gov*; 2(5). // Abramson, M.A., Means, G. (2001). *E-Government 2001*. Lanham, Md: Rowman and Littlefield Publishers
168. Finland's e-Health roadmap. <http://chealth-strategies.eu/database/finland.html>.
169. Fischer S., T. E. Stewart, S. Mehta, R. Wax, and S. E. Lapinsky, "Handheld computing in medicine," *J. Amer. Med. Inf. Assoc.*, vol. 10, no. 2, pp. 139– 149, Mar.–Apr. 2003.
170. Fiske, John (1982): *Introduction to Communication Studies*. London: Routledge (Chapter 1, 'Communication Theory' is a good introduction to this topic),
171. FLOSS (Free/Libre/Open Source software). <https://ellak.gr>.
172. Forrest Ray and Ade Kearns, Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood, *Urban Stud* 2001; 38; 2125
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.119.1812&rep=rep1&type=pdf>.
173. Foster C. D. Jackman R. and M. Perlman, *Local Government Finance in a Unitary State*, George Allen and Unwin, Hemel Hempstead, 1980.
174. Foucault, Michel. (1991) 'Governmentality', in Graham Burchell, Cohn Gordon and Peter Miller (eds.) *The Foucault Effect: studies in Governmentality*. Hemel Hempstead: Harvester.
175. Freeman Chr. (1982): *The Economics of industrial innovation*. V.1.
176. Freeman, C. and Perez, C. 1988. Structural crisis of adjustment, business cycles and investment behavior. In G. Dosi, C. Freeman, R. Nelson, G. Silverberg, and L. Soete, eds., *Technical Change and Economic Theory*, London: Pinter.
177. Funk Michelle, Alberto Minoletti, Natalie Drew, Jacob Taylor and Benedetto Saraceno. 'Advocacy for mental health: roles for consumer and family organizations and governments.' *Health Promotion International*, Vol. 21 No. 1 Published by Oxford University Press. 12 December 2005.
178. Furniss, N. & Tilton, T., 1977. *The case of the welfare state*. Bloomington: Indiana University Press.
179. Gaer Felice D. "Reality Check: Human Rights NGOs Confront Governments at the UN" in eds. Thomas Weiss and Leon Gordenker, *NGOs, the UN, and Global Governance* (Boulder, CO: Lynne Rienner), 51-66.
180. Galbraith J. k., στο *The new industrial state*, Princeton University Press, 2007
181. Gangi *For sale at one euro: a house in an idyllic Sicilian village*.
<https://www.facebook.com/TELEGRAPH.CO.UK> Thursday 25 June 2015
182. García, Marisol and Karakatsanis, Neovi. 2006. "Social Policy, Democracy, and Citizenship in Southern Europe". Gunther, Richard; Diamandouros, P. Nikiforos, y Sotiropoulos, Dimitri A. (eds): *Democracy and the State in the New Southern Europe*. New York: Oxford University Press
183. García-Sánchez Isabel-María. Luis Rodríguez-Domínguez and José-Valeriano Frias-Aceituno. Evolutions in E-governance: Evidence from Spanish Local Governments. *Environmental Policy and Governance*. Volume 23, Issue 5, pages 323–340, September/October 2013.
184. Gassner and Conrad 2010. ICT enabled independent living for elderly. A status-quo analysis on products and the research landscape in the field of Ambient Assisted Living (AAL) in EU-27. Institute for Innovation and Technology (ii) as part of VDI/VDE Innovation + Technik GmbH. ISBN 978-3-89750-160-7.

185. Geddes, M., European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *Local partnership: a successful strategy for social cohesion?* Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 1998.
186. Gerybadze, A. (2003). Knowledge Management and Transnational R&D Projects: The Role of Asymmetric Understanding and Group Cognition Processes in Distributed Work. Discussion-Paper 03-01, *Discussion Paper in International Management and Innovation*.
187. Giddens (1994), *beyond left and right. The future of radical politics*. Cambridge, Polity.
188. Giddens A. (1979). *Central Problems in Social Theory*, London, Macmillan.
189. Giddens A. (1984) *The Constitution of Society*, Polity Press.
190. Giffard Camille, "The Torture Reporting Handbook: How to document and respond to allegations of torture within the international system for the protection of human rights", Human Rights Center (University of Essex: February, 2000),19
<http://www.hrea.org/erc/Library/monitoring/torturehandbook.html>.
191. Gilbert N./ R. Van Voorhis (eds.), *Activating the unemployed – A comparative analysis of work-oriented policies*, 2001 και R. Van Berkel / I. Hornemman (eds.), *Active Social Policies in the EU – Inclusion through Participation?*, 2002.
192. Giner Salvador «The Withering Away of Civil Society» PRAXIS International (PRAXIS International), issue: 3 / 1985, pages: 247267, on www.cceol.com.
193. Glennerster H. (1997). *Paying for welfare: Towards 2000*. Prentice- Hall. Hemel Hempstead.
194. Goldsmith, M. (1986) 'Managing the periphery in a period of fiscal stress' in M. Goldsmith (Ed) *New Research in Central-Local Relations* Aldershot: Gower. Στο L. Pratchett. *Towards a separation of local autonomy and local democracy*. ECPR joint sessions of workshops Grenoble 6-11 April 2001 Workshop 21: Local Autonomy and Local Democracy. De Montfort University, U.K.
195. Goodwin, M. and J. Painter, 1996. Local governance, the crises of fordism and the changing geographies of regulation. *Transactions of the Institute of British Geographers* 21(4)
196. Gorsky Martin. *Public health in interwar England and Wales: did it fail?* Published in final edited form as: *Dynamis*. 2008: 28
197. Gough, D. O., et al. 1996, *Science*, 272, 1296. Στο John N. Bahcall. Sarbani Basu. Pawan Kumar. *Localized Helioseismic Constraints on Solar Structure*. <http://arxiv.org/pdf/astro-ph/9702075.pdf>.
198. Governance", Paper to the Annual Conference of the International Institute of Administrative Sciences, Athens. July 2001 (unpublished).
199. Gray A.: "Business like but not like a business: the challenge for human resources in the public sector", Conference "Human Resources for Development: People and Performance" University of Manchester, 27-30 June 1999.
200. GSM (VPN), *Telemedicine in European countries*.
201. Guillart F. & Kelly J. *Transforming the organization*, Mc Graw Hill, 1995.
202. Habermas J. *Legitimation Crisis*, trans. by Thomas Mc Carth (1975). Heinemann Educational Books Ltd. 22 Bedford Square, London WC1B 3HH
203. Hahamis, P, Iles, J, Healy, M, 2005. *E-Government in Greece: Bridging the gap Between Need and Reality, The Electronic Journal of e-Government, Volume 3 Issue 4, σελ. 185-192*
204. Hall S. and Schwarz B. (1985). «*State and Society 1880-1924*. » Langan and Schwarz. Hall, P.A., R. Taylor (1996) 'Political Science and the Three New Institutionalisms' *MPIFG Discussion paper* 96/6
205. Hall, Peter & Soskice, David. 2000. Introduction. In Hall, Peter & Soskice, David (eds.), *Varieties of Capitalism*. Forthcoming.
206. Hamel G. B. Breen. *The Future of Management*, Harvard Business School Press, Boston (2007).
207. Hamel Jacques, *Case Study Methods, Qualitative research methods series 32*, A Sage University Paper, 1993.

208. Hancock T, Duhl L. Promoting health in the urban context. Eleven qualities a healthy city should strive to provide. Copenhagen: FADL Publishers; 1986 (WHO Healthy Cities Papers, No. 1).
209. Hanlon, Barrientow & Hulme. «Just Give Money to the poor: The development revolution from the global South. » Kumarian Press.
<http://www.styluspub.com/clients/kum/default.aspx>
210. Hanlon N. 2001. Hospital restructuring in smaller urban Ontario settings: unwritten rules and uncertain relations. *Canadian Geographer* 45
211. Hao He, What Is Service-Oriented Architecture, September 30, 2003.
http://uic.edu.hk/~spjeong/etc/xml_what_is_service_oriented_architecture_sep2003.pdf.
212. Haridimos Tsoukas and Demetrios B. Papoulias Understanding Social Reforms: A Conceptual Analysis *The Journal of the Operational Research Society* Vol. 47, No. 7 (Jul., 1996)
213. Harrison B. (1994). *Lean and mean: Why large corporations will continue to dominate the global economy*. The Guilford Press, New York.
214. Harvey D. (1982). *The limits of capital*. Oxford: Blackwell, Harvey D. (1989). *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell, Harvey D: Blackwell, Harvey D. (2003). *Oxford*. Oxford University Press.
215. Harvey D. "The geopolitics of capitalism," in D. Gregory and J. Urry, editors, *Social Relations and Spatial Structures*
216. HASIC -AGEING WEALTH //MANAGE-CARE //ICARE4EU //e-CAPACIT8
http://ec.europa.eu/health/newsletter/138/focus_newsletter_el.htm.
217. Hatsings C. *The new organization*. Mc Graw Hill. 1993.
218. Healthy Ageing Sub-network: Stockholm (lead city), Arezzo, Belfast, Brighton and Hove, Brno, Celje, Eskisehir-Tepabasi, Gyor, Jerusalem, Liege, Newcastle, Padua, Rijeka, Stirling, Sunderland, Udine and Vienna.
219. Hedberg, B. "How Organizations Learn and Unlearn," In *Handbook of Organizational Design*, P. Nystrom and W. Starbuck (Eds.), Oxford University Press, New York, 1981
220. Heidegger Martin, 1977 (1955). *The question concerning technology and other essays*, μτφ. William Iovitt, New York, Harper and Row Publishers.
221. Heinelt, H., *Local Government Systems in Europe*, στο έργο: *Heinelt, H./ Magnier, A./ Bäck, H., (Eds.)*, *European Mayors as Political Leaders*, Routledge, London and New York, 2005
222. Held D. and McGrew A. (2000)4. The Great Globalization Debate. In Held D. and McGrew A. (Eds). *The global transformations Reader. An introduction of the globalization Debate*. Cambridge. Polity.
223. Held David (1985), *"States and Societies"*. Edited by D. Held et al. Oxford: Basil Blackwell
224. Helleiner Eric and Jason Thistlethwaite. *The Greening of International Financial Regulation*. CIGI Working Group on Environment and Resources Environmental Sustainability and the Financial Crisis: Linkages and Policy Recommendations.).
225. Hertzog, R. 2010. "Inter-Municipal Co-Operation: A Viable Alternative to Territorial Amalgamation?" In P. Swianiewicz (ed.). *Territorial Consolidation Reforms in Europe*. Budapest: LGI – Open Society Institute
226. Hemerijck, A. and Visser, J. (2001) "Learning and Mimicking. How European Welfare States Reform." Ms., University of Amsterdam.
227. Hernández, Diego. 'Universalism versus selectivism in the provision of social welfare. A Case Study Addressing Adverse Selection and Moral Hazard in Social Policy in Colombia'.
http://www.docentes.unal.edu.co/dfhernandezl/docs/UniversalismVsSelectivism_DFHL.pdf. 16/09/13
228. Herzberg F. (Herzberg F, Mausner B. Snyderman B.(1959). *The motivation to work*. New York. John Wiley and Sons Inc.)
229. Hesse, J.J. / Scharpe, L. J. Conclusions. In J.J. Hesse (ed.), (ed.), *Local Government and Urban Affairs in International Perspective: Analyses of 20 Western Industrialized Countries*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden Nomos 1991.

230. Hill M, (2003). *Understanding Social Policy* (7th edition), Blackwell.
231. Hill. M. (2000). Eds. *Local Authority Social Service. An Introduction*, Blackwell, Oxford.
232. Hills J. 2002. Le Grand J. Piachaud D. editors. *Understanding social exclusion*. Oxford: Oxford University Press.
233. Hines C. (2000). *Localization: A global manifesto*. London: Earthscan.
234. Hoeijmakers M., E. De Leeuw, P. Kenis, and N. K. De Vries. Local health policy development processes in the Netherlands: an expanded toolbox for health promotion. *Health Promotion International Advance Access published April 25, 2007* Published by Oxford University Press.
235. Hoff. A. *Tackling poverty and social exclusion of older people – Lessons from Europe*, Working paper 308, Oxford, The Oxford Institute of Ageing, 2008.
236. Holmen K. Ericson K.L. Anderson B. Winblad Loneliness among elderly people living in Stockholm: a population study *Journal of Advanced Nursing*
237. Hood C. (1986), *Administrative analysis. An introduction to rules, Enforcement and organizations*. 1st edition. Pearson Education limited.
238. Hood. C. A public management for all seasons? *Public Administration*, 1991, Vol. 69. Spring.
239. Hooghe, Liesbet ed. (1996), *Cohesion Policy and European Integration. Building Multi-Level Governance*, Oxford, Clarendon Press. Hooghe, Liesbet and Michael Keating (1994), "The politics of European Union regional policy", *Journal of European Public Policy*, 1(3):
240. Hotchkiss J. (1994) "Health care on small islands: a review of the literature", WHO, Division of strengthening of Health Services, National Health Systems and Policies. Geneva.
241. Hughes, G. Lewis, G (1998). *Unsettling Welfare: The reconstruction of social policy*. London, Routledge. The Open University.
242. Hummel, K. A., Hlavacs, H., Lilgenau, A., Mayer, H., & Moser-Siegmeth, V. (2009). Towards Ambient Assisted Shared Living for the Elderly. *Enhancing Interaction Spaces by Social Media for the Elderly*, 35.
243. Hunmin K. Approaches and means of innovation in Korean local government. *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, Volume 11(2), article 2.
244. Huntington R. "Governance, Bureaucracy and Capacity Building for sustainable development, published in the proceedings of the joint U.N Dept. Of Economic and social affairs and U.N Thessaloniki Centre for public service professionalism conference capacity Building on governance and public administration for sustainable development. Thessaloniki 29-31 July 2002.
245. Hurst Jeremy and Sally Williams. Can NHS hospitals do more with less? *Research report*. January 2012. <http://www.nuffieldtrust.org.uk/pdf>.
246. Hutchinson Paul, John Akin, Freddie Ssengooba. *The Impacts of Decentralization on Health Behaviors in Uganda*. September 2006. Carolina Population Center University of North Carolina Center for Population, Health and Nutrition U.S. Agency for International Development Washington, P.p. 239-270
247. Huxham, C and Vangen, S (2004). 'Doing things collaboratively: realizing the advantage or succumbing to inertia?' *Organizational Dynamics*, vol. 33, no. 2, pp. 190-201.)
248. *ICT and disabled and elderly people in different cultures*. Master's Thesis Hoang Long Tran Gia University of Oulu Department of Information Processing Science 11.12.2013
249. ICPC2-ICD10. <http://www.rivm.nl/who-fic/thesauruseng.htm>.
250. InfoDev (2002). *The E-Government Handbook for Developing Countries*. Washington, DC: The World Bank. The Center for Democracy and Technology. <http://www.cdt.org/egov/handbook/2002-11-14egovhandbook.pdf>.
251. *Information Polity 9* (2004) .IOS Press Evaluating the progress of e-government development: A critical analysis. Mateja Kunstelj and Mirko Vintar *University of Ljubljana, Faculty of Administration, Gosarjeva 5, 1000 Ljubljana, Slovenia*.

- http://www.fu.unilj.si/iiu/Clanki/Evaluating_the_Progress_of_eGovernment_Development_A_Critical_Analysis.pdf. 24/9/2012
252. Interoperability Working Group. <http://www.interoperability-definition.info/el>.
 253. Janovsky K, Travis P. *Decentralization and health systems change: case study summaries*. Geneva, World Health Organization, 1998.
 254. Jeffery, Charlie (2000), "Sub-National Mobilization and European Integration: Does It Make Any Difference?", *Journal of Common Market Studies*, 38(1)
 255. Jessop B, (1994). Post- Fordism and the state, to Amin A (Ed), *Post Fordism: a reader*, Oxford, Blackwell.
 256. Jetschke. A. & Lenz, T. 2013. Does Regionalism Diffuse? A New Research Agenda for the Study of Regional Organizations. *Journal of European Public Policy*, 20 (4)
 257. Johnson N. (1998). *Mixed Economics of Welfare: A Comparative Perspective*, Hemel Hempstead. Prentice-Hall Europe.
 258. Jones L. R., Fred Thompson and William Zumeta. Public management for the new millennium: developing relevant and integrated professional curricula?
 259. Jones M. and Karsten H. (2003) Review: Structuration Theory and Information Systems Research, *Research Papers in Management Studies*, Judge Institute of Management, University of Cambridge
 260. Joyce, T. & Shuttleworth, L. (2001). From engagement to participation: How do we bridge the gap? *British Journal of Learning Disabilities*, 29 (2)
 261. Junge K. Knapp M. (1985). Efficiency in the production of welfare: the public and private sectors compared. Στο Klein R. & O' Higgins(eds), *The future of welfare*, Blackwell, Oxford
 262. Kahn, A.J. & Kamerman, S.B. (2000). International aspects of social policy. In J. Midgley, M.B. Tracy & M. Livermore, *The Handbook of Social Policy* (pp. 479-492). Thousand Oaks: Sage Publications.
 263. Kalogirou Y. Protogerou A. Panagiotopoulos P. (2016), ' Public procurement for innovation: a novel eGovernment services scheme in Greek local authorities, *Technological Forecasting & Social Change* 103 (2016)
 264. Kamerman, S.B. & Kahn, A.J. (1999). The problem of poverty in the advanced industrialized countries and the policy and programme response. *Human Development Papers, 1999*. United Nations Development Programme
 265. Kanter R.M. (1979) Power failure in management circuits, *Harvard Business Review*, Vol.57, No.4
 266. Kantor, P (1987). The dependent city: the changing political economy of urban economic development in the United States. *Urban Affairs Quarterly* 22
 267. Karsch U (1999). Changes in family structure and new roles in family support. In *Ageing and health: a global challenge for the 21st century*. Proceedings of a WHO symposium, Kobe, Japan, 10-13 November 1998. Geneva: World Health Organization.
 268. Karsten H. (1995). It's like everyone working round the same desk: organisational readings of Notes, *Scandinavian Journal of Information Systems*, Vol. 7, No. 1
 269. Kay J., (1996). *The business of Economics*. Oxford University Press. Oxford. / Drucker P. (1993). *Post-capitalist society*. Butterworth-Heinemann, London. / Castells M, (1996). *The rise of the network society*. Blackwell, Oxford.
 270. Kaye, H.S. "Computer and Internet Use Among People with Disabilities", *Disability Statistics Report* 13. Washington DC: U.S. Department of Education, National Institute on Disability and Rehabilitation Research, (http://dsc.ucsf.edu/view_pdf.php?pdf_id=23).
 271. Keeler, J.T.S. (1993) 'Opening the Window for Reform: Mandates, Crises and Extraordinary Policy-Making' *Comparative Political Studies* vol. 25 (1)
 272. Kelly K. *New rules for the new economy*, Fourth estate. 1998.
 273. Kemshall, H. (2002) *Risk, social policy and welfare*. Open University Press.
 274. Kettl D. The global revolution in public management: Driving themes, Missing, links. *Journal Of policy analysis and management*, 1997, v.16

275. Kim, E. Lee. B. & Menon. N. M. (2009). Social Welfare Implications of the Digital Divide. *Government Information Quarterly*, 26(2)
276. Kingdon, John W. (2003) *Agendas, Alternatives, and Public Policies*, 2nd ed., NY: Longman Classics.
277. Klaus H. Goetz. Making sense of post-communist central administration: modernization, Europeanization or Latinization? *Journal of European Public Policy* 8:6 December: 1032–1051 (2001) Taylor & Francis Ltd.
278. Klein N. (2000). *No logo*. London: Flamingo.
279. Klein, Peter G. 1999, *New Institutional Economics*, Department of Economics, University of Georgia.
280. Kleinman Mark. *A European Welfare State? European Union Social Policy in Context*, Basingstoke: Palgrave, Journal of Social Policy Volume 31 / Issue 04 / October 2002, pp. 753-778. Cambridge University Press.
281. Kleinman M. 2000. Include me out? The new politics of place and poverty. *Policy Studies* 21
282. Kling R. Computerization and social transformations. *Science Technology and Human Values*.16(3)
283. Koch, S., Hagglund, M., Scandurra, I., & Mostrom, D. (2004). Towards a virtual health record for mobile home care of elderly citizens. *Proceedings of MEDINFO*
284. Koh, C. E. and V. R. Prybutok (2003). "The three ring model and development of an instrument for measuring dimensions of E-government functions." *Journal of Computer Information Systems* 43(3)
285. Kohler-Koch, Beate (1999): "The evolution and Transformation of European Governance". In: Kohler-Koch, Beate and Eising, Rainer (eds.): *The Transformation of Governance in the European Union*. London: Routledge
286. Kohler-Koch, Beate and Rittberger, Berthold (2006): "The Governance turn in EU Studies". *Journal of Common Market Studies* 44
287. Kommunalssystemen in Europa vgl. zum Beispiel Seele, Der Kreis aus europäischer Sicht, 1991; Blair, Die Gestaltung der kommunalen Selbstverwaltung in den europäischen Staaten, DÖV 1988, S. 1002 ff
288. Kornai, Janos. "The Soft Budget Constraints," *KYKLOS*, 1986, 39(1)
289. Kosastsky T (2003). The 2003 heat waves. *Euro Surveillance*, 10 (7)
290. Kröger Sandra «The Open Method of Coordination: Underconceptualisation, overdetermination, de politicisation and beyond» European Integration online Papers (EIoP), Special Issue 1, Vol. 13, Art. 5, <http://eiop.or.at/eiop/texte/2009-005a.htm>.
291. Kröger T. Anttonen A & Sipilä J (2003) Social Care in Finland: Weak and Strong Universalism. I: A. Anttonen, J Sipilä & J Baldock (red), *The Young, the Old and the State*. London & Northampton, MA: Edward Elgar.
292. Kroker A. Weinstein M. *Data trash, the theory of the virtual class*, New York. 1994.
293. Krugman P. (1991). Increasing returns and economic geography. *Journal of political economy*, 99.
294. Krugman, Paul (2011) 'Can Europe Be Saved?' *NY Times Sunday Magazine*, 16th January.
295. Larner Wendy. «Neo-liberalism: Policy, Ideology, Governmentality» *Studies in Political Economy*. Vol. 63. (2000).
296. Lascher Ted. *Political Environment of Policy Making*. Spring, 2007, California state University, Sacramento, PPA 210.
297. Latifi R, Muja S, Bektashi F, Reinicke M. Use of information technology to improve quality of healthcare: Kosova's telemedicine project and international virtual e-hospital as an example. *Stud Health Technol Inform*. 2004
298. Lave. J. and Wenger. E. *Situated Learning – Legitimate Peripheral Participation*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
299. Lawton H. S. "Understanding web accessibility" στο *Jim Thatcher. Constructing Accessible Web Sites*. Peer Information Inc. (2002).

300. Layne Karen, Jungwoo Lee. Developing fully functional E-government: A four stage model. *Government Information Quarterly* 18 (2001)
301. Le Grand J. 1982. *The Strategy of Equality: Redistribution and the social services*. Allen and Unwin, London.
302. Le Grand, Julian (1990) Re-thinking welfare a case for quasi-markets. In: Pimlott, Ben, (Ed.). *The Alternative: Politics for a Change*. W.H. Allen and Virgin Books
303. Le Grand, Julian (2013) Subsidiarity and individual responsibility: quasi-markets asset-based welfare. In: Brugnoli, Alberto and Colombo, Alessandro, (eds.) *Government, Governance and Welfare Reform: Structural Changes and Subsidiarity in Italy and Britain*. Edward Elgar, Cheltenham
304. LEADER+ http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/index_en.htm.
305. Leonardi R. (1993). The role of sub-national institutions in European integration, to Leonardi R. (Ed). *The regions and the European community. The regional response to the single market in the underdeveloped areas*. London: Frank Cass.
306. Leontidou, L. & Afouxenidis, A. (1999) "Boundaries of social exclusion in Europe" στο Hudson, R. & Williams, A., (eds) *Divided Europe: Society and territory*, Sage, London,
307. Leslie R. Alm. The Policy Process and the American West: An Environmental Perspective. <http://www.upcolorado.com/excerpts/9780870819995.pdf>. 13/01/2014
308. Lever. WF (2001) The Post-fordist' City. In *Handbook of Urban Studies*, (ed.) R Paddison, pp. 273–283. Sage Publications, London.
309. Liebfried. S. (1991). "Towards a European Welfare State? On the Integration Potentials of Poverty Regimes in the EC." *Working Paper*. Bremen: Bremen University Centre for Social Policy. και στο *Working Paper: Liebfried, Stephan: «Spins of (dis)integration: What might 'reformers' in Canada learn from the 'social dimension' of the European Union?»* ZeS-Arbeitspapier, No. 06/1998 Provided in Cooperation with: University of Bremen, Centre for Social Policy Research (ZeS)
310. Lin Y.-H., I.-C. Jan, P. C.-I. Ko. Y.-Y. Chen, J.-M. Wong, and G.-J. Jan, "A wireless PDA-based physiological monitoring system for patient transport," *IEEE Trans. Inf. Technol. Biomed.*, vol. 8, no. 4, pp. 439–447, Dec. 2004.
311. Lin M. Kwan Y. FDI, technology spillovers, geography and spatial diffusion. *International Review of Economics and Finance*. Febr.2016.
312. Lipsky M. (1980), *Street level bureaucracy*, Sage London.
313. Liszka K. J. Mackin M.A. Lichter M. J. and D.W. York, "Keeping a Beat on then Heart," *Pervasive Comput.* vol. 3, no. 4, pp. 42–49, Oct.–Dec. 2004.
314. Liverpool City Region and West Midlands
315. Lorenz, E. (1996) Collective Learning Processes and the Regional Labour Market, Unpublished research note. European network on Networks, Collective Learning and RTD in Regionally - Clustered High-Technology SMEs.
316. Lorenzen. M. (1998) Localized Learning: Why are inter-firm learning patterns institutionalized. Department of Industrial Economics and Strategy, Copenhagen Business School, Copenhagen.
317. Lowndes V. (1995). Citizenship and urban politics. In D. Junge, G. Stoker, H. Wolman. *Theories of Urban politics*. London Sage.
318. Lundvall, B.-Å & Johnson, B. (1994). The learning economy. *Journal of Industry Studies*, 1(2), December 1994
319. MacCallum G. (1967). Negative and positive freedom. *Philosophical review*, 76.
320. Malanowski, Norbert; Fzcivelek, Rukiye and Cabrera, Marcelino: Active Ageing and Independent Living Services: The Role of Information and Communication Technology [A report by the European Commission, Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies]. Luxembourg, 2008
321. Manchester. Journal of urban health: Bulletin of the New York Academy of Medicine. Vol 90, suppl.1

- 322.Mann M. (1993). Nation-states in Europe and other continents: diversifying. Developing, not dying. Στο *Proceedings of the American Academy of Arts and sciences*. 122 (3).
- 323.March J.G. / J. P. Olsen. Democratic Governance, New York: Free Press, 1993.p.113 }
- 324.Marche. S. and J. D. Mc Niven (2003). "E-government and e-governance: The future isn't what it used to be." Canadian Journal of Administrative Sciences-Revue Canadienne Des Sciences De L'Administration 20(1):
- 325.Marco A., R. Casas, J. Falco, H. Gracia, J.I. Artigas, A. Roy. Location-based services for elderly and disabled people. Tecno Discap Group, University of Zaragoza, Systems and Computer Engineering, Ed. Ada Byron, 50018 Zaragoza, Spain. Computer Communications 31 (2008) 1055–1066. Πρόκειται για το σύστημα ZigBee and ultrasound-based positioning system (ZUPS).
- 326.Mark Pauly V. «Income redistribution as a local public good», [Journal of Public Economics](#), 1973, vol. 2, issue 1
- 327.Marks G. Scharpf F. Schmitter P. Streeck W. (Eds) 1996. Governance in the European union, London: sage, Scharpf F. (2000). Notes towards a theory of multilevel governing in Europe, disc.paper, Cologne: Max Plank Institute for the study of societies.
- 328.Marks. Gary and Doug Mc Adam (1996), “Social movements and the changing structure of political opportunity in the European Union”, in G. Marks, F: W. Scharpf, P. Schmitter and W. Streeck: *Governance in the European Union*, London: Sage
- 329.Marx. K. (1867). Capital, Vol. I. English translation (London: Allen & Unwin, London, 1938.
- 330.McLeod G. (2001), Beyond soft institutionalism: accumulation, regulation and their geographical fixes, *Environment and planning A* 33 (7)
- 331.Meager. N. Hill, D., & Wilson, S. (2007). *ICT Strategy, disabled people and employment in the UK*. Institute for Employment Studies.
- 332.Mellor. D., Firth, L., & Moore, K. (2008). Can the Internet improve well-being of the elderly. *Ageing international*
- 333.Metcalf, L. Improving Public Service Management / L. Metcalf, S. Richards. London: Sage, 1990.).
- 334.Meyer Leila Digital Divide: Access Is Not Enough. THE Journal. 07/10/13. <https://thejournal.com/articles/2013/07/10/digital-divide-access-is-not-enough.aspx>.
- 335.Michelon T (2004). «Lessons learned from the 2003 heat-wave in France and actions taken to limit the effects of future heat-waves in extreme weather and climatic events and public health responses. » Geneva: World Health Organization.// Bosch X (2004). France makes heat wave plans to protect elderly people. *Lancet*, 363 (9422), 1708.
- 336.Mingione, Enzo 2001. “Labor Market Segmentation and Informal Work”, Gibson, Heather D. (Ed): *Economic Transformation, Democratization and Integration into the European Union. Southern Europe in Comparative Perspective*. Hampshire/New York, Palgrave
- 337.Ministry of Social Affairs and Health (2007) e-Health Roadmap - Finland. Reports of the Ministry of Social Affairs and Health. Helsinki, Coordination Group for international cooperation on e-Health. <http://pre20090115.stm.fi/pr1172737292558/passthru.pdf> (13/03/2013).
- 338.Mintzberg, H., (1979). *The Structuring of Organizations*. Englewood Cliffs, NJ. Prentice-Hall,. OECD, (1997), *Reviews of national policies for education: Greece*, Paris. OCDE, (2003), *L'ecole de demain. Reseaux d' innovation*, OCDE, Paris.
- 339.Mitchell K. 2001. Transnationalism neoliberalism and the rise of the shadow state. *Economy and Society* 30
- 340.MILCEA. <http://www.milcea.eu>.
- 341.Mkandawire Thandika. Social Policy in a Development Context. *Social Policy and Development Programme*. Paper N.7. June 2001. United Nations Research Institute for Social Development. <http://www.unrisd.org/mkandaw1.pdf>. 12/12/2013
- 342.Møller. K., and Erdal, T, *Corporate responsibility towards society: a local perspective*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2003.

343. Moncada. S. Camilleri. M. & Formosa. R. (2010). "From incremental to comprehensive: towards island – friendly European Union policymaking", *Island Studies Journal*, 5(1), pp. 61-88. <<http://vre2.upei.ca/islandstudies.ca/sites/vre2.upei.ca/islandstudies.ca/files/ISJ-5-1-2010-Moncada-et-al.pdf>> [accessed 8/11/2010].
344. Moon M. Jae. *The Evolution of E-Government among Municipalities: Rhetoric or Reality?* Public Administration Review. [Volume 62, Issue 4](#), pages 424–433, July/August 2002.
345. Moore. J. (1991, October/November). Technology is Not Magic. *Exceptional Parent*
346. Morgan. K. (1995). The learning region: Institutions, innovation and regional renewal. Papers in planning research n.157, University Of Wales, Cardiff: Department of city and regional planning. Maskell et al. (1998).
347. Morovic Jan Dipl: Ing: "Integrated Word- Integrated Services –E- Europe" 2002.
348. Morton. S. M. The corporation of the 1990s: information technology and organizational transformation, New York: Oxford University Press, 1991.
349. Moss P. 1997. Inquiry into environment and body: women, work and chronic illness. *Social Science and Medicine*, 45
350. Mouritzen P. E (2001): Denmark. *Local Government in Denmark: Ripe for Reform?* University of Southern Denmark, Diputacio Barcelona xarxa de minicipis
351. Mouritzen, P.E. / Svava, J., Leadership at the Apex. Politicians and Administrators in Western Local Governments, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 2002
352. Murtagh. B. (1999) Community and Conflict in Rural Ulster. Coleraine: University of Ulster.
353. Mutran Elizabeth. Peter J. Burke. Feeling "Useless" A Common Component of Young and Old Adult Identities. *Research on Aging* June 1979 vol. 1 no. 2 187-212
354. Musgrave R.A (Musgrave, Richard, *Theory of Public Finance: A Study in Public Economy*, New York: McGraw, 1959). κατ A.M. Polinsky
355. Musgrave. R.A. 1976, "Optimal Taxation E, Equitable, Taxation and & second-Best Taxation, " *Journal of Public Economics* 6,3 16. Atkinson, A. B., 1981, "The Measurement of Eco-Public Economics 6,3 16 Louis Kaplow horizontal equity: measures in search of a principle. *National Tax Journal*, Vol. 42, no. 2, (June, 1989), pp. 139-54
356. Nadir Habibi, Cindy Huang, Diego Miranda, Victoria Murillo, Gustav Ranis, Mainak Sarkar, Frances Stewart Decentralization in Argentina. Economic Growth center Yale University New Haven, Center Discussion Paper N. 825 May 2001
357. Næstved Municipality and budget for 2014-2017 Key figures on population, education and training, jobs, children and the elderly in Næstved Municipality. Næstved Kommune Rådmandshaven 20 4700 Næstved. www.naestved.dk.
358. Naldini Manuela and Teresa Guerrero Jurado The future of the welfare state: paths of social policy innovation between constraints and opportunities Urbino, 17-19 September 2009 Families, Markets and Welfare States. The Southern European Model Paper distributed at the 7th ESPAnet conference 2009 Session: nr. 3 – Gender, Families and Children in Mediterranean Welfare State.
359. *National Employment Guarantee Scheme*. http://ec.europa.eu/news/justice/101115_el.htm
360. Nativel C, Sunley P, Martin R, 2002, "Localizing welfare-to-work? Territorial flexibility and the New Deal for Young People" *Environment and Planning C: Government and Policy* 20(6) 911 – 932.
361. Neena L. Chappell. Carren Dujela. André Smith. Caregiver Well-Being. Intersections of Relationship and Gender. <http://roa.sagepub.com/content/37/6/623.short?rss=1&ssource=mfr>.
362. Neil Smith, Homeless-global. Scalling Places.
363. Nelson L. Ramsey C. E. and Verner C.: "Community structure and change", Macmillan, 1960.
364. Nelson R. and Winter S. The Schumpeterian trade-off revisited. *American Economic Review*, t.72. March 1982

365. Nelson R. and Winter S. (1982), *An evolutionary theory of economic change*. Cambridge, Mass. Harvard University Press.
366. Nicolaidis. Kalypso. 2001. "Conclusion: The Federal Vision beyond the State." In *The Federal Vision: Legitimacy and Levels of Governance in the United States and the European Union*, edited by Kalypso Nicolaidis and Robert Howse. Oxford: Oxford University Press
367. Niskanen W. (1971). *Bureaucracy and representative government*, New York: Alstine-Atherton, Niskanen W (1973). *Bureaucracy: Servant or master?* London: Institute of economic affairs. Adam Smith Institute (1983), *Local government policy: Omega report*, London: Adam Smith Institute.
368. Nitzkin Joel. Shelagh Smith. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA) Center for Mental Health Services (CMHS), U.S. Department of Health and Human Services (DHHS). Nancy McKenzie of Z-Tech Corporation. <http://store.samhsa.gov/shin/content/SMA04-3906/SMA04-3906.pdf>. 20/12/2013
369. North Carolina State University Center for Universal Design. www.ncsu.edu/ncsu/design/cud.
370. Nugent, N. (2003). *The Government and Politics of the European Union*. Palgrave: Basingstoke.
371. Nutley St. Indicators of transport and accessibility in Australia. *Journal of Transport Geography*, Volume 11, Issue 1, March 2003.
372. Oates W. The effects of property taxes and local public spending on property values: an empirical study of tax capitalization and the Tiebout hypothesis. *Journal of Political Economy* (Nov./Dec., 1969), 77, pp. 957-71; reprinted in A. Atkinson, ed., *Modern Public Finance* (Aldershot, U.K.: Edward Elgar, 1991)
373. Oates, W.E. (1972), *Fiscal Federalism*, NY: Harcourt Brace Jovanovich. και Oates, W.E. (1999), "An essay on Fiscal Federalism", *Journal of Economic Literature*, Vol. 37.
374. Official statistics of Finland (2007) *Care and services for older people 2005*. Social security: 1. Helsinki: STAKES
375. Oldenburg R.: *"The Great Good Place"*, Paragon House, 1991.
376. Open Access Publishing in European Networks. <http://www.Oapen.org/> & Overview of open access models for e-books in the humanities and social sciences. <http://www.Oapen.org/images/openAccessModels.pdf>. 15/09/2011.
377. *Opportunitades στο Μεξικό*, http://ec.europa.eu/news/justice/101115_el.htm
378. Organization for Economic Co-operation & Development (OECD). *The e-Government Imperative*, Paris, France. (2003).
379. Organization for Economic Co-operation and Development. *Ageing Populations. The social policy Implications*. Paris 1996.
380. Orlikowski W. (1992). The Duality of Technology: Rethinking the Concept of Technology in Organizations, *Organization Science*, Vol. 3, No. 3.
381. Osborne. D. *Performance management and accountability in complex public programmes/* D. Osborne, T. Bovaird, J. Martin, M. Tricker, P. Waterston // *Financial Accountability and Management*, 1995, (11)
382. Osborne. David and Ted Gaebler (1993), *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. New York: Penguin. στο R.B. Ocampo. *Models of Public Administration Reform: "New Public Management (NPM)" Asian Review of public administration*.
383. OOSA (1971): *The condition for success in technological innovation*.
384. Paddison R. (2004), "Redrawing local Boundaries: Deriving the principles for politically just procedures" "in" J. Meligrana (ed) *Redrawing local Boundaries: An international study of politics, procedures and decisions*, Vancouver-Toronto: UBC Press.
385. Page. E. (1991) *Localism and Centralism in Europe*, Oxford University Press, New York.
386. Page. E. Goldsmith. M. *Central and Local Government Relations*, Sage, Beverly Hills, CA, 1987.

- 387.PAMAFRO. «Telemedicine: a health solution in rural areas of Latin America and the Caribbean. Newsletter 12: I.C.T. and Health».
- 388.Papadopoulos, T. (2000). *Integrated approaches to active welfare and employment policies: Greece, Dublin*: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Research Report: ef0311, <http://www.academia.edu/>
- 389.Papoulias Demetrios B. Operational Research and Socioeconomic Development The Journal of the Operational Research Society Vol. 35, No. 7 (Jul., 1984)
- 390.Paraskevopoulos C.J. (2001) *Interpreting Convergence in the European Union: Patterns of Collective Action, Social Learning and Europeanization*, London: Palgrave.
- 391.Peck, J. and Theodore, N. 2001: Exporting workfare/importing welfare-to-work: exploring the politics of Third Way policy transfer. *Political Geography* 20
- 392.Penalosa M, Hardie M, Wild R and Mills K (2010) *Public Service Output, Inputs and Productivity: Healthcare*. London: Office for National Statistics.
- 393.Perrioux F. «*Economic Space: Theory and applications (Regional Development and planning: a reader.)* » Cambridge. Mass, (1964). και Hirschman A.O. «*The strategy of economic development*» Haven Yale University Press, (1958).
- 394.Philip Blair. ‘Local self- government in Europe.’ Conference: Public administration reform and territorial organization: empowering local governments. ANKARA 28 February – 1 March 2006.
- 395.Piattoni Simona, University of Trento ‘Multi-level governance in the EU. Does it Work?’ *Globalization and Politics: A Conference in Honor of Suzanne Berger*, MIT, May 8 and 9, 2009 <http://www.princeton.edu>.
- 396.Pierre. J. (1990) ‘*Assessing local autonomy*’ in D. S. King and J. Pierre (Eds) *Challenges to Local Government* London: Sage.
- 397.Pierson C. (1991). *Beyond the welfare state? : The new political economy of welfare*. Cambridge. Polity Press.
- 398.Pierson C. (1996).*The modern state*. Routledge.
- 399.Pillinger. J. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *Quality in social public services*, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2001.
- 400.Pitts John and Tim Hope_«The Local Politics of Inclusion: The State and Community Safety». *Social Policy & Administration*. Volume 31, Issue 5, pages 37–58, December 1997
- 401.Pollitt. C. Decentralising Public Service Management/ Pollitt C. Birchell J. Putnam K. London: Macmillan. (1998.)
- 402.POLINSKY A. M. and RUBINFELD D. L. (1978) The Long-Run Effects of a Residential Property Tax and Local Public Services, *Journal of Urban Economics*, 5, 241-62, Reprinted in *The Economics of Housing, Vol II*, Ed. Quigley J. M., Edward Elgar Publishing, 1998
- 403.Porter M. (1990): The competitive advantage of nations.
- 404.Postle. K., Wright, P. & Beresford, P. (2005). Older people's participation in political activity – making their voices heard: a potential support role for welfare professionals in countering ageism and social exclusion. *Practice*, 17 (3)
- 405.Power M. Geographies of Disability and Development in Southern Africa. *Disability Studies Quarterly* Fall 2001, Volume 21, N.4.
- 406.Prahalad, C.K., and G. Hamel (1990) ‘The Core Competence of the Corporation’, *Harvard Business Review*, May / June 1990
- 407.Project “ICT and Social Inclusion”, Centro Nacional de Innovación Tecnológica, or CENIT) and Simón Bolívar University. AHCIET- SEGIB. Ibero-American Summit of Heads of State and Government. ECLAC@LIS2 Programme, European Union.
- 408.Projekt Langzeitpflege in Bewegung“ („Long-term Care in Motion“<http://www.psychologie.uni-heidelberg.de/ae/apa/forschung/innovage.html>.
- 409.Putnam. R. (1993). The Prosperous Community-Social Capital and Public Life, *The American Prospect*, 4, (13), March 21.

- 410.Qian. Yingyi. Barry R. Weingast. "Federalism as a Commitment to Market Incentives," *Journal of Economic Perspectives*, fall 1997, 11(4)
- 411.Qian. Yingyi. Gerard Roland. "Federalism and the Soft Budget Constraint," *American Economic Review*, December 1998, 88(5)
- 412.Radaelli C. (2000), 'whither Europeanization? Concept stretching and substantive change', *European Integration on-line Papers*, vol.4, No8, (<http://www.eiop.or.at/eiop/texte/2000-008a.htm>).
- 413.Radcliffe-Brown A.R., *Structure and Function in Primitive Society*, Routledge & Kegan Paul, London 1979
- 414.Rebecca M. Nelson, Paul Belkin, Derek E. Mix. «Greece's Debt Crisis: Overview, Policy Responses, and Implications. » April 27, 2010. Congressional Research Service7-5700
- 415.Reddick C. Empirical models of e-government growth in local governments. *Government Information Quarterly Volume 21, Issue 1*, 2004
- 416.Reich R. The work of nations: preparing ourselves for 21st century capitalism. Vintage Books. New York. (1994).
- 417.Report on the Public Consultation on European e-Inclusion policy, June 2009
- 418.Rhodes 1981.Control and power in Central. «*Local Relations*», Gower, Farnborough.
- 419.Rhodes. R.A.W. (1996). The New Governance: Governing without Government, *Political Studies*
- 420.Richard Duncan Universal Design – Clarification and Development A Report for the Ministry of the Environment, Government of Norway.
- 421.Ridley-Duff. R. J. and Bull, M. (2011) *Understanding Social Enterprise: Theory and Practice*, London: Sage Publication
- 422.Riley, D. (1988). Am I that name? Feminism and the category of "women" in History, Basingstoke, Macmillan.
- 423.Rinortner K. Telemedizin. Wearable EKG-Gerat überträgt Daten an den Arzt. www.eGovernmentcomputing.du.
- 424.Robert K. Yin, Case Study Research: Design and Methods, London Sage, 1994
- 425.Robins K. Webster Fr. (1999): 82 "Times of the Technoculture: from the information society to the virtual life". London. Routledge.
- 426.Romer. P.M. 1999. Conversations with Economists: Interpreting Macroeconomics, by B. Snowden and H. Vane. <http://www.stanford.edu>.
- 427.Rooij. R. (2002), "The Impact of the European Union on Local Government in the Netherlands", *Journal of European public Policy*, v.9, n.3
- 428.Rosenau J. Czempiel O. (1992). Governance without government: order and change in world politics. Cambridge: CUP.
- 429.Rougier. C. Meunier, J., St-Arnaud, A., & Rousseau, J. (2006). Monocular 3D Head Tracking to detect falls of elderly people. *Proceedings of EMBS Annual International Conference* (pp. 6384-6387). New York: Universitätsbibliothek der TU Wien. και η Emily, D. (2013, March 5). *Mail Online*. Retrieved from [www.dailymail.co.uk: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2288133/Azad-Singh-22-achieves-dream-teacher-standing-desk-reach-board.html](http://www.dailymail.co.uk/news/article-2288133/Azad-Singh-22-achieves-dream-teacher-standing-desk-reach-board.html)
- 430.Ruggie. J. & Dossal, A. (2000). *Towards bridging the digital divide*. Discussion paper
- 431.Rummery. K. & Glendinning, C. (2000). Access to services as a civil and social rights issue: the role of welfare professionals in regulating access to and commissioning services for disabled and older people under New Labour. *Social Policy and Administration*, 34 (5):
- 432.Ruttan, Vernon (2006). Is War Necessary for Economic Growth?: Military Procurement and Technology Development. New York: Oxford University Press.
- 433.Sabel C. (1994). Learning by monitoring: the institutions of economic development, στο Smelser N.J. Swedberg R. (Eds). The Handbook of economic sociology, Princeton University Press.

434. Sabel, C. F. (1994) "Learning by Monitoring: The Institutions of Economic Development." In Smelser, N. J. and Swedberg, R. (Eds). *The Handbook of Economic Sociology* (Princeton, NJ: Princeton University Press)
435. Sachar A. S Oberg, pp. 149–160. Avebury, Aldershot. Sassen, S (2001) Cities in the global economy. In *Handbook of Urban Studies*, (ed.) R Paddison, pp. 257–282. Sage Publications, London.
436. Sachar, A (1990). The global economy and world cities. In *The World Economy and the Spatial Organization of Power*, (eds.)/
437. Sachs, J. (2003). The Global Innovation Divide. NBER Chapters, in: Jaffe, A. B., Lerner, J., & Stern, S. *Innovation Policy and the Economy, Volume 3*. National Bureau of Economic Research, Inc.
438. Sakellariopoulos T. (2003). The open method of coordination: a sound instrument for the modernization of the European social model, to Amitsis G. Bergman J. Hemerijck A. Sakellariopoulos T. Stergiou A. Stevens Y. (2003). *Connecting Welfare diversity within the European social model*. International conference of the Hellenic Presidency of the EE *on the modernization of the European social model*. Ioannina 21-22/5/2003.
439. Saltman RB, Ferroussier-Davis O. On the concept of stewardship in health policy. *Bulletin of the World Health Organization*, 2000, 78(6) (in press).
440. Samuelson Paul A., "The Pure Theory of Public Expenditures," *Review of Economics and Statistics*, XXXVI, No. 4 (November, 1954),
441. San Benito, C. (2012, 3 19). *Microsoft Case Studies*. Retrieved from microsoft.com: http://www.microsoft.com/casestudies/Case_Study_Detail.aspx?CaseStudyID=4000011355
442. Sanjeev Dewan. Frederick J. Riggins. The digital divide: current and future research directions. *Journal of the Association for Information Systems*, 2005
443. Santanu Gupta and Raghendra Jha, «*Local public goods in a Democracy: Theory and evidence from rural India*» (https://crawford.anu.edu.au/acde/asarc/pdf/papers/2006/WP2006_06.pdf)
444. Saraceno, Chiara (2002) *Introduction: exploring social assistance dynamics* in C. Saraceno (Ed), *Social Assistance Dynamics: National and Local Poverty Regimes*, Bristol, Policy Press.
445. Saraga E. (1998). *Embodying the social: Constructions of Difference*, London, Routledge/ The Open University.
446. Sassen S. (2001). *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton N.J. Princeton University Press.
447. Sassen, S (2001) Cities in the global economy. In *Handbook of Urban Studies*, (ed.) R Paddison, pp. 257–282. Sage Publications, London. /Shaw, DV (2001). The post-industrial city. In *Handbook of Urban Studies*, (ed.) R Paddison, pp. 284–296. Sage Publications, London.
448. Scharpf, Fritz W. (2002): The European Social Model: Coping with the challenges of diversity, MPIfG working paper, No. 02/8 <http://hdl.handle.net/10419/44265>.
449. Scheler M. Στο: Bell D. (1973/1999): 175, *The coming of Post-Industrial Society: a venture in social forecasting*. New York, Harmondsworth, Penguin.
450. Schmitter 2004: 49) Schmitter, Philippe (2004), "Neo-functionalism", in A. Wiener and T. Diez (eds) *European Integration Theory*, Oxford: Oxford University Press, pp. 45-74.
451. Schmitter, Philippe (2004), "Neo-functionalism", in A. Wiener and T. Diez (Eds) *European Integration Theory*, Oxford: Oxford University Press
452. Schumpeter J, *The theory of economic development*, Harvard Un. Press 1934, κ.2, και 4
453. Schumpeter Joseph (1930): *Mitschell's Business Cycles*, QJE
454. Schwartz H. Small states in big trouble: state reorganization in Australia, Denmark, New Zealand and Sweden in 1980s. *World Politics* 1994, v.46
455. Scott, Mark; Russell, Paula; Redmond, Declan, «Active citizenship, civil society and managing spatial change in the rural–urban fringe», *Policy & Politics*, Volume 35, Number 1, January 2007, pp. 163-190(28)

456. Seanor, P., Bull, M. & Ridley-Duff, R. J. (2007) "Contradiction in Social Enterprise", paper to the Institute for Small Business and Entrepreneurship Conference, Glasgow, 7th-9th 2007.
457. Seibold, B. (2009). Die globale digitale Kluft ist eine Lern- und Innovationsklufft. Ethische Herausforderungen und Lösungsansätze durch Fokus auf Aus- und Weiterbildungschancen. in: Dabrowski, M. & Aufderheide, D. (eds.). *Internetökonomie und Ethik. Wirtschaftsethische und moralökonomische Perspektiven des Internets*. Duncker & Humblot, Berlin
458. Sen, A. (2008). *The Idea of Justice*. Cambridge, MA: Belknap.
459. Shannon, C.E and Weaver, W. W. (1949). *The Mathematical Theory of Communication*. University of Illinois Press, Urbana, IL. στο Ghahramani, Zoubin Information Theory information, entropy, communication, coding, bit, learning Encyclopedia of cognitive science 2000 ©Macmillan Reference Ltd.
460. Sharpe, L. J. (1970) 'Theories and values of local government' *Political Studies* 18 (2)
461. Shore, Chris and Susan Wright. (1997) 'Policy: a new field of anthropology', in Chris Shore and Susan Wright (eds.) *Anthropology of Policy: critical perspectives on governance and power*. London: Routledge
462. Short, John, R and Kim, Y (1999) *Globalization and the city*, Longman, Essex.
463. Silvers A. (1995). Reconciling equality to difference: caring (f) or justice for people with disabilities. *Hypatia*, 10 (1).
464. Simon H. 'Administrative Behavior', New York: The Free Press. 1997
465. Simon J. Williams. «Parsons revisited: from the sick role to . . . ?», An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine. Copyright © 2005 SAGE Publications (London, Thousand Oaks and New Delhi).
466. Simpson and Walker (1993). Βλέπε σχετικά και: Marius R. Busemeyer. Christian Kellermann Alexander Petring Andrej Stuchlík Perspectives on the European economic and social model: distributional and institutional conflicts. *Int. J. Public Policy*, Vol. 3, No. 1/2, 2008
467. Sinn, H.-W. (2004b). 'EU Enlargement, Migration and the New Constitution'. CESifo Economic Studies, 50 (4)
468. Smith Adam Institute. 1983.'Local Government Policy': Omega Report, Adam Smith Institute. London.
469. Smith Adam Institute. 1983.
470. Smith G.F. "Quality problem solving". ASQC. Quality Press, Milwaukee/Wisconsin 1998.
471. Smith Neil. (1993). Homeless/Global: scaling places. To Bird J. / Curtis B. / Putman T. / Robertson G. / Tickner L. (Eds). Mapping the futures- Local cultures, Global Change, London: Routledge.
472. Smith, M.R., & Marx, L. (Eds.) (1994). *Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism*. Cambridge, MA: MIT Press, 1994
473. Sozen, S. The international applicability of "new" public management: lessons from Turkey/ S. Sozen, I. Shaw // The International Journal of Public sector Management, 2002, Vol. 15, No 6, p.475 - 486. (2002)
474. Spicker P. (1993) Needs as claims, *Social Policy and Administration*, 27 (I).
475. Spicker P. (1995). *Social policy: Themes and approaches*, Hemel Hempstead, Prentice-Hall.
476. Spicker P. An introduction to Social Policy.
<http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/pol.Htm>. 13/01/2014.
477. State of Tennessee Department of Children's Services. Tennessee Department of Children's Services Child and Family Service Plan 2015-2019. Coordination of Health Care Oversight and Coordination Plan
478. Stefan Hakansson, Carin Gavelin. What do we *really* know about the cost-effectiveness of telemedicine? J Telemed Telecare, February 10, 2000 vol. 6 no. suppl 1 133-136
479. Steve Krug. 10 Usability Lessons. Don't Make Me Think. By Redd Horrocks July 7, 2009 in Research.

480. Stewart R. The impact of long term care nurse empowerment and facility ownership on nurses' intent to stay. Submitted in partial fulfillment of the requirements for the doctor of the nursing science degree in the school of nursing. Indiana University February 2004. <http://202.28.199.34/multim/3115011.pdf>.
481. Stewart, J. (2003) *Modernising British Local Government. An Assessment of Labour's Reform Programme*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
482. Storey, J. and Barnett, E., "Knowledge Management Initiatives: Learning From Failure," *Journal of Knowledge Management*, Vol. 4 No. 2, 2000
483. Storper M. (1995). The resurgence of regional economics, Ten years later: the region as a nexus of untraded dependencies, *European urban and regional studies* 2 (3).pp.191-222. Storper M. (1997). *The regional world*, N.Y.: Guilford.
484. Strachan, J. Cherie. (2005). Do American political elite encourage radical individualism? Constructing norms of political participation in regional political rhetoric. Annual meeting of the American Political Science Association. September, Washington, D.C.
485. Sulaiman A. Alateyah, Victor Chang, Richard M Crowder, Gary B Wills. «Citizen Intention to adopt e-government services in Saudi Arabia». *World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Social, Education, Economics and Management Engineering* Vol:7, No:9, 2013
486. Swyngedouw E. (1997). Neither global nor local: Glocalization and the politics of scale. To Cox K. (Ed). *Spaces of globalization: Reasserting the power of the local*. New York/London: Guilford / Longman
487. Tacke, M., Marcellini, F., Mollenkopf, H., Ruoppila, I., & Szeman, Z. (2005). Used and acceptance of new technology by older people. Findings of the International Mobilate survey: 'Enhancing mobility in later life'. *Gerontechnology*
488. Taylor-Gooby, P. (2002). Varieties of risk. *Health, Risk and Society*, 4
489. Technology Related Assistance for Individuals with Disabilities Act of 1988, 29 U.S.C. § 2202 (West, 1988).
http://www.epsath.gr/media/pdf/CP_PACK/2012.09.05_TB_Assistive_Technoogy_Greek.pdf.
490. TELEPLANS Forum M. Bracale, A. Pepino Telemedicine experiences in the framework of TELEPLANS concerted actions and of the Video-Consultation Network of "Procida-Ischia-Pozzuoli-Giugliano". <http://library.med.utah.edu.pdf>.
491. The World Bank, Social Development Needs to Better results. <http://web.worldbank.org>.
492. Theodore, N., & Peck, J. (1999). Welfare to Work. *Critical Social Policy*, 61, Vol. 19(4), pp. 485-510. Στο Garson Hunter, Dionne Miazdyck. Current Issues surrounding poverty and welfare programming in Canada: two reviews.
http://www2.uregina.ca/spr2/wpcontent/uploads/2011/12/working_paper_20.pdf.
493. Thompson, S. & Hogget, P (1996) Universalism, selectivism and particularism: towards a post, *Critical Social Policy*, 16: 21-42
494. Thompson R. William, The Kondratieff Wave As Global Social Process", Dept. of Political Science, Indiana University, U.S.A.
495. Thurber J. A., "Political Power and American Public Policy," in Thomas B. Birkland (ed.), *Public Policy Course Syllabi* (Washington, DC: American Political Science Association, 1998)
496. Tiebout, Ch. (1956), "A Pure Theory of Local Expenditures," *Journal of Political Economy*, 64: 416-24. Εδώ από το Anke S. Kessler Christoph Lulfesmannz Final Version Tiebout and Redistribution in a Model of Residential and Political Choice
497. Titmuss (1974). *Social policy: An introduction*, London, George Allen & Unwin.
498. Titmuss R. (1958). *Essays on the welfare state*. London, Allen & Unwin.
499. Titmuss R. (1974).pp. 15-16. "The international perspective. *Commitment of Welfare*" (2nd edn). London George Allen and Unwin.
500. Tocqueville, Alexis 1969. *Democracy in America*. George Lawrence, transl. Garden City, NY: Anchor Books.

501. Townsend P., Davidson N. Whitehead M. (1992), *Inequalities in Health: The Black Report and the Health Divide*, Penguin, London
502. Townsley, R., Abbott, D., Watson, D., (2004). *Making a difference? Exploring the impact of multi-agency working on disabled children with complex health care needs, their families, and the professionals who support them*. Bristol: The Policy Press. p. 25.
503. Three Islands Partnership". 3IP -- 3 islands partnership, Islay, Jura and Colonsay (UK). *Delivering eServices to remote island communities. Full Case Report*. <http://unpan1.un.org/pdf>.
504. Tsakarestou B. (2005). The experiment of market extension, στο Habisch A. Jonker J. Wegner M. Schmidpeter R. (επιμ). *Corporate social responsibility across Europe*. Springer.
505. U.K. DTI (1994): *Innovation Unit Definition*. V.11.1
506. UK e-GIF. www.pim.net.gr.
507. Ulrich Beck Christoph Lau, Second modernity as a research agenda: theoretical and empirical explorations in the 'meta-change' of modern society *The British Journal of Sociology*. Volume 56, Issue 4, pages 525–557, December 2005
508. U. N. Principles for Older Persons. www.un.org/esa/socdev/iyop/iyoppop.
509. UN - United Nations (2002). *Benchmarking E-government. Global Perspective*. New York, NY: U.N. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan021547.pdf>
510. UN - United Nations (2003). *World Public Sector Report 2003: E-Government at the Crossroads*. New York, NY: United Nations.
511. United Nations Principles for Older Persons. <http://www.un.org/esa/socdev/iyop/iyoppop>.
512. United Nations Millennium Declaration", Adopted by the UN General Assembly: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>.
513. UN Division of Public Administration, American Society for Public Administration (2002), "Benchmarking e-Government: A global Perspective, Assessing the progress of the UN member States"
514. UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2011.
515. U.N. *E-Government Survey 2010, Leveraging e-government at a time of financial and economic crisis*".
516. U.N. Department of Economic and Social Affairs "Highlights of the Millennium Country Profiles", Statistics Division, (2002). http://unstats.un.org/unsd/mi/mi_highlights.asp.
517. University of the Arctic. *Arctic Telemedicine Priorities Recommendations and proposed actions*. www.arctic-council.org
518. Van Gool. Haas M.R. Viney R. From Flying Doctor to Virtual Doctor: An Economic Perspective on Australia's Telemedicine Experience *J Telemed Telecare*. October 2002 vol. 8 no. 5
519. Vandenbroucke. F. (2002) 'Foreword', in T. Atkinson, B. Cantillon, E. Marlier and B. Nolan (Eds) *Social Indicators. The EU and Social Inclusion*, pp. v–xi. Oxford: Oxford University Press.
520. Venezuela's SOS telemedicine programme και Telemedicine System in Mexico, «SOS Telemedicina» Hector Arrechdera. *Reaching Remote and Disadvantaged Communities at Scale with ICT: SOS Telemedicina Venezuela* Univ. Central de Venezuela Los Chaguarramos, Caracas, Venezuela. www.medetel.eu.
521. Vienažindienė Milita, Ramunė Čiarnienė *New Public Management: Theoretical and Practical Aspects Engineering Economics*. 2007. No 5 (55) *Work Humanism*.
522. Vitta C. *Diritto ministeriale*. 5^η έκδοση 1962.
523. Vogel D. (1995). *Trading Up. Consumer and Environmental Regulation in a global economy*, Cambridge MA: Harvard University Press.
524. Vonk (Netherlands), www.marxisten.nl Published: Wednesday, 16 October 2013.
525. Vroom V.H. (1964). *Work and motivation*, John Wiley and Sons, N.Y.
526. Walsh, K. *Public Services and Market Mechanisms: Competition, Contrasting and the New Public Management*. London: Macmillan, 1995.).

527. Walt G et al. Health sector development: from aid coordination to resource management. *Health Policy and Planning*, 1999, 14(3)
528. Walter Stohr (1981.) «*Local Synergy and Innovation in Peripheral Areas.* » [Economics of Science, Technology and Innovation](#). Volume 9, 1996
529. Wayne E. Nafziger "From Seers to Sen: The Meaning of Economic Development" <http://www.rrojasdatabank.info/widerconf/Nafziger.pdf>
530. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0.
<http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>.
531. Webb & Wistow 1986. Planning, need and scarcity. *Essays on the personal social services*. Allen and Unwin, London.
532. Webb A and G Wistow, "The Personal Social Services 1979-1983", in P M Jackson (Ed), Implementation of a Philosophy: UK Conservative Government Policies 1979-83, Royal Institute of Public Administration.
533. Webb A and G Wistow, "The Personal Social Services", in S Ranson, G Jones, and K Walsh (Eds), Studies in Central-Local Relations, Allen and Unwin, 1985.
534. Webb A and G Wistow, «*Whither State Welfare? Policy Implementation in the Personal Social Services,* » Royal Institute of Public Administration, 1982.
535. Webb A. and G. Winstow. « *Social Work, Social Care and Social, Planning* », Longman, 1987.
536. Weiss, L. (2003). Is the state being 'transformed' by globalization? In Linda Weiss (Eds.), *States in the Global Economy: Bringing domestic institutions back in*, (pp. 293-317). Cambridge & New York: Cambridge University Press.
537. Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction – *What is Social Policy?* .Edward Elgar Publishing, 2008.
538. WeDO. <http://www.wedo-partnership.eu/>.
539. West. C. Churchman. *Philosophical speculations on systems design*. Working paper No.Cp-355 Center for Research in management science University of California. October 1973
540. WH0/HSS/EHT/DIM/10.16 Report First Meeting of the WHO Technical Advisory Group on Health Technology WHO Headquarters Geneva, Switzerland 21-23, April 2009
541. WHO. The healthy cities focus on healthy ageing report produced at the request of the regional. Agis D. Tsouros. Healthy cities and urban governance programme. June 2005.
542. Wiener Norbert, (1950/1989), The Human uses of human beings: cybernetics and society, Free Association Books, London.
543. Wilcox, L. Rediscovering Public Services Management/ L. Wilcox, J. Harrow. London: McGraw Hill, 1992.).
544. Wildasin, David E. 1998. Fiscal Aspects of Evolving Federations. World Bank: Policy Research Working Paper 1884, February.
545. Willem Salet, Andy Thornley and Anton Kreukels. Metropolitan Governance and Spatial Planning Comparative Case Studies of European City-Regions. 2003. Spon Press London Taylor & Francis Group
546. William C. Mann, OTR, PhD; Kenneth J. Ottenbacher, OTR, PhD; Linda Fraas, OTR, MA; Machiko Tomita, PhD; Carl V. Granger, MD Effectiveness of Assistive Technology and Environmental Interventions in Maintaining Independence and Reducing Home Care Costs for the Frail Elderly *Arch Fam Med*. 1999;8
547. Williams F. (1992). "Somewhere over the rainbow: universality and diversity in social policy", Manning N. and Page R. (επιμ.) *Social Policy Review*, Glasgow, Social Policy Association.
548. Williamson The mechanisms of governance, Oxford: Oxford University Press, (1996)
549. Williamson, Oliver, 1998, "Transaction Cost Economics: How it works, Where it is headed", *De Economist* 146, no. 1
550. Wilmott (1986). Social Networks, informal care and public policy. Policy Studies institute report. & Higgins J. (1989). Defining community care: realities and myths. Social policy and Administration. v.23. n.1.
551. Wilson, James Q. (1994), Can the Bureaucracy Be Deregulated? Lessons from Government Agencies. In John J. Dilulio, ed. *deregulating the Public Service: Can the Government be*

- improved?* Washington, D.C.: Brookings. 37-61 και στο Wilson, D. and C. Game, 1998. Local government in the United Kingdom. 2nd Edn. Basingstoke, Macmillian.
552. Wim Kok. "Facing the challenge: The Lisbon strategy for growth and employment. November 2004. <http://ec.europa.eu/research/evaluations/pdf/archive/fp6-evidence> 15/09/2014
553. Windsor D. (2000). "Corporate citizenship: evolution and interpretation" στο Andriof J. & McIntosh M (επιμ) *Perspectives on corporate citizenship*. pp.39-52. Sheffield UK. Greenleaf Publishing.
554. Woods N. International Political Economy in the age of Globalization. In J. Baylis and S. Smith (Eds). *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press 2001.
555. Woodward B. Istepanian RS. Richards CI. *Design of a telemedicine system using a mobile telephone*. IEEE Transactions on Information Technology in Biomedicine: a Publication of the IEEE Engineering in Medicine and Biology Society [2001, 5(1):13-15] <http://europepmc.org>.
556. World Bank (2008). Definition of E-Government. Washington, DC: World Bank. <http://www1.worldbank.org/publicsector/egov/index.htm>.
557. World Health Organization 2000. The World health report 2000: health systems: improving performance.
558. World Health Organization. The World Health Report 2000. Health systems. Improving Performance. Geneva WHO 2000. Conyers D, Cassels A, Janovsky K. *Decentralization and health systems change: a framework for analysis*. Geneva, World Health Organization, 1993 (document WHO/SHS/NHP/93.2).
559. Wyss. K. Lorenz. N Decentralization and central and regional coordination of health services: The case of Switzerland. K. Wyss and N. Lorenz, "Decentralization and central and regional coordination of health services: The case of Switzerland", *INT J HE PL*, 15(2), 2000
560. Yin Robert K. Case Study Research: Design and Methods. N.5. Sage Publications, 2003. <http://zfkj.znufe.edu.cn/Images/UpFile/201411318252599.pdf>
561. Yinger J. "Capitalization and the Theory of Local Public Finance". *Journal of Political Economy*, Vol. 90, No. 5 (Oct., 1982)
562. Yip P. K. Shyu Y. I. Liu S. I. Lee J. Y. C. F. Chou, and R. C. Chen, "An epidemiological survey of dementia among elderly in an urban district of Taipei," *Acta Neurologica Sinica*, vol. 1, 1992.
563. Zahorsky I. CCS Telehealth Ostsachsen . Pilotbetrieb telemedizinische Betreuung gestartet. www.eGovernmentcomputing.du.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

I. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

- ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ

1) ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΑΙΡΕΤΩΝ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Υπεύθυνη
Αικατερίνη Ι. Ντάφλου.
Υ/Δ
Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής

e-mail: Katentaf@yahoo.gr6938413984

B. ΠΟΡΟΙ ΔΗΜΟΥ

i.

B.1.Ανθρώπινο Δυναμικό

B.1.1.a. Ποιος διαχειρίζεται στο Δήμο τα θέματα των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) ¹⁰¹⁸ ? (δυνατότητα πολλαπλής επιλογής)

ΤΠΕ

☐ 1. Θεσμοθετημένη Μονάδα ΤΠΕ μέσα στο Δήμο *¹⁰¹⁹(πόσα άτομα απασχολεί)

.....
.....

☐ 2. Μεμονωμένο/α στέλεχος/η που είναι επιφορτισμένο/α με το αντικείμενο αυτό(ειδικότητα).....

.....
.....
.....

☐ 3. Θεσμοθετημένη Μονάδα ΤΠΕ εκτός Δήμου (π.χ. Δημοτική Επιχείρηση)

☐ 3.1. Θεσμοθετημένη Μονάδα/Διαδημοτική Επιχείρηση[ονομασία και πόσα άτομα απασχολεί]

.....
.....

☐ 3.2.Αναπτυξιακοί Σύνδεσμοι
[ποιοι].....

☐ 4. Με εξωτερικούς συνεργάτες ☐ 5. Με κανένα

B.1.1.b. Ποιος διαχειρίζεται στο Δήμο τα θέματα των ζητημάτων Κοινωνικής Πολιτικής? (δυνατότητα πολλαπλής επιλογής)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

☐ 1. Θεσμοθετημένη Μονάδα ΤΠΕ μέσα στο Δήμο(πόσα άτομα απασχολεί)

.....
.....

☐ 2. Μεμονωμένο/α στέλεχος/η που είναι επιφορτισμένο/α με το αντικείμενο αυτό(ειδικότητα).....

Δεν έχουν καθοριστεί πηγές στο τρέχον έγγραφο.¹⁰¹⁸ Δηλαδή σε θέματα σχεδιασμού και επίβλεψης έργων ΤΠΕ, ανάπτυξης εφαρμογών, σχεδιασμού δικτύων, συντήρησης/ασφάλειας/αναβάθμισης εξοπλισμού (PCs, Servers, Εκτυπωτές κλπ.), εφαρμογών και δικτύων και πραγματοποίησης σχετικών προμηθειών.

2. Αν σημειώσατε την επιλογή 1 της ερώτησης B.1.1 συμπληρώστε τις ερωτήσεις B.1.2., B.1.2.2 και B.1. 3

.....
.....
.....

☐ 3. Θεσμοθετημένη Μονάδα ΤΠΕ εκτός Δήμου (π.χ. Δημοτική Επιχείρηση)

☐ 3.1. Θεσμοθετημένη Μονάδα/Διαδημοτική Επιχείρηση

[ονομασία και πόσα άτομα απασχολεί]

.....
.....

☐ 3.2. Αναπτυξιακοί Σύνδεσμοι

[ποιοι].....

☐ 4. Με εξωτερικούς συνεργάτες ☐ 5. Με κανένα

B.1.2. Πόσους υπαλλήλους έχει ο δήμος:

.....
.....
.....

B.1.2.1. Πόσοι από αυτούς είναι μόνιμοι;

.....
.....
.....

ii. **B.2 Υποδομές**

B.2.1 Πόσους ηλεκτρονικούς υπολογιστές (H/Y) διαθέτει ο Δήμος:

Είδος H/Y	Συνολικός Αριθμός H/Y
Υπολογιστές Γραφείου (Desktops)	
Εξυπηρετητές (Servers)	
Εκτυπωτές	
Ειδικών λειτουργιών (smart ICT)	

B.2.2. Είναι διασυνδεδεμένοι οι H/Y του Δήμου:

ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΛΥΨΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΤΑΧΥΤΗΤΑ ΣΥΝΔΕΣΗΣ
Σε τοπικό δίκτυο (LAN)			
Στο internet			

Στο δίκτυο "ΣΥΖΕΥΞΙΣ" ¹⁰²⁰			
---------------------------------------	--	--	--

B.2.3.Πόσα κτίρια διαθέτει ο Δήμος?

.....
.....

B.2.3.1. Πόσα κτίρια διαθέτει για τις δομές Υγείας?

.....
.....

B.2.3.2. Πόσα κτίρια διαθέτει για τις δομές Κοινωνικής Πολιτικής?

.....
.....

B.2.3.3. Πόσα κτίρια του αποφέρουν κάποια πρόσοδο?

.....
.....

B.2.4. Διαθέτει ο Δήμος διαδικτυακό τόπο ή δίκτυο WiFi για τους πολίτες?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

B.2.5. Ποια προγράμματα Κοινωνικής Φροντίδας παρέχει ο δήμος?[όλα τα προγράμματα]

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΠΗΓΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ
ΚΑΠΗ			
ΚΗΦΗ			
ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΙΑΤΡΕΙΑ			
ΠΡΟΓΡ.ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ			

¹⁰²⁰ Να συμπληρώσετε τον πίνακα για το **σύνολο των κτιρίων** του Δήμου που αναφέρατε στην **ερώτηση B.2.2.**

ΒΡΕΦΙΚΟΙ/ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ			
ΓΗΡΟΚΟΜΕΙΟ			
ΠΡΟΝΟΙΑΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ			
ΚΕΝΤΡΑ ΝΕΟΤΗΤΑΣ			
ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ			
ΚΕΚ			
ΚΕΝΤΡΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ			
ΔΡΑΣΕΙΣ ΑΣΤΕΓΩΝ/ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ			
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ			
ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ			

B.2.6 Υπάρχουν κάποια άλλα προγράμματα Κοινωνικής Πολιτικής που εφαρμόζονται στο δήμο σας? [όλα τα προγράμματα]

Α/Α	ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΦΟΡΕΑΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΠΗΓΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ	ΟΜΑΔΑ ΣΤΟΧΟΣ	ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

B.2.7. Υπάρχει κάποιο πρόγραμμα Κοινωνικής Πολιτικής το οποίο να υποστηρίζεται με Τεχνολογίες Πληροφορικής Και Επικοινωνιών(ΤΠΕ)?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

ΤΙΤΛΟΣ.....
.....
.....

.....
.....
Αν ΝΑΙ σχολιάστε την εμπειρία σας

.....
.....
.....
.....
.....
Αν ΟΧΙ πείτε μας τους σημαντικότερους λόγους που δεν έγινε χρήση των ΤΠΕ

1.....
...

2.....
...

3.....
...

4.....
...

5.....
...

(Αν ΟΧΙ)συνεχίστε με την παρακάτω ερώτηση.

Β.2.7.1.Σκοπεύετε να την εντάξετε και αν ΝΑΙ, σε ποιο χρονικό ορίζοντα, στα έργα του δήμου σας;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

.....
.....
Β.2.8. Ποια θα ήταν η κύρια αιτία για την επιλογή και χρήση των ΤΠΕ στην Κοινωνική Πολιτική στο δήμο σας(μέχρι 2 απαντήσεις):

1	2	3	4	5	6	7
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ	ΠΡΟΣΑΝΑΤΟ ΛΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΗ	ΑΠΑΙΤΗΣΗ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΗΜΟΥ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΩΦΕΛΗ	ΟΙΚΟΝΟΜΙ ΚΑ ΩΦΕΛΗ	ΔΞ/ ΔΑ

B.2.9. Συνεργάζεται ο δήμος σας με τις μονάδες φροντίδας υγείας[Κ.Υ. Νοσοκομεία, Περιφερειακά Ιατρεία?]

Αν ναι, πώς αξιολογείται αυτή τη συνεργασία?

			1	2	3	4	5
ΔΟΜΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Με προβλήματα	Απαραίτητη /χρήσιμη	Δημιουργεί αντιθέσεις	Ανύπαρκτη	ΔΞ/ΔΑ
Κ.Υ							
ΝΟΣΟΚ/Α							
ΠΕΡΙΦ. ΙΑΤΡΕΙΑ							

B.2.9.1. Η πιο κοντινή στο δήμο μονάδα υγείας ποια είναι?

.....
.....
.....

B.2.9.1.α. Καλύπτει τις ανάγκες υγείας των κατοίκων για τακτικά ραντεβού ή και για έκτακτα περιστατικά;

☐ ΜΟΝΟ ΤΑΚΤΙΚΑ ☐ ΜΟΝΟ ΕΚΤΑΚΤΑ ☐ ΚΑΙ ΤΑ ΔΥΟ ☐ ΚΑΝΕΝΑ ☐ ΔΞ./ΔΑ

B.2.10. Πιστεύετε ότι θα ήταν σημαντική η ενίσχυση των δομών υγείας και πρόνοιας του δήμου σας και με ποιο τρόπο?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

ΤΡΟΠΟΣ.....
.....
.....
.....

B.3. Επαρκούν οι πόροι του Δήμου για τα παρακάτω?

	1	2
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Αγορά εξοπλισμού (PCs, servers, εκτυπωτές κλπ.) & εφαρμογών		
Μακροπρόθεσμη λειτουργία / αναβάθμιση των έργων του Γ'Κ.Π.Σ. και Ε.Σ.Π.Α.		
Υπηρεσίες ημερήσιας φροντίδας		
Πρόγραμμα 'Φροντίδα στο σπίτι'		
Κτιριακή συντήρηση δομών υγείας(Κ. Υγείας)		
Αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών (ΕΚΑΒ).		
Ψυχο-κοινωνική υποστήριξη δημοτών		

Β.4.ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΟΜΑΔΕΣ

Άτομα με αναπηρία

Β.4.1. Έχει ο φορέας / οργανισμός σας επενδύσει σε υποδομές για τη βελτίωση της μετακίνησης και της άρσης της απομόνωσης των ατόμων με αναπηρία;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Αν ΝΑΙ, τι έχετε κάνει συγκεκριμένα:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Β.4.2. Πόσος χρόνος χρειάζεται κατά μέσο όρο για να μετακινηθεί κάποιος στον δήμο σας προς την κοντινότερη δομή των υπηρεσιών υγείας?

.....

.....

.....

.....

B.4.3. Πόσο συνηθισμένο είναι να αργεί κάποιος να φτάσει στο Κ.Υ ή το νοσοκομείο κατά τη διάρκεια του Χειμώνα?

(χρονοκαθυστέρηση/καιρικές συνθήκες);

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΔΞ/ΔΑ

Αν Ναι,

☐ Πόσο.....
.....
.....

B.4.4. Τι είδους ελλείψεις θεωρείται ότι έχει ο δήμος σας σε υποδομές και μπορεί να απασχολούν τους ηλικιωμένους και ΑΜΕΑ δημότες σας?

1.....
...

2.....
...

3.....
...

4.....
...

B.4.5.Γνωρίζεται αν υπάρχει αγορά υπηρεσιών κατ' οίκον φροντίδας ηλικιωμένων/ΑΜΕΑ, με μετανάστες στο δήμο σας?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΔΞ/ΔΑ

Ηλικιωμένοι

B.4.6. Η ύπαρξη των ηλικιωμένων και των ΑΜΕΑ στο δήμο σας είναι μια πραγματικότητα που θεωρείτε ότι σας: (ελεύθερες απαντήσεις)

.....

B.4.7. Προβλέπονται ειδικές δράσεις για την μεταφορά των ανήμπορων ηλικιωμένων και των ΑΜΕΑ εντός του δήμου σας;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

B.4.8. Πώς αξιολογείτε τις δράσεις για τους ηλικιωμένους γενικότερα;

ΘΕΤΙΚΕΣ	ΜΑΛΛΟΝ ΘΕΤΙΚΕΣ	ΠΕΡΙΤΤΕΣ	ΑΣΥΜΦΟΡΕΣ	ΔΞ/ΔΑ

B.4.9.Θα επηρεαζόταν η πολιτική του δήμου σας από;

	1	2
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Καλύτερη ενημέρωση		
Αλλαγή νοοτροπίας στο σύνολο της χώρας		
Αποφυγή στερεοτύπων		
Παροχή κινήτρων (θεσμικών, φορολογικών, οικονομικών)		
Αξιοποίηση & εξοικείωση με τα νέα μέσα και τις νέες με τις νέες τεχνολογίες.		

B.4.10. Πιστεύετε ότι οι παρακάτω παράγοντες επιδρούν θετικά ή αρνητικά στην οργάνωση/διατήρηση των δράσεων του δήμου σας για τους ηλικιωμένους και τα ΑΜΕΑ;

	Η προσαρμογή στις απαιτήσεις των δημοσιονομικών μέτρων	Η έλλειψη ευελιξίας των δομών του δήμου	Η δύσκολη πρόσβαση	Το υψηλό κόστος	ΔΞ/ΔΑ	ΑΛΛΟ
ΘΕΤΙΚΑ						
ΑΡΝΗΤΙΚΑ						

B.4.11. Πώς θα χαρακτηρίζατε τις δράσεις για τους ηλικιωμένους και τα ΑΜΕΑ στο σχεδιασμό της μελλοντικής στρατηγικής του δήμου σας,:

Σημαντικός παράγοντας	Αρνητικός παράγοντας	Ουδέτερος	Εξαρτάται (οικονομικοί και άλλοι παράγοντες)	ΔΞ/ΔΑ

B.4.12. Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή πολιτικών για την καταπολέμηση των ανισοτήτων πρόσβασης και της φροντίδας των ηλικιωμένων και ΑΜΕΑ αποτελεί θέμα:

Αποκλειστική αρμοδιότητα του Δήμου	Αποκλειστική αρμοδιότητα του Κράτους	Θέμα και του Δήμου και του κράτους, (συνεργασία)	Ιδιωτική δράση/εθελοντική ή ΜΚΟ	ΔΞ/ΔΑ

B.4.13. Τι πιστεύετε ότι θα κέρδιζαν οι χρήστες στο δήμο σας από την εφαρμογή των ΤΠΕ στην Κοινωνική σας Πολιτική?

1	2	3	4	5	6	7
ΧΡΟΝΟ	ΛΙΓΟΤΕΡΗ ΤΑΛΑΙΠΩΡΙΑ	ΧΡΗΜΑΤΑ	ΑΣΦΑΛΕΙΑ	ΨΥΧ.ΣΤΗΡΙΞΗ	ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΔΗΜΟ	ΔΞ/ΔΑ

Γ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ

Γ.1 Γνωρίζετε τι είναι το ΕΛ/ΛΑΚ?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Γ.2. Αναπτύσσει ο Δήμος εφαρμογές ΕΛ/ΛΑΚ, μόνος του ή σε συνεργασία με άλλους δήμους?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Αν ΝΑΙ με ποιες εφαρμογές;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Γ.3. Αξιοποιεί ο Δήμος τα παρακάτω κεντρικά πληροφοριακά συστήματα της Δημόσιας Διοίκησης?

	1	2
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Εθνικό Δημοτολόγιο		
TAXISnet		
Κτηματολόγιο–Πλατφόρμα GIS		
e-ΚΕΠ		
e-Πολοδομία		
IKAnet		

Γ.4. Παρέχεται ηλεκτρονικά κάποια από τις παρακάτω υπηρεσίες στους πολίτες και στις επιχειρήσεις:

Προς Πολίτες	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Έκδοση ατομικών, οικογενειακών πιστοποιητικών/βεβαιώσεων		
Υγεία και Κοινωνική Φροντίδα		
Υπηρεσίες για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες		
Εκπαίδευση/Επαγγελματική Κατάρτιση (e-learning)		
Τουριστική ενημέρωση		
Ενίσχυση τοπικής ανάπτυξης-επιχειρηματικότητας		
Πληροφόρηση για το δήμο (δομή, οργανόγραμμα, στοιχεία επικοινωνίας δημάρχου/αιρετών/στελεχών)		
Αποδοχή αιτημάτων/παραπόνων/προτάσεων των δημοτών		
Διερεύνηση των απόψεων των δημοτών (φόρουμ, blogs, ψηφοφορίες/ερωτηματολόγια)		

Γ.5. Αξιοποιεί ο Δήμος την πληροφορία που λαμβάνει από τους δημότες μέσω του διαδικτυακού του τόπου?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Γ.6. Υπάρχουν καθορισμένες διαδικασίες για την απάντηση των email των δημοτών?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Δ. ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Δ. 1. Επηρέασε η δημοσιονομική κρίση την Κοινωνική Πολιτική του δήμου σας?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΔΞ/ΔΑ

Αν ΝΑΙ, με ποιο τρόπο(ΜΕΧΡΙ 3 ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ):

1. ☐ Βελτίωσε την αποδοτικότητα	☐ Δημιούργησε προβλήματα	2. ☐
3. ☐ Μείωσε τους εξυπηρετούμενους	4. ☐ Περικοπές δαπανών	
5. ☐ Συρρίκνωσε τις δομές	6. ☐ Αύξησε τις δομές	
7. ☐ Έφερε νέα ζητήματα/λύσεις	8. ☐ Ουδέτερος	

Δ.2. Πιστεύετε πως τα ποσά που δαπανούνται για την άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής στο Δήμο σας μετά την δημοσιονομική κρίση καλύπτουν τις ανάγκες των δημοτών σας σε βαθμό που είναι:

☐ Επαρκής ☐ Ανεπαρκής ☐ Οριακά

Εάν η απάντησή σας είναι «Ανεπαρκής» ή «Οριακά», τεκμηριώστε την απάντησή σας με βάση τις παρακάτω επιλογές:

☐ Περικοπή των Κ.Α.Π. ☐ Μείωση των λοιπών εσόδων του Δήμου ☐ Περικοπή Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων

☐ Άλλο (προσδιορίστε)

Δ. 3. Το ύψος των δαπανών για Κοινωνική Πολιτική στο Δήμο σας επηρεάζει την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και σε ποιον τομέα εντοπίζετε τα μεγαλύτερα προβλήματα (μέχρι 3απαντήσεις);

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

☐ Οργανωτική Δομή ☐ Οικονομικές δυσχέρειες ☐ Έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού/στελεχών

☐ Υλικοτεχνική Υποδομή ☐ Ενημέρωση ☐ Εκπαίδευση

☐ Άλλο.....

Δ.4. Ποιος είναι ο αριθμός των ωφελουμένων από τις κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου σας;

.....
.....
.....
.....
.....

Δ.5. Γνωρίζετε τον ακριβή αριθμό ή το ποσοστό των ηλικιωμένων και ΑμεΑ στο σύνολο των ωφελούμενων των δράσεων σας?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Αν ΝΑΙ, πόσοι είναι?

ΑμεΑ

Ηλικιωμένοι

Άλλοι

.....
.....
.....

Αν δεν γνωρίζετε πείτε μας γιατί δεν έχετε αυτή την πληροφορία?

.....
.....
.....

Δ.6. Πως θα χαρακτηρίζατε την τάση που επικρατεί σήμερα αναφορικά με τον αριθμό των ωφελουμένων που προσήλθαν στις κοινωνικές υπηρεσίες σε σχέση με αυτήν που επικρατούσε πριν το 2010, δηλαδή πριν την οικονομική κρίση;

☐ Αυξητική ☐ Μειούμενη ☐ Σταθερή

Δ.7. Πριν το 2010, δηλαδή πριν την οικονομική κρίση, οι ωφελούμενοι ήταν:

☐ Περισσότεροι ☐ Λιγότεροι ☐ Ίδιοι

Δ.8. Σε ποιες ανάγκες-δράσεις εντοπίζετε τη μεγαλύτερη αύξηση της ζήτησης;

1.
.....
2.
.....
3.
.....
4.
.....

5.
....

Δ.9. Δημιουργήθηκαν νέες δομές της Κοινωνικής Υπηρεσίας ή του Δήμου σας στην τελευταία 3ετία, και αν ναι ποιες;

☐ Ναι ☐ Όχι

1.
2.
3.
4.
5.

Δ.10. Ποια θεωρείτε ότι είναι τα μεγαλύτερα προβλήματα των ηλικιωμένων και ΑμεΑ πολιτών στον Δήμο σας;

☐ Ασθένεια ☐ Οικονομικές δυσχέρειες ☐ Έλλειψη υποστήριξης και δράσεων Κοινωνικής Πολιτικής

☐ Υγειονομική Υποδομή

☐ Πρόσβαση/απομόνωση

☐ Απουσία νέων/οικογένειας

☐

Άλλο.....
...

Δ.11. Πως κρίνετε την εθελοντική συμμετοχή (συμβολή) των πολιτών στις Κοινωνικές δράσεις του Δήμου;

.....
.....
.....

Δ.12. Αξιολογήστε συνολικά από 0 έως 10 την ποιότητα των κοινωνικών δράσεων του Δήμου σας.

(όπου 0 είναι ο χειρότερος βαθμός και 10 ο καλύτερος):

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ε. ΔΥΝΑΜΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ

Ε.1 Θεωρείτε ότι?

	1	2
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Οι ΤΠΕ αποτελούν (ή μπορούν να αποτελέσουν) σημαντικό παράγοντα για		

την αποδοτική και αποτελεσματική λειτουργία του Δήμου.		
Το επαρκώς καταρτισμένο προσωπικό είναι βασική προϋπόθεση για την ουσιαστική αξιοποίηση των ΤΠΕ στην Κοινωνική Πολιτική στο Δήμο.		
Η πραγματοποίηση κατάλληλων θεσμικών και οργανωτικών αλλαγών είναι αναγκαία προϋπόθεση για την ουσιαστική αξιοποίηση των ΤΠΕ στην Κοινωνική Πολιτική στο Δήμο.		
Τα γεωγραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του Δήμου καθορίζουν τις δυνατότητές του στο σύνολο των θεμάτων και των λειτουργιών του προς όφελος των πολιτών.		

Ε.2. Δέχετε ενημέρωση και κατευθύνσεις για την Κοινωνική Πολιτική από:

	1	2
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Ευρωπαϊκή Ένωση		
Ειδική Γραμματεία «Ψηφιακού Σχεδιασμού» του Υπ. Περιφερειακής Ανάπτυξης		
Γενική Γραμματεία Δημόσιας Διοίκησης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης του ΥΠ.ΕΣ.ΔΔ.Α		
ΚΕΔΕ		

Ε.3. Λειτουργείτε στα πλαίσια κάποιου από τα παρακάτω προγράμματα?

	1	2
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Σχέδιο Δράσης «Ψηφιακή Ατζέντα» για την Ευρώπη (Digital Agenda for Europe)		
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ψηφιακή Σύγκλιση»		
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Διοικητική Μεταρρύθμιση»		
Στρατηγική της ΚΕΔΕ για τη μετάβαση στον ψηφιακό Δήμο		
Δράσεις και προγράμματα Ψηφιακής Υποστήριξης της Κοινωνικής Πολιτικής		

Ε.4. Έχει ο Δήμος καταγεγραμμένη στρατηγική¹⁰²¹ στον τομέα των: α. ΤΠΕ και β. Κοινωνικής Πολιτικής?

¹⁰²¹ Είτε ξεχωριστά καταγεγραμμένη είτε περιλαμβάνεται στο γενικότερο Στρατηγικό/Επιχειρησιακό σχέδιο του Δήμου.

A. ☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

B. ☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

E.5. Μεριμνά ο Δήμος (ανεξαρτήτως των πρωτοβουλιών άλλων φορέων, π.χ. ΚΕΔΕ) για την εκπαίδευση στις ΤΠΕ των αιρετών/στελεχών/εργαζομένων?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

E.6. Υπάρχει η δυνατότητα αυτόματης επικοινωνίας μεταξύ των διαφορετικών εφαρμογών¹⁰²² που χρησιμοποιεί ο Δήμος?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

E.7. Παρακαλώ σημειώστε τους φορείς με τους οποίους συνεργάζεται ο Δήμος για κάθε ένα από τα ακόλουθα θέματα όσον αφορά τις ΤΠΕ:

ΦΟΡΕΙΣ	ΚΕΔΚΕ/ ΕΕΤΑΑ/ ΙΤΑ/ΠΕΤΑ	Δημοτικές Επιχειρήσεις του Δήμου	Εταιρείες ΤΠΕ	ΑΕΙ/ΤΕΙ, Ερευνητικά Κέντρα	Γειτονικοί ή άλλοι Δήμοι
Διαμόρφωση στρατηγικής/ επιχειρησιακού σχεδίου					
Σχεδιασμός/Υλοποίηση έργων ΤΠΕ, Ανάπτυξη εφαρμογών					
Συντήρηση/Αναβάθμιση εξοπλισμού, δικτύων, εφαρμογών					
Εκπαίδευση αιρετών, εργαζομένων του δήμου, δημοτών, μικρομεσαίων επιχειρήσεων					
Ανταλλαγή γνώσης, κωδικοποίηση πείρας, υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών					
Κοινωνική Πρόνοια/Υγεία					

¹⁰²² Δυνατότητα συνδυασμού, με αυτόματο τρόπο, των δεδομένων διαφορετικών εφαρμογών (π.χ. Δημοτολογίου και Διαχείρισης Εσόδων) για την παραγωγή σύνθετης πληροφορίας.

Z. ΟΦΕΛΗ - ΕΜΠΟΔΙΑ

Z.1 Η αξιοποίηση των ΤΠΕ στο Δήμο θα συμβάλει στην:

	1	2
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Βελτίωση της εξυπηρέτησης των δημοτών/επιχειρήσεων/άλλων φορέων		
Αμβλυνση των ανισοτήτων και της γεωγραφικής απομόνωσης		
Υποστήριξη της ανεξάρτητης διαβίωσης των ηλικιωμένων και ΑΜΕΑ δημοτών		
Υγειονομική περίθαλψη και πρόνοια		
Μείωση του κόστους λειτουργίας των προγραμμάτων Κοινωνικής πρόνοιας και Υγείας		
Αποδοτικότερη διαχείριση και εξοικονόμηση πόρων (χρηματικών και ανθρώπινου δυναμικού)		
Λήψη καλύτερων και πιο τεκμηριωμένων αποφάσεων από τους αιρετούς και τα στελέχη του δήμου		
Απλοποίηση διαδικασιών		
Αύξηση της ικανοποίησης των εργαζομένων από την εργασία τους		
Βελτίωση της επικοινωνίας του δήμου με τους πολίτες		

Z.2. Θα ήταν οι παρακάτω παράγοντες πρόβλημα για την αξιοποίηση των ΤΠΕ στο Δήμο σας:

	1	2
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Ανεπαρκή στελέχωση και κατάρτιση στις ΤΠΕ		
Ανεπαρκές επίπεδο ευρυζωνικών υποδομών		
Ανεπάρκεια εξοπλισμού (PCs, servers, εκτυπωτές κλπ.)		
Χαμηλό επίπεδο χρήσης των υπηρεσιών από τους δημότες/επιχειρήσεις		
Αδυναμία στο σχεδιασμό & υλοποίηση έργων-δράσεων ΤΠΕ		
Χαμηλό όφελος από τις συνεργασίες που πραγματοποιεί ο δήμος		
Οικονομικοί περιοριστικοί παράγοντες		
Αγνοια κι έλλειψη πληροφόρησης για εφαρμογές/προγράμματα		
Πυκνοκατοίκηση /Γεωγραφική διασπορά		

ΑΜΕΑ		
Υψηλό % ατόμων τρίτης ηλικίας		
Έλλειψη Δομών Υγείας.		
Ορεινότητα /Πεδινότητα /Αστικότητα		
Γραφειοκρατία		
ΑΛΛΟ		

Ζ.3. Θεωρείτε ότι η Κοινωνική Πολιτική με τη χρήση ΤΠΕ θα:

	1	2	3	4	5
	ΣΑΣ ΕΠΙΒΑΡΥΝΕ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ	ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΟΥΣΕ ΧΡΗΜΑΤΑ	ΔΕΝ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ	ΘΑ ΑΝΑΓΚΑΣΤΕΙΤΕ ΝΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΕΤΕ	ΑΠΛΟΠΟΙΟΥΣΕ ΤΗΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ
ΝΑΙ					
ΟΧΙ					

Ζ.4. Ποιός θα έπρεπε να είναι ο ρόλος της Τ.Α. στο ζήτημα της Κοινωνικής Πολιτικής με τη χρήση των ΤΠΕ?

- ☐ 1 (ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΟ) ☐ 2 ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ☐ 3 (ΚΥΡΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ)
☐ 4 (ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ) ☐ 5 (ΑΜΕΣΗ ΑΝΑΓΚΗ)

Ημ.

Συμπλήρωσης:.....

1. ΠΡΟΦΙΛ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ

A.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ:.....

A.2.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ:.....

A.2.2 ΚΑΛΔΙΚΡΑΤΙΚΟΣ

ΔΗΜΟΣ:.....

A.2.3.ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΙΩΝ:.....

A.3 ΦΥΛΟ:

☐ ΑΝΔΡΑΣ	☐ ΓΥΝΑΙΚΑ	☐ ΗΛΙΚΙΑ:
--	---	---

- A.4.1.ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ (1^{ΟΣ} ΠΛΗΡ):**

- A.4.2. ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ (2^{ΟΣ} ΠΛΗΡ):**

A.5 ΕΠΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ:

1.

☐ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ☐ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
☐ ΠΑΝ/ΚΗ / ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
☐ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ
☐ Άλλο

2.

☐ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ☐ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
☐ ΠΑΝ/ΚΗ / ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
☐ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ /ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ
☐ Άλλο
 (προσδιορίστε):.....

A.6 ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (δυνατότητα πολλαπλής επιλογής):

☐ :1.....
☐ :2.....

A.7 ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟ:

1.ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΣ

☐ ΑΡΜΟΔΙΟΣ ΑΙΡΕΤΟΣ
☐ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ /ΣΤΕΛΕΧΟΣ ΜΟΝΑΔΑΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ
☐ ΣΤΕΛΕΧΟΣ-ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΑΛΛΗΣ ΜΟΝΑΔΑ

2.ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΣ

☐ ΑΡΜΟΔΙΟΣ ΑΙΡΕΤΟΣ
☐ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ /ΣΤΕΛΕΧΟΣ ΜΟΝΑΔΑΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ
☐ ΣΤΕΛΕΧΟΣ-ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΑΛΛΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ

A.8 ΕΤΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟ:

1.....

2.....

A.10.1 ΕΤΗ ΣΤΗ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ:

1.....

2.

A.10.2 ΕΤΗ ΜΕ ΤΗ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ:

1.....

2.....

A.11 ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ:

E-MAIL:

.....

.....

ΤΗΛΕΦΩΝΟ:.....

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ/ΑΜΕΑ

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

Υπεύθυνη
Αικατερίνη Ι. Ντάφλου.
Υ/Δ
Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής

e-mail:Katentaf@yahoo.gr

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ/ΑΜΕΑ

B. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

B. 1. Μένετε μόνος;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Αν ΟΧΙ, με ποιόν; (Σύνθεση Νοικοκυριού)

ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟ	ΦΥΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ

B.2. Παίρνετε σύνταξη?

	ΕΙΔΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ	ΠΟΣΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΝΑΙ		
ΟΧΙ		

B.3. Έχετε δικό σας σπίτι?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

B.4. Έχετε δικό σας αυτοκίνητο?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Αν ΟΧΙ, Με ποιο τρόπο μετακινείστε όταν χρειαστεί?

.....
.....
.....

B.5. Έχετε εσείς ή άλλο μέλος της οικογένειας ηλεκτρονικό υπολογιστή/κινητό τηλέφωνο?

Η/Υ: ☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ Κινητό τηλέφωνο: ☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Γ. ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ & ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Γ.1. Έχετε κάποιο πρόβλημα υγείας ή αναπηρία για περισσότερο από 6 μήνες?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Γ.2. Αν Ναι ποιο χρόνιο πρόβλημα υγείας ή αναπηρία αντιμετωπίζετε? (δεκτές πολλαπλές απαντήσεις)

ΠΡΟΒΛΗΜΑ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΠΟΣΑ ΧΡΟΝΙΑ
Προβλήματα άνω άκρων (αρθρίτιδες και ρευματισμοί)			
Προβλήματα κάτω άκρων (αρθρίτιδες και ρευματισμοί)			
Προβλήματα πλάτης και λαιμού (αρθρίτιδες και ρευματισμοί)			
Προβλήματα όρασης (όταν παραμένουν ακόμα και αν φορά γυαλιά ή φακούς επαφής)			
Προβλήματα ακοής (όταν παραμένουν ακόμα και αν χρησιμοποιεί ακουστικά βαρηκοΐας)			
Προβλήματα ομιλίας			
Δερματικές παθήσεις, (σοβαρές παραμορφώσεις και αλλεργίες)			
Θωρακικά ή αναπνευστικά προβλήματα, (άσθμα / βρογχίτιδα)			
Προβλήματα καρδιάς, υπέρτασης ή κυκλοφορίας του αίματος			
Προβλήματα στομαχικά, ηπατικά, του ουροποιητικού ή του πεπτικού συστήματος			
Σακχαρώδης διαβήτης			
Επιληψία			
Διανοητικές, νευρολογικές, ψυχικές ή αναπτυξιακές διαταραχές			
Άλλες εξελισσόμενες ασθένειες (περιλαμβανομένων καρκίνων που δεν προσδιορίζονται διαφορετικά, AIDS,			

σκλήρυνσης κατά πλάκας, νόσοι του Parkinson)			
Άλλα χρόνια προβλήματα υγείας/αναπηρίες			
Δεν απάντησε			

Γ.3. Πιστεύετε ότι με τα προβλήματα υγείας ή αναπηρίες που αντιμετωπίζετε μπορείτε να αυτοεξυπηρετηθείτε;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Αν ΟΧΙ,

Πόσο συχνά χρειάζεστε βοήθεια εξαιτίας των προβλημάτων υγείας σας?

☐ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ ☐ ΚΑΘΕ ΕΒΔΟΜΑΔΑ ☐ ΔΞ/ΔΑ ☐ ΑΛΛΟ

Δ. ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Δ.1. Δυσκολεύεστε να πάτε στον πιο κοντινό γιατρό?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Δ.2. Πώς πάτε στα παρακάτω:

ΔΟΜΗ	ΤΟΠΟΘ/Α	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΝ/ ΜΗΝΑ	ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΑ	ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΟ ΜΕΣΟ	ΚΟΣΤΟΣ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΥΓΕΙΑΣ					
ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ					
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΓΙΑΤΡΟΣ					
ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΓΙΑΤΡΟΣ					
ΦΥΣΙΟΘΕΡΑΠΕΙΑ					
ΔΗΜΟΣ					
ΦΑΡΜΑΚΕΙΟ					

Δ.3. Το 'Βοήθεια στο σπίτι' έρχεται?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Αν Ναι, Πόσο συχνά:

☐ Καθημερινά ☐ Κάθε εβδομάδα ☐ Όταν κάνω εξετάσεις ☐ ΔΕ/ΔΑ ☐ Άλλο.....

Δ.4.Πώς σας εξυπηρετεί η υπηρεσία αυτή?

☐ 1. Εξετάσεις ☐ 2. Φάρμακα ☐ 3. Παρέα ☐ 4. Καθαριότητα

☐ 5. Έγγραφα/πληρωμή λογαριασμών

☐ 6. Άλλο.....

Δ.5. Υπάρχει κάτι που ζητάτε από την Κοινωνική Υπηρεσία και δεν σας έχει δοθεί;

.....
.....
.....
.....

Ε. ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ & ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Ε.1.Πόσο ικανοποιημένος αισθάνεστε από την Υγεία/Κοινωνική Φροντίδα και τις υπηρεσίες του δήμου για τους ηλικιωμένους και τα ΑΜΕΑ?

☐ ΠΟΛΥ ☐ ΛΙΓΟ ☐ ΚΑΘΟΛΟΥ ☐ ΔΕ/ΔΑ

Ε.1.1.Ποιά υπηρεσία ξεχωρίζετε θετικά και γιατί?

.....
.....
.....
.....
.....

Ε.1.2.Υπάρχει διαφοροποίηση της δυσκολίας σας να ικανοποιήσετε τις ιατρικές σας ανάγκες μεταξύ θερινής και χειμερινής περιόδου?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Εάν ναι, σημειώστε:

ΑΥΞΗΣΗ

ΜΕΙΩΣΗ

☐☐

E.2.Πότε δυσκολεύεστε πιο πολύ και γιατί;

.....

Αναφέρατε έως 3 ξεκινώντας από το σημαντικότερο.

I.

II.

III.

E.3. Τότε τι κάνετε, πώς αντιμετωπίζετε τις ανάγκες σας?

.....

.....

.....

.....

.....

Z.ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ/ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ & ΤΠΕ

Z.1.Νοιώθετε εγκαταλειμμένος?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΛΙΓΟ

Z.1.1. Πιστεύετε ότι ο δήμος πρέπει να κάνει κάτι περισσότερο για τους πολίτες της περιοχής?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Αν Ναι τι θα ήταν αυτό?

.....

.....

.....

Z.2. Γνωρίζετε ότι υπάρχουν συσκευές που δίνουν τη δυνατότητα να ειδοποιηθεί κάποιος για την εξέλιξη της ασθένειά σας και την ανάγκη βοήθειας?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Z.3.Θα θέλατε μια τέτοια συσκευή στο σπίτι σας που να ειδοποιεί για την ασθένεια σας τον κοντινότερο ιατρικό φορέα/συγγενή?

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

Z.4. Τι θα θέλατε να αλλάξει για να γίνει η ζωή σας καλύτερη?

☐ Να βλέπω πιο συχνά τα παιδιά μου ☐ Να έχω πιο πολλά λεφτά

☐ Να είμαι καλύτερα στην υγεία μου ☐ Να με φροντίζει κάποιος

☐ Άλλο

.....

.....

.....

1. ΠΡΟΦΙΛ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ

Ημερομηνία:.....

A.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ:.....

A.2.1 ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΙΚΟΣ ΔΗΜΟΣ:.....

A.2.2. ΟΙΚΙΣΜΟΣ.....

A.3 ΦΥΛΟ: ☐ ΑΝΔΡΑΣ ☐ ΓΥΝΑΙΚΑ

A.4 ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ:

A.5 ΗΛΙΚΙΑ:

☐ 18-24

☐ 65-75

☐ 25-34

☐ 75+

☐ 35-44

☐ 45-54

☐ 55-64

☐ 65-75

☐ 75+

ΑΜΕΑ

ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΙ

A.6 ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ:

☐ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ☐ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

☐ ΠΑΝ/Η / ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ☐ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ /ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ

ΑΞΟΝΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ.

Ηλικία και οικογενειακό πλαίσιο.

- Ηλικία.
- Οικογενειακό status (επάγγελμα, υλικό και πολιτισμικό κεφάλαιο).
- Οικογενειακές σχέσεις (ενδοοικογενειακές και συγγενικές σχέσεις).

Καθημερινότητα:

- Συνθήκες διαβίωσης (κατοικία ιδιόκτητη ή ενοίκιο, κατοχή αυτοκινήτου, διακοπές).
- Άτομα με τα οποία συμβιώνει.
- Κοινωνικές σχέσεις (οικογένεια, συγγενείς, φίλοι).
- Δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου.
- Προβλήματα που αντιμετωπίζει στην καθημερινότητα.
- Περιγραφή μιας "τυπικής" ημέρας του /της.
- Αρνητικές εμπειρίες που οφείλονται σε εις βάρος του / τις διακρίσεις ή στιγματισμό.
(Ειδικά για ΑΜΕΑ)

Προφίλ τόπου διαμονής

- Βιώματα αναφορικά με την κατοικία σε έναν ορεινό ή πεδινό τόπο.
- Επιτυχίες και αποτυχίες, ενδεχόμενες δυσκολίες που προκύπτουν από τη διαμονή εκεί.
- Διάγνωση ως προς την απομόνωση της περιοχής(Περιγραφή του συγκοινωνιακού τοπίου της περιοχής και του οδικού της δικτύου).
- Αξιολόγηση της εποχικής/καιρικής ή άλλης αρνητικής/θετικής σύνδεσης με τον τόπο.

Υγεία

- Διάγνωση ως προς την κατάσταση υγείας του ιδίου ή άλλων μελών της οικογένειας(χρόνια ή συγκυριακή / είδος πάθησης/ φαρμακευτική ή άλλη ανάγκη).
- Διάγνωση ως προς την αναγκαιότητα της καθημερινής ή τακτικής φροντίδας εξαιτίας των προβλημάτων υγείας(αυτοεξυπηρέτηση/ αναπηρία/ άνοια).
- Κριτήρια επιλογής γιατρού/ νοσοκομείου ή άλλου φορέα ιατρικής κάλυψης.
- Ύπαρξη ή Εναλλαγή χωρικών μετακινήσεων για λόγους υγείας ενδο-δημοτικά ή ενδο-περιφερειακά.
- Περιγραφή και αξιολόγηση «διαδρομής υγείας»:(εμπειρίες, συνθήκες μετακίνησης αίτια διακοπής / υιοθέτησης άλλης στάσης).
- Τρόποι αναζήτησης ιατρικής κάλυψης.

- Πιθανές εμπειρίες από θεσμούς που παρεμβαίνουν στην εύρεση ιατρικών/παραϊατρικών υπηρεσιών(«Βοήθεια στο σπίτι»).

Επάρκεια οικονομικών πόρων.

- Ύπαρξη ασφάλειας /επιδόματος και σύνταξης.
- Υποστήριξη από τρίτους και ποιούς.

Σχέση με τις Κοινωνικές Υπηρεσίες.

- Ιστορικό επαφών με Κοινωνικές Υπηρεσίες. (Κίνητρα, πηγές πληροφόρησης, προτροπές).
- Είδος υποστήριξης που λαμβάνει ή προσδοκά να λάβει.
- Εμπειρίες από την επαφή με τις Κοινωνικές Υπηρεσίες (συμπεριφορά και αντιμετώπιση του προσωπικού, αποτίμηση των διαδικασιών).
- Πως αξιολογεί τις υποστηρικτικές πολιτικές. Ανταποκρίνονται στις ανάγκες του;
- Ενδεχόμενη συμμετοχή του /της σε προγράμματα Κοινωνικής Πολιτικής.
- Ποια προγράμματα Κοινωνικής Πολιτικής εφαρμόζονται στο Δήμο.
- Φορείς υλοποίησης των προγραμμάτων / πηγές χρηματοδότησης.
- Αξιολόγηση των προγραμμάτων αυτών (εκτίμηση της χρησιμότητάς τους, βιώματα, σχέσεις με τους υπευθύνους, αντικείμενο κλπ).
- Αν δε συμμετείχε, γιατί; (Γνωρίζει την ύπαρξη τέτοιων προγραμμάτων; Επεδίωξε αλλά δεν επελέγη; Δεν ενδιαφέρθηκε;).

Υποστηρικτικά δίκτυα. «Δίκτυο ικανών»

- Ποιοι λειτουργούν υποστηρικτικά στα προβλήματά του /της και με ποιο τρόπο. (Να δοθεί έμφαση σε όλες τις διαστάσεις του προβλήματος).
- Κόστος των υποστηρικτικών δικτύων(χρηματικό/ συναισθηματικό).
- Προφίλ «Δικτύου ικανών»

Απόψεις - Εκτιμήσεις.

- Πώς εκτιμά το ίδιο το υποκείμενο την κατάστασή του.
- Τι θεωρεί ως αίτια των προβλημάτων που αντιμετωπίζει.
- Πώς αξιολογεί το ρόλο της οικογένειας, της κοινότητας (κοινωνικού περιγύρου), των τοπικών αρχών σχετικά με την κατάστασή του.
- Μέσω της απόκτησης ποίων εφοδίων θα βελτιωνόταν, κατά τη γνώμη του /της, η κατάστασή του /της.

Τεχνολογίες

- Βασικές δεξιότητες(κινητό/ ασύρματο τηλέφωνο/ internet) του ιδίου ή άλλου μέλους του νοικοκυριού.
- Αντίληψη για τη χρήση Τ.Π.Ε. στην βελτίωση της καθημερινότητας του.(επιθυμητή ή όχι).
- Εμπειρία από Τ.Π.Ε. στην υγεία του.

Σχέδια για το μέλλον

- Σκοποί και σχέδια για το μέλλον, (γενικότερα αλλά και όσον αφορά στην υπέρβαση των ειδικότερων προβλημάτων).
- Μέσα τα οποία θα χρησιμοποιηθούν ή χρησιμοποιούνται.

Δημογραφικά χαρακτηριστικά.

(Να ελεγχθεί αν έχουν συλλεχθεί οι παρακάτω πληροφορίες)

- Ηλικία.
- Οικογενειακή κατάσταση.
- Αριθμός παιδιών.
- Εκπαιδευτικό επίπεδο.

II. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΧΕΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΜΕ ΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

1. Για το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι», βλέπε σχετικά:

Κ.Υ.Α.αριθμ.Φ.80000/οικ.16011/1709/5.10.2012(ΦΕΚ2717/8-10-2012)

<http://www.disabled.gr/lib/?p=47549>. 09-09-2013

Το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι» συμβάλλει στην:

- *Παροχή χρήσιμων και ουσιαστικών υπηρεσιών προς τους ηλικιωμένους και τα άτομα με αναπηρίες.*
- *Μείωση των εγκλεισμών σε ιδρύματα.*
- *Μείωση του κόστους λειτουργίας του Ε.Σ.Υ. και των ασφαλιστικών οργανισμών.*

Το πρόγραμμα «Φροντίδα κατ' Οίκον» είναι η διάδοχος κατάσταση του «Βοήθεια στο σπίτι». Ο σκοπός του προγράμματος της κατ' οίκον φροντίδας συνταξιούχων, είναι η παροχή οικιακής και νοσηλευτικής φροντίδας σε συνταξιούχους φορέων κύριας κοινωνικής ασφάλισης, η εξασφάλιση συνθηκών αυτόνομης διαβίωσης των ηλικιωμένων και των αναπήρων συνταξιούχων στην κατοικία τους, ώστε να παραμείνουν στο οικείο

φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και να προληφθούν κατάστασης κοινωνικού αποκλεισμού. Σύμφωνα με την φιλοσοφία του προγράμματος, οι ωφελούμενοι του προγράμματος δικαιούνται συμπληρωματική ασφαλιστική παροχή αυξημένης φροντίδας στο σπίτι. Η φύση και το ύψος της παροχής, οι κατηγορίες των δικαιούχων, οι προϋποθέσεις, οι διαδικασίες χορήγησης και αναστολής ρυθμίζονται ή θα ρυθμιστούν με απόφαση του υπουργού Εργασίας.

Με κοινή απόφαση του υπουργού Οικονομικών και του υπουργού Εργασίας, δημιουργείται στον προϋπολογισμό του Ι.Κ.Α. ειδικός κωδικός, όπου μεταφέρονται από τον λογαριασμό της ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης συνταξιούχων, οι σχετικοί οικονομικοί πόροι για τη χρηματοδότηση του προγράμματος, που χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για το σκοπό αυτό. Από την 1η Σεπτεμβρίου 2012 ισχύει, ειδική εισφορά ασφαλισμένων σε φορείς κύριας ασφάλισης, για τη χρηματοδότηση της παροχής κατ' οίκον φροντίδας των ασφαλισμένων που θα συνταξιοδοτηθούν μετά την 1/1/2015 και πληρούν τις προϋποθέσεις λήψης των σχετικών παροχών.

Σύμφωνα με την σχετική κοινή υπουργική απόφαση, που καθορίζει τους όρους, τις προϋποθέσεις συμμετοχής το ύψος χρηματοδότησης ανά ωφελούμενο, τον τρόπο που μπορούν να συνάπτονται οι συμβάσεις και τη διαδικασία της παρακολούθησης και της πληρωμής των εταιρειών που θα έχουν την ευθύνη για τη λειτουργία του προγράμματος κατ' οίκον φροντίδας των συνταξιούχων, ισχύουν τα εξής: Ο πάροχος υποχρεούται να παρέχει υπηρεσίες κατ' οίκον, ανάλογα με τις ανάγκες φροντίδας κάθε ωφελούμενου, όπως ενδεικτικά περιγράφονται κατωτέρω:

α) Υπηρεσίες Κοινωνικής Στήριξης, όπως αξιολόγηση και ιεράρχηση κοινωνικών αναγκών, ατομική κοινωνική στήριξη, ενημέρωση των ωφελούμενων για τα δικαιώματά τους και υποστήριξη της επαφής τους με τις αρμόδιες υπηρεσίες ασφάλισης, υγείας και κοινωνικής προστασίας, διευκόλυνση ή συνοδεία των ωφελούμενων για τη συμμετοχή τους σε θρησκευτικές, πολιτιστικές, ψυχαγωγικές και κοινωνικές δραστηριότητες.

β) Υπηρεσίες Νοσηλευτικής Φροντίδας όπως μέτρηση ζωτικών οργάνων ήτοι αιμοληψία, μέτρηση πίεσης, μέτρηση σακχάρου, μέτρηση σφυγμών, αλλαγή και τοποθέτηση ουροκαθετήρα, αιμοληψία/μεταφορά αίματος και ούρων στο νοσοκομείο, ενεσοθεραπεία, περιποίηση τραυμάτων, πρόληψη και περιποίηση κατακλίσεων, παρακολούθηση τήρησης φαρμακευτικής αγωγής, χορήγηση φαρμάκων, πρώτες βοήθειες επίσκεψη στο γιατρό για συνταγογράφηση, κ.λπ.

γ) Υπηρεσίες Οικιακής Βοήθειας όπως διατήρηση της υγιεινής και της καθαριότητας της οικίας, ψώνια, φροντίδα εξωτερικής εμφάνισης και ατομικής υγιεινής ήτοι πλύσιμο,

ντύσιμο, κόσμιμο νυχιών, προετοιμασία γευμάτων, αγορές τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης, πληρωμή λογαριασμών κ.λπ.

2. Οι υπηρεσίες παρέχονται για δέκα (10) ώρες μηνιαίως με συχνότητα δύο (2) επισκέψεων τουλάχιστον ανά εβδομάδα και ελάχιστο χρόνο ανά επίσκεψη τριάντα (30) λεπτά σε περίπτωση περισσότερων των δύο (2) επισκέψεων. Ο αριθμός των επισκέψεων ανά εβδομάδα καθορίζεται στη συμφωνία παρόχου ωφελούμενου ανάλογα με τις ανάγκες του ωφελούμενου.

3. Η αμοιβή του παρόχου ανά ωφελούμενο για το σύνολο των παρεχόμενων υπηρεσιών της προηγούμενης παραγράφου ορίζεται σε εκατό (100) € μηνιαίως.

Η αμοιβή ανά ωφελούμενο υπολογίζεται με βάση τα προσκομισθέντα στοιχεία και παραστατικά.

4. Ο Κοινωνικός λειτουργός ή ο νοσηλευτής υποχρεούται να συντάσσει μηνιαία έκθεση για κάθε ωφελούμενο, στην οποία περιλαμβάνονται οι προσφερόμενες υπηρεσίες, η καταγραφή και αξιολόγηση των αναγκών του ωφελούμενου, η προσαρμογή ή η εξατομίκευση των παρεχόμενων υπηρεσιών καθώς και η αναγκαιότητα συνέχισης του προγράμματος.

5. Ο πάροχος ή το προσωπικό του απαγορεύεται να ζητά ή εισπράττει οποιαδήποτε αμοιβή από τον ωφελούμενο ή μέλος της οικογένειάς του.

2. Ειδικότερες δράσεις για AMEA και ευπαθείς κοινωνικές ομάδες: Βλέπε σχετικά, EDF, “Latest European Disability News”

(<http://www.edffeph.org/en/news/latest.htm>) και EUROStat, “Per capita social protection expenditure in the EU rose by almost 2% per annum: Total expenditure accounted for 27.5% of GDP in the EU in 2001”

http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_PUBLIC/3-23042004-AP/EN/3-23042004-AP-EN.HTML.

Στο πλαίσιο της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης και της σχετικής συνταγματικής επιταγής (παράγραφος 6 του άρθρου 21 του Συντάγματος, «τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας»), οι διοικητικές αρχές και τα Κ.Ε.Π. της χώρας οφείλουν να διευκολύνουν τους πολίτες με αναπηρία, αλλά και τα άτομα που, λόγω γραμματικής αδυναμίας, αντιμετωπίζουν δυσκολίες, κατά τις συναλλαγές τους με τη διοίκηση.

Στις 12 Μαΐου 2000, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποδέχθηκε το κείμενο “Barrier Free Europe” (COM (2000) 284final). Το κείμενο αυτό προετοιμάστηκε από το EDF και το Disability Intergroup του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και καλύπτει ένα μεγάλο εύρος θεμάτων όπως: 1. Κοινωνία της πληροφορίας 2. Μεταφορές 3. Περιβάλλον 4. Μη

διάκριση 5. Προτυποποίηση. Το κείμενο αυτό σηματοδοτεί την δέσμευση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να παρέχει όλες τις δυνατές ευκολίες προς τα ΑΜΕΑ προκειμένου να εξισωθούν σε λειτουργικό επίπεδο με τα υπόλοιπα κοινωνικά μέλη. Η δέσμευση αυτή αποτυπώθηκε στην αύξηση του κατά κεφαλή δαπανών για την κοινωνική πρόνοια και για την καταπολέμηση της διάκρισης κατά των ΑΜΕΑ. Η αύξηση αυτή έφτασε το 2% ανά έτος για την περίοδο 1992-2001, στο σύνολο του 8% των συνολικών δαπανών για την κοινωνική πρόνοια που απευθύνονται σε αυτά.

III. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-ΤΠΕ ΥΠΟΒΟΗΘΗΣΗΣ

Πίνακας 1. Προγράμματα τεχνολογικής υποβοήθησης για το σύνολο του πληθυσμού.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
AMBULANCE	Mobile unit for healthcare provision via Telematics support
BONAPARTE	Broadband Optical Network Using Atm Access Facilities in Realistic Telecommunications Environments
EMERGENCY	An integrated portable medical device for emergency telemedicine
ET ASSIST	European Telemedicine for Assistance medicine
EUROPATH	European Pathology assisted by Telematics for Health
HECTOR	Health Emergency Management and Coordination through Telematics Operational Resources
HERMES	Telematic healthcare remoteness and mobility factors in common European scenarios
HOMER D	Home Rehabilitation Treatment Dialysis
IN EMERGENCY	Integrated Incident Management, Emergency Healthcare and Environment Monitoring in Road Networks
MERMAID	Medical emergency aid through Telematics
MOMEDA	Mobile Medical Data
NIVEMES	Network of integrated vertical medical services targeting ship vessels and remote population
OPHTEL	Telematics in Ophthalmology
SAMTA	Open Scalable Architecture for Multimedia Telemedicine Applications
TEN	TELEMED
TESUS	Telesurgical staff
TRUMPET	TMN'S Regulations and Multiple Providers Environment
WETS	Worldwide Emergency Telemedicine Services

Πηγή: [Http://www.ehto.org](http://www.ehto.org)

Πίνακας 2. Προγράμματα υποβοήθησης ηλικιωμένων.

CALLIOPE	A European Thematic Network for implementation of Interoperable eHealth solutions
CLEAR	Clinical Leading Environment for the Assessment and Validation of Rehabilitation Protocols in Home Care
COMMONWELL	Improved quality of life for older people
DREAMING	Helping elderly to live independently and for longer at home, with safety and securityVideo
DTV 4 All	Digital Television for All
epSOS	Smart Open Services for European Patients
EHR-QTN	Thematic Network on Quality Labelling And Certification of EHR Systems
HOME SWEET HOME	Health monitoring and sOcial integration environMEnt for Supporting WidE ExTension of independent life at HOME
NEXES	Supporting Healthier and Independent Living for Chronic Patients and the Elderly
REACH 112	Responding to all citizens needing help Video
RENEWING HEALTH	Regions of Europe working together for health
SOCIABLE	Motivating platform for elderly networking, mental reinforcement and social interaction
T-SENIORITY	Expanding the Benefits of Information Society to Older People through Digital TV Channels Video

Πηγή: [Http://www.ehto.org](http://www.ehto.org)

IV. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ

Πίνακας 1. ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΩΝ ΑΝΑ Π.Ε.

Π. Ενότητα	1	2	3	4	[Σ]
Π.Ε. Άρτας	Δήμος Αρταίων	Δήμος Γεωργίου Καραϊσκάκη	Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων	Δήμος Νικολάου Σκουφά	4
Π.Ε. Θεσπρωτίας	Δήμος Ηγουμενίτσας	Δήμος Σουλίου	Δήμος Φιλιατών		3
Π.Ε. Ιωαννίνων	Δήμος Βορείων Τζουμέρκων	Δήμος Δωδώνης	Δήμος Ζαγορίου	Δήμος Ζίτσας	8

	Δήμος Ιωαννιτών	Δήμος Κόνιτσας	Δήμος Μετσόβου	Δήμος Πωγωνίου	
Π.Ε. Πρέβεζας	Δήμος Ζηρού	Δήμος Πάργας	Δήμος Πρέβεζας		3
Ήπειρος	Έκταση: 9.203 χμ ² ·	Πρωτεύουσα: Ιωάννινα			18

Πηγή: Wikipedia και ίδια επεξεργασία.

Πίνακας 2. Κατανομή των χωριών του δήμου Κ. Τζουμέρκων

ΔΗΜΟΣ Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩ Ν (Έδρα: Βουργαρέλι,)	Δ.Ε.	Πληθ.	Χιλ.απ	Δ.Ε.	Πληθ.	Χιλ.απ.
ΔΗΜΟΣ Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩ Ν	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΓΝΑΝΤΩΝ	1.800		ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΘΑΜΑΝΙΑΣ		
	Τοπική Κοινότητα Αγνάντων	430		Τοπική Κοινότητα Αθαμανίου	517	
	Άγναντα,τα	283	84	Αθαμάνιον,το	313	63
	Άρτισσα,η	25	57	Αμπέλια,τα	39	64
	Καταφύγιον,το	4	57	Κορακάδα,η	51	66
	Κονάκια,τα	22	58	Παλαιοχώριον,	45	52
	Παλαιοχώριον,το	8	56	Πλάτανος,ο	0	70
	Φράστα,τα	88	48	Σκαλούλα,η	31	54
	Τοπική Κοινότητα Γραικικού	302		Τελήσιον,το	38	77
	Άνω Γραικικόν,το	96	75	Τοπική Κοινότητα Ανεμορράχης	174	
	Γουριανά,τα	58	81	Ανεμορράχη,η	174	47
	Γραβιά,η	35	10	Τοπική Κοινότητα Βουργαρελίου	582	
	Κάτω Γραικικόν,το	66	82	Βουργαρέλι,το	301	57
	Ρωμανός,ο	39	82	Γιαννίτσιον,το	29	67
	Σελίον,το	8	66	Κάμπος,ο	47	59
	Τοπική Κοινότητα Καταρράκτου	270		Κουβέλιον,το	24	56
	Βλάχαδα,τα	14	60	Ομαλή,η	53	59
	Καταρράκτης,ο	127	78	Παλαιοχώριον,	68	52
	Κρυοπηγή,η	34	64	Σκιαδάδες,οι	60	66
	Μηλέα,η	48	58	Τοπική Κοινότητα Διστράτου	198	
	Σγάρα,η	47	76	Δαφνούλα,η	46	45
	Τοπική Κοινότητα Κουκκουλίων	141		Δίστρατον,το	70	43
	Κουκκούλια,τα	141	78	Τζαπάδα,η	38	42
	Τοπική Κοινότητα Κτιστάδων	127		Τραπεζάκιον,το	44	47
	Κτιστάδες,οι	127	88	Τοπική	322	37

			Κοινότητα Κάτω Αθαμανίου		
Τοπική Κοινότητα Λεπιανών	153		Αγγελαίικα,τα	14	42
Λεπιανά,τα	91	69	Άγιος Γεώργιος,ο	81	38
Μακρύκαμπος,ο	55	63	Άγιος Χαράλαμπος,ο	100	41
Ξηρικό,το	7	60	Γωνιά,η	48	34
Τοπική Κοινότητα Μικροσπηλιάς	104		Ταύλα,η	44	39
Βατάσιον,το	10	60	Φωταίικα,τα	35	42
Μικροσπηλιά,η	94	70	Τοπική Κοινότητα Κάτω Καλεντίνης	91	
Τοπική Κοινότητα Ράμιας	273		Άγιος Κωνσταντίνος,ο	51	38
Γεροβρύση,η	66	67	Κάτω Καλεντίνη,η	40	43
Ελαφοπήδημα,το	29	63	Τοπική Κοινότητα Καψάλων	61	
Λιβιάδιον,το	25	59	Κάψαλα,τα	24	26
Ντάρα,η	34	58	Παναγία,η	17	71
Ράμια,η	59	65	Τερπνά,τα	20	75
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΩΝ	173		Τοπική Κοινότητα Κεντρικού	248	
Τοπική Κοινότητα Θεοδωριάνων	173		Ανδρεάς,ο	2	59
Θεοδώριαν,τα	163	80	Βαθύκαμπος,ο	54	52
Σκαρπάριον,το	10	76	Κεντρικόν,το	64	58
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΕΛΙΣΣΟΥΡΓΩΝ	419		Κρυονέριον,το	39	53
Τοπική Κοινότητα Μελισουργών	419		Λαγκάδια,τα	35	50
Μελισουργοί,	419	101	Πτέρη,η	54	49
			Τοπική Κοινότητα Κυψέλης	450	
			Άγιος Γεώργιος	49	64
			Καλλονή,η	94	56
			Κυψέλη,η	275	61
			Λούτσα,η	4	51
			Μονή Ευαγγελιστριάς,	21	60
			Ρουπακιά,η	7	63
			Τοπική Κοινότητα Μεσούντας	269	79
			Δροσιά,η	8	
			Κάτω Χώρα,η	63	80
			Μεσούντα,η	134	79
			Πεύκος,ο	28	77
			Στενόν,το	36	82
			Τοπική	447	

				Κοινότητα Παλαιοκατούνο υ		
				Άγιος Μηνάς,ο	16	60
				Άγιος Στέφανος,ο	54	51
				Αμπέλια,τα	40	54
				Ζάλος,ο	15	52
				Θανάσια,τα	64	44
				Μητσορούβα,η	34	50
				Παλαιοκάτουνο ν,το	157	49
				Ποταμιά,η	67	50
				Τοπική Κοινότητα Τετρακώμου	427	
				Αριά,η	7	48
				Καρυά,η	48	77
				Κεράνιον,το	10	76
				Λογαρού,η	37	75
				Νεβρόπολις,η	53	49
				Πέρα Νεβρόπολις,η	56	46
				Πετράλωνον,το	66	75
				Πηγή,η	51	43
				Τελήσιον,το	40	78
				Τετράκωμον,το	59	75

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Πίνακας 3. Κατανομή χωριών δήμου Δωδώνης

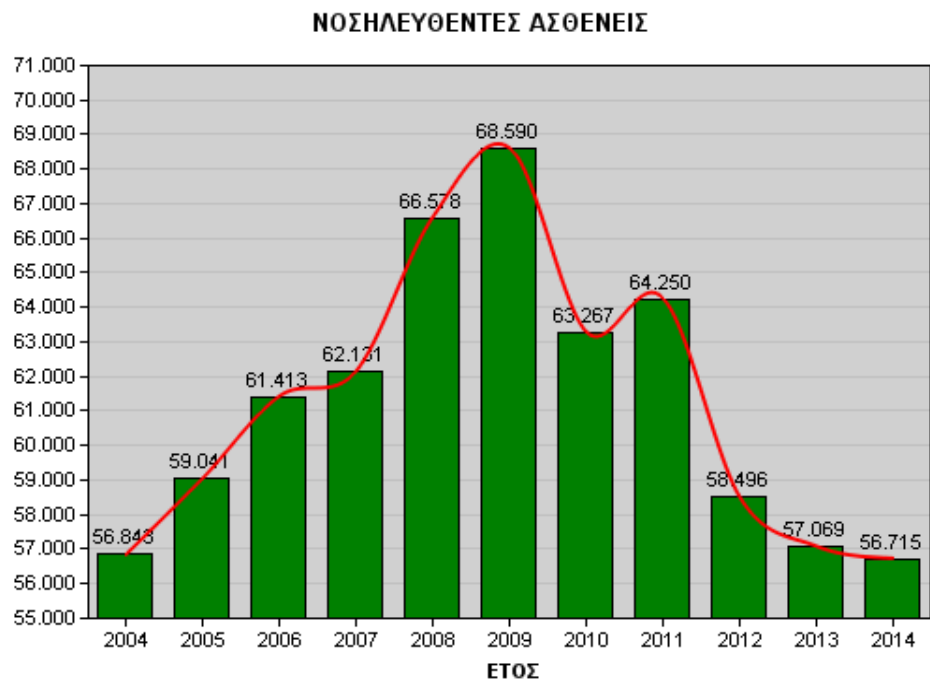
Δ. ΔΩΔΩΝΗΣ (Έδρα: Αγία Κυριακή)	Δ. Ε.ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	4.566	Χιλ.απ.	Τ. Κ. Σκλίβανης	235	Χιλ.απ.
ΔΗΜΟΣ ΔΩΔΩΝΗΣ	Τ. Κ.Αβγού	327		Άγιος Γεώργιος	40	37
	Αβγόν,	327	18	Άγιος Χριστόφορος,	48	34
	Τ. Κ. Αγίας Τριάδος	95		Κουλουραίικα	9	34
	Αγία Τριάς	95	30	Προφήτης Ηλίας,	32	39
	Τ. Κ. Βαρλαάμ	112		Ράχη,	11	35
	Βαρλαάμ	112	33	Σκλίβανη,	65	35
	Τ. Κ. Βουλιάστης	117		Σταυρός,	9	33
	Βουλιάστα	117	31	Χώρα,	21	38
	Τ. Κ. Επισκοπικού	320		Τ. Κ. Τερόβου	385	
	Επισκοπικόν,	320	15	Ραψαίοι,	64	36
	Τ. Κ. Θεριακησίου	284		Τέροβον,	281	35
	Αγία Κυριακή,	83	18	Χάνι Τερόβου	40	-
	Εισόδια Θεοτόκου,	0	25	Δ. Ε. ΔΩΔΩΝΗΣ	1.338	
	Θεριακήσιον,	179	24	Τ. Κ. Αγίας Αναστασίας	89	
	Καννέτα,	22	21	Αγία Αναστασία,	73	28
	Το. Κ. Κοπάνης	350		Ζωοδόχος Πηγή,	16	27
	Κοπάνη	350	28	Τ. Κ. Δραγοψάς	52	

Τ.Κ.Κουκλεσίου	242		Δραγονιά,	52	38
Κουκλέσιον,	54	46	Τ. Κ. Δραμεσιών	125	
Ποταμιά,	188	40	Δραμεσιοί,	125	21
Τ. Κ. Κρυφοβού	413		Τ. Κ. Δωδώνης	184	
Κάτω Κρυφοβόν,	358	21	Δωδώνη,	55	21
Κρυφοβόν,	55	19	Δωδωνούπολη,	129	19
Τ. Κ. Μελιάς	78		Τ. Κ. Κωστανιανής	115	
Αγία Παρασκευή,	12	28	Κωστανιανη	93	25
Λαγκιώτισσα	18	30	Μπέρκον	22	30
Μελιά	48	32	Τ. Κ. Μαντείου	169	
Τ. Κ. Μουσιωτίτις	605		Μαντεϊόν	169	21
Άνω Μουσιωτίτσα	14	36	Τ. Κ.Μελιγγών	390	
Κάτω Μουσιωτίτσα	256	36	Αγία Τριάς	50	22
Μεσούρα	48	34	Μελιγγοί	340	24
Νέα Μουσιωτίτσα	287	32	Τ.Κ. Πολυγύρου	148	
Τ. Κ.Μυροδάφνης	139		Ελευθεροχώριον	20	33
Μυροδάφνη	139	27	Πολύγυρο	128	7
Τ. Κ. Πέρδικας	130		Τ. Κ. Ψήνας	66	
Βασαίικα	10	24	Ψήνα	66	35
Πέρδικα	120	23	Δ.Ε. ΣΕΛΛΩΝ	1.38 4	
Τ. Κ. Πεστών	193		Τ. Κ. Αγίου Ανδρέου	73	
Πεστά	193	26	Άγιος Ανδρέας	73	50
Τ. Κ. Ραβενίων	106		Τ.Κ. Αγίου Νικολάου	145	
Ραβένια	106	24	Άγιος Νικόλαος,	127	43
Τ. Κ. Σερβιανών	435		Παλιουρή,	18	44
Μολυβαδιά	127	17	Τ. Κ.Ανθοχωρίου Δωδώνης	79	
Σερβιανά,τα	210	15	Ανθοχώριον	79	39
Ταξιάρχης,ο	98	43	Τ. Κ.Αρτοπούλας	123	
Δ. Ε. ΛΑΚΚΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ	2.405		Αρτοπούλα,	123	43
Τ. Κ. Αλεποχωρίου Μπότσαρη	208		Τ. Κ. Ασπροχωρίου	31	
Αλεποχώριον,	208	59	Ασπροχώριον,	0	33
Τ. Κ. Αρδόσεως	122		Κάτω Ασπροχώριον	31	42
Αρδοσις,	39	60	Τ. Κ. Βαλανιδιάς	64	
Μονόδενδρον,	83	60	Βαλανιδιά,	30	46
Τ. Κ. Αχλαδεών	144		Προφήτης Ηλίας	34	44
Άνω Αχλαδέαι	25	38	Τ. Κ. Ζωτικού	166	
Αχλαδέαι,	23	40	Ζωτικόν,	139	52
Βαδίστρα,	54	43	Κάτω Ζωτικόν,	27	54
Κολλαίικα	21	42	Τ. Κ. Καταμάχης	75	
Λεπάδιον,	21	40	Κακόλακκος	23	43
Τ. Κ. Βαργιάδων	188		Καταμάχη	52	45
Βαργιάδες	188	34	Τ. Κ. Κερασέας	65	
Τ. Κ. Γεωργάνων	132		Κερασέα	39	55
Γεωργάνοι	69	44	Λωζανά	26	63
Λιβάδιον	20	51	Τ. Κ. Κουμαριάς	103	

Μπάλας	43	42	Κουμαριά	95	37
Τ. Κ. Δερβιζιάνων	252		Μπούλμου	8	37
Δερβίζιανα	252	46	Τ.Κ. Λίππας	70	
Τ. Κ. Ελάφου	122		Ανάληψη	8	40
Βάρδας	25	58	Κάτω Λίππα	23	42
Έλαφος	97	56	Λίππα	39	49
Τ.Κ. Μπεστιάς	147		Τ. Κ. Μπαουσιών	84	
Κάμπος	31	60	Κολυζωαίοι	0	36
Μουκοβίνα	33	55	Μπαγαίοι	21	29
Μπεστιά	83	53	Μπαουσιοί	7	30
Τ. Κ.Παλαιοχωρίου Μπότσαρη	132		Τύρια	56	35
Παλαιοχώριον	132	60	Τ. Κ. Παρδαλίτσης	100	
Τ.Κ. Πεντολάκκου	118		Παρδαλίτσα	66	49
Πεντόλακκος	118	37	Πηλογρανίτσα	34	52
Τ. Κ. Ρωμανού	403		Τ. Κ. Πλατανίων	75	
Ρωμανός	403	64	Πλατάνια	75	46
Τ. Κ. Σεριζιανών	91		Τ. Κ. Σενίκου	131	
Σεριζιανά	66	68	Δομολεσσά	33	55
Συκέαι	25	69	Μικροχώριον	21	57
Τ.Κ. Σιστρουνίου	303		Σενίκον	77	58
Σιστρούνιον	303	56			
Τ. Κ. Σμυρτιάς	43				
Σμυρτιά	43	53			

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Πίνακας 4. Νοσηλευθέντες ασθενείς

Πηγή: Απολογιστικά οικονομικά στοιχεία Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Ιωαννίνων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Δείκτες κίνησης Πανεπιστημιακό Ν/Σ Ιωαννίνων

ΔΕΙΚΤΗΣ ΝΟΣ/ΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ	2010	2011	2012	2013	2014
ΚΙΝΗΣΗ Ν/ΜΕΙΟΥ	365	365	365	365	366
Σύνολο κλινών	868	868	868	760	760
Σύνολο Νοσηλευθέντων	63.267	64.250	58.496	57.069	56715
Απεβίωσαν	568	555	625	600	649
Ημέρες Νοσηλείας	194.666	195.655	187.959	182.132	179721
Κάλυψη κλινών (%)	60.47	60.78	58.39	65.66	64,61
Μέση Διάρκεια Νοσηλείας	3.1	3.0	3.2	3.2	3.2
Ρυθμός εισροής ασθενών Pk	72	73	66	-75	75
Διάστημα εναλλαγής	2	2	2	1.67	1.74
Ποσοστό (%) θανάτων επί του συνόλου νοσηλευθέντων	0,90	0,86	1.07	1.05	1.14

Πηγή: Απολογιστικά οικονομικά στοιχεία Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Ιωαννίνων 2016.

- ΓΕΝΙΚΟ Ν/Μ ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Στοιχεία κίνησης ασθενών/εξετάσεων

	2009	2010	2011	2012	Μεταβολή 2011-2012	Μεταβολή 2009-2012
Εξετασθέντες στα ΤΕΠ	59.274	65146	66404	69722	5,0%	17,6%
Εξετασθέντες στα ΤΕΙ	92467	92874	90728	86110	-5,1%	-6,9%
Σύνολο	151741	158020	157132	155832	-0,8%	2,7%
Αρ. Νοσηλευθέντων	20256	21943	22406	19782	-11,7%	-2,3%

Πηγή: Απολογιστικά οικονομικά στοιχεία Γενικού Νοσοκομείου Ιωαννίνων 2016.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Μέση διάρκεια νοσηλείας στο ΕΣΥ (2009-2012)

Υ.Πε.	N/M	Κλίνες	Μέγεθος N/M	ΜΑΝ 2009	ΜΑΝ 2010	ΜΑΝ 2011	ΜΑΝ 2012
6	Π/Μ Γ.Ν. Ιωαννίνων	873	≥400	3,06	2,89	2,87	
6	Γ.Ν.Ιωαννίνων Χατζηκώστα	337	251-400	3,97	4,01	3,69	3,75
6	Γ.Ν. Άρτας	228	101-250	4,49	3,95	3,87	
6	Γ.Ν. Πρέβεζας	116	101-250	3,32	3,65	3,95	
6	Γ.Ν.-Κ.Υ. Φιλιατών	86	0-100	3,62	3,26	3,23	
6	Π/Μ. Γ.Ν. Πατρών	663	≥400		4,87	3,77	
6	Γ.Ν. Καλαμάτας	302	251-400	2,48	2,41	2,81	
6	Γ.Ν. Πατρών	271	251-400	1,59	1,66	2,97	
6	Γ.Ν. Κέρκυρας	208	101-250		4,04	4,14	
6	Γ.Ν. Τρίπολης	206	101-250	5,77	6,12	3,08	

Πηγή: Απολογιστικά οικονομικά στοιχεία Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Ιωαννίνων 2016.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Ποσοστό κάλυψης των Νοσοκομείων του ΕΣΥ (2009-2012)

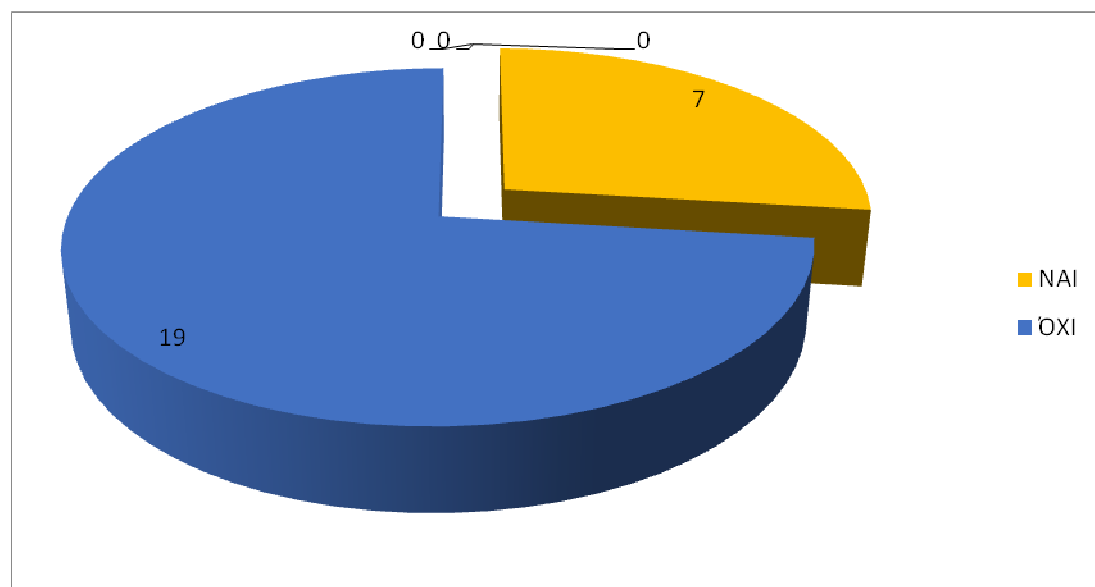
Υ. Π	N/M	Κλίνες 2010	Κλίνες 2011	Κλίνες 2012	% Κάλυψης 2010	% Κάλυψης 2011	% Κάλυψης 2012
6	Π/Μ Γ.Ν. Ιωαννίνων	886	873	873	60%	61%	
6	Γ.Ν.Ιωαννίνων Χατζηκώστα	337	337	337	71%	67%	60,4%
6	Γ.Ν. Άρτας	242	228	228	59%	61%	
6	Γ.Ν. Πρέβεζας	101	116	116	56%	54%	
6	Γ.Ν.-Κ.Υ. Φιλιατών	86	86	86	58%	57%	
6	Π/Μ. Γ.Ν. Πατρών	624	663	663	89%	91%	
6	Γ.Ν. Καλαμάτας	314	302	302	60%	66%	
6	Γ.Ν. Πατρών	211	271	271	68%	72%	
6	Γ.Ν. Κέρκυρας	197	208	208	101%	112%	
6	Γ.Ν. Τρίπολης	206	206	206	110%	58%	

Πηγή: Απολογιστικά οικονομικά στοιχεία Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Ιωαννίνων 2016.

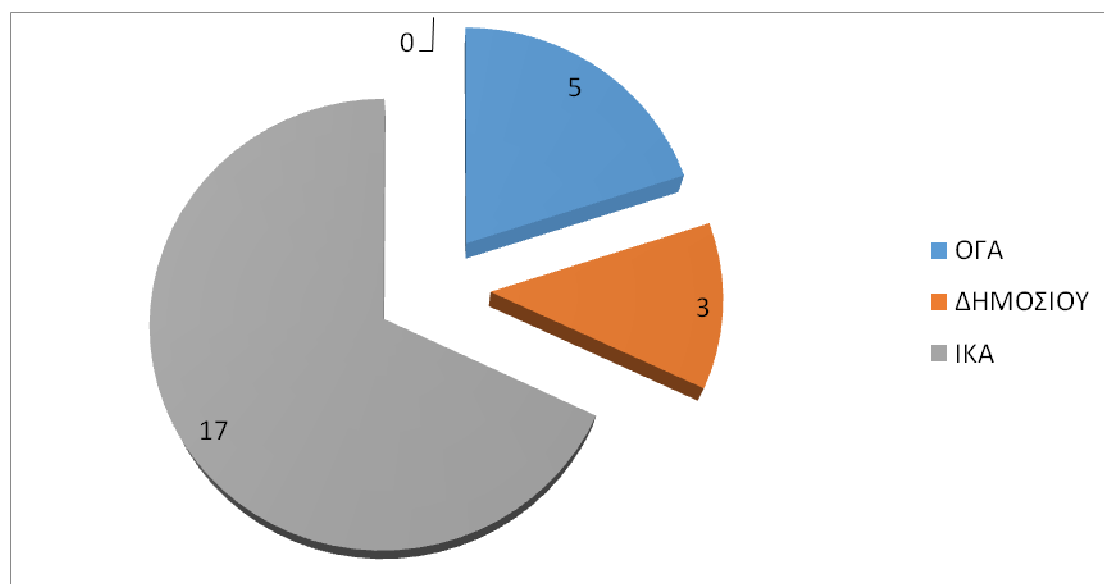
V. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ – ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΕΔΙΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ

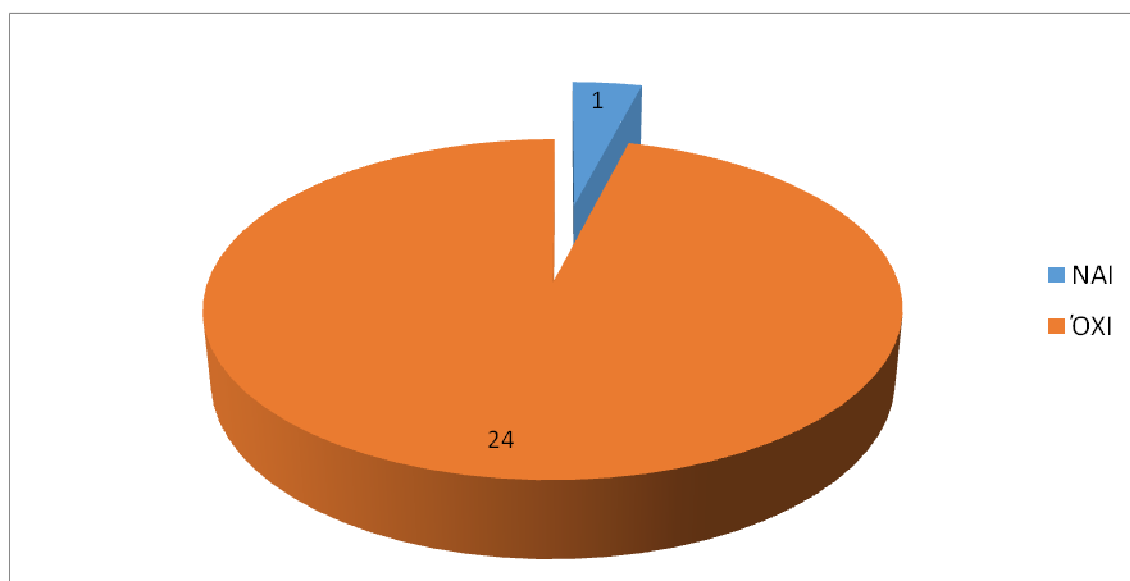
**ΟΡΕΙΝΑ ΧΩΡΙΑ ΔΗΜΟΥ
Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ.**

ΜΕΝΕΤΕ ΜΟΝΟΣ

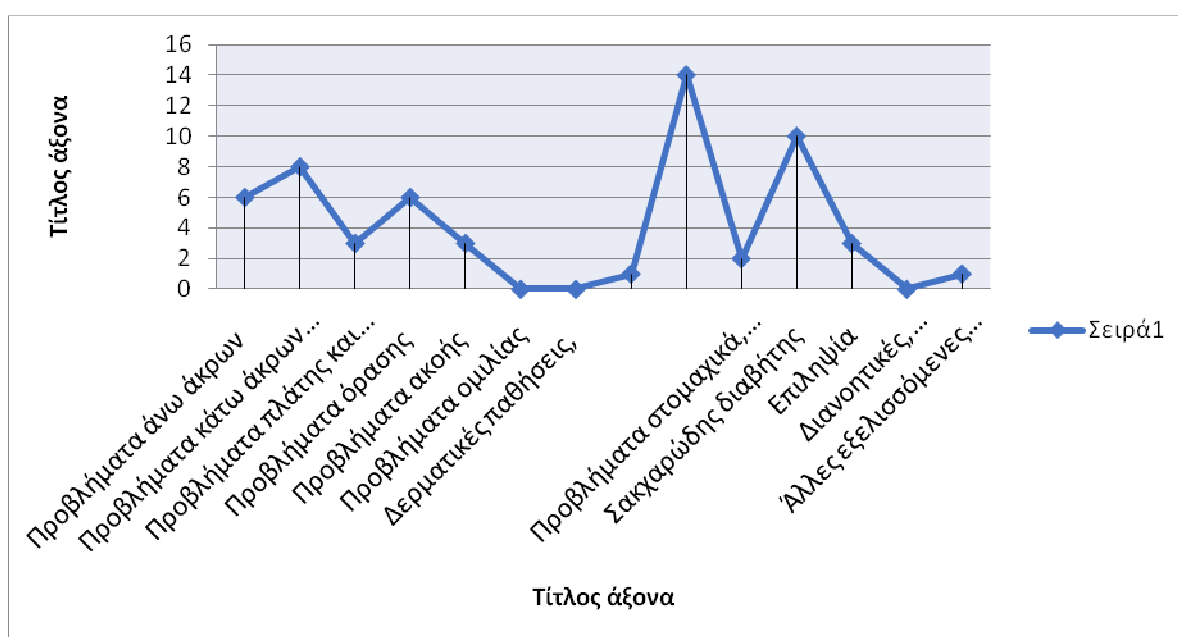
ΕΙΔΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

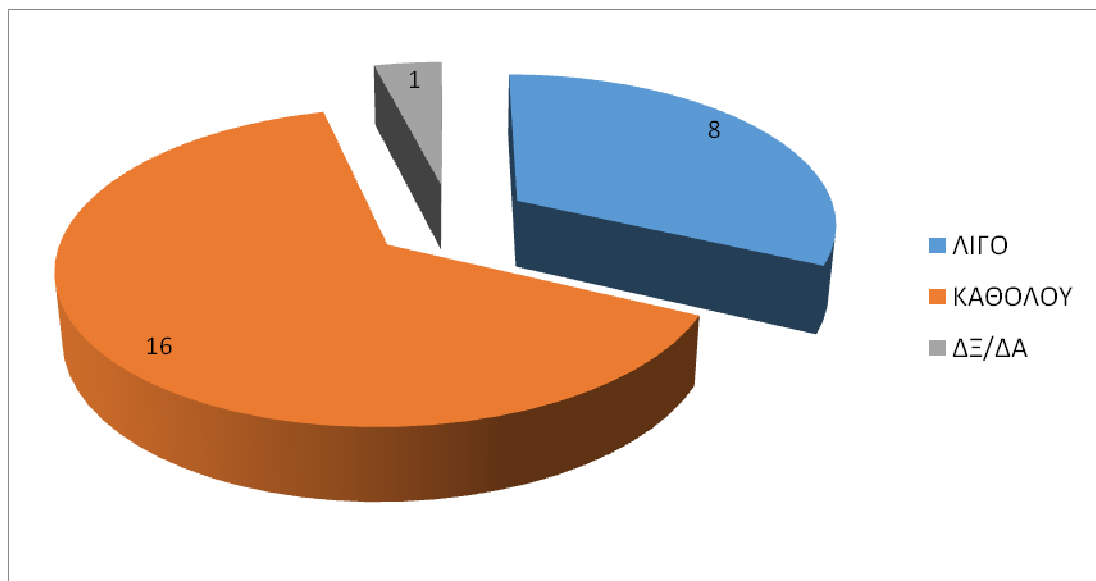

ΣΑΣ ΕΠΑΡΚΟΥΝ ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΣΑΣ

ΤΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΥΓΕΙΑΣ ΕΧΕΤΕ

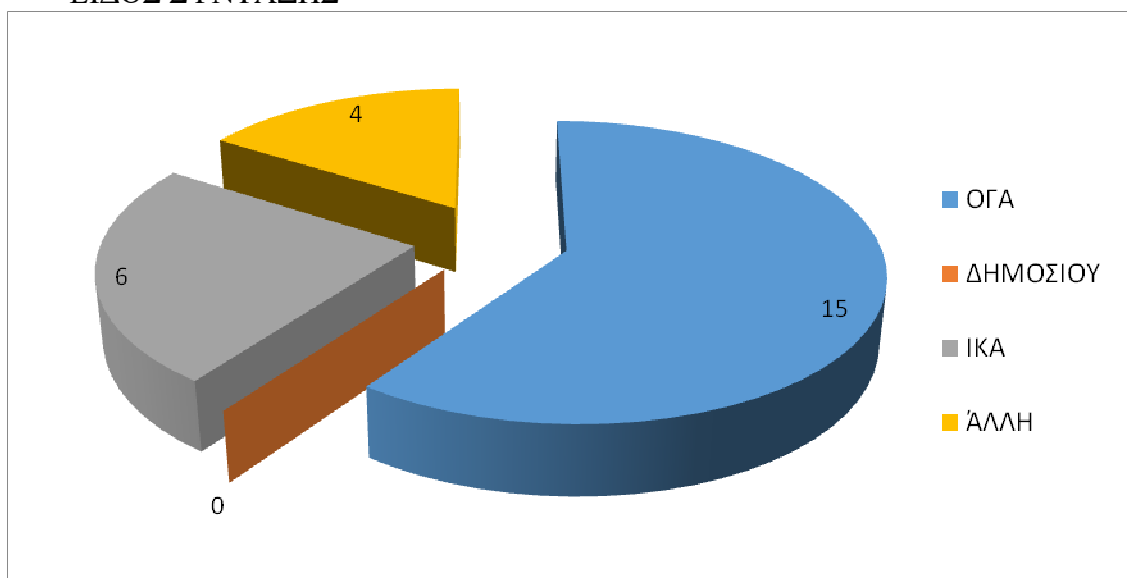

ΠΟΣΟ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΕΙΣΤΕ ΑΠΟ ΤΙΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΜΕΑ

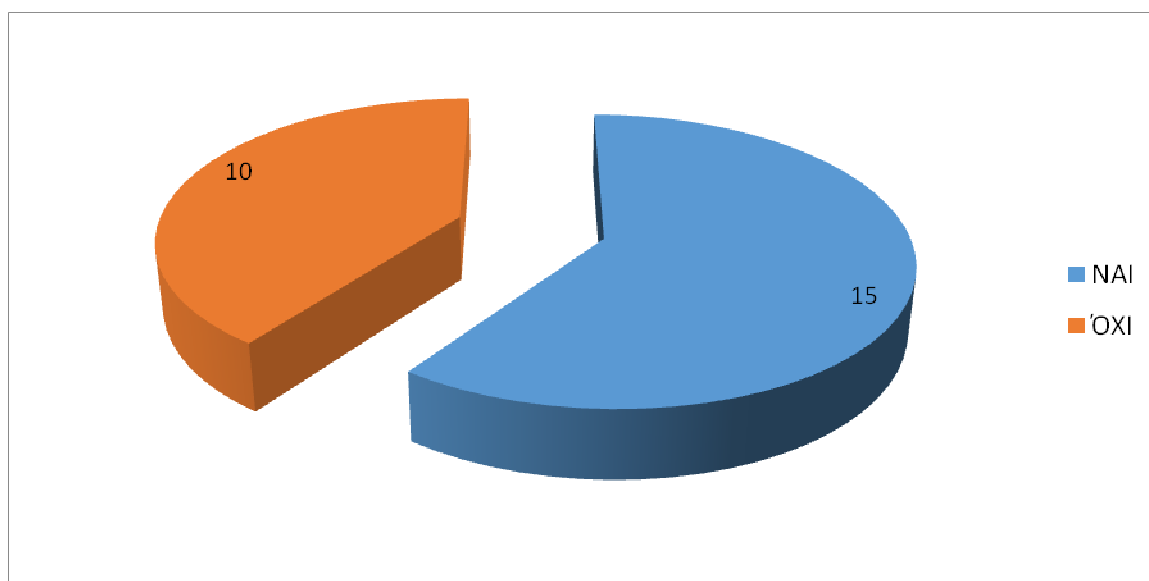

**ΠΕΔΙΝΑ ΧΩΡΙΑ ΔΗΜΟΥ
Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ.**

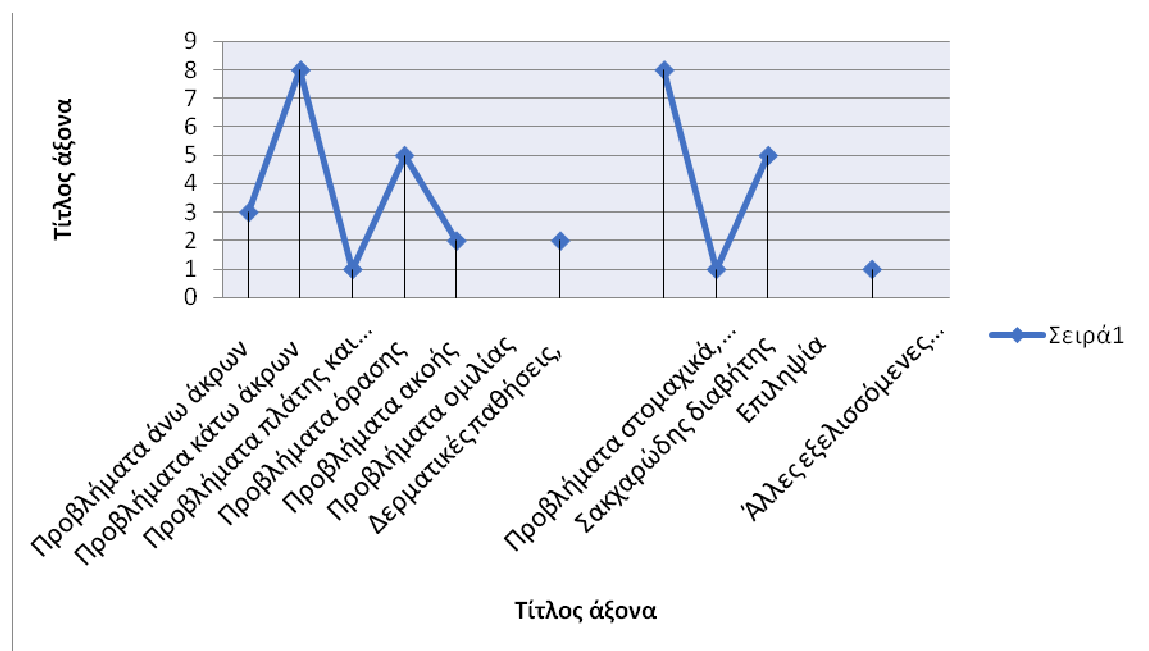
ΕΙΔΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

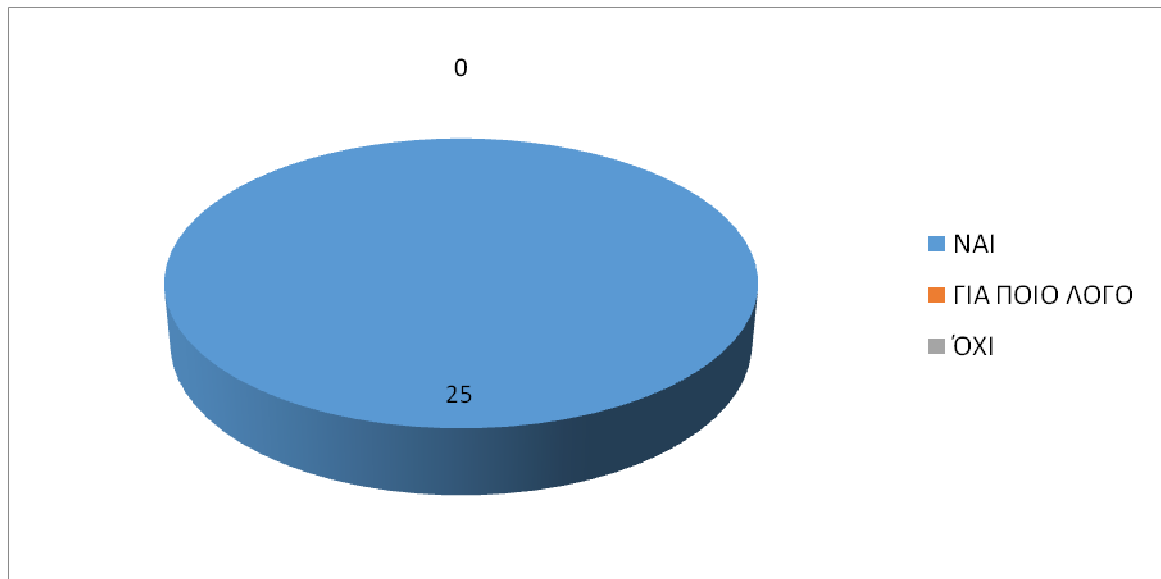
ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΑΥΤΟΕΞΥΠΗΡΕΤΕΙΘΗΤΕ

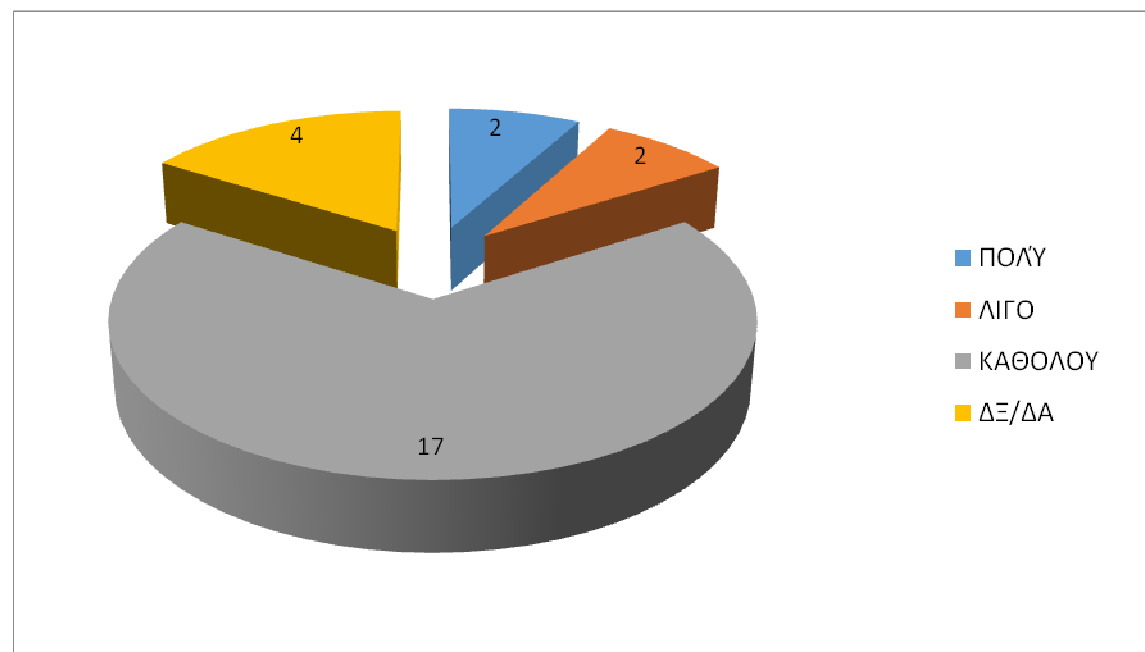
ΤΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΥΓΕΙΑΣ ΕΧΕΤΕ

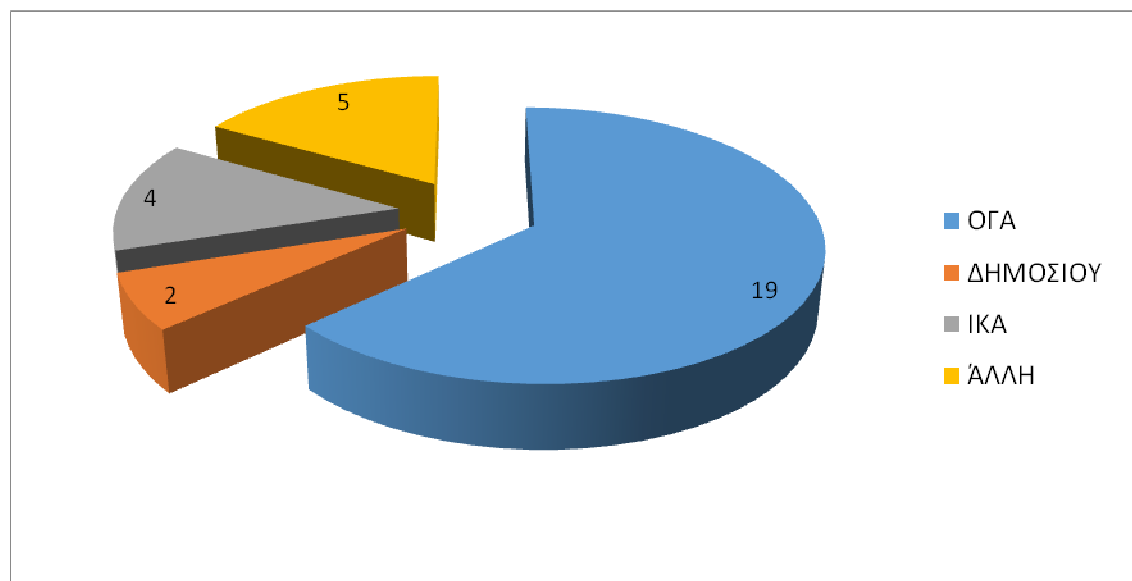
ΔΥΣΚΟΛΕΥΕΣΤΕ ΝΑ ΠΑΤΕ ΣΤΟ ΓΙΑΤΡΟ

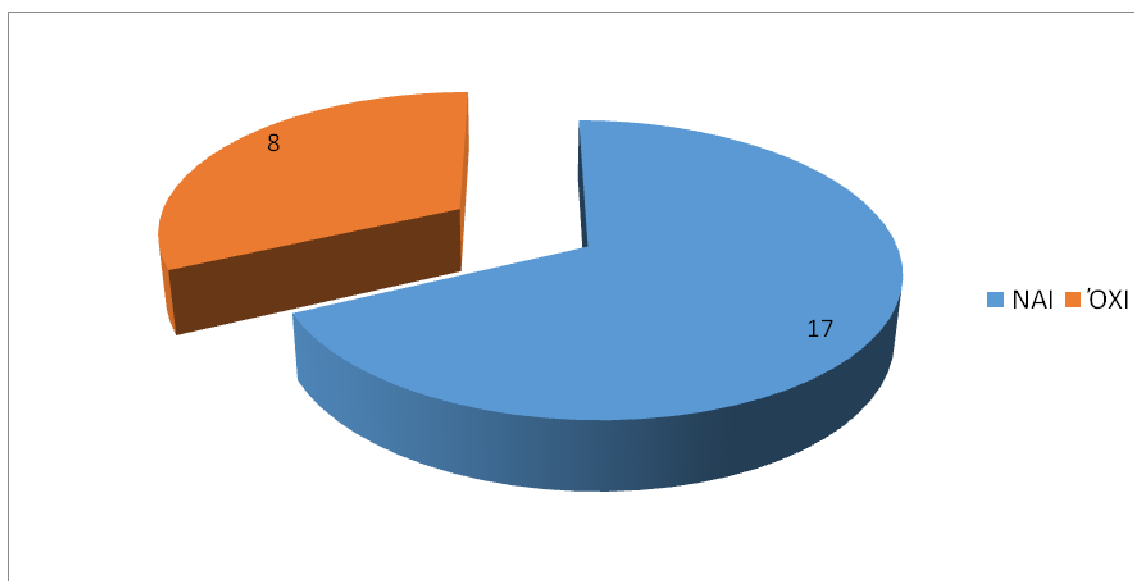
ΠΟΣΟ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΕΙΣΤΕ ΑΠΟ ΤΙΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΜΕΑ

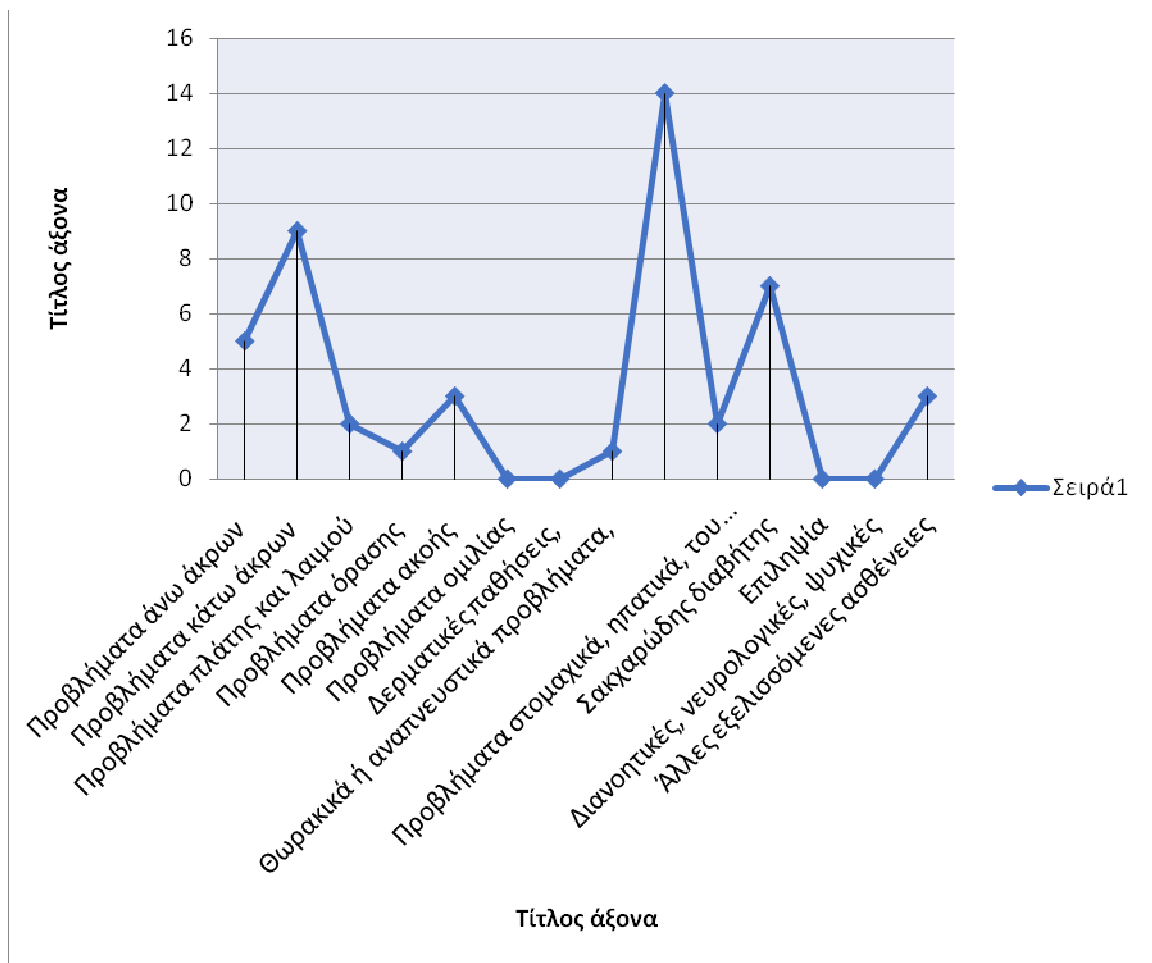
ΠΑΙΡΝΕΤΕ ΣΥΝΤΑΞΗ

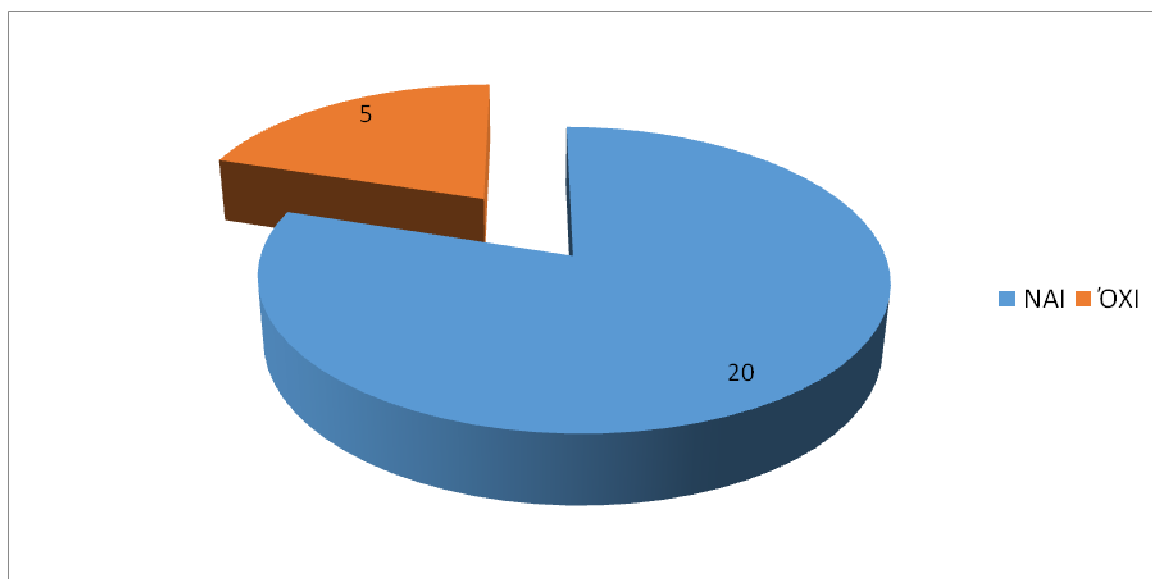
ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΑΥΤΟΕΞΥΠΗΡΕΤΕΙΘΗΤΕ

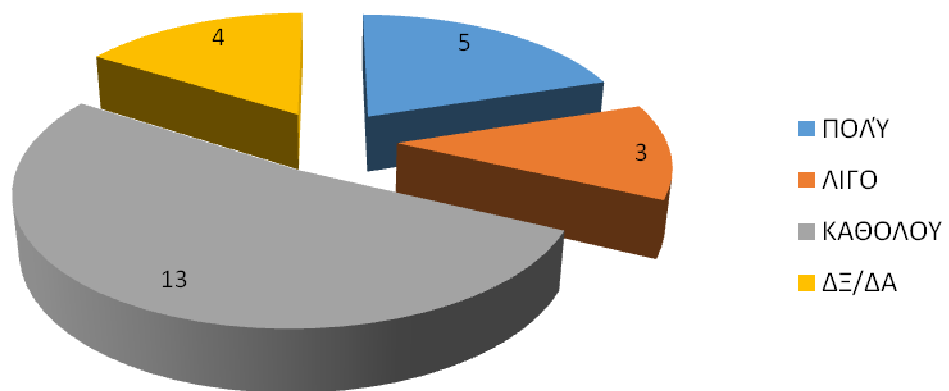
ΤΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΥΓΕΙΑΣ ΕΧΕΤΕ

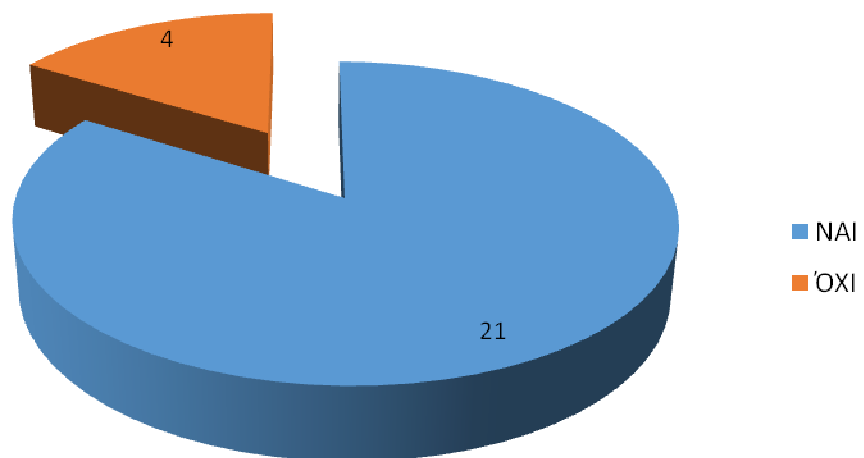
ΔΥΣΚΟΛΕΥΕΣΤΕ ΝΑ ΠΑΤΕ ΣΤΟ ΓΙΑΤΡΟ

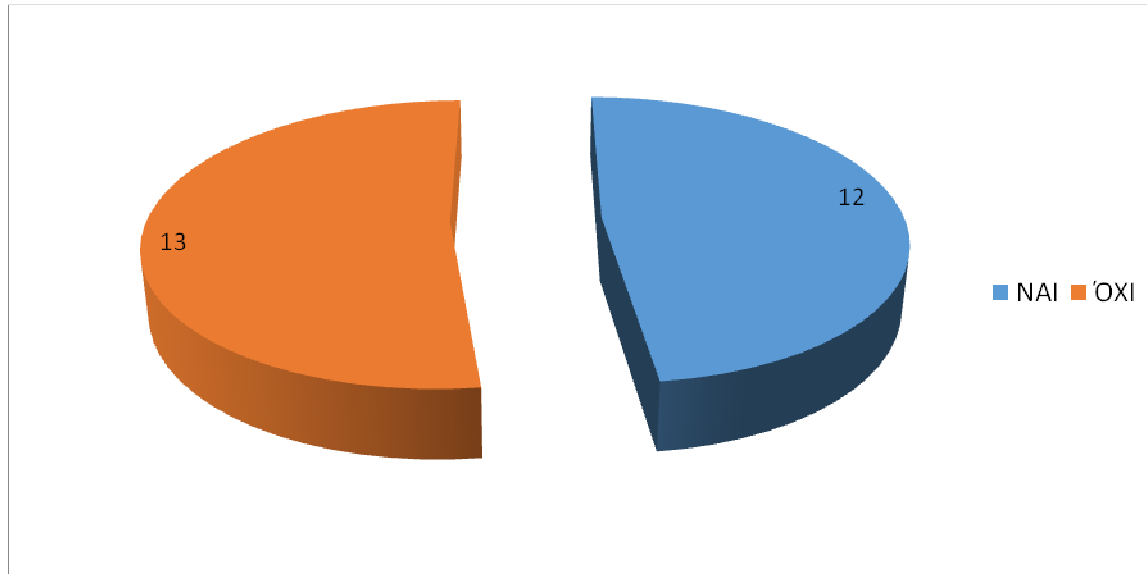
ΠΟΣΟ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΕΙΣΤΕ ΑΠΟ ΤΙΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ

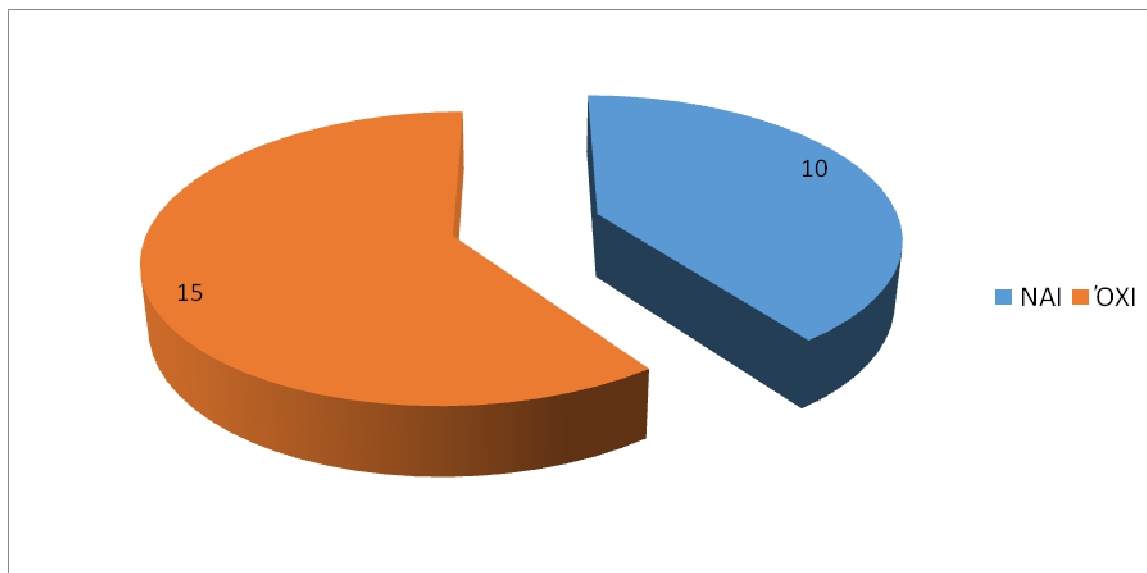
ΝΟΙΩΘΕΤΕ ΕΓΚΑΤΕΛΕΙΜΕΝΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

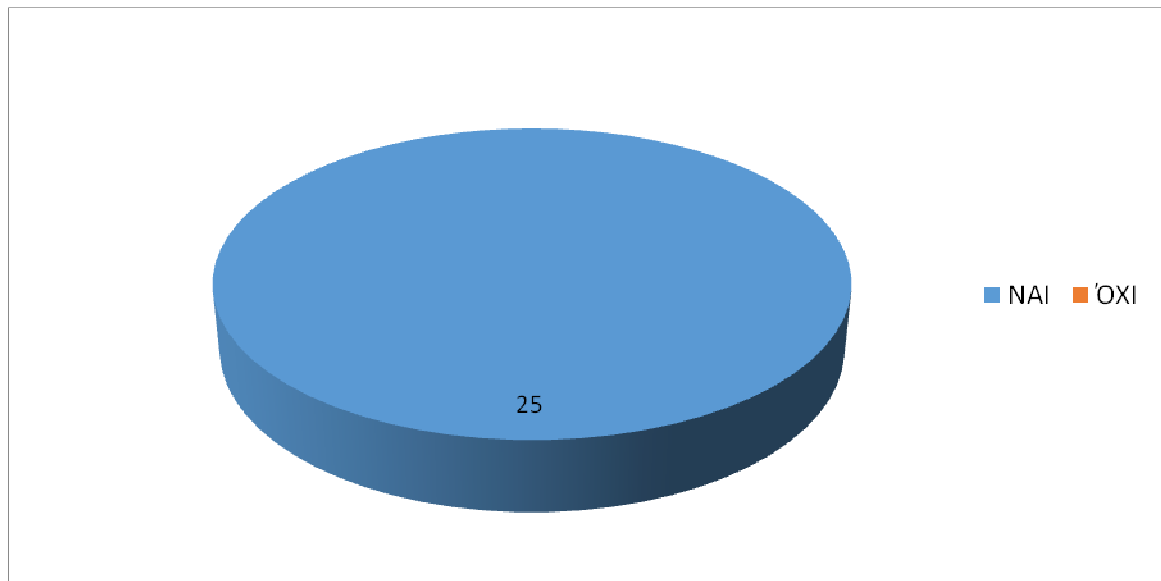
MENETE MONΟΣ/MONH

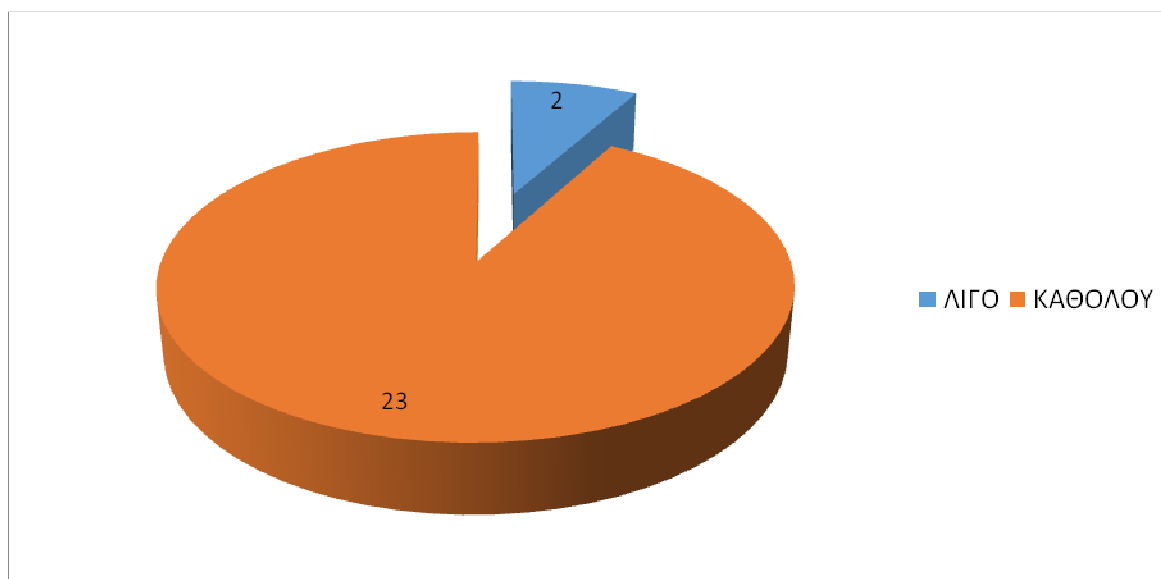
ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΑΥΤΟΕΞΥΠΗΡΕΤΕΙΘΗΤΕ

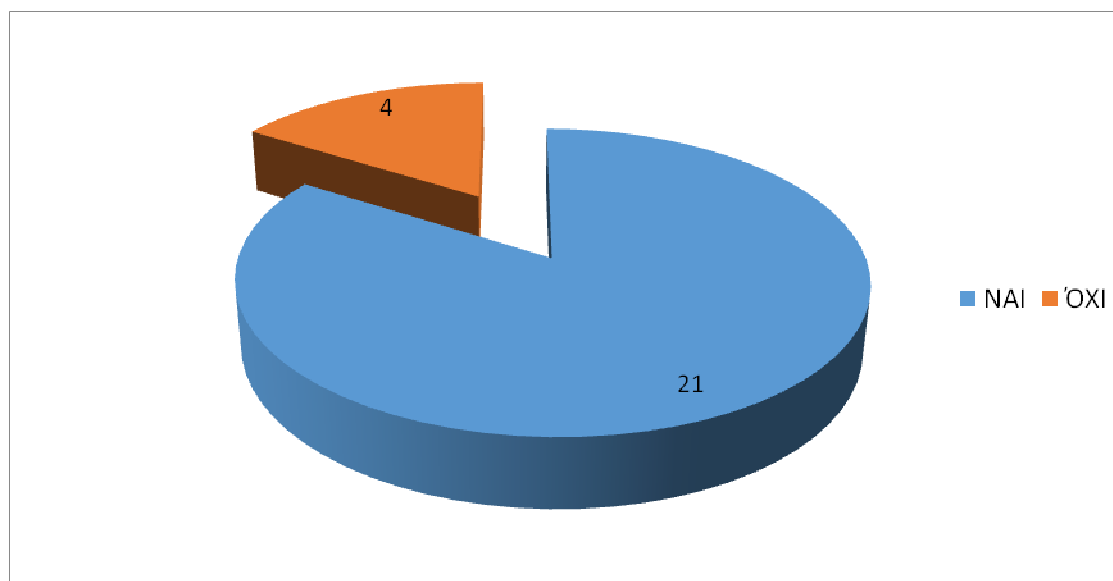
ΔΥΣΚΟΛΕΥΕΣΤΕ ΝΑ ΠΑΤΕ ΣΤΟ ΓΙΑΤΡΟ

ΠΟΣΟ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΕΙΣΤΕ ΑΠΟ ΤΙΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ

ΥΠΑΡΧΕΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ ΣΑΣ ΝΑ ΠΑΤΕ ΣΤΟ ΓΙΑΤΡΟ/ΦΑΡΜΑΚΑ ΧΕΙΜΩΝΑ ΚΑΙ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

ΤΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΥΓΕΙΑΣ ΕΧΕΤΕ

